

ZENIT

P. BOBORÎKIN

editura UNIVERS

citadela negustorilor

P. BOBORÎKIN

Citadela negustorilor

(Kitai-Gorod)

ROMAN ÎN CINCI CĂRȚI

În românește de IGOR BLOCK

Coperta
colecției
Done Stan

П. Д. БОБОРЫКИН
КИТАЙ—ГОРОД

Краснодарское книжное
издательство, 1956

Cartea întâi

În „Kitai-gorod”¹, în piața din fața bursei, stăruie forfota obișnuită din preajma amiezii. E o zi caldă de septembrie, înprospătată de o ușoară adiere. Soarele își prăvale darnic dogoarea în mijlocul pieței cuprinse între clădirea masivă a hanului mănăstirii Troițe-Serghievskaja și rîndul de prăvălii și cancelarii. În dreapta, el își revarsă lumina în lungul Ilin-kăi, cuprinzînd șiragul de firme cu litere de aur, umbrarele pestrițe, stîlpii vopșiți în verde, chioșcurile cu portocale, pere, caise și piersici uscate, moi și lipicioase, și cu acadele de toate culorile. Strada și piața arată ca un bîlci vesel. De jur împrejur se înșiruie căruțe și care de toate felurile, convoaie întregi. Printre ele se strecoară birjele ușoare și în răstimpuri trece cîte o caleașcă, ori înaintează în buiestru un armăsar sur bine hrănit, înhamat la un docar larg de fason moscovit. La încrucișări, se îmbulzesc neconținut trăsurile. Vizitii, birjarii și camionagiii țipă și înjură de mama focului. Vardistul bombăne și tot flutură din mînă. Cîte o femeie ieșită după tîrgu-ieli, dă să treacă strada, dar înainte de a ajunge la trotuarul dimpotrivă, scapă pe jos tașca cu de-ale gurii și se pornește pe văitat. Caldarîmul cu bolovanii colțuroși, tociți de roți și de copite, iscă o huruială neconținută, în valuri dense, care face să zăngăne geamurile prăvăliilor. De pretutindeni se stîrnesc nourași de colb. Șirurile de căruțe și de care umplu văzduhul cu tot soiul de emanații și mirosuri; duhnește cînd a chimicale și articole de vopselărie, cînd a spirt, cînd a bomboane. Apoi, deodată, vine de undeva un miros tare de ulei, sau de ceapă, sau de pește sărat. De jos, din spatele bursei, dinspre vechiul „Gostinîi dvor”², răzbește un val de

¹ Vechi centru comercial din Moscova, situat în preajma Kremlinului.

² Clădire cu numeroase magazine pentru comerțul cu ridicata și cu amănuntul, construită la sfîrșitul sec. al XVIII-lea.

aer cu miros dulceag de bumbăcărie — pânzeturi, stambă, finet și hîrtie groasă de ambalaj.

Sîrurile de căruțe și de care nu mai au sîrșit. Sînt încărcate cu lăzi de ceai de Kanton învelite în rogojini verzui, purtînd etichete enigmatice, cu baloturi cafenii burduhănoase de bumbac de Buhara, crăpate pe la cusături, cu bare de plumb și de aramă. Zăngănitul sălbatic al vergilor de fier și al roților ferecate îți sparge timpanele. Trec care încărcate cu butoaie de coloniale, căpățîni de zahăr, cafea. Căruțele cu piei odată îți cîrmesc nasul cu mirosul lor stufos. Și toate acestea se scaldă în văpăile soarelui, învăluite în colb. Cui îi trebuie toată mărfăraia asta? Aici, în „Kitai-gorod“ ea se păstrează și se distribuie în toată țara. Și în atmosfera aceasta de tîrg, în care toți sînt ahtiați după pricopseală, în care nu trece zi fără să vinzi și să cumperi, circulă neconținut bani, polițe, hîrtii de valoare.

În căruțe și în care, ori pășind pe lîngă ele sau în urma lor cu un mers legănat, imperturbabil, covîrșit de lenea isto-velii, vezi același cărauș spătos, cu jiletcă roșie și cu ciubote grele în picioare, cu o pălărioară boțită ori cu o șapcă soioasă în cap, îndemnîndu-și cu sudalme și cu biciul juganul sur, pieptos și întotdeauna adăpat peste măsură, prins între hulu-bele cu arcuî zugrăvit. O rază de soare, desprinsă parcă din snopul ei de foc, străpunge norul de colb și cade într-un car unde deslușești ceva întunecat și moale sub o rogojină udă, cu marginile sfîșiate. În car se leagănă un flăcău în capul gol, cu părul galben, lîns, roșu la față și pistruiat, într-o rubașcă groasă de bumbac, pestriță, descheiată la guler, dezgo-lind pieptul alb și crucea de aramă. Își mijește ochii de soare și de plăcere. A căscat larg gura și îndeasă în ea o bucată de colac, pe care o ține cu amîndouă mîinile. Colacul e uns cu icre galbene, muiate de căldură, amestecate cu ceapă tocată, pătrunse de sare. Flăcăul, însă, savurează duminatul cu ochii dați peste cap a desfătare. Se linge pe buze și plescăie mulțu-mit din limbă, în vreme ce zeama se sourge încetîșor pe rogo-jina slinoasă și puturoasă. Carul duhnește a putreziciune. Clănțanind din dinți, cu obraji umflați, flăcăul nostru prîn-zește cu poftă și pe săturate.

În spatele lui, de jos, dinspre Nojovaia, lateral dinspre stradela Cerkasski și de sus dinspre poarta Ilinski se scurge

mărfăraia, și pe deasupra șuvoiului acestuia de cai, trăsuri, căruțe și capete de oameni stăruie un geamăt : banul negustorului și spinarea țaranului își îngână cîntecul lor cel fără de sfîrșit...

II

În fața bursei au început să se adune unul cîte unul samarii mărunți — evrei, mahomedani, precupeți dibaci de prin părțile Iaroslavului, greci... Doi jandarmi, puși aici ca să nu se facă îmbulzeală și negoț ilicit, și pentru a înlesni accesul trăsurilor cu care vin negustorii de vază, se plimbă încoace și încolo și în răstimpuri împung aerul cu mîna, închipuind cine știe ce poruncă. Dar toate merg după rînduiala lor. Și pe trotuar, și în preajma birjelor, în piață și mai la vale, înspre prăvăliile vechi, stau pîlcuri de oameni ; siluete sprintene în sumane și-n paltoane aleargă mereu de la un grup la altul. Doi mai îndrăzneți s-au postat sub candelabrul din fața coloanelor ce sprijină frontonul masiv. Pe urmă s-au retras la colțul hanului mănăstirii Troițki, s-au oprit la doi pași de peron și continuă aici tocmeala. Sînt luminați din toate părțile. Unul din ei, cu o căciulă albă caucaziană în cap, îmbrăcat într-o cercheză lungă de un galben-brun, cu pumnal la cingătoare și cu pantaloni strîmți cu ceaprazuri, se uită la interlocutorul său, un scopit, cu o privire tîlhărească în ochii rotunzi și tîmpi, și îl tot trage de poalele lungi ale surtucului. Scopitul se dă mereu înapoi, oftează reținut și își ridică într-una ochii în sus.

De jur împrejur, niște băiețandri își laudă care mai de care marfa expusă în stradă. Ceva mai încolo își atrag privilegiile felii roșii de harbuș. Iar pe tejghelele gheretelor adastă cionchini aurii de struguri, de-a valma cu struguri roșii de Crimeea, cu boaba zemoasă, mare cît pruna, și cu grămezile de mere rumene „antonovka“. Vînzătorii de ziare se reped de pe trotuar în mijlocul pieței și le vîră sub nas trecătorilor gazetele cu caricaturi mari și stridente. O parfumerie, cu intrarea bogat ornamentată și cu o firmă elegantă dă parterului monumentalei clădiri, durate de călugării bogați,

o înfățișare europeană. Cupola turnului din colț, lucrată în stil nou, străin, înfrumusețează cât de cât îngrămădeala asta de cutii de piatră, greoaie, scunde, și se avîntă spre cer, amintind fiecăruia că vremurile de altădată au trecut, că e timpul să se mai facă și lucruri care să încînte ochiul, să li se dea la arhitecți bani grei, pentru ca domnii negustori să plătească voioși cîrciumile și prăvăliile.

Mai încolo se vede o parte din hala încălzită. Scara cu arcadă, galeriile pasarelele și geamurile mari îi îmbie pe cumpărători, oferindu-le o oază de răcoare vara, adăpost pe vreme de ploaie și căldură cînd se lasă gerurile cele aprige. Străduța îngustă, alcătuiind pe partea stîngă un corp de clădire neîntrerupt, scund cât o casă cu un singur cat, se întinde precum un coridor pînă departe spre Nikolskaia. Dintr-o parte se iese de după case biserica, cu turlele și cu muchiile acoperișului trădînd o arhitectură veche. Mica piață zîmbește toată, precum o precupeață voinică ce și-a pus toate inelele și cerceii; poartă ea străvechea bonetă în cap, dar în rest, totul e la modă, cumpărat de la neam, pe bani grei. Lumina scînteiază deosebit de gingaș în geamurile de cristal ale unei case, ale cărei încăperi sînt plătite fiecare cu bani grei, căci ele sînt ceva mai de soi decît niște prăvălii oarecare. Casa aceasta cu trei etaje, strivită de clădirile din jur, pîrînd după culoare a fi zidită din blocuri masive de piatră, ar sta bine și pe Cheapside din Londra, și pe Jungfern-Stieg din Hamburg. Se uită la vecina ei și se bucură. E o vecinătate de care nu îi e rușine. Dar acolo e totuși o cîrciumă, slujită de flăcăi în rubăști, pe cîtă vreme aici toate sînt făcute după o croială mai de soi. Portari în livrele, uși masive, scări cu balustrade de tuci, birouri lustruite, la care lucrează oameni potoliți, distinși, bine instruiți, ce ar face cinste oricăreia din casele cu mare faimă din lume, chiar și casei lui Rotschild... E drept că banii sînt mînuți de niște funcționari, dar aceștia stau în dosul grilajelor și nu-i vezi, iar pe de altă parte au și ei o înfățișare așa de distinsă, încît se asortează cum nu se poate mai bine cu geamurile sclipitoare în cercevele de stejar.

Numai într-un colț al pieței, niște pavagii întîrziți au răvășit o jumătate de desetină de pavaj, încurcînd circulația, și acum schimbă glume cu chirigiii și cu birjarii. Au întins un cordon și prînzesc, așezați pe o grămadă de pietroaie

în jurul unei străchini de lemn cu cvas, peste care au presărat felii de castraveți, ceapă și bucăți de pește sărat ; îmbucă pe îndelete, întinzându-și picioarele înfășurate în cîrpe peste opinci. Se simt bine ! Soarele îi gîdilă pe creștet. Ceea ce înseamnă că pînă la noapte n-o să plouă. Slavă Domnului !

III

Banca cu scară monumentală de tuci și cu geamuri de cristal înalte de-un stînjén, aflată în sus pe Ilinka, era toată în mișcare. Sala lungă cît un manej, mărginită de arcade, vuia de glasuri, de pași, de tăcîniul abacurilor și de scîrșitul penițelor. Balustradele din lemn de frasin și stîlpii groși de sprijin luceau festiv, oferind ochiului o priveliște odihnitoare. Deasupra fiecărei despărțituri atîrnau tăblițe cu litere de aur : „Evidența polițelor“, „Depuneri“, „Conturi curente“. În dosul grilajelor era același clocot ca și în pasajul îngust unde venea și se îmbulzea publicul. Funcționarii, unii pieptănați cu cărare la modă, alții cu părul dat pe spate, toți îmbrăcați în haine și surtuțe bine croite, se foiau îndărătul birourilor ; aci se ridicau cu coșcoaga registrul în mînă, și alergau dintr-o parte în alta, aci parcă se cufundau în hîrtoage, și numai capetele li se vedeau cîteva clipe. Publicul se îndesa mai ales la depuneri și la restituiri din conturile curente.

Prin mijlocul unui grup în care se remarca un preot cu o cruce mare pe piept, într-o sutană de culoarea ciocolatei, cum și o doamnă cu un săculeț de piele, cam tare de ureche și de cap, se strecură cu multă agilitate, neîmbrîncind pe nimeni, un bărbat de vreo treizeci de ani. Fără a fi frumos, avea o înfățișare aparte, care-l făcea să atragă numaidecît atenția : era bine legat, spătos, destul de înalt, îmbrăcat într-o haină lungă la două rînduri, strînsă în talie, lucrată după toate aparențele de un croitor francez. Capul lui, mic și rotund, cu obraji ușor bombați și cu fruntea teșită, stătea pe trup extrem de slobod, răsucindu-se des și cu ușurință. Părul cenușiu, moale și neted, cădea pe frunte, ca în busturile împăratului Traian. Barba, ceva mai întunecată la culoare, la

fel ca și mustățile, era despicată la mijloc, alcătuiind un fel de evantai, cu o întreagă gradație de nuanțe, de la blond la brun. Buzele îi erau ascunse pe jumătate sub mustața subțire, nepomădată. Nasul se îngroșa spre vîrf, formînd un șanțuleț care-l lăța și-l slăbea. Ochii căprui aveau o privire surescitată, în care citeai și agerimea, și conștiința sănătății și a forței, și înclinația de a examina, de a cîntări și de a evalua totul, în vreme ce cutele discrete din lungul nasului și colțurile buzelor ușor săltate schițau un zîmbet condescendent, la nevoie insinuant.

În felul cum se ținea acest bărbat, cum stătea pe el haina și cum era încheiată, ca și după mersul lui și după croiala pantalonilor, un ochi încercat ar fi putut distinge pe un fost militar, ba chiar un fost cavalerist. Bărbatul acesta se numea Paltusov.

Întinse mîna spre un funcționar, care în momentul acela punea un registru dinaintea unei doamne, ca să semneze în el, și îl atinse ușor pe umăr.

— Evgraf Pétrovici e în cancelarie ? întrebă cu o voce de tenor, vorbind repede cu tonul unui intim care știe să pună întrebări funcționarilor fără a-i sîrjjeni din muncă.

— Da, da, poștiți ! răspunse funcționarul, zîbind.

Paltusov își îndreaptă discret ținuta, mută din mîna dreaptă în stînga pălăria de fetru cu calota joasă și păși pe ușa cu geam a cabinetului unde obișnuiau să stea directorii.

În anticamera mobilată cu o canapea și o masă încadrată de două fotolii, îi ieși în întîmpinare un bărbat bondoc, tînăr, cam de aceeași vîrstă cu el, cu părul răvășit pe frunte, îmbrăcat tot în negru ; ochii lui măslinii, cu o lucire veselă, erau în continuă mișcare.

— A, Andrei Dmitrici ! Pe mine mă cauți ? Ai vreo treabă ?

— Un simplu transfer... Am trecut să văd ce mai faci, zise Paltusov cu un glas blînd.

— Imediat. Ia loc. Mă așez și eu aici într-un colț. Îndată sînt al dumatăle.

Directorul cel bondoc se așeză pe un capăt al canapelei. Paltusov luă loc de cealaltă parte a mesei. Nici n-a băgat de seamă că se și postase alături un funcționar cu o mapă dolidă de imprimare și dispoziții de plată de toate modelele, culorile și dimensiunile, tipărite în cele mai felurite chipuri.

— Așteaptă puțin, iubitele, zise directorul, semnînd la repezeală o hîrtie după alta, sînt gata imediat. Azi am o zi grea, ocnă curată ! Sînt zile din astea... Ce ai ?

— Pentru control.

— Bine... Te duc eu la controlor. E sever. S-ar putea să aibă obiecții, pe motiv că persoana nu e cunoscută.

— Mă cunoaște.

— Găsește el o chichiță ! Altfel e o bomboană de băiat ! Atît că e tare formalist. A făcut serviciu la control... Asta ce mai e ?

— Vă roagă Feodor Karlîci să semnați, stărui funcționarul.

— Și dacă dăm de bucluc ?

— Dînsul zice că nu-i nimic.

— Ei, dacă nu-i nimic, atuncea semnez.

Mîna mică și albă a directorului zbura pe deasupra hîrtiilor. Semna în lung, apoi de-a curmezișul, și în al treilea loc mai viza ceva. Paltusov îi admira iscusința cu care își așternea semnătura. În capul bondocului gîndurile și faptele se desfășurau în două șiruri paralele. Examina atent fiecare hîrtie și semna totul cu aceeași iscălitură savantă, și în același timp continua să vorbească și zîmbea mereu, nepri-didind să dea glas tuturor gîndurilor ce i se iscau în cap.

— E gata ? întrebă și scoase un suspin.

— Deocamdată asta-i tot, răspunse funcționarul.

— Hai, du-te sănătos. Lasă-mă să mai răsuflu.

Funcționarul ieși. Cei doi bărbați rămaseră singuri.

IV

— Mă bucur că te văd, reluă directorul pe un ton și mai amical și, dîndu-se mai aproape de Paltusov, îl bătă pe umăr și îl privi în ochi.

Acesta se ridică.

— Mi-era teamă să nu deranjez.

— Noiăștia n-avem timp niciodată. Mereu semnăm la hîrtii — păzește-ne Doamne ! Că o dată te vezi semnînd o dispoziție de plată de o jumă de milion... ticluită de mîna lui

Iuda, și după aia nu-ți mai rămîne decît să-ți dai portretul la „*Kladderadatsch*“ !¹...

Și, zicînd acestea, rîse mărunț și pițigăiat.

Paltusov îi ținu isonul cu un rîs degajat, superior.

— Mai vino pe la noi... Așa, pentru cîteva minute... Numai că dumneata... Tot pe lîngă sexul frumos...

— Da de unde !

— Haide-haide !... Unde te duci, îl vezi pe Andrei Dmitrici la braț cînd cu Maria Orestovna, cînd cu Ludmila Petrovna, cînd cu Anna Serafimovna. Soțul vine din urmă, tîrînd pardesiul... Și ce cuconițe ! Tot clasa întîii, fișîie milioanele sub ele ! Bancnote cu marginile aurite !

Ieșiră în sala mare. Directorul își petrecuse brațul pe după umărul drept al lui Paltusov ; rîdea mereu, îi făcea cu ochiul și îl privea drept în față. Paltusov clătina doar din cap.

— Vorbești și dumneata, Evgraf Petrovici...

— Unde te duci, peste tot dumnealui face pe cavalerul, gata să-ți ofere îndată brațul. Și la Kunțevo, și la Sokolniki în pavilion, și la Liublino, așîderea în Parc... Dar iarna ! La balurile mascate — cîte două măști deodată... Avem și noi spirit de observație...

— Parcă dumneata...

— Mde... Mie balurile mascate îmi pla-ac, zise directorul, lungind ultimul cuvînt, și în același timp își lăsă brusc capul în jos, spre pieptul lui Paltusov. Îmi plac. Asta-i o distracție pe gustul meu. Toată ziua aici la bancă, ca un hrib în oțet, încercă el un spirit, zău dacă nu te apucă pandaliile !... Nu mai ești bun de nimic. Zău așa ! Cărți nu joc. Ce alta-mi mai rămîne decît un bal mascat ? Mai ales că sînt un bărbat neprihănit... Tocmai bun de înșurătoare. Atîta că încă nu mă macină dorul...

Îl opri pe Paltusov în pasajul din fața scării și îl apucă de șolduri cu brațele lui scurte.

— Păi atunci de ce nu te duci în peșit ?

— Am zis că încă nu mă macină dorul. Las' că nu arde. Uite, să știi, faci bine că ai intrat în legătură cu noi ăștia, cu negustorimea. De mult trebuia s-o faci, începu să vor-

¹ Revistă satirică ilustrată care apărea la Berlin.

bească mai încet. Dumneata ești îndrăzneț ! Ai făcut și războiul, ești om învățat, știi totul... Oamenii din aceștia ne trebuie nouă. Ia spune, de ce nu-ți pui candidatura în alegerile de consilieri municipali ?

— Nu sînt patron...

— Ei asta-i ! Mare lucru să capeti o autorizație pentru un comerț oarecare ! Bunăoară o tutungerie ! O nimica toată. Vezi că oamenii ăștia ai noștri se prostesc de nu mai e chip. Eu unul, ce să-ți spun, nici nu mai umblu cu trăsura ; țipau toți : nu ne trebuie boieri, nu ne trebuie învățați, noi avem nevoie de oameni de rînd. Știm și noi să ținem cuvîntări... Ei, uite c-au încurcat-o !

Directorul îl cuprinsese iar pe Paltusov pe după umărul drept. Acesta zîmbea și chibzuia în clipa aceea la cele ce-i spusese bondocul. De obicei, se gîndea aproape tot timpul la sine însuși și de-acăea îi apărea așa de des pe față un zîmbet discret.

V

— Uite și secția de control, 'spuse directorul, aducîndu-l în fața unui birou larg, dublu, așezat după balustradă.

Omul de la birou, un ins slăbănog, blond și chel, cu o cravată în culori, îl salută pe director cu o plecăciune. Paltusov îl mai văzuse cu alt prilej, dar nu știa cum îl cheamă.

— Dumnealui dorește să facă un transfer, îi spuse directorul controlorului.

— Prea bine ! răspunse acesta dintr-o suflare și își înfruntă sprîncenele.

Ținea în amîndouă mîinile cîteva foi de hîrtie, după ureche avea petrecut condeiful, în gură, creionul. Căuta ceva. Obrajii i se îmbujoraseră. Răscolea nervos un maldăr de polițe, telegrame de transfer și dispoziții de plată, dar tot nu găsea ceea ce căuta. Nervozitatea lui se vedea în mișcările repezite ale mîinilor, ale capului și chiar ale întregului corp. Tot mereu se răsucea pe călcîie. Scottea cîte un formular, îl arunca, iar îl lua și îl agăța în cîrligul de aramă fixat în

peretele din spatele lui, apoi dădea iar iama-n hîrtii, suflînd pe nas, în vreme ce cu mîna stîngă îşi răvăşea părul rar din vecinătatea cheliei.

La balustradă aşteptau vreo cinci persoane, în cea mai mare parte agenţi de bursă.

— Pavel Pavlîci ! Îl mai strigă o dată directorul, te rog să nu-l reţii prea mult pe Andrei Dmitrievici.

Şi, zicînd acestea, îi arată lui Paltusov cu un semn din ochi cum se foieşte controlorul.

— Vă rog ! zise acesta, adresîndu-se lui Paltusov şi mai înfipse două hîrtii în cîrlig.

Paltusov scoase documentul dintr-o servietă voluminoasă din piele de box, de fabricaţie vieneză, avînd forma unui plic, şi întinse directorului hîrtia, o foaie de culoare lilichie. Directorul remarcă îndată suma.

— Ai cîştigat cumva la întîi septembrie ? întrebă, făcîndu-şi ochii mici. Ori vi s-a prăpădit vreo mătuşică ?

— Nici una, nici alta. Mi-au rămas nişte bănişori...

Era o poliţă în valoare de cîteva mii de ruble.

Controlorul înmîină unuia dintre agenţi patru foi de culori diferite, pline de însemnări şi haşuri făcute cu creionul şi cu cerneală, şi zise voit tare, aşa încît îl auziră şi directorul şi Paltusov.

— Şi toate astea pentru că nu se respectă regulile ! De-aia ţinem publicul !

Directorul îi întinse controlorului poliţa lui Paltusov.

— Omul ăsta e aur curat ! zise şoptit, trăgîndu-l pe Paltusov într-un colţ. Ne costă ceva bani, dar e al naibii de meticulos. Ia spune, iubitele, îi trecem în cont curent, nu ? Rămîi omul nostru, nu-i aşa ?

— Mă rog, să stea aici...

— Titluri nu cumperi ?

— S-ar putea...

— Noi nu ţinem. Să luăm bunăoară bursa... Te uiţi, dom'le, la cîte un rus de-ai noştri, uite aşa ca dumneata, o bogăţie de om, şi zău dacă nu te iau toţi dracii ! Păi, gîndeşte-te şi dumneata. Toţi agenţii ăştia de schimb sînt nem-ţotei. Au moştenit meşteşugul din tată-n fiu. Şi nemţii ăştia se găsesc ei înde ei oriunde, se adulmecă precum cîinii !...

Amîndoi pufniră în rîs.

— Păi, dă-mi voie, urmă directorul, aprinzându-se, vezi câte-un prăpădit de neamț din ăștia, toată averea lui — două cravate și o pereche de chiloși tricotați, era băiat de alergătură la vreun ovrei din Zareadie, și după vreo trei anișori, iacătă-mi-l agent de schimb la bursă. L-au tras nemții lui și acum are un venit de douăzeci de mii... Mai ia și o zestre bunicică... Asta e, dom' le, dumneavoastră sînteți de vină că nu știți să vă înfițeți !

— Las' că ne vine vremea și nouă ! replică numaidecît Paltusov.

Și, zicînd acestea, își îndreptă acul de la cravată, ca și cînd ar fi vrut să se stăpînească.

— Evgraf Petrovici ! zise un alt funcționar, nu cel care mai fusese la director, întinzîndu-i un teanc de hîrtii. Sînteți așteptat...

— Hai că m-am luat cu vorba... La revedere, stimabile, ne mai vedem noi ! La primul bal mascat ; mîine-poimîine intrăm în octombrie. Pavel Pavlici, strigă apoi peste capetele și spinările agenților de schimb, te rog nu-l reține prea mult pe domnul Paltusov !

Directorul se depărtă zorit, cu pași mărunți. Funcționarul de adineaori, un băiat tînar, abia se ținea după el. Din mers, directorul se întoarse și îi făcu semn cu mîna lui Paltusov.

Controlorul cel conștiincios scăpă repede de clienții săi, vîrîndu-le zorit în mîini, cu un aer grav, tot felul de hîrtii. Pe Paltusov îl invită deosebit de politicos.

— Pofțiți la casă. Prima la dreapta !

Casa la care Paltusov a primit banii, trecîndu-i imediat la contul curent, căci luase cu el libretul, se afla alături de casa unde se primeau depunerile. Pînă i s-a înregistrat suma și s-a făcut transferul banilor de la o casă la alta, Paltusov, rezemat în coate de pervazul de stejar al casei, privea cum, ceva mai la o parte, în jurul unei mese mici, de culoare galbenă, pe care erau risipite formulare roz și albe; se numărau teancuri de bilete de bancă. Le numărau cîțiva flăcăi în sumane cu poale lungi, trimiși de patronii lor. Erau aici și băiețași de vreo zece-doisprezece ani, murdari, îmbrăcați în cojoace ferfenițite, trimiși să ridice sau să depună sume de zeci de mii de ruble. Luau teancurile legate cu sfoară, le dezlegau, scui-pau în degetele pline de jeg și se apucau să numere hîrțiile. Unii nici nu le mai numărau ; scoteau pa-

chetele de bani din saci și le puneau pe tejghea, dinaintea grilajului de la casă, fără nici o grijă, ca și când ar fi umblat cu cartofi ori cu ridichi. Lui Paltusov îi fugeau ochii la vederea atîtor bani. Pachete groase de hîrtii de cîte o sută de ruble, eliberate de bancă, frumos aranjate, stăteau teancuri-teancuri pe masă, semănînd de departe cu niște grămezi de cărți. În contul curent se depuneau mai ales hîrtii slinoase; băieții le scoteau mototolite și le trîneau pe tejghea. În zece minute, prin fața ochilor lui Paltusov au trecut sute de mii de ruble. Văzînd cum se încredințează unor copii fără școală asemenea sume, fără nici o grijă și fără nici un control, uimirea lui nu cunoștea margini.

„Și să nu fac eu avere într-o țară ca asta? spuneau ochii lui căprui, furatî de cele văzute. Ar trebui să fiu cretin!”

VI

Jos, la intrare, îl aștepta trăsura. Avea angajată cu luna o birjă, la care era înhămat un cal sur de toată frumusețea, dar beteag de picioare. Trăsura era nouă, ceva mai largă ca birjele obișnuite. O plătea cu optzeci de ruble pe lună. Vizi-tiului îi mai dădea pe deasupra șase ruble și îi dăruise pînă acum trei perechi de mănuși din piele de antilopă și două fulare albe.

Lui Paltusov i se restituia libretul. Când portarul îi întinse pardesiul lung, de culoare maro, la un singur rînd de nasturi și cu guler larg, rotund, pipăi instinctiv în buzunarul din dreapta al hainei și portofelul, și libretul. Obișnuia să dea bacșișuri grase la portari peste tot — și la bănci, și la depozitele negustorilor bogați, și la instituții.

Unul din portari, un fost subofițer, ieși fuga pe peron și strigă :

— Trage trăsura la scară !

Altul îi întinse lui Paltusov pătura lui pufoasă, liliachiu cu negru, cu care își învelea picioarele. Făcea asta și pentru că îi plăcea căldura, și pentru a-și feri picioarele de reumatismul contractat, cum spunea el, în Bulgaria, în timpul trecerii Balcanilor.

Trăsura se urni din loc, venind spre peron, dar îi bară drumul un întreg convoi ce se revărsa dintr-o ulicioară, încărcat cu lăzi de macaroane și fidea. Vizitiul lui Paltusov lăsă să-i scape o înjurătură, dar, aruncându-și ochii la stăpîn, amuți. Stăpînul își trăgea cu un aer grav pe mîna dreaptă mînușa gri și se tot uita cînd într-o parte, cînd în alta, inspirînd aerul proaspăt al străzii, încă nu îndeajuns încălzită de soarele lui septembrie.

Îi plăcea demult „citadela“. Găsea un soi de artă în această îngrămădire de clădiri asiatice și europene, străzi, hudițe și încrucișări. Îi plăcea mișcarea aceasta zgomotoasă a atîtor bogății, îi plăceau convoaiele acestea, firmele, magaziile, depozitele, forfota și încordarea uriașului centru comercial.

„Aici stă puterea, ași zicea de fiecare dată cînd nimerea în «Kitai-gorod», aici e chimitul, aici e cîștigul!“...

Aici banii nu se duc în vînt, ci sînt folosiți pentru noi afaceri. Viața de-aici își are și ea cadrul cel mai potrivit. Prăvăliile, bisericile, culoarea tencuiei, hanurile, firmele, toate sînt cum nu se poate mai nimerite pentru un asemenea centru comercial. Aici se ivesc din fiecă crăpătură a zidurilor vechi și hoarda tătarească, și Bizanțul, și cnezatul moscovit.

Paltusov își întoarse privirea spre o pată de un roșu aprins — biserica „Sf. Nikola Cruce-mare“, a cărei clădire ocupa un întreg cvartal. Acoperișurile roșii ardeau în soare, ornamentele albe ale cornișelor, aradelor, ferestrelor și cupolelor scoteau în relief silueta zveltă a bisericii, ce stătea la intrare în strada principală parcă înadins pentru ca orice străin să priceapă numaidecît unde se află, la ce se poate aștepta și ce are de admirat.

Paltusov rămase o vreme cu privirea ațintită la una din cupolele laterale și simți cum îi crește inima în piept. Bani, deși nu cine știe ce mulți, avea, stăteau uite colo, sus, relațiile sporeau, pofta de muncă și puterea de rezistență nu-i lipseau la cei douăzeci și opt de ani ai săi, imaginația, lui era bogată și avea să-l ajute să-și găsească un locșor în umbra uriașilor munți de bumbac și de ațică, între un depozit de ceai valorînd milioane și prăvălia nearătoasă, dar bănoasă a unui zaraf.

În sfîrșit, trecu și convoiul cu macaroane și fidea. Portarul de adineauri îl așeză pe Paltusov în trăsura, îl înveli

din amîndouă părțile picioarele cu pătura și făcu o plecăciune adîncă.

Vizitiul își roti capul și plesni cu hățul albastru crupa calului.

— La han ! porunci stăpînul.

Trăsura o luă spre Varvarka, trecu prin dreptul bisericii de-aici, apoi pe lîngă biserica Sf. Mucenița Varvara, cu tencuiala ei verzuie ca zerul proaspăt, și se opri năpraznic dinaintea unui han — o clădire cu nu cat, cu înfățișarea obișnuită a unui local de mîna a doua. Urcînd scara, Paltusov simți în nări aerul stătut, jilav, îmbibat de fum de țigară și miros de apă fiantă, preșuri și mirodenii. În dreapta, într-un acvariu încăpător peștii se roteau în loc ori înotări alene. Acvariul acesta îi plăcea. Întotdeauna se apropia de el, urmărind îndelung cîte-o cegă de toată frumusețea. De după bufet răsări capul bufetierului în straie nemțești, schițînd o plecăciune.

— Kalakuțki e aici ? îl întrebă Paltusov cu o voce sonoră pe flăcăul de la garderobă.

Flăcăul zăbăvi cu răspunsul, dar îi sări în ajutor bufetierul.

— Îl cunoști pe Kalakuțki, Serghei Stepanovici ? întrebă din nou Paltusov.

Bufetierul închise pentru o clipă ochii și-i spuse confidențial :

— Nu l-am băgat în seamă. Nu cred să fie.

Paltusov îi mulțumi cu o ușoară înclinare a capului și o luă mai întîi spre dreapta, intrînd într-o cameră cu șemineu, aflată în colțul clădirii, unde se servea mai mult micul dejun decît ceaiul. Acolo nu se adunase încă multă lume. Reveni apoi și străbătu șirul de odăi din stînga, ticsite de negustori mărunți. Ultima din ele, mai curată și mai încăpătoare, era vestită prin aceea că aici își beau ceaiul și își luau micul dejun marii oameni de afaceri ai vechiului „Gostinîi dvor“. Pe la ceasurile unu puteai auzi aici întotdeauna vocea lui Pantelei Ivanovici, primul „textilist“, care discuta, scuipeînd și sîsîind, despre treburile politice. Și chelnerii din odaia asta serveau altfel, umblau abia auzit și le vorbeau clienților cu o voce mieroasă și plină de respect. Adesea, ceaiul sau micul dejun se prelungea, și clienții aduceau vorba despre treburile lor proprii. Atunci parcă se și simțea în aer

mirosul sutelor de mii. Chelnerii, rezemați de usciorul ușii sau de sobă, ascultau cu o expresie de încordare pe fețele lor încremenite, îmbrobonite de sudoare.

Domnul căutat nu se afla nici în odaia aceasta. Se înțeleseseră să ia micul dejun într-o cameră anume, în „camera de pin“ sau în „camera de mestecăn“. Paltusov întreabă dacă nu cumva Kalakuțki se află în vreuna din ele. Dar nu era nici acolo.

Se făcuse douăsprezece și zece minute.

— Condu-mă sus, în „camera de mestecăn“, îi zise Paltusov unui picol, un băiețandru de vreo paisprezece ani, palid la față, în niște pantaloni albi, scurți, cu părul lins, uns din belșug cu ulei.

Băiatul îl conduse printr-o ușă aflată în stînga bufetului. Străbătură un coridor îngust, apoi urcară o mică scară cu balustradă din lemn vopsit și ajunseră în foișor, în dreptul ușii ce da în camera de mestecăn. Băiatul deschise ușa și se opri în prag. Paltusov aruncă o privire înăuntru. Văzuse o singură dată odăița aceasta, într-o după-amiază, cînd i se arătaseră curiozitățile hanului.

— Trimite-mi un chelner mai isteț, îi zise băiatului, și spune-i portarului să-l conducă pe domnul Kalakuțki aici.

Flăcăiașul făcu o plecăciune ca la țară, scuturîndu-și pletele, și închise ușa.

În odăița captușită toată cu scînduri de mestecăn nevopsite, Paltusov se simți ca într-un leagăn. Stăruia aici un miros de lemn proaspăt, și tonalitățile mate ale scîndurilor de mestecăn atenuau lumina puternică a zilei. Însuși spațiul restrîns al acestui cotlon te înveselea. Scaunele de mestecăn, sculptate, cu speteze înalte tapisate cu piele roșie, oglinda, galeriile, ornamentele ferestrelor și ale ușii îl transportară în anii copilăriei. I se părea să se află într-o casuță de basm și că dintr-o clipă în alta va începe să se joace cu mobilierul acesta alb. Fereastra aflată în dreptul mesei ce ocupa două treimi din odăiță oferea o priveliște încîntătoare spre Zarea-die și riul Moscova, într-o mare bogăție de culori, în care se învălmășeau acoperișurile și cupolele, turnulețele de tot soiul, iar mai departe — furnicarul din Zamoskvorecie, pierdut în pîcla albăstrie; și întreg tabloul acesta crea într-adevăr în cotlonul de-aici atmosfera unei casuțe de basm.

Paltusov iubea tot ce îi amintea de Moscova veche, iubea nu numai „Kitai-gorodul“, dar și diferite puncte ale Moscovei, găsea orașul pitoresc și bogat în efecte, căuta tot felul de unghere, dămburi, locuri de unde se oferă vreo priveliște frumoasă, unică. Dar gândurile lui nu puteau zăbovi prea mult asupra laturii artistice a obiectului respectiv. În această odăiță de han, simțurile lui mai adulmecau și altceva. Acoperișurile și tunele aflate la picioarele lui îi aminteau și ele de viața și îndeletnicirile de toate zilele. Parcă se simțea în aer cum sporesc banii și avuțiile. Vedeă în închipuire înălțându-se propriul lui palat, construit în superbul stil vechi moscovit, cu grilaj aurit pe acoperiș, cu cărămizi smălțuite, cu streșinile înorustate și cu stâlpii sculptați. Adevărat palat boieresc, dar nu atât de jos și întunecos ca bunăoară palatul Romanovilor, aflat uite colea în Varvarka, ci de cinci, de zece ori mai încăpător. Și ce sufragerie o să aibă el ! Toată îmbrăcată în faianță și cu picturi murale. O să comande în Belgia o sobă monumentală, după schițele lui Ciceagov. Numai soba o să coste cinci mii de ruble. Și ce blidare de stejar negru ! Ce ulcioare, ce câni, ce bliduri emailate au să stea acolo ! Uite, chiar aici, jos, în hanul acesta, e o „odaie rusească“, unde fiecare cuțit, fiecare pahar e lucrat după o anume schiță ! Dar aici e totuși han. El n-are un gust al lui, un gust subțire, boieresc, el nu poate să îndrăgească lucrurile dobândite cu mintea, cu o minte ageră, cum și prin cunoașterea oamenilor, a sufletului lor bîcînic și necurat, a prostiei, zgîrceniei și lăcomiei lor... O să fie ceva grozav !

VII

Îl întrerupse din visare un chelner de vreo treizeci de ani, cu un barbișon roșcat și cu pieptul supt, un om de încredere, versat în a servi oaspeți aleși în separeuri.

— Uite ce, amice, vorbi repede Paltusov, întorcîndu-se de la geam, ne servești mai întîi niscai găstări, dar, știi, ceva pe cînstee... Ați primit, cred, batog proaspăt din Nijni ?

— Prima !

— Să nu uiți sturionii. Sturioni sărați... N-ar strica și niște cornuri umplute, numai că asta durează mult.

— Vreo cincisprezece minute !

— Atunci renunțăm. Listovka¹ o aveți bună ?

— Extra !

Așa fură luate la rînd și alte feluri de votcă și de gustări. Chelnerul răspundea scurt, dar cu precizie, aplecîndu-și înainte tot corpul și clipind într-una din ochii mari, cenușii.

Lui Paltusov îi făcea plăcere ritualul comandării unei mese la restaurant. Îi plăceau și flăcăii aceștia din părțile Iaroslavului, pe care îi găsea foarte inteligenți și cu mult tact, socotindu-i a fi slujitorii cei mai subțiri, agreabili și originali ; or el a stat și la Paris, și la Londra. Era întotdeauna dornic să discute cu chelnerul, să-i dibuie inteligența, să simtă legătura cu țaranul acesta capabil să devină negustor, fabricant, concesionar al căilor ferate. Nu admitea familiaritățile ; de altfel, iaroslăvenii nu-și îngăduiau niciodată să fie familiari. Savura mai ales simțul măsurii la țaranii aceștia în rubașcă albă și cu părul tuns „rotund“. Unul ca ăsta îți spune și un câncan, îți dă și o informație de afaceri, ba poate să-ți recomande și un articol din „*Vedomosti*“, și face toate aste foarte la locul său, rezervat, ca un bun diplomat și un interlocutor util.

— Să fii sănătos ! Îl concedie Paltusov pe chelner. Cum te cheamă ?

— Alexei.

— Uite ce, Alexei iubitule, spune acolo jos să nu mi-l scape pe Kalakuțki.

— Serghei Stepanfci ?

— Îl cunoști ?

— Cum să nu !

Atît rosti Alexei, dar buzele lui mari, palide, parcă spuneau : „Eu să nu-l cunosc pe domnul Kalakuțki ?“ Deschise ușa. Paltusov îl opri cu o mișcare a mîinii.

— Adu lista și pune șampanie la gheață.

— Reder ?² spuse Alexei, mai mult ca o recomandare, decît ca o întrebare.

¹ Un soi de votcă.

² Rederer.

— Mda, Reder e mai bună ca toate celelalte... hotărî Paltusov şi se lăsă pe canapea cînd auzi paşii lui Alexei coborînd scara.

Îi veni să tragă adînc aer în piept, savurîndu-l. Dulce-i viaţa în Moscova asta pîntecoasă şi succulentă !... La Petersburg e imposibil să te simţi fiziceşte ca aici. Privirea ţi se toceşte. Totul se contopeşte într-o linie dreaptă, monotonă, plictisitoare. Ploaie, chiciură, ceaţă... Prin norii plumburii răzbeşte o lumină galbenă, murdară. Mergi cu trăsura şi vezi aceleaşi case, acelaşi „bulîvard“. Toţi au hemoroizi şi cataruri. La restaurant servesc tătari în ifracuri soioase, în separeuri e întuneric, frig, stărnite duhoarea beţiei din ajun, mîncarea n-are nici un gust, pe canapele — pete de băutură. Nimic caracteristic, propriu, specific. Nu vezi nicăieri cum munceşte, cum strînge bani, cum devine mai frumos, cum scorneşte tot felul de bunătăţi şi băuturi rusul neaoş... Aici, însă, e cu totul altceva !

Trase portofelul din buzunar şi scoase din el un bileţel. Reciti biletul, plesni din buze, apoi îşi pieptănă barba la oglindă cu un pieptene mic, în ramă de argint, şi se lăsă iar pe canapea. Îşi consultă îndelung libretul. Suma s-a mai rotunjit. În cap i se învălmăşeau calcule peste calcule, socoteli rapide, cifre. Se apucă să le corecteze şi să le înlocuiască cu altele, lăsîndu-se purtat de gînduri. Trebuie neapărat să-şi aranjeze casa. E drept, are un apartament splendid, de două camere, dar nu-s decît camere de hotel. Or, ca să ia o locuinţă, trebuie să pună jos două miare. I-ar trebui şi o trăsura. Ar fi mai în cîştig. Aşa îl costă optzeci de ruble pe lună. Cu banii ăştia ar putea ţine o pereche de cai. Uite, mîine-poimîine dă zăpada. O să înceapă cu o sanie, asta o să-l coste de trei ori mai puţin decît o trăsură bună sau decît un echipaj. Costume are de ajuns.

Uşa se deschise cu zgomot şi în cadrul ei apăru, umplîndu-l cu totul, un bărbat înalt, lat în spete, dar nu gras, cu o pălărie gri pe cap, îndoliată. Semăna cu un general francez în retragere, sau cu un patron de circ ; avea nişte mustăţi lungi, cu fire cărunte în ele, care îi cădeau peste cravată, faţa prelungă, fără barbă, sub buza de jos — un benghi discret, sprîncenele blonde, groase, şi capul aproape chel, tuns scurt acolo pe unde mai creştea părul. Omul era îmbrăcat cît se poate de pitoresc : avea pe el o cămaşă cu guler

larg, răsfrînt, o haină neagră, scurtă, încheiată la toți nasturii, largă în talie, și niște pantaloni, largi și ei, și care se îngustau către cizme. Pe piept i se bălăngănea un *pince-nez* de aur, prins cu o panglică lată.

VIII

— *C'est parfait !* spuse cu o voce hîmîită noul venit. Și eu care te caut jos.

Paltusov se ridică și, precipitîndu-se spre Kalakuțki, îi întinse amîndouă mîinile și îi strînse palma dreaptă, pe care acesta o avea liberă. Toate mișcările lui vădeau oarecare ploconeală, dar fața distinsă, numai zîmbet, își păstra toată demnitatea.

— Poftim, poftim, Serghei Stepanovici. Am și comandat gustările ! Cum, nu te-au condus imediat aici ? Am dat poruncă.

— M-au condus...

După ce-și mai trase răsuflarea, Kalakuțki cercetă încăperea cu ochii lui stinși, inexpressivi, bulbucăți, cu pleoapele căzute.

— Păi aici ne sufocăm !...

— Se poate deschide geamul...

— Las' că merge... E un waterclosețel amuzant !...

Izbucni într-un rîs sufocant. Paltusov îi ținu companie. Își așeză musafirul pe canapea. Imediat răsăriră doi chelneri. Cît ai bate din palme, masa se umplu de sticle cu cinci sorturi de votcă. Batogul, somonul alb zvîntat la aer, icrele și celelalte gustări își jucau grăsimi și chihlimbarul în razele soarelui. Nu fuseseră uitați nici sturionii comandați de Paltusov. Kalakuțki comandă masa : păstrugă înăbușită, chiftele de pasăre cu trufe, și orez cu pere răscocapte. Mai comandă și vin roșu.

— Ce număr ? întrebă Alexei.

— Același. Eu altul nu beau.

Zicînd acestea, Kalakuțki își înfipse degetul în lista lungă de băuturi.

Felurile au fost servite repede și cu mult zel. Abia au apucat convivii să dea gata sturionii și batogul de nisetru, că pe masă a și început să sfîrîie păstruga într-un castron de argint. După gustări, Kalakuțki dădu pe gît, unul după altul, două pănărele de votcă, își umplu gura cu icre și somon, după care îndesă un corn cald și după aceea începu mai mult să mîrîie decît să vorbească. Mîncă însă cu măsură, după ce-și potoli prima senzație de foame.

Apoi făcu o pauză.

— Sînt frînt de oboseală, *mon bon*. A trebuit să mă cațăr pe schele... Bestiile !... Dacă nu-i supraveghezi, te-ai ars, ca suedezii la Poltava...

Era vorba de un șantier. Kalakuțki lua de mult în antrepriză lucrări de construcții de case, și treburile îi mergeau tot mai bine și mai bine. Își oprise ochii asupra lui Paltusov și îl iniția în afacerile sale. În ajun, îi dăduse întîlnire la restaurantul hanului de pe Varvarka și voia să stea cu el de vorbă „serios“, la o gustare.

Dar Paltusov nu deschidea vorba despre persoana sa, și asta din anumite motive. Kalakuțki i se părea, pentru primele acțiuni, cea mai bună unealtă. Paltusov miroșise că acest „șmecher“, cum îl categorisise în sinea sa și chiar îl trecuse în blocnotesul său pe Kalakuțki, avea nevoie de dînsul.

— Care va să zică te faci moscovit get-beget ? îl întrebă Kalakuțki cînd fu servită păstruga.

— Mă fac.

— Drăguț din partea dumitale. Să știi că avem nevoie de tineri ca dumneata bunăoară. Prea duhnim a oaie. N-ai pe cine să bagi în afaceri... Ori e un escroc, ori un mitocan !...

— Mie îmi place Moscova.

— Are sipetul plin, atît că nu poți să-l descui imediat, dragul meu. Oîteodată mă dă, zău, gata mitocănia asta, ba mă pătrund și eu de miros de oaie... Pe cîntea mea !... Vii seara acasă și duhnești de-a binelea !...

Începea și el pe ocolite. Gîndea una și spunea alta. Îl cîntărea în gînd pe Paltusov. Părea să fie bun la toate, și pe deasupra avea demnitate : asta e expresia ce se citește pe fața lui și asta importă mai mult ca orice în relațiile cu comercianții, mai ales cu cei de credință veche, și cu străinii.

Bani n-are și nici nu e nevoie de banii lui. Totuși e și mai bine dacă numără vreo cinci-zece miișoare. Ar trebui să-și asigure colaborarea lui, să-i ofere o cotă de participație.

— Aud, *mon cher*, zise așa, printre altele, sorbind din vinul din pahar, că ai relații cu negustoresele?...

— Cunosoc unele persoane, confirmă Paltusov cu un zîmbet abia schițat, ștergîndu-și mustățile cu șervețelul.

— Asta e bine! Continuă! Trebuie să-ți faci relații. Pe Maria Orestovna o vizitezi?

— Da, desigur.

— Asta își joacă bărbatul pe degete. E și el un mitocan, un animal cu mult amor propriu, dar trebuie să-l domesticești. Nu uita asta. Gîndește-te că ocupă un post. Adică ce-oi fi umblînd eu cu ocolișuri... Dumneata știi, doar — aici Kalakuțki se aplecă înspre el peste mînă — știi că am acum două șantiere mari... că se înjghebează o societate în comandită?

— Am auzit, răspunse Paltusov reținut, cu glas agreabil.

— Dar știi dumneata ce le-am oferit eu asociaților mei anul trecut, cînd aveam o simplă asociație?

— Exact nu știu.

— Șaptezeci la sută! *Joli? N'est ce pas?*¹

— *Joli*, se învoi Paltusov.

Nu-i plăceau franțuzismele, dar le pronunța mult mai corect decît Kalakuțki.

— Aș vrea să-ți fac un rost și dumitale. Mîna în buzunar nu ți-o bag...

— Ce am eu, e-o nimica toată, Serghei Stepanovici, spuse cu un zîmbet distins Paltusov.

— N-are a face. Cînd aranjez totul, îți dau de știre. Aduci ce ai. Că doar n-ai să stai cu cei doi la sută de pe contul curent!

Paltusov înțelese numai decît de ce a venit Kalakuțki cu o astfel de propunere, și asta nu-l făcu să dea îndărăt. Dimpotrivă, găsi oferta inteligentă și bine gîndită. Știa de Kalakuțki că cîștigă bani grei și că, așa cum spuneau toți, în doi-trei ani el va fi cel mai mare antreprenor de construcții.

— Îți mulțumesc, zise pe un ton confidențial și numai decît îi spuse lui Kalakuțki ce bănișori are el, fără a-i as-

¹ Frumos? Nu-i așa? (Fr.)

cunde la ce bancă îi are depuși și câți îi trebuie ca să-și ia un apartament.

Kalakuțki încuviință toate acestea. Cei doi bărbați își conveneau unul altuia. Antreprenorul era un semidocht, nu făcuse nici un fel de studii, fusese avansat ofițer din iunker, dar se născuse într-o familie de boieri. Ceea ce salva aparențele erau franțuzeasca lui stîlcită și lustrul pe care-l așea, perspicacitatea și îndrăzneala. Dar avea nevoie pentru o vreme de un ajutor de felul lui Paltusov, mult mai instruit, mai nou și mai subțire decît el.

IX

După chifteluțe se servi șampania. Oferea Paltusov, și Kalakuțki acceptă tratația; consumația, însă, o împărțiră pe din două. Apoi se serviră cafeaua și lichiorurile. Chelnerii se retraseră, după ce puseră pe masă trei cutii cu țigări de foi, deschise.

— Ei bine, scumpe Andrei Dmitrici, spuse Kalakuțki, pironindu-și ochii asupra lui Paltusov, aș vrea să te angajez în serviciul meu sau să te iau ca asociat.

— În ce sens? întrebă Paltusov.

Băuse vin destul, dar știa să-și stăpînească limba la fel de bine ca și la începutul mesei. Numai obrazii i se îmbujoraseră, ceea ce îl făcea să pară foarte frumos.

— În sensul că, domnul meu, dumneata trebuie să devii agentul meu secret.

— Agent? făcu Paltusov.

— Exact! Ha-ha! Nu te angajez ca detectiv. Judecă și dumneata: mi-ai spus că ai vrea să vezi cum merge treaba și să-ți alegi ceva potrivit. Doar n-ai să intri la mine ca funcționar sau ca șef de echipă!... Ca să-mi fii asociat, n-ai capital... O participație, însă, îți ofer bucurios. Dar asta e prea puțin. Dumneata poți fi foarte, foarte folositor operațiilor noastre, și acum, și mai tîrziu... Am în mine o mulțime de proiecte. Eu sînt ocupat toată ziua, mă rup în bucăți ca un ocnaș, și din pricina asta pierd îngrozitor de mult... Îmi trebuie un om care să alerge de colo-colo, să adulmece în

dreapta și-n stînga. De-aia zic că am nevoie de un agent ! Dar ce fel de agent ? Nu te supăra.. unul care să valoreze cît un asociat.

— Înțeleg, înțeleg, repetă abia auzit Paltusov, cu ochii în cupa de șampanie, ca și cînd ar fi urmărit sclipătul firicelelor de gheață ce iscau bășici gazoase.

— Sper că nu-ți displace.

— Ideea nu e rea.

— Atunci să n-o mai lungim. Boală lungă, moarte sigură !... Chestia e simplă — procentul. Ți s-a spus, cred, că eu știu să plătesc și să mă împart cu oamenii, nu ? Asta-i una. Ascultă-mi sfatul...

Ochii lui Paltusov se înroșiră ușor.

— E o idee excelentă, Serghei Stepanovici ! rosti el și se ridică cu cupa în mîină. Cuprinse cu privirea odaia, subgeamurile căreia se așternea covorul pestriț al acoperișurilor și al turlelor bisericilor din preajmă, și bunătățile de pe masă, și pe interlocutorul său, și pe sine însuși, atît cît putea el să vadă. Ești un om de inițiativă ! exclamă cu aprindere și ridică cupa, apropiind-o de Kalakuțki.

— Fără vorbe savante, dragul meu !...

— Nu, lasă-mă să repet cuvîntul acesta, Serghei Stepanovici ! Inițiativă ! Adică, pe rusește, spirit întreprinzător, dacă pot să spun așa ! De ce oare noi, nobilii, oameni instruiți, din familii bune, dăm îndărăt în față acestor... cum le zici dumneata, mitocani ? De ce ? Pentru că lipsește inițiativa... Or mitocanul e deștept, Serghei Stepanovici.

— Viclean ! lăsa să-i scape Kalukuțki.

— Deștept, repetă Paltusov. Eu unul nu-l disprețuiesc. E și el rusnac ca și noi... Mă gîndesc la omul de rînd, la unul ca acest Alexei care ne servește aici, la un prăvăliaș, la un șef de echipă, la un tencuitor... Noi trebuie să ne înțelegem cu ei și să-i spunem negustorului așa : a venit vremea să-ți împarți punga cu noi, iar dacă nu vrei, s-a zis cu tine.

— Perfect ! Dar ești un adevărat orator ! Desigur că trebuie să ne descotorosim de bărboșii ăștia. Ocea ce eu și fac...

— Pentru ideea aceasta îngăduie-mi să ciocnesc cu dumneata, zise Paltusov, întinzîndu-și cupa spre Kalakuțki.

Acesta se ridicase și el. Ciocniră și se sărutară de trei ori, ceea ce se petrecu parcă de la sine.

Kalakutski se apucă apoi să istorisească tot felul de întâmplări din practica lui: cum a început, ce a învățat să facă, de câte ori s-a văzut la marginea prăpastiei. Furat de cele ce spuneă, mai mințea fără voia lui, exagera cifrele pierderilor și ale câștigurilor, făcea haz de perspicacitatea și îndrăzneala lui în afaceri. Paltusov pricepea foarte bine toate astea; dar laudele antreprenorului amestecate de vin, aburii șampaniei, aroma lichiorului și fumul trabucurilor scumpe creaseră o atmosferă care îi puse iar în mișcare imaginația. Uite, antreprenorul ăsta nu e cine știe ce deștept, prea multă carte n-are, e un necioplit, dar învârtește afaceri poate de milioane! Și pentru asta face să te ploconești înaintea lui. El a fost primul dintre nobilii „pionieri” care au pornit în recunoaștere și s-au apucat să smulgă ciolanul din gura prăvăliașilor și cârciumarilor pîntecoși. Acum o să apară el, Paltusov, și după dînsul altul și altul, oameni subțiri, culti, oameni care înțeleg totul, și or să înceapă să ia în mîinile lor „citadela” aceasta a negustorilor, or să ajungă la casele de bani, magazinele și depozitele lor, or să-și construiască palate și or să și s-au apucat să smulgă ciolanul din gura prăvăliașilor și birourile lor.

I se părea că se află nu într-o odăiță de han, ci într-un balcon ridicat la două sute de stînjeni deasupra pămîntului, și că privește de-acolo Moscova, Ilinka, rîndurile de prăvălii și piețele, îmbulzeala și fîrfota oamenilor, care i se înfățișau ca niște gînganii.

— Pentru ziua de azi, *mon cher*, hîrîi din nou Kalakutski, ești dispus să-mi faci două trebușoare?

Viteza americanăască cu care se punea în aplicare planul nu-l surprinse pe Paltusov. Ascultă atent, notă ceea ce trebuia notat, puse cîteva întrebări scurte și precise, și, luîndu-și rămas bun de la antreprenor, îi sugeră discret proporțiile procentului datorat pentru serviciile sale.

— Vezi dumneata, zice Kalakutski, umflîndu-și pieptul, am pe ordinea de zi mai multe afaceri și astea își urmează singure cursul. Ceea ce mă preocupă acum e noua societate în comandită. De altfel, zise el, lungind cuvintele, cheltuielile

se ridică la trei sute cincizeci de ruble, iar eu îți ofer zece la sută din beneficiul net *Ca vous va ?*¹...

Paltusov se înclină în tăcere și-i strînse mîna lui Kalakutski. Vedea deja în gînd ciorna contractului notarial pe care zilele acestea avea să-l prezinte patronului.

Așa l-a botezat în gînd — „patronul“. Ceea ce nu prea l-a încîntat. Nu voia să depindă de nimeni. Dar parcă asta însemna dependență ? Asta nu era decît un act de vânzare-cumpărare și nimic mai mult.

Kalakutski urcă în trăsură la care erau înhămați doi căluți rotați, unul în hulube și altul lăturaș și porni în galop spre Poarta Varvarkăi. Paltusov rămase în oraș și porunci vizitului să-l ducă la „Slavianski Bazar“.

X

Clienții restaurantului „Slavianski Bazar“ își isprăveau prînzul. Mai era un sfert de oră pînă la două. În ziua aceasta însorită, sala restaurantului, cuprinzînd parterul și cele două etaje ale fostului bazar de-aici, foarte încăpătoare, puternic luminată de sus, cu forfota ei neconținută și cu numeroasele ei detalii arhitectonice, stîrnea uimirea provincialilor, ba și a moscoviților, care poposeau aici numai arareori. Stîlpii de tuci dați cu vopsea și estrada din mijlocul sălii, pe care adăstau niște cupidonii cu tot soiul de înflorituri, umpleau golul masivei clădiri, atrăgînd privirile vizitatorilor și flatînd în felul său vagul simț artistic chiar și al unor provinciali mărginiți de undeva din Ciuhloma ori din Varnavin. Șirul de ferestre de la primul etaj, largi, descria un arc de cerc, cu busturi de scriitori ruși între ele ; de după draperii se întrezăreau tapetul ce imita plăci de faianță, ușile sculptate, golurile palierelor, geamurilor și scărilor. Bazinul cu un mic havuz adăuga la tropotul înăbușit de pe asfalt susurul subțire al jeturilor de apă. Răcoarea pe care o răspîndeau acestea îți sugera parcă prezența unei oaze de verdeață sau a unei

¹ Îți convine ? (Fr.)

grote din bolovani acoperiți cu mușchi. Canapelele joase, ce se rînduiau în lungul pereților, tapitate cu catifea de culoarea zmeurei, aveau un efect odihnitor și te îmbiau să te așezi la una din mesele acoperite cu fețe sclipitoare, bine călcate. Măsuțele ceva mai mici rînduite de o parte și de alta e estradei și a stîlpilor dădeau mai multă culoare atmosferei de restaurant. Bufetul negru cu ornamentații, așezat sub pendulă și care ocupa tot peretele din fund, încăncat de gustări, se-măna cu o masă dintr-un laborator bine utilat, pe care se rînduiau preparate multicolore de tot soiul. Vestibulurile din dreapta și din stînga erau cufundate în penumbră. Lachei în rubăști albastre și cazachine cu crețuri în talie, cu un aer serios și de oameni descurcăreți, agățau tăcuți în cuiere paltoanele și pardesiile. Prin ușa cu geam se vedea holul spațios, cu scara ce ducea sus, avînd întins pe de margine, în chip de balustradă, un cordon de catifea cu ciucuri. În fund se deslușea forfota trăsurilor de pe Nikolskaia, dimpreună cu firmele sclipitoare și cu porticurile caselor.

Se rulau sume mari în hanul acesta, construit temeinic, cam învechit acum și nu prea bine întreținut, dar încă arătos, luîndu-ți ochii cu confortul și eleganța lui moscovită.

Sala restaurantului încă nu începuse să se golească. Era ora agenților de bursă și a misiților mai rășăriți, ora prînzurilor timpurii pentru cei veniți „din gubernie” și a gustărilor tîrzii pentru cei cărora le place să-și piardă vremea la o masă de restaurant. Pe nemți și pe evrei îi puteai recunoaște acum după nasurile lor, culoarea părului, favoriții tunși scurt și pretențiile de eleganță specifică funcționarilor din birouri. Aceștia, la mesele lor, discutau cu aprindere, beau puțin, dar se îndemnau unii pe alții să bea, se tot uitau la ceas, își tot potriveau ținuta, povesteau întâmplări din practica lor, rîdeau adesea toți deodată, făceau spirite nemțești cam lipsite de haz. La o masă mare din imediata apropiere a bazinului se așezase o familie de nobili abia sosită în oraș: tatăl, cu crucea Sf. Gheorghe în grad de soldat prinsă pe haina cafenie, cu bărbia dublă, mama, în rochie de seară, guvernanta, vreo cinci adolescenți și o domnișoară, o rudă a familiei, bătoasă și rea, care apucase să-l și ia la trei păzește pe chelnerul zelos, tot adresîndu-i-se cu „dumneavoastră”, pronume cu care, pare-se, nu prea era obișnuită în relațiile cu cei ce-o slujeau. Luau masa pentru toată ziua, întrucît

mergeau să viziteze în Kremlin Granovitaia palata, Tunul cel mare, catedralele, iar în drum — Tipografia sinodală, să se roage la biserica Iverskaia, să mănânce *pirojki* la Filippov pe Tverskaia și până la dejun să treacă și prin pasajul cu noutăți Golofteevskaia, unde ruda trebuia să-și cumpere neapărat jartiere și o pereche de pantofi, cu care să se înnoiască în aceeași seară la teatru. Bilete sperau să-și procure de la mișii. Mai aproape de bufet, pe una din laturi, la o măsuță se remarcă prezența a doi militari: un dragon cu gulerul uniformei de culoarea piersiciei și un husar într-un dolman albastru cu fireturi de argint. Cei doi militari „se fortificau” cu bere porter. Pe mîna dreaptă, stătea singur la masă, cu un ziar în față, aproape pe isprăvite cu micul dejun, un bătrîn sfrijit, galben la față și cu părul cărunț tuns scurt; era un mare boier din Petersburg. Mîncă încet și în silă, și bea vinul amestecat cu apă. Boierul ceru să i se aducă un lighenaș și își clăti mîinile cu apă din carafă. Lacheul îi spunea „exce-lența-voastră”. Într-una din nișe, doi negustori de pește își făcură cruce, ridicîndu-se de la masă. Fiecare îi dădu chelnerului cîte un pitac de aramă. Ceruseră o porție de *seleanka*¹ à la Moscova și băuseră cîte trei pănărele de *travnik*². Acestora doi le-au plăcut cupidonii.

XI

Intrînd în restaurant, Paltusov se opri cu spatele la bufet și aruncă o privire în sală. Ochii lui iuți și ageri descoperiră numai decît la celălalt capăt, lîngă ușa care da în camera din fund a restaurantului, un grup de oameni alcătuit din cinci agenți de bursă, și printre ei persoana de care avea el nevoie. Spuse cu un glas blînd chelnerului cu favoriți lungi și rari care tocmai se apropia de el :

¹ Varză acră călită cu pește sau carne.

² Rachiu din esență de ierburi.

— Nu te deranja, draguță, și străbătu sala de la un capăt la altul. Era politicos cu servitorii în fracuri, oriunde s-ar fi aflat.

Observase la masa agenților un tânăr brunet semănând cu vânzătorii de la magazinele de lenjerie și galanterie de damă. Purta favoriți subțiri și avea părul dat pe frunte după moda franceză. Gâtul îi era înfășurat cu un fular de un roșu închis, prins într-un inel de aur mat. Haina de șeviot englezesc îi venea ca turnată, scoțându-i în relief umerii rotunzi și căzuți, ca de femeie.

— Karl Hristianfci ! îl strigă Paltusov. Era agentul de bursă pe care-l căuta.

Tânărul se ridică și își întoarse spre el ochii galeși, cu o privire cam bleagă.

— Am onoarea ! zise cu o intonație voită de neamț din Rusia, glumeț din fire, care imită genul „negustoresc“.

Și mîna i-o întinse înadins cu muchia și nu cu palma înainte.

Paltusov îi răspunse pe același ton.

— Ați servit masa ?

— Bineînțeles ! Ne-am desfătat. E timpul să și punem punct.

— Pot să vă deranjez pentru două vorbe ?

— Cu multă plăcere.

Întorcîndu-se spre ceilalți, agentul le spuse în limba germană :

— *Kinder ! Auf Wiedersehen ! Precise.*

Comeserii îi răspunseră, cine știe de ce, cu hohote de rîs.

„Karlușa“ — așa îi spuneau amicii — își potrive haina, cravata, îi dădu bacșiș chelnerului și îl luă pe Paltusov de braț. Se îndreptară fără grabă spre odaia din colț, care acum rămăsese goală.

Convorbirea n-a durat mai mult de zece minute. Misitul stătea în picioare, Paltusov se așezase pe colțul canapelei.

Se auzeau cuvinte ca „participație“ „un nou pavilion“, „Serghei Stepanovici în persoană“, „punem în acțiune“, „curtaj“. Neamțul dădea numai din cap și se juca cu lanțul de la ceas. Spuse de vreo două ori :

— Fără îndoială. Nici o grijă.

Nici nu mai ştia să vorbească altfel cu ruşii cu care avea de-a face.

— Care va să zică, merge ? întrebă Paltusov, ridicându-se şi strângându-i mîna.

— Toată încrederea...

Agentul era zorit.

— Iertaţi-mă, rogu-vă, dragul meu, după bursă... Acuma...

Şi lăsa să-i scape cîteva nume. Din sală se puteau desluşi :

— La Zenker, pe Maroseika, la Knopp, Korzinkin... Şi după aia şi la Catonard !...

Urmă o nouă strîngere de mînă.

— Cum e cursul ? întrebă din mers Paltusov.

— Cursul ?

Agentul se opri, plesni din limbă şi zise :

— Slab !

După care aproape că o luă la fugă, străbătînd restaurantul.

Uitîndu-se în urma neamţului, Paltusov îşi aminti de cele ce-i spusese azi, atît de vesel, directorul de bancă. Uite, bunăoară, Karluşa ăsta ! Cîte parale face el ? De bună seamă cîştigă vreo douăsprezece mii, dacă nu chiar şaisprezece. Dar nu prea are haz să alergi toată dimineaţa pe la tot felul de birouri, şi după aia să te mai foieşti şi prin hala bursei. Şi cîtă minte o fi avînd ? De-a mirare să fi ajuns mai departe de fracţiile zecimale. Ziua bate străzile Moscovei şi se foieşte la bursă, după bursă ia masa, iar noaptea o ţine într-un dans pînă la cîntători, căutîndu-şi o nevastă : azi în Bolşaiia Alexeevskaia, mâine în Razguleai sau la Pleteşki, poi-mâine în Tatarskaia...¹ Şi şi-o găseşte, ia o juma de milion, şi mâine-poi-mâine îl vezi fondator de bancă. De-aia e el neamţ ! Bine zici Evgraf Petrovici că „nemţii se găsesc întotdeauna ei înde ei“.

Zimbi. De fapt n-avea de ce să-l invidieze pe Karluşa ăsta. Unul din ăştia nu se poate să nu izbutească în cîrdăşie cu un neamţ de-al lui. Dar ceva mai de Doamne-ajută decît

¹ Străzi pe care locuiau mulţi comercianţi bogaţi.

o căsătorie avantajoasă și un câștig de misit nu găsește. N-are el mintea aia...

Lîngă bufet, cineva îl opri, apucîndu-l cu amîndouă mîinile. Paltusov își săltă capul și rîse. Văzu un bărbat înalt, puțin cam gras, fără barbă, de aceeași vîrstă cu el, îmbrăcat într-un sacou scurt, de culoare bleu-marin, și în pantaloni gri. Îl îmbrățișă cu o bucurie sinceră. În străinătate, oricine l-ar fi luat drept un tînăr notar francez sau un cleric englez care și-a scos redingota. Părul lui blond, moale, cu cărare într-o parte, tuns scurt la spate și pieptănat lins în față, se potrivea surprinzător cu nasul mare, ochelarii de aur și ochii blînzi și inteligenți ai acestui moscovit, cu un început de burțică, cu zîmbetul subtil și cu mîinile lui albe și plinuțe. Se ținea drept, chiar puțin țeapăn și nu-și îndoaia gîtul pentru a-și îmbrățișa amicul, ci își înclină spre el tot corpul.

— Paltusov !

— Pirojkov !

Se sărutară zgomotos pe obraji.

— Unde-ai dispărut, dom'le ? întrebă Paltusov, ținîndu-l încă în brațele sale.

— Dar dumneata ? Eu am fost la țară, din mai și pînă acum.

— Se și vede.

Paltusov arătă din ochi la burțica lui Pirojkov.

— Da, s-a cam depus osînză. De-aia și umblu mereu.

— Aici ieși micul dejun ?

— Am isprăvit. Ce-ar fi să bem o bere ?

— Sînt grăbit. Vai ce rău îmi pare !

Paltusov își încruntă fruntea, sincer încurcat. Ar fi vrut mult să stea la o parolă cu „băiatul“ ăsta, pe care îl socotea „deștept“, ba chiar „savant“. Dar avea treabă, ceea ce îi și explică lui Pirojkov.

Amicul nu se supără. Cu o voce egală, fără nici un fel de modulații, așa cum vorbesc aproape toți rușii tineri, îl întrebă pe Paltusov unde stă și cu ce se ocupă.

— Intru să fac ucenicie la negustorime, zise Paltusov cu o notă ce trăda o oarecare jenă.

— A, așa ! făcu prelung prietenul lui. Mă rog ! E o chestie cît se poate de interesantă. Noi nu prea cunoaștem lumea lor. Moravurile s-au schimbat ! Negustorimea de altădată a prins un iz vechi de dinainte de reformă.

— Dar eu nu sînt scriitor, Ivan Alexeievici, fac asta ca să mă pricopsesc. Ce să pierd vremea așa fără nici un rost?

Ochii lui Pirojkov se înveseliră.

— Ești și dumneata un fel de Stanley¹! Am spus-o întotdeauna. Isteț, numai mușchi, numai nervi... Unde mai pui că ai trecut și Balcanii.

Rîseră amîndoi, discret. Paltusov își scoase cu un gest repezit ceasul din buzunar.

— Aoleu! Două și douăzeci! Ivan Alexeievici, dragul meu, mai dă și dumneata un semn de viață. Treci pe la mine, lasă cartea de vizită... Să luăm o dată masa împreună. Bănuiesc că îți place ca și înainte o masă bună, nu?

— Am și eu păcatul ăsta!

— „La „Ermitaj“, ce zici? O porție de cegă *à la américaine*, cu roșioare.

Pe fața lui Pirojkov înflori o expresie de cunoscător în ale gastronomiei.

— Deci pe Dmitrovka, zici?

— Da, da... zise zorît Paltusov.

Ieșiră împreună. În vestibul, după ce își puse pardesiul, Paltusov îl apucă iar pe Pirojkov de reverele sacoului. Își aminti cum au stat ei împreună, cu vreo trei ani în urmă, într-o cameră mobilată la un profesor, un original, căruia nimeni nu-i plătea chiria.

— S-a dus de rîpă Thebaida noastră! zise surescitat. Ce viață frumoasă! Și ce oameni, dom'le! Vasili Alexeievici, cu bucătăria lui pe lampa de gaz... Pe unde mai e? Scrie? Mă îndoiesc.

— A murit, răspunse Pirojkov și zîmbetul îi încremeni pe buze.

Rămaseră amîndoi tăcuți.

— Te aștept! strigă Paltusov din antreu. Îți vizitezi cumva pe Dolgușini?

— De cînd am venit încă n-am fost pe la ei.

— Vegetează. Decade nobilimea!...

Ultimele cuvinte ale lui Paltusov răsunară în antreu.

¹ Stanley, sir Henry Morton (John Rowlands) — 1841—1904 — cunoscut ziarist și explorator englez.

Un flăcău în rubașcă albastră îl ajută pe Pirojkov să-și pună paltonul, un palton scurt, destul de uzat, și-i întinse bastonul și cilindrul. Ivan Alexeici purta și iarna și vara cilindrul, pe care și-l cumpăra întotdeauna de Paști. Ieși în stradă și o porni agale.

Întîlnirea cu Paltusov îl întoarse și pe el cu gîndul la iarna aceea cînd au stat cu chirie la profesorul de aritmetică Skorodumov, într-o ulicioară din Sretenka, lîngă biserica „Uspeaniei din Peciatiniki“. Pe-atunci Ivan Alexeievici se gîndea serios să-și dea examenul de magistru. Au trecut însă trei ani, și el tot n-a făcut nimic. E drept, a călătorit în străinătate, dar n-ar putea spune dacă a făcut-o cu un scop anume. A studiat multe lucruri bune dintr-o dată : și mișcarea ideilor filozofice, și viața străzii, și restaurantele, și femeile, și teatrele, și ziaristica... A citit multe cărți, a frecventat tot felul de cabinete de specialitate, s-a apucat să culeagă niște memorii speciale privind disciplina pe care și-o alesese, ba chiar a plătit trei guldeni pentru dreptul de a avea masa sa cu microscop. Dar lucrarea nu s-a încheiat. La Moscova, vremea s-a scurs iarăși aproape la fel cum se scurgea atunci cînd Ivan Alexeievici a absolvit cursurile cu titlul de candidat și se odihnea locuind în Loskutnîi. Frumoase vremuri și acelea! Beau multă bere porter și englezească. Petreceau seri întregi în sala de biliard ; în schimb revistele și cărțile le citeau pe nerăsuflăte, ca și cum ar fi înghițit dulceață cu lingura. Uneori, nici nu se dădeau jos din pat și rămîneau culcați pînă-n amurg cu vreun tom englezesc de psihologie sau de etnografie. Seara mergeau la teatru, făceau galerie pentru actrițele tinere, la club încurajau artistele amatoare, le ajutau să evolueze, le cumpărau cărți de Shakespeare și le traduceau fragmente din critici germani. Discuții peste discuții... În Sretenka, la Skorodumov, era o hărmălaie neconținută. Cîți băieți minunați au trecut pe-acolo, unii amuzanți, alții caraghioși ! Dar viața era veselă în tovărășia lor. Și ce femei se nimereau ! Mergeau cu toții grămadă la cîte un concert, la operă, ascultau pe săturate muzică, apoi pînă la cinci dimineața „gîlgîia berea“, cîntau în cor cavatine, încingeau discuții aprinse, unii înjurau „maniera italiană“, prin nori groși de fum zburau nume peste

nume : Ceaikovski, Rubinstein, Balakirev, Serov ! A doua zi le plesnea capul. Intra în acțiune apa gazoasă. Răposatul Vasili Alexeici a însemnat și el o epocă... Fieea acestui hoinar, ciudățeniile lui, trîndăvia, inteligența, talentul cu care era el înzestrat... exercitau asupra femeilor un farmec cum încă Pirojkov nu mai văzuse, și toată viața lui era țesută din relații intime cu femeile. S-a dus și cu asta un an întreg. Apoi s-a sfîrșit. Era și timpul. Cîteva luni petrecute la țară l-au mai trezit. Aici și-a limpezit bine planul de lucru, căci avea timp liber de ajuns. Gospodăria o ținea frate-său, de mîncat putea să mănînce pe săturate, dar făcea și mișcare multă. N-avea altă treabă de făcut decît să se plimbe înapoi și încolo pe aleea de sub tei și să înghită o carte după alta. Era o toamnă nemaipomenită. Și acum îi părea rău că s-a grăbit să vină la oraș, dar nu mai era chip așa...

Pirojkov rămase pe gînduri la intrare, întrebîndu-se încotro s-o apuce. Putea merge unde i-ar fi vrut inima. Dar vezi că Ivan Alexeici nu avea zor să meargă nicăieri. Nici tu slujbă la stat, nici birou, nici de lucru într-un laborator universitar. Încă nu se apucase de lucru. De altminteri, la universitate nici nu i-ar fi găsit pe toți cei de care avea nevoie : profesorul era plecat în concediu în străinătate, asistentul se îmbolnăvisese. Oare să meargă la cursuri, ca altădată ? N-avea nici un chef : la ce bun să-și amintească lucruri de mult cunoscute ? Auzise că un docent de la facultatea de drept întrunește un auditoriu de vreo două sute de oameni, spune lucruri noi și îndrăznețe și intenționează să țină o serie de conferințe. N-ar fi rău să-l asculte, dar se pare că își ține prelegerile dimineața, de la zece. Sau să intre într-o cofetărie și să citească ziarele ? Pentru asta e mai bine să urce sus în sala de lectură a restaurantului, unde găsește vreo douăzeci de ziare. Cam greu ! De la o vreme, Ivan Alexeici simte uneori o ușoară sufocare și nu-i place nici să coboare, nici să urce scări. Îl cam necăjește și ficatul. Tace. Stă ce stă cuminte și odată îl înțepă. La țară a băut apă minerală.

„Încotro ?” se întrebă încă o dată Pirojkov și încetini pașii în dreptul clădirii multicolore a Tipografiei sinodale, clădire întotdeauna atrăgătoare. Hotărît nu-i venea în minte chipul niciunui prieten. Oare să intre la o judecătorie de ocol ? La un proces penal ? Să asculte cum este acuzat de furt cu efracție țaranul Nikifor Varsonofiev și cum o să-l apere un

avocat stagiar evreu, graseind insuportabil ? Aici, la Moscova, sînt alte lucruri mai interesante...

Moscova !... Avusese o slăbiciune pentru ea și o iubea și acum în felul lui, ca pe un „centru etnografic“. N-ar fi lipsit de interes să se apuce s-o studieze. S-o împartă pe sectoare : fabrici, muncitori, moravurile și obiceiurile „citadelei“ acesteia, raskolul, prostituția. Ar fi bine ! Dar pentru un om elevat ca el, cu tabieturi europene, dornic după micul dejun să discute despre chestiuni de actualitate, să aibă la îndemînă un cerc de amici... ei bine, așa ceva îi lipsea. Mai înainte avea Loskutnîi, avea prietenii din Sretenka... Se vede treaba că tinerețea lui se duce ; amicii de altădată s-au împrăștiat care-ncotro și nu mai prezintă interes, alții nu prea se întrezăresc. Paltusov ăsta pare să fie mai răsărit, dar e ahtiat după pricopseală, asta e clar...

Ivan Alexeici trase aer pe nări. Mirosea a fructe, a mere și pere coapte — mirosul caracteristic al toamnei moscovite în zilele cu soare. Se opri dinaintea unui negustor ambulant, care sta chincit lîngă o bornă de pe trotuar, și cumpără două pere. Îi era grozav de sete după sosul greu și picant servit la friptura de căprioară din care se înfruptase la restaurant. Perele erau cam tari, dar gustoase. Ivan Alexeici nu se jena să le mănînce în plină stradă. Iubea libertatea aceea de care se bucură toți pe bulevardele Parisului, dar rămînea întotdeauna un gentleman și nu-și îngăduia niciodată o ieșire nela-locul ei ; așa îi era firea.

Mirosul de fructe și gustul perelor, care nu-i potoliră pe deplin setea, îl duseră cu gîndul la o prăvălie de ovas. Era la doi pași de el, cu intrarea din Nikolskaia. Pirojkov traversă strada.

XIII

Ca să ajungi la faimoasa prăvălie de ovas trebuie să treci prin Hala Sunduncinîi¹. Ușa prăvăliei e adăpostită sub o firmă care va dăinui de bună seamă pînă se va dărîma Gostinîi dvor, cu cotloanele lui, cu dalele intrate în pămînt și cu

¹ De sipete.

podelele putregăite, cu umezeala și duhoarea lui. Dar mulți vor regreta în timpul verii răcoarea din Hala Sunducinii, unde, chiar lângă intrare, drumetul ostenit, biumăcit de îmbulzeala din prăvăliile de mătasuri și stămburi și de hărmălaia ce-o stîrneau băieții de prăvălie din Nojovaia, îndemnînd că un stol de vrăbii gureșe mușteriii, găsea cvăsăraie și mîncare după pofta inimii...

Ivan Alexeici venea adesea aici cu amicii pe vremea cînd era student, ba încă de curînd, în „epoca” aceea cînd stătea în Loskutnii. Au trecut doi ani de atunci, dar se pare că nu s-a schimbat nimic. Sipetul acela roșu, decolorat, căptușit cu tablă, stătea și el în același loc. Și altul, mai mic, în prăvălia de-alături, cu buchete de trandafiri și tot felul de înflorituri zugrăvite pe pereți. Și era tot așa de greu să mergi pe podeaua înclinată, împiedicîndu-te de grămezile de sipete, rogojini și scînduri aflate aici de cînd lumea.

În apropierea prăvăliei de cvas te izbește prospețimea jilavă a beciului și îți gîdilă nările aroma acidă a fructelor. În aer plutește miros îmbietor de mîncăruri. Cei trei negustori ambulanți statorniciți în locul acesta s-au rînduit la intrare — în dreapta și în față. Se foiesc neconținut. S-a nimerit să fie o zi de fruct. Doi din ei vînd pirojki umplute cu ficat, cu carne și hrișcă, cu ouă și varză, cu mere și dulceată. Cel de-al treilea te îmbie cu o halcă de șuncă roz ușor împănată cu grăsime și cu creier prăjit. Ceva mai încolo stă un vînzător de pește, pentru amatorii de mîncare de post într-o zi de fruct. Negustorii de fructe trec mereu încolo și încoace, lăudîndu-și marfa și intrînd la răstimpuri în prăvălie.

Altădată, ori de cîte ori venea aici cu amicii săi și înțreba: „Cu ce sînt umpluți pirojki?” zîmbea într-un chip aparte la consonanța ce amintea de propriul lui nume. Nici acum nu se putut stăpîni să nu zîmbească exact în același fel. În fața lui, un vînzător bălan și vînjos desfăcea pînza încă destul de curată ce-i acoperea marfa, lăsîndu-se cu tot corpul pe spate din pricina greutateii.

— Serviți?

Pirojkov făcu un semn din mînă care voia să spună: „Ia-mă încet”.

În prăvălia spațioasă, fără geamuri, întunecoasă, pustie, plină de praf, cu pereții murdari, cu slin pe mesele și băncile vopsite, pe tejghele și pe scara de lemn ce cobora în beci,

cu o icoană mare în mijlocul peretelui — totul era lipicios de la cvasul dulceag ce gîlgîia aici din belșug. În prăvălie se aflau vreo zece consumatori. Serveau niște flăcăi în căftănele negre și albastre, îmbibate de același iz stîfos și dulceag de jilăveală mucedă ; unii dădeau fuga la subsol și aduceau cvas, alții, mai vîrstnici, turnau cvasul în niște căni burduhănoase, răsfîrîte la gură, cum s-au mai păstrat numai în prăvăliile de cvas, pe la vînzătorii de *sbiten*¹ și prin cînciumile de la țară.

Pirojkov găsi un loc liber în dreapta ușii de la intrare și comandă cvas de pere. Clienții acestei prăvălii i-au stîrnit întotdeauna interesul. Afară de figurile obișnuite de la „Gostinîi dvor“, negustorii din provincie, mici conțopiști și doitrei surtucari prăpădiți, din aceia care în Nojovaia erau luați peste picior, se mimerea întotdeauna și cîte o cuconiță cu cumpărături, din aristocrație, ținînd la conveniențele mondene, dar sărăcită ori zgîrcită. Dumneai se ospătează aici pe săturate, dar nu-i place să întîlnească vreo cunoștință, și dacă poate, se face că n-o vede.

Și azi, toate arătau așa cum se și cuvenea să arate. Ivan Alexeici studia clienții, sorbind din cvasul rece și tulbure, înțepător. Uite și cuconița. A golit trei căni de cvas, după ce a înghițit o jumătate de funt de șuncă și patru pirojki, și acum își adună cumpărăturile. Să tot aibă vreo patruzeci de ani. E tare sulemenită. Asta se vede de sub voaletă. Nasul și fruntea îi lucesc de transpirație. Buzele și le ține strînse, așa cum și le strîng moșieritele scăpătate atunci cînd vor cu orice preț să-și mențină „rangul în societate“. Pirojkov a recunoscut-o. S-au mai întîlnit cîndva într-o familie unde o primeau deși n-o puteau suferi.

Cuconița se pare că nu l-a remarcat pe Pirojkov. Se ridică, strigă la un băiat de prăvălie, îi poruncește să-i ridice de jos coșulețul cu tîrguieli și porni spre ușă. Pirojkov se săltă de pe bancă și-i spuse :

— *Bonjour, madame !*

Cuconița se îndreptă de spate, îi răspunse tare : *Bonjour, monsieur*, se întoarse și părăsi prăvălia.

¹ Băutură fierbinte din miere arsă cu mirodenii.

Vînzătorul acela ambulant cu pirojki încă ușor aburinde răsări iar dinaintea lui. Ivan Alexeici mîncă un pirojok cu mere, apoi unul cu dulceată. Ceea ce îi stîrni din nou setea. Ceru ovas de vișine și bău două căni. Stomacul parcă i s-a desfăcut sub apăsarea unei crăcane; venea de-acolo un fel de beție plăcută și înțepătoare ca de la șampanie. În diagonală, dincolo de ușa cu geam, un alt vînzător ambulant se aplecase deasupra tăbliei care îi slujea de masă și mărunțea niște creieri prăjiți; după ce îi sără, puse creierii pe o foaie de hîrtie de ambalaj și îi servi unui negustor, dimpreună cu un bețișor de lemn, în loc de furculiță, și cu un coltuc de franzelă rumenită.

Lui Ivan Alexeici îi lăsă gura apă. Mîncase, acum se îndulcea, dar pofta se lăsase stîrnită. De fapt, tocătura asta înșirată pe hîrtie era o porcărie, dar vederea ei era tare apetisantă. Așa că după ovasul de vișine a urmat creierul prăjit. După creier s-au mai mîncat două felii de pepene, un pe-pene dulce, zaharos, cu semințele mărunte stînd slobode în lăcașurile lărgite, și care pur și simplu se topea în gura încă înfierbîntată.

Cînd ieși în stradă, Ivan Alexeici își apăsă cu mînuța do-lofană burta sub coasta din dreapta.

„Ce-o fi cu mine?... își zise. Asta așa, de neavînd ce face?!“

Și se simți rușinat.

XIV

Strada Nikolskaia îi era destul de bine cunoscută. Pe vremea cînd era student, cumpăra și vindea cărți în prăvălia lui Ivan Kolciughin. Tot aici, într-o altă prăvălie, a vîndut el o traducere de tehnologie încă pe cînd era în anul întîi. A luat șapte ruble de coală. Pe vremea aceea se descurca și el cum putea, căci banii de-acasă nu-i veneau regulat. Uite și dugheana bătrînului argintar. După geam se rînduiesc sol-nițe aurite de lucrătură rusească, cu capac, și din cele rotunde, pentru oferit „pîine și sare“. Nu-i mai bine oare să studieze uite lucrurile astea, decît să stea ceasuri întregi în prăvălia

de cvas? Aici și se înfățișează gustul poporului, desenul popular, o artă originală...

I se păru însă că solnița pe care o cerceta în clipa aceea a vrut s-o cumpere cu vreo doi ani în urmă. Își aminti că nu era de argint, ci de aramă, aurită. Ia să întrebe.

— Cîte parale solnița aia, uite aia de lîngă icoana sfîntului Nicolae Făcătorul de minuni? îl întrebă pe negustor.

— Trei juma!

„Trei juma! își zise. Sigur că nu e de argint. Altfel, n-ar cere prețul ăsta de la bun început!“...

— Păi din ce e?

— E din bronz... Aurită la foc.

Exact: nu s-a înșelat. Uite și pata verzuie de pe capacul cu balama, apărută din pricina vremii. Își aminti și de asta.

— Ia ghetete de lac!... Domnu', ia ghetete! îl asaltă cu un glas pițigăiat de tenor un „ambulant“ încălțat cu galoși pe piciorul gol, înveșmîntat într-un halat, cu fața buhăită de băutură și cu vînații la tîmplă.

„Să le iau?“ Ivan Alexeici avea slăbiciunea asta de a se simți îndemnat, ca un copil, să cumpere și el ceva... Simți în tot trupul așa ca o sfîrșeală; îi făcea îndeosebi plăcere să se oprească mai des, să schimbe o vorbă, două, să privească... Cînd cumperi ceva, oricum, te afli totuși în treabă...

— Cît? întrebă pe un ton lapidar și ironic, bine cunoscut amicilor săi.

— Șase ruble, boierule!

— Ce vorbești? urmă Ivan Alexeici pe același ton.

Își aminti un pasaj dintr-un roman englezesc tradus în rusește, al cărui umor consta în aceea că cineva întreba: „Cît doriți pentru acest foarte mic obiect, sir?“ Și iarăși: „Cît doriți pentru acest foarte mic obiect, sir?“ Pe cînd stăteau în Loskutnîi, au rîs o săptămînă întreagă după ce au descoperit fragmentul acesta, zicîndu-și mereu unii altora: „Cît doriți pentru acest extrem de mic obiect, sir?“

— Șase ruble? Așa!... făcu Ivan Alexeici, continuînd gluma.

— Patru, să fie de saftea!... Azi e zi de sărbătoare, boierule...

— Ce sărbătoare?

— Sărbătoarea mahmurelii ! răspunse vânzătorul, arătându-și dinții cocliți.

Ce-ar fi să cumpere totuși ghetetele ? I le lasă el cu trei ruble. În aceeași clipă, Pirojkov revăzu, aieva parcă, această scenă : un coleg de-al lui, pe nume Cistiakov, azi avocat, de bucurie că a luat un examen, a cumpărat de la un vânzător ambulant o pereche de ghetete din acestea. În aceeași zi, aflându-se în Sokolniki, una din ghetete s-a desfăcut de la vîrf pînă la toc și omul a rămas în ciorap. Ce-au mai rîs ! Revăzu ochii inteligenți, scînteind de haz, ai răposatului Șumski, pe scenă, într-o piesă adaptată din limba franceză, în care el apărea cu o căciulă cumpărată în oraș de la un vânzător ambulant. Cu cîtă măiestrie mima el senzația de spaimă cînd i-a apărut o pată pe braț și avea convingerea că s-a molipsit de la căciulă ! Asta a fost demult, pe vremea cînd Pirojkov era licean.

— Lasă, frate, i-o tăie Ivan Alexeici vânzătorului, de data aceasta pe un ton serios.

Dar vânzătorul nu voia să se lase păgubaș. Ca să scape de el, Ivan Alexeici trecu în fugă strada în fața unui magazin cu obiecte de aramă din Tula. Strălucirea samovarelor, a cornurilor de vînătoare, a ibricelor și a lighenelor îl orbea. I se păru că vede aici o mulțime de lucruri noi. Urcă treptele ce duceau în magazin. Acum pusese stăpînire pe el și mai avan o dorință de-a dreptul copilărească de a cumpăra ceva. Dintr-un raft îi atraseră privirea cîteva sfeșnice de grădină, cu abajururile prăfuite. Serile încă erau călduroase. Odaia în care stătea el avea balcon. Se gîndi că n-ar fi rău să zăbovească pînă mai tîrziu în balcon.

— Cîte parale ?

— O rublă și șapte grivne.

S-au tocmit, după care a cumpărat un sfeșnic cu o rublă și cincisprezece copeici. Era foarte incomod de dus. Ivan Alexeici trecu din nou strada în dreptul papetărilor din capul Bazarului. Deodată, îi veni chef să cumpere hîrtie liniată de scris și un carnet de însemnări. Toate astea îl împovărau și mai mult, dar era parcă mai liniștit după ce a făcut cumpărăturile cu pricina.

De-aici ieși în Piața Roșie. După ce trecuse de amiază se făcuse și mai cald. De-a lungul caldarîmului, de la Poarta Voskresenski și pînă la biserica Sf. Vasili Blajennîi, lumina

se învălmășea cu colbul. Din dreapta parcă-l strivea clădirea masivă de cărămidă roșie a Muzeului de istorie, largă, cu acoperiș oriental, cu turnuri, minarete, coloane, cornișe și cu peronul ei scund. De la distanță — Pirojkov se retrăsese înapoi în stînga, mai aproape de monument — muzeul îi plăcea acum mult mai mult decît în trecut. Încheia acum un pact de prietenie cu el. Altădată se arăta chiar indignat, găsea că acest „morman de cărămizi“ a stricat tot aspectul pieței, închizînd-o și răpindu-i Porții Voskresenki înfățișarea ei străveche.

Privirea răzbea pînă-n marginea cerului senin, ce prinsese a se întuneca. Cele nouă cupole ale bisericii Vasili Blajennîi, răsucite, zimțate, semănînd cu niște ghioage, se îngămădeau multicolore și mîngîiau privirea, precum o ghirlandă zugrăvită de un copil înzestrat, furat de joaca lui în mijlocul beznei și al singelui, al robiei grele și al cumplitelor grozăvii din locul de caznă. „Un vis dement de arhitect“, traduse în gînd Pirojkov din franțuzește aprecierea unui critic de artă străin, citită de curînd undeva.

Păsările ce adăstau pe capetele lui Minin și Pojarski, brațul acela întins în spațiu, pompierul din dreptul grilajului, cupola turtită și îmbătrînită a bazarului „Gostinîi dvor“, lăsată într-o rînă, și toată Hala Nojovaia, cu frontonul și friza, cu tencuiala coșcovită și basoreliefurile ei, porțile Nikolski și Spasski, ca niște lăzi întunecate și pline de pete, zidul îmbrobonat, cu turnurile lui, și sub zid, partea îngrădită a bulevardului prăbușit, iar de după crenelurile zidului — rotonda diafană a Senatului, cupola aceea albastră, parcă adusă aici din Italia, și mai departe — turlele aurite, ca de basm, ale bisericilor, aidoma unor cepe, toate podoabele acestea, binecunoscute, contemplate de sute de ori, încremeniseră în neclintirea lor seculară... Piața hăuia de zdrăngăneala trăsurilor și de huruiala înfundată a carelor încărcate. Pietonii și trăsurile se scurgeau în jos spre rîul Moscova și în Kremlin, pe două drumuri. Pasagerii și birjarii se descopereau după vechea datină cînd ajungeau la Poarta Spasski. Pe Poarta Nikolski coborau mai ales echipaje boierești.

„Un țaran, un meseriaș, un comerciant, o nevastă de negustor, un avocat“, se apucă să numere Pirojkov, și făcu statistica asta preț de vreo zece minute. În acest răstimp nu

treacă nici o caleașcă, nici o femeie căreia el ar fi putut să-i spună „doamnă“.

Se simți parcă îndemnat să intre în Kremlin. Urcă pe Poarta Nikolski, observă că pe zidurile interioare ale porții s-a mai înnoit tencuiala, o luă în lungul Arsenalului, numărînd tunurile, și se opri dinaintea plăcii de aramă, adăpostită după un geam, pe care scria în franțuzește cînd anume au fost capturate toate tunurile acestea de la Marea Armată.

Deodată simți ca o înțepătură de reproș și chiar roși. Oare să-l fi prins și pe el Moscova în mrejele ei? Dinspre palat venea o familie, și familia asta nu era alta decît aceeași care luase micul dejun la restaurantul „Slavianski Bazar“. Copiii erau obosiți. Tatăl țipa, roșu la față, către nevastă-sa :

— Nemernici! Canaliile! Unde nu te-ntorci — jaf!

„Și eu mi-s din spița lor, își zise Ivan Alexeici, și eu mă îndrept poate tot către Muzeul de arme?“

Grăbi pasul și făcu semn unui birjar. Dinspre clădirea Tribunalului țîșniră cîteva birje ușoare.

Mai repede la universitate, în laboratoarele de lucru, să stea de vorbă măcar cu paznicul, măcar să inspire mirosul dulapurilor cu preparate, pline de praf!... Crucea bisericii Sf. Ivan răspîndea scîlpiri de diamant și împroșca cerul cu scînteii de aur...

— În Mohovaia! porunci Pirojkov și, scoțîndu-și pălăria din cap, trase adînc aer în piept.

XV

— Aș putea să-l văd pe Vadim Pavlovici? îl întrebă Paltusov pe slujbașul care i-a deschis.

Antreul, ca un coridor îngust, avea în fund o ușă, iar în dreapta alta, care dădea în birou. Totul era surprinzător de curat: și cuierul, și masa cu oglindă, și dulapul cu o mulțime de despărțituri egale, avînd fiecare plăcuța ei de alamă.

— Vă anunț îndată, zise cu o politețe rigidă slujbașul și se făcu nevăzut în dosul ușii.

Era prima vizită în interes de serviciu a lui Paltusov, din însărcinarea lui Kalakuški, cu o problemă destul de delicată. Antreprenorul voia să pună la încercare dibăcia noului său „agent“ și îl trimisese anume aici. Pentru Paltusov ar fi fost extrem de neplăcut să sufere un eșec.

Fu lăsat să aștepte vreo trei minute, dar acestea i se păruă lungi. De vreo două ori își umflă pieptul dinaintea oglinzii și chiar se apucă să-și scuture un firicel de pe mîneacă.

— Poftiți, îl invită flăcăul de adineauri.

Străbătu o încăpere ce semăna cu biroul unui notar. Aici lucrau vreo cinci funcționari. Persoane străine nu se aflau în birou.

— Acolo, în colț, îl îndrumă unul din funcționari.

Trebuia să treacă după un grilaj și s-o ia la stînga, pe lîngă mese. De-acolo ieși un bărbat gras, blond. Paltusov remarcă părul lui rar și fața tipică de funcționar comercial din cei formați la Academia comercială. Era șeful biroului, dar nu Vadim Pavlici în persoană. Revenea de la patron, căruia tocmai îi prezentase un raport. Îl salută pe Paltusov cu o ușoară înclinare a capului.

Paltusov se aștepta să pătrundă într-un cabinet spațios, cu mobilier de efect, dar se văzu într-o odaie strîmtă, cu două ferestre înguste, cu o sobă de teracotă în colț și cu un birou în fața ușii. În stînga se afla o canapea tapisată cu mușama, în fața biroului, un scaun vienez cu speteaza curbata, lîngă sobă, un pupitru înalt, în spatele jilțului de la birou, rafturi cu dosare: mobilier specific pentru patronul unui birou de mîna a doua.

Paltusov își declină identitatea și adăugă: „Din partea lui Serghei Stepanovici Kalakuški“.

Omul care ședea la birou, un bărbat masiv, aproape gras, de vreo patruzeci de ani, se ridică și, aplecîndu-se peste masă, salută scurt cu o ușoară mișcare a capului. Părul lui negru, ondulat, fața lată, smeadă, nasul fin și barbișonul scurt și frumos se potriveau cu ochii negri, umbriți de gene lungi. Ochii aceștia rîdeau într-una, tot așa cum în colțul buzelor stăruia mereu un zîmbet ironic. După îmbrăcămintă și poza pe care o arbora putea fi luat drept un comerciant sau un fabricant „din cei noi“, dar expresia capului în ansamblu trăda ceva străin de specificul unui negustor.

Paltusov aprecie numaidecît acest amănunt. De altfel, era informat că înainte de a se lansa în afaceri, Vadim Pavlovici Osetrov fusese profesor de liceu, că absolvise nu ştiu ce facultate şi că îşi datora totul sie însuşi, minţii sale şi spiritului său întreprinzător. Avere a făcut în transporturile fluviale, undeva pe cursul inferior al Volgăi.

Osetrov nu-i întinse el primul mîna lui Paltusov, dar atunci cînd acesta făcu gestul de rigoare, i-o strînse pe-a lui cu putere.

— Luaţi loc, vă rog ! îi zise, arătîndu-i scaunul.

Intervenî o scurtă pauză. Ochii lui Osetrov îi făcură pe Paltusov să se simtă oarecum jenat.

— Vin din partea lui Serghei Stepanîci, repetă el, vorbind repede, pe alt ton decît cel pe care ar fi vrut să vorbească. Nu era de loc mulţumit de felul cum îşi începuse vizita.

— Da-a ? făcu Osetrov. Vorbea cu o voce înaltă, aristocratică, catifelată, puţin peltic, şi după felul cum rostea litera „l“, ca pe „o“, dădea în vileag moscovitul de baştină.

— Serghei Stepanovici a discutat cu dumneavoastră în legătură cu noua societate în comandită şi acum ar vrea să treacă la realizarea ei.

„Stupid, livresc !“ se apostrofă Paltusov.

— Da-da, spuse Osetrov ca pentru sine şi, împingînd cuţia cu ţigări spre musafirul său, adăugă cu intonaţia unui declamator de texte comice : „Serviţi !“

Invitaţia îl bucură pe Paltusov. O ţigară îi oferea prilejul unui „divertissement“. Instantaneu alcătui în minte cîteva fraze mult mai subtile, mai succinte şi mai la obiect.

— Dînsul ar dori să ştie, urmă el cu mai multă siguranţă în glas, uitîndu-se cutezător în ochii surîzători ai lui Osetrov, dacă poate conta şi pe dumneavoastră, Vadim Pavlîvi ?

Osetrov trase fumul în piept, lăsă capul pe speteaza fotoliului, dădu drumul fumului, şi gura lui ironică scoase un sunet cam aşa :

— E-fe-fe !...

„Nu se prinde“, îşi zise Paltusov şi simţi broboane de sudoare în lungul spinării.

Îsta n-are de ce să se cumetrească cu Kalakuţki ! Un mare acţionar mai mult sau mai puţin — ce contează ? Are el şi aşa destul credit şi destule cunoştinţe ! Dar îi era ciudă

„să dea chix“ chiar de la început și să se întoarcă cu mîna goală. Trebuia neapărat să-l cîștige cumva pe „pungașul“ ăsta — așa îl aprecie Paltusov pe Osetrov.

— Ce nevoie are el de mine? întrebă Osetrov cu blîndețe în glas și totodată cu o nuanță disprețuitoare, uitîndu-se la Paltusov de parcă ar fi vrut să spună: „Ce, dumneata nu-l cunoști pe simpaticul dumatăle Serghei Stepanovici?“

Paltusov înțelese și asta. Trebuia să se pună imediat pe picior de egalitate cu Osetrov, să-i arate că ei doi sînt oameni de același soi, „intelectuali“, și că trebuie să se înțeleagă bine unul pe altul. Omul ăsta de afaceri cu titlu universitar avea un aer savant și nu era de teapa lui Kalakuțki. Un astfel de om trebuia cîștigat, fie chiar și numai ca o cunoștință apropiată.

XVI

— Îngăduiți-mi, Vadim Pavlîci, începu Paltusov pe alt ton, să vă fac o mărturisire. Dumneavoastră mă socotiți poate tovarăș cu Kalakuțki? Un om... ca să zic așa... *de son bord*?¹

Plasase cu bună știință o expresie franțuzească, aleasă.

Osetrov ședea în jilț pe jumătate întors și-l privea peste umăr, mijindu-și ochiul stîng și suflînd printre buzele schimonosite într-un rictus o dîră subțire de fum.

— Mă rog, dar cine sînteți dumneavoastră? întrebă el politicos, dar fără menajamente.

Paltusov simți o picătură de fiere pe inimă.

— Sînt și eu un novice, așa cum erați dumneavoastră, Vadim Pavlîci, atunci cînd ați început să dați tîrcoale vieții de afaceri. Noi doi am învățat altceva. Cariera dumneavoastră îmi este oarecum cunoscută.

Osetrov își întoarse îndată fața spre el, scoțîndu-și țigara din gură.

— Aveți studii universitare?

¹ Din partida lui?

— Am audiat prelegerile de-aici, răspunse modest Paltusov, ascunzînd faptul că nu dăduse examen de admitere. După ce am făcut serviciul militar la cavalerie.

— Ofițer ? accentuă Osetrov și rise.

— Da, ofițer. Am luat parte la ultima campanie, adăugă în treacăt Paltusov și adăugă : Acum intenționez să intru în afaceri. Lucrez cu Kalakuțki, îndeplinind unele însărcinări...

— Cît vă plătește ?

Interogatoriul acesta îl cam șoca pe Paltusov, dar el își mușcă buzele și se stăpîni. La drept vorbind, nu era nimic rău în asta.

— Leafa pînă la cinci mii. Cu procente ou tot, sper să cîștig anul acesta vreo zece mii.

— Pentru început nu e rău, aprobă Osetrov. Patronul dumneavoastră e un om dibaci. Deocamdată — aici Osetrov făcu o pauză — treburile îi merg destul de bine. Atît că ia cu japca și cam întrece măsura... Lumea nu prea e mulțumită de construcțiile lui... V-o spun asta așa... De altfel e un lucru cunoscut.

Paltusov rămase tăcut.

— Vedeți, dumneavoastră, urmă Osetrov, întorcîndu-se cu tot corpul și rezemîndu-se cu pieptul de masă, în timp ce mîna lui începu să se joace cu *coupe-papier*-ul de fildeș, sînt un om cu totul nepotrivit pentru Kalakuțki. Pe de altă parte, tocmai acum am constituit și eu o societate în comandită și aștept de la o zi la alta să mi se elibereze autorizația de funcționare. Așa că ce rost ar avea să mă asociez cu el ? Am și eu nevoie de toți banii de care dispun. Dumneavoastră știți ce anume fac ?

— Știu, deși amănuntele îmi scapă.

— Am obținut autorizație pentru toată Europa și America. De la Paris și din Belgia mi-au venit anul trecut comenzi de cîteva sute de mii. Nu știu cum va merge mai departe, dar așa cum se prezintă lucrurile pînă acum, să nu-l mîniem pe Dumnezeu... Acționarii mei au primit nici mai mult nici mai puțin decît o sută patruzeci la sută.

— O sută patruzeci ? exclamă Paltusov.

— Întocmai. O să dăm și două sute, ba și mai mult. Cînd ne-om extinde în toată Rusia și i-om mai lua asociați și pe nemți...

— Dar asta e de patru ori mai rentabil decît manufactura ! izbucni Paltusov.

— Cred și eu !... Întreprinderea lui Șuiski a dat anul acesta treizeci și cinci, și ce tapaj se face pe chestia asta !...

— Vadim Pavlovici, se însuflețește Paltusov, vă dați seama, desigur... Kalakuțki — acum nu-i mai spunea acestuia „Sergei Stepanovici“ — are nevoie de numele dumneavoastră.

— Eu membru fondator nu vreau să fiu... I-am spus-o categoric.

— Atunci luați o acțiune, două... făceți-o pentru mine !...

— Pentru dumneavoastră ? întrebă Osetrov, nedumerit.

— Refuzîndu-mă, m-ați pune într-o situație neplăcută. Kalakuțki va pune asta în seama nepriceperii mele. Or noi doi, Vadim Pavlici, facem parte din aceeași lume. Și noi trebuie să ne sprijinim... Între noi se impune o anume solidaritate... o conspirație...

— Conspirație ?

— Da, o conspirație a progresului și a onestității. Dumneavoastră v-ați ridicat numai prin muncă și talent. Eu văd în persoana dumneavoastră un exemplu din cele mai demne de urmat. O acțiune a dumneavoastră, una măcar, dă oricărei întreprinderi altă greutate și e și pentru mine o garanție. Pentru că sînt și eu acționar al lui Kalakuțki.

„Ehe, nenicule, văd că știi să te vîri peste tot !“ spuneau ochii lui Osetrov.

— Fie, zise după un răstimp. Iau vreo trei procente... nu mai multe.

— Permiteți-mi să vă strîng mîna. Vă rămîn mult îndatorat. Nu vă supărați dacă vă cer un mic comision ?

— Ce fel ?

— Dar să fim înțeleși de la bun început. Așa cum zic nemții : *nicht schlimme gemeint*.¹ Ați vîndut toate acțiunile ?

— Nu încă. Le-am dublat numărul.

— Cît costă o acțiune ?

— O mie de ruble.

— Aș putea să vă cer și eu vreo două ?

— Cu plăcere. Imediat ce facem toate formele. Mai treceți pe la mine. Care va să zică aveți capital ?

¹ Fără gînduri ascunse.

— Eh, o nimica toată...

— E de la *papa* și *maman* ?

— Exact !... Ha-ha !

Acestea fiind zise, își strînseră mîna. Osetrov se ridică, dar nu-l conduse pînă la ușă. În antreu, Paltusov dădu o monedă de două grivne lacheului și cînd coborî scara, își simți fruntea asudată.

„Ăsta-i altă speță decît patronul meu, își zise pentru a nu știu cîta oară în trăsură, în drum spre Ilinka. Ăsta-i un Rouer¹, și-i seamănă și la față, parc-ar fi din sudul Franței. Unul ca ăsta înghite o duzină de-alde Kalakucki. Trebuie să mă țin de el...”

Dusese la bun sfîrșit amîndouă misiunile, și pentru cea de-a doua era mulțumit în chip deosebit. Îl cam rodea la inimă vanitatea lui de aristocrat, dar totul se desfășura într-un chip cît se poate de demn.

XVII

Orologiul bătu trei ceasuri. Peste rîndurile de prăvălii din vechiul „Gostinîi dvor” s-a așternut tăcerea. De altfel, aici și dimineața e puțină mișcare. Sub bolțile joase se adăpostesc „hambarele” — depozitele primelor firme de manufactură și de comerț, în cea mai mare parte a celor producătoare de bumbăcărie și textile. Prăvăliile acestea nu sînt de loc arătoase, afară de cîteva, renovate după moda nouă, cu geamuri de cristal în ușile de stejar sau de nuc, cu ornamentații de tuci. Aici, în lungul pereților se înșiruie canapele de paie și măsuțe rudimentare, din acelea pe care le place negustorilor să joace „dame”. Ici-colo stau jos prăvăliași în vîrstă, îmbrăcați în sumane lungi, vătuite, ori în paltoane cu guler de castor, conversînd alene. În răstimpuri, dintr-o curte interioară iese pe sub poarta boltită cîte o căruță uriașă, încărcată cu marfă. Calul se oprește și se opintește, încordîndu-și mușchii. Povara peste măsură de grea îl trage îndărăt. Ba

¹ Rouer Eugene (1841—1884) — om politic francez.

pe-alocuri se mai nimerește și câte-un bolovan smuls din pavajul jilav, acoperit de glod și plin de hîrtoape, numai și-roaie pe vreme de ploaie, năruit și desfundat de ape. Apucat de o furie fără rost, camionagiul lovește cu hăturile peste ochi și sub pîntec, apoi pune mîna pe ce nimerește, pe o bucată de lemn ori pe o scîndură, și-și snopește în bătaie propriul dobitoc. Un băiat de alergătură de la ceainăria din apropiere, cu un ceainic în mînă, se foiește prin preajmă și tipă și el la cal. Tejghetarii surîd ori tabără cu ocările pe camionagiu.

— Măiculiță ! strigă din toți bojocii camionagiul și, trăgînd de ham, scoate căruța în stradă, după care își acoperă cu sudălmii murgul, prăvălind asupra-i cruci și dumnezei...

Pe urmă se face iar liniște. Din curtea interioară a depozitului răzbat glasuri, cînd se expediază sau se primește marfă. Acolo, munți întregi de baloturi și lăzi au umplut bolțile și au răbufnit din toate părțile în mijlocul curții. Zac aici săptămîni și luni de-a rîndul mormane de rogojini, saci de papură și coșuri de nuiete, putrezind în ploaie și scorojindu-se în bătaia soarelui. E destul o scînteie bună, pentru ca toate astea să ia foc și să facă din curte o sobă încinsă. Dar stăpînii nu se tem. Ei se simt aici bine și în siguranță. O da el Dumnezeu și toate or sta și de-acum încolo așa cum stau din moși-strămoși, cîtă vreme o mai rămîne în picioare vechiul „Gostinîi dvor“. „Hambarele“ le au moștenite, plătite la vremea lor cu bani muncii din greu. Se ia pe ele chirie mare, pentru un depozit cu o singură ușă — pînă la patru mii de ruble pe an.

Clădirea grea, masivă, prăvălită într-o rînă, se deschide în două străzi. La mijloc s-a lăsat la pămînt, înspre străzi își saltă zidurile în sus. Din hale coboară scări de piatră ori de bîrne, înalte, lunecoase, pe vreme de zloată primejdioase pentru orice trecător, fie el chiar și treaz. Jos, în pămînt, se rînduiesc subsolurile și prăvăliile, cele mai multe tînd în Ilinka, unde caii coboară în ulicioară ori urcă anevoie, și unde abia își fac loc două care încărcate cu marfă. Ba tot aici s-a mai oploșit și o prăvălie de veselă, cu paisele, lăzile și coșurile ei. În partea dimpotrivă se tăvălesc în oolb și-n întuneric produse de fierărie și de vopselărie. Tot ungherul

acesta îl face pe cel venit pentru prima oară să simtă strîmtoarea și îngrămădirea de prăvălii, dîndu-i senzația unei harababuri specific tătărești, o senzație de neorînduială și de goană după un cîștig mizer.

În Varvarka, în fața bisericii și ceva mai aproape, stăteau în așteptare două trăsuri largi, la care erau înhămați cai de rasă. Unul din vizitii fuma, celălalt nu. Acesta din urmă slujea la un rascolnic din cei care nu-l recunosc pe popă. De partea aceasta strada avea o înfățișare mai voioasă. Aici se rînduiau tot soiul de prăvălii, depozitele „barosanilor“ alter-nînd cu acelea ale mulțimii de „negustorași“.

Pe ușa de stejar cu două canaturi a uneia din prăvălii, două plăcuțe de aramă, bine frecate, aveau scrise pe ele cu litere în relief: „Miron Stanișin și fii“. De-afară, prin geamurile ușii se vedeau pereții albi, scara de tuci ce ducea la etaj, geamul larg din fund, iar ceva mai în dreapta, o balustradă și cîteva birouașe. Nu se vedea nici un fel de marfă, nici pe jos, nici în rafturi. La ușă stătea, cu mîna pe clanță, un flăcău într-un suman albastru. Îndatorirea lui asta era — să stea la ușă. Era un depozit din cele mai încăpătoare, putînd fi folosit pînă sub acoperiș. La etaj, care avea și el o galerie, erau depozitate mărfuri: stămburi și postavuri. Stămburile erau produse ale firmei „Miron Stanișin și fii“. Postavul provenea de la fabrica nevestei fiului mai mare, reprezentantul firmei. Mezinul era debil mintal.

Funcționarii de la parter scriau neauziți, și în răstimpuri tăcăneau la abace. Erau trei de toți. Șeful lor, îmbrăcat în straie nemțești, cu ochelari cu ramă de bagă și cu un barbișon în care se deslușeau fire cărunte — după înfățișare, mai degrabă un optician sau un ceasornicar, decît un funcționar comercial — se tot uita din cînd în cînd pe deasupra ochelarilor la ușa ce da în camera patronului.

Pe balustradă adăstau un palton străin și o manta militară. Prin ușă răzbeau frînturi de conversație. Se auzeau sunetele leșinate pe care le scotea o voce de bărbat graseiată și spartă, însoțite de acelea ale unei voci mai tinere, de bariton, puțin guturală, cu inflexiuni cazone. Între ele se interpunea rîsul unei stîrpituri de om, după cum se părea, un rîs parcă mizer, umflat ca o bășică și care nu spunea nimic...

Deodată flăcăul de la ușă păru cuprins de tulburare ; trase de clanță, deschise larg canatul ușii, făcu o plecăciune adâncă și apoi scutură din cap.

În depozit își făcu intrarea „patroana“. Vizita ei n-o aștepta nimeni, afară doar, poate, șeful biroului. Acesta sări în picioare, ieși de după despărțitură și, împreună-și mîinile la piept, cu degetele vîrîte unele într-altele, făcu două temeli și spuse șoptit :

— Sînt toți bine sănătoși, conia ?

Femeia îi răspunse cu o ușoară înclinare a capului, într-un gest plin de blîndețe și prestață, așa cum salută nevestele de negustori din casele cele mai bune, plecîndu-și numai capul, nu și trupul. Femeii acesteia, cu fața ascunsă după o voaletă străvezie, parcă pudrată cu praf de aur, greu i-ai fi dat mai mult de douăzeci și trei de ani. Ea avea douăzeci și șapte. Trupeșă, cu un piept sculptural, cu un gît nici gras, dar nici slab, cu trăsături fine și inteligente, arăta ca o adevărată doamnă. Era îmbrăcată într-un pardesiu scurt din tafta neagră, mulat pe corp, care-i scotea în evidență talia, revărsîndu-se în volane dantelate. Mînecele largi, de o croială la modă, împodobite și ele cu dantele și cu ciucuri din mătase gofrată, lăsau la vedere numai degetele în mînuși gri. În jurul gîtului avea un guler înalt de dantelă. De sub pardesiu cobora o rochie strîmtă, grea, de culoarea nisipului ; în față avea rochia atît de ridicată, încît i se vedeau picioarele, în pantofi cu cataramă și ciorapi de mătase de culoare deschisă. Pe frunte și pe ochii adînc înfundați în orbite cădea umbra pălăriei „rubensiene“ cu borul larg, împodobită cu o pană mare de culoarea rodiei.

Veșmintele îi dădeau „patroanei“ un aer european foarte pitoresc. Dar ovalul feței, prestața ei și ceva insesizabil din mișcările femeii trădau Rusia străveche, pămîntul acela în care a crescut și a înflorit ea. Poate nu trecea drept cine știe ce frumusețe, dar la vederea ei, oricine ar fi întors capul.

— Cine e aici ? îl întreabă ea abia auzit pe șeful biroului și făcu un pas îndărăt. Fruntea i se încreți.

— Ofițerul acela... feciorul lui Savva Ivanîci... cel cu crucea... Îl cunoașteți ?

Ea își lăsa ochii în pământ și strânse din buze. Pe față i se citea disprețul.

— Și altcineva ?

— Mai e și... domnul Ifkin. Mi se pare că așa-i zice ?
Dumnealui vine întotdeauna...

Stanițina nu-l lăsa să-și sfârșească vorba.

— Anunță-mă, zise.

— Vai de mine, conia, poștiți !

— Anunță-mă, repetă ea.

Bătrînul deschise cu băgare de seamă ușa. Conversația dinăuntru contină. Funcționarul intră și reveni numaidecît. În urma lui țîșni un ofițer robust, cu fața roșie și lucioasă, cu părul ondulat, cu un fel de cornițe pe frunte, încă un băiețandru după ani, dar aproape obez. Avea pe el un dolman cu cant roșu și cu petliță de aur la guler. Dolmanul fusese croit înadins exagerat de scurt și de strîmt, ca să-i scoată în evidență silueta. Pe piept îi atîrna crucea Sf. Gheorghe în grad de soldat, cu o panglică lată și parcă de dimensiuni mai mari decît cele obișnuite.

— *Entrez, entrez...* Anna Serafimovna ! Se poate una ca asta, să vă anunțați ?!... Am poruncă de la soțul dumneavoastră să vă înștiințez că pentru noi nu există persoane de sex feminin. Ha-ha ! Stăm aici ca niște călugări. Pînă și paharele le avem umplute cu ceai !

Rîdea și totodată o cerceta cu o privire impertinentă, și se schimba de pe un picior pe altul într-un fel al lui, zornăindu-și pintenii și umblînd crăcănăt, așa cum merg cavaleriștii.

Ulanul era o rudă îndepărtată de-a soțului ei. În timpul ultimei campanii s-a înrolat voluntar într-o unitate de gardă și a capturat un tun ; dar în regimentul în care se înrolase n-a ajuns să avanseze la gradul de ofițer. Acum visa să-și aranjeze detașarea, venise într-un concediu de patru luni, se ținea de beții și toca la „makao” și „baccara” banii primiți de la părinți. Numele lor, Sîromiatnikov, îl cam stînjenea. În schimb vorbea franțuzește. Și poate că în toată cavaleria de gardă nimeni nu știa să poarte ca el pantalonii bufanți și cozorocul lung pînă la nas. Și nimeni altul n-a trimis de la sediul Constantinopolului telegrame atît de laconice în limba franceză ca aceasta :

„Papa, perdu dix milles francs. Envoyez traite. Si non — adieu. Feraî un mauvais coup ! Thèodule“.¹

Îl chema într-adevăr Fedul, dar mai târziu și-a schimbat numele în acela de Teofil.

În ușa apăru un civil slăbănog, mititel, cu părul rărit pe frunte, cu sfîrcul mustașilor cănit, negricios, într-un surtuc scurt și cu o cravată fisticie la gît, unul din nobilii aceia scăpătați, aflați în permanență în anturajul soțului doamnei Stanițina. Omul acesta nu mai era bun de nimic, decît că știa să fie politicoș și cunoștea datele onomastice și zilele de naștere ale tuturor cucoanelor din Povarskaia și Precistenka.

— *Madame !* exclamă el și izbucni în hohote de rîs. *Venillez entrer !* Voiăți să ne luați prin surprindere ?! *N'est-ce-pas, Thèodule ?*²

Și amîndoi o introduseră pe Stanițina în camera patro-nului.

XIX

Pe marginea biroului masiv, cu două pupitre joase din lemn de mahon — canapelele și scaunele tapitate cu marochin erau din același lemn — ședea cu fața la ușa, întinzîndu-și picioarele către mijlocul încăperii, soțul Annei Serafimovna Stanițina, Viktor Mironovici. Părea cu un cap mai înalt ca ulanul. După constituția lui, era, cum zice poporul, un „limbric“. Umerii înguști, sălțați în sus și ascuțiți, gîtul alungit, cu omușorul proeminent, mîinile și picioarele peste măsură de lungi îl făceau dezgustător de la prima vedere. Capul se potrivea cu restul conformației : tîmplele strînse, fruntea turtită, creștetul tîguiat și ceafa proeminentă vedeau fără echivoc facultățile lui cerebrale. Părul blond-gălbui era cîrlionțat la tîmple și pe frunte. Pe fața lui stăruia o expresie juvenilă, efeminată și adolescentină, ceva ponosit și tot-

¹ Papa, pierdut zece mii franci. Trimite un mandat. Dacă nu, adio. Voi săvîrși o fărădelege. Thèodule. (Fr.)

² Doamnă ! Poftiți, intrați ! Nu-i așa, Thèodule ? (Fr.)

odată necopt, desfrînat și în același timp asexuat. Suferea de ochi. Pleoapele roșii îi încercuiau ochii gălbui, lunguiți, în care stăruia mereu aceeași expresie ațîțătoare și zeflemitoare. Genele erau aproape roșcate. Sub nasul mic și borcânat se deschidea gura într-una zîmbitoare, cu dinții albi, dar rari, ca la copii. Pe bărbia teșită, cu gropiță, măcar că nu era bun la suflet, răsăreau niște firicele cenușii. Toată înfățișarea lui vădea originea negustorească, dar vocea, obiceiul de a lungi cuvintele, rostindu-le într-un fel cîntător, maniera lui degajată, diferite expresii pronunțate în rusește și în franțuzește, cum și hainele pe care le purta, făceau ca Viktor Mironovici să se încadreze prea puțin în atmosfera specifică locului. Hainele i le coseau în exclusivitate doi croitori de pe bulevardele Parisului: Dusotois și Blanc. Cravatele, lenjeria, micile accesorii de aur — toate erau din Londra, „exact” ca ale Prințului de Walles, provenind de la aceiași furnizori.

În dimineața aceea, torsul lui slăbănog era drapat într-o haină largă. Gulerul tare, îngust, răsfrînt la mijlocul gâtului, se pierdea în cravata „*vert merveilleux*”¹. Amicii nu ascundeau faptul că Stanițin își dădea pe gât cu o vopsea specială, ca să-i dea culoarea ciocolatei. Treaba asta o învățase tot în străinătate. În picioarele lui tăpăligoase purta ghetе cu garnitură de postav maro și pantaloni de croială prusiană. Își admira mîinile, dar mai avea și acum de furcă cu unghiile, cărora nu putuse să le dea o formă frumoasă, ovală, și o culoare suavă, cu toate că se „tratase” la toți „manichiuriștii” celebri. Viktor Mironovici era cu șapte luni mai tînăr ca nevastă-sa.

— *Bonjour, Madame!* îi zise și-i întinse mîna englezește.

Ea i-o strînse și se așeză pe canapeaua de sub peretele din stînga, fără a-și ridica voaleta de pe față.

Ulanul și civilul acela stătea în fața ei și rîdeau într-una.

— V-am deranjat? întrebă ea cu o voce plină, puțin surdă.

Vorbea cu un accent de pe Volga abia deslușit, ceea ce dădea frazelor ei multă originalitate.

— Vrei un ceai? Cu lămîie? glumi Stanițin cu vocea lui pițigăiată, care-i provoca de mult neveste-si furnicături pe

¹ Verde excentric. (Fr.)

șira spinării, de parcă ar fi scîrțîit cineva cu un condei pe o tăbliță.

— Plecați ? întrebă ea, adresîndu-se mai mult soțului ei, decît amicilor.

— Închipuți-vă ! strigă ulanul. Viktor e ocupat pînă peste cap !... Am venit aici cu Fifka...

Anna Serafimovna îi aruncă o privire pe sub gene, săltîndu-și mirată sprîncenele catifelate.

— Ha-ha !... Viktor ! *Ta femme ne sait pas !*... ¹ Nu știți că așa l-am poreclit noi pe Ifkin... Fifka ! Grozav, nu ?

Civilul rînji.

— Ei bine, venim aici și-l chemăm pe Viktor să meargă la Gheneralov ². Au adus stridii... Ostende. Dumnealui nu, că nu merge ! Cică nu poate, mai are de lucru. Trebuie să mai rămînă la depozit. În „hambar“ ! *C'est cocasse ?* ³

Ulanul își răsturnă pe spate trupul dolofan. Annei Serafimovna îi stănuiră încă multă vreme în urechi hohotele de rîs ale amicilor soțului ei. Se uită la el dintr-o parte. Rămăsese în aceeași poziție, pe muchia biroului, lovind mereu cu vîrfurile picioarelor drept în stîngul. O dată privirile lor se întîlniră și atunci i se păru că citește în ei :

„De ce-ai venit ?“

Știa că îl poate sili oricînd să-și plece genele roșcate în pămînt, dar n-o făcu.

— *Tu reste décidément ?* ⁴ întrebă ulanul.

— *J'y suis, j'y reste !* ⁵ i-o întoarse Stanișin cu o expresie celebră.

Nu știa cu precizie cine a rostit fraza aceasta, dar își amintea că a auzit-o în repetate rînduri la *Café Madrid*.

Avea o pronunție stîlcită, efect al contactului apropiat cu actrițele de la *Folies Dramatiques* și *Théâtre des Nouveautés*. Baza însă o puseseră preceptorii.

¹ Soția ta nu știe !... (Fr.)

² Un magazin cu delicatese, renumit altădată la Moscova.

³ E amuzant ! (Fr.)

⁴ Rămîi, deci ? (Fr.)

⁵ Aici sînt, aici rămîn ! (Fr.) Fraza îi este atribuită generalului Mac-Mahon.

— *Ei, Fifka... détalons !... Chère cousine,*¹ ce-i severitatea asta pe dumneata ? Zău, parcă ai avea de gînd să pui să ne bată. Uite că vă lăsăm în *tête-à-tête*. Ceea ce e întotdeauna lăudabil, aş zice chiar... o virtute. Viktor, scumpule, te aşteptăm pînă la cinci... S-a făcut ? Îi dai voie ? se adresează el Annei Serafimovna. Prea îţi ţii din scurt bărbăţelul. Să nu te-nsoari, Fifka, niciodată !... Adică, cine să te ia pe tine, aşa slut cum eşti ?...

Ulanul îl apucă pe civil de subsuori şi dintr-o mişcare îl săltă în aer. Civilul scoase un ţipăt scurt. Stanişin întoarse capul alene şi puţin neliniştit. Strîmbă din buze şi zise :

— Hai, plecaţi, că mi se-nvîrte capul. *Des gaillards comme ça !*² Parcă acum v-au dat drumul din lanţ...

— *Madame !* salută caraghios ulanul, lovindu-şi pintenii.

— *Bien bonjour*, Anna Serafimovna, adăugă nobilul în civil, care folosea în franţuzeşte expresiile moscovite, ca bunăoară cea de mai înainte sau *bien merci*.

Anna Serafimovna se ridică şi le strînse la amîndoi mîinile în tăcere, fără un zîmbet.

Stanişin îi conduse, ieşind după ei. În birou mai stătura încă mult de vorbă. Pe faţa tinerei femei se iscau tresăriri nervoase. Îşi scoase voaleta, apoi şi pălăria. Îşi simţea capul înfierbîntat. Părul aproape negru, neted şi des, era pieptănat după moda veche, despărţit la mijloc de o cărare, şi numai într-o parte, pe frunte, îşi îngăduise cîţiva zulufi, care îndulceau expresia de severitate a frunţii şi linia de la rădăcina nasului. Ochii cenuşii, cu albul bătînd în albastru şi cu genele răsucite în sus, erau într-o continuă schimbare, aci pîlînd, aici aprinzîndu-se. Sprîncenele ei, dese şi mătăsoase cu blana de samur, nu se împreunau, dar se apropiau mult una de alta la fiecare mişcare a frunţii. Atunci toată faţa ei lua o expresie severă, aproape crudă. Gura fragedă şi buzele puţin răsfrînte, dar mai ales bărbia rotundă şi largă, trădau firea soţiei lui Viktor Mironovici şi spiţa părinţilor ei, oameni dîrji, voinici, oameni de vază, multă vreme tributari obiceiurilor vechi şi pînă de curînd aflaţi în tagma răscolnicilor.

¹ Valea !... Dragă verişoară. (Fr.)

² Ce mai băieţi veseli ! (Fr.)

Anna Serafimovna vru chiar să-și scoată pardesiul, dar tocmai în clipa aceea intră soțul.

— Bună ziua, zise el prelung.

Ea îi vorbea de mult cu „dumneavoastră“ și-i spunea „Viktor Mironovici“. El o tutuia deseori și-i spunea „Anna“, adresându-i-se cu „dumneavoastră“ numai în împrejurări deosebite.

Viktor Mironovici se îndreptă spre birou, se așeză la pupitrul său, sorbi o înghițitură din paharul cu ceai și se întoarse spre ea.

— *Hein* ? ¹ zise el ca la Paris.

Expresia asta știa s-o pronunțe corect.

Soția lui își desfăcu buzele, dar rămase cu dinții încleștați. Pupilele i se îngustară. Își întinse puțin brațele și își îndreptă trupul.

— Victor Mironîci, începu cu un și mai pronunțat accent de pe Volga, toate au o limită.

— *Hein* ? repetă el, dar acum pe alt ton.

Se uita la nevastă-sa cu o privire provocatoare și stupidă. Se aștepta la ceva neplăcut, dar la ce anume încă nu putea să ghicească.

Ea își vârî mâna în buzunarul pardesiului și scoase de-acolo o mică mapă de piele neagră, cu o monogramă de argint. Se aplecă, trase din mapă două hîrtii împăturite și le desfăcu, după care puse mapa pe canapea.

Apoi se ridică și se apropie de bărbatu-su. Acesta simți în obraz răsuflarea ei fierbinte.

— Ce-i asta ? întrebă el pe un ton provocator, strîmbîndu-și gura într-o grimasă pe care ea n-o putea suferi, de parcă ar fi luat un medicament.

— Cambiile dumneavoastră, zise ea și păli. Pînă atunci obrajii îi erau îmbujorați, ceea ce se întîmpla, de altfel, rar.

— Ale mele ?

Staniîn se ridică și se aplecă deasupra hîrțiilor. Capul lui, cu țuguiul în sus, mirosind a pomadă și a fixativ, veni în

¹ Ei ?

dreptul nasului și ochilor ei. Capul acesta de copil, „neghiob“, cum zicea ea, cu părul galben cârlionțat și cu ceafa senzuală și alungită, îi făcea întodeauna o scîrbă teribilă.

— Ale dumneavoastră, repetă ea și-l îndepărtă cu o mișcare a brațului. Viktor Mironîci, ați văzut cine le-a girat? Era familiarizată cu termenii de specialitate.

— Cine? o întrebă el impertinent, săltîndu-și capul, și izbucni în rîs.

Femeii îi năvăli tot sîngele în cap. Îl apucă pe bărbatu-său de braț, îl așeză cu de-a sila în fotoliu, aruncă o privire în jur și, aplecîndu-se deasupra lui îi vorbi apăsător, ca și cînd i-ar fi dictat dintr-un caiet.

— Uite unde-ați ajuns! Documentele acestea le-am cumpărat eu. Dumneavoastră știți cui le-ați dat. Semnătura se vede. Dacă au venit de la Paris sau de la Biarritz, nu m-a împins curiozitatea s-o aflu. Dumneavoastră, Viktor Mironîci, ați jurat pe icoană, în fața mea, că n-am să mai aud vorbindu-se de cucoana asta!

Stanițîn își rîdi privirea și pe buzele lui reapăru zîmbetul acela impertinent.

— Nu vă uitați așa la mine! țipă ea cu un glas surd. Acum puțin îmi pasă de metresele dumneavoastră. Eu nu vă sînt soție și nici n-o să vă mai fiu vreodată. Așa că sînteți liber. Dar nu vreau să mă faceți de rîs pe mine și pe copiii mei. Eu una n-am să vă îngădui să-i ruinați!

— Totuși, ce vrei să spui? întrebă Stanițîn nerăbdător, de data aceasta puțin speriat.

— Am venit să vă spun atît: vă poftesc să vă retrageți din afaceri. Dați o procură generală. Cred că nu aveți de ce să vă temeți de mine! Numai la fabrica mea mai e ordine. Dar dumneavoastră mă faceți și pe mine să-mi pierd creditul. Ce datorii aveți?

— Ce datorii? repetă el cu totul stupid.

— Ați făcut în unsprezece luni datorii de o sută șaptezeci de mii. Vreți să-l chem pe Trifonîci? și arată din cap spre ușă. Și acestea sînt datorii cunoscute; dar cîte or fi din celelalte, facturi, sau cambii la termen sau datorii de la jocul de cărți?... Probabil tot pe-atîtea. Mă rog, ce aveți de gînd? Credeți c-o s-o puteți duce așa mai mult de un an?

Stanițîn nu răspunse. Două cambii în valoare de patruzeci de mii le avea în mîină nevastă-sa. Bani în casă mai erau o ni-

mica toată. Fabrica mergea spre faliment. Băncile ezitau să-i mai sconteze cambiile. Apariția aceasta teribilă a Annei Serafimovna îl făcu să se simtă aproape ușurat.

— N-aveți pic de rușine față de fratele dumneavoastră, urmă ea abia auzit. Credeți că dacă e debil mintal, un prostănac care își sugerează minciunile, îl puteți jefui... Da, jefui ! Dumneavoastră și cu el aveți parte egală. Și ce i se dă lui ? Patru mii, și încă nu întotdeauna. Am fost pe la el. Se plînge... Nu-mi dau dulceață, zice, țigări... Doctorul bombăne... E și el un șmecher... Mai mare rușinea !...

Zicînd acestea, își întoarse fața de la bărbatu-su. Închise ochii și pe obraji i se așternu o umbră...

— *Mais vous êtes drôle...*¹ începu el, dar amuși.

— Mi-e scîrbă ! îl întrerupse ea pe un ton poruncitor, punînd multă patimă în glas. Pieriți din ochii mei ! Duceți-vă și stați unde poftiți ! O să primiți treizeci de mii.

— Două mii cinci sute pe lună ? exclamă el ironic.

— Da. Mai mult nu se poate... Nu vreți ? întrebă, lungind cuvintele. Atunci descurcați-vă cum știți. Bani n-aveți de unde să luați. Peste două săptămîni fabrica va înceta lucrul. Eu una să știți că n-o să vă plătesc datoriile. Ajunge și atît cît ați risipit, Viktor Mironâci... Aștept !

Stanișin scoase din buzunar o batistă în două culori, își făcu vînt cu ea și începu să se plimbe înainte și înapoi.

Ea are dreptate : de împrumutat poți să împrumuți, dar mai trebuie să și plătești, or el n-are cu ce să plătească. Fabrica e ipotecată. Și apoi ea încă nu știe că după cambiile astea două or să mai vină alte trei. Doamna aceea din Biarritz și-a comandat mobilă nouă pe *Boulevard Haussman* și o caleașcă la *Binder*. Și toate astea au costat șaptezeci de mii de franci. Și mai e și bijutierul. Și Stanișin a plătit cu cambii... Dar în nici un caz nu poate să accepte treizeci de mii !

— *Mais, ma chère*² începu el, cum aș putea eu ?... există, în sfîrșit, anumite obișnuințe...

— Peste trei ani veți primi dublu. V-o garantez eu. Acum însă nu se poate nici atît. Și mai vreau să vă rog ceva : plecați

¹ Dar știi că ai haz !... (Fr.)

² Dar, draga mea... (Fr.)

cît mai curînd, Viktor Mironîci ; vedeți și dumneavoastră că n-am putut să vă aștept să veniți la mine și am venit eu aici !...

Își puse pălăria și se opri în mijlocul camerei, cu mîinile împreunate pe cordon.

— *Comme c'est...* Stanișin căuta cuvîntul potrivit : *Comme c'est propre...*¹ O asemenea tranzacție cu propria ta soție !... Ha-ha !...

— Dumneavoastră spuneți așa ?!

— Firește... Mai bine plec... Dumneata ești capabilă de orice !...

Și zicînd acestea, apăsă pe butonul soneriei.

XXI

În cameră intră un funcționar.

— Cheamă-l pe Maxim Trifonîci, îi porunci Stanișin, după care își aprinse o țigară de foi.

Anna Serafimova se retrase la geam, în capătul celălalt al biroului, și își înnodă panglicile pălăriei. Băgase de seamă că soțul ei a strîns involuntar din umeri și îndată a scos pe gură o dîră lungă de fum. Victoria era de partea ei : soțul va face ce va voi ea. Dar era oare aceasta o victorie ? Cu un astfel de om, convențiile sînt de neconceput. E lipsit de cinste, chiar și de cinstea aceea „negustorească“ ce se transmite din generație în generație în „familia“ ei. Și cînd te gîndești că tatăl lui era socotit „cel mai cinstit om“ din Moscova ! De unde, atunci, degeneratul ăsta ? Mama lui era o „desfrînată“ și bea încă din tinerețe. Anna Serafimovna n-a mai apucat-o în viață cînd a devenit soția lui Viktor Mironîci, dar i-au vorbit despre ea unii binevoitori. Poate de-aceea și mezinul, Karp Mironîci, s-a născut un prostănac, iar acum e de-a binelea idiot... Desigur, în străinătate, soțul ăsta odios și nerușinat va face imediat alte datorii. Dar cum să-l oprești ? E un om în toată firea ! Firma există. La Paris e-o ni-

¹ Expresie cu sensul : ce mai onestitate... (Fr.)

mica toată să iei din magazine mărfuri de două sute de mii de franci, chiar dacă ai cumpărat numai de zece mii. Asta e în stare s-o vîre în cine ştie ce belea. Şi acum trebuie să-i procure bani.

Maxim Trifonovici deschise uşa şi din doi paşi se apropie de patron, cu tot corpul aplecat înainte.

— Trebuie să scrii o procură generală, Maxim Trifonovici, zise Staniţin cu nepăsare în glas.

Apoi se dădu mai aproape de bătrîn şi-i vorbi în şoaptă.

Maxim Trifonovici îşi ridică privirea asupra-i, dar numaidecît o lăasă în pămînt.

— Pe numele cui? întrebă abia auzit.

Staniţin făcu un semn din cap, arătînd spre nevastă-sa.

— Pentru conducerea fabricilor, cu drept de semnătură?...

— Da, da, nu-l lăasă Staniţin să-şi sfîrşească vorba. Ştii doar...

— Fac mai întîi o ciornă?

— Îţi spune Anna Serafimovna cum să faci.

Staniţina se simţi stînjenită, văzîndu-l pe soţul ei dînd dispoziţiile acestea de faţă cu dînsa şi călcîndu-şi astfel demnitatea; îi era jenă nu pentru el, ci pentru ea, în calitatea ei de soţie.

— Mîine dimineaţă te prezinţi la mine şi aduci ciorna, zise ea şi îşi îndreptă panglica de la pălărie.

— Alte dispoziţii? întrebă bătrînul.

— Atît, răspunse Staniţin parcă ironic şi se încheie la haină. Eu, Maxim Trifonovici, plec zilele acestea. Toate treburile le va conduce Anna Serafimovna... pînă la înapoierea mea, încheie el pe un ton de stăpîn.

Maxim Trifonovici îşi mută ochii de la Viktor Mironîci la soţia acestuia, privind-o pe deasupra ochelarilor. Răsuflă o dată adînc, dar discret. Azi dimineaţă avea unele temeri în privinţa întregii întreprinderi a Staniţinilor şi îşi punea toate speranţele numai şi numai în Anna Serafimovna. Acum va trebui să întocmească cît mai dibaci procura, pentru a preîntîmpina eventualitatea unor „pretenţii” neprevăzute din străinătate.

Staniţin îşi luă din fotoliu pălăria, mănuşile şi, strîmbînd din nas din pricina fumului de ţigară, şi le puse.

— Poţi pleca, îi concedie pe Maxim Trifonovici.

Ofensa îndurată, mândria feminină, mînia și disprețul au dispărut parcă toate deodată din sufletul Annei Serafimovna. Acum nu mai știa nici ea ce simte. Nu avea ce vorbi cu omul acesta. Dar în prezența lui simțea întotdeauna o mare iritare. Ca și cum i-ar fi fost jenă față de el. Și de ce? Ei bine, pentru că în vocea ei se făcea simțit în răstimpuri accentul de pe Volga și pentru că nu prea era obișnuită să converseze în franțuzește. Învățase limba franceză și putea vorbi cu străinii în străinătate, dar cu el nu avea niciodată curaj să vorbească, mai ales cînd erau de față și alte persoane. Or el avea niște expresii! Și pronunția lui era greu de deosebit de aceea a unui actor francez. Învățase toate astea de la „neisprăviții” aceia, prin cafenele și pe la teatre. Ea îl știa cîte parale face și îi arăta, dînd pildă faptele lui, ce fel de om e, îl surprindea în flagrant delict, și cu toate acestea el se socotea „plămădit din alt aluat”, un boier, un gentleman, avînd printre cunoștințe și prinți, pe cîtă vreme ea nu era decît o „negustoreasă”. Trebuia să-l auzi cu ce ton pronunța el cuvîntul acesta! Și uite că acum l-a apucat frica, a socotit că e mai bine să aranjeze lucrurile așa, decît să se ruineze într-un mod rușinos, și totuși nu recunoaște superioritatea ei morală, nu se înclină în fața ei și n-ai putea nicicum să-l faci să se încline. Toate astea o rodeau, deși nu voia să și-o mărturisească. Un om de nimic, o nulitate ca Viktor Mironîci, cu un suflet „de pisică”, să se socoată de spiță nobilă și pe ea s-o privească de sus, ca pe o precupeată!

Obrajii i se îmbujorară din nou.

— Te așteaptă prietenii, zise, furioasă.

— Lasă-mă să-mi pun mănușile, replică el și o privi provocator cu ochii lui inflamați.

Clocotea iar de furie. Bine că pleacă, căci pe unul ca dînsul nu-i mare lucru să-l otrăvești ori să-l sugrumi. Te prinde o clipă de disperare și-ți faci un păcat cu el. Numai vocea lui și te scoate din sărite. Uneori se crispa toată cînd îi auzea vocea și rîsul. E oare de suportat cum își pune mănușile, cum se clatină și trage din țigară, gata să-și ia pălăria? Totul la el degajă impertinență și înfumurare, depravarea unui fecior de negustor care a și tocat de la moartea lui taică-său vreo trei milioane de ruble. Cum să-l faci să se încline înaintea ta, cînd tot „*high-life*”-ul Europei, lorzi, marchizi, conți și arhiduci, s-au îmbulzit la sărbătorirea lui, unde

s-au cheltuit numai pentru flori cinsprezece mii de franci ! Pe un prințisor neamț l-a bătut cu mâinile lui și a plătit despăgubiri. La doi bogătași le-a suflat amantele. Cum să se descurce el cu treizeci de mii de ruble ? Vezi bine, o să trebuiască să-i dea suta de mii ! Fie și așa ! Dar un lucru e sigur, că ea n-o să-i dea nimic din banii ei și nici n-o să-și ipotecheze fabrica. Ar putea să-i ia copiii ? La gândul acesta o străbătu un fior. L-ar duce mintea să facă una ca asta. Ba nu ! Trebuie el să priceapă, din instinct, ca o fiară, că în privința asta cu Anna Serafimovna nu-i de glumit. Plătești cu capul !...

Albul ochilor i se întunecă și pupilele i se îngustară iar. În clipa aceea Viktor Mironîci era la ușă și slobozi printre dinți, pițigăiat :

— *Bonjour...*

Femeia nici nu întoarse capul.

XXII

Rămasă singură în biroul patronului, Anna Serafimovna răsuflă ușurată. Făcu câțiva pași prin încăpere, apoi se așeză în fotoliul jos al soțului ei și sună, poruncind să i se aducă un ceai. I se aduse un pahar de ceai ou lămâie. Stanițin lăsase pe pupitru câteva facturi și conturi pe care nu apucase să le cerceteze. Anna Serafimovna îl chemă din nou pe șeful de birou.

Bătrînul dădu să-i sărute mîna, dar ea și-o retrase brusc. Ochii lui o priveau cu adorație. Maxim Trifonovici o iubea sincer și o admira pe ascuns ca femeie, îi spunea de mult „regină” și se minuna văzînd-o atît de iscusită în afaceri.

— Pînă la plecarea lui Viktor Mironîci, zise ea, n-am să mă ocup de treburile biroului. Mă bizui pe tine, Trifonîci, și dacă e nevoie să întărești contabilitatea, mai ia un băiat.

De față cu soțul ei îi spunea bătrînului „dumneata”, dar între patru ochi îi venea mai la îndemînă să-l tutuiască, ceea ce, de altfel, îi convenea și lui Trifonîci.

— Trebuie făcută ordine aici. E ceva urgent ? întrebă, aplecîndu-și capul deasupra hîrtilor.

— Mai mult plăți.

— Astea le lăsăm pe mâine... Cît avem în casă ?

Trifonîci se codi, după care rosti cu un zîmbet sfios :

— Numerar avem o nimica toată.

— Bun... Mîine facem o procură ca lumea. O concep eu.

Pe Viktor Mironîci nu mai are rost să-l deranjăm cu semnăturile. Spune-mi, de cînd n-a mai fost pe-aici directorul fabricii din Riabinin ?

— De săptămîna trecută.

— Fii bun, scrie-i să vină.

— Prea bine.

— Aia de sus au tras obloanele ?

— Încă nu.

— Spune-le că urc și eu îndată.

Trifonîci ieși și trase încetîșor ușa.

Anna Serafimovna își scoase pălăria, pardesiul și mănușile, puse cu grijă pălăria și pardesiul pe canapea, iar mănușile peste pălărie, sorbi de vreo două ori din paharul cu ceai și, oprindu-se în mijlocul camerei, se îndreptă de spate, împlîndu-și mîinile în șolduri, sub coaste. Sînișii nu i se ofiliseră după ce a alăptat doi copii. Trupul își păstrase liniile din tinerețe. E adevărat că nu l-a iubit niciodată pe bărbatul ei, dar poate fi ea oare asemuită cu „franțuzoaicele“ lui, sulemente, grase ori sfrijite ? Numai vocile lor răgușite și te scîrbesc ! Sau bunăoară amanta aia a lui pe care a cunoscut-o la Biarritz și care acum îl stoarce de bani ?... Seamănă cu o nemțoaică din Riga, are un lăboi de-un cot, buzele vopsite, ochii bulbucați... I-a văzut portretul... Păi numai portretul ăsta a costat șase mii ! Încă un an, doi, și n-o să mai încapă pe ușă. Chiar dacă el s-ar îndrăgosti de Anna Serafimovna, ea tot nu l-ar putea suferi. Pentru ea, el nu e bărbat ; dar, avînd o nevastă ca ea, să se facă de rîs cu niște tîrfe, să le prezinte prin hoteluri ca pe soțiile lui legitime ?!...

Privirea îi alunecă pe garnitura corsajului și pe fusta din tafta grea de culoarea nisipului.

Rămase pe gînduri. Culoarea asta era de „negustoreasă“. Abia acum și-a dat seama. De ce și-o fi alegînd și ea asemenea culori ? Vezi bine, curat culoare negustorească... „Jozefinka“ i-a spus, doar, că nu se cade... Dar ce importanță are asta ? Materialul e splendid, ține la tăvăleală, n-are moarte. Și apoi, pentru cine să umble ea „șic“ ? Ei îi plac lucrurile bune, și

oricine va spune că arată ca „o doamnă“, mai ales pe stradă, cu pălărioara pe cap și în pardesiul sau cu pelerină. Da, așa e pe stradă și când e cu pălăria pe cap, dar uite că materialul ales o trădează. Dacă nu-și alegea ea culorile astea negustorești, nici Viktor Mironovici n-ar fi privit-o așa de des cu zîmbetul acela disprețuitor care voia să spună: „Ți-oi fi dînd tu aere, dar ai gusturi din Nojovaia!“

Rochia i se păru cu totul lipsită de gust. O s-o dăruiască unei nepoate. Nu că s-ar rușina de tagma ei, nu! Nu dorește să intre în rîndul aristocrației, dar, în definitiv, oricine poate să se îmbrace cu gust... Și n-are nici un rost să-i dea te miri cui prilejul de a o privi de sus numai pentru că nu știe să-și aleagă culori potrivite.

Sus, în depozitul de stămburi și postav, funcționarii zăboveau cu trasul obloanelor; toți și-au potrivit freza și o așteptau pe patroană. Încăperea de sus era plină de lumină, care pătrundea aici din belșug anume acum la ceasul amurgului. Pe teighele și rafturi jucau dungi și pete de lumină. Clituri de mărfuri multicolore se rînduiau pe teighele și pe jos, sub geamuri și lîngă stîlpii ce susțineau bolțile. Mirosul de stămburi imprimate și de alte țesături de bumbac se împletea cu mirosul mai stîfos al postavului presat. În depozit era o mare curățenie. Afară de tencuiala de pe pereți, de rafturile și teighelele din lemn de frasin, de dușumeaua, scările și boxele de tuci, praful și murdăria n-aveau de ce se prinde.

Cînd urcă sus, Trifonîci o susținu ușor de brațul stîng.

— N-am mai fost pe-aici de-o lună, zise ea și își roti ochii, cercetînd încăperea. Se face strîmt?

— Ba mai e loc, răspunse cu o înclinare a capului șeful funcționarilor comerciali, un bărbat cu un aer grav, trecut de patruzeci de ani, cu o uriașă barbă blondă.

Nu mai așteptau clienți angroșiști, așa că Anna Serafimovna putea să cerceteze în liniște marfa. I se aduse un scaun. Nu se așeză însă, ci își începu inspecția cu „compartimentul ei“, unde se aflau postavurile. Se pricepea la marfă, ba chiar și la treburile fabricii. La ea la fabrică îi știa pe nume aproape pe toți, pînă la ultimul băiețaș. Schimbă două-trei cuvinte cu șeful raionului de postavuri, dar în raionul țesăturilor de lînă și de bumbac vru să zăbovească mai mult. Și aici se pricepea la multe: deosebea cu ușurință sorturile, și rar se întîmpla să greșească în aprecierea prețului de cost.

Lîngă teighea, la nivelul acesteia, erau stivuite baloturi cu o țesătură de bumbac de culoare închisă.

Anna Serafimovna desfăcu balotul de sus și-l întrebă pe un vânzător :

— Pînză de bumbac ?

— Întocmai.

— La ce preț ?

Vînzătorul spuse prețul.

— S-a ieftinit ?

— S-a făcut o reducere de două copeici, o lămuri vânzătorul.

— Tot armenii o cumpără ?

— Întocmai.

Toți vânzătorii se temeau de ea mai mult decît de patron. Pe acesta îl porecliseră demult „sac fără fund“ și „trîntor“. Fiecare din ei căuta să fure. Au și fost înștiințați de jos că, după cît se pare, „stăpîna“ preia toate afacerile. Ceea ce însemna că vor trebui să ia seama. Cineva o să zboare negreșit. Cu Trifonîci nu prea se aveau bine. Ținea și el, pe cît putea, o socoteală, și adesea se lua la ceartă cu șefii de raioane. Trifonîci ținea întotdeauna partea stăpînei, din care pricină era socotit „pîrător“ și „un bătrîn zgărie-brînză“.

Pe scară se auziră pași grăbiți de bărbat. Anna Serafimovna își săltă capul. Era Paltusov, în pardesiu și cu pălărie în cap. Stanițina se înroși. La început se simți jenată la gîndul că el a surprins-o în depozit, printre stămburi și postavuri, ca pe o adevărată negustoreasă. Dar simțămîntul acesta se volatiliză numaidecît, deși o făcu să roșească. Ei și ce, mă rog ? Da, e o negustoreasă, proprietara unei fabrici în valoare de milioane de ruble, se ocupă de afaceri și se pricepe la ele. Nu e nimic rușinos în asta. Măcar de-ar face și alții ca ea !

Cînd intră Paltusov, Anna Serafimovna era absolut stăpîna pe ea. Îi întinse mîna.

— Treceam pe Varvarka, și văd trăsura dumneavoastră, vorbi el pe un ton liniștit, scoțîndu-și pălăria și înclinîndu-se adînc, cea ce făcea numai în fața a puține femei. Întreb și

aflu că Anna Serafimovna e singură în depozit și că Viktor Mironovici a plecat... Sînteți ocupată ? Nu deranjez ?...

Auzindu-i vocea, ea se învioră vizibil. Avea el ceva care producea asupra ei un efect deosebit. De față cu el, rar se rușina ea de tagma din care făcea parte ; voia însă să fie „mai presus“ de tagma aceasta, voia ca el să vadă în ea „un om“ și nu „o negustoreasă“, cum o vedea Viktor Mironovici. Și se pare că Paltusov începea s-o privească tocmai așa. În ochii ei întreaga lui înfățișare contrasta izbitor cu aceea a lui bărbat-su. Îi plăcea cum e alcătuit, îi plăcea statura lui, expresia ochilor, vocea, felul lui de a fi și de a vorbi... El e „un domn“, manierat, primit oriunde, a făcut serviciul militar la cavalerie și a urmat cursuri la universitate, dar cu toate acestea nu se dă îndărăt să frecventeze casele negustorilor. Și se comportă altfel decît un boier care a coborît la nivelul negustorilor ; e înțelegător în toate, pune întrebări bine gîndite, e extrem de firesc, nu spune niciodată vreo amabilitate banală. Cu Viktor Mironîci e de o politețe rigidă. N-a cinat niciodată la el. N-are nevoie nici de trabucurile, nici de șampania lui. Pe un „boier“ ca ăsta ea l-ar pofti director al fabricii, dacă ar fi tehnician. Atît că uneori parcă se teme de el, ori parcă îl bănuiește de ceva.

— Dacă deranjați ? Cîtuși de puțin !

— Cercetați marfa ?

— Da, de voie, de nevoie...

Anna Serafimovna porni spre scară și cu un gest al mîinii îl pofti și pe Paltusov s-o urmeze. Vînzătorii se plocniră toți deodată.

— Aveți de gînd să administrați singură ? Întrebă Paltusov.

— Fabrica mea... mi-o administrez de mult. Acum...

Se opri pe scară cu două trepte mai jos ca el și întoarse capul, privindu-l de jos în sus.

— Soțul a plecat ?

— Pleacă.

— Pentru mult timp ?

— Nu știu. Pesemne pentru toată iarna.

Acest „pesemne“, spus ca pe Volga, îi supără puțin auzul, dar numaidecît îi și plăcu. Cuprinse dintr-o privire capul Annei Serafimovna, cu părul în șuvițe largi, sclipătul din ochi și silueta ei zveltă, și rămase mulțumit. Culoarea

rochiei, însă, o găsi „negustorească”. Ea se gîndi la același lucru, exact în aceeași clipă, și se simți iar stînjinită. Rochia asta stupidă, greoaie, ba pe deasupra și foarte scumpă, o înciudă grozav.

— Dorîți un ceai ? întrebă la ușa de la biroul patronului, dîndu-și silința să zîmbească.

— Dacă se poate, nu refuz.

— Imediat... Maxim Trifonîci ! porunci ea, însoțindu-și cuvintele cu o mișcare a capului.

Paltusov o urmă în cameră.

— Așadar preluați întreaga întreprindere ? întrebă el pe un ton, de fapt, afirmativ.

— Cum de-ați ghicit ?

— Am ghicit. Și mă bucur mult.

Se așezară pe canapeaua aflată în stînga ușii.

— Viktor Mironîci, începu el, nu e om de afaceri. El duce dorul... bulevardelor.

Paltusov rîse. Ei îi plăcu să-l audă vorbind despre soțul ei pe un ton de glumă decentă, cu toate că îl ghicise de mult cîte parale face. Ar fi vrut ca în prezența ei, cîtă vreme ea se mai socotea soția lui Stanițîn, toți să vorbească despre el așa anume.

— Da, zise calm Anna Serafimovna.

Paltusov îi luă pe nesimțite mîna și i-o strînse respectuos.

— Sînteți o ființă bună ! zise el și se uită în ochii ei cu duioșie și blîndețe.

Anna Serafimovna simți o strîngere de inimă. Își retrase ușor mîna și întoarse capul într-o parte.

— Îmi spuneți asta din milă, Andrei Dmitrîci ? îl întrebă.

— Nu, nu din milă ! replică el, înflăcărîndu-se. Dumneavoastră sînteți un om integru !... Cultura rusă așa ar trebui să fie... Chiar zău... părea să caute cuvîntul potrivit, soarta dumneavoastră...

Dar nu-și sfîrși fraza. Ușa scîrțîi. Unul din funcționari îi întinse un pahar de ceai.

— Dumneavoastră nu beți ? o întrebă Paltusov.

— Eu am băut.

— Plecați ?

— Da, trebuie.

— Și eu sînt grăbit.

Funcționarul ieși.

— Rămîneți iar văduvă „veselă“ ?

Paltusov o privi pentru a doua oară în ochi, dar de la o distanță mai mare.

— Păi sînt de mult o văduvă „veselă“ ! lăsa să-i scape Anna Serafimovna.

Se ridicară amîndoi deodată.

XXIV

Le-ar fi făcut o plăcere deosebită să mai rămînă în doi în acea cameră din depozit. Dar chiar dacă Anna Serafimovna n-ar fi avut o treabă urgentă, ea tot s-ar fi grăbit să plece. Îl primise pe Paltusov de cîteva ori la ea acasă, dar acolo, în salonul imens, stînd pe canapea ca o doamnă, ea nu se aflase atît de aproape de el, se gîndea la cu totul altceva, își supraveghea ținuta și, în calitate de amfitrioană, se simțea mai puțin la largul ei.

— Îmi dați voie să vă vizitez ? întrebă Paltusov, înclinîndu-și capul într-un gest prelungit, și îi întinse mîna.

— Dar vă rog, zise ea voioasă, și pînă să-și retragă mîna, el i-o sărută mai sus de încheietură, acolo unde, deasupra mînușii, purta o brățară de platină, subțire și lungă pînă la cot, închipuind un șarpe.

— Aș vrea să vă cer unele amănunte despre școala dumneavoastră.

Ieșiseră în biroul funcționarilor.

— Merge destul de bine. Atît că de-acum încolo am să mă duc mai rar pe la fabrică.

„L-o fi interesînd sincer școala ?“ se întrebă ea și își lăsa voaleta peste ochi. Trifonici răsări dinaintea ei. Ceilalți doi funcționari se ridicară de pe locurile lor. Paltusov își mai luă o dată rămas bun și își puse pălămia abia la ușă. Ea îl salută cu o înclinare a capului și-l petrecu cu privirea prin geamul ușii : îl văzu ieșind sub bolta rîndurilor de prăvălii, cotind la dreapta, coborînd de pe trotuarul de lemn și urcînd

într-o birjă. Pălăria lui cu calota joasă, linia spatelui, croiala pardesiului, pledul liliachiu de pe genunchi, barba bine conturată — toate acestea erau pe gustul ei. Totul era și frumos și deștept. Așa își și zise în sinea ei : „deștept“.

Anna Serafimovna îi salută pe subalternii ei dând scurt din cap și îi spuse lui Trifonîci, venit îndată lângă ea, așa ca să n-o audă nimeni :

— Mîine să vii ceva mai devreme... și să aduci toate plățile cele mai urgente.

La care el îi răspunse în șoaptă :

— Am înțeles, măicuță. Și retrăgîndu-se cu un pas, își scutură de trei ori capul încăruntit.

Flăcăul de la ușă dădu fuga după vizitiu. La scară trase o caleașcă joasă, cu coșul coborît. Anna Serafimovna iubea caii și din cînd în cînd dădea pe la grajd. Ca să facă economie, ținea pentru ea numai trei cai : doi pentru caleașcă, unul corbiu și unul sur, și un cal pentru droșca pe care o folosea adesea — un trăpaș mung de la crescătoria din Hrenovo. Acesta era favoritul ei. Afară din oraș, în Parc sau în Sokolniki, îi spunea de obicei lui Efim :

— Ia dă-i drumul lui Zaicik !

Zaicik fusese de vreo două ori premiat. Caii de la caleașcă mergeau foarte bine. Efim, vizitiul, un om bine legat, nu prea gras, cu barba rasă, după moda din Moscova, și cu niște mustăți mari, fusese jocheu pe la crescătoriile moșierilor, bea rar, îngrijea de cai cu iscusință, era foarte curat de felul lui și prețuia la stăpînă-sa faptul că ea iubea caii, se pricepea la cai și avea milă de ei, îi purta cu chibzuială, iarna nu lăsa în ger nici caii, nici vizitiul, iar la nevoie trimitea după o birjă. Viktor Mironovici avea vizitiul lui, care în lipsa stăpînului o ținea în beții și aducea în grajd tot felul de „tîrfe“.

Efim și Anna Serafimovna se înțelegeau de minune.

— La poarta Ilinskaia, îi porunci ea.

Vizitiul încheie învelitoarea. Caleașca străbătu la pas ulicioara. Ieșind în Ilinka, Efim porni în trap mărunț. Pe stradă, trăsurile se mai împuținaseră. Nu se vedeau aproape de loc căruțe cu marfă, dar hurelul birjelor se rostogolea într-una de la un trotuar la altul.

Din caleașca ei cu mersul ușor, legănîndu-se pe arcurile pernei învelite în mătase, Anna Serafimovna privea înainte,

fără a-și întoarce capul nici la dreapta, nici la stînga. Nici nu obișnuia, de altfel, să privească în lături, iar acum avea de chibzuit asupra multor chestiuni serioase de afaceri. Trebuia să treacă pe la prietenul și sfătuitorul ei Ermil Fomici Bezrukavkin. El era bancherul ei și executorul testamentar. Ea își scrisese de mult testamentul. Cu Bezrukavkin avea de vorbit puțin, într-o chestiune de afaceri. Banii o să-i procure el. Ermil Fomici o să se bucure mult, aflînd că de mîine ea va prelua totul.

Afît că el e mare amator de conversații savante. Or ea se grăbește. E așteptată cu masa la „mătușica“ Marfa Nikolaevna Krecetova. Acolo masa se servește la cinci fix. Au s-o aștepte ei, dar n-ar vrea nici ea să întîrzie prea mult. Mătușica e o persoană care s-ar putea să-i prindă bine. Are bani grei și nutrește o mare încredere față de nepoată-sa. Poate va trebui să ia ceva bani de la ea. N-ar prea vrea să facă operația de scont cu Ermil Fomici, deși el ar accepta cu plăcere, chiar și pentru două sute de mii, ba și mai mult. Și apoi nu se știe încă ce „surprize“ îi va face bărbățul în cursul iernii.

Printre gîndurile și socotelile acestea vedea în răstimpuri chipul lui Paltusov, sau își amintea de vocea lui și de clipa aceea cînd el i-a sărutat cu atîta repeziciune și într-un mod cu totul nou pentru ea mîna mai sus de încheietură. Și de clipa cînd ea stătea pe scară, supărată și mai rău pe rochia ei de culoarea nisipului. Acum roși iar ușor.

— Oprește ! îi strigă lui Efim, văzînd un vînzător ambulant cu ananas și cu struguri.

Chemă vînzătorul. „Iau pentru mătușica“, își zise. Dar se tocmi zdravăn.

Vînzătorul îi lăasă ananasul cu trei ruble, ceea ce o bucură : nu era scump, și darul se potrivea cum nu se poate mai bine. Era ea oare zgîrcită ? Gîndul acesta îi venea în minte tot mai des. Zgîrcită ! Poate că unii așa o socoteau. Și nu numai Viktor Mironici. Dar să fie oare adevărat ? Ea nu refuza pe nimeni fără motiv. În casă avea grijă de toate. Păi cum altfel ? Pentru toalete — căci îi plăcea să se îmbrace bine — cheltuia vreo trei mii. În schimb a dăruit școlii un dulap întreg de cărți și materiale didactice. Se poate oare fără chibzuială ?

Mirosul suav al ananasului, pus pe coșul pliant al caleștii, îi gădila nările. Și iarăși văzu ochii lui Paltusov. Ei bine, ochilor acestora ea nu le dădea crezare. Prea erau ei blânzi și inteligenți. Un om ca acesta vrea să-l joace pe oricine după placul lui...

Efim coti din Maroseika și opri într-o curte largă, la un peron lateral, cu acoperiș.

XXV

Trebuia să sune. Ermil Fomici ducea o viață în stil occidental. Avea în serviciul lui un valet și un băiat de casă. Fiind burlac, nu lua masa de prânz acasă aproape niciodată; venea din oraș, se schimba și pleca pentru toată seara în vizită sau la restaurant, ori se ducea la teatru, dacă nu rămânea acasă, cufundat în lectura vreunei reviste proaspăt apărute. Era mare amator de reviste și de cărți rusești interzise. Anna Serafimovna a calculat bine timpul: a venit la el înainte de masă. Bezrukavkin ședea la biroul său de la depozit numai pînă la patru, după care dădea o raită prin oraș, poposind în două-trei locuri, sau în Zamoskvorecie. Dar venea neapărat acasă, ca să-și scoată sacoul și să-și pună o haină neagră și altă pălărie. Pentru birou avea o pălărie de mătase, cu calota înaltă, pentru vizite — o pălărie de fetru din acelea cum poartă pictorii în străinătate...

— Ermil Fomici e-acasă?

Ii deschise valetul, un flăcău scund, brunet, îmbrăcat elegant și cam fistichiu.

— Lipsește. Pofțiți! Trebuie să sosească îndată.

O cunoștea pe Anna Serafimovna. Ermil Fomici îi poruncise ca pe „doamna aceasta” s-o poștească întotdeauna înăuntru și s-o întrebe dacă nu dorește ceva: ceai, cafea, apă gazoasă sau suc de fructe.

Casa lui Ermil Fomici, nu prea mare și puțin arătoasă pe dinafară, fusese aranjată de un artist... Încă de la intrare, frescele de pe pereți și din tavan arătau că stăpînul casei nu

era dispus să se declare mulțumit cu un vestibul obișnuit, ca la te miri ce boier sau negustor. Anna Serafimovna cunoștea aranjamentul odăilor următoare — al bibliotecii, sufrageriei, celor două saloane, al camerei în stil gotic, al dormitorului și al capelei. Ea se pricepea prea puțin la operele de artă. Tablourile, busturile, vasele o lăsau indiferentă. Și ea nu-și ascundea ignoranța. Soțul ei nu cumpăra tablouri. Risipea banii pe chefuri, pentru satisfacerea orgoliului său, pe femei și pe cărți. Acasă, ea nu avea cum să-și dezvolte gustul artistic, iar în străinătate, peregrinările prin sălile Galeriei din Dresda, ale Luvrului, ale muzeului Belvedere din Viena și ale palatului Uffizi din Florența erau pentru ea o adevărată corvoadă, aducându-o chiar într-o stare de melancolie.

Dar în cel de-al doilea salon al lui Ermil Fomici, în salonul mic, atârna un tablou reprezentând un cap de femeie, dinaintea căruia Anna Serafimovna zăbovea întotdeauna, privind-l îndelung și zâmbind. I se părea că fetița din tablou semăna cu Mania, fiica ei. Ar fi vrut și ea să-i comande unui pictor un portret de Anul nou. Prețul nu conta. Se gândea să-l invite de la Petersburg pe Konstatin Makovski.

Valetul o introduse în primul salon, cu mobilier aurit și gobelinuri, așternut cu un covor bogat ornamentat. O întreabă ca de obicei :

— Binevoiți să serviți ceva ?

Ea îi răspunse că nu vrea nimic, se așează într-un jilț lângă fereastră și abia atunci simți oboseala ce i se lăsase în picioare nu din pricina umblatului, ci a emoțiilor acestei zile.

Apoi scoase din buzunar carnetul de însemnări învelit în scoarțe liliachii de mătase, umezi creionul cu vârful limbii și notă câteva cifre.

Trebuia să-i spună lui Ermil Fomici cât mai pe scurt și mai la obiect totul în privința procurii și a tuturor celorlalte. Bani avea să-i dea el. Ei nu-i plăcea să-și depună banii pe la bănci. Și apoi aici dobînda era alta. Acțiuni se ferea să cumpere, de teamă ca nu cumva să dea faliment societatea respectivă sau chiar banca. Un om ca Ermil Fomici n-avea să pățească una ca asta niciodată. Pentru el era o nimica toată să-i ofere o dobîndă de zece la sută. La scontare el va obține chiar patruzeci la sută din proprii ei bani.

Anna Serafimovna așteptă ca la un sfert de oră. De fiecare dată cînd venea în casa lui Bezrukavkin, se întreba de

ce n-o fi cerut-o în căsătorie Ermil Fomici cu zece ani în urmă. Taică-său i-ar fi dat-o negreșit. E drept că el se apropia acum de șaizeci de ani, dar pe-atunci n-avea nici cincizeci. I-ar fi fost greu să se îndrăgostească de el, dar era oare nevoie de asta? S-ar fi bucurat și ea de toată cinstirea și ar fi dus o viață tihnită, iar el n-ar fi găsit pentru ea decât cuvinte de laudă, avînd într-însa o bună ajutoare. Și tot binele pe care l-ar fi făcut ea, lui i-ar fi fost pe plac. El citește mai multe cărți decît ea și nici nu e prea zgîrcit. S-ar cuveni să-i laude tablourile, dar ea nu se pricepe la ele. Uite așa zîmbește și acum cînd el îi descrie particularitățile unui peisaj. Îi cunoaște și acum limbajul, s-a deprins cu expresiile „un penel bogat“, „colorit“, „finisare excesivă“ și „compoziție“. Atunci s-ar fi obișnuit și mai lesne. Și ar fi ajuns văduvă mai devreme. I-ar mai fi trebuit oare altceva?

Ochii îi scînteiară, adăpostindu-se în dosul pleoapelor. Își aminti încă o dată de o frîntură din conversația de azi cu Paltusov. El i-a spus „văduvă veselă“ și ea însăși a acceptat noțiunea. A luat-o gura pe dinainte, și acum parcă îi era rușine. Dar ce, nu-i adevărat? Atît că nu s-ar fi convenit să-i spună asta unui bărbat tînăr între patru ochi, ba încă unuia ca Paltusov. El nu trebuie să cunoască „tainele alcoolului ei“. Citise de curînd undeva fraza aceasta. Și Ermil Fomici, cînd e în toane bune, tot așa vorbește.

— A, scumpă Anna Serafimovna! azi deasupra capului.

Bezrukavkin, un bărbat gras, blond, încă nu tocmai bătrîn, cu barbă, îmbrăcat într-o haină scurtă în carouri, aducînd mai degrabă a moșier decît a comerciant, îi întinse amîndouă mîinile.

Anna Serafimovna se ridică. El o așeză din nou și fără a-i slobozi mîinile, se lăsă în jilțul de-alături.

— Am nevoie de bani, Ermil Fomici, încep ea pe un ton vesel.

— Poftim de ia! Poruncește! Sînt sluga și vistiernicul dumitale...

— S-ar putea ca banii mei să nu-mi ajungă...

— Luăm din banii mei. Dar soțul?!...

Ea îi spuse în cîteva cuvinte totul. Ermil Fomici o asculta cu ochi închiși, bombănind ceva abia auzit.

— Care va să zică așa ! făcu Bezrukavkin și își lăsă capul în piept.

— De acord ? întrebă ea.

— Ba bine că nu ! Absolut !

Își scutură capul tuns „à la moujik“, după moda anilor '40, și își privi musafira zâmbind.

— Ba bine că nu ! repetă. Ești o femeie deșteaptă, și ce deșteaptă ! Ar trebui să te luăm la noi, în comitetul bursei, sau în dumă... Zău așa ! Perfect, perfect, sînt întru totul de acord cu dumneata. Mîine mi-l trimiți pe Trifonîci, mai de dimineață... Indici suma de care ai nevoie și faci și un proiect de procură. Am eu un specialist... Jurisconsult bancar. Îi arăt și lui mîine, mă duc special la el. Așadar — aici Bezrukavkin coborî vocea — i-ai fixat o pensioară soțului ?...

Și amîndoi izbucniră în rîs.

— Tot trebuie să ții la îndemîină vreo cîteva sute de mii !

— Așa am să și fac, Ermil Fomici.

— S-ar putea nici să nu-ți ajungă...

Îi era milă de ea. Bezrukavkin era întotdeauna amabil cu „doamnele“, dar Annei Serafimovna îi arăta o atenție deosebită. Ceea ce îl atrăgea la ea, în afară de aspectul exterior, era firea ei activă și felul demn cum știa ea să se țină. Putea discuta cu ea și unele „probleme“. Îi plăcea să citească cărți serioase, și dacă el îi indica vreun articol, îl citea neapărat. Îl asculta cu un aer respectuos, făcea obiecții puține, și dacă nu era de acord cu ceva, știa să dea o replică inteligentă. Nu o dată a regretat și el că nu i-a venit în minte s-o ceară de nevastă cu zece ani în urmă. Prea se obișnuise cu libertatea lui de burlac. Își zicea mereu „așa e mai bine“ și nici n-a băgat de seamă cînd a ajuns la cincizeci și șapte de ani.

Anna Serafimovna se ridică și își consultă ceasul. Era timpul să meargă la masă la mătușă-sa. Ermil Fomici îi întinse amîndouă mîinile și o mai reținu vreo două minute în salon.

— Spune-mi, întrebă el, cînd vom găsi și noi timp să stăm liniștiți și să discutăm pe îndelete ?

— Mă cam neglijezi și dumneata. Mai vino pe la mine. Serile sînt totdeauna acasă.

— Ce zici de articolul din ultimul număr ?

Trecuseră în biblioteca lui.

— Nu l-am citit încă.

— A-a, citește-l neapărat ! E un semn al vremii ! Ai să vezi unde bate ! E aici ceva, cum să-ți spun ?... Un fel de protest. A venit sfîrșitul lăudăroșeniei noastre. Ne batem cu pumnul în piept, noi și iar noi ! În schimb, Europa toată ne dă cu tifla.

Bezrukavkin se duse cu pași repezi la birou și luă o revistă care stătea desfăcută. Își puse ochelarii, gata să-i citească Annei Serafimovna poate chiar o filă întreagă.

„Aoleu !” se sperie ea și dădu să se retragă spre ușă.

— Ești grăbită ? o întrebă el, cu revista în mînă.

— Iartă-mă, Ermil Fomici, sînt tare grăbită.

— Păcat ! E aici o expresie... La noi nu s-a mai scris în felul acesta. Mi-era teamă că lucrurile or să stea în loc vreo patru luni, dar ne-a ferit Dumnezeu...

— Ia te uită cine-mi ești ! glumi ea.

— Așa mi-s !... Că bine zici. Mă număr printre vechii adepți ai Apusului... Păi ce prieteni am avut eu ? Cine mi-a arătat drumul ?... Ai grijă, Ermil, păstrează instrucțiunile noastre, ca să zic așa... Ei uite că le păstrez ! În fața Europei, eu unul nu-mi dau aere. Știința...

Nu-și sfîrși vorba și se repezi la etajera cu cărți.

— Ai văzut asta ?

Ochii îi scînteiară cînd apropie broșura scoasă din raft de fața Annei Serafimovna. Ea citi titlul.

— E ceva interesant ? întrebă oarecum cu teamă în glas.

Ermil Fomici aruncă o privire în jur și continuă în șoaptă, vorbind puțin pe nas :

— Știi, eu pe domnii aceștia nu-i recunosc. Au cam întrecut măsura. Au ajuns pînă acolo încît să spună cum că știința e o îndeletnicire aristocratică !... Auzi dumneata ? Știința ! Dar ce-am fi noi fără ea ?... Niște zuluși, ori niște... cum le zice ? din aceia pe care îi vizitează acum americanul Stanley... Sînt însă două-trei pasaje... pe cînte ! Le-am însemnat cu roșu.

Anna Serafimovna ajunsese la ușa vestibulului.

— Ah, da, ești grăbită... N-ai vrea să frunzărești broșura ?

— Mi-e teamă, Ermil Fomici !

— Teamă dumitale ?... Dar dumneata ai mai mult curaj ca oricare dintre noi.

— Da de unde ! Măcar de m-aș descurca în politica mea de-acasă, și tot ar fi bine...

— Mă rog, dacă-i așa, mergi sănătoasă ! Mînuța dumitale ! Dacă ai nevoie de ceva, fă-mi cîntea și poștește pe la depozit.

— Las' că ai treabă de ajuns acolo și fără mine.

— Ce treabă ?! Ia așa, din inerție... Zău ! Stau și stau. Scontez o cambie, alta și încă una... mai verific socotelile bancare sau ale asociației... mai ies să beau un ceai... Așa e... Curat ca la Tașkent !... Am rămas și pînă-n ziua de azi tot ca pe vremea tătarilor !

Și zicînd acestea, își petrecu tăișul palmei prin dreptul beregadei.

În vestibul, Ermil Fomici deschise ou mîna lui ușa care dădea în antreu și-i strigă valetului :

— Condu pe doamna !

XXVII

Pînă la mătușa Marfa Nikolaevna avea de mers un sfert de oră. Va întîrzia cu vreo cinci minute, nu mai mult. Pînă acum totul merge bine. Ermil Fomici e un prieten credincios. Trece, ca și ea, drept un om cam zgîrcit, în materia lui un „scontator“ plin de vigoare, dar ea știe că el e dispus să-i acorde un credit larg. Cît despre fabrica ei de postav, aceasta va continua să lucreze ca de obicei. Ea nu se va atinge de capitalul „circulant“ necesar fabricii. Poate nici nu va fi nevoie să apeleze la un credit. Chiar dacă va epuiza tot capitalul în primii doi ani, tot îl va recupera mai tîrziu. Venitul net al fabricii nu-l va cheltui nici în eventualitatea că manufacturile lui Viktor Mironovici nu vor da nici un venit pînă la acoperirea datoriilor contractate de el. Numai că la întocmirea procurii trebuie prevăzute foarte bine toate clauzele și

apoi Viktor Mironovici să fie ținut sub supraveghere. Poate va fi nevoie de un om fidel în străinătate.

Anna Serafimovna rămase pe gânduri.

Nu e bine ! La urma urmei, ce înseamnă asta ? Un fel de spionare. Da de unde ? O simplă supraveghere... Celor din apropiere — proprietarilor de magazine și altora, trebuie să le dea de știre că deși el poate semna polițe, de plătit n-are cu ce să plătească, fiindcă totul e ipotecat, iar întreprinderea lui e administrată de nevastă-sa. Dacă nu se astîmpără, o să-i ceară o a doua ipotecă pe manufactură. Atunci n-are decît să semneze polițe. Ei tot îi rămîne averea lui imobiliară. Și dacă nu-i ajung banii, îi dă Ermil Fomici fără garanție, scontează el polițe pentru orice sumă, și apoi se pot ele sconta și la bănci. Ea se bucură de un mare credit oriunde — și la Banca de Stat, și la Banca comercială, și la Banca negustorilor, și la Banca de scont.

Of, numai afaceri și afaceri, socoteli, suspiciuni, cifre, ruble... Mare plictiseală ! Și e o zi așa de frumoasă ! E ora cinci, și nu e zăpușeală. Aduce a primăvară ; aerul e cald, dar adie o boare de proșteție.

Anna Serafimovna își săltă pulpanele pardesiului de mătase. N-avea să se întoarcă acasă pînă diseară. Iar seara o să se răcorească. Mai știi, poate dă și un pic de ger. Mai sînt cîteva zile și vine octombrie. Au să-i dea ei ceva călduros acolo, la matusă-sa. Chiar dacă nu-i de aceeași statură cu verișoară-sa, în schimb e ceva mai puțin împlinită la trup.

Caleașca înainta în trap. Efim trase de hățuri. Caii, ținuți prea mult în grajd, erau cam înfierbîntați și, cînd unul, cînd altul, mușcau zăbala. De vreo două ori, caleașca se clătina pe caldarîmul plin de hîrtoape. Dar Anna Serafimovna nu-și întrerupsese firul gândurilor. Afacerile nu-i îngăduiau să se lase pradă senzațiilor ce-o încercau. De altminteri, de la o vreme încoace parcă a și renunțat la viața ei intimă. Părea să fi uitat că n-are decît douăzeci și șapte de ani, că trece drept o femeie drăguță, că bărbații îi sărută mînușitele și-i acordă o atenție deosebită, tratînd-o cu totul altfel decît pe femeile din cercul ei. Oare nu cumva pentru că o socot o milionară ? Cine știe ? Și Paltusov asta și el...

Nu băgă de seamă că era pentru a treia oară după conversația de la depozit că gândurile i se întorceau la omul acesta. Ar fi vrut acum și mai mult ca el să n-o privească numai ca

pe o negustoreasă. Va trebui să citească și ea mai mult, când s-or mai aranja lucrurile, după ce va fi plecat bărbatu-său. A citit totuși destul și-i plac lucrurile serioase. Oare nu cumva e mult prea modestă? Uite, bunăoară, Ermil Fomici. Vorbește fără sfială. Ce-i drept, nu totdeauna plasează el bine câte un cuvînt străin. Azi a folosit cuvintele „protest” și „inerție”... A învățat și el pe bani muncii. I-a trimis odată un bilețel cu destule greșeli de ortografie. Ce, ea așa scrie? Ea a absolvit pensionul a doua din clasă... Și copiii o să și-i învețe singură — și la limba rusă, și dacă o fi nevoie, și la aritmetică, și la geografie. Numai că-i prea reținută și prudentă. Frecventează prea puțin oameni inteligenți, instruiți. Pe cînd Ermil Fomici s-a învățit printre oameni din aceștia încă cu douăzeci și cinci de ani în urmă și s-a ales și el cu un pospai... Acuma uite-mi-l „adept al Apusului” și poftim de te ia la hartă cu el!

Efim trase dibaci trăsura din goana cailor în curtea unei case lungi, fără cat, cu mezanin și cu două aripi laterale, ca niște galerii, spoită în culoarea gingașă a caisei coapte. Departe în fundul curții, după un grilaj de fontă vopsit în alb, pe tei și pe arțari mai stăruiau frunze ruginii, rare. Casa Marfei Nikolaevna Krecetova ocupa o fișie largă de pămînt ce cobora spre Iauza. Din grădină se vedeau meandrele rîului, rîpele din preajmă, fabricile, podul, iar mai departe, pe malul celălalt, bisericile și casele bogate de pe Rogojskaia, foișorul de foc și mai departe, turnurile și zidurile mînăstirii din partea locului. Acolo parcă se înălța un întreg oraș, tot din piatră, punctat de crucile și turlile aurite, cu livezi și grădini, cu o îngrămădeală de acareturi, hambare și pivnițe, magazii, barăci pentru muncitori, cu tot soiul de chioșcuri și foișoare lucrute cu măiestrie, toate acestea degajînd o atmosferă de viață cucernică, rînduită după canoanele din vechime.

XXVIII

În vestibul — o odaie spațioasă cu tavanul jos, în hemi-ciclu — năvăli în întîmpinarea Annei Serafimovna tineretul. Se stîrni larmă, rîsete, însoțite de examinarea toaletei și de sărutări. Cea mai gălăgioasă se arăta verișoara Liubașa, fiica

cea mai mică, necăsătorită, a Marfei Nikolaevna, o fetișcană spătoasă, scundă, cu un piept bogat. Părul ei negru îi cădea pe umeri. Buza de sus îi era umbrită de o mustăcioară discretă. Două fete, apucându-se de mână, tăbăciră amîndouă deodată asupra noii venite. Erau amîndouă blonde, înalte, subțiri în talie, una tunsă scurt, cealaltă cu cosița prinsă într-o panglică, tot așa de vioaie ca și Liubașa, dar mai puțin repezite și cu maniere mai aristocratice. Una, pe nume Kiselnikova, era fiică de negustor, cursantă la conservator, cealaltă — o profesoară, Selezniova, dintr-o familie de funcționari și care dădea meditații prin casele comercianților bogați. Semănau foarte mult una cu alta și se îmbrăcau cam la fel; frecventau aceleași case, rîdeau și țipau amîndouă deodată, se certau în același timp cu cavalerii lor și-și aruncau mereu ocheadе. În ușa își făcură apariția doi adolescenți, în uniforme de elevi ai unui institut tehnic, descheiați la guler. În spatele lor se deslușea în hol silueta scundă a unui tânăr brunet cu barbișon, cu *pince-nez* de aur, cu cravată albă, îmbrăcat într-un surtuc negru peste măsură de lung; era avocatul stagiar Mandelstaub, un evreu botezat.

— Tanti! Hai odată! strigă Liubașa, zorind-o pe Anna Serafimovna.

Se obișnuise demult să-i spună „tanti“.

— N-am întârziat decît cinci minute.

— Mi-e o foame de lup! îi șopti Liubașa la ureche, cu un aer ștrengăresc, dar destul de tare ca s-o audă prietenele ei. Acestea izbucniră numaidecît în rîs.

— Ah, Liuba! lăsa să-i scape Selezniova, care de față cu persoanele străine mai făcea fasoane.

— Lasă, lasă! îi răspunse Liubașa. Tanti, scumpo, vai ce pălărie ai! Cît o șură! Da-ți stă bine! Eu una, însă, nu mi-aș pune în cap o pălărie ca asta. Poftim, poftim, că mama și-a pierdut toată răbdarea.

Și zicînd acestea, o apucă pe Anna Serafimovna de umeri și mai degrabă o împinse decît o conduse în salon.

— Ferește, realiștilor! strigă ea la cei doi tineri, dîndu-i la o parte. Nu încurcați lumea!...

În salon era pusă o masă lungă, pentru vreo paisprezece persoane. Marfa Nikolaevna nu avea o încăpere specială

pentru sufragerie. Nu-i plăceau nici dulapurile mari de stejar. Ținea vesela într-o cameră „bufet“. Tapetele albe cu desene auri, pianul, mesele de joc, scaunele și icoana cu candelă dădeau un aer rece și grav încăperii, care strălucea de curățenie. Grija curățeniei o avea Marfa Nikolaevna în persoană, pe când Liubașa, dimpotrivă, lăsa peste tot urmele firii ei dezordonate.

— Nu vă cunoașteți ? îl întreabă ea pe avocatul cu cravată albă, arătându-i pe Stanițina.

— N-am avut plăcerea... începu el.

— Of, vorbă lungă ! Mătușă-mea... adică, mai bine zis, verișoara mea... ceea ce, de fapt, e totuna... Anna Serafimovna. Nu-i așa că-i frumoasă ? Dumnealui e avocat... avocatul stagiar Mandelbaum.

— Staub, o corectă el, puțin ofensat, dar cu zâmbetul pe buze.

Liuba avea o zestre de o sută cincizeci de mii de ruble, ceea ce putea îndreptăți trecerea la creștinism.

— Tot aia e ! Staub, Baum, Schmertz... Ce mi-i una, ce mi-i alta... Știi, tanti dragă, a venit ginerele.

— Cine ? întreabă Anna Serafimovna, încă tulburată din pricina primirii zgomotoase ce i se făcuse.

— Ginerele, soțul Soniei. Doctorul Lepechin. Întreba și el adineauri dacă mai e mult până la masă. I-am zis : înfinge-te în gustări !

— Liubov Savvișna, clătină din cap brunetul, vorbești și dumneata...

— Las' că merge !... La așa cavaleri, doar n-am s-o iau cu „parle-fransé“...

Și fu cât pe ce să-i arate limba. Cele două domnișoare veneau din urmă și pufneau mereu în râs.

În ușa salonului dădură peste un alt tânăr, în veston militar, cu ochelari pe nas și cu o mulțime de coșuri pe fața roșie, acoperită de sudoare. Tânărul pocni din călărie.

— Nu-l lua în seamă, o lămuri Liubașa pe Anna Serafimovna. E de la școala militară. Le zic mereu la toți ăștia : ce tot vă pierdeți vremea pe-aici. Mai bine v-ați pune pe toceală. Zău dacă n-am să-i scriu directorului să-i ia la rost. Țsta zice că e îndrăgostit. Ce ți-e și cu cadeții ăștia !

Liubaşa duse mîna la inimă, făcu o strîmbătură şi îşi scutură coama din cap. Anna Serafimovna rîse reţinut şi-i şopti :

— Hai, ajunge, că nu-i frumos !

— Las' că merge ! îi strigă drept răspuns Liubaşa şi o introduse în salon.

XXIX

Pe canapeaua din mijlocul încăperii, sub cele două portrete ale „tinerilor“, pictate cu treizeci şi cinci de ani în urmă, şedea cu un aer impunător Marfa Nikolaevna, aplecîndu-şi capul spre interlocutorul ei, doctorul Lepeohin, soţul fiicei ei mai mari, Sofia, profesor la facultatea de medicină, venit din provincie. Marfa Nikolaevna se ţinea bine : părul negru, pieptănat pe după urechi, n-avea nici un fir argintiu, nici chiar la tîmplele frumos dăltuite. Pielea i se mai întunecase, dar tot mai era superb de albă pentru vîrsta ei. Linia nasului şi ochii, cu sclipăţul lor dintotdeauna, trădau rudenia cu nepoata. Se încovoiasă un pic, fără însă a se fi gîrbovit. Avea capul drapat într-o eşarfă neagră dantelată, pusă într-un fel aparte, ca un batic. Rochia neagră de mătase, cu o pelerină mare, îi dădea prestanţă şi-i rotunzea trupul uscăţiv. Îşi tot sughea buzele subţiri şi parcă le muşca, din care pricină gurile rele ziceau că îi cam place să bea. Dar asta era calomnie curată. Marfa Nikolaevna obişnuia, e drept, să soarbă la prînz şi la cină cîte un păhărel de *tenerife*, dar vortă n-a băut de cînd e ea.

Canapeaua largă, cu speteaza înaltă de nuc sculptat, despărţea cele două sobe — aşa erau dispuse sobele în casele vechi — cu prichici, pe care adăstau două busturi din alabastru imitînd bronzul. Tapiţeria mobilei, din mătase de un galben-închis, se asorta cu tapetul de pe pereţi. Din pricina aceasta salonul avea o înfăţişare sumbră şi plicticoasă, la care contribuia şi lumina ce răzbătea printre crengile copacilor, căci geamurile acestei camere dădeau în grădină.

Anna Serafimovna îl văzuse pînă atunci pe ginerele Marfei Nikolaevna numai de două ori : cînd s-a căsătorit şi apoi în străinătate. I se păru slăbit şi mai păros ca înainte. Barba

lui începea chiar de sub ochi. Părul de pe cap era ondulat și stătea ca o cușmă. Puteai să-i dai vreo treizeci și cinci de ani. În lumina crepusculară din salon, ochii lui mari și rotunzi, de tip oriental, scînteiau. Se afundase cu totul în fotoliul în care sedea, strîngîndu-și sub dînsul picioarele lungi. Fracul de pe el era cam larg. Profesorul venise aici după ce făcuse o vizită unui demnitar.

— Ah, Annușka ! o întîmpină Marfa Nikolaevna pe nepoată-sa cu vocea ei cîntătoare. Credeam că nu mai vii. Îți mulțumesc mult !

Bătrîna se ridică de pe canapea, ieși de după masă, o îmbrățișă pe Anna Serafimovna și o sărută de două ori.

— Mămico, interveni Liubașă, poruncesc să aducă ciorba. Bărbăților, strigă ea apoi, și semibărbăților, dați-i bătaie cu antreurile !... Înainte marș !

— Liuba, ce te-a apucat ? o opri Marfa Nikolaevna, nu prea sever, totuși pe un ton de mustrare maternă.

Încetase de mult să se mai supere pe fiică-sa pentru limbajul și felul ei de a fi. N-avea chef să se certe cu ea, de teamă ca nu cumva să fugă de-acasă... Prefera să-și facă veacul în liniște, fără scandal. Asta era singura concesie pe care o făcea Marfa Nikolaevna. În casă stăpîna era ea. Banii la ea se aflau. Soțul îi lăsase în stăpînire pe viață toată averea imobiliară, iar banii lichizi i i-a dat direct. Liuba știa foarte bine asta.

— Egor Egorîci, se adresă ea ginerului, ce drăguță e Annușka noastră !... Am impresia că n-ai recunoscut-o.

— Ba da, răspunse ginerele cu un glas gutural, apoi se ridică și-i întinse mîna.

Annei Serafimovna doctorul nu i-a plăcut niciodată. Ba chiar o cam speriau erudiția și tonul lui aspru. Cînd vorbea, parcă amputa un picior sau o mîna.

— Pofțiți la masă ! îi invită bătrîna. Liuba, poștește mușafirii în salon.

Pe nepoată-sa o reținu în salon și-i șopti :

— Vezi că n-a adus-o pe nevastă-sa !... O ține din scurt ! Ce folos că era o fată înfîptă ! De-aia îi spun și lui Liubov : ai să vezi cum ai să dai și tu peste un stăpîn ca ăsta...

Sprijinindu-se ușor de brațul Annei Serafimovna, frumoasa bătrîna trecu în salon, își făcu cu evlavie o cruce mare și își

ocupă locul de stăpînă a casei dinaintea unui vraf de farfurii, după care începu să toarne fără grabă ciorba.

— Aici, aici, o îndemnă ea pe Anna Serafimovna, arătîndu-i locul de lîngă dînsa.

Tinerii se foiră îndelung în fața mesei cu antreuri, sușotindu-se între ei. Pe ușa din fund apărură două figuri cenușii, care luară loc la masă după ce salutară oaspeții cu o înclinare a capului fără a rosti o vorbă.

— Dar unde e Mitroșa ? întrebă Marfa Nikolaevna.

— N-a venit încă, răspuse Liubașa. Din pricina lui n-o să... Voia să spună „n-o să crăpăm de foame“, dar se abținu.

Rămaseră neocupate două tacîmuri. Adolescenții și domnișoarele, sătui de antreuri, își ocupară locurile la capătul opus amfitrioanei, trăgîndu-și scaunele cu zgomot.

XXX

— Tanti, strigă Liubașa de la celălalt capăt al mesei, reze-mîndu-se în mîini, știi cine mai trebuie să vină ?

— Cine ?

— Senia Rubțov... Îți mai amintești de el ?

Anna Serafimovna își încordă memoria.

— E o rudă îndepărtată, o lămuri Marfa Nikolaevna. Băiatul răposatei Anfisa Ivanovna. Ți-e neam și ție, completă ea, aplecîndu-se spre nepoată-sa.

— Neam de la Adam... adăugă Liubașa.

Cei doi tineri de la institutul tehnic și cadetul exclamară în cor, amuzați.

Profesorul mîncă ciorba plescăind din limbă și suflînd pe nas în farfurie. Masa o servea un om provenit din rîndul foștilor iobagi, îmbrăcat într-un surtuc sobru, ajutat de o cameristă, care aduse o tavă de brânzoaice bine rumenite. Vesela din faianță englezească, ornamentată cu flori albastre, făcea ca servirea mesei să reliefeze și mai mult opulența casei. Toți membrii familiei beau cvas. La cele două capete ale mesei se aflau două căni mari de cristal, între care trona o carafă masivă, cu muchii groase, um-

plută cu apă. Vin nu se servea decât cînd erau musafiri, afară de o sticlă de *tenerife* pentru Marfa Nikolaevna. De data aceasta, și în fața ginerelui stătea o sticlă de vin de Rin. Dinaintea tinerilor fuseseră puse două sticle de apă minerală; dar „tehnicienii” și cadetul băuseră votcă la an-treuri, din care pricină le sticleau ochii.

— Tanti, strigă din nou Liubașa, știi ce caraghios e Senia? Face pe americanul. Mă cert al naibii cu el.

Anna Serafimovna nu răspunse. Îl auzi pe avocat spunîndu-i Liubașei:

— Și dumneata ești mare amatoare... de ceartă?...

Mătușa încerca s-o angajeze într-o conversație cu gine-rele. Pe amîndouă le copleșea prezența lui, deși el se com-porta foarte degajat, ca la restaurant, și nu se arăta dispus să converseze cu cineva din cei de față.

— Egor Egorîci, începu Marfa Nikolaevna, vorbea adineauri despre locurile sale... Despre polonezi... Nu prea îi agreează...

Profesorul își roti privirea, și după ce goli farfuria de ciorbă, dădu pe gît un pahar mare de vin.

— Egor Egorîci, interveni de la locul ei Liubașa, s-a făcut celebru aplicînd teoria lui Darwin la acțiunea de rusi-ficare. „Nu lăsa!” Ca la Șcedrin...

Tinerii izbucniră în rîs. Mandelstaub scînci. Domnișoa-rele blonde își dădură ghionturi.

— Liuba! interveni cu severitate mama, clătînînd din cap.

Obrajii păroși ai profesorului se acoperiră de pete.

— Știi dumneata ce e aceea teoria lui Darwin? o în-trebă el cu un glas înfundat.

— Învinge prin forță! Cel puternic îl înghite pe cel slab! i-o tăie Liuba, furioasă.

Nu-l putea suferi pe cumnatu-său.

— Și-o să învingem! răspunse el la fel de furios, lovind cu cuțitul în fața de masă.

„Dumnezeule! își zise Anna Serafimovna. Țștia sînt în stare să se ia la bătaie!”

Se servi o plăcintă rotundă, cu friptură de pasăre și orez, așa cum se serveau în conacele boierești înainte de dezrobirea țaranilor. Intrară în acțiune cuțitele, și toți amuțiră. În partea unde se aflau tinerii se mîncă pe rupte... Liubașa își mînuia

tacîmul îngrozitor. Anna Serafimovna se silea să nu se uite la ea. Ținea furculița țeapănă, „cu toate cinci degetele“, cum o mustra cîteodată maică-sa, crescută după bunele maniere din casele negustorești; tot așa și cuțitul, pe care-l ducea la gură cu orice avea de mîncat, iar vînatul, puîi și păsările le mîncea numai cu mîna, obișnuindu-le să mănînce așa și pe prietenele ei. Anna Serafimovna îi aruncă fără să vrea o privire. În clipa aceea Liubașa aproape că se culcase peste masă cu tot pieptul, și coatele îi ajungeau pînă la locul unde se pun paharele; mesteca zgomotos, buzele îi luceau de grăsimi; ținea cu amîndouă mîinile un os de găină și-l rodea eu dinții. Ochii ei, ațintiți provocator asupra cumnatului, parcă spuneau:

„Stai să rod osul și ți-arăt eu ție!“

— Ați spus asta atît de amenințător! observă Anna Serafimovna, adresîndu-se profesorului.

Acesta, cu dîmnicatul în gură, rosti fără să ridice capul:

— Așa e poporul!...

— Mămico, se auzi vocea Liubașei, aici n-avem vin... Acolo e vin de Rîn — și zicînd asta, împunse aerul cu capul — pe cînd aici nu ni s-a dat nici măcar *cîhir*¹.

Marfa Nikolaevna făcu un semn din cap lacheului, arătîndu-i sticla ei de *tenerife*.

— Nu, nu! Foarte mulțumim! Noi vrem vin roșu! *Laffitte*!

Marfa Nikolaevna chemă camerista, îi șopti ceva și-i puse în mînă cheile.

În antreu se auziră pași.

— Uite-l și pe Mitroșa! anunță Liubașa, apoi, cuprinzîndu-i cu o privire pe cei prezenți, exclamă: Vai, o să fim treisprezece!...

Toți schimbară o privire, inclusiv ginerele. Marfa Nikolaevna se uită chiorîș la cele două figuri cenușii: una era o tolerată a casei, văduvă de maior, cealaltă — o rudă, văduva unui falit fraudulos.

— Ha-ha! rînji ginerele și se uită la Liubașa. Îi tot dai cu Darwin, dar ți-e teamă să fie treisprezece persoane la masă.

¹ Vin caucazian.

— Da, mi-e teamă. La toți le e teamă, dar li-e rușine s-o spună... Las' că și dumneata nu mai știi pe unde s-o apuci cînd îți iese un popă în drum ; te-am văzut eu...

Văduva falitului se ridică fără a scoate o vorbă și se retrase.

— Pune-i tacîmul pe o masă de joc, porunci Marfa Nikolaevna valetului.

Toți parcă se liniștiră și se apucară iar să mănînce, mestecînd orezul și ronțăind coaja dulce a plăcintei. Camerista aduse o sticlă de vin roșu. Tinerii de la capătul mesei căpătară cîte un păhărel. Liubașa își vărsă vinul. Cadetul vru să pună sare pe pata de vin și răsturnă toată solnița.

XXXI

Marfa Nikolaevna dădu mîna să i-o sărute tiului ei Mitroșa, sau Mitrofan Savvici, cum îi spunea soră-sa cînd voia să-l convingă că e „un idiot“ și „un tontălu“. Mitroșa semăna cu soră-sa la trup, și nu arăta nici ca un negustor de la Gostinîi dvor, nici ca un agent de bursă. Putea fi luat mai degrabă drept un preceptor sau un militar în retragere, care și-a lăsat barbă. Purta un surtuc de drap negru, cusut după modă, dar hainele stăteau pe el anapoda, de parcă ar fi fost de împrumut. Părul roșcat, de mult netuns, îi cădea pe frunte într-un moț lung. Barba îi creștea în dezordine. La rădăcina nasului i se săpaseră două cute drepte și sprîncenele i se mișcau într-una. Era trecut de douăzeci și șapte de ani.

Mitrofan Savvici salută întreaga asistență cu o înclinare a capului, într-un gest neglijent și grăbit, după care se așează lîngă cumnatu-său. Îl stima și era întotdeauna de acord cu ceea ce spunea el. Anna Serafimovna știa dinainte cum avea să se comporte acum : mai întîi va sta tăcut, sorbind lacom din ciorbă și mestecînd zgomotos mîncarea, pe urmă va începe deodată să vorbească despre politică sau despre bursă, țipînd mai tare ca Liubașa, ca și cum l-ar biciui cineva peste trupul gol ; apoi, după ce va fi țipat de ajuns, va amuți, căzînd parcă într-o stare de prostrație. Dacă la masă

se afla cineva care cânta la vreun instrument muzical, el aducea neapărat vorba despre trompeta lui. Acasă la el cânta zile în şir în orele libere, avea o colecţie întreagă de alămuri, şi când obosea, chema doi oameni şi-i puneă să acţioneze pianul mecanic. De la zece pînă la patru sorta marfa : garanţă, indigo, borasc, băcan, cîrmîz, terebentină, gaz. În materia asta era socotit un mare specialist. Înainte de masă dădea pe la bursă.

Anna Serafimovna ştia toate acestea şi îşi zicea mereu :

„Şi cînd te gîndeşti că odată şi odată tot or să-l ducă la spitalul Preobrajenski !“

Nu trecură nici cinci minute, şi Mitroşa, sorbind din cvas, se apucă să ţipe cu un glas piţigăiat, comentînd nu ştiu ce ştire privitoare la englezi :

— Nişte negustori, fir-ar ei blestemaţi !... Iar s-au apucat să facă ticăloşii !... Ei las' că îi strîngem noi cu uşa !... Turcmenii ăştia ! De unde s-au luat turomenii ? Beaconsfield !¹... L-au şi făcut lord !

Avocatul îşi răsuci gîtul, prins în gulerul înalt şi tare.

Liubaşa se aplecă spre el şi-i spuse şoptit, dar destul de tare :

— Lasă-l să vorbească !... Acuşi i se închide supapa ! Odată se potoleşte !...

Domnişoarele erau gata să izbucnească în rîs, dar rămaseră cuminiţi : fiecare din ele îşi făcea anumite proiecte în privinţa lui Mitroşa.

Cumnatul se declară de acord cu el. Tinerii îl auziră zicînd cu un fel de clănţănit din dinţi :

— Ar trebui lansate nişte manifeste ! Poporul indian e de partea noastră.

„Ce mai babilonie !“ îşi zise Anna Serafimovna. Atmosfera începuse s-o sufoce, cum se întîmplă în vis, cînd „duhul casei“, aşa cum îi povestea cîndva doica ei, te sugrumă cu laba lui păroasă.

După plăcintă urmă peştele, adus pe o tavă de lemn acoperită cu un şerveţel.

¹ *Disraeli Benjamin*, lord Beaconsfield (1804—1881) — celebru om de stat englez.

Sosul „à la russe“ fu servit de jupîneasă într-un chip aparte. Liubaşa, ca şi toţi ceilalţi, afară de Anna Serafimovna, pe care o instruisese soţul ei, mânca orice peşte cu cuţitul şi-l fărimîta ca şi cînd ar fi vrut să-l toace.

Nimeni nu auzi cînd în uşa salonului îşi făcu apariţia un nou personaj. Era un bărbat înalt, cu părul şi barbişonul de culoare castanie, fără mustaţă, ceea ce îl făcea să semene cu un căpitan de vas olandez sau suedez. Dar faţa lui bronzată avea trăsături pur ruseşti, destul de mărunte. Nasul rotund şi ochii cenuşii-albaştri, buzele cărnoase şi bărbia lată trădau omul de pe Volga. În jurul gurii şi sub nas, cute mărunte arătau că e înzestrat cu simţul umorului. Ținea în mîină o şapcă scoţiană. Era îmbrăcat într-un costum englezesc maro, în carouri, care-i venea ca turnat. Ghetele cu talpă dublă scîrţiau îngrozitor.

— Senia ! exclamă Liubaşa, care-l văzu prima. Aruncă şerveţelul fără să se şteargă pe buze şi sări ca arsă de la masă.

— Iar o să fim treisprezece ! strigă domnişoara Selezniova.

Văduva de adineauri îşi reocupă locul. S-a rîs mult pe chestia asta. Noul venit îi strînse mîna Marfei Nikolaevna, Liubaşei, fratelui ei şi cumnatului. Îl aşezară alături de Anna Serafimovna.

XXXII

Fură prezentaţi unul altuia. Într-adevăr, el era rudă de acelaşi grad şi cu soţul răposat al Marfei Nikolaevna, şi cu aceasta din urmă, deci şi cu Anna Serafimovna. Mătuşa îi aminti nepoată-si că ea şi cu Senia se jucau cînd erau mici şi chiar se băteau, pentru care Senia s-a ales odată cu o scăr-măneală zdravănă de la părinţi.

Anna Serafimovna îl cercetă pe furiş, dar cu toată lua-rea-aminte.

— Care e numele dumitale ? întrebă ea încet, în larma glasurilor din jur şi în zgomotul tacîmurilor.

— Liubim Torțov, neam de comerciant, glumi el.

Vorbea dacă nu cu accent străin, oricum într-un fel aparte, mai dur decât obișnuiau să vorbească moscoviții.

— Nu, spune-mi numele patronimic.

— Tihonîci ! pronunță el ca un negustor sadea, accentuînd „o”-ul mai tare chiar decât ea.

Ceea ce îi plăcu interlocutoarei sale.

— Ai locuit pe malul Volgăi ? îl întrebă.

— Da... zece ani fără întrerupere.

— Eu sînt mai în vîrstă ca dumneata, nu ? rosti ea cu blîndețe în glas și pentru prima oară privirea ei zăbovi mai mult asupra lui.

Rubțov își pironise și el ochii la sprîncenele ei : erau niște sprîncene cum de mult nu mai văzuse.

— Îndoi-m-aș, răspunse el pe un ton degajat, cu o voce puțin răgușită. Am împlinit douăzeci și cinci. Sînt cu doi ani mai tînăr ca Mitrofan.

— Și eu sînt cu doi ani mai în vîrstă ca dumneata...

Ciudat, dar îi făcea plăcere să se știe mai în vîrstă ca el... deși tînărul arăta ca un om de treizeci de ani.

— Ai venit de mult de pe Volga ? continuă ea cu întrebările.

— Da... de vreo șapte ani... N-am reușit să-mi dau bacalaureatul. Cum, nu știi ? Tata a dat faliment în afaceri... Curînd după aceea a murit și mama. Am o soră măritată la Astrahan. S-a găsit un suflet de om să mă ajute să plec peste mări.

— Ai fost în Anglia ?

— Și în America. Am lăsat baltă ce-mi mai rămăsese și mie — o nimica toată... Dar de ce să vorbim numai despre mine ? Spune-mi ceva despre dumneata. Verișoara mea... Nu te superi ? Îmi amintesc că așa îți spuneam cînd eram mici.

— Poți să-mi spui tot așa și acum... Spune-mi, în ce branșă ai lucrat acolo ?

— Am lucrat în mai multe branșe și am învățat cîte ceva. În ce privește ramura industrială, cunosc bine postavurile.

— Postavurile ? exclamă Anna Serafimovna.

— De ce te mîiri ?

— A, e minunat !

— Nu cumva ai vrea să mă angajezi ?

— De ce nu ?

— Bagă de seamă, sînt scump la preț !

Rubțov rîse și ea îl imită. Înveseleți amîndoi, se simțeau la largul lor ; își dădeau seama că din toți cei aflați la masă, numai ei doi puteau conversa ca niște oameni care se înțeleg. Apariția acestui „verișor“ azi, după scena de la depozit cu perspectiva singurătății și a grijilor, o învioră ca prin farmec pe Anna Serafimovna... Nu degeaba era ea zorită să vină la mătușă-sa, parcă ar fi avut o presimțire. Nici vorbă că i-ar fi plăcut să afle la Semion Tihonovici mai multă eleganță în maniere și în felul lui de a vorbi, dar și așa, el era pentru ea omul potrivit... Ghicea în el un caracter și o minte ageră. Unul ca el nu trădează... Cînd s-a ruinat taică-su, era un copil, dar nu s-a pierdut cu firea, a învățat, a fost în America... E ceva ! Și cu toate acestea nu-și dă aere, nu se laudă că a umblat prin străinătăți, vorbește cu un accent pronunțat de pe Volga, și asta îi amintește de copilăria ei. Și pe deasupra e mai tînăr ca ea cu doi ani !...

Odată cu venirea lui Rubțov, Liubașa s-a potolit vizibil. Era atentă la conversația lui cu Anna Serafimovna, începu să zîmbească cu un aer ironic, refuză friptura — curcan umplut cu castane — și chiar își împreună mîinile la piept, fără a uita să se șteargă pe gură cu șervețelul. Față de „verișorul“ ei nu se arăta așa de bătaioasă ca față de cumnatu-su, ci doar îi mai arunca cîte o glumă.

La desert — s-a servit plăcintă de mere cu frișcă — Rubțov, surprinzînd-o aruncînd un cocoloș de pîine în nasul unuia din „tehnicieni“, îi spuse pe tonul unui om care vorbește cu o fetiță :

— N-ai să capeți prăjitură !... Cîți ani ai ?

— Douăzeci ! răspunse ea, gata să-i arate limba.

— Bine că stai azi aici, lîngă bunicuța, zise el, adresîndu-se Annei Serafimovna, că verișoară-mea mă sperie cu cărțile ei. Îmi tot vorbește despre metabolism. Din fiziologie !...

— Văd că stai bine acolo unde stai, îl tachină Liubașa, după care se șușoti cu prietenele ei.

Toate trei domnișoarele se ridică de la masă, împingînd cu zgomot scaunele. Ducîndu-se să sărute mîna mamei — la „plecădiune“, cum spunea ea — Liubașa nu se putu abține să nu le spună celor doi :

— Văd că acumă nu v-ar mai despărți nimeni nici cu bățul.

— Da ce, sîntem cîini? replică Rubțov. Of, verișoară! Și mai zici că l-ai văzut pe Gambera în carne și oase!

XXXIII

Toată lumea trecu în salonaș. Dar Liubașa și ceilalți tineri, văzîndu-l pe Rubțov retrăgîndu-se împreună cu Anna Serafimovna la geam, urcară grămadă la mezanin, unde se afla sala de biliard. Mitroșa se așeză să joace vîst cu cumnatu-su. Fu invitată ca parteneră văduva maiorului. Marfa Nikolaevna obișnuia să se odihnească după prînz vreo jumătate de oră. Se așezaseră la masă mai tîrziu și acum i se lipeau ochii de somn.

Se apropie încetîșor de nepoată-sa, o luă de umeri și o sărută pe frunte, apoi se uită la Rubțov, care stătea retras.

— Ai văzut, Senia, ce verișoară ai?

Și bătrîna o mîngîie pe nepoată-sa pe creștet. Ochii Annei Serafimovna ardeau în lumina săracă din salonaș, unde lampa și cele două lumînări de pe masa de joc nu izbuteau să smulgă întunericul din unghere.

Rubțov rămăsese cu ochii pironiți la „verișoară-sa”.

— Faci un pic nani-nani, mătușică? întrebă Anna Serafimovna.

— O jumătate de oră... Mai stai, nu?

— Nu mi-am văzut copiii de azi dimineată.

— Las' că nu-i mănîncă nimeni... Ei, eu mă duc să spun să vă servească ceva dulce.

Abia atunci își aminti Anna Serafimovna de ananas, care fu adus numaidecît. Mătușa se arătă mișcată și zise în șoaptă:

— Mai lasă-l. Alora nu face să le dai.

Spinarea încovoiată a bătrînei, purtînd capul cu trăsături frumoase, se făcu nevăzută pe ușa odăii următoare.

Rubțov îi arătă Annei Serafimovna cele două fotolii de la geam.

— Fumezi? întrebă.

— Nu.

— Nu-ți dădea voie tatălul ? Știu că era foarte sever în privința asta.

— Nici nu m-a ispitit vreodată.

Se simțea tot mai la largul ei în tovărășia lui, cu toate că privirea în care o învăluia Rubțov nu era prea tandră. Gândindu-se la necazurile de-acasă și la netrebnicia lui bărbatu-su, i se strânse inima, dar își înăbuși mîhnirea de-o clipă. Doar n-o să-i facă lui mărturisiri. Poate mai târziu, cînd or să se apropie mai mult, ca niște rude ce se află.

— Cîpi copilași ai ? o întrebă el, aprinzîndu-și un trabuc de bună calitate.

— Doi : un băiat și o fetiță.

— Drăguți ? Despre bărbatul ei n-o întrebă, și ea ghici de ce. Zise numai în treacăt : Pe soțul dumitale mi l-a arătat cineva odată, la o expoziție, la Paris.

Ea îl înștiință totuși, printre altele, atunci cînd li se serviră fructe și bomboane, că preia conducerea întregii întreprinderi.

— Aoleu ! exclamă el și se ridică.

Rubțov îi ceru apoi amănunte despre proporțiile întreprinderii, despre manufacturile soțului ei și despre fabrica ei de postav. Anna Serafimovna îi vorbi mai mult despre fabrică, stîrnindu-i curiozitatea. Îi pomeni și de școala ei.

— Bravo ! observă el scurt.

Stanițina îi spuse că nu se prea înțelege cu directorul, că contractul lui n-a expirat încă. Directorul e un neamț, de felul lui încăpățînat, cu anumite sisteme ale lui, or ea socotea că ar trebui schimbate multe.

— Vino într-o zi, îl pofti.

— Ca expert ? întrebă el.

— Exact !

În salonaș dădu buzna Liubașa, ca să le ofere din „bomboanele ei“, cîpătate de la Mandelstaub.

— Mămica, le spuse ea, s-a apucat așa tam-nesam să hrănească o generăleasă și aia i-a șterpelit un sfeșnic de argint.

— Vai ! își exprimă regretul Anna Serafimovna.

— Da. Cînd au ieșit toți, aia l-a și zulit. Dar să știți că e o generăleasă veritabilă... Așa e mămica : care din femei în

haine ponosite e mai mare în grad, aia o înduioșează mai repede.

Cei doi nu dădură nici un semn că i-ar încuraja trăn-cănelile. Liubașa fugi, strigându-le :

— Selecția naturală !...

Anna Serafimovna înțelese aluzia. Rubțov tuși și clătină din cap.

— Mare minune și asta, zău ! zise. Articolele de vopse-lărie și originea speciilor darwinistă... și generălese tolerate !

— Așa e moda azi, observă Anna Serafimovna ca pentru ea.

— Da, pe linia nobilimii, cum mi-a spus săptămîna trecută la Serpuhov un lacheu de la hotel.

Și tot așa vorbiră amîndoi pe săturate. Ea află că Rubțov nu se angajase încă nicăieri. El i-a vorbit mai mult despre America. Dar nu-i aproba întrutotul pe yankei, ba în vreo două rînduri i-a făcut chiar „escroci“ și a adăugat că la ei s-a înscăunat pretutindeni șperțul. Lăudă Franța.

Partida de vist s-a sfîrșit. Cei doi aflați în salon începură să cînte, acompaniați la pian. Liubașa cînta cu ușurință la pian, dar într-un mod neglijent ; cînta și din gură cu multă expresivitate, însă nu termina nici un cîntec.

— Verișoarei noastre nu-i place nimic, constată Rubțov. Se amuză și ea cum poate !

Din camera lui Mitroșa răzbeau sunetele trompetei și vuietul pianului mecanic. Mitroșa i-a dat profesorului să bea vin unguresc și i-a oferit un cor :

„Fii slăvită, Rusie sfîntă !“...

XXXIV

Se făcu răcoare. Anna Serafimovna plecă de la mătușă-sa pe la zece. Rubțov o conduse la trăsură. Ea îl puse să-i promită că îi va face o vizită peste trei zile.

— Soțul meu pleacă, îi spuse ea, mă mai descurc cu treburile urgente... Și am să fiu liberă... Te aștept la masă.

Trăsura urca și cobora. La început, se perindară felinare cu petrol, apoi felinare cu gaz aerian. Trecură un pod și

drumul începu iar să coboare. Merseă în trap vreo jumătate de oră, străbătînd oraşul, Kremlinul. Casa mătuşii rămînea tot mai mult în urmă, şi după discuţia cu Rubţov căpătă nişte contururi aparte, cu tot specificul ei. Oare şi ea tot aşa trăieşte? Simţul banului, produsele de vopselărie, postavurile — oare nu sînt toate la fel?

„Fantezii! Unul cîntă la trompetă, alta se ţine de şotii, nimic nu le place, nu trăiesc pentru ceva anume, ci numai şi numai pentru ei. De-a mirare că încă nu s-au spînzurat de unît!“

Efim struni caii în faţa peronului. Anna Serafimovna sună discret. În antreu se aprinse becul din tavan. Îi deschise portarul, un om impozant, pus aici de bărbatu-su. Zilele astea avea să-l concedieze. În lumina mază a becului, scara şi pereţii albi ai antreului, imitînd marmora, răspîndeau reflexe lăptoase.

În capul scării îi ieşi înaintea o femeie încă destul de tînără, camerista ei de încredere, care-i slujea şi de menajeră, pe nume Avdotia Ivanovna. Era îmbrăcat într-o caţaveică de mătase, cu scufie în cap. Umbla fără zgomot, avea trăsăturile feţei încă frumoase şi vorbea în dulcele grai moscovit.

— Ce fac copiii? întrebă încet Anna Serafimovna.

— S-au culcat şi au adormit. Madame a plecat şi ea din camera copiilor.

Anna Serafimovna avea la copii o bonă englezoaică. Avdotia Ivanovna o luă înaintea cu lumînarea în mînă prin camerele de primire, înalte, învăluite în întuneric. Odăile lui Viktor Mironovici se aflau jos. Atunci cînd Anna Serafimovna era plecată în vizită sau chiar cînd rămînea acasă singură, nu se aprindeau luminile nici în hol, nici în cele două saloane.

Casa, cu mobilierul ei tapisat, cu draperiile, covoarele şi lustrele ei, era cufundată în somn. Paşii celor două femei abia se auzeau.

— Conaşul a trecut pe-acasă nu demult, o înştiinţă Avdotia Ivanovna.

Întotdeauna avea să-i spună cîte ceva despre „conaşul“. cu toate că Anna Serafimovna n-o întreba.

Străbătura o săliţă şi ajunseră în camera copiilor.

— Vezi să nu-i trezeşti, îi spuse Staniţina în şoaptă Avdotiei Ivanovna, oprind-o dinaintea uşii.

În camera copiilor era un aer curat. O candelă cu abajur lăsa să se deslușească cele două pătuțuri cu plasă. Mama zăbovi o clipă lângă fiecare din ele, binecuvîntă copiii, apoi ieși.

În dormitorul ei, cu patul cu baldachin căptușit cu atlas bleu, Anna Serafimovna se dezbracă foarte repede, timp de vreo jumătate de oră citi articolul pe care i-l recomandase Ermil Fomici, și suflă în lumînare la zece și jumătate, cu gînd să se scoale a doua zi mai devreme. Niciodată nu încuia ușa.

Pe la patru dimineța se trezi și scoase un țipăt. I se năzărise în somn că au intrat hoții. Dormitorul, luminat numai de candelă, era învăluit în semiobscuritate.

— Cine e?! strigă ea, înspăimîntată, și se ridică în capul oaselor, azvîrlind mîinile înainte.

— Anna! *C'est moi!*¹ rosti vocea soțului ei, șovăielnică, dar impertinentă. Nu-ți fie teamă!...

Își puse imediat bluza pe umeri. Viktor Miranovici duhnea a șampanie. În semiîntunericul din cameră se deslușeau picioarele lui lungi, capul tîguit, ochii scînteietori și veseli.

— Ce dorești de la mine? întrebă ea, furioasă, cu un glas surd.

Soțul se așezase pe patul ei.

— Anna, vorbi el cu o voce nu chiar beată, dar fals sentimentală, la ce bun să ne certăm? Hai să fim prieteni... Ai văzut azi că sînt dispus să accept orice... Dar treizeci de mii... *C'est bête*²... Trebuie să fii de acord și tu!... E... e...,

Ea înțelese îndată cum stau lucrurile.

— Ai pierdut la cărți?...

— *Mais écoute*³...

— Ai pierdut? repetă ea întrebarea și se așeză mai comod. Să nu mă minți! Cît? Să-mi spui imediat!

În clipa asta el era atît de odios, încît Anna Serafimovna simți mîncărime în palmă...

— Nu țipa așa la mine!... zise el, ofensat, și se ridică.

¹ Anna! Sînt eu! (Fr.)

² E stupid... (Fr.)

³ Dar ascultă... (Fr.)

— Cît ? Ei las' că vedem noi mâine. Dar pleacă, Viktor Mironîci, pentru numele lui Dumnezeu, pleacă !

— Oare eu ?... *Je vous donne şi peu sur la peau ?*¹

Şi izbucni în hohote de râs. Abia acum îşi făcea efectul vinul... Dar pînă să se întoarcă, două mîini nervoase îl apucară de umeri şi îl împinseră pe uşă afară.

În dormitor stăruia îndelung, mai bine de o jumătate de ceas, un plîns înfundat de femeie. Anna Serafimovna şedea întinsă pe pat, cu faţa ascunsă în pernă.

¹ Te sinchiseşti aşa de puţin de mine ? (Fr.)

Cartea a doua

La ceasurile nouă dimineața, dinaintea casei consilierului comercial Evlampi Grigorievici Netov aștepta o caleașcă cu două locuri. Cerul cernea o ploaie mărunță de octombrie. Străduța încă nu se trezise de-a binelea. Precumpăneau aici casele boierești, alternînd cu vilăsoare în stilul epocii alexandrine, cu mezanin și cu coloane. Prăvălii nu erau aproape de loc. Prin apropiere trecea un bulevard. Casa lui Netov a fost construită de un arhitect la modă, mare amator de ornamente vechi rusești, pe care le folosea atît la exterior, cît și în interior. Construcția și mobilarea casei l-au costat pe proprietar trei sute de mii de ruble, cu toate că nu era decît o casă cu un cat. În schimb, judecînd după fațadă și după aranjamentul camerelor, puține case ca asta puteai găsi la Moscova.

Vizitiul, îmbrăcat într-o șubă, dar tot cu pălăria de vară în cap, fuma o țigară. Un grăjdar într-o sibircă scurtă, albastră, cu o perie în mînă, se ținea cu mîna cealaltă de oiștea trăsorii. Cei doi schimbau între ei cuvinte răzlețe.

— Unde-e ? întrebă pentru a doua oară vizitiul, cu țigara în dinți.

— Zicea Glașa că în străinătate.

— A, asta e !...

— O să ne fie mai ușor.

— Că bine zici... Dînsul e un om mult mai de înțeles...

— Cîteodată, mai face și el nazuri...

— Să ai milioanele lui, și tu ai face nazuri...

Portarul deschise ușa masivă de-afară, după care se vedea ușa cu geam dinăuntru. Îi zîmbi vizitiului și se apucă să frece ceșcuța de bronz a soneriei.

— Iese curînd ? îl întrebă grăjdarul.

— Se îmbracă, îi răspunse cu un aer ironic portarul, un flăcău nu prea înalt, dar voinic, fost husar ; cîrm, îmbrăcat

într-o livrea de culoarea mazării, nu semăna de loc cu portarii din casele negustorești.

Mai frecă o vreme soneria cu o cârpă de postav, pe urmă plecă. Ploaia se mai potoli, prefăcându-se în lapoviță.

— Ho-o ! făcu flegmatic vizitiul și trase de hățuri : calul din dreapta își tot vîra botul în cel din stînga și mușca de oiște.

Grăjdarul îl trase de căpăstru.

Conversația celor doi contenii. Acum nu se mai auzea decît răsuflarea cailor masivi, negri, dimpreună cu zdrăngănitul căpestrelor aurite.

Portarul reveni în antreu. Era o încăpere monumentală, cu colonadă în dreapta. O ușă în stil pe jumătate egiptean, pe jumătate bizantin dădea într-o cameră mare, unde erau ținute la păstrare hainele. În partea dimpotriva intrării, deasupra scării duble, se afla o galerie transversală, cu trei arcade. Lumina pătrundea pe geamurile de la etaj, căzînd pe marmora artificială, multicoloră, a pereților și a arcadei, și pe marmora albă, venităbilă, a scării. Cele două preșuri de culoarea zmeurei, așternute pe aripile scării, aminteau oarecum de intrarea într-un hotel scump din străinătate. Dar pereții, galeria de sus, arcadele, coloanele, stilul aplicelor dintre arcade, ornamentele balustradelor și mobilierul din antreu și din galerie trădau fantezia unui milionar moscovit care s-a dat pe mîinile unui arhitect tînăr și avid de glorie.

Treptele scării, pereții și arcadele aveau un luciu mat ; nimic nu apucase încă să se murdărească de praf ori să prindă patină. Rînduielile din casa aceasta vădeau ochiul exigent al stăpînului. Portarul luă îndată de pe policioara de marmoră de sub oglindă peria și pieptenul, le scutură și le curăță, apoi făcu același lucru și cu cele două pălării, cum și cu căciula de castor ce stăteau aici dimpreună cu cîteva perechi de mănuși. După aceea scoase dintr-o odaie cam scundă, unde cuierele cu numere metalice se înșirau pe cîteva rînduri, o manta căptușită cu atlas și cu guler de castor, și o pereche de galoși, pe care îi puse cu grijă în capul scării ; mantaua o împăturii și o așeză pe un fotoliu cu speteaza

lucrată în forma unui arc de hulube în stil rusesc. Un alt fotoliu identic stătea simetric în fața celui dintâi. La urmă, portarul se duse la oglindă, își potrivea cravata albă și își încheiea livrea până la ultimul nasture.

În galerie se vedeau de jos doi lachei în livrele de culoare închisă, cu nasturi mari aurii și gravați. Unul stătea cu spatele în stînga, la intrarea în odăile de gală, celălalt — în arcada din mijloc.

— S-a îmbrăcat ? întrebă șoptit portarul.

— Nu încă... Vikenti stă la ușă, ceea ce înseamnă că nu l-a chemat.

— Și în odăile doamnei ?...

— Nu se aude nimic...

În dreapta, pornind din galerie, o săliță aranjată ca o „tindă” veche, cu pereții îmbrăcați în lemn, ducea în cabinetul lui Evlampi Grigorievici. Prin fața ușii se plimba încoace și încolo valetul lui, Vikenti, om de încredere, fost iobag în casa prinților Kurbatov. Vikenti, un moșneag cu părul alb, fără barbă, puțin adus de spate, avea aerul unuia mai mare între slugi ; purta cravată albă, făcută dintr-o basma mare, după moda veche.

Valetul se plimba cu pași mărunți prin fața ușii din mesteacăn de Karelia, cu mînere de bronz. Pașii nu i se auzeau. De peste treizeci de ani purta cizme fără tocuri, cu pîngele subțiri. De cînd a intrat „în lumea negustorimii”, simbria i s-a dublat. La început a fost angajat ca majordom, dar nu s-a împăcat cu cucoana, și atunci Evlampi Grigorievici l-a luat valet la el.

Umbla încoace și încolo, și aștepta să fie chemat. Din cabinet ieșea cablul unui clopoțel. Asta nu-i plăcea lui Vikenti : îi sună clopoțelul deasupra urechii de-l face să tresară, și pe deasupra mai și strică peretele. În clipa asta, după socotelile lui, Evlampi Grigorievici și-a băut ceaiul și și-a pus o cămașă curată, după care îl va suna pe Vikenti, și el îi va da hainele, pregătite în micul cabinet de toaletă, unde se află spălătorul și celelalte accesorii. Adesea Vikenti își îngăduia să recomande costumul potrivit de la caz la caz.

Cabinetul lui Evlampi Grigorievici e o cameră înaltă și lungă, un fel de ladă uriașă, aranjată în stil vechi moscovit. Aici e mult mai puțină lumină decît în celelalte odăi. Geamurile dau în curte. Pereții sînt căptușiți cu lemn de stejar, mesteacăn de Karelia, nuc. Tavanul sculptat, de nuanță închisă, cu tot felul de ornamente și figuri, cu canturile aurite, a costat bani grei; a fost lucrat undeva în Germania. Peste lambriurile din lemn suie pînă-n tavan tapete în carouri, din piele imprimată, cu desene și stelute de aur. Au fost comandate în Franța, după niște schițe. Așa tapete n-ai să găsești la nimeni. Ele dau un aer și mai sumbru cabinetului, dar „genul” compensează lipsa de confort, firește pentru cineva care „se pricepe”. Evlampi Grigorievici are impresia că el e tocmai unul din aceștia. Fiecare scaun, taburet, etajeră s-au făcut după schițele arhitectului. Orice vede aici, orice atinge, oriunde se așază, stăpînul cabinetului simte că această cameră, ca, de altfel, și toată casa, e într-un fel un muzeu al rococo-ului moscovito-bizantin. Conștient de acest lucru, Evlampi Grigorievici resimte un respect deosebit, voluptos, față de propria lui casă. Cîteodată nu prea se simte la largul său printre atîtea obiecte comandate și lucrate „după schiță”, dar e tot mai mult convins că fără aceste obiecte nu s-ar mai deosebi nici el printre ceilalți comercianți și n-ar fi îndreptățit să-și atingă țelurile spre care năzuiește.

În mijlocul cabinetului stă biroul, cu o anexă pe una din laturi pentru fișe și cutii, cu ciubuce și incrustații în stil rusesc, din stejar și din lemn de abanos, cu încuietori, mînere și chei din fier forjat, lucrate „anume”. Biroul pare de departe un fel de iconostas. Pe birou stau îngrămădite obiecte de bronz și din piele, masive și scumpe. Tot ce vezi a fost ales astfel încît să se asorteze cu restul decorului. A fost destul ca stăpînul casei să accepte o dată, pentru ca tot ce nimerea pe biroul lui să fi fost ales după anume criterii. Fotografiiile, calendarul, mapa de birou, cutiile de țigări de foi fuseseră aranjate pe birou într-o anumită ordine estetică.

Uneori Evlampi Grigorievici ar fi vrut să mute din loc un obiect sau altul, dar nu îndrăzne a s-o face. Arhitectul lui a aranjat lucrurile o dată pentru totdeauna și nu se mai poate schimba nimic, ca să n-aibă cumva de suferit stilul. Tot așa și cu mobilierul. Toate stau acolo unde au fost puse de la bun început. O măsuță rotundă cu picioare curbate îl stînjenește mult cînd se plimbă înainte și înapoi prin cameră; mereu se împiedică de ea. Dar arhitectul era cît pe ce să se ia la ceartă cu el din pricina acestei măsuțe și ea trebuie să stea aici, și nicidecum în altă parte. Evlampi Grigorievici s-a împăcat cu această situație și de fiecare dată caută să ocolească măsuța cu pricina. Pînă și locul din perete unde a fost montată casa de fier nu el l-a ales.

Două dulapuri sculptate, pline cu cărți în scoarțe de piele, cu incrustații aurite, acoperă peretele opus geamurilor. Evlampi Grigorievici nu scoate niciodată cărțile acestea. Alegerea lor s-a făcut de alt mentor. Scoarțele le-a comandat tot arhitectul, după schițele sale, și tot el a comandat o serie de cărți de istoria arhitecturii, foarte scumpe. Edițiile acestea „nu le are nimeni“, nici chiar Muzeul Rumiantcev...

Deasupra canapelei, pieziș față de birou, atîrnă un portret de femeie, într-o ramă ovală de aur. Este o fotografie bust a soției lui Evlampi Grigorievici, Maria Orestovna, făcută cu șase ani în urmă. Trei-patru tablouri ale unor pictori ruși, în rame negre, mate, se pierd în semiobscuritatea pereților. Se află aici și cîteva tablouri de gen, cîteva peisaje, dar acestea au nimerit cu totul întîmplător; stăpînul cabinetului nu e amator de tablouri și nu ține să rivalizeze în această direcție cu alte persoane din tagma sa. Pasiunea aceasta nu corespunde gusturilor „sfătuitoarelor“ și mentorilor în preajma cărora „s-a ridicat“ Evlampi Grigorievici și a ajuns ceea ce e acum...

Paharul de ceai de pe măsuța-taburet de lîngă birou, golit de conținut, spune că Evlampi Grigorievici se află în cabinetul de toaletă și își pune o cămașă curată, după ce s-a spălat a doua oară. În cabinet stăruie un miros de pigări de foi, dar aerul e proaspăt, temperatura încăperii nedepășind treisprezece grade.

Camera de toaletă are trei despărțituri: în dreapta se află toaleta și încăperea pentru hainele pregătite de valet; în stînga — un spălător de marmură, cu robinete de apă rece și caldă, după maniera americană, cu prosoape multicolore... Dormitorul a fost aranjat în fosta garderobă. E o odaie destul de joasă și aerul de-aici e întotdeauna sufocant. Dar Evlampi Grigorievici nu mai avea unde să se instaleze atunci cînd Maria Orestovna, invocînd sfatul medicului ei, l-a înștiințat că de-acum înainte ei vor sta separat. El a acceptat situația, dar tot nu s-a împăcat cu gîndul acesta.

De curînd a împlinit patruzeci de ani. E un om slab, cu pieptul supt, cu mîinile și picioarele subțiri, de statură mijlocie, cu fața palidă a unui teighetar plictisit. Barba blondă, scurtă nu vrea niciunmădă să asculte de perie și stă întotdeauna răvășită. Părul și-l tunde nici prea lung, nici prea scurt. Ochii gălbejiți și-i ține adesea plecați în pămînt. Nu-i place să privească pe cineva în față. Mereu i se pare că nu numai oamenii — șefii lui, colegii, cunoscuții, chelnerii din restaurante, doamnele de la concerte, vizitiul său sau portarul — dar pînă și obiectele neînsuflețite își fac cu ochiul și își rîd de el.

În dimineța aceasta e foarte îngrijorat. Are de mers în trei locuri, și în fiecare loc îl așteaptă o discuție grea. În ajun, soția i-a dat de înțeles că azi se va petrece ceva extraordinar... Și el trebuie să cedeze!... Nici vorbă să se pună împotrivă... Dar nici făcîndu-i voia n-o poate îmbuna, nu poate să facă din această Maria Orestovna, din femeia aceasta invulnerabilă și care-l covîrșește în toate privințele, ființa după care tînjește de atîția ani... Îi e de-a dreptul teamă să privească „înlauntrul” ei și să vadă acolo ce simțăminte nutrește ea față de el, care...

De cîte ori nu-și amintea cît a pus el la picioarele Mariei Orestovna — și tot n-a obținut nici o înlesnire...

Cămașa a fost încheiată pînă la ultimul buton. Netov sună și trecu în cabinet; avea obiceiul să se îmbrace în cabinet, și nu în dormitor sau în camera de toaletă.

Vikenti intră, aduse hainele și le puse pe un suport lucrat în stil vechi rusesec, cu boturi de cîini la capete, după

care începu să-i întindă stăpînului diversele componente ale toaletei lui, scuturîndu-le pe fiecare în parte, așa cum fac slugile bătrîne provenite din iobagi și care slujesc de multă vreme ca valeți.

Netov privi pe geam și, strîmbîndu-și gura cu dinții mari și galbeni, zise :

— Afară e o mizerie !

— Barometrul a scăzut, îl informă Vikenti.

— Ce frac mi-ai pregătit ? întrebă Netov.

— Al doilea.

Își punea adesea fracul de dimineată ; prezida diverse comitete și întruniri, și nu mai avea timp să treacă pe acasă ca să se schimbe.

— Punem vreo decorație ? întrebă Vikenti, ajutîndu-l pe stăpîn să-și îmbrace fracul, un frac de lucru, nu tocmai nou.

— Nu-i nevoie...

Netov și-ar fi pus ordinul „Sf. Anna“ sau ordinul „Leul și Soarele“¹ clasa a doua, dar Maria Orestovna îi poruncise categoric să nu-și pună la gît nici o decorație pînă nu va căpăta ordinul „Sf. Vladimir“, iar steaua persană s-o poarte numai atunci cînd primește oaspeți de seamă. Ținea decorațiile într-o casetă ferecată, cu ornamente de argint. Își comandase decorații mici pentru serate, dar Mariei Orestovna nu-i plăceau nici acestea. Ea spunea că ordinul „Sf. Anna“ îl are orice polițai.

— Vezi dacă se poate intra la Maria Orestovna.

Ori de cîte ori rostea numele soției sale în fața valetului, Netov se simțea stînjinit și o făcea cu un mare efort lăuntric. I se părea mereu că „bădăranul“ acesta dintr-o casă boierească, cu înfățișare de slujbaș, își zicea în gînd : „Halal cavalier al ordinului «Leul și Soarele», iobag la o muierușcă !“

Vikenti ieși. Netov luă o mapă de pe birou și rămase în așteptare, cu inima strînsă.

— Încă n-a ieșit din camera domniei-sale, raportă Vikenti cînd se întoarse.

Netov răsuflă adînc. Așa e mai bine. Nu e acum momentul să soarbă cupa asta amară.

¹ Ordin persan.

La un semn al lui Vikenti, servitorii își îndreptară ținuta. Evlampi Grigorievici, „boierul“, cum îi spuneau aceștia, trecu pe lângă unul din ei fără a-l învrednici cu o privire. Și pînă acum parcă se rușina de slugi... Dar ce casă de demnitar, ba chiar casă de conte sau de prinț, e ținută în strună ca a lui ?

Dacă nu era Maria Orestovna, el unul n-ar fi izbutit niciodată să facă una ca asta ; nu i-ar fi îngăduit-o sîngele lui de „raznocineț“.

Valetul îl salută cu o temenea. Cucoana poruncise tuturor servitorilor să umble bărbieriți și să-și tundă părul mai scurt. Își pusese în gînd să-i pudreze, și la una din recepțiile mari să-i înșire de-a lungul scării. Or într-o astfel de împrejurare e oare îngăduit ca lacheii să poarte mustați sau favoriți ?

Portarul îl văzu de departe pe Evlampi Grigorievici și mai scutură o dată mantaua. Socotea că stăpînul va cere mantaua și nu paltonul, pentru că afară era frig și burnița. Vikenti venea în urma stăpînului ; cînd ajunse la scară, o apucă înainte pe cealaltă aripă și luă mantaua din mîna portarului.

— Paltonul l-ai curățat ? întrebă Vikenti pentru orice eventualitate.

— E gata.

Portarul se temea la fel ca ceilalți servitori. Avusese de îndurat destule de la stăpînă, care socotise multă vreme că el se înclină soldățește.

— Doriți mantaua ? întrebă Vikenti.

— Mantaua.

Lacheul îi puse pe umeri o manta largă, cu o glugă lungă, dintr-un postav cafeniu-închis, dînd în culoarea sticlei, cu guler de castor argintiu, cu căptușeala tighelită în pătrățele, de cea mai pură croială petersburgheză. Tot Maria Orestovna a fost cea care l-a sfătuit să-și comande o astfel de manta la Petersburg, la Sarre.

— Mantăi din acestea purta secretarul de stat Butkov, i-a spus ea ; așa se și numește : „*manteau Boutkoff*“.

Lui nu i-ar fi trecut niciodată prin cap așa ceva. Într-adevăr, cînd își punea mantaua asta, înceroa o plăcere deosebită, nu simțea mirosul de blană, atlasul căptușelii îi gîdila ușor mîna, și toată ființa lui se pătrundea de simțămîntul cumsecădeniei, al respectului, al puterii... Aducea a secretar de stat și a șambelan.

Portarul ieși pe peron... Grăjdarul frecă zorit cu peria coastele unuia din cai și sări în lături. Vizitiul trase de hățuri, făcînd caii să joace pe loc. Burnița într-una și nu vedea ca lumea drumul.

În urma portarului ieși afară și Vikenti. Așa făcea întotdeauna. Pîna și Maria Orestovna s-a văzut nevoită să admită că nu ea l-a învățat să facă asta. Pe fața lui stăruia parcă întotdeauna întrebarea pusă stăpînului.

„Mai aveți vreo poruncă, sau ați binevoit să uitați ceva?”

Evlampî Grigorievici îi spunea întotdeauna :

— Du-te !

Dar Vikenti îl conducea de fiecare dată, împreună cu portarul.

Urcat în caleașcă, Netov se înfășură în manta și se așeză într-un colț. Servieta o puse într-un lăcaș special, aflat sub policioara oglinzii, unde putea pune și o carte sau un ziar. Adesea citea în caleașcă, în drum spre vreuna din ședințele la care lua parte.

Ceea ce avea să găsească acolo unde mergea „cu treburile și cu socotelile lui” trecea pe al doilea plan față de ceea ce îl aștepta azi acasă înainte de prînz.

Oare tot așa o să se perpelească cît o fi și-o trăi?...

Parcă-i un pește pus de viu la frigare. Comparația asta a soormit-o el singur. Are de toate, și ar mai putea dobîndi încă multe... și o să aibă funcție mare, și va fi înnobilit, și poate peste vreo doi-trei ani o să se vadă cu lentă peste umăr... Dar e un martir. E oare el stăpîn în casă?... Cu-tează el oare să facă măcar ceva după propria lui voie?... De altminteri, nici nu mai e sigur de el... Și doar nu e un prost !... Ce oare i-ar trebui ca să oîstige inima unei femei, nu cine știe ce prințesă, ci tot o negustoreasă ca și el ?

Evlampî Grigorievici își ieși din nou din fire. Ce era ea, mă rog?... Părinții ei au dat faliment !... Neamurile — niște sărântoci. S-ar fi măritat cu vreun băcan ori s-ar fi

făcut învățătoare, mai ales că a dat examen la universitate... Uite aici e buba !.. Față de alții mai spune el câte-un cuvînt savant, dar față de ea, cum o zice bunăoară „civilizație“, se uită la el așa de urît, că-l trec nădușelile...

V

Netov făcu prima vizită matinală la unchiu-său Alexei Timofeevici Vzlomțev, un om versat în materie de manufacturi, capul unei firme din cele mai mari. De pe urma lui trăiau vreo treizeci de mii de filatori, țesători și alți muncitori. Respecta comunitatea religioasă, dar fără strășnicie, îngăduia altora să fumeze și fuma și el, citea cărți „lumești“, îi plăceau relațiile cu domnii care erau adepți ai rînduielilor vechi și militau pentru „măicuța Rusie“ și pentru „frații“ de aceeași gîntă, despre care, de altfel, el avea o noțiune destul de vagă. Vzlomțev era așa de ocupat cu treburile lui, încît își întocmea un orar zilnic, și chiar și rudelor, ba încă și celor pe care le ținea la loc de cinste, cum era bunăoară Netov, le fixa ziua și ora cînd putea să le primească, notîndu-și imediat într-un carnetel vizita respectivă. Stătea singur, într-o casă mare, bogat împodobită, cu odăi de primire și odăi „de fiecare zi“, fără nici un fel de fantezii, așa cum se făceau cu vreo treizeci-patruzeci de ani în urmă, pe vremea cînd taică-său tremura dinaintea polițaiului, și pînă și pristavului îi servea personal cupa de șampanie pe tavă.

În biroul aflat lîngă cabinet îl primi pe Netov un bărbat înalt, cărunt, foarte chipeș, trecut de șaizeci de ani, îmbrăcat „nemțeste“, într-un surtuc cam lung, cafeniu, cu cravată albă la gît. Avea o barbă mare și deasă, mai albă decît părul din cap. Lucra în picioare dinaintea unui pupitru. Cînd intra nepotul, îl concedie pe tînărul care stătea în pragul ușii.

Cei doi se îmbrățișară.

— Vrei un ceai ? întrebă unchiul.

— Am băut, unchiule.

Evlampi Grigorievici nu se lăsase de obiceiul de a-i spune „unchiule“ și la el acasă, la dineurile mari, ceea ce o șoca

pe Maria Orestovna. Netov nu-și făcea iluzii în privința testamentului pe care avea să-l lase unchiu-său, deși acesta n-avea alți moștenitori decît pe fiicele sale, și ființa era amenințată să încapă pe mîinile „Dumnezeu știe cărui” ginere. Dar fără ajutorul lui unchiu-său nu-și putea duce el politica. Ideile după care se călăuzea porneau de la bătrînul Vzlomțev și îl împingeau pe nepot într-o anumită direcție.

— Ei, ce mai zici ? întrebă Vzlomțev, scoțîndu-și ochelarii de pe nas și punînd pîna de gîscă după ureche.

Nu folosea penițe de metal. Ochii lui negri, inteligenți și puțin ironici, spuneau că el nu are timp să stea prea mult la taifas cu nepotu-său.

— Păi... începui Netov, bîlbîindu-se, și se uită la revelele fracului său, din care pricină se simți mai tulburat, e vorba de Konstantin Glebovici, m-a trimis să te rog... să poștești pe la el... cică și-a făcut testamentul...

— Ce, e rău de tot ?

— Rău ! Nu știi dacă mai apucă primăvara.

— Mde.. moștenitori nu-i sîntem, glumi moșneagul, mulțumim pentru cinstea pe care ne-o face...

— Aș vrea să trec azi pe la el, cam pe la prînz, așa că... să-l întreb cînd dorește să te primească ?

— Vezi să-mi spună exact... și ziua, și ora... Dacă poate, mai bine să fie seara. Treaba asta e-o treabă scurtă. Că doar n-o să dăm citire testamentului...

— Bineînțeles. Atît că e în căutare de executori testamentari.

— Eu unul refuz. Așa să-i spui, și să mă ierte. Sînt alții mai tineri. Am eu destulă treabă și așa... Cînd să mai văd și de asta ?... Se mai iscă și procese ! Rămîne nevastă-sa singură... Cred că nu-i lasă mare lucru.

— Nu cine știe ce, eu așa cred... Atît cît să-i ajungă să-și ducă zilele.

Rămaseră o vreme tăcuți.

— Păcat de el, zise în cele din urmă unchiul. Putea să mai trăiască...

Netov oftă cam ciudat.

— Plecarea lui e o mare pierdere pentru tine, Evlampi... Simți asta ?

— Vai de mine, unchiule !

- Trebuie să-ți cauți un alt Konstantin Glebovici.
- Unde să-l găsească ?
- Da, frate, alte vremuri, alți oameni... El a fost bun pentru vremea sa... Apoi, și evenimentele... Cei din Herzegovina... Iar s-au ridicat să ia partea Serbiei, mâine-poimîine izbucnește un război. Acuma e liniște, nu se simte nimic.
- Da, da, întări Netov, întorcîndu-și privirea în altă parte.
- Tu ai făcut destulă școală la Leșciiov. Ar fi timpul să stai pe propriile tale picioare. Ajunge să te tot ajute alții. Mă uit la tine, frățioare : nu știu zău, ești parcă un om cu două fețe... Ții la onoare, dar n-ai pic de curaj... Și prost nu ești... orice s-ar zice ; dar mereu, cum zic domnii ăștia care scriu la gazete, te așezi între două scaune. Asta e... Bătrînul rîse cu blîndețe.

VI

La unchiu-său, Netov se simțea întodeauna ca la o rudă mai în vîrstă. Se obișnuise cu asta. Alexei Timofeevici îi dădea povește pe un ton părintesc, nu se sfia să-i spună lui nepotu-său că nu-l socrate „o stea“, dar nici nu-l umilea fără rost. Netov venea întotdeauna la Vzlomțev să-i ceară sfatul și rar pleca de la el cu mîna goală.

După un moment de codeală, se așeză mai la o parte și zise :

- Uite, Kapiton Feofilaktovici...
- Ce-i cu el ? Întrebă cu ironie în glas bătrînul.
- Păi bine, unchiule, judecă și dumneata... Era cu ai noștri... Ții minte, a dat și o recepție în cinstea voluntarilor.. și la Crucea roșie... și în toate chestiile astea... ținea discursuri... Și noi se pare că i-am dat toată cinstea. Dar dumnealui, uite, e în tabăra dușmanilor.
- De ce crezi asta ?
- Păi cum ?! Ziarul ăsta nou, bunăoară, s-a apucat să publice tot felul de articolașe și zvonuri... Țștia dau și nume de oameni, zău. Toate astea se fac negreșit la sugestiile lui Kapiton Feofilaktovici.

— Poți s-o dovedești ?

— Ba bine că nu, unchiule. Evlampi Grigorievici se înfierbântă. Cine altul cunoaște tot soiul de amănunte... bunăoară despre noi doi ?

— Ce, scrie ceva și despre mine ?

— Uite și dumneata : n-au îndrăznit chiar să-ți pronunțe numele, dar o zic pe ocolite. Însă se poate ghici numai-deci.

— Ce vorbești ? Întrebă, încă voios, Vzlomțev.

Evlampi Grigorievici deschise servieta și scoase un ziar împăturit în patru.

— Poftim de vezi.

Și îi arată lui Vzlomțev o coloană și un rînd. Bătrînul își puse *pince-nez*-ul cu ramă de baga, luă ziarul, îl desfăcu, îl depărtă cu mîna la o jumătate de arșin și citi rar pasajul indicat, abia mișcîndu-și buzele.

În colțul gurii stăruia același zîmbet, sprîncenele rămăseră depărtate una de alta... Alexei Timofeevici nu se simți prea tare ofensat. Obişnuia adesea să spună : „De-aia e ziar, ca să amestece adevărul cu scornelile“. În articol, numele lui lipsea, dar aluziile erau clare. Autorul ironiza slavofilismul și patriotismul „retrograd“ pe care le profesau și nepotu-său, și el însuși.

— Ai văzut, unchiule ? Începu pe același ton Netov. Și de ce, mă rog, o face pe furie ?... Îi dă cu „slavofilii“ și cu alte alea... Dar nu împărtășea și el ideile astea ?... Tipa în gura mare peste tot și ținea toasturi... Păi cum poți să califici așa ceva, unchiule ? Ar face un om cinstit una ca asta ?

Vzlomțev nu răspunse.

— Și toate astea pentru interesele lui...

— Dar tu cum credeai ? Îl întrerupse unchiul și rîse discret.

— Dumnealui, vezi, ținea neapărat să se vadă consilier plin... sau să i se dea ordinul Sfîntul Stanislav... Și pînă la urmă nu l-au făcut nici măcar secretar de colegiu. Păi nu e vina noastră, unchiule.

— Pe mine ai face bine să nu mă amesteci în chestiile astea, i-o tăie Alexei Timofeevici.

— Vorbesc în general, unchiule. Dar fie vorba între noi, și dumneata... indirect... Nu se poate să iei așa în răspăr niște oameni de vază !... Și după ce s-a trădat...

— Ia stai... Așa cum judeci tu lucrurile... Să nu-ți închi-pui că s-a speriat el de tine, măcar că ești la mare cinste... El vrea să se vadă nobil, sau să i se ofere un post care să-i permită să-și îndrepte situația.

— Asta așa e.

— Așa că n-are rost să ne văităm degeaba ; trebuie să-l domesticim.

— M-am gândit și eu la asta.

— Și ce propui ?

— Eu zic, să vedem cum s-or brodi lucrurile... Acuma vreau să trec pe la el. Nu-i spun nimic de articol ; vreau să văd în ce ape se scaldă.

— Și te duci așa, cu mîna goală?... Deștept, nimic de zis !

— Nu-i mare lucru să-i promit un post înalt.

— Întîi să capeți tu unul.

Evlampî Grigorievici roși. Unchiul cunoștea toate soco-telile lui cele mai intime.

— Poate ar fi mai bine să-i dăm de înțeles că i-am ghi-cit toată tactica.

— Uite ce...

Vzломъев se frecă la rădăcina nasului.

— Zici că Konstantin Glebovici e rău de tot ?

— Da, sigur !... Dacă mai are de trăit vreo două săptămîni...

— Va trebui pus cineva în locul lui.

— Candidatul există.

— Pînă la noile alegeri... candidatul nu contează... Pro-mite-i... de altminteri n-ar fi rău ca director... Ba poate că-i chiar greu de găsit altul mai bun.

„Nici atîta lucru nu mi-a venit în cap ! își zise necăjit Evlampî Grigorievici. Unchiul a găsit soluția într-o clipă ! Uf-f !”

Multă vreme nu-și putu ridica ochii, ca să se uite la unchiu-său.

— Ei, ce zici ? întrebă Alexei Timofeevici.

Nepotul începu să umble încoace și încolo, cu capul în pămînt.

— Fă bine și stai jos ! Amețesc cînd te văd cum te fo-iești !

— Ideea dumitale, unchiule, e grozavă !

— Atunci dă-i bătaie... Lui Leșciiov să-i spui că Alexei Timofeevici mulțumește pentru cinstea ce i se face, semnez ca martor, dar ca executor testamentar, să mă scutească. Am eu și așa destule pe cap.

— Îmi dai voie, dacă vine vorba de postul de director... să-i pun în vedere că Alexei Timofeevici, la rîndul său, ca membru fondator și cel mai...

— Mă rog, dar să fii cu băgare de seamă.

— Ai toată încrederea, unchiule.

— Și acum, iartă-mă, poți să pleci.

Bătrînul se întoarce spre pupitrul, după care îi întinse mîna pieziș. Netov ieși din birou tot cu capul în pămînt.

„N-am idei și pace! își zise. Și era așa de simplu să mă fi gîndit la moartea lui Leșciiov!... Unchiu-meu, așa cap, oh!“...

VII

La celălalt neam al său, dinspre partea lui taică-său, mai depărtat, Evlampi Grigorievici ajunsese la ceasurile unsprezece. Kapiton Feofilaktovici Krasnopiorîi locuia aproape de Bas-mannaia. Avea o casă pe cînte, cu o galerie de tablouri, cu grădina de iarnă. Cu vreo douăzeci de ani în urmă, acest om de afaceri s-a făcut celebru în amîndouă capitalele. Era înzestrat cu o abilitate pur rusească. Înainte de a se declanșa febra căilor ferate, înainte de a lua o amploare atît de mare operațiile bancare, el a pus pe picioare o duzină întregă de societăți, asociații și companii. La un moment dat afacerile lui s-au încurcat în așa hal, încît a ieșit basma curată numai pentru că a apucat să-și vîndă, foarte dibaci, toate acțiunile. Vreo trei-patru ani s-a dat la fund, și-a vîndut tablourile, nu mai dădea recepții, a stat în străinătate, la tratament medical. Apoi s-a ridicat iar, dar n-a mai izbutit să ajungă nici măcar pe o treime la situația lui de altădată.

Persoana lui nu irita și nu neliniștea pe nimeni mai mult ca pe Evlampi Grigorievici. Krasnopiorîi era un exemplu viu de istețime și iscusință rusească, se mîndrea cu inte-

ligența lui, cu darul lui oratoric, deși la dejunuri vorbea cam încâlcit și peltic, cu faptul că a văzut totul și știa totul, că a studiat Europa și a deschis Rusiei căi noi spre bogăție, pentru care poate s-ar fi cuvenit de mult să i se ridice un monument.

Un suflet ambițios, dar veșnic nemulțumit de sine, înțelega și vedea limpede un alt suflet și mai vanitos și hrăpăreț de negustor rus, dăruit însă cu multă agerime.

„Un cârciumar, o slugă, un ipocrit“, îl numea în sinea sa Evlampi Grigorievici și s-a bucurat nespus atunci când s-a răspândit zvonul că Krasnopiorîi ar fi dat faliment cu un deficit de două milioane. Îl disprețuia pe acest „parvenit“, îl disprețuia, ca descendent al unui comerciant care, deși făcuse cîndva parte abia din categoria a doua, i-a lăsat o întreprindere solidă, cu un venit pînă la două sute de mii bani gheață chiar într-un an prost. El, Netov, n-are nevoie nici să înjghebeze tot felul de companii, nici să prosteastă lumea, nici să-și facă de cap și să stîrnească uimirea Europei. El, Netov, stă mai presus de toate astea. Dar amîndoi, și el, și Krasnopiorîi, iubesc la fel onorurile, și-ar dori un cordon pe piept și un titlu de noblete, pentru ei înșiși, căci copii n-au. Ei bine, Krasnopiorîi o să mai aștepte ; cît despre Netov, el o să capete și una, și alta. Și apoi el e, oricum, o persoană de vază. Atît că nu știe nici pe departe să se învîrtă și să-și dea aere ca obraznicul ăsta. Păi ăsta e în stare să-i ceară tutun și lui Dumnezeu. E prieten cu toți miniștrii, amic la cataramă cu generalii-aghiotanți, umblă țanțos, fracul vine pe el ca turnat, și nu se sfiește să dea povețe orișicui și să vorbească în gura mare oriunde, așa grosolan cum știe el. Gîndind așa, Evlampi Grigorievici slobozi un scuiat pe geamul caleștii, la o sută de stînjeni de casa ru-dei sale.

Uite și acum... Știe cum va fi primit. Va trebui să înghită cîteva hapuri. Și toate astea așa, „într-o doară“. Mereu îi aruncă în nas : „Pricepe și tu că în fața mea, măcar că te bucuri de toată cinstirea, nu ești decît o scîrnăvie“.

Obrajii lui Evlampi Grigorievici se acoperiră de pete roșii. Dădu să tragă de cordon și să-i strige vizitiului să întoarcă, dar vizita trebuia făcută, pentru că altfel ar fi și mai rău. „Ideea asta a unchiului Alexei Timofeevici cu postul de director are ea o socoteală. Numai că o să-mi vină cam

greu să ȋopăi în fața acestei ființe perfide ! El te împrășcă cu zoaie, și tu vii la el cu plocoane... Fii milostiv, Kapitoșka, și nu te supăra !” Atunci cînd Netov suferea și se înfură în sinea sa, mintea lui lucra febril. Găsea în gînd și cuvînte tari, și mînioase, și sarcastice. Dacă ar fi putu să se dezlănțuie vreodată așa în auzul tuturor, toți i-ar fi știut de frică. Dar el simțea că nu va avea niciodată curajul s-o facă. Tot amarul se va mistui în el, se va scurge prin vine și va ajunge în gît. Uf, cît îi fi și-i trăi, așa rămîi cum ești !

Simți din nou o înțepătură neplăcută cînd caleașca se opri din trapul cailor dinaintea peronului. Și el nici măcar n-a apucat să chibzuiască pe drum cum va proceda, cu ce va începe : să i-o reproșeze blînd, sau nici măcar să nu facă aluzie la articolașul din gazetă ? Trebuia să coboare din caleașcă. Ușa se deschisese și portarul îi ieșise înainte.

VIII

Și portarul și ceilalți servitori ai lui Kapiton Feofilaktovici erau îmbrăcați rusește, ca și ganderobierii de la restaurantul „Slavianski Bazar”, ca portarii de prin birouri și din multe case din Moscova : în cizme înalte cu carîmbii tari și în oazachine scurte. Oare n-ar fi mai bine ca și el, Netov, să-și îmbrace așa slugile ? Se ține că e slavofil și păstrător al „tradițiilor” ruse, dar își poartă oamenii în livrele, ca la te miri ce prinț german. Dar așa a hotărît Maria Orestovna. De bună seamă, și ea nutrește sentimente slavofile, dar n-ar renunța la livrele pentru nimic în lume. Or „sluga” asta de Krasnopiorîi crează în jurul său o atmosferă cît mai neaoșă. Poartă frac, dar la el în casă miroase a ciubote date cu dohot. El n-are sufragii, vizitii, valeți, bufetieri, are numai „flăcăi” și „băieți”

Din antreul strîmt, scara suia la primul etaj. Ajuns pe palierul de sus, Evlampi Grigorievici pătrunse pe o ușă, ce se afla deschisă, într-o cameră de primire de felul anticamerelor de la cabinetele miniștrilor, mobilată destul de sumar. La unul din pereți stătea o masă acoperită cu un postav al-

bastru decolorat, avînd pe ea o călimară de cristal, pătată cu cerneală, și o carafă cu un pahar.

În încăpere se aflau vreo trei persoane — oameni oarecare. La ușa cabinetului stătea alt cazachin, al doilea la număr, care îl anunță pe Evlampi Grigorievici și apoi îl pofti înăuntru.

În cabinet — o odaie mare, lungă de vreo zece arșini — lumina venea din dreapta, dintr-o fereastră în stil italian și patru ferestre obișnuite, și cădea pe birou, o masă uriașă, lucrată în stil simplu după gustul tâmplarilor petersburghezi, așezată de-a curmezișul camerei. Mobilierul era din lemn de mahon, fără „modelări“ deosebite, tapitat cu saftian. Pe pereți atîrnau cîteva tablouri, iar în spatele jîltului în care stătea stăpînul casei trona portretul lui în mărime naturală, lucrat de cel mai bun portretist din Moscova. Asemănarea era mare, dar Kapiton Feofilaktovici pozase cu vreo zece ani în urmă, cînd avea părul mai puțin argintat. Fusese pictat stînd în picioare, îmbrăcat în frac, cu un ordin la gît, cu cravată albă, într-o vestă la modă, arborînd un zîmbet ironic în care și omul cel mai puțin răutăcios ar fi deslușit întrebarea :

„Ce, nu arăt eu, ca un ministru de finanțe?“

Acum, Kapiton Feofilaktovici ședea într-un fotoliu de răchită, întors lateral spre birou, cu fața la ușa de la intrare. Fața lui aducea grozav a cîrciumar : cîmă, puțin ciupită de vărsat, cu pomeții obrazilor proeminenți și doar gura păstra o expresie satisfăcută și mîndră. Avea părul cîrlionțat mărunț, adus pe frunte, tuns. Își rundează și barba. Haina de casă, de culoare gri-deschis, semăna cu o jachetă de vîntor. Gîtul scurt i se afunda în gulerul larg al cămășii de noapte, brodat cu mătase, la fel ca și manșetele. Degetele aveau pe ele urme de cerneală. Era îndoielnic că s-a spălat de dimineață. Picioarele, cu o talpă lată, de țaran, le avea vîrîte în niște tîrlăci împlețiți din fișii de postav, cum poartă femeile bătrîne.

Cînd a intrat Evlampi Grigorievici, Krasnopiorîi nu s-a ridicat de pe scaun și nici măcar nu s-a întors deîndată cu fața la el, ci a continuat să discute cu un prăvăliaș de-al său. Acesta stătea în stînga lîngă o ușă laterală. Era un bărbat trecut de treizeci de ani, cu o față umilă și vicleană totodată, îmbrăcat într-un palton scurt, cu fular de lînă la gît, cu

niște cizme mari în picioare. Cu capul în pământ, se aplecase cu tot corpul înainte și se tot schimba de pe un picior pe altul. Toată atitudinea lui exprima o atenție încordată și ploconire la „porunca” patronului...

Oaspetele se opri și își reținu respirația. Însăși primirea ce i se făcea îl jignează. Oare „pocitania” asta nu putea să-l poftască în salon și să-și ceară cuvenitele scuze, să-l concedieze pe prăvăliaș, și nu să continue a-i da de față cu el, Evlampi Grigorievici, porunci, ba încă în cămașă de noapte și cu tîrîci în picioare? Obrajii i se înroșiră și mai tare.

IX

— Vezi să nu încurci lucrurile, urmă Krasnopiorii și își înfipse în aer arătătorul murdar.

Cînd vorbea, în piept i se auzea un hîrîit, ca într-o narghilea îmbîcsită. Sughita merou.

— Se poate?! protestă prăvăliașul.

— De-acolo te duci la Murzuev... Vreo cinci sute de cojoace, dar vezi să fie bune, bine tăbăcite.

— Am înțeles.

— Cauți fiecare bucată și o duci la nas.

— Am înțeles.

— De la Murzuev te duci la ăla... știi unde, în Zareadie?

— Știu.

— Îi spui așa: Kapiton Feofilaktovici a poruncit să dați pînză de cămăși, două mii de arșini... de Iaroslavl, albită, dar nu oumva să fie putredă.

— Am înțeles.

Abia după asta, Krasnopiorii se întoarse spre oaspetele său și zise cu un aer nepăsător:

— A, Evlampi Grigorievici! Să trăiești!... Așteaptă un pic... ia loc.

Ceea ce era mai supărător, era că îl tutuia. Îl tutuia întotdeauna... Erau ei veri de gradul al treilea, dar între ei era totuși o diferență de vîrstă. Altul i-ar fi spus demult unui asemenea „pișicher” că e timpul să lase familiaritățile astea,

sau l-ar fi tutui și el. Dar vezi că Netov n-avea destul curaj nici pentru atîta lucru !...

— Cumperi toate astea azi și le predai la depozit contra bon.

Vorbea ca un neam-prost, dar ținea cine știe ce post înalt !

— Am înțeles, repetă pentru a douăzecea oară slujbașul.

— Tot pentru voi fac asta, pentru comanda voastră, observă Krasnopiorîi pe un ton și mai neglijent, adresîndu-se rudei sale.

Evlampi Grigorievici vru să obiecteze, dar stăpînul cabinetului se și întorsese în profil, cu fața la slujbaș.

— Să fie într-un ceas bun ! îl concedie Krasnopiorîi, dar nu se întoarce numaidecît spre Netov, ci își lăasă capul în piept, parcă gîndindu-se la ceva.

Slujbașul era cu mîna pe clanța ușii.

— Vonifatiev ! strigă patronul.

— Poruncă ?

Slujbașul făcu doi pași înainte.

— Uitasem, băiete... Cînd ai să treci pe Ilinka, adicătea pe Nikolskaia, dai pe la Ferrein și-i transmiți... nu la farmacie, la magazinul de materiale...

— Am înțeles.

— Să-ți dea imediat tot ce scrie ici-așa în bilet.

— Biletul...

— Ce mă zorești așa ?... Las' că știu eu...

Krasnopiorîi trase fără grabă unul din sertare, scotoci prin el, luă o hîrtie împăturită în două și i-o întinse slujbașului.

Acesta se repezi și luă biletul.

— Și le duc tot la depozit.

— Da, băiete, la depozit... Hai, du-te !

„Uite acuși cîrnul ăsta o să-l tutuiască și pe el, pe Netov, ca și pe Vonifatiev ăsta în cizme date cu dohot“.

Ușa se închise în urma prăvăliașului.

Kapiton Feofilaktovici se așeză acum în jîlt, cu fața la oaspete, își trosni oasele și scoase un căscat.

— Ce, nu fumezi ?

— N-am chef, răspunse Netov și simți că vorbește cu o voce de școlar.

— Bine-ai venit !... Pare-mi-se că ai rămas mirat auzind cele ce spuneam despre depozit, nu ?... Află, vericule, că acumă trag și eu pentru alții... Cucoanele astea ale voastre... bunăoară nevastă-ta... tare le place să poarte tot felul de panglicuțe și medalii, dar cum le trece cheful, vezi că nu mai rămîne nimic.

— Bine, dar... încercă să protesteze Netov.

— Ce mai încolo și încoace, uite, eu ți-o dovedesc practic... Doar ești și tu membru asociat... Dar ia spune-mi, ai dat pe-acolo măcar o dată într-o jumătate de an, măcar de astă primăvară încoace ?...

— Știi și dumneata, Kapiton Feofilaktovici, că am și eu...

— Ia nu te mai lăuda și tu cu treburile tale !... Stai și asuzi prin tot felul de comitete... Ha-ha !... Și după aia tot de tine rîd... Mai bine te-ai îngriji și tu de ostașii ruși răniți. Aud ? Războiul s-a terminat... Batalioane întregi au rămas cu picioarele degerate !... Schilozii — cîta frunză și iarbă... Ei vezi ?... Da pînză, cojoace, bani — ioc !... Ia-l în furci pe Krasnopiorii !... Că el e bun creștin !...

X

Evlampi Grigorievici avea buzele livide. Aci își freca mîinile, aci își ducea dreapta la reverul fracului. „Lăudăroșenia“ lui vînu-său îl sufoca. Și de răspuns n-avea ce să-i răspundă. Într-adevăr, el habar n-are ce se petrece la „depozițul“ ăla. Nici Maria Orestovna nu mai dă pe-acolo. S-a întîmplat o neînțelegere, a înțepat-o cu nu știu ce vorbă președința, și de-atunci nu mai dă nici un ban, nici nu mai face de serviciu la depozit, nu mai trimite acolo un arșin de pînză... „Kapitoșka“ ăsta i-a dat o lecție : dă-i cu cojoacele, și cu pînza, și cu medicamentele...

— Uite așa merg toate în Rusia noastră pravoslavnică, zise Kapiton Feofilaktovici, și mijindu-și ochii la oaspe, întrebă pe un ton provocator : Ai citit ? Cu cîta dibăcie vi s-a tras un perdaf și ție și lui unchiu-tău, hai ?...

La una ca asta, Netov nu s-a așteptat nici chiar din partea lui Krasnopiorii. Singur el a pus la cale pamfletul și acum își bate joc de parcă n-ar avea nici în clin, nici în mînecă !...

— Și ce, dumitale asta îți face o deosebită plăcere ? outheză el să întrebe și glasul îi tremură.

— Ce mă privește ? Ce, am să mă cumetresc cu voi ? N-aveți decît să vă certați ; cu atît mai bine pentru noi.

— Oricum, o gazetă ca asta ar merita să fie dată în judecată...

— Judecă-te dacă poftesti !... Tot cheltuiești banii degeaba. Mă rog, angajează-l pe Feodor Nikiforovici¹. Asta te încondeiază așa de frumușel, c-o să ți se deschidă porțile raiului... Ha-ha !...

— Unchiul a fost vîrît în povestea asta hodoronc-tronc.

— Faptele sînt fapte... Unchi-tău e un zgîrie-brînză și un tiran... Se ține el în umbră și le face pe toate în ascuns, da uite că l-au dat în vileag și pe el... Bucură-te ! Că nevas-tă-ta, vezi-bine, te-a făcut *alderman*² în stil englezesc. Mă rog, poftim de luptă pentru libertatea cuvîntului, pentru informarea opiniei publice. Tu trebuie s-o faci, trebuie... Ha-ha-ha !...

Krasnopiorii rîse mult, legănîndu-se în jilt cu un picior săltat în sus.

Din palid, Evlampi Grigorievici se făcu iar roșu la față. Roșea și mai mult la gîndul că nu era în stare să se stăpînească, să privească cu dispreț toată „bufoneria“ asta și obrăznicile nepedepsite ale acestui „bădăran“ cu „basamac în cap“.

— Ce, vorbi iar Krasnopiorii, v-oți fi închipuînd că toți o să se uite în gura voastră ?... Mă rog, fă cum știi, stimabile !... Păi eu unul v-raș lua în răspăr și mai și ! Pe mîinile cui ați dat voi treburile cele mai însemnate ?...

— Sînt oameni cunoscători...

— De ce, mă rog, își bat joc de voi ? ! Pentru că trimiteți în străinătate ia un sărăntoc de licențiat ca să studieze la-

¹ Celebru avocat din Moscova.

² Consilier municipal.

trinele, și tot pe mine, ca cetățean care îmi plătesc dările, mă jupuiți pentru întreținerea lui; și după aia îi dați nas să facă pe deșteptul și să pună la cale tot felul de experimente !... Halal să vă fie !...

Krasnopiorii se ridică, își potrive hainele fără nici o rușine și strînse din umeri.

Ce mai putea să spună după o asemenea primire ? Numai să se facă de rîs. Și nici să treacă el la atac nu era chip. De ce să se lege ? Să ia el inițiativa ? Evlampi Grigorievici nu era în stare să facă una ca asta nici la ședințe, darămite într-o asemenea împrejurare.

— Degeaba vorbești așa, rosti cu un mare efort. Gîndea c-ar fi cel mai cuminte să tacă — nimic mai rezonabil și mai ingenios nu găsea.

— Haide-haide... Chestiile astea din gazete sînt tocmai bune pentru de-alde voi...

— Noi ne purtăm altfel cu dumneata...

— Care noi ?

— Bunăoară unchiul... și eu. Pînă acum am avut, se pare, toate motivele, Kapiton Feofilaktovici, să te socot un rus adevărat... Dumneata, doar, m-ai introdus la astfel de oameni ca bunăoară Leșciiov, Konstantin Glebîci...

— Ce vrei să zici cu asta, domnul meu ?

— Ce, am trădat pe cineva ? Am trecut în altă tabără ? Uite, unii se laudă în fel și chip : că-s liberali, că-s adepți ai Apusului... Or eu, dacă nu mă-nșel, am rămas cum am fost...

— Mă plictisești, Evlampi Grigorievici, mă plictisești cu tînguierile astea ale tale... Ești ori ba slavofil ? Mă rog, cine ți-a deschis ochii ? Ai scris tu cărți ori versuri, ca răposatul Alexei Stepanîci ¹ ? Ai stat la disocții cu mintoșii ăia din Piter ori cu bucherii din Kremlin ? Tu nu ești nici cal, nici măgar ! Ohiar și Leșciiov își rîdea de tine !... Să știi că așa e cum spun eu !

¹ *Homcakov A. S.* (1804—1860), poet, istoric și publicist, unul dintre cei mai activi militanți slavofili.

Mai departe era cu neputință să tacă. Evlampi Grigorievici se foi pe scaun.

— Ce rost are, zău, ce rost are ? Nu țin cîtuși de puțin să intru în amănuntele astea. Sînt adînc recunoscător pentru ceea ce am văzut de la Konstantin Glebovici. Și chiar dacă el față de alții... ceea ce nici nu e de mirare, avînd în vedere caracterul lui... dar despre asta n-are rost să vorbim...

— Te privește ! interveni Krasnopiorîi.

— N-are rost, repetă Netov. Poate oare un om să pătrundă în sufletul altuia ? Noi însă, Kapiton Feofilaktovici, adică eu și cu unchiul, am vrea să-ți aducem la cunoștință cu totul altceva...

— Ce anume ?

Krasnopiorîi își puse mîinile în șolduri.

— Întrucît Konstantin Glebovici e rău de tot, adică stă prost cu sănătatea, ne-am gîndit, avînd în vedere relațiile noastre de altădată...

— Ei, ei ?

— Dumneata ce părere ai în privința posturilor pe care le deține în prezent Konstantin Glebovici ?

Krasnopiorîi se schimbă la față și se aplecă înainte cu tot corpul.

— Ce părere aș putea să am ? Vorbește și tu mai pe înțeles.

— Ar fi de dorit — nu ? — ca după moartea lui, aceste posturi rămînînd vacante, să fie investit cu cele mai mari puteri un om demn de ele și care să poată apoi acționa în consecință.

— Și mai departe, domnul meu, mai departe ?

— Așa că, decît să ne învrăjbim... și să ne slăbim unii pe alții, n-ar fi oare mai bine, Kapiton Feofilaktovici, să ajungem la o înțelegere ?... Dacă dumneata nutrești față de noi aceleași sentimente ca mai înainte, și noi, la rîndul nostru, te vom susține.

— Crezi că pentru mine e cine știe ce pricopseală să-i iau locul lui Leșciiov ? Întrebă cu un aer nepăsător Krasnopiorîi. Ghicise imediat cum stau lucrurile și se și gîndea cum să-i joace mai bine. De vreme ce vin ei la dînsul, înseamnă

că au nevoie de el... Care va să zică articolașele din gazete și-au făcut efectul.

„Mare ticălos ești ! înjura neputincios în sinea sa Netov. Și de ce oare oi fi umblînd eu cu ademeneli ?... Pentru pamfletele astea meriți să fii dat în judecată, la judecătoria de ocol, sau la tribunal... Ne-ai făcut de rîs în toată Moscova și tot eu trebuie să joc tontoroiul dinaintea ta !“

— Va fi mai rău dacă va pune mîna pe ele careva din dușmanii dumitale... zise cu un efort Netov. Văd că te-ai lansat iar în afaceri. Îndată ți-ar crește creditul și orice întreprindere ar lua avînt.

— Molău, molău, da știi să umblîi cu făgăduieli !

— De ce iei asta drept niște făgăduieli ? Omul trebuie să fie prevăzător...

— Binefăcătorul nostru mai e în viață, și noi, gata, ne și tocmim pe cine să punem în locul lui, ca să ne facă jocul. Dăm cu zarul care să-i ia hainele !...

— Rău faci că vorbești astfel, se supără de-a binelea Netov și se ridică. Știi bine, Kapiton Feofilaktovici, că eu nu fac nici un fel de învîrteli (Maria Osipovna n-a reușit să-l dezvețe de cuvîntul „învîrteli“) și dacă eu și cu unchiul Alexei Timofeevici ne zbatem pentru ceva, o facem numai pentru ca în aceste posturi să stea oamenii care le merită. Și apoi socoteam că noi n-avem de ce să ne certăm. Dumneata n-ai văzut de la noi nimic alta decît întreg sprijinul nostru.

— Bine, bine !... Gata, ți-a și sărit muștarul... ha-ha !... Krasnopiorîi schimbase tonul.

— Te privește personal, eu mi-am făcut datoria ! lăsă să-i scape Netov.

Dar numaidecît se sperie și tăcu mîlc.

— Hai, hai, că eu nu mușc. Spune-mi, numai : a ta a fost ideea asta în privința lui Leșciiov ?... Îndoi-m-aș !... Asta pornește de la unchiul, nu ?

— N-are a face dacă pornește de la mine sau de la unchiul ; de vreme ce e spre binele dumitale, îți dai seama...

— Și zici, e rău ?... întrebă deodată Krasnopiorîi pe un ton serios.

— Cine, Konstantin Glebovici ?

— Da.

— Foarte rău... Acuma mă duc la el...

— Ca să vezi cîte zile mai are de trăit ?

— Ba nicidecum, Kapiton Feofilaktovici, nicidecum pentru asta, ci fiindcă m-a rugat el să vin în legătură cu testamentul.

— Își face testamentul ?

— Da... L-a rugat pe unchiul să fie executor testamentar.

— Și n-a primit... vîpera asta bătrînă ?

— Are destule pe cap și așa.

— Dar tu ?

— Nici eu n-aș vrea să mă amestec... dar martor aș putea să fiu, de ce nu ?

— Cine mai știe cînd o fi și asta... Pe cît știu eu, de cinci ori a tras să moară Leșciiov pînă acum, și uite că tot trăiește. Asta îl mănîncă fript și pe Dumnezeu...

— N-apucă el iarna.

— Treaba lui... Eu așa vă spun, băiete, ție și lui unchiu-tu : nu vă faceți socoteli din astea, că s-ar putea să dați greș... Cît privește dorința de a ne împăca... să vedem...

— Speram că dumneata, la fel ca mai înainte, vei ști să-i pui la punct pe ăștia care ne iau peste picior... și cît privește pe ruși și pe slavi...

— Lasă asta... Eu mi-s rus. M-am născut la țară... așa că nu-mi da tu mie lecții de rusism... Iar voi, nu vă mai luați... după boierii ăștia care... fac atîta gălăgie... Cică e adept al Apusului... Noi mergem pe altă linie. Mai bine aveți grijă să nu vă faceți de rîsul curcilor și să nu vă puneți de-a curmezișul în calea unor oameni de valoare. Asta e !

Krasnopiorîi se ridică și-i întinse mîna lui Netov. Mai mult nu aveau ce să-și spună. Bine barem că l-a condus pînă în anticameră.

XII

Nu prea-l așteptau lucruri plăcute nici la Leșciiov. Dar se vede că asta e crucea pe care trebuie s-o poarte el, căci nimic nu ți se dă pe degeaba.

Tot drumul, care a ținut vreo douăzeci de minute, s-a frămîntat. Aci se gîndea indignat la „ticăloșenia“ lui Krasnopiorîi, aci simțea muștrări de conștiință : omul e pe moarte, îl roagă să-i fie martor la semnarea testamentului, dumnealui

care l-a îndrumat în viață, și dintr-un simplu negustor ce era, a făcut din el un cineva, și el „dă cu zarul pentru hainele lui“, cum behăia adineauri „Kapitoșka“ ; mai mare rușinea ! O să vină la căpătîiul lui ca un prieten, dar mai înainte de asta a dat pe la un „nemernic“ de teapa lui Krasnopiori, ca să-i făgăduiască posturile lui Konstantin Glebovici. Și pentru ce toate astea ?... Ce, n-ar putea el să trăiască ca în sînul lui Avram ? Fără griji, fără necazuri, fără umilință. Să se ducă după pofta inimii ori la Nisa ori la Neapole, să-și ridice un palazzo cu o capelă a lui, cu un cor al lui... Ei bine, nu !... Așa a fost să se lege toate ; s-a cuibărit în el un vierme, ba chiar ditamai panglica, și-l roade, îl roade... S-au nimerit și niște oameni care să-l învețe : Leșciiov, Maria Orestovna... Acum nu mai poate da îndărăt, nu-i îngăduie propriul lui trecut.

Evlampi Grigorievici se ghemuiește în mantaua lui moale, caldă. Nu prea e în apele lui, ca și cînd ar fi în preajma unui acces de friguri... Prea i-au pus toți ăștia nervii la încercare, și nu s-a isprăvit încă cu asta. La Leșciiov n-o să stea prea mult... Nu !... Și acasă ?... Ce i-o mai fi pregătind Maria Orestovna ? O doamne !...

Caleașca intră pe poartă și se opri în fața peronului cu marchiză veche din lemn. Leșciiov avea o casă mică, fără etaj cu pereții tencuiți pe latura dinspre stradă, aflată pe o ulicioară din apropierea bulevardului Novinski, o casă veche, cumpărată la licitație ; casa fusese construită de un „brigadier“¹ oarecare.

Cumpărătorul a mai renovat-o pe dinăuntru, a făcut-o mai caldă, a schimbat dușumelele și i-a pus geamuri noi, dar aranjamentul interior l-a lăsat așa cum era. Destinația camerelor, aproape întreg mobilierul, pînă și mirosul acela de vechi odăi boierești — toate rămăseseră ca mai înainte. Salonul era mai încăpător, dar celelalte odăi erau strîmte, și stăruia în ele întotdeauna un aer stătut.

Pe Netov îl întîmpină un lacheu cu niște mustăți lungi, îmbrăcat într-un surtuc negru.

— Bună ziua, Evlampi Grigorievici, îi zise el, însoțindu-și cuvintele cu o plecăciune.

¹ Grad militar între colonel și general.

— Cum se simte boierul ? întrebă Netov, pătrunzînd în antreul unde mai stăteau și acum niște sipete, cum se obișnuia pe vremuri.

— S-a chinuit rău... Se luptă cu năduful... L-a copleșit... adăugă în șoaptă. A fost doctorul la ceasurile trei din noapte. Aud că vor să facă consiliu.

— Cine e acum la dînsul ?

— Îl aștepta pe Kaceev, Apollon Feodorovici. Îl cunoașteți ?

— Avocatul ?

— Da. Numai că nici pînă acum n-a venit. A fost trimis un om călare să-l cheme...

În antreu pătrunse miros de odaie în care zace un om greu bolnav. Netov se încruntă și își strînse buzele. Îi era teamă de morți și de muribunzi.

Lacheul o luă înaintea prin salonul pustiu și urît, care nu avea alt mobilier decît cîteva mese de joc și un pian, fără plante și fără tablouri pe pereți, apoi prin salonașul cu mobila tapițată cu adamască roșie, o cameră de trecere lipsită de confort, și coti la stînga, printr-o odaie căreia vechii stăpîni îi ziceau „camera de ceai“.

O tuse pornită din rărunchi îl făcu pe Netov să se oprească locului speriat. Parcă îi ieșiseră lui afară toate măruntaiele. Lacheul bătu în ușă și o întredeschise. Dinăuntru se arătă o față tînără. Cei doi schimbară cîteva cuvinte pe șoptite.

— Pofțiți ! îl invită lacheul pe Evlampi Grigorievici.

Bolnavul stătea lungit într-un pat dublu, larg, din lemn de nuc de culoare închisă. Storurile de la geamuri erau ridicate, dar în odaie pătrundea o lumină cenușie ; tapetele cafenii o făceau și mai sumbră. Numai oglinda de toaletă, cu ramă de argint, garnisită cu muselină cu căptușeală roz, aducea o notă mai veselă. În cameră stăruiau aburi nevăzuți de eter și medicamente. Rezemat în perne, Leșciiov își revenea anevoie după un teribil acces de sufocare și de tuse. Își ținea capul aplecat pe-un umăr. De pe fața alungită, umflată, cu barba rară, aproape complet încărunțită, priveau doi ochi furioși din pricina durerii, bănuitori, plini de amărăciune și de dispreț față de toți și de toate. Ochii aceștia aci își lărgeau pupilele, aci rățăceau prin cameră. Gura se schimonosea. Pieptul respira scurt, chinuitor. Se vedea că „l-a copleșit“ apa, cum spusese mai adineauri lacheul. Pîntecul umflat peste mă-

sură indica ultimul stadiu al hidropiziei. O pătură de flanel acoperea trupul bolnavului pînă la brîu. Leșcirov dădu pătura la o parte. Peste picioare avea altă pătură, mai ușoară. La capătul bolnavului era pusă o masă cu o mulțime de medicamente pe ea. La picioare, pe un taburet, stăteau niște cărți de joc și o tăbliță de gresie. Ceva mai încolo, de cealaltă parte a patului, stătea o masă de joc pliantă, pe care se aflau mai multe foi de hîrtie, o călimară cu pană și două tomuri groase.

Sotia lui Leșcirov avea înfățișarea unei doamne de vreo treizeci de ani. Pieptănată și îmbrăcată cu grijă, într-o rochie de mătase, împodobită cu brățară și medalion, ca și cînd s-ar fi pregătit să plece undeva, prezența ei distona ou camera unui muribund. Ochii de o culoare nedefinită, puțin adormiți, nu-i înviorau cîtuși de puțin fața destul de plinuță și frumoasă, încadrată de un păr blond. Îi surîse lui Netov cu zîmbetul unei femei care nu vrea să supere pe nimeni și e în stare să asculte și să suporte orice.

— Evlampi Grigorievici, zise ea încet, aplecîndu-se spre bolnav.

— A ? Ce-i ?... făcu el iritat.

Femeia repetă numele și, întorcîndu-se spre oaspe, îi arătă după expresia de pe fața ei ce bine suportă ea ultimele zile ale chinurilor pe care le încearcă.

Netov se dădu mai aproape de pat, călcînd în vîrfuri.

— A ! Ai venit !... Îți mulțumesc !

Și Leșcirov îl tutuia. El îi spunea „dumneata“.

— Cum e ? îl întrebă Netov.

— Uite... mă înăbuș... Doctorii noștri sînt niște ticăloși... Tîlhari !... Aș vrea să-l încerc pe Mattei¹... Că toți evreii ăștia... afară cu ei ! ăștia umblă numai după bani !

Leșcirov se apucă cu mîinile de piept și își săltă furios capul către nevastă-sa.

— Ce stai aici ?... Ce stai ? Doamne-Dumnezeule ! Ia odată toate astea de taburet !... Și pleacă ! Scutește-mă de prezența ta !

Nevastă-sa luă cărțile și tăblița, și ieși fără a scoate o vorbă, cu același zîmbet pe buze.

¹ Homeopat italian.

— Ce zice unchiul ? Alexei Timofeevici ? I-ai vorbit de rugămintea mea ?

— I-am spus, Konstantin Glebovici.

— Și ?

— Martor — cu multă plăcere...

— Așadar nu vrea să fie executor testamentar ?

— După cum știi...

— A-a ! îl întrerupse bolnavul și ochii îi scăpărară... Bate în retragere ?... Și tu ?

— Eu, Konstantin Glebovici... cu toată plăcerea... dar dă-mi voie să-ți spun...

— Păi da, păi da !... Sînteți niște trădători !...

Se lasă pe pernă. În gîtlejul lui se auzi un hîrîit. Dar nu rămase multă vreme în această poziție. Își săltă din nou capul și se aplecă înainte, așa încît aproape că intră cu capul în Netov.

— Uite așa sînteți voi ! Cîtă vreme omul trăiește, e în picioare, vă e de trebuință, vă scapă de prostia voastră ca de riie, îi dați toată cinstirea. Acum vă cer eu o nimica toată și mă lovesc de refuz, de o lășitate ticăloasă, „nu mă bag, nu mă amestec“... Foarte bine !... Minunat !... Nici nu-mi trebuie !...

— Konstantin Glebovici, dumneata îl cunoști pe unchiul ! Are treburi cu ghiotura. Și de tribunal se ferește, să nu dea de bocluc.

— Ghiotura, bocluc !... Ia te uită cum se exprimă la noi domnii comercianți...

Bolnavul se ridică în coate și își îndreaptă trupul. Mîna dreaptă și-o întinse înainte, în vreme ce cu stînga își descheie și mai larg gulerul cămășii.

— Pentru voi mi-am pierdut eu douăzeci și cinci de ani din cei mai buni ! Mi-e și rușine să-mi aduc aminte !... Au început oamenii să mă pună în aceeași oală cu voi... E și asta un hrăpăreț ca și toți ceilalți, un șmecher, un escroc, o lepădătură de negustor. Or eu am diplomă de magistru... Ai uitat asta ?

— Dă-mi voie, Konstantin Glebovici...

— Ei uite că eu am uitat !... Pentru un blid de linte, mi-am vîndut neamul, ca Isac. M-am băgat în cărdăsie cu de-alde voi !... Ba mai voiam să mi se arate recunoștință...

Gura i se schimonosi. Începu să se foiască în pat. Netov se simți îngrozitor de încurcat. Era gata să primească să-i fie executor testamentar, dar pe unchiu-su nu-l putea angaja.

— Pentru numele lui Dumnezeu, Konstantin Glebovici, zise, nu te necăji. În ce mă privește, eu sînt gata...

— Nu vreau ! strigă înfuriat Leșcirov. Nu vreau !... Să nu vă văd !... Las' că găsesc eu pe alții. Îl chem pe portar, îl chem pe vizitiu, îl chem pe Andrei al meu... Țștia nu-s mai prejos ca voi... nici în materie de ignoranță... Uite cum mi-a fost dat să mor...

— Voi socoti o cinste, urmă Netov, să fiu martor, dacă o vei dori, Konstantin Glebovici.

— Nu-mi trebuie !... N-am nevoie... Văd eu cîte parale faceți... De pe-acum căutați un om pentru postul meu. De ce-ți pleci ochii în pămînt, Evlampi Grigorievici ?... Onorabile ! Uite că și obrajii ți-s numai pete roșii.

— Dă-mi voie !... rosti în șoaptă Netov. Ar fi vrut grozav să se facă mic, mic de tot.

— Ha-ha ! se dezlănțui Leșcirov, și hohotele lui de rîs se pierdură într-un nou acces de tuse.

Speriat, Netov sări în picioare și puse mîna pe unul din paharele cu medicamente.

Pe ușa întredeschisă își vîrî capul soția lui Leșcirov.

— E o mixtura albă, îi zise ea în șoaptă lui Netov și se făcu nevăzută.

— Vrei puțină doctorie ? îl întreabă Netov pe bolnav.

Leșcirov nu-i răspunse. Tușea făcînd eforturi vizibile. I se umflaseră vinele pe frunte și la tîmple. Fața i se făcuse vînată. Netov trebuie să-i sprijine capul. După ce trecu accesul, Leșcirov se prăbuși în perne și rămase întins vreun minut, cu ochii închiși. În dormitor se auzea răsufierea lui.

Netov se retrase în vîrfuri spre ușa.

Deodată, bolnavul puse mîna pe clopoșel și sună. În ușa se ivi nevastă-sa.

— Kaceev e aici ? întreabă Leșcirov abia auzit.

— N-a venit încă.

— Tîlharul !... Fir-ar el al dracului de craidon !

Leșcirov nu-i mai dădea nici o atenție oaspetelui.

— Pot să vă ofer trăsura mea ? o întrebă Netov pe doamna.

— Nu vreau ! strigă Leșcirov. Nu-mi trebuie !... Halal prieteni ! Să mă lăsați în pace ! Toți, toți !...

Și flutură furios din mână.

XIV

Netov ieși din încăpere odată cu soția lui Leșcirov.

Ea îi zîmbi, își împreună mîinile pe piept, ca în pozele care înfățișează o femeie dinaintea icoanei, și își ridică ochii.

— Pentru numele lui Dumnezeu, zise, conducîndu-l pe Netov în salon, nu-l supărați. Iertați-l. Și-a ieșit din fire.

— Da, înțeleg, se învoi numaidecît Netov, aveți dreptate. Și-a ieșit din fire.

— Vă rog... nu-l refuzați...

Leșcirova se lăsă pe o canapea și își duse la ochi batista de olandă cu monogramă în mai multe culori.

— Cu plăcere. Unchiul Alexei Timofeevici primește și el să fie martor.

— Cel fel de martor ? întrebă ea cu un aer de naivitate, luîndu-și batista de la ochii înroșiți.

— Pentru testament...

Evlampi Grigorievici își luă seama. Se pare că a vorbit ce nu trebuie. Lucruri din astea nu se spun soțiilor. Poți să știi ce-i în mintea ei ? Se pare că ei doi nu se prea împacă.

— Pentru testament ? întrebă ea galeș și își lăsă capul pe umăr.

— De fapt... așa cred... încercă s-o dreagă Evlampi Grigorievici.

— Ah, *monsieur* Netov... eu sînt atît de străină de toate astea... nu știu nimic... soțul meu nu m-a inițiat niciodată în afacerile lui... Niciodată... Mă socoate o prostuță... Vă dați seama în ce situație mă aflu... în astfel de clipe... mă simt ca în pădure... Nu vrea să-mi spună care îi e voința ! O, nu !... Nu sînt demnă de asta... Eu nu crîcnesc... Înțelegeți, Evlampi Grigorievici, nu știu care va fi voința soțului meu... Dar

alegerea executorilor... e atît de importantă... și participarea dumneavoastră...

— În ce mă privește, eu... cu dragă inimă... Dar Konstantin Glebovici s-a supărat... N-o să mă vrea fără unchiu-meu; or Alexei Timofeevici, ce-a zis o dată, e bun hotărît.

— Și atunci cine o să fie? Întrebă Leșciova cu un sughit de plîns și își duse iar batista la ochi.

Evlampi Grigorievici se văzu în clipa aceea culcat în pat, între perne, pe moarte... Cum oare o să arate testamentul lui? Și ce-o să facă Maria Orestovna? Se prea poate că nici în asemenea caz n-o să verse nici măcar o lacrimă. Dar el nu va îndrăzni să țipe la dînsa, așa cum face Leșciov. Așa sînt ele toate...

În încăpere dădu buzna un lacheu.

— Poftiți... o chemă el pe stăpîna casei. E furios... Cere iar să fie chemat Apollon Feodorovici.

— Pe mine mă cheamă? Întrebă Leșciova cu aerul unei victime.

— Da! Mi-a poruncit să vă chem. Sună în antreu. O fi Apollon Feodorovici.

Lacheul ieși.

— Mai stați? Întrebă Leșciova, ridicîndu-se și întinzîndu-i lui Netov mîna albă și plinuță, încărcată de inele.

— Păi tot nu-s gata încă hîrțile. Și apoi Konstantin Glebovici s-a mîniat... Poate nu mă mai vrea nici ca martor... ce să-l mai supăr? Vedeți și dumneavoastră... Dacă e nevoie de ceva... dați-mi de știre.

— Eh, Evlampi Grigorievici... Leșciova se rezemă de brațul lui și își plecă capul. Ce contez eu?...

— Poate că are încredere în avocat?

— În Kaceev?

— Da.

— Nu cred... Eu una nu mă amestec... Și aș vrea... ca mai tîrziu să n-aibă nimeni dreptul...

— Totuși... Avocatul are înputernicire și cunoaște legea... Și-apoi o să vadă el singur Konstantin Glebovici, cînd s-o mai liniști, pe cine e mai bine să aleagă... Eu din partea mea...

Dar în sinea lui se gîndea: „Mai dau de bucluc cu tine. Te-apuci s-o lungești cu succesiunea, dacă ți s-o părea prea mică partea ce ți s-a lăsat...”

Își luă zorit rămas bun.

— Vă rog... nu mă conduceți. Să nu se supere iar bolnavul dumneavoastră...

Netov se retrăgea cu spatele spre ușă, transpirat de-a binelea, neștiind cum să iasă mai repede din casa asta, unde nu demult încă, așa cum spunea Krasnopiorîi, „primea învățămintă“.

Leșciova îl conduse pînă-n salon, și în prag își mai ridică odată ochii.

XV

În dormitor îl găsi pe avocatul Kaceev.

Pe marginea patului, cu capul aplecat în dreapta, privind bolnavul cu niște ochi veseli, ședea un bărbat tînăr, scund, cu părul blond. Pe obrajii lui trandafirii, favoriții bine pieptănați semănau cu două pufulețe dintr-o cutie de pudră. Părul moale și lucios stătea pe cap ascultător, despărțit în două de o cărare, în colțuri pe frunte și adus spre tîmple. Mustățile, mai blonde ca părul, se sfîrșeau cu niște fuioare subțiri, date cu briantină. Ochii albaștri priveau bolnavul cu acea căutătură cu care obișnuiesc să se uite la copii oamenii glumeți. Fracul cu insignă la butonieră ședea pe el ca și cînd se ducea la un bal. În tăietura vestei, în formă de inimă, cravata largă, cu capetele drepte, îi cădea pe piept. Manșetele erau prinse cu niște butoni rotunzi de un galben mat, avînd cîte o perlă la mijloc. În toată oadaia se răspîndi un miros de parfum dulceag, amestecîndu-se cu aerul statut cu iz de medicamente.

Kaceev îl ținea pe bolnav de încheietura mîinii, închipuind gestul doctorului cînd ia pulsul.

— Văd, zise el cu un glas cîntat de femeie, în clipa cînd intră Leșciova, că v-ați înfuriat pe cineva. Să știți că pentru asta vă amendez. A, Adelaida Petrovna, *bonjour*! Avocatul se ridică brusc și-i sărută mîna.

Leșciova îl privi cu aceeași expresie ca și pe Netov.

— Konstantin Glebovici nu se comportă bine...

Pe fața Leșciovei se răspîndi o expresie de martiriu.

— Dă-mi hîrțile ! hîrîi bolnavul.

Ea nu-l auzi.

— Hîrțile ! țipă el. Cu cine vorbesc ? Te bucuri, ai ? Te-ai împopoțonat ! Ai văzut un bărbat drăguț ! Cum să nu dai din coadă ? Ți-ai pus și toate brățările...

Kaceev și Leșciova se întoarseră amîndoi deodată spre bolnav. Pe fața ei stăruia același zîmbet. Avocatul se apropie de pat.

— Iar ați început ! îl muștră el pe bolnav. Cum doriți, dar am să mă plîng doctorului. De ce m-ați mai chemat ? Dumneavoastră, Konstantin Glebovici, trebuie să fiți în deplinătatea facultăților intelectuale, nu așa... În felul ăsta puteți să ajungeți în stare de iresponsabilitate !

Bolnavul se potoli și chiar zîmbi.

— Ah, domnule, se plînsese el, mă enervează de nu mai pot.

Și o arată cu degetul pe nevastă-sa.

Avocatul se așează iar pe marginea patului.

— Să fim înțeleși ! zise.

— Adică cum ?

— Vorbim despre ceea ce ne interesează ; dacă vă înfuriați, plec imediat.

— Bine !

— Ori sînt eu avocatul dumneavoastră, ori m-ați poftit numai ca să-mi trageți un frecuș !

— Te-am poftit ! făcu Leșcirov. Curieri speciali trebuie să trimit de mai multe ori după dumneata !... Șapte copoi să alerge și nu te găsesc !... Sub a cui fustă te-au descoperit ?

— Konstantin Glebovici ! îl opri avocatul și făcu un semn din cap înspre Leșciova.

Aceasta aduse o casetă din lemn de mahoni, cu ferecături de aramă.

— Pe ce o pui ? o repezi bolnavul. Unde o să scrie ?... Nici atîta lucru nu e-n stare să priceapă !... O, Doamne !... Cap fără minte, cap fără minte !...

Leșciova nu-și schimbă cîtuși de puțin expresia de pe față. Numai privirea ei se întîlni cu a avocatului. Kaceev se simți stînjedit, deși se obișnuise cu astfel de scene conjugale încă înainte de boala clientului său.

— Am să poruncesc să se aducă, zise pe un ton deosebit de blînd Leșciova.

— Da ce, singură nu poți? Chemi lacheii, ca să vadă orice dobitoc ce fac eu, și după aia să bată toba pe la toate prescurăresele... Auzi dumneata, boierul s-a încuiat cu advucantul. Deșteaptă mai ești !...

— Uite colea o masă, interveni Kaceev. O aranjăm imediat... Avem tot ce ne trebuie... Poftim !

Aduseră lîngă pat masa de joc. Leșciiov își ținea servieta pe piept.

— Perfect ! exclamă Kaceev și împinse mai încolo taburetul. Uite ce, Konstantin Glebîci, dacă nu faceți scandal, după aia jucăm un pichet.

— Ce vorbești ? făcu lbucuros bolnavul, și pentru prima oară ochii lui zîmbiră.

Leșciova, fără a mai aștepta să fie repezită din nou, părăsi dormitorul.

XVI

Servieta stătea acum pe masă. Mai înainte de a o pune acolo, Leșciiov o descurase cu cheița ce-i atîrna de gît laolaltă cu crucea, amuleta cu tămie, o iconiță de email a sf. Mitrofan și un medalion de aur. A răsucit cheița cu mîna tremurătoare și a scos din servieta un caiet de format mare și două coli de hîrtie la fel de mari.

— Ia spuneți, începu Kaceev făcînd pe prostul, iar începem povestea cu cocoșul roșu ?

— Care cocoș ? întrebă Leșciiov, puțin supărat, puțin în glumă.

— Păi nu ? Luăm la rînd pentru a zecea oară paragrafele testamentului...

— Nu țipa ! îl întrerupse bolnavul. Închide bine ușa... Vezi că la fiecare gaură e o ureche ! Mai încet, pentru numele lui Dumnezeu !... Ce, nu poți să-ți domolești vocea de tenor ?... Vezi că asta ascultă pe la uși !... Numai prefăcătorie !... Știe să facă ochi dulci... face pe victima... mielul de jertfă... Numai zîmbetul ei și mă-ntoarce pe dos ! Ei las' că s-alege cu praful de pe toabă.

Bolnavul rîse răutăcios. Rîse și avocatul, dar într-alt fel, înveselit și fără nici o jenă.

— Vorbiți ca în ultima piesă a lui Ostrovski, zise el, abia stăpînindu-și rîsul.

— Care piesă ?

— Mi-a spus cineva că zilele astea Ostrovski a citit într-o casă o piesă cum un zbîr de negustor s-a apucat și el să-și facă testamentul și o păcălea pe nevastă-sa că-i lasă totul ei și un milion unui nepot, dar în realitate nu le-a lăsat nici un ban. Toată averea a dat-o pentru pomenirea sufletului lui păcătos... Ha-ha !...

— Ce te hlizești ?... Ce, eu așa fac ? Păcălesc eu pe cineva ?... Mi-e teamă să spun adevărul ? Umblu cu fofîrlica ?... Ești de față ; ea știe — Leșciiov arată cu capul spre ușă — că n-are la ce să se aștepte. Să nu-și facă nici o iluzie. Nu mă cumpără ea cu zîmbetele astea ale ei !... Dacă-i pe-așa, fac și eu ca negustorul acela... nici un ban !...

— Ei hai, Konstantin Glebovici, nu mai vorbiți și dumneavoastră așa aiurea ! Testamentul eu l-am scris.

— Îl rup bucăți uite-acuma !... Așa îmi vine uneori... cu mîinile mele...

— Ha-ha !... Negustorul acela voia să-l rupă cu dinții... Am niște dinți de fier, zice.

— Să nu vorbești așa ! Îl opri bolnavul pe un ton amenințător.

Kaceev rămase o vreme tăcut, apoi zise, luînd o înfățișare ceva mai prietenoasă.

— Soția dumneavoastră merită toată compasiunea !

— I-auzi, dom'le.

— Da, toată compasiunea... E uimitor cum știe să se stăpînească.

— Să se stăpînească !... Las' că știu eu...

— Și are o răbdare îngerească. Eu, Konstantin Glebovici, am mai puțină... Îmi ajunge la ce am fost martor bunăoară pe ziua de azi... Nu pentru asta vin eu aici. Dacă nu doriți...

Și dădu să se ridice de pe taburet.

Leșciiov aruncă o privire speriată în jur și se ridică în coate.

— Ei hai, hai... Nu mai face pe cavalerul. Nu-i grija dumitale... Hai să trecem la chestiune...

- Păi totul e gata !
- Citește-mi paragraful acela...
- Care ?
- Acela cu fundația... Konstantin Glebovici Leșcirov...
- Paragraful șapte ?
- Da, da...

Avocatul se apucă să frunzărească caietul, aplecat deasupra filelor. Leșcirov îl urmărea cu o privire neliniștită, respirînd scurt și repezit.

Își zicea :

„M-a pedepsit Dumnezeu. Mi-a luat mințile... Cum de-am putut să încredințez întocmirea testamentului unui flusturatec ca ăsta, unui frumos, unui Narcis ! Păi ea, Antigona asta mincinoasă, de-un an de zile se tot holbează la el. Ăștia doi mă mai otrăvesc înainte să mor, îmi dau morfină, mă fură, ard testamentul... Ce, i-ajunge șnapanului ăstuia ce cîștigă?... Ce-o să capete el, mă rog ? Zece, hai să zicem cincisprezece mii... Or aici sînt sute de mii... O să-i promită c-o ia în căsătorie. Dacă apuc să mor cu testamentul ăsta, tot el o să ceară pe urmă juma-juma, o să-i ia banii, o să se lase întreținut de ea... Și-or să se ducă banii ăștia munciți nu pentru înfăptuirea unui lucru bun, la care țin eu atîta, nu pentru eternizarea numelui lui Leșcirov, ci pe franțuzaice, pe cărți, pe dantelele și cîrpele prefăcutei și toantei ăsteia !“...

XVII

Se dădu citire paragrafului. Potrivit acestui paragraf, Konstantin Glebovici lăsa o sumă importantă pentru înființarea unei școli speciale și testa executorilor săi obligația de a obține dreptul ca această școală să-i poarte numele. În timp ce Kaceev silabisea cu glas scăzut textul paragrafului, bolnavul îl repeta în gînd, molfăind din buze. Alcătuisese frazele acestea cu multă dragoste, refăcînd în cîteva rînduri punctul respectiv. Și de data aceasta nu-i plăcură două-trei cuvinte.

— Ia stai, interveni. Aici trebuie modificat.

— Ce ? întrebă nerăbdător Kaceev.

— Uite asta : „dacă în cazul unor neînțelegeri“...

— Lăsați că l-ați lustruit de ajuns...

— Cine, eu ?

— Dumneavoastră, Leșciiov Konstantin Glebovici.

— Ce rang am eu la urma urmei ? Asta în tagma voastră s-au prăsit tot felul de limbuți incuți ; eu însă nu pot așa, eu am simț artistic. Voi l-ați pierdut cu toții... S-a umplut lumea de meșteșugari și năimiți.

Kaceev lăsă să-i scape caietul și își împreună mîinile pe piept.

— Ați uitat care ne-a fost înțelegerea, Konstantin Glebovici. Iar începeți cu ocările ?

— Dă-l încoace.

Leșciiov întinse mîna după caiet. Avocatul i-l dădu.

— Un cuvînt !... Totuna trebuie transcris... zise Leșciiov, vorbind anevoie.

Începea iar să se înăbușe.

— De ce să-l transcriem... parcă așteptați martorii ?

— A, martorii ? izbucni Leșciiov. A fost adineauri aici Evlașka Netov, un păduche, un idiot incult. Eu l-am șlefuit, eu l-am făcut biped din patrupez ce era. Și dumnealui... dă bir cu fugiții... a simțit miros de hoit... S-a înțeles cu unchi-su, vulpoiul acela bătrîn. Ăla nu vrea să fie executor testamentar... Mă gîndisem la el... Oricum, e mai cinstit, mai cu judecată ca alții... Acuma pe cine să iau ?... Pe oine ?

— Iertați-mă, îl întrerupse Kaceev, dar vă cunoaște o jumătate de oraș... Luați și dumneavoastră pe vreun boier dintre prieteni, dintre bizantini... ha-ha-ha !

— De unde cuvîntul acesta ?

— Le-a plăcut fraților... zise Kaceev pe același ton ironic.

— Țștia s-au răsufat. Au rămas în urmă. Dacă e să iau pe cineva, atunci să iau un negustor. Țșta măcar nu face pe deșteptul și știe o socoteală... Dar pe cine să iau ?... Poate oare el să-mi înțeleagă sufletul ? Poate oare să ghicească el, ia un prăvăliaș și un escroc, ce simțăminte au dictat bunăoară acest punct șapte ?... Ce, dumneata nu-i cunoști ? Săraci cu duhul toți, ultima expresie a vulgarității !...

Accesul de tuse fu mult mai slab. Leșcirov își proptise fruntea în palma mâinii drepte și privea înainte peste capul bălai al lui Kaceev. Acum vorbea mai deslușit, și din vocea lui răzbeau tonalități nostalgice...

— Tinere, văd că te-ai înhăit și dumneata cu ăștia... Să nu te vinzi ! Pentru numele lui Dumnezeu, să nu te vinzi... Nici măcar așa cum m-am vîndut eu... Eu unul n-am trîșat !... Mîine or să mă ducă la cimitir și or să-ți spună : Leșcirov a făcut avere furînd, Leșcirov era omul celor mai mari escroci, și falsificatori de bani... Să nu-i crezi... Eu n-am furat nimic, nimic ! Dar am acceptat un compromis... Da. Măcar că le dădeam mereu peste nas și le dovedeam în fiecă clipă că le sînt superior, mîncam totuși de pe urma lor... Și m-am vulgarizat, o mărturisesc în fața Domnului și Mîntuitorului meu ! Am decăzut... Mă tot gîndeam : cînd oi avea o sută de mii, și pe urmă două sute, trei sute, mă las de asta și intru în societatea altor oameni, îmi caut mîntuirea... Am să încep iar să cuget... să-mi purific simțămintele... Dar între timp m-a lovit boala. Și nici un fel de doctori n-or să mă mai pună pe picioare, văd asta. Știu să-mi pun diagnosticul la fel de bine ca și ei... Uite asta-i tragedia. Ascultă ce-ți spun, avocat spîlcuit, ascultă... și dacă ai inimă și nu abur în piept, uită-te la mine, uită-te bine, și teme-te să nu fii chemat să-ți ceri tu însuși socoteală.

Obosit, tăcu și închise ochii. Fața i se scofîlcise și mai rău. În jurul ochilor se conturau adîncituri cafenii.

Kaceev îi aruncă o privire scurtă, puse caietul în servietă și se aplecă peste masă.

— Konstantin Glebovici, zise încet, ajunge, zău, cu modificările astea... Cînd or fi martorii gata, trimiteți să mă cheme... De altfel, pot să semnez testamentul și fără mine, dumneavoastră cunoașteți formalitățile. Cît despre executori, găsim noi alții...

— Pe cine ? Întrebă abia auzit Leșcirov.

— Să zicem pe Netov... Iar al doilea... de exemplu pe mine ! Eu cunosc legea. Acuma, hai mai bine să facem o partidă... Mă duc să aduc cărțile.

Kaceev ieși.

În salon, unde o găsi pe Leșciova croșetînd, conversația se desfășură în șoaptă.

— A avut nervi ? întrebă ea cu o voce timidă.

— Vai de capul meu ! Mi-a citit o întreagă morală ! Ca Boris Godunov în ultimul monolog... Fii bună și dă-ne cărțile... Facem un mic pichet... Mai am timp pînă să merg la tribunal... Ah, doamnă dragă !

Avocatul îi sărută mîna, ea îl sărută pe ceafă, după care se ridică și porni spre ușă.

— Cărțile sînt acolo... în dormitor... Cum a rămas cu executorii ?

— M-am oferit eu.

— Ce înseamnă un prieten ! făcu ea, lungind cuvintele, și își ridică ochii în tavan.

Avocatul se uita într-o parte. Îl fulgeră gîndul : „Cine te poate ști cum ai să te porți după ce se va fi dat citire testamentului !“

Mai mult nu schimbă o vorbă. Leșciova intră prima în dormitor.

— Trei partide ! zise tare Kaceev, intrînd în urma ei. Nu mai mult, Konstantin Glebovici. Ați auzit ?...

— Cum vrei, întrebă Leșciova, pe masă, sau îți pun planșeta în pat ?

— În pat ! Știi doar...

Leșciova scoase de după măsuta de toaletă o mică planșetă, o așeză pe marginea patului, trase taburetul mai aproape, puse pe planșetă două perechi de cărți și tăblița de ardezie, bătut pernele și-l ajută pe soțul ei să se ridice de la mijloc.

Începu partida. Leșciova se așeză la picioarele patului și se uita în cărțile lui Kaceev. Bolnavul cîștigă la început. Îi intrară chiar din primul joc paisprezece puncte — o damă și un cinci, și cincisprezece — de treflă. Lua levatele cu o deosebită satisfacție și le așeza plesnind din degete. Și următoarele trei-patru jocuri i-au venit cărți bune. Dar iată că după un timp Kaceev a făcut nouăzeci. Chiar dacă ar fi vrut, nu se putea lăsa bătut, pentru că Leșcirov s-ar fi înfuriat. A cumpărat trei ași.

— Tu ce te uiți la amândoi în cărți ? o întrebă Leșciov pe nevastă-sa.

— Cărțile tale nu le văd, dragul meu.

— Ce vorbești ? Stai uite ici.

Și-i arată căpățiul patului.

— Ia-ți un scaun și stai... Fă și tu ceva, croșetează, nu mi te băga în ochi.

Soția îi împlini voia și se așează pe un scaun la căpățiul patului.

— Paza bună trece primejdia rea, zise Kaceev, dând cărțile. Prea vă înfierbîntați și dumneavoastră, Konstantin Glebici !... N-ați jucat bine.

— Îi fi vrînd să învâț de la dumneata cum să joc ?

— De ce nu ?...

După ce i-au tot venit cărți bune, acum Leșciov nu mai ieșea din șeptari și optari. Kaceev cîștigă prima partidă. La socoteala punctelor, bolnavul se porni să țipe, începu să numere el — jucau cîte o partidă de opt — se încurcă și îl apucă un acces teribil de tuse.

— Ce-ar fi să încetați ? observă Leșciova.

— Nu-i treaba ta ! o repezi bolnavul.

Femeia dădu să plece.

— Stai aici ! Stai !

Jucător superstițios, avea el semnele lui.

După a treia mîină, norocul trecu iar de partea adversarului.

— Ce stai aici ?... Pleacă !... Așază-te altundeva !...

Leșciov o împinse cu mîna. Ea se retrase la geam și își luă lucrul.

A treia partidă n-o mai sfîrșiră. După o nouă izbucnire în patima jocului, Leșciov avu un acces de sufocare așa de puternic, încît pînă și avocatul se pierdu cu firea. Trimiseră îndată după doctor și bolnavul fu așezat într-un fotoliu, pentru că în pat nu mai putea sta. Cu fața lividă și cu ochii dați peste cap, gema și se legăna înainte și înapoi, sprijinit de nevastă și de lacheu.

„Nu semnează testamentul, își zise Kaceev, punîndu-și mînușile în antreu. L-a dat gata hidropizia... Mde ! Adelaida Petrovna e o doamnă în floarea vîrstei. Numai că e cam prostuță ! Dar poți să știi ? Odată își arată colții ! Dacă nu

apar moștenitori direcți și nu există testament, rămâne ea cu vreo șapte sute de mii, dacă nu mai mult.“

Încuie singur ușa antreului. Lacheul era ocupat cu stăpînul. Își aminti de „povețele“ lui Leșciov.

„A găsit și el cînd să se căiască“, își zise, și la gîndul acesta rîse. Ieșind pe peron, strigă la vizitiu :

— Perfil ! Trage trăsura !

XIX

Maria Orestovna Netova sună. În buduarul ei are sonerii electrice, pe care le găsește „mai nobile“ decît clopoței cu sîrmă. A făcut baie și acum se relaxează, întinsă pe un scaun cu prelungitor, căptușit cu atlas. Pereții camerei sînt tapetați cu atlas bleu și încadrați în ciubuce albe. La fel e și plafonul. Camera seamănă cu o bombonieră întoarsă pe dos. Masa de toaletă, oglinda mare, șifonierul, sorinul dat cu lac alb și tivit cu aur, perdelele dantelate, garniturile și ciucurile taburetelor joase învelite în stofă dau încăperii un aer gingaș, diafan. Dar în dimineața asta pătrunde de-afară o lumină spălăcită.

Netova are pe ea un capot peștit de mătase, cu flori mărunte de model turcesc, pe cap o bonetă mică, în picioare — pe care și le-a întins așa încît lasă să se vadă și ciorapii brodați de mătase — papuci auriți. Maria Orestovna e blondă, dar de un blond nu prea strident ; părul ei bate în castaniu. Ceea ce îi face îndeosebi frumos capul e fruntea, forma capului, cărarea părului și faptul că poartă cosită. E trecută de treizeci de ani, dar pare mai tînără. La rădăcina nasului i se adună mereu cute adînci, drepte. Are nasul mare, uscat, puțin coroiat, cu nările înguste și lungi, în schimb buzele sînt de un roșu aprins, deși puțin zbîrcite, iar dinții albi, dar neregulați și cu strungăreață. Privește adesea într-un punct cu ochii ei căprui, înguști și puțin miopi. Pieptul nu prea bogat și-a păstrat liniile armonioase, umerii îi are rotunzi, ușor trași înapoi. Obișnuiește să strîngă din umeri într-un fel al ei, întorcînd capul într-o parte. Dacă s-ar ridica, am vedea că e

destul de înaltă. Are degetele lungi, aproape uscate, din care pricină inelele îi joacă în ele. Prin miresma de par-fum și pudră pe care o degajă răzbește parcă un miros de medicamente.

A isprăvit de băut ceașca de cacao. Face asta la prescrip-ția medicului și întotdeauna cu o strîmbătură.

În cameră intră prima cameristă, Berta, o nemțoaică din Revel, o fată voinică, scundă, toată numai pistrui, îmbrăcată într-o rochie gri de o croială sobră.

— Cheamă menajera și după aia intendentul.

Casa o administra Maria Orestovna. Oamenii îi ținea din scurt. Evlampi Grigorievici nici n-ar fi fost în stare să gă-sească intonațiile pe care le găsea nevastă-sa pentru a da po-runci. Ea vorbea uneori pe nas, într-un chip foarte discret, dar cu o vibrație nervoasă, cu totul aristocratică, a vocii.

Menajera, o femeie trecută de cincizeci de ani, din rîn-durile nobilimii, cu o bonetă neagră de tul pe cap, îmbrăcată cu un capot de mătase și cu o pelerină mică de culoare cas-tanie, cu părul încă fără fire albe, arborînd un aer de im-portanță, se opri în ușă. Netova nu ar fi poftit-o pentru nimic în lume să stea jos de față cu ea, deși menajera era soție de căpitan și făcuse studii la „Institutul patriotic” ca fiică a unui ofițer ucis în război, pe cînd tăticul Marici Orestovna a murit abia cu titlul de „cetățean onorific ere-ditar”.

— Te rog, Glafira Lukinișna, zise Maria Orestovna, gra-seind și încrețindu-și fruntea, mai mult să nu-mi faci cacao... De mîine nu mai beau...

— Și ce-o să beți? Întrebă menajera cu o voce joasă.

— Deocamdată ceai... Și uite, aș vrea totodată să te pre-vin, Glafira Lukinișna, că eu personal... s-ar putea să nu mai am nevoie de dumneata.

— Adică cum?

— Dacă eu plec în străinătate... Evlampi Grigorievici n-o să mai primească atîta lume.

— Totuși... obiectă menajera.

— Vorbește cu dînsul... Dacă vrea...

— Dacă-i spunei dumneavoastră...

Ochii menajerei adăugară restul.

Maria Orestovna se încruntă.

— De rugat nu-l rog... Dumneata în orice caz vei primi de la mine leafa pe... trei luni... Și am să te rog să dai atunci în primire totul intendentului.

Menajera vru să spună ceva, dar Maria Orestovna făcu un semn cu mâna stîngă și adăugă :

— Mai tîrziu.

XX

După ce menajera ieși, Maria Orestovna își schimbă poziția picioarelor, punînd stîngul peste dreptul, își potrivea dantele de la piept și privi pe geam.

Ochii îi ardeau. N-a dormit toată noaptea aproape. I se întîmplă des asta. O încearcă o boală, cu toate că ea nu se plînge de nimic. O consultă doctorul și uneori îi prescrie oîte ceva ; a sfătuit-o să bea cacao dimineța. Dar ea nu suferă de nimic. Poate nervii ? Da. Dar de ce ?

N-a închis ochii pînă-n zori, căci nu-i dau pace gîndurile. Nu-i vine ușor să se convingă definitiv că nu mai poate continua să trăiască așa, sub același acoperiș cu Evlampi Grigorievici al ei... Pînă nu demult putea încă, dar acum nu mai poate. E peste puterile ei ! A tras ea de el să-l ridice, a tras, și deodată i s-a scîrbit !

Mai sună o dată și porunci să fie chemat intendentul.

Avea un *maitre d'hotel* veritabil, un alsacian rusificat, pe nume Auguste, un bărbat gras, blond, cu cîrlionți pe capul rotund, vorbind cu un ușor accent german. Fusesse cîndva ajutor de bucătar șef la restaurantul „Borel“.

Cu Auguste, ea vorbea franțuzește.

Primi și el aceeași înștiințare ca și menajera, arătîndu-se și mai surprins, dar se liniști cînd află că „*monsieur Niétoff*“ îl va reține probabil, chiar dacă doamna va pleca în străinătate.

În străinătate !... A fost de multe ori în străinătate, și la început șederea peste hotare îi făcea plăcere, mai tîrziu o lăsa indiferentă, adesea o plictisea. Acum „străinătatea“ o ademenește... Se și vede la Posilippo, sau la Nisa în timpul

iernii, iar peste vară la Ischl, la Dieppe, pe insula Wight, la toamnă la Florența. Abia atunci va trăi așa cum a visat ea întotdeauna. Singură, cu o *dame de compagnie*, o pariziană în vîrstă, inteligentă. Ce, e mare lucru să aibă un salon? De pe acum poate să se numească „*madame de Niétoff*“, iar pînă atunci „consortul“ ei va fi avansat general. Și n-o să-l mai care după ea ca pînă acum. Niciodată! Cîte zile o avea!...

Maria Orestovna se ridică. Simți în picioare o mare slăbiciune, ca și cînd cineva i le-ar fi schilodit. Să-și distrugă ea sănătatea? Și din pricina cui?

Trecu în cabinetul ei, o cameră aranjată într-un stil auster, cu tâpete mov în chenare negre, cu bronz stil *Louis XVI*. Dulapul de cărți și biroul erau și ele din lemn de abanos. Nu-i plăceau tablourile, așa că pereții erau goi. Numai pe unul din pereți atîrna o superbă oglindă venețiană. În camera aceasta poposeau intimii Mariei Orestovna, bărbați; după prînz se serveau aici lichioruri și cafea cu țigări de foi. Evlampi Grigorievici era rareori invitat.

Prin despicătura draperiei duble, grele, se vedeau cele două saloane și sala de dans. Covoarele multicolore se așterneau unul după altul pînă în pragul holului, unde parchetul bine lustruit răspîndea gingașe luciri galbene. Toate încăperile acestea mărețe, care nu demult încă o încîntau pe Maria Orestovna cu strălucirea lor sobră, aproape maiestuoasă, în dimineața aceasta o iritau, îi aminteau că ea nu e în casa ei, că toate aceste covoare, gobelinuri, tapete și obiecte de bronz împodobesc casa consilierului comercial Netov. Dar nu poate nici ea să-i spună:

— Marș afară!...

Oricît e el de dresat, tot i-ar ajunge curajul să răspundă:

— Nu, nu vreau.

Ei bine, ajunge... Dar ea nu are nimic al ei!... Nimic! Doar așa, niște nimicuri, economii de la toalete, din cheltuieli... Cum de a putut ea în răstimp de zece ani, punîndu-și necontenit la contribuție mintea și voința, să ajungă într-o asemenea situație?

Noaptea asta i-a amintit cum...

Netova se așează la birou, deschise o casetă nouă de argint, luă o foaie prelungă de hîrtie colorată, cu monogramă

pe toată întinderea foii, scrise un bilet, sună de două ori și îl dădu lacheului care intrase, zicându-i :

— Trimiți imediat un om. Începi să primești de la ora trei. Dacă domnul Paltusov vine mai devreme, îl introduci.

XXI

„Dar n-am comandat masa“, își aminti Maria Orestovna și sună. Azi nu avea invitați la masă. Paltusov, probabil, va rămîne. Poate mai rămîn doi-trei. Cineva, în orice caz, trebuie să rămînă. Pentru că ea nu poate să stea, mai ales azi, între patru ochi cu Evlampi Grigorievici.

Obişnuia să comande masa prin mijlocirea menajerei. Aproape întotdeauna, Maria Orestovna intra în amănunte. De data aceasta, însă, îi zise Glafirei Lukinişna, care își făcuse apariția în pragul uşii :

— O masă pentru cinci persoane... Antreuri ca de obicei...

Pe birou stăteau ziare din Moscova și Petersburg, o revistă cu banderolă, un pachet gros și alungit, cu mărci străine, și o scrisoare de format mare, pe hîrtie albastră, tot din străinătate.

Maria Orestovna puse deoparte ziarele și revista. În pachet erau mostre de stofe de la Worth. Le examinează cu un aer nepăsător. Erau materiale de toamnă și iarnă. Acum n-avea nevoie de ele. O să meargă singură acolo și o să-și comande. În momentul acesta n-avea chef nici să se îmbrace. S-au cheltuit bani grei cu toaletele. I se trimeteau în fiecare an de la Paris, sau mergea ea singură acolo să-și cumpere și să-și comande. Dar îi aduceau oare acestea vreo mîngîiere ? Pentru cine făcea ea toate astea ?

În plicul albastru cu mărci franțuzești se afla o factură de la un pantofar, furnizorul ei. Nu-și comanda niciodată încălțăminte la Moscova. Consultă totalul — 271 franci — și puse factura deoparte.

Trebuia să vadă ce de-a lucruri s-au strîns în camera ei de garderobă. Să le ia oare pe toate cu ea ?

Cinci minute mai târziu, intra în urma Bertei într-o cameră spațioasă și înaltă, plină de dulapuri din lemn de fra-

sin, între care se rînduiau rafturi date cu vopsea albă de ulei și încărcate cu cutii de carton de toate formele și dimensiunile — albastre, albe, roșii. În încăpere stăruia un aer curat și proaspăt, în care se deslușea un miros ușor de mosc. Lîngă ferestre, în dreapta intrării, atîrnau pe niște console speciale capoate și fuste, și tot aici se afla amenajat un colț pentru călcatul lucrurilor mărunte. Totul vădea o mare ordine.

— Deschide ! îi porunci Maria Orestovna Bertei, arătînd spre primul dulap din stînga.

Aici atîrnau rochiile de iarnă, înfășurate în cearșafuri, rochiile grele, cusute cu mătăsuri, argint, aur, împodobite cu dantele. Unele din ele nu le mai pusese de mai bine de un an. Jumătate din rochiile acestea va trebui să le lase. În dulapul următor se aflau mantile, pelerine și tot soiul de *confections de fantaisie*¹. Multe din ele nu mai erau la modă. Maria Orestovna nu obișnuia să facă cadouri. Dar nici să vîndă din veșminte nu putea. Din dulapul acesta își va alege două-trei lucruri. Toaletele simple de toamnă și le va lua ca să-i fie de drum și pentru zilele urîte de la Nisa, sau acolo unde va sta peste iarnă. La Worth își va comanda patru rochii, nu mai multe.

„Își va comanda“... Dar va avea oare cu ce ? Azi orice rochie cît de simplă costă acolo o mie de franci, ba și mai mult“.

Așa fu inspectată toată garderoba. Dăruî cameristei o rochie și o bluziță. Berta roși pînă în vîrfurile urechilor și făcu o reverență, îndoindu-și piciorul drept petrecut pe după stîngul.

Inspectarea garderobei o obosi. Revenită în cabinet, puse mîna pe ziare. Mai întîi luă o mică gazetă din Moscova, în care de două zile erau „luați în răspăr“ soțul ei și unchiul lui. Probabil o fi și azi ceva. Articolașul acela a însemnat pentru ea un moment de cotitură. A supărat-o nu ofensa adusă soțului, cît faptul că ea era soția lui. În aceeași zi i-a făcut o morală bună și i-a dat poruncă cum să procedeze, la cine să meargă, ce să spună. Treaba asta a iritat-o, i-a înveninat inima, a ajutat-o să alcătuiască un întreg plan de acțiune.

¹ Aici obiecte mărunte de toaletă. (Fr.)

Iar ieri toată ticăloșia asta i-a revenit în minte și, ca o ultimă picătură, a făcut să se reverse cupa amărăciunii ei.

A trebuit să se ocupe vreme de aproape zece ani de un om ca soțul ei. Va ajunge să vadă scris pe plicurile adresate lui „Excelenței-sale“... Și pe urmă? Ce legătură are cu asta ea, viața ei personală? Să rabzi ca un pamfletar oarecare, plătit cu trei copeici rîndul, să te facă de două parale într-o foaie imundă, din pricina nimicniciei lui Evlampi Grigorievici al tău, să-și bată joc de „elevul“ tău ca de un idiot, iar pe tine să te înfățișeze „în mărime naturală“ — așa scria în foileton — cu toate dorințele și proiectele tale intime, cu toată munca ta interioară, cu preocupările pentru „inteligenta“ ta, pentru intelectul și relațiile tale, pentru legăturile tale cu artiștii, oamenii de știință și literații?

„O mic-burgheză cu veleități nobiliare“ — uite așa ți se spune !...

XXII

Mîinile Mariei Orestovna, în care ținea gazeta, erau cuprinse de un tremur nervos. Citea cu lornietă, dar nu purta *pince-nez*. Uite rubrica „revista revistelor“. Printre știrile și notele din oraș parcurse un rînd, două, trei, tipărite cu roșu. Ce-i asta?... Iarăși ea !... De data aceasta fără soț, la singular... Ce mișelie ! Scorneli stupide și vulgare !... Dar o vor recunoaște toți... Ia te uită... și o aluzie murdară... Atîta mai lipsea !...

Maria Orestovna păli brusc. Simți în gură un gust amar. Azvîrlî ziarul pe masă și începu să se plimbe prin cabinet.

Oricît ți-ai face curaj, oricît te-ai înălța pe un pedestal, asemenea ticăloșii nu-i chip să le suporti ! Ce, este el în stare să-i ia apărarea ? Ba el primul dă înapoi. Nici gînd să inten-teze vreo acțiune împotriva redacției. Și chiar dacă ar intenta, s-ar face și mai rău de rîs !... Să se bată în duel ? Ha-ha ! Evlampi Grigorievici, el ? Bine, dar ea nu vrea nimic din toate astea : nici scandal, nici proces, nici duel. Afară de-aici, pentru ca nimic să nu-i amintească de acest „prăvăliaș“ cu un suflet meschin, calic, vanitos, incapabil chiar și să facă rău !

Auzi dumneata, să scornească o calomnie murdară pe seama ei, ca soție și ca femeie ! Pe seama ei ! Pentru ce a fost ea zece ani credincioasă lui Evlampi Grigorievici ? Da, credincioasă, cînd ar fi putut să profite... și aici, și la Petersburg, și în străinătate. Uite, a intrat în al treizeci și doilea an de viață, și cîți bărbați străluciți o ispiteau la dragoste ! Știa întotdeauna să placă și știe și acum. Care femeie e mai inteligentă ca ea aici, la Moscova ? Le cunoaște ea pe toate doamnele acestea ale vechii nobilimi. Se pot oare ele măsura cu ea ? Ce au învățat ele, ce înțeleg ?...

Gîndind așa, i se înfățișă chipul soțului, cu zîmbetul lui dulceag, cu sprîncenele stupid încruntate și cu o barbă de vînzător din Nojovaia, cu formulele lui banale de politețe, „binevoiiți a vedea“, „vă cer favoarea să...“, cu dragostea lui slugarnică. Dumnealui e îndrăgostit ! Dumnealui nutrește o pasiune ascunsă !... Dumnealui îndrăznește !... De altfel, ea nu i-a îngăduit niciodată să-și arate pasiunea asta. Totuși el e bărbatul ei... Și a fost o vreme cînd, în primii ani, ei încă nu locuiau fiecare la alt capăt al casei !...

Furia tot nu-i trecea. În capul ei roiau gînduri pline de ură.

În ușa își făcu apariția un lacheu, cu o mică tavă de argint. Omul tuși intenționat.

— Ce e ? strigă aproape speriată Maria Orestovna și numaidecît își potrivi ținuta.

— O telegramă. Porunciți să semnez de primire ?

— Am spus o dată să semneze portarul... chiar și atunci cînd eu și Evlampi Grigorievici sîntem acasă.

Lacheul se făcu nevăzut în dosul draperiei, după ce scoase din plic chitanța de primire.

„E de la Paltusov“, își zise Maria Orestovna și se duse la geam să citească telegrama.

Dar telegrama nu era din oraș, ci din Petersburg...

Interesant ! Conta pe fratele ei, care avea serviciu în străinătate, intenționînd să-l cheme la Paris ; or el se află la Petersburg și peste trei zile va fi la Moscova.

Numai ghinioane !... Sau poate e mai bine așa. E un om apropiat, și acum o să-i prindă bine. Așa o să-i vină mai ușor. El i-ar putea face un bun serviciu, dar nu prea își pune ea speranțe în facultățile lui intelectuale... Fratele Kolea... Și el e elevul ei. Țsta desigur se va umfla imediat în pene și

își va desface coada ca un păun... ar putea fi util cu franțuzeasca lui, cu tonul lui, cu bună-cuviința lui și cu delicatețea lui copleșitoare. Așa e...

S-a făcut ora trei și ea încă nu e îmbrăcată... Nu poate primi oaspeții în capot, deși azi e cam umflată în talie și i-ar fi greu să îmbrace corsetul. Trebuie să-și pună o simplă *ceinture* și o *roche* mai ușoară.

Reveni în buduar și vru să sune. Dar mîna ei, întinsă spre butonul soneriei electrice, se lăsă în jos. Fața i se schimonosi, cutele de la rădăcina nasului se adînciră între sprîncene, ochii scînteiară a mînie și dispreț.

De după draperie apăru capul aplecat al lui Evlampi Grigorievici, căutînd-o din ochi.

— Pot să intru ?

Ce tupeu ! El nu îndrăznea niciodată să intre înaintea de masă la ea în buduar. Dar n-are a face. Mai bine acum, decît s-o tot lungească așa !

— Intră, îi spuse ea printre dinți și se întoarse cu fața la oglindă.

Evlampi Grigorievici intră în vîrfuri, îmbrăcat în frac, așa cum venise, cu servieta la subsuoară.

XXIII

— Se poate ? repetă el, neîndrăznind să treacă pragul. Maria Orestovna nu-i răspunse.

Bărbatul ei își întinse și mai mult gîtul și intră în buduar. Puse servieta și pălăria pe un fotoliu de lîngă ușă și se apropiu de Maria Orestovna.

— Am venit pentru o clipă... începu el, schimbîndu-se de pe un picior pe altul.

— Mă bucur, răspunse ea și abia acum se întoarse cu fața la el.

Evlampi Grigorievici îi aruncă o privire scurtă și înțelese că se pregătește ceva ieșit din comun.

— Ai citit ziarele de azi ?

Maria Orestovna rosti întrebarea pe un ton și mai nazal ca de obicei.

— Încă nu...

— Ia de pe masă... admiră...

Și îi spuse titlul ziarului cu pricina.

— Am tot timpul, răspunse el, bănuind că-l paște un necaz.

— Citește, am zis. Dă-le încoace.

Atunci când Maria Orestovna vorbea scurt și rostea apăsător fiecare silabă, soțul ei știa că e mai bine să se declare de acord cu toate chiar de la începutul discuției.

Luă ziarul de pe masa din cabinet și i-l dădu ei. Maria Orestovna găsi articolașul cu pricina și i-l arătă.

— Te rog să citești...

— Ce... iar e opera amicului Kapiton Feofilaktovici?

— Citește!

Evlampi Grigorievici începu să citească. Distingea cam anevoie literele mărunte. Ca să priceapă bine un text, trebuia întotdeauna să-l citească de două ori, iar unul scris de mână, de trei ori.

— Ei? Întrebă, nervoasă, Maria Orestovna.

Se lungise pe scaunul pe care își băuse ceașca de cacao.

Netov se tulbură. Pe frunte îi răsăriră broboane de sudoare. Fața i se umplu, de pete, ca de dimineață la Krasnopolri.

— Canaliile!

— Te rog fără invective! Îl opri ea.

— Bine, iartă-mă... începu el, sufocându-se și agitându-și mâna în care ținea ziarul făcut mototol. Pentru asta...

— Ce, mă rog? Îi dai în judecată? Da?

— Nu, nu-i dau în judecată... Îi trimit la casa de nebuni!...

Ea vedea pentru prima oară o asemenea izbucnire de revoltă la el.

— Stai jos și ascultă, Evlampi Grigorievici, îl potoli cu vocea ei, în care se deslușeau obișnuitele note de dispreț. Uite unde am ajuns cu dumneata...

El rămase cu gura căscată și cu privirea împrăștiată.

— Dumneata?... Eu?... Dar ce vină am eu în toate astea?... Pentru dumneata, eu...

— Nu te-am întrebat ce ești în stare să faci. M-am gândit și ieri mult... Mișelia asta din gazetă nu e decât un nou pretext...

— Kapitoșka !...

— Te rog fără trivialități ! Neamurile dumitale, tot poporul ăsta... nu vreau să-mi exprim părerea formată asupra lor. Stai jos, am zis. Nu pot vorbi cînd te văd foindu-te dintr-un colț în altul.

Evlampi Grigorievici se așează la picioarele ei. În ochii lui mai stăruia aerul acela de zăpăceală. În clipa asta ei i se făcu milă de el, dar nu-l învrednici cu o privire ; își lăasă ochii în jos, atentă la propria ei voce.

— Eu n-am de gînd să sufăr din pricina dumitale, urmă Maria Orestovna, rostind distinct cuvintele, fără grabă. Și să nu mă întrerupi !... N-am de gînd, zic. Dumneata nu poți să asiguri soției dumitale nici stima, nici respectul cuvenit. Dacă nu m-am mai străduit și eu să fac din dumneata ceva care să semene a... a ceea ce trebuie să fii ! Nu-i chip de făcut nimic... Dumneata nu meriți nici grijile, nici eforturile mele... Dar eu sînt încă tînără, Evlampi Grigorievici, și nu vreau să dau în oftică din pricina dumitale... Dumneata mi-ai compromis sănătatea. Aveam o sănătate de fier, dar acum mă simt istovită... Meriți dumneata asta ?

— Maria Orestovna... Mașenka !...

Evlampi Grigorievici stătea gata să plîngă.

— Nu mă întrerupe !... Înțelegi ce spun ?

— Înțeleg !

— Eu vreau să trăiesc... Destul te-am dădăcit... Alaltăieri am hotărît să plec pentru sezonul de toamnă în străinătate, în Sud... Acum nu mai vreau să revin niciodată la Moscova.

— Cu-um ?

Netov simți un nod în gât.

— Foarte simplu. Nu vreau. Trebuie să înțelegi, în sfîrșit, că eu nu mai pot primi pe nimeni acum, cînd noi am devenit ținta ironiilor întregului oraș.

— Dă-mi voie... Maria Orestovna, draga mea !

— Lasă-mă să termin !

— Păi noi îi băgăm în pușcărie !

— Ha-ha !... Te las s-o faci singur... Eu una nu voi fi aici. Și asta trebuie s-o dorești dumneata însuși, dacă mai porți un pic de respect persoanei mele.

— Respect ?... Dragostea mea !...

— N-am eu nevoie de dragostea dumitale ! Îl opri ea cu o senzație de repulsie și își petrecu palma peste genunchi. Dragostea dumitale e pentru mine o povară grea !

Netov rămase tăcut. Obrajii i se făcură pământii, ochii i se încetoșară.

— Te previn, Evlampi Grigorievici, că eu părăsesc Moscova. Nu pot suporta orașul acesta, mă sufoc aici.

— Cum dorești... pentru că și eu... la urma urmei pot și eu să mă desprind...

— Adică cum ? Întrebă ea cu ironie în glas. Dorești cumva să mă urmezi ? Nu, nu. Dumneata poți să rămii... Eu am nevoie să mă odihnesc, să mă simt liberă... Vreau să stau singură...

— Adică până la primăvară ?

— Și toată primăvara, și vara, și iarna... Am tot dreptul. Cum ai să te descurci dumneata aici, te privește... Las' că se aranjează ele toate și fără mine, ai să fii înnobilit, pe urmă ai să capeți ordinul Sfântul Stanislav clasa întâi, apoi ordinul Sfânta Anna.

— Adică să rămîn singur ?

— Mă rog... asta și e tot ce-ți dorești.

— Vorbești cu păcat ! izbucni el. Până acum... te-am adorat...

Maria Orestovna își petrecu iar palma peste genunchi și își răsfrînse buza de jos.

— Foarte bine, îl întrerupse, să lăsăm asta. Acum îmi cunoști dorința, știi ce îți cer, Evlampi Grigorievici. Dar dumneata nici până azi nu te-ai gândit la un lucru...

— Care ? Întrebă el, speriat și mâhnit.

— Că soția dumitale nu poate să dispună nici de cinci copeici.

— Vai de mine ! Ce vorbă-i asta ?

Netov sări în picioare și își plesni palmele.

— Ea nu are nimic. Dumneata îi dai ce găsești de cuviință, pentru cârpele ei... Totul e al dumitale...

— Da de unde, Maria Orestovna !

— Dar asta e realitatea. Dumneata, Evlampi Grigorievici, n-ai înțeles delicatetea mea. Dar e timpul s-o înțelegi. Să trăiești zece ani...

Maria Orestovna rîse pe nas.

— Asta e ceea ce voiam să-ți spun. Nu te mai rețin. Ai treabă, cred. Ceea ce am spus nu e un capriciu, nu e un joc al nervilor... Plec peste o săptămână. Restul, înțelegi, e obligația dumatăle...

Maria Orestovna închise ochii. Soțul ei își înăbuși mîhnirea. Se ridică și se strecură afară din buduar. Îi era teamă că dacă va lăsa să-i scape vreo obiecție, vor izbucni niște țipete isterice...

În buduar totul amuți. Maria Orestovna deschise mai întâi un ochi, apoi pe celălalt, întoarse capul, aruncă o privire în jur, se ridică și sună.

Berta îi aduse o rochie neagră de mătase, „mundirul” ei, cum îi spunea ea.

XXIV

Evlampi Grigorievici făcu drumul pînă la cabinetul său în cel puțin cinci minute.

Deci ea pleacă pe timpul iernii, pentru un an, pentru totdeauna... Poate s-o mai îmbuna... Ori poate i s-o face dor?... Dar nu asta îl mîhnește cel mai mult. Mă rog, ce e el pentru Maria Orestovna? Un obiect oarecare? Cum a dat ea de două ori cu mîna peste rochie... Ca și cînd ar fi vrut să gonească te miri ce jivină... O, Doamne !...

Simți că i se învîrte capul. Ajunsese în galerie și se apucă cu mîna de marginea lambriului. Un lacheu în livrea veni numaidecît lângă el.

— Doriți apă ? îl întrebă, îngrijorat.

— Nu, nu-i nevoie, rosti cu greu Netov.

I se făcu rușine. Slugile și-ar putea închipui că s-a certat cu nevasta, că a fost dat afară.

— Du-te și spune să tragă caleașca, porunci el și trecu în cabinet.

Aici se stropi pe cap cu colonie și cu apă, își luă o batistă curată și coborî grăbit scara.

În clipa în care fu trîntită portiera caleștii și caii se urniră din loc, de după colț, dinspre bulevard, se arătă o birjă.

Evlampi Grigorievici îl recunosc pe Paltusov și cei doi se salută.

„Vine la noi“, își zise, și pentru prima oară simți o înepătură în inimă. Nu cunoștea gelozia, nu cuteza s-o cunoască, și apoi nevastă-sa avea cu toată lumea o comportare atât de „corectă“, încât el nu putea să aibă nici un fel de bănueli. Îi vizitau bărbați tineri, și de vîrstă mijlocie, și trecuți de ani, militari, funcționari, mareșali ai nobilimii, scriitori, pianiști, pictori, profesori, tot oameni inteligenți... Maria Orestovna nu primea decît oameni inteligenți... Paltusov asta a început să vină de puțină vreme. Ia masa la ei fără etichetă. La ei vin mulți care iau masa așa. Față de Netov e mai respectuos ca alții, discută cu el serios despre toate, cu multă iscusință, degajat. Unui tînar ca acesta se cuvine să i se dea tot sprijinul. N-ar fi rău să fie introdus în afaceri. Față de Maria Orestovna are o comportare demnă. Poate cînd rămîn singuri?... Dar ce-s întrebările astea? Ce e el pentru ea? Un obiect, și încă din cele mai dezgustătoare... S-o înstărească! Chiar că trebuie... El zice că o iubește, dar în zece ani nu i-a trecut prin minte să pună pe numele ei la bancă... Ar fi crescut dobînda... N-a înțeles delicatețea ei. A adus-o pînă acolo, încît a trebuit ea singură să-i spună: „nu pot să dispun nici măcar de cinci copeici“.

Mustrările de conștiință făcură să se estompeze în sufletul soțului toate celelalte simțăminte. Uitase unde merge, în ce scop, ce trebuie să spună, ce dispoziții să dea... Era gata să cadă pradă unui acces de nervi.

Nevastă-sa, ajutată de Berta, care îi întindea diversele componente ale toaletei, nu-l compătimea cîtuși de puțin. Punîndu-și manșetele, Maria Orestovna strînse din buze cu gîndurile vraiste. În sfîrșit, va putea respira liber... Da. Dar totul se va duce de rîpă... La ce bun palatul acesta, ce folos din truda cu care a făcut din salonul ei cel mai savant salon din oraș? Ce i-a trebuit ei să încerce să facă dintr-un „comerciant“ semidocht o personalitate? La toate astea s-a gîndit deajuns. Acum trebuia să înceapă o viață nouă. Numai pentru ea...

Clopoțelul portarului se făcu auzit prin toate odăile. Omul a tras de el de două ori, ceea ce înseamnă că au venit mușafiri.

Era probabil Paltusov.

— Încheie-mă mai repede, Berta, o zori Maria Orestovna pe cameristă, trăgînd cu coada ochiului la ușa care da în cabinet. Bun, acumă pot singură... Du-te și spune să-l conducă pe oaspete în cabinet.

Berta ieși. Maria Orestovna își încheie singură restul nasturilor. Erau mulți — și la piept, și la șolduri, și la mînci. Își șterse pudra de pe obraz și își potrivi baticul bleu, pus pe cap peste cosiță. Mai greu era să dea feței expresia cuvenită. Nu-și revenea nicicum. Încercă să zîmbească, dar schiță un zîmbet acru și fals. Or ea nu voia asta... Mai bine să arate posomorîtă.

Paltusov e un prieten... Alții nu o înțeleg, dar acesta a înțeles-o repede, fără ca ea să i se fi plîns prea mult.

Oare va fi de acord cu planul ei ?

Pașii din cabinet, înăbușiți de covor, se opriră lîngă birou.

— Vine îndată, se auzi vocea lacheului.

XXV

Paltusov stătea cu fața la ușa ce da în buduar, de unde apărură Maria Orestovna. Era îmbrăcat din cap pînă-n picioare în negru, ceea ce îi punea în valoare capul blond, cu o barbă frumoasă. Ochii Netovei, ca de obicei, zăboviră asupra trupului bine făcut al lui Paltusov, îmbrăcat într-un surtuc de o croială impecabilă.

Își zîmbiră ca doi prieteni. Paltusov, însă, nu se simțea de loc atras de femeia aceasta. Nu-i plăceau nici trăsăturile ei, nici expresia de pe față, nici tonul cu care vorbea, nici felul cum se îmbrăca. Aprecia mintea ei, felul cum se comporta, arta cu care negustoreasa asta îl muștrulise pe Evlampi Grigorievici al ei și își făcuse un „salon”. Dar persoana ei mai degrabă îl irita. Nu mai întâlnise niciodată o fire de femeie atît de calculată, de un egoism inconștient. Cel puțin așa i se părea lui. Nu și-ar fi făcut-o pentru nimic în lume de bunăvoie amantă. Își închipuia trupul ei cam trecut, bolnăvicios, și era sceptic în privința pieptului, deși remarcase la serate că avea umeri frumoși. În preajma ei,

chiar atunci cînd rămîneau singuri, nu s-a simțit niciodată tulburat, nu a admirat în sinea lui toaletele ei, nici fruntea și nici linia elegantă a capului. Rămînea absolut indiferent în momentele cînd ea nu-l obosea cu conversația ei afectată, cu vanitatea prost disimulată, cu prețiozitățile și ieșirile ei caustice, lucru care îl scîrbea cel mai mult la femei. În ochii lui, ea vorbea, gîndea și se mișca „ca pe arcuiri“.

Dar s-au împrietenit repede. El a observat că Netova îi purta un anume interes. Cînd discuta cu dînsul, ea adopta un ton mai puțin sigur, îi cerea sfatul în diverse chestiuni de tact, reguli de bună cuviință și chiar în probleme de toalete, se interesa de gusturile lui literare, îi plăcea să comenteze cu el un roman sau o nouă piesă, jocul unei actrițe sau al unui actor, vreo noutate senzațională de la Petersburg, vreun proces răsunător... El se arăta respectuos, fără însă a face concesii diverselor ei „figuri“. I-a spus de la bun început :

— Maria Orestovna, dumneata educă-ți în spiritul tradițiilor bizantine soțul, pe mine însă lasă-mă cum sînt. Să uităm toate vechiturile astea. Pentru mine, burtăverzimea asta din Moscova e toată o apă și-un pămînt. Iar dacă dumneata ai învățat bine pe cînd erai fetiță și ai conversat cu domni deștepți din rîndurile nobilimii, să fii sănătoasă.

Ea s-a cam bosumflat, dar de-atunci l-a tratat ca pe un prieten.

Toate acestea însă nu i-au făcut-o mai simpatică. Totuși el îi vizita pe Netovi des, lua masa aici fără ceremonii, o însoțea pe doamna la teatru, la concerte. Pe lîngă intenția de a-și duce la îndeplinire programul, acela de a-și lărgi relațiile „în aceste sfere“, îl ațîța și nu știu ce „simț de vînător“... Era ca și cînd ar fi așteptat să vadă pînă unde va ajunge cu această „răutate“, pînă unde e ea în stare să se amăgească în relațiile cu el, și, în sfîrșit, ce va ieși din această prietenie. În general nu respecta cu adevărat, cinstit și consecvent pe nimeni din „burtăverzimea“ asta, cum le spunea proaspeților îmburgheziți din Moscova. Nu se socotea îndatorat să-i trateze cu onestitatea unui om care trăiește într-o societate de oameni egali lui. Se considera un „pionier“, de felul întreprinzătorilor emigranți care plecau în California sau în „Vestul sălbatic“ american.

Maria Orestovna veni repede lîngă Paltusov, cu mîna întinsă.

Nici atingerea acestei mâini nu-i plăcea lui Paltusov. Era o mână uscativă, dar umedă în palmă mai mult decât era firesc, și el îi strângea mîna destul de puternic, dar asta din obișnuință sau pentru a suporta mai ușor senzația neplăcută.

— Te-a găsit bilețelul meu ? Îți mulțumesc. Rămâi să iei masa... da ? Ia loc...

Paltusov observă că ea vorbea pe un ton mai nervos ca de obicei. O urmă cu un zîmbet discret spre canapeaua joasă de lângă șemineu, ascunsă pe jumătate de frunzișul bogat al unui palmier.

— Eram acasă, spuse el calm. Am isprăvit toate treburile... așa că am să rămîn la masă...

Aruncă o privire la rochia ei și întrebă :

— Cîți năsturași ?

— Nu știu.

— Ar trebui să-i numeri...

— Ah, Andrei Dmitrievici, termină... dumneata ești jurisconsultul meu.

— Da ? !

— Da... Azi am să-ți solicit mai multă seriozitate.

Pe canapea încăpeau două persoane. Jumătate din trena ei acoperea picioarele lui Paltusov.

XXVI

Maria Orestovna își expuse „pretențiile” în puține cuvinte, vorbind foarte la obiect și cît se poate de caustic. Nu-și ascundea disprețul permanent ce-l purta lui Evlampi Grigorievici. Ea nu mai vrea să depună efort la avansarea lui în gradul de general cu stea. Vrea să-și trăiască viața. Planul ei e să plece în străinătate și să se stabilească la început acolo, iar mai tîrziu, în Rusia, unde o vrea ea, cu mijloacele pe care, cît e ea de deșteaptă, nu s-a îngrijit din timp să le capete de la bărbatu-su, din mîndrie.

Paltusov cunoștea suficient de bine povestea tinereții și a căsătoriei ei. I s-a spus că tatăl Mariei Orestovna s-a ruinat cu puțin înainte de a muri. Se căsătorise cu o guvernantă, o domnișoară de viță nobilă, absolventă de institut, cu încli-

nații spre muzică și literatură. Mama a fost aceea care a sădit în fiică-sa și în fiul ei Kolea convingerea că sînt de origine nobilă, că sînt copii de negustor „incidental”. Tot ea s-a îngrijit să le dea o educație aleasă. Evlampi Grigorievici a apărut ca un colac de salvare în fața mizeriei ce-i pîndea. Fără el, nici Kolea n-ar fi absolvit universitatea. Paltusov auzise mai multe anecdote pe seama lui Netov : cum s-a îndrăgostit el, cum îl făcea de rîs logdnica, de i se dusesse vestea în toată Moscova, cum își bătea joc de el că e incult și un om simplu. Dar l-a acceptat de bărbat fără a sta prea mult pe gînduri.

Și iată că au trecut zece ani. Maria Orestovna și-a pus în gînd „să se elibereze” din captivitatea lui Evlampi Grigorievici, dar n-are banii ei. Ea va primi ce „i se cuvine”. Soțul a fost pus în cunoștință de cauză și trebuie să dispună în consecință, să înțeleagă toată delicatețea ei. Dar pentru ea asta e puțin. Ea vrea să-i dea un avertisment, ca să știe dinainte ce-l așteaptă.

Spunînd asta, Maria Orestovna începu să respire mai gîfîit. Avea în ea ceva bolnăvicios.

„O să sfîrșească din pricina vreunei boli a sîngelui”, își zise Paltusov.

— Da, spuse ea în încheiere, vreau să-mi trăiesc viața, Andrei Dmitrievici... Vreau să-mi cheltuiesc energia... pentru altceva...

— Pentru ce ? întrebă Paltusov aproape în șoaptă.

— Ah, Dumnezeu ! Oare nu mă socoți de loc și femeie ?

— O, femeie ești incontestabil. Dar oare ai dumneata nevoie de ceea ce condiționează însăși existența femeilor ?

— De pildă ?

— De pildă... sentimentul iubirii.

Glumea cu ea, nu fără dorința de a cocheta, ceea ce pentru el nu prezenta nici un pericol.

— De ce spui asta ?

Se uită la el cu o privire ofensată.

— Ar fi prea costisitor pentru dumneata.

Și adăugă pe un ton serios :

— Zău, Maria Orestovna, nu rentează... Fii chibzuită. Altfel ai să pierzi.

— Asta rămîne de văzut, răspuse Netova pe un ton ironic. În orice caz, așa se prezintă lucrurile.

— Lucrurile, repetă Paltusov expresia ei, sînt deocamdată în mîinile dumitale... Dar să nu depășești o anumită limită.

— Ce vrei să spui cu asta ?

— Independența dumitale materială stă pe primul plan. Mă înclin în fața delicateței dumitale și o înțeleg întru totul. Dumneata n-ai vrut să aduci vorba despre asta în fața soțului. Dumneata ai așteptat.

— Nici măcar atît. Pur și simplu nu m-am gîndit. Desigur că n-ai să mă crezi.

— De ce nu ?

— Pentru că mă socoți o egoistă, o intrigantă... Dar eu sînt înainte de toate mîndră. Eu m-am situat mai presus de toate acestea.

— Evlampi Grigorievici, o întrerupse Paltusov, a avut, cred, grijă de dumneata... în caz de moarte.

— Nu știu nici asta și n-am întrebat niciodată.

Paltusov o privi dintr-o parte. Ea nu mințea.

— Ești un suflet complex, spuse el, te-ai sfătui însă ca, avînd grijă să-ți asiguri situația materială, să n-o rupi totuși cu soțul.

— Să continui a purta aceste lanțuri, să mă vînd, să fiu nevoită să răspund la scrisorile lui sau să risc să-l văd picîndu-mi în vizită de Paști ? Nu vreau !

— Vai-vai ! Ah, femeile astea ! Pînă și cele inteligente, ca dumneata, nu se prea înțeleg cu logica.

— Știu, știu... Acum urmează Pigasov din *Rudin* și lumînarea lui de stearină...

— Să-l lăsăm pe Pigasov. Gîndește-te și dumneata... Vrei să divorțezi ?

— Nu.

— Pleci pur și simplu în străinătate pe un termen ne-definit ? Perfect ! Dar de ce să-i dai cu măciuca în cap omului care te iubește cu pasiune, să-i spui că... pentru dumneata el nici nu există ? Dacă nu vrei să-l vezi, oricînd ai cum s-o faci. Și așa tot n-ai să depinzi bănește de el... După cîte am înțeles, dumneata ceri să ți se dea totul deodată.

— Întocmai.

— Cu atît mai bine.

După o clipă de gîndire, ea zise :

— Poate că ai dreptate.

Conversația se închegase. Dar el se simți ispitit să continue „jocul“.

— Și de ce toate astea așa, tam-nesam, Maria Orestovna ? Nu e în firea dumitale.

Ea începu prin a-i spune câtă scîrbă i-a făcut întodeauna Moscova asta murdară, puturoasă, unde n-ai cum să respiri, unde nu există nici spațiu, nici aer, nici societate, nici trotuare, nici artă, nici oameni inteligenți, unde „nu face“ să întreprinzi ceva, să năzuiești spre ceva, să lupți pentru ceva.

— Și apoi... pamfletele astea...

Paltusov o ascultă, apoi o privi pe sub sprîncene.

— Aha ! Nu cumva pamfletele astea au decis ?

— Și da, și nu, răspunse Netova.

— Merită !

— Ba bine că nu ! replică Maria Orestovna. Cu un soț ca Evlampi Grigorievici nu voi fi niciodată scutită de astfel de neplăceri.

Paltusov cunoștea articolașele acelea, care picaseră, socotea el, cum nu se poate mai bine, umplînd paharul.

Apoi conversația alunecă spre aspecte mai plăcute ale vieții din străinătate.

— Ce-ți place mai mult : Parisul ? Italia ?

— N-am nici o preferință. Am călătorit stupid... Întodeauna își făcea apariția Evlampi Grigorievici. De data aceasta am să mă aranjez altfel... și...

— Știi ceva, Maria Ostentova ? o întrerupse Paltusov. Dumneata n-ai să te simți nicăieri așa de bine ca aici.

— Cu neputință.

— Te rog să mă crezi ! Trebuie să găsești ceva de care să te pasionezi, altfel mori de plictiseală.

— Găsesc eu ce să fac !

— Ceva care să te absoarbă cu totul n-ai să găsești, nu ! Pe cîtă vreme aici, dumneata ești centrul.

— Centrul cui ? întrebă ea cu o grimasă.

— Al micii dumitale lumi. Lumea aceasta ai făurit-o dumneata... Toate cîte le vezi în jur sînt opera dumitale.

Dumneata ai ales, dumneata ai comandat, și tapetele, și mobilă, dumneata ai format oamenii și relațiile cu ei. Ce, e puțin lucru ?

— N-am trăit pentru mine ! Și apoi toate acestea sînt atît de lipsite de importanță !

— Nu te contrazic... Dar oamenii ? Oamenii trebuie să știi să-i găsești ?

— N-or să mă uite și vechii prieteni... îți scăpă Netovei. „Să mă joc puțin cu ea“, îl fulgeră iar gîndul pe Paltusov.

— Prietenii n-au să te uite. De altfel, nu e o mare greutate să-ți faci alții. Atîta lume ahtiată după așa ceva mișună prin Europa...

— Vai, Andrei Dmitrievici, observă ea nemulțumită, eu n-am legat niciodată cunoștințe cu oricine. Mai bine promite-mi că ai să vii să mă vizitezi.

— Cînd vrei să pleci ?

— În curînd.

— La începutul sezonului nostru ? Care va să zică așa te îngrijești de interesele prietenilor dumitale...

— Care anume ?

— Bunăoară eu.

— Pe dumneata, după cîte văd, plecarea mea te lasă cu totul indiferent.

— Greșești ! replică el cu pasiune în glas, abia de data aceasta sincer.

— Mă îndoiesc.

— Greșești, te rog să mă crezi. Casa dumitale era pentru mine cea mai... cum să zic?... Îmi permiți să las deoparte orice sentimentalisme ?

— Te rog vorbește.

— Cea mai rentabilă.

— Așa !

— Nu te supăra... Cea mai rentabilă. Aici întâlneam tot felul de oameni de care aveam nevoie. Fără dumneata, soțul dumitale nu va mai fi ce-a fost. Dumneata știai să faci agreabilă o seară, un dejun. Aici Paltusov începuse să cam exagereze. Casa dumitale mă scutea de necesitatea de a face tot felul de vizite, de a alerga prin oraș, de a culege informații...

— Vorbești ca un agent secret.

— Ha-ha-ha ! Ei bine, într-o anumită măsură sînt un astfel de agent. Iar de curînd am devenit realmente agent de afaceri.

— Unde, la cine ?

— În privința asta să păstrăm secretul. După cum vezi, pentru mine, plecarea dumitale nu e rentabilă.

— Dar eu ?

Întrebarea fu rostită mult mai sincer decît se așteptase Paltusov, așa că îl luă prin surprindere.

— Dumneata ?

— Da, eu ?

Ochii ei căprui îl priveau pe sub pleoapele lăsate în jos.

— Și dumneata.

— Sînt rentabilă ?

— Foarte.

Netova se îndepărtă puțin de el.

— Andrei Dmitrievici. De ce tonul acesta ?... Merit eu să mi se vorbească altfel.

— Sînt numai sincer. E oare aici ceva jignitor pentru o femeie tînără ?

— Rentabil !...

— Hai, Maria Orestovna... dumneata nu ești o făptură sentimentală.

— Dumneata nu știi, îl întrerupse ea cu însufletire, ce fel de făptură sînt eu. Pînă acum n-am trăit... Ți-am mai spus-o.

Paltusov știu să oprească discuția în acest punct pe panta pe care alunecase. Mai mult nu voia s-o aște, căci nu merita osteneala. O întrebă, fără nici un gînd ascuns :

— Și cine îți va reprezenta interesele aici ?

— Interesele bănești ?

— Da.

— Mai întîi trebuie să mi le asigur, Andrei Dmitrievici.

— Asta se va face. Dar să nu întinzi prea mult coarda în căsnicia dumitale. Dumneata l-ai mînuit pe Evlampi Grigorievici ca pe un instrument docil, dar l-ai observat prea puțin.

— Puțin !

— Insuficient. Cu astfel de firi trebuie să știi cum să te porți... În general, de la o vreme se petrece ceva cu el.

Netova strîmbă din buze a dispreț.

- Te asigur că vorbesc absolut serios.
- Să trăiască aici cum o ști... Mă întrebi cine îmi va reprezenta interesele ? Uite un prilej de a te vedea mai des.
- Pe mine ? Mă alegi să-ți fiu *chargé d'affaires*¹ ? Ca să cadă soțul la bănuiele ?...
- Puțin îmi pasă și acum, iar atunci, nici atîta.
- Netova se ridică și făcu cîțiva pași prin încăpere.
- De jos se auzi clopoșelul de la portar. Un singur clinchet vestea sosirea lui Evlampi Grigorievici în persoană.
- Domnul și stăpînul ? întrebă Paltusov.
- Ce bine că ieși azi masa la noi ! spuse Netova cu tîlc.

XXVIII

Jos în antreu, Evlampi Grigorievici îl apostrofă pe portar pentru ce n-a ieșit să-l ajute să coboare din caleașcă.

Țipetele lui îl lăsară perplex pe fostul vagmistru de hussari. Stăpînul nu i-a făcut niciodată nici cea mai mică observație, și acum s-a înfuriat fără motiv.

— Dați-mi voie să vă spun, încercă el să se apere, că n-am auzit caleașca. Zidurile sînt groase și geamurile astupate.

— Frumos ! îl repezi Netov.

Cuprinse cu o privire sumbră antreul și scara, ceea ce iarăși nu mai făcuse niciodată.

— Cine-i aici ? îl întrebă pe portar. Cine a venit ?

— La Maria Orestovna se află domnul Paltusov.

Netov porni să urce scara încet, cu un mers nesigur. Îl speriasse și-l încredinșase faptul că a leșinat, așa din senin, cu o oră în urmă. Acum știa de ce : de vină era discuția pe care o avusese cu Maria Orestovna. Dar, cu „rangul” lui, nu era de loc potrivit să leșine. N-a auzit nimic din ce s-a vorbit acolo, la ședința comitetului, al cărui președinte de onoare era ; încurcase totul, uitase numele membrilor. De două ori a semnat hîrțile curente anapoda, încît secretarul s-a văzut

¹ Însărcinat cu afaceri.

nevoit să-i vină în ajutor. Pe una din ele a scris greșit titlatura de „consilier comercial“, pe alta și-a scris numele mic cu câteva litere de la mijloc lipsă. Se necăji... Oare nu poate el să se debaraseze de asuprirea soției lui?... Mă rog, se plictisește și ea, mai face o plimbare... Dar înseamnă oare asta că nu-l iubește? Nu vrea s-o arate, asta da... Dar să nu-l iubească?...

Mai înainte, Evlampi Grigorievici nu lua în seamă greutatea ce-o resimțea în picioare când urca scările. Acum însă, ajuns pe palierul de sus, trebui să se oprească pentru a-și mai trage răsuflarea, și iar se clătină.

Îi sări în ajutor același lacheu care îi oferise un pahar cu apă. Netov se uită la el și i se păru că a surprins în ochii lacheului o privire ironică. Dar ce e el aici, mă rog, El e stăpînul! Boierul! O persoană sus-pusă!... Dacă îl iau peste picior, mai treacă-meargă, dar să-și rîdă de el un Krasnopiorî sau un Leșciiov, un „mitocan“!...

— De ce zîmbești? îl întrebă cu un glas surd pe lacheul în livrea.

Lacheul nu înțelese întrebarea.

Netov o repetă.

— N-am zîmbit, răspunse omul.

— Bagă de seamă! țipă Netov la el și trecu în cabinet.

Îl supără și faptul că Vikenti nu i-a ieșit înainte în capul scării. Trebui să-l sune. Vikenti îl aștepta cu douăzeci de minute mai târziu. Îi spuse valetului, cu amărăciune în glas:

— Mi se pare că nu ai prea multă treabă aici, și i se păru iarăși că Vikenti a zîmbit.

Obrajii lui Evlampi Grigorievici se aprinseră. Se stăpîni însă, și doar strigă la valet, cu o voce oare i se păru lui însuși înfricoșătoare:

— Dă-mi haina!

Barba se împotriva și ea periei. În fața oglinzii, încercă s-o pieptene și într-un fel, și în altul, dar ea ședea aiurea. Haina îi venea și ea prost... După masă va trebui să-și pună iar fracul; are de mers la altă ședință. E greu, adevărat, dar cinstea e mare. Acum trebuie să-și poarte singur de grijă... Nevasta pleacă în străinătate... pe toată iarna... va putea oare să se elibereze și el pentru vreo două săptămîni? Dar Maria Orestovna nici nu dorește asta...

În salon, o încăpere multicoloră, cu pereții de marmoră, cu nișe și cu două geamuri, cu ogive și ornamente în stil ve-

nețian, Evlampi Grigorievici se opri brusc. A uitat cu desăvârșire ce i-a spus Maria Orestovna în privința banilor... Cum oare? I-a ieșit cu totul din cap! Trebuie să facă un deviz... Ce capital și în ce hîrtii de valoare?

Netov se întoarse pe călcîie și reveni în cabinet... Fără abac și carnetul de însemnări era absolut neputincios. Mai avea timp pînă la masă... Și apoi, ce are el de vorbit cu Paltusov asta?... S-a cam năvălit cu vizitele. Oare nu cumva cu el vrea să plece în străinătate Maria Orestovna?

Întrebarea rămase fără răspuns. Gîndurile lui Evlampi Grigorievici săriră iar la abac și la carnetul de însemnări. Se așază zorit la birou. Aprecie cu multă greutate valoarea averii de care dispunea, uită ceva și multă vreme nu-și putu aduce aminte.

XXIX

Masa s-a servit la cinci și jumătate. Sufrageria e împodobită cu fresce încadrate în lemn de stejar sculptat. Sînt aici vederi din Moscova și Troița, care ocupă o jumătate de perete, și tablouri mai mici din viața de altădată a orașului. Iată un boier moscovit cinstindu-l cu bucate pe un străin. Oaspetele s-a muiat din pricina miedului și a „malvasiei”¹. Nevasta boierului, o femeie voinică și durdulie, iese din casă cu genele lăsate în pămînt, toată numai catifele și mărgăritare, cu o tavă în mînă, pe care adastă ultimul potir de bun rămas. Stăpînul casei, cu fața roșie, umflată, rîde în hohote pe seama „neamțului” și-l îndeamnă „să guste”. Tavanul acestei camere originale este din stejar sculptat, cu ciubuce pînă jos. E împodobit și el cu plăci de faianță, la fel ca și pereții. Soba de faianță, lucrată cu multă fantezie, ocupă unul din pereții transversali, înguști. E toată pictată și pare de departe un uriaș vas de ceramică. Masa, cu patru tacîmuri, se pierde în încăperea uriașă. E luminată de un candelabru mare, cu douăsprezece lumînări. Pe pereți s-au aprins

¹ O varietate de vin dulceag.

două aplice în stilul candelabrului, asortate cu tapetul. Un blidar, cu tăblia de marmoră, e încărcat de gustări. În dosul clutului de farfurii multicolore din porțelan se aliniază tot felul de cărăfioare, sticlute și ulciorașe cu rachiuri și lichioruri. În mijloc se înalță o vază șlefuită în fațete, cu icre proaspete. Bunătățile înșirate aici ar putea îndestula douăsprezece persoane. La peretele dimpotrivă, sub cele două fresce — un bufet masiv, făcut de comandă la Nürnberg, tot numai sculpturi și incrustații, seamănă cu o orgă de biserică, etalându-și în locul țevilor metalice vesela de argint, suflată cu aur. Pe pereți nu se văd obiecte de majolică — nici platouri, nici căni. N-a permis arhitectul.

Paltusov o introdusese pe Maria Orestovna în sufragerie venind din coridorul-galerie prin cel de-al doilea salon. Alți oaspeți nu mai erau. Se opriă dinaintea gustărilor. Aici stăteau doi lachei în frac. Lângă măsuta cu farfurii aștepta majordomul.

— I-ai spus lui Evlampi Grigorievici? îl întreabă Maria Orestovna pe unul din lachei.

— I-am spus.

— Servește, se adresează ea oaspetelui, arătându-i iorele.

În ziua aceea lui Paltusov i se făcuse foame. Icrele pur și simplu i se topeau în gură. Venea o mireasmă de batog și de nu știu ce pește în aspic. Savurînd gustările, își aruncă ochii prin încăpere. Exclamă în gând: stau bine „afurisiții“!

Așa își spunea de fiecare dată când lua masa la Netovi. Sufrageria asta și toată casa lor îi alimentau visele la viitorul lui palat în stil „rusesc“. Puțin îi păsa lui de slavofilie, cu toate că a fost voluntar în Serbia și în Bulgaria, tot așa cum nu-i plăceau cvasul și cojocul. Dar palatul lui trebuia să fie o casă „în stil rusesc“, precum casa și sufrageria Netovilor. Așa se cerea la Moscova.

Stăpînul casei se apropie de masă fără să-l simtă.

— A, Evlampi Grigorievici! exclamă. Te-ai furișat așa...

— Ușurel... răspunse Netov cu un zîmbet acru, zîmbetul acela de care lui Paltusov i se făcuse de mult lehamite. Așa e mai bine...

Și rîse cu un rîs sacadat.

Paltusov nu-l socotea un prost. Netov îl interesa în felul său. Curios lucru, rîsul acesta i se păru mai bleg decît Evlampi Grigorievici însuși. Îl privi în față, oprindu-și ochii

în ai lui... I se părea că una din pupilele lui Netov era parcă mai mică decât cealaltă. Ciudat !

— Pe unde ai mai umblat ? întrebă. Tot cu ședințele ?

— Cu ședințele, întări Netov pe un ton mai degajat și cu mai multă bravură ca de obicei.

„Face pe grozavul după ce l-a scărmanat bine nevastă-sa“, se gândi Paltusov.

Maria Orestovna se așează. Spuse încet :

— Poftim la masă.

— Încă unul ? îl îndemnă amfitrionul pe Paltusov, turnându-i un păhărel de alăș.

Goliră păhărelele, își umplură gura cu omar marinat și se așezară la masă de-o parte și de alta a gazdei. Cel de-al patrulea tacîm rămase liber. Servitorii aduseră farfuriile cu supă și pirojki. Majordomul veni cu o sticlă de vin de Madera. Primele trei minute nu scoase nimeni o vorbă.

XXX

Era pentru prima oară cînd Paltusov lua masa aici în trei. Maria Orestovna nu putea sau nu voia să se arate mai blîndă. Nu prea asculta de sfaturile prietenului ei. Nu se uita de loc la bărbatu-su. Netov era vădit tulburat. Începea să spună cîte ceva, dar nu știa să întrețină conversația. Aerul lui distrat o făcea pe Maria Orestovna să tot dea din umeri cu dispreț.

„Foarte mulțumesc, își zise Paltusov după ce se servi peștele, a doua oară nu mă mai prindeți la un prînz ca ăsta !“

Dar spre sfîrșitul mesei începu să-i observe mai atent pe cei doi și să discute cu sine însuși. Cuplul era, la drept vorbind, interesant... Simțea la ei ceva la care nu se gîndise pînă acum. Pe soț „îl admitea“... Îi repugna să rîdă de el. Observa că e înclinat spre sentimente generoase. Dar și ea e vrednică de plîns. El are cel puțin o pasiune, e înrobît de nevastă-sa, o iubește, o admiră, dar suferă. Nu degeaba are el niște pupile așa de ciudate. Dar ce e cu această madame Recamier din tagma negustoriei ? Ce simțăminte o animă oare ? A trăit

aşa, năzuind să ajungă tot mai sus, l-a tot dresat pe bărbatu-su ca pe un căţeluş, şi deodată a dat dracului totul !... E şi aici ceva în neregulă... Ceva în capul ei nu merge bine.

Furat de gânduri, Paltusov n-o auzi pe Maria Orestovna, care trebui să-l întrebe a doua oară :

— Te duci la concertul simfonic ?

— La concert ? întreabă el la rîndu-i. Mă duc, dacă fac rost de un bilet.

— N-ai abonament ?

— Nu mi-am luat la timp. Aud că era o îmbulzeală grozavă la Jurgenson pe Neglinnaia.¹

— Un succes colosal !

— Da, le merge bine prăvălia, glumi Evlampi Grigorievici.

— Le merge, îl susţinu Paltusov.

— Merge, pentru că au pornit pe drumul care trebuie, urmă Netov cu inflexiuni de nelinişte în glas. Aşa e în orice afacere. Omul trebuie să aibă încredere în sine însuşi. Când n-are credinţă, n-are nici un fason. E ca o monedă veche şi roasă, pe care nu mai desluşeşti capul sau pajura.

Maria Orestovna urmărea surprinsă discuţia.

— Foarte adevărat ! întări Paltusov.

— Omul nu se poate lăsa condus de cineva... Aşa rămîne mereu un copil... Or dacă se ridică pe propriile lui picioare...

„Ia vezi unde bate“, se gândi Paltusov şi-i zîmbi cu simpatie amfitrionului.

— Atunci se schimbă socoteala... Chiar dacă la început n-o nimereşte, tot se simte mai la largul lui... Şi mai prinde curaj !

— Mai doreşti ? interveni Maria Orestovna, adresîndu-se musafirului.

— Prăjitură ?... Mulţumesc. Aş vrea să fumez, dacă-mi dai voie.

— Dumitale, da.

Evlampi Grigorievici rămase mut. Nevastă-sa nu se uita la el. Găsea că palavrageala lui e o necuviinţă, pentru care ea va şti să i-o plătească. Dar privirea lui Paltusov o preveni :

¹ Magazin de note muzicale.

— „Să nu întreci măsura. Mai întâi obține ceea ce vrei. Vezi, doar, că s-a trezit și în el demnitatea de bărbat.“

Evlampi Grigorievici îi oferi o țigară de foi și-l întrebă, ceea ce nu făcea niciodată :

— Vrei să trecem în cabinet?... O cafeluță... fumăm în voie...

Paltusov acceptă invitația. O conduse pe gazdă pînă la ușa salonului și-i spuse în șoaptă.

— Te rog nu te revolta ; eu urmez linia dumitale.

Ea făcu o grimasă.

În cabinet, Evlambi Grigorievici începu să se învîrtească agitat, îl poști pe Paltusov să ia loc, îi turnă un lichior, scoase o cutie de țigări de foi. Pînă atunci adoptase față de el o atitudine forțată, stăpînit de un fel de jenă. Ședeau alături pe canapea. Netov se uită de vreo două ori la birou și la abacul ce stătea pe masă în fața scaunului.

— Dumneata, Andrei Dmitrievici, vorbești, ești un om instruit. Ai umblat peste tot. Dumneata poți să-ți dai seama : cît crezi că i-ar trebui unei doamne ca bunăoară Maria Orestovna... ca să stea în străinătate ? Mă rog, să aibă casa ei... Cam cît i-ar trebui pe an ?

Întrebarea îl surprinse pe Paltusov. Hotărît lucru, soțul îi plăcea mai mult decît soția. Soțul rămîne la Moscova, și el, Paltusov, trebuie să se țină de dînsul. E un om cumsecade, un comerciant așezat, a înaintat, orice s-ar spune, pînă la gradul de general.

— Pe an ? Întrebă Paltusov.

— Da.

— Douăzeci de mii. Cu tabieturile de-aici... treizeci...

— Cam puțin. Eu ziceam cincizeci ?...

— Dacă stă bunăoară în Italia, e o sumă mare în lire de hîrtie.

Netov rîse scurt.

Pupila lui dreaptă i se păru iarăși lui Paltusov mai mică decît cea stîngă.

— Ei bine... ca să fiu sincer — Netov era pornit pe destăinuire — suma asta reprezintă o pătrime din ce avem noi. Și orice soț bun e obligat să asigure înainte de toate... Nu-i așa ? Să-și exprime și el voința limpede... Mai cu seamă dacă tot ce este achiziționat... este și perfectat ; altceva, știi, nici nu mi-a venit în cap. În timpul vieții ? Adică cum vine

asta? În timpul vieții soțului s-ar putea să fie nevoie... Să ia lucrurile așa o întorsătură?... Fără să divorțeze... Sau știu eu?... Și fără nici o jenă! Pleacă nevasta să mai stea în străinătate!... Poate fi liniștită. Are venitul ei. Simplu de tot... Și când te gîndești că o iubesc... și totuși nu mi-a trecut prin minte...

Tăcu și se ridică de pe canapea. Se duse la birou, socoti ceva la abac, apoi dădu abacul la o parte și își frecă palmele. Paltusov se uita la el curios și nedumerit.

— Te așteaptă Maria Orestovna... Iartă-mă că te-am reținut... Eu trebuie să merg la o ședință...

Zicînd acestea, Evlampi Grigorievici îi strînse mîna cu un gest umil, zîmbind reținut.

— Să știi, îi spuse Paltusov Mariei Orestovna, cu mîna pe pălărie — nu zăbovea niciodată la ea — că altul ca Evlampi Grigorievici n-ai să găsești.

Și îi destăinui cele ce-i spusese Netov. Maria Orestovna trase adînc aer în piept și zise atît:

— Nu știu, zău... Azi e parcă năuc!...

„Nici nu-i de mirare!“ gîndi Paltusov și-i sărută mîna.

XXXI

Exact o săptămînă mai tîrziu fu înmormîntat Leșcirov.

Era în a doua jumătate a lui octombrie. De dimineată se înstăpînise o zi rece, cu vînt tăios, umedă, cu o lapoviță sfichiuitoare. Pe la ceasurile unsprezece s-a slujit prohodul în biserița veche și scundă a unei foste mînăstiri. În curtea pietruită se adunase lumea. În biserică au intrat puțini. Nici n-ar fi încăput mai mult de două sute de oameni. Slujea arhiereul vicar, asistat de doi arhimandriți. Potrivit dorinței răposatului, slujba de înmormîntare se făcea în aceeași parohie unde s-a născut el. Sub bolțile întunecate ale bisericii, aerul îmbibat de tămîie și funingine de la lumînările de ceară, în care pluteau valuri de clorură de var și miros de ienupăr, era greu. Cei din jur se plîngeau că slujba nu trebuia să se țină într-o bisericuță așa de mică. În pridvorul tic-sit de calici ieșeau mereu bărbați în fracuri și mundire în-

firetate. Doamnele erau în număr mult mai mic. În stînga sicriului, lîngă altar, văduva răposatului, Adelaida Petrovna, înconjurată de un grup de doamne în veșminte negre, stătea ingenuncheată, scoțînd în răstimpuri sughituri de plîns. Asistența o găsea foarte interesantă...

Cînta corul mînăstirii Ciudovo. Protodiaconul lungea finalul strigărilor cu o notă în ton minor. Auzindu-l cu „Doamne miluiește”, simțea în piept un gol apăsător. Cînd s-au aprins lumînările pentru liturghie, protodiaconul dădu arhiereului, celor doi arhimandriți și la doi preoți superiori cîte o lumînare groasă din ceară verde. Una la fel primi și văduva.

Prin biserică se făceau des auzite cuvintele „cocoana lui Konstantin”. Pe fețele tuturor curgeau șiroaie de sudoare. Nu se ruga nimeni. Cînd șoptea cîte unul cum că aveau să se țină cuvîntări, toți se îngrozeau la gîndul că vor trebui să mai stea o jumătate de ceas în duhoarea asta.

Dar și în curte oamenii erau nervoși, din pricina vremii umede. Lîngă pridvor, cîțiva bărbați se angajaseră într-o discuție aprinsă. S-au întîlnit aici oameni din cele mai felurite stări. Fața unui actor, fără barbă, cu un nas proeminent și cu obrajii vineți, avînd pe cap o pălărie de fetru cu borurile largi, se pierdea în gulerul din blană de miel al paltonului negru, cu poalele lungi. Lîngă el răsărea un tricorn cu panaș de kamerjunker și o față distinsă, nostalgică, deși cu un aer cam naiv. Alături, strîmba din nas un colonel voinic, cu coif în cap și cu o barbă roșcată, un magistrat militar, judecînd după petlițele de la gulerul mantăii. Vorbeau toți deodată, spunîndu-și anecdote picante și înjurînd vremea. Acestora li se alăturau alții, ieșiți din biserică sau abia veniți.

Prin curte se plimbau alte grupuri. Mulțimea acoperea unul din zidurile bisericii, blocase poarta principală, se îmbulzea în jurul dricului acoperit cu brocart alb și împodobit cu pene albe la mijloc și pe margini. Trăsurile opreau la poartă, apoi se retrăgeau în sus pe ulicioară și în jos pe Dmitrovka. Era noroi. Se formase o băltoacă mare drept în fața pridvorului. Lumea o ocolea pe stînga, călcînd pe crengile de ienupăr împrăstiate din belșug. Cioclii în mantăi cu glugă pe deasupra cojoacelor, cu pălării negre în cap și cu ciobote grele în picioare, din piele roșcată, își rezemaseră felinarele în lungul

unui perete și umblau încoace și încolo prin curte, cu poalele mantăilor sumese. Jandarmii se legănau în șa.

La înmormântarea lui Leșciiov au fost invitate vreo șase-sute de persoane. Lista invitațiilor, întocmită de Kaceev, cuprindea comercianți, moșieri, directori de bancă, scriitori, profesori, actori. Cîteva din numele de pe listă mărturiseau că defunctul frecventa saloanele patriotice. Dar printre invitați se aflau și destui liber-cugetători, oameni cu vederi liberale în spirit european, care, de altfel, frecventau și suszisele saloane. Defunctul cunoștea toată lumea de afaceri a Moscovei și întreținea relații cu intelectualitatea. Dar după fețele celor care-l conduceau pe ultimul lui drum era greu de ghicit cine îl regretă. Numai negustorii cei mai simpli, „ruși neaoși“, care intrau în curtea bisericii cu capul descoperit, făcîndu-și cîte o cruce mare, păreau să deplîngă săvîrșirea lui din viață.

Slujba părea că nu se mai sfîrșește. Unii glumeți spuneau că a bătut de mult ora „amiralității“¹. Un domn chel, de vîrstă mijlocie, coborî val-vîrtej din pridvor în capul gol, în urma unei doamne oacheșe, cu nasul mare, cu o pălărie colorată în cap, și strigă :

— Nici nu vreau să-i știu pe nemernicii ăștia !

Și pași pe crengile de ienupăr, dînd din mînă.

Doamna căuta să-l calmeze :

— Se uită lumea la noi ! Ar trebui să-ți fie rușine !

La care domnul strigă și mai pornit :

— Puțin îmi pasă !...

În grupul de lîngă pridvor, actorul schimbă o privire cu interlocutorii săi.

— E furios, dar n-are nici o putere !... strigă magistratul și tustrei izbucniră în rîs, apoi conteniră brusc și își întoarseră privirile întristate spre ușa bisericii.

— Ți s-a făcut lehamite ?... îl întrebă actorul pe kamerjunker.

— Ba bine că nu !...

— Mergeți la cimitir, domnilor ?

¹ Timpul gustării — expresie glumeață, rămasă de pe vremea lui Petru I, cînd ședințele colegiului Amiralității luau sfîrșit pe la orele 11 și participanții se duceau să ia masa.

— Ei așa ! răspunse pentru toți magistratul, împreunându-și poalele mantăii.

Din clopotniță răsună un dangăt de clopot, risipindu-se în aerul iulav.

XXXII

Cu o jumătate de oră înainte de a fi scos mortul din biserică, Paltusov intră în curtea bisericii și se strecură cu băgare de seamă, ocolind locurile unde noroiul călcat în picioare se făcuse terci. El se așteptase la altceva... L-a cunoscut pe Leșciiov abia anul acesta și l-a găsit „foarte interesant“. Nu o dată s-a gândit că și el merge tot pe același drum. Leșciiov reprezenta o întreagă epocă a vieții moscovite. El adusese în afaceri o anumită „idee“. Patrioții slavofili, cărora amicii lui Paltusov le spuneau „bizantini“, îl socoteau un om de-al lor. Prin mijlocirea lui au educat în spiritul concepțiilor lor mai mulți comercianți milionari, punându-i să sprijine diverse societăți, să facă dani, să devină protectori ai „fraților“¹, să dea bani pentru fondarea de ziare și reviste, pentru tipărirea de cărți și broșuri...

Dar acum s-a clătinat ceva. El nu vede ca moartea aceasta să fi stîrnit o durere prea mare și nici cine știe ce tulburare. Tovarășii de idei ai lui Leșciiov sînt vreo trei-patru oameni și atît... Tot așa și la înmormîntarea asta. Paltusov cercetă toate grupulețele. Ochii lui ageri răzbiră peste tot. În curte remarcă numai pe un brunet din „disidentă“, cu fața palidă, cu ochelari, și pe un moșneag cu o barbă mare, într-o manta de modă veche, cu căciulă în cap, de sub care îi cădeau pe guler pletele lungi cu fire cărunte. Bătrînul perora în mijlocul unui grup de profesori universitari, zîmbind mereu și mijindu-și ochii blînzi. Îi auzea vocea răgușită de bas profund, ca a unui actor de tragedie din provincie, și deslușea frînturi din frazele lui înflăcărate.

¹ Frații slavi.

„Probabil o să vorbească la mormânt“, își zise Paltusov și se grăbi să intre în biserică.

Nu încercă să răzbească pînă-n mijlocul bisericii. Văzu de departe capul pleșuv al unui bătrîn bine legat, cu ochelari pe nas și cu niște sprîncene stufoase. Pe el îl căuta : voia să se convingă dacă sînt de față toți tovarășii de idei ai răposatului. În dreapta arhiereului stăteau Vzlomțev și Krasnopiorîi, cu mundirele pe ei, pieptănați cu multă grijă. Amîndoi purtau în piept, jos de tot, unul Crucea Sf. Stanislav, altul Ordinul Sf. Anna.

Paltusov nu putu însă rămîne în biserică mai mult de cinci minute. Prin preajmă trecu zorit organizatorul ceremoniei funebre, Kaceev, cu care se cunoștea, și-i aruncă pe un ton ironic :

— Ce mai seră e aici, ai ?

În stînga pridvorului, observă un grup alcătuit din trei bărbați îmbrăcați simplu, nu ca la o ocazie solemnă. Recunoscu în ei pe inițiatorii a tot felul de „contre“ îndreptate împotriva lui Netov și a mentorilor lui — răposatul Leșciiov și Krasnopiorîi. Unul, cu un cap mare și pletos, cu fața ciupită de vărsat, se tot uita în dreapta și-n stînga, arătîndu-și într-una dinții cariați. Celălalt doi se sușoteau între ei. Erau niște tipuri de negustori de rînd : unul își rădea barba, celălalt avea o barbă mică și rară. În urma lui Paltusov coborî din pridvor și Krasnopiorîi, alăturîndu-se deîndată grupului dominat de tricornul kamerjunkerului.

— Ei ? auzi Paltusov vocea sîsîită a lui Krasnopiorîi. Ce ahîiat era după împărăția cerurilor !... Vine pe lumea ailaltă ca un transfug...

Cineva din grup îi puse o întrebare.

— N-a găsit oameni, asta e ! strigă Krasnopiorîi. Pe mine nu m-a vrut, auzi dumneata... Și-a ales ca executori testamentari niște șmecheri... Măcar să mă fi poftit ca martor.

Apoi actorul îl întrebă :

— Două sute de mii, zici ?... Pentru școli ?... Bravo !

— Ei așa ! strigă din nou Krasnopiorîi. A făcut-o și el numai ca să se fălească !

„A, asta e ?“ își zise Paltusov. Cele ce auzea îi stîrneau nespus de mult interesul.

— Andrei Dmitrievici ! îl strigă cineva.

Era Netov. În mundir, cu steaua persană în piept, era foarte palid și surescitat.

— Îmi dai voie să-ți prezint... Fratele soției... Nikolai Orestovici Ledenscoïkov...

Omul care îi întinse mâna lui Paltusov era un ins blond, într-un palton foarte lung, cu guler de lutru. Fața plină de coșuri, cu un aer afectat, fără barbă, cu o mustață roșcată și cu un pince-nez de aur pe nas, arbora un zîmbet dulceag... Semăna cu soră-sa poate numai la nas. Paltusov întâlnise tineri din specia asta pe la ambasaderele Rusiei din străinătate și la un pahar de absint la *Café Riché* de pe *Boulevard des Italiens*. „Un fel de Viktor Stanîșin“, îl categorisi el.

— *Enchanté*¹, spuse fratele Mariei Orestovna, cu o pronunție franțuzească extrem de aleasă și dulceagă.

— Ai auzit, Evlampi Grigorievici, ce-a lăsat Leșciiov ? Întrebă Paltusov. Două sute de mii pentru o școală !... E un gest nobil !

— Am auzit.

— Nu ești dumneata cumva unul dintre executorii testamentari ?...

— Nu ! Defunctul voia... dar unchiu-meu a refuzat... Firește, omul s-a supărat... Oricine în locul lui... I-a poftit pe aceia...

Și Netov arătă din ochi grupul unde stăteau cei trei „dușmanî“ ai lui.

— Ce vorbești ? făcu mirat Paltusov.

— Mă rog... Fiecare procedează cum îi dictează conștiința... Despre ce grupări poate fi vorba aici ?... Numai să fie oameni cinstiți. E cîte unul care se bate cu pumnul în piept : eu mi-s rus și lupt pentru rusism, dar cînd îl iei la bani mărunți...

Nu-și sfîrși vorba și se uită iritat în direcția pridvorului, unde remarcă nările proeminente ale lui Krasnopiorîi, ruda lui. Paltusov era atent la glasul lui și-l privea drept în față. Sub ochii săi se petrecea ceva cu omul acesta... Omul își scutura jugul de pe grumaz...

¹ Încîntat. (Fr.)

— Să intrăm în biserică, îl pofti Netov pe cumnatu-său. Mergi la cimitir ? îl întrebă pe Paltusov și, fără să aștepte răspunsul, porni cu un mers zorit și deșelat.

XXXIII

Paltusov se uită în urma lui. A murit Leșciov. Maria Orestovna are de gând să trăiască despărțită de bărbatul ei. Ei bine, în seama cui rămâne acest mult hărtănit burtă-verde ? Trebuie pusă mîna pe el pînă nu se ivesc te miri ce alte căpetenii.

Netov îi salută în treacăt pe Krasnopiorii și pe kamer-junker, fără să intre în vorbă cu ei, apoi se abătu din drum, salută și grupul din care răsărea fața ciupită de vărsat a dușmanului și „calomniatorului” său, și parcă le zîmbi acestora. Dădu mîna cu toți trei, spuse ceva și, făcînd un gest cu mîna dreaptă, li-l prezentă pe cumnatu-său.

Face asta pentru că ține să-și demonstreze independența... În ziua înmormîntării lui unchiu-său arată că va ști să se impună și să se ridice. Uite-l stînd de vorbă cu un general cu părul alb, cu unul din membrii Tribunalului. Și încă într-un mod foarte degajat... Nu ajunge el așa repede în biserică. Dar uite-l că a intrat.

Lumea din pridvor începu să se agite... Calicii coborîră în grabă scările și se înșirară pe două rînduri. Fu dat jos capacul coșciugului. Coriștii, îmbrăcați în contăse uzate, de culori diferite, cu mîneci largi, cu șepcile în mînă, porniră să coboare scara, sucindu-și alene capul în dreapta și-n stînga și săltîndu-și poalele. Cînd răsună „Cu sfinții odihnește, Doamne...” îmbulzeala spori. Apărură preoții. Protodiaconul își pusese în cap o tichie călduroasă... Deasupra mulțimii se înșiruiră mitre și camilafce... Sicriul îl purtau pe ștergare breslașii și cîțiva slujbași mărunți de la bancă. Kaceev strigă ceva în biserică... Văduva mergea sprijinită de două doamne... Capul ei nu se vedea...

Privind toate acestea, lui Paltusov îi trecu prin minte de vreo două ori că peste treizeci de ani, tot așa o să fie în-

mormîntat și el, cu o ceremonie urîță și extrem de costisitoare... Ciucurii coșciugului se bălăbăneau în toate părțile. Ploaia sfichiuitoare muia brocartul. Vîntul flutura părul unsuros al breslașilor, îmbrăcați în haine încrețite în talie și cu poalele lungi.

În urma coșciugului veneau cîțiva demnitari și prietenii defunctului. Kamerjunkerul trecu în stînga; în urma lui își purta obrazul bizantin Vzlomțev; profilul cîrn și impertinent al lui Krasnopiorîi, cu guler brodat și cravată albă, părea că se află mai degrabă la tedeumul prilejuit de decorarea lui cu Ordinul Sf. Anna decît la înmormîntarea unui prieten... Netov mergea cu capul descoperit, mereu surescit, aruncînd în jur priviri scurte și schimbînd cîte o vorbă cînd cu un cunoscut, cînd cu altul.

Mulțimea se descoperi, dar dintre invitați, mulți rămăseră cu capetele acoperite. Coșciugul fu pus în dric anevioe, era cît pe ce să fie răsturnat. Cioclii porniră cu pași mari cîte doi în rînd. În față mergeau doi jandarmi, cu mîna stîngă în șold, strîmbîndu-se din pricina ploii care îi lovea în față. În urma caleștilor porniră brecurile, cu băncile tapitate cu roșu și cu galben, legănîndu-se și zdrăngănînd. Mai bine pe jumătate din cei ce alcătuiau cortegiul urcară zorîți în trăsurile lor.

— Nu vii cu noi? îl pofti Netov pe Paltusov, ajungîndu-l din urmă. Sîntem cu landoul.

Paltusov îi mulțumi. El avea treabă în oraș și se gîndi că avea vreme să ajungă la cimitir la coborîrea sicriului în groapă.

— Se vor rosti cuvîntări, spuse Netov.

— Iei și dumneata cuvîntul? întrebă Paltusov cu ironie în glas.

— Poate că da, răspunse Netov cu înțeles.

Cumnatu-său, om umblat prin străinătăți, observă cu un surîs:

— Interesant...

„Dar tu, ești tu oare interesant?” se gîndi Paltusov, urcîndu-se în birjă.

Procesiunea funebră coborî pe Bolșaiia Dmitrovka. Birja lui Paltusov, luînd-o pe Tverskaia și trecînd pe poarta Voznesenski se afla deja pe Nikolskaia, cînd coriștii abia ajunseră la colțul stradelei Stoleșnikov. Peste vreo cincizeci de

minute, Paltusov se înapoie la cimitir ; alaiul se apropia de gardul cimitirului. Se pierdu mult timp cu scoaterea coșciugului, bătutul capacului în cuie și coborârea în groapă. Vremea se mai limpezise. Se făcuse mai frig, lapovița contenise.

Printre monumente, coloane, lespezi, urne și cruci de tuci și de marmură, se căsca groapa săpată în lut. Sicriul fusese coborât adânc ; ca să azvîrli bulgări de pământ pe capacul lui, trebuia să te apleci mult peste marginea gropii. După „veșnica pomenire“, unul din arhimandriți rosti un scurt cuvînt, slăvind însușirile de om „învățat“ și cucernic ale răposatului... Apoi surveni un moment de șovăială... Cei de față începură să arunce pumni de nisip în groapă... Nisipul îl purta un breslaș și Kaceev avea grijă să le ajungă la toți. Din mulțimea ce se foia tăcută ieși bătrînul acela pleșuv, cu sprîncenele stufoase, pe care Paltusov îl căutase din ochi în biserică în timpul slujbei.

Bătrînul începu să vorbească, strigînd cuvintele cu un glas răgușit, ca și cînd i-ar fi vorbit unui om tare de ureche. Cuvîntarea lui era alcătuită dintr-o înșiruire de fraze de compasiune, dar de departe ele puteau fi luate ca un șir de strigăte. Era ca și cum, foarte supărat pe mort, l-ar fi admonestat ca pe un subaltern. În rîndurile din spate, mulți zîmbeau... Dar bătrînul sfîrși repede și aruncă peste soriu un pumn de nisip. Gestul lui îl imitară cîtiva întîrziati... Cei prezenți începură să schimbe priviri între ei... La celălalt capăt al gropii, la picioarele mortului, coborîse acum domnul acela cu părul lung care vorbea cu atîta înflăcărare în mijlocul unuia din grupurile ce se formaseră în curtea bisericii. Domnul cu pricina se strădui mult să statornicească niște „începuturi de temelie“, și prin cimitir se răspîndiră o seamă de cuvinte sonore, ca „triumf“, „tărie de spirit“ „frumusețe morală“. Unii se îndoiau că își va duce la bun sfîrșit cuvîntarea. Se stîrniră șușoteli, oamenii vorbeau între ei, făceau spirite, își dădeau tot soiul de epitete. Cetățeanul vorbea mereu, și deodată, lăsînd neisprăvită o perioadă lungă, făcu apel la „eternele temelii ale adevărului, binelui și frumosului“ și închipui o plecăciune.

Izbucniră aplauze... Asistența se pregătea să plece... Dar la gura mormîntului se ivi un alt orator. Era Netov.

Paltusov nu-și credea ochilor. Se simți chiar stînjenit. Se trase îndărăt, dar așa fel, încît continua să vadă fața și întreaga siluetă a lui Evlampi Grigorievici.

— Domnilor, iată, auzi el, a murit un om rar... în felul său...

— Cine vorbește ? întrebă careva din spate.

— Netov !

— Aoleu !

— Ca în faptele apostolilor... Cred că are o revelație !...

Paltusov însă rămase atent.

— Și acum iată acest momînt, domnilor... Unii vor zice : era de-ai noștri, din tagma noastră...

„Tagmă ? Bine zis !” gîndi Paltusov și făcu un pas înainte.

Evlampii Grigorievici lăsa să-i cadă de pe un umăr mantaua de secretar de stat. Mîna dreaptă și-o mișca liber prin aer. Gulerul înfîiretat, cravata albă, crucea de la gît, steaua din stînga pieptului, toată bătută în briliante puse de el, scăpărînd scînteii — toate acestea îi dădeau un aer impunător, întărit de întreaga lui înfățișare : cu corpul drept, cu capul dat pe spate, cu părul vîlvoi, cu buzele fremătînd, cu ochii învăpăiați... Paltusov avu din nou impresia că pupilele lui se deosebeau una de alta și glasul îi tremura ușor, dar era ferm și parcă puțin sfidător... Devenise de nerecunoscut !

— De ce, domnilor, urmă oratorul, să ne cramponăm de toate aceste epiteturi, ca bunăoară slavofili, adepți ai Apusului, sau mai știu eu cum ?... Vorbe ! Or noi avem nevoie de fapte... Nu epitetul îl face pe om !... Nu poate oare un cetățean onorabil să-și ocupe poziția pe care o merită ? Oare epitetul e cel care îl face respectat ?... Să lăsăm astea... Toți se plîng că n-avem brațe, n-avem capete, n-avem oameni capabili și bine intenționați. E oare de mirare ?... Asta, domnilor, pentru că se tem toți de ei înșiși... Și se lasă înrobiți de alții !...

— Astea i le-a scris nevastă-sa, și el le-a învățat, spuse o voce în imediata apropiere a lui Paltusov.

— A venit și ea la înmormîntare ?

— N-am văzut-o.

— A învățat bine lecția !

„Nu, aici nu e mîna Mariei Orestovna, își zise Paltusov, atent în continuare. E o improvizație. Evlampi Grigorievici n-a scris nimic pe hîrtie și n-a învățat nimic pe de rost.“

— Așa că, domnilor, încheie Netov, să cinstim memoria lui Konstantin Glebovici. Să nu uităm pentru ce a donat el jumătate din averea sa !... Să nu facem prea mare caz de faptul că aparținea unei tagme sau alteia... El era puternic pentru că își știa prețul !... Așa se cuvine să fim fiecare din noi !... Fie-i țărîna ușoară !...

Spre sfîrșitul cuvîntării, toți amuțiseră. Apoi izbucniră în aplauze puternice.

— Ia te uită ce și-a dat drumul prostănacul ăsta ! strigă Krasnopiorîi și, luîndu-l la braț pe un bătrînel cu gradul de general, o porni pe trotuarul de scînduri spre ieșire.

Invitații îl felicitau pe Netov, strîngîndu-i mîna. El rămase cu capul gol, dat pe spate, purtîndu-și privirea de la un lucru la altul.

— *N'est ce pas ?*¹ îl opri dulceagul frate al Mariei Orestovna pe Paltusov, care pornise în urma celorlalți. *Mon beau frère a très bien dit sont fait !*² Se pare, numai, că au fost unele aluzii... Dumneata ce zici ?

— Bravo lui !... îl laudă sincer Paltusov, după oare își făcu drum prin mulțime și-i strînse cu putere mîna lui Netov.

Lumea făcuse cerc în jurul lui Evlampi Grigorievici. Lîngă el se afla domnul acela cu capul mare și cu dinții cariati, din grupul vrăjmaș.

În momentul cînd Paltusov se apropie de Netov și-i întinse mîna, „șeful opoziției“ rîdea și își scutura pletele aprobativ.

— Ai spus adevărul adevărat, Evlampi Grigorievici... Se va ține seama de asta... Ai să capeți o notă bună... De mult era timpul !...

Vocea protectoare nu-l supără pe Netov. Continua să rămînă într-o stare de surescitare. Mîna îi tresărea mereu.

¹ Nu-i așa ? (Fr.)

² Cumnatul meu a zis bine ce a avut de zis. (Fr.)

— Acum începe altă perioadă ! Alta !... exclamă el și își puse căciula de castor, luându-și pălăria la subsoară.

— Să-i spui surioarei dumitale cum s-a distins soțul ei, îl sfătuiește Paltusov pe cumnatul lui Netov.

— Cu multă plăcere, zise acesta, și în dicțiunea căutat aristocratică răzbătură accente ale limbajului negustoresc.

— Poftim la noi la masă ! îl opri Netov pe Paltusov. Acesta refuză invitația.

— Nu toți se lasă cîrmuiți, Andrei Dmitrievici ! Nu-i așa ?... îl întreabă Netov, aproape cu înfocare și se urcă în landoul lui cu patru locuri.

Paltusov mai zăbovi vreo cinci minute. Jandarmii se luaseră la ceartă cu vizitii brecurilor. Caleștile se înșiruie una după alta. Negustorii se urcară în droștile lor acoperite. Coriștii, breslașii, babele nelipsite de la înmormîntări și toată lumea de adunătură se îmbulzeau la brecuri, mai mai să se ia la bătaie. Ceilalți o luaseră prin noroi... Începu iar să burnițeze.

„Trebuie să mă țin de Netov“, hotărî încă o dată Paltusov și părăsi cimitirul printre cei din urmă

XXXV

Seara, în buduarul Mariei Orestovna, fratele ei, sosit abia cu trei zile în urmă, ședea pe un taburet învelit în atlas, cu o ceașcă de ceai dinainte, și-i vorbea de succesul pe care l-a avut cuvîntarea lui Evlampi Grigorievici. Soră-sa nu venise la dejun. Avea o migrenă. În ajun, soțul ei a venit să-i spună că dorința i-a fost împlinită și i-a transmis un pachet cu hîrtii de valoare care aduceau un venit pînă la cincizeci de mii de ruble.

Izbînda aceasta ușoară o amuză, dar nu pentru multă vreme. Evlampi Grigorievici a făcut treaba mult prea repede, și în timp ce-i înmîna pachetul foarte greu, ea citi pe fața lui o expresie neobișnuită, care părea să spună : „Poftim, ne-om dscurca noi și fără dumneata“...

Fratele ei, și așa, nu era omul în care să-și poată pune speranțe prea mari, iar în aceste trei zile el a scăzut și mai

mult în ochii ei. Ceea ce o supăra mai ales era mirosul de ilang-ilang pe care-l răspîndeau fața lui trasă, plină de coșuri, părul, hainele pretențioase și batistele fine... Îl rugase, doar, să schimbe parfumul... Pe lângă asta, el a început să-i îngăime dulceag și ținînd să-și păstreze demnitatea de consul, că are neapărat nevoie să obțină titlul de kammerjunker, că fără acest titlu nici nu poate să trăiască. De cinci ori i-a povestit, de fiecare dată într-o altă versiune, cum a fost prezentat „reginei și regelui“, și cum maiestățile-lor s-au arătat mirate că un *gentleman* ca el nu a fost încă distins cu un titlu la curte. Și așa îi venea greu să poarte acest nume de „Ledenșikov“ ! Doar nu poate să-i spună la fiecare că mama lui era de viță nobilă, nepoată de prinț ! În străinătate, mai treacă-meargă, dar în Rusia, dacă nu are trecut pe cartea de vizită acest adaos : *Gentilhomme de la chambre de S.M. l'Empereur*¹, nici nu poate să se arate în lume... Cu alte cuvinte, de această chestiune trebuie să se ocupe „superba“ lui Marie. Pentru asta se cere să dea cîteva dineuri și cîteva serate, să-l prezinte pe el „mai ales“ autorităților de-aici, să plece la Petersburg, să lege acolo relații în sferele cele mai înalte, să facă donații, să devină doamnă de patronaj, să înființeze un orfelinat, să-l plaseze pe el pe undeva epitrop onorific. Cu o avere de un milion, e așa de ușor de făcut toate astea !

Lamentările fratelui i-au deschis deodată ochii, prevenind-o de ceea ce o așteaptă în străinătate. Fratele n-o să-i dea pace. Va fi o anexă a ei. Și ea o să-i dea bani. Și acum îi dă trei mii. Tare multă plăcere o să-i facă să-l vadă pe acest „consul“ de nimic făcînd pe diplomatul ! Cu mintea lui de găină, el nu poate face carieră. Afară de înțepături care să-i lezeze amorul propriu, n-o așteaptă nimic. I s-a spus deja cum frățiorul ei, aflîndu-se la un bal la palat, atîta o tot lua înaintea reginei pe unde trecea ea, încît a atras atenția celor din jur, și nu o atenție binevoitoare. Cazul l-a relatat cineva aici iarna trecută și acum îl cunoșteau toți.

Planurile ei nu i le împărtășe pe deplin. Dar fratele a găsit-o încă în plină depresiune sufletească, și ea i-a dat

¹ Gentilom al maiestății-sale imperiale.

de înțeles că a hotărît să se despartă de Evlampi Grigorievici.

— Te asigur, spuse Nikolai Orestovici, rostind cu multă delicatețe fiecare silabă, că soțul tău... *a très bien troussé son discours*¹. Cum vrei, Marie, dar aici tu ești cineva. Ce rost are să pleci acum, când începe sezonul din Moscova? Eu unul îmi făceam alte socoteli, draga mea. Iartă-mă că te contrazic.

Maria Orestovna îl sili să tacă și-l trimise în hol să-i cânte un vals de Chopin. Trei ore încheiate i-a ascultat perorațiile siropoase. Protejatul ei o irita evident. Se gîndea că, decît să stea luni întregi cu el în străinătate, poate era mai bine să-l aibă alături pe un soț ca Evlampi Grigorievici.

Și apoi, soțul ei pare schimbat. Trebuie să-l lase-n legea lui, numai să-și știe rostul în casă. Să nu rămînă cu el la masă, iar de față cu alții să nu-i ia în seamă limbajul negustoresc. Acum are și ea averea ei, o avere destul de mare. Care soț ar fi făcut un gest atît de cavaleresc? Paltusov avea dreptate.

Și cu omul acesta o să mai aibă de-a face. Parcă se joacă cu ea. Dar poate că e un om cinstit și nu vrea să-i mărturisească un sentiment pe care nu-l încearcă. Ei bine, mai e timp. În orice caz, e un caracter. Dacă ar fi avid de bani, ar îndemna-o imediat să plece în străinătate, cu bani mulți. El însă nu va veni după ea. Nici măcar n-a făcut vreo aluzie în acest sens. Fără el o să-i fie urît acolo, foarte. Știe ea cîte parale fac francezii și englezii aceia de la Trouville și Biarritz, ca și husarii unguri de la Marienbad. În compania lor nu se simte la largul ei. Cînd vorbește franțuzește, iese ceva palid, șters, livresc, miroase a guvernanta din Rusia. Ea nu va putea să strălucească. Asta e ceva care ori îți reușește, ori ba. Uite Kolea, cît își dă el silința, și tot nu pare mai mult decît un vînzător de la Darsance sau Moret...

Fratele Mariei Orestovna trecu de la Chopin la o melodie dulceagă de Humbert, apoi atacă un motiv de operetă. Durerea de cap a soră-si se mai ogoi. Stînd nemișcată pe canapea, o fura somnul. În fața ochilor ei stăruia triumhiul

¹ Și-a ticluit foarte bine cuvîntarea. (Fr.)

isoscel al draperiilor din tot șirul de odăi. Pleoapele i se închideau. Din hol răzbăteau, înăbușite însă de covoare și de mătasea tapetelor și a draperiilor, sunetele frivole pe care le scotea miosul Nikolai Orestovici. Dauă năluci, însă, o împiedicau pe soră-sa să adoarmă : aci i se lăsa pe piept un pachet de hîrtii colorate, aci răsărea ca dintr-un nor o barbă frumoasă, cu o despicătură blondă în dreptul bărbiei.

XXXVI

— Cine e ? strigă speriată Maria Orestovna și deschise ochii.

Deasupra ei stătea aplecată o barbă, dar nu barba aceea distinsă, elegant pieptănată, ci barba rebelă a soțului ei. Maria Orestovna avea fața palidă și speriată.

— Ce-i cu dumneata ? o întrebă el în șoaptă, cu un glas temător. Credeam că ai leșinat.

— Nici gînd ! făcu ea nemulțumită și își săltă capul. Cît e ora ?

— Unsprezece trecute.

— Kolea mai cîntă ?

— S-a dus la el.

— A-a !...

Ea își dezmoști spatele și se săltă ușor pe canapea.

— E cam răcoare aici.

— Nu cumva ai puțină febră ? întrebă îngrijorat Evlampi Grigorievici.

Maria Orestovna se dădu jos de pe canapea și căscă. Apoi i se făcu deodată frig, simți o senzație de greață, și tot buduarul începu să se învîrtească cu ea. Se aplecă într-o parte. Brațele soțului o reținură.

Resimți în corp o durere nemaiîncercată și durerea asta o sili să se așeze pe canapea. Și i se făcu scîrbă de toate, de ea însăși, de buduarul acesta, de toată casa, de șirul lung de zile ce puteau să-i aducă o boală misterioasă și incurabilă, făcînd-o să-și piardă puțin cîte puțin puterile, să îndure dureri nesfîrșite și poate să rămînă cu o tulburare psihică... Se înfurie pe propria ei slăbiciune, dar nu fu în stare să se ridice.

Evlampi Grigorievici fugi după cameristă. Bolnava fu dusă în dormitor. Soțul ieși și trimise îndată un om călare după doctor. Veni fuga fratele și făcu o mutră timpă. Ea îl alungă. În pat amețeala îi trecu. Căzu iar într-o stare de semiinconștiență.

Doctorul casei, venit între timp, îi ciocăni pieptul și spatele, ascultă bătăile inimii, nu constată nimic suspect, făcu câteva glume și-i dădu de înțeles că s-ar putea să fie însărcinată.

Maria Orestovna primi vestea mai întâi cu o grimasă, apoi, după plecarea doctorului, căzu pe gânduri și deodată scoase un suspin de ușurare.

Nu avea copii ! Copiii sînt o povară, dar fără ei — ce plictiseală, cum îți mai răscolești singur sufletul !... Copiii dau un scop vieții, nu te mai mistui în ambiții, frămîntîndu-te cum să faci și să dregi ca să-ți ridici soțul în rîndul nobilimii, necăjindu-te pentru te miri ce articolaș de gazetă.

În buduar auzi pași de bărbat. Acolo se afla camerista ei. O sună.

— Berta, cine a venit ?

— Conașul.

— Poștește-l aici.

Ochii lui Evlampi Grigorievici scînteiară în semiîntunericul din dormitor. Era cu fracul pe el. Cu corpul aplecat înainte, se apropie în vîrfuri de pat. Nu mai călcase în dormitorul neveste-si de mai bine de o lună. Văzîndu-i fața, Maria Orestovna rămase surprinsă. I se păru mult prea surescitată.

— Stai jos, îi porunci, arătîndu-i marginea patului.

Netov se așeză.

— Ce-a zis doctorul ? întrebă el pe un ton grav, aproape aspru.

— Nu ți-a spus nimic ?

— Scrie rețeta în cabinet...

— Zice că nu-i nimic... numai că... s-ar putea...

Mariei Orestovna îi tremurară obrazii.

— Ce anume ?

— S-ar putea să fiu însărcinată.

— Cum asta ? lăsa el să-i scape. Cu neputință...

— De ce nu ? zise ea, înveselită.

La auzul acestor cuvinte, Netov sări în sus. Făcu câțiva pași prin cameră, pînă-n colț, apoi se apropie și se sprijini cu mâinile de tăblia patului, amețit.

— Asta e, care va să zică ! strigă. A dat Dumnezeu ! Și de ce n-am avea și noi copii ?... Ha-ha !...

Maria Orestovna îi urmărea privirea. Ochii lui Netov aci se aprindeau, aci se stingeau și mâinile lui tremurau. Inima i se strînse și iarăși simți o împunsătură.

Tare îi e urît soțul acesta al ei ! Nu poate el să fie tatăl copilului ei... Ea nu e mamă. Și pare ciudat azi ! Îi e neplăcut să se uite la el !...

Simți pe frunte atingerea unor buze fierbinți și uscate... Îi veni să plîngă. Și i se înfățișă atunci nu nașterea copilului dorit, ci propria ei moarte...

Cartea a treia

Afară viscolește. Mai sînt cîteva zile și e Crăciunul. Fiecare rafală a vîntului troienește tot mai mult ulicioara ce dă în Spiridonovka. Trotuarul din dreapta e tot un nămete. În felinarele înghețate trosnește și pîlpîie flacăra de gaz. Căsuțele scunde parcă s-au înfășurat în cearceafuri albe. Gardurile, acoperite la temelie și pe creastă de un strat de omăt, se pierd în lumina slabă și tremurată a ulicioarei. Gerul nu e prea aprig, dar vîntul te doboară. Ulicioara e pustie, cu toate că încă nu e tîrziu, aproape de ceasurile nouă.

Ghereta vardistului din colțul străzii s-a lîpit de o casă de bîrne cu un singur cat, cu șase ferestre și cerdac. Se vede lumină într-un singur geam, cel mai din margine. E geamul unei odăițe înguste. În fundul odăii e pus un pat; o parte din peretele din stînga e ocupat de o somieră, pierdută în umbra sobei. În odaie arde o lămpiță pe un suport de porțelan; lămpița scoate fum; abajurul verde, înnegrit de funingine, sporește întunericul. Pe somieră se vede o mogîldeață. Lîngă fereastră e un gherghef învelit în muselină. Celălalt perete e ocupat aproape în întregime de o ladă ferecată. Tot aici se află o măsuță, acoperită cu un covoraș brodat. Pe măsuță stă o vază și un clopoțel. Deasupra lăzii, peretele e încărcat de portrete: litografii, daghereotipii, siluete negre. Tapetul odăii are o culoare cenușie ștearsă. În colțuri se văd urme de igrasie, iar pe tavan s-au ivit două pete.

Odaia aceasta slujește de dormitor, cameră de lucru și salon la două bătrîne. Una din ele are aproape optzeci de ani, cealaltă aproape șazeci. Lîngă lampă stă și croșetează, aplecată deasupra lucrului, o femeie înaltă, uscățivă, cu fire cărunte în părul blond. Este bătrîna mai mică de ani. Fața ei zbîrcită, lunguiață, a încremenit într-un zîmbet con-

centrat în jurul gurii cu buzele strânse, aproape cu desăvîrșire știrbă. Capul pleșuvit în creștet e acoperit cu o bucățică de dantelă neagră. Umerii înguști, trupul costeliv și pieptul supt sînt înfășurate într-o basma albastră, legată la spate cu un nod. Mîinile ei străvezii tremură mînuind cu repeziciune andrelele lungi.

Croșetează un șal dintr-o lînă subțire, diafană. Șalul e aproape gata. Ghemul de lînă stă pe genunchi, într-un coșuleț jos, lunguieț. Andrelele scot un clinchet uniform. Se aude respirația nervoasă, tot mai precipitată a femeii. În răstimpuri, buzele ei strîns lipite se desfac și ea începe să numere în gînd. Din cînd în cînd, aruncă o privire în spate. În pat, cineva s-a întors pe partea cealaltă. Aici se deslușește un cap de femeie într-o scufiță bătrînească cu volane, legată sub urechi, și un trup scurt și îndesat într-o oțaveică. Pe picioare și-a tras plapuma.

În odăița e cald numai lîngă sobă. De la fereastră cu geamurile aburite și pline de praf trage. Prin ușa cu un singur canat, întredeschisă, pătrunde aer rece. Și totuși în cameră stăruie o atmosferă sufocantă, din pricina lămpii, a prafului, a cîrpelor, a tot felul de cutii și lădițe îndesate peste tot. E un aer muced de cameră dosnică dintr-o casă străveche boierească. Pe sofa, într-un coșuleț pus pe o bucată de pîslă și acoperit cu o basma, se foiește ceva. Din cînd în cînd, se aude de-acolo un hîrșit și un ronțait, ca și cînd ar zgrepțana un șoarece, apoi și un scîncet. De după ușă răzbește bătaia unei pendule ieftine. Cotînd din stradă, vîntul izbește în colțul casei; birnele vechi pîrîie; vuietul vifoniței trece mai departe și zvîrle în geam rafale de omăt.

Dar în odăița aceasta neîncăpătoare și părăduită, unde fumegă o lămpiță de gaz, se lucrează de dis-de-dimîneată și pînă pe la ceasurile unu din noapte. Bătrîna cea de optzeci de ani s-a culcat; seara nu mai poate croșeta. Mîinile nu-i tremură, dar lacrimile din ochi o împiedică să vadă. Conlocuitoarea ei vede bine și n-a purtat nicicînd ochelari. Ea o să mai stea așa vreo patru ore. Abia au băut ceaiul. De cînat n-au să mai cineze. Cea care lucrează își va așterne pe ladă.

— Fifina ! se auzi din pat vocea bătrînei mai în vîrstă, o voce puternică și joasă. Bătrîna avea dinți în gură și vorbea deslușit.

— Ce e, *maman* ? răspunse blonda și întoarse capul.

Vorbea cu o voce înaltă, spartă, șuierată, din pricina dinților căzuți, într-un fel care vădea o anume naivitate. Nu era greu să ghicești că e fată bătrînă.

— Ia vezi ce fac pușorii... Nu prea-i aud. Or fi avînd apă ?

— Cred că da, *maman*...

— Uită-te, *cher ange*¹... Nu știu de ce, de la o vreme par agitați cînd se face noapte.

Cea căreia bătrîna din pat îi spusese Fifina se opri, își puse cu băgare de seamă lucrul pe masă și se apropie încet-șor de sofa. Ridică puțin basmaua neagră ce acoperea coșul și se uită în el.

— Ei, *cher ange* ?

— Dorm, *maman*. Stau îngrămădiți unii în alții.

— Sînt toți ?

— Toți.

— Ah, dragii de ei ! zise bătrîna din pat, cu un suspin de plăcere, după care căscă și făcu semnul crucii deasupra gurii. *Pardon de t'avoir dérangée*², adăugă în franțuzește, cu o pronunție desăvîrșită.

Fifina își luă iar lucrul. În coșulețul de pe sofa locuia o întreagă familie de vulpițe polare. Cînd s-a uitat Fifina la ele, stăteau îndesate unele în altele, încît ai fi zis că într-un colțișor al lăcașului lor a pus cineva un mic manșon.

Aveau acolo mîncare și o farfurioară cu apă. Dornice de căldură, vulpile polare, stăteau liniștite și iarna mai mult dormeau. Familia aceasta era socotită favorita bătrînei. Celelalte erau ținute la bucatărie, pe cuptor. Cele două bătrîne adunau puful lor, îl curățau, îl dădeau la tors și apoi croșetau basmale, broboade și șaluri, pe care le vindeau pe Nojovaia

¹ Ingerășule. (Fr.)

² Scuză-mă că te-am deranjat. (Fr.)

și în magazinele de mode din Galerie. Aveau preț bun. Le dădeau pe mărfuri din Novgord și Orenburg de la iarmarocul din Makariievka.

După o jumătate de oră, bătrâna cea mai în vîrstă întrebă din pat :

— Bărbații au plecat ?

— Mi se pare că da.

— Nika n-a venit să-și ia rămas bun... *Pas de coeur*¹...

Nu-i așa, Fifina ?

— Nu știu ce să spun, *maman*.

— Ah, măicuțiță... E timpul să ai și tu părerile tale.

— *Pourquoi médire, maman ?*²

— Doar îi sînt bunică ! Ce taine poate să aibă el față de mine ?

O vreme rămaseră tăcute, Fifina, pe numele ei adevărat Felițata Matveevna, potrivea fițilul lămpii, își lega mai strîns nodul de la basmaua albastră și își trosni degetele, care apoi își porniră iar danțul, mînuind andrelele. Lucra bine, cu spor, fără a pierde nici un ochi.

— Fifina !

— Ce dorești, *maman* ?

Felițata Matveevna îi spunea „*maman*” mamei sale adoptive, Katerina Petrovna Zasekina, care a crescut-o.

— Tasia vine ?

— Desigur, *maman*...

— Ce oră e ?

— Nouă trecute...

— M-aș duce s-o schimb... Dar asta nu-i place lui *Hélène*.

— De ce, *maman* ?

— Ah, *mon ange*, ce, parcă nu văd eu ? Dar ce poți să ceri de la ea... *une momie*...³

— Da-a, se învoi Fifina cu un suspin adînc.

— Stai și azi pînă la unu ?

— Mîine trebuie să termin, *maman*.

— Trebuie, trebuie.

Din conversația celor două bătrîne răzbea o notă dominantă — supunerea în fața sorții. La Fifina, nota aceasta

¹ N-are inimă. (Fr.)

² Dece să-l vorbim de rău ? (Fr.)

³ O mumie. (Fr.)

răzbea mai șters și mai simplu, la mama ei adoptivă mult mai puternic și mai conștient...

Katerina Petrovna se ridică de la mijloc și își coborî picioarele din pat. Voia să vadă cum dorm dragele ei vulpițe polare, care îi îngăduiau ei și Fifinei să câștige un ban pentru o ceașcă de ceai în plus, pentru o rochie și o pereche de ciorapi călduroși, pentru un mic dar destinat nepoticăi.

Mergea repede și își ținea corpul drept. Mică de stat, pînă nu demult încă grasă, Katerina Petrovna se purta în odaia aceasta mucedă și neîncăpătoare îngrijit, deși avea pe ea a treia iarnă același capot de mătase prefăcut de ouă ori.

— Puișorilor ... Dorm, dragii de ei.

Le spunea vulpițelor polare „puișori“.

III

Katerina Petrovna avea o față albă, aproape fără riduri, cu trăsături pronunțate. Din sprîncene îi mai rămăseseră două linii subțiri. De sub scufiță nu i se vedea părul cărunț. Ochii îi erau stinși, dar fuseseră cîndva albaștri, de un albastru gingaș. Gura nu i se înfundase, căci avea toți dinții din față, ba încă destul de albi.

Stătu o vreme aplecată deasupra vulpițelor ei dragi, apoi clătină o dată din cap, le înveli și se duse la masă. Lîngă masă stătea în semiîntuneric un fotoliu de piele stil Voltaire. Se așeză în fotoliu. Fifina îi împinse sub picioare scăunelul.

— Nu pot să adorm și pace, vorbi Katerina Petrovna, închizînd ochii pe jumătate în lumina lămpii.

— E încă devreme, *maman*...

— Știu... Simt că ar trebui să mă mai plimb. Dar unde ? Prin hol... E întuneric și nu-mi place... *Hélène* mereu se sperie... îi e teamă Dumnezeu știe de ce. Mai înainte, Tasia obișnuia să cînte serile. Acuma nu mai e nici asta.

Spuse toate acestea fără să bombăne, așa ca pentru ea. Cel mai rău o necăjea faptul că nu putea lucra seara. Fifina era obișnuită mai mult să asculte decît să vorbească, iar pe de altă parte îi era teamă să nu încurce numărătoarea ochiuri-

lor. De citit nu mai avea cine să-i citească de când nepoșica trebuia să stea mereu lângă maică-sa. Bătrîna reveni la pat.

Katerina Petrovna stă culcată în pat, în întuneric, ca să nu-și irite ochii. Stă așa culcată și își deapănă amintirile din anii mulți pe care i-a trăit... I se pare că a trăit un veac, dar are memoria bună, în ciuda vârstei. Știe perfect de bine că s-a născut la începutul acestui secol. Ține foarte bine minte anul 1812. S-a născut aici, la Moscova, lângă biserica Bolșoe Voznesenie. Casa lor nu mai e de mult. Era o casă din bîrne, întunecată, în mijlocul unei curți, cu tot felul de acareturi. Case din astea nu prea se mai văd azi în Moscova. Își aduce aminte cum s-a înrolat tatăl ei voluntar în armata țarului. Ține minte și uniforma lui. Avea o cruce la chipiu... S-a stîrnit mare zarvă atunci. Ea și cu maică-sa, împreună cu cele două cumnate ale mamei și cu surioara, care a murit mai tîrziu de oftică, au fost trimise la Vladimir. De-acolo au nimerit la Nijni, unde s-au instalat vizavi de o casă mare de pe Pokrovka. E o stradă cu numele acesta la Nijni. Stăteau acolo niște studenți din Moscova, cu directoarea lor. Era casa unui general în retragere din garda imperială, care preluase comanda trupelor de voluntari. Mama i-a cunoscut familia. Aveau fanfara lor, casa plină de slugi în surtuțe de nankin, lacheii împleteau ciorapi în vestibul. După ce s-a sfîrșit războiul, s-au reîntors la Moscova. Scurt timp după aceea i-a murit tatăl. A învățat mult, printre altele și engleza, ceea ce pe-atunci era o raritate. A luat lecții de dans cu Jogel și cu Ghiulen-Sorșa, lecții de clavicord cu Field... A luat și lecții de harpă... Pe-atunci harpa se socotea un instrument pentru domnișoare, frumos și poetic. Cîntînd la harpă, mai trebuia să cînte și din gură. A învățat să scrie literar numai în franțuzește. Cînd scria în rusește, făcea întotdeauna greșeli. De altminteri, nici n-avea cui să trimită scrisori în rusește. În schimb scria cu ușurință versuri în franceză. Mai tîrziu i-a îndrăgit pe Pușkin și pe Batiuşkov. Dar asta cînd era deja căsătorită, la Petersburg. A stat fată mare pînă la douăzeci și unu de ani. Mama era pretențioasă, și apoi nici ea nu se prea grăbea. N-ar putea spune că s-a îndrăgostit cine știe ce de Nikifor Bogdanovici Zasekin. Era întotdeauna considerată a fi lipsită de sensibilitate. Scria versuri, e drept, dar nu avea nici o pasiune. El i-a plăcut totuși... Venise de la Petersburg, era în centrul atenției tuturor. Înalt, impunător, nu prea bă-

trîn, petrecuse mulți ani prin țări străine. Și mai ales era inteligent... Ceea ce ea a înțeles perfect. Și avea avere. Deci nu umbla după bani... Ce mult e de-atunci !... Au făcut nunta, i-a cununat comandantul suprem, cum i se spunea pe-atunci guvernatorului general. În „Revista de modă“, prințul Șalikov i-a dedicat o poezie în formă de romanță... A fost transpusă și pe muzică... O cânta acompaniindu-se la harpă. Iată un portret al ei în miniatură, cu o pășărică pe umăr. Unii găseau că seamănă cu *M-lle Georges*,¹ numai că e mai mică de statură și are părul de altă culoare. Unde și-or fi dormind acum somnul de veci cavalerii ei de altădată ? Ce oameni încântători din colegiul străinilor, de la ambasade, ofițeri de stat major, profesori de la școala de ingineri, aduși de împărat de la Paris... Profesorul Bazaine... Ce inteligență scilicitoasă ! Și mai era unul... tot un inginer francez... nu-și mai amintește numele... De-atunci n-a mai purtat și n-a mai ascultat conversații atât de alese în limba franceză.

IV

Paisprezece decembrie... Parc-a fost ieri !

Katerina Petrovna nu-și putea depăna niciodată pînă la capăt firul aducerilor aminte... Venea cineva, ori simțea ea nevoia să se dea jos din pat... Apoi apăreau din nou, înșiruindu-se, amintirile... Fără ele i-ar fi fost tare greu să-și omoare timpul în serile lungi de iarnă.

Ușa scîrțîi. Din întuneric răsări în prag capul unei fete. Îi luceau numai ochii și fruntea albă, cu părul dat pe spate și prins cu un pieptene rotund.

— Bunica doarme ? o întreabă încet fata pe Fifina, aruncînd o privire în cameră.

— Nu, draguță, nu, răspunse Katerina Petrovna cu o voce bucuroasă.

— Ai luat ceaiul ?

Nepoțica se duse repede la pat și o sărută pe bătrînă pe frunte. Lumina cădea asupra-i suficient ca să scoată în re-

¹ Celebra actriță franceză Marguerite Wemmer (1786—1849).

lief făptura ei mică și izveltă, într-o rochiță gri, cu băsmăluță la gât, încinsă cu un cordon de piele. Tocurile pantofilor bocăneau ușor pe podea. Își săltă capul și se întoarse spre Fifina :

— Vrei să citesc un pic ?

Acum i se vedea mai bine chipul. Avea fața rotundă, cu gropițe în obraji, alungită de bărbia fină. Ochii mijii parcă rîdeau ; dar putea să-i deschidă mari și atunci fața lua o expresie gravă și chiar energetică. Ochii aceștia negri contrastau cu părul blond, prins la spate cu o clamă de baga.

Îi zicea Tasia, acesta fiind diminutivul de la Taisia. Numele prea puțin nobil i s-a dat dintr-o fantezie a lui taică-său, care l-a găst în calendarul bisericesc.

Tasia se apropie cu pași repezi de Fifina, o bătu pe umăr și se aplecă asupra lucrului.

— Mai ai puțin ! zise cu o voce caldă de contraltă.

— Mîine isprăvesc, întări Fifina.

— Să-ți citesc, bunicuțo ?

— Ce-ai făcut pînă acum, drăguță ?

— Am citit... *Maman* a adormit abia acum.

— Du-te și tu și te odihnește... Aici o să te doară căpșorul...

— De ce ?

— De la lampă.

— Ba de loc !

— Stai puțin aici pe pat...

Tasia se așeză pe marginea patului, puse mîna stîngă pe umărul bunicii și își aplecă spre ea fața nostimă. Bătrîna se înveseli îndată.

— Ți-e frig, bunicuțo dragă, zise Tasia. Avem o casă așa de caraghioasă ! Suflă peste tot. În salonaș e un frig de îngheață gîndacii...

— Pfui !...

Bătrîna clătină din cap și schiță un zîmbet muștrător.

— Iartă-mi, bunicuțo, expresia... nepermisă !

Și izbucni într-un rîs zglobiu. Rîsul ei cu inflexiuni cristaline se răspîndi în odaia bătrînelor și se stinse.

Bunica se temea în sinea sa ca Tasia să nu trîntească cîte-o expresie care pe vremea ei nici nu se putea concepe a fi rostită de o domnișoară... Sau o vorbă ca asta ou gîndacii... Dar ce să-i faci ? Cine a educat-o ? Și de învățat a învățat ca vai

de lume... Slavă Domnului măcar că e fată deșteaptă... Dar ce-o așteaptă oare? Unde să se ducă ea atunci când totul se va prăbuși?

Ochii bătrânei se umplură de lacrimi. Nu putea s-o mângâie pe „fetița“ asta fără să se întristeze amarnic. Or, Katerina Petrovna nu era socotită o ființă sensibilă... Uite, nepoată-sa mai mare, Lealia, n-a rezistat, s-a prăpădit, pentru ea... și pentru toți... Pentru că s-a prăpădit, da, de vreme ce s-a dus la călugărie, și încă undeva în pustietățile de la Diveevka, în plină pădure, să mănânce ulei de cînepă laolaltă cu țărani grosolani și poate beți... S-o pună să umble prin orașe cu pantahuza... Prin toate cîrciumile și tavernele... Să frămînte noroiul, îndurînd sudălmile portarilor amețiți de băutură... Nepoata Zasekinei!... Katerina Petrovna nu putea suferi nici călugărițele, nici popii, nici pelerinajele, nici un fel de bigostim. Altele au fost cărțile pe care le-a citit ea la vremea ei... S-a obișnuit de mult să nu vorbească despre asta... Lealia însă era cam slabă de cap... Poate e mai bine că acum e acolo. Dar Tasia? Ce-o așteaptă oare?

V

— Nu drăguță, zise Katerina Petrovna, nu-ți obosi ochisorii. Mai stai cu noi și pe urmă du-te în camera ta. Ai culcat-o pe mama?

— A ațipit îmbrăcată, bunicușo... O dezbrăcăm mai târziu.

— Pînă vine prințesa aia...

Katerina Petrovna rîse discret.

— Pelagheia?

— Da.

— E mai mult pe la bucătărie... Duniașa stă acolo după ușa... Tot picotește...

Cuvîntul „picotește“ nu-i prea plăcu nici el Katerinei Petrovna în gura unei domnișoare, dar nu-l luă în seamă.

— Fratele a plecat?

— Da, după ce a plecat tata.

- N-a spus unde ?
- A dat pe la *maman*. Nika vorbește puțin cu mine, bunicuțo...
- Firește...
- Nici nu e de mirare... Mă socoate o proastă...
- De ce, mă rog ?
- Așa... Se plictisește... Pleacă poimîine...
- Auzi, Fifina ?
- Aud, *maman*.
- A stat prea mult...
- Ce să facă și el aici ? observă Tasia cu convingere.
- Ah, prostuțo dragă, prea ești bună... Mereu le iei apărarea frățiorilor tăi... Dar e greu să-i aperi, drăguță... Și nici nu trebuie... Nu se cade să cauți justificări pentru niște fii răi... Am s-o spun întotdeauna că nici unul din ei n-a știut și nici n-a vrut să-și arate măcar cît de cît gratitudinea față de tot ce s-a făcut pentru ei... I-au cocolit în fel și chi... Ce de bani s-au cheltuit cu ei... Au fost permutați în cel mai bun regiment... Și asta numai ca să-și respecte numele...
- Bunico dragă, să uităm ce-a fost ! și Tasia îi închise gura cu o sărutare.
- Bine, bine... Nu-ți place... Fie așa cum crezi tu.
- Bătrîna o strînse la piept și o ținu multă vreme așa.
- Ce-ți fac pușorii ? întrebă fata și se duse la sofa.
- Dorm, zise Fifina.
- A-a... făcu Tasia. Mă duc să văd dacă *maman* a adormit de-a binelea... Doctorul zice s-o culcăm în pat... Mi-aș pune halatul...
- Pune-ți-l, o sfătui Katerina Petrovna.
- E încă devreme... Să nu vină cineva...
- Cine oare ? întrebă Fifina.
- Andriușa Paltusov.
- N-are el timp, drăguță, observă bunica. *Il est dans les affaires.*¹
- Aș vrea tare mult să stau de vorbă cu el.
- Despre ce anume ?

¹ E om de afaceri. (Fr.)

— Am să-ți spun mai târziu... I-ar putea fi folositor tatii... Nu-i așa, bunicuțo dragă?

Tasia se lăasă în genunchi dinaintea patului, cu privirea pironită în ochii bătrânei.

— Azi nu mai trăiește nimeni pentru alții. Nu se poate conta pe sentimentele de rudenie.

— Nu? Întrebă Tasia pe un ton naiv.

— Nu, prostuțo, și n-ai de ce să te superi... Toți au sărăcit, dacă nu chiar s-au ruinat cu totul... Nu mai are nimeni relațiile de altădată. Acum trebuie să-ți croiești drum altfel... Nu mai e cazul să contezi pe neamuri... Dar ia să-mi spui, urmă bătrâna, coborînd vocea, Nika a dat ceva?

— Cui, bunicuțo?

— Lui tata, cui altuia? De cînd nu i s-au mai dat bani doctorului?

— De mai bine de-o lună.

— N-a dat nimic?

— N-am întrebat...

— Și unde a plecat tata?

— Cred că la club...

— Păi sigur!

Katerina Petrovna tăcu, fără a spune tot ce ar fi avut de spus.

— Eu, bunicuțo, încep Tasia, făcînd o plecăciune adîncă, am să vorbesc cu Nika...

— Vorbește.

— Dar nu-mi fac iluzii... Mă socoate... o fetiță... E drept, ceva mai de soi ca Duniașa...

— Mai de soi!... repetă Katerina Petrovna. Expresia nu-i plăcu de loc.

— Poate îl prind azi...

Tasia se ridică și își potrivi părul, care i se deranjase la spate.

— Du-te, du-te, o îndemnă Katerina Petrovna, coborîndu-și picioarele din pat. Tu singură pentru toți... Antigona...

— De ce Antigona, bunicuțo?

— Nu știi cine a fost Antigona?

— Cum să nu știu? Oedip și Antigona...

— Am văzut-o pe Semionova¹... Îți amintești, Fifina ?

— Îmi amintesc, *maman*.

— Nu prea știa carte. Dar ce talent !...

Bătrîna se ridică și se îndreptă din șale. Cațaveica i se desfăcu. Ridică mîna dreaptă, închipuind un gest.

— Antigona ! Ha-ha !...

Tasia rîse din nou, la fel de zglobiu ca și prima oară.

— De ce rîzi ?... Tu ai să ne duci de mîină pe toți... ia niște schilozi... Dacă nu ne-o înghiți mormîntul la timp...

— Hai, bunicoțo, nu vorbi și dumneata așa ! o opri Tasia, și după ce o mai sărută o dată, o zbughi afară din cameră,

Cele două bătrîne schimbă o privire. Fifina își lăasă iar capul în piept și mîinile i se puseră în mișcare. Katerina Petrovna străbătu încet odaia dintr-un colț în altul, suspină de vreo două ori și se culcă în pat.

— Fifina !

— Ce dorești, *maman* ?

— *Quel avenir* ?² Oare ce-o așteaptă ? Mă ia groaza ! Cît mai sîntem noi pe picioare, e copilul nostru... Nu ?

— Desigur, *maman*.

Katerina Petrovna rămase întinsă în pat, fără a mai rosti o vorbă.

VI

Soarta Tasiei o îngrijorează cumplit. E mult oare de cînd clocotea casa Dolgușinilor ? Copiii Katerinei Petrovna mureau unul după altul... Numai una din fiice a ajuns la șaptesprezece ani și s-a și măritat. Asta s-a întîmplat așa de repede, încît mama nici nu știa bine cum arată mirele la față. Tatăl nu mai trăia. Pensie n-a lăsat, dar averea a sporit-o de două ori... Îi plăceau banii și-i punea deoparte... În bilete de lombard avea asigurații în valoare de peste o sută de mii de ruble. Logodnicul Elenei avea și el o situație foarte frumoasă. Făcea serviciu într-un regiment de elită. Katerina Petrovna l-a mi-

¹ Celebră actriță de tragedie.

² Ce viitor ? (Fr.)

rosit repede. Dar nu l-a respins. Și așa, fiică-sa o ținea lant cu leșinurile... Un amor de urla tot Petersburgul. *Un beau brun*¹. Mustăcios, cu nște ochi mari, lat în spete, dansa mazurca mai bine decât Ivan Ivanovici Sosnițki la Teatrul Rus. S-au luat. O casă pe Șpalernaia, o vilă pe șoseaua Peterhofului, voiajuri și ce de petreceri la cele două moșii !... Apoi, în cinci ani nu mai mult, ipoteca, banii lichizi cheltuiți toți. Au pus mîna și pe partea ei. A dat-o. A permis să fie ipotecată. Pe urmă au venit copiii, mai întîi băieții. Casa era ca o cîrcumă... Militari, colegi de-ai ginerelui, dejunuri pentru douăzeci de persoane... Jocurile de cărți, toaletele și traiul risipitor al copiilor, paisprezece cai în grajd... Totul într-un spirit emancipat, și-apoi deodată s-a dus totul de rîpă. Ginerile și-a dat demisia... Au trebuit să facă bilanțul. Banii de răscumpărare de la țărani s-au dus pe datorii. A mai rămas ceva pămînt... dar l-au vîndut și pe acela. Uite atunci trebuia să nu-i fie milă nici de fie-sa, nici de ginere, ci să se gîndească la Tasia. S-a lăsat înduioșată... Și a rămas fără o lețcaie. A stat la țară cu Fifina cinci ierni, într-o casă ca vai de lume, mai degrabă o izbă. Pe urmă ginerile a intrat în serviciu, la gubernie, și a ajuns pînă la gradul de colonel. Băieților li s-a cerut să plece din regiment. Mezinul a avut un scandal în serviciu, cel mai mare a făcut-o și mai boacănă. Camarazii au aflat că e întreținut de o cucoană... Și că trișează la jocul de cărți. Pe urmă a venit o moștenire colosală din partea ei... Moștenitoare — fie-sa. S-au mutat la Moscova. Ginerile și-a dat demisia cu gradul de general, au cumpărat o casă, duceau iar o viață de lux, s-au apucat de afaceri... Asociat la nu știu ce fabrică. Cheltuiau pînă la cincizeci de mii pe an. Și deodată — „falimentul“ ! Bătrîna a aflat ce putere are cuvîntul acesta. Au vîndut moșia !... Banii s-au dus toți !... S-a dus tot, tot... Au rămas săraci lipiți pămîntului... S-au milogit de ea să vîndă și bruma de pămînt pe care-l mai avea. Acum, băieții nu dau nimic... Mezinul, Petea, un bețiv și un prost, trăiește pe seama neveste-si ; Nika se milostivește de vreo două ori pe an, aruncîndu-le trei, patru hîrtii de cîte o sută de

¹ Un brunet frumos. (Fr.)

ruble... Căsuța asta o să ajungă și ea curînd la licitație. Nu mai au cu ce să plătească dobînzile. Dar tot mai țin cai, două gloabe, vizitiu, portar, băiat de casă, bucătar, două slujnice... Și fiica ei, după toate nebuniile, risipa și pasiunile pentru tot soiul de italieni, violoniști, scamatori și spiritiști, după... iunkerii ce roiau în jurul ei cît a avut bani, moare de vie: i-au paralizat picioarele... Se vaită mereu, face tot felul de mofturi, cerînd alte și alte cheltuieli. Katerinei Petrovna nu-i e milă de ea, măcar că e fiica ei bună. Ea vede în asta pedeapsa lui Dumnezeu și-și dă seama ce proastă educație i-a dat acestei fiice.

Dar lamentările nu ajută la nimic!... Și e oare ea de vină?... Se duce de rîpă toată nobilimea! Însușirile ei cele mai de seamă s-au spulberat, bunele maniere, moravurile austere, sau bunăoară calculul, teama, strădaniile pentru păstrarea stimei și a bunului renume... toate s-au destrămat, s-au făcut praf... Tata, mama, feciorii... neorînduială, lene, vanitate puerilă, murdărie, s-a pierdut orice onoare... Se vede că așa a trebuit să fie... Așa a fost scris de sus...

Numai ea și cu Fifina nu se schimbă... Dar or să mai toarcă ele multă vreme păr de vulpi polare?... Oare nu le așteaptă azi-mîine azilul?... Ba nici la azil nu te primește fără stăruințe, fără protecție... Trebuie să te milogești de vreun negustoraș!

Katerina Petrovna scoase un oftat adînc. Și cum sta culcată cu ochii închiși, revăzu chipul drag al Tasiei...

— Antigona, șopti bătrîna și ațipi.

VII

Tasia reveni în dormitorul maică-si. Camera dădea în balcon și în grădiniță. Pe fereastra mare în stil italian pătrundea frigul. Pe măsuta ovală de lîngă paravanul din lemn de mahon, în dosul căruia se afla patul, stătea însingurată o lumînare, înfiptă într-un sfeșnic scund cu abajur alb. Tasia se uită după paravan.

În jilț dormea cu capul în piept mama ei, Elena Nikiforovna Dolgușina, înfășurată pînă la brîu într-un pled de flanel. Fața ei pămîntie, umflată, cu gura strîmbă și cu ochii închiși, părea tîmpă, cadaverică. Pe cap avea un batic gri, tricotat din puf. Trupul puhav și molliu i se ghicea prin capotul de lînă cu flori și dungi stridente pe un fond închis. Sforăia tare.

Fata puse mîna pe umărul maică-si și-i șopti :

— Culcă-te, *maman*.

Dolgușina rămase cu ochii închiși. Bombăni ceva.

— E timpul să te culci, *maman* !... Duniașa ! strigă Tasia după ușă, unde dormea pe o ladă, într-un ungher cufundat în întuneric, slujnica.

Duniașa sări în sus și dădu buzna în dormitor, buimacă de somn, fără să vadă și să priceapă nimic. Rochița ei de cit se strînsese toată pe trup, una din cosițe i se despletise.

— Ajută-mă s-o culc pe doamna, îi porunci Tasia.

— E ora de culcare, repetă Tasia nerăbdătoare, întorcîndu-se spre maică-sa.

Elena Nikiforovna își ridică capul și puse mîinile pe brațele jilțului.

— De ce m-ai trezit ? o întrebă pe fiică-sa pe un ton nemulțumit, dar rostind cuvintele foarte ferm. Dormeam așa de bine !

Pleoapele grele îi cădeau pe ochi. Era ca într-o stare de semiinconștiență.

— Așa a spus doctorul, știi doar !

— Doctorul... repetă Elena Nikiforovna. Lasă-mă-n pace... Au !

Tot trupul îi zvîcni. Mîna stîngă smulse pledul de pe picioare și cuprinse unul din genunchi.

— Iar nevralgie ? întrebă Tasia, încrețindu-și fruntea

— Fă-mi o injecție ! gemu Dolgușina.

— Așa de des ? !

— Fă-mi ! stăruie mama, gata să izbucnească în plîns, și începu să se agite în jilț.

— Dar, *maman*, te-ai obișnuit așa... E foarte rău.

— Dă-mi să-mi fac singură !... Dă-mi ! Duniașa, dă-mi seringă !

Și se porni să geamă de durere. Tasia știa că durerile nu erau chiar așa de mari și că maică-sa voia pur și simplu morfină. Aproape în fiecare seară se repeta aceeași scenă. Până la urmă trebuia totuși să i se facă pe voie.

Elena Nikiforovna se zbuciuma și gemea. Tasia se sperie. Luă de pe noptieră seringă cu morfină și-i injectă cu multă iscusință câteva picături în picior.

Vaietele și gemetele conțină numai decît.

— *Quel délice !*¹... rosti transportată Elena Nikiforovna. Nu pot fără morfină, nu pot... De ce mă faci să sufăr ?...

Tasia nu-i răspunse. O îngrijea pe maică-sa ca o infirmieră. Îi spuse din nou că trebuie să se culce în pat.

Ajutată de Duniașa, o luă de subsuori, o mută din jilț în pat, o dezbracă și o oulcă. După injecție urma întotdeauna o stare de inconștiență, uneori însoțită de un delir ușor. Mama nu întrebă nici de tatăl, nici de fratele Tasiei. Devenea vorbăreată numai ziua, pe la prînz. Dar și atunci mai mult se plîngea ori îndruga verzi și uscate despre anii tinereții, despre Petersburg și „băiatul“ ei, un iunker din cavalerie, pe care Tasia îl ținea foarte bine minte. La auzul acestor amintiri, Tasia se simțea stînjenită. Ea știa că nu mai departe decît cu un an în urmă, înainte de a paraliza, maică-sa se dichisea într-un chip de-a dreptul revoltător, își făcea cîrlionți pe frunte, cînta pițigăiat, se da în vînt după cîntăreții de operă italieni, cumpărase de la Daziario o mulțime de portrete de-ale lor și le scria bilețele, bai unui violonist spaniol aflat în turneu i-a sărutat mîna la Cercul nobilimii, în timp ce acesta cobora de pe estradă. Mai știa Tasia și altele ! Și nu putea să nu le știe...

Duniașa primi cîteva porunci, dar după ochii ei se vedea că încă nu s-a dezmeticit. Tasiei îi veni chiar să rîdă văzînd cum se căznea fata să țină ochii deschiși.

— Hai du-te și-o cheamă pe Pelaghia, îi zise din prag, că cu tine — slabă nădejde.

— Îndată, domnișoară, graseiă Duniașa, și așa cum era în rochița ei de cit, fugi la bucătărie prin curte.

¹ Ce desfătare ! (Fr.)

Trebuia să inspecteze celelalte odăi și să vadă dacă e încălziată ușa din antreu. Băiatul, Mitea, probabil lipsea. Era la bucătărie de bună seamă și cînta la ghitară în societatea bucatarului și a cameristei. Mai avea de pregătit și gustarea tatii. El nu cina la club decît atunci cînd avea bani; pe datorie nu i se mai dădea nimic... Gustarea i se punea la ora zece, pe masa de joc din salonaș. Mitea trebuia apoi să le facă patul celor doi, tatălui în cabinet, fratelui în salon.

Tasia coti din săliță în stînga, în cămăruța ei. Înăuntru era întuneric. Aprinse lumînarea, dibuind cu mîna pe măsuta de la căpătiul patului. Aici era ceva mai curat decît în celelalte odăi ale femeilor, dar era la fel de frig, și peste zi soba umplea încăperea cu miros de mangal. La geam stătea un birouaș din nuc sculptat, învelit cu catifea albastră, roasă, ră-mășiță a vremurilor de altădată. Avea și o etajeră ou cărți, și o mașină de cusut, o mașină de mîna, din aceea de cincisprezece ruble... Acum însă nici nu mai avea cînd să coasă. Numai în odăița aceasta se simțea cu adevărat acasă. Aici putea să-și adune gîndurile, să-și pună felurite întrebări și să cugete în voie... Tot aici plîngea uneori, ceea ce, de altfel, nu făcea de față cu nimeni. Nici chiar de față cu bunica, nici-odată.

Să le citească ceva la bătrîne? S-a oferit. Ele or să stea pînă tîrziu. Or ea trebuie să-l aștepte pe frate-su Nika. Nika o să vină cine știe cînd; adesea se întoarce acasă pe la două, dacă nu și mai tîrziu. Ziua nu-i chip să pună mîna pe el. De altminteri, nici n-are destul curaj s-o facă, pe cîtă vreme noaptea, cînd toți or să doarmă, ei bine, atunci o să discute cu el așa cum trebuie.

Tasia luă o carte de pe etajeră. Era un volum de Ostrovski. Se aplecă deasupra lui, consultă sumarul și puse un semn la comedia *Glumeții*. O să le facă o plăcere și bătrînelor, și va citi și ea o dată mai mult rolul Verocikăi. Poate că azi îi va reuși mai bine.

Cu lumînarea în mîna intră în cabinetul tatălui, unde mirosea a tutun „Jukov“. Pe canapea nu i se așternuse încă pentru noapte. În salonaș nu era pusă gustarea.

Nici în salon nu i se așternuse lui Nika. Tasia o așteptă pe Pelagheia, camerista, o brunetă șleampătă și somnoroasă. O trimise pe Dunia după Mitea și dădu toate poruncile de trebuință.

Bătrânele o așteptau. Ea veni cu cartea și se așeză lângă lampă. Înainte de venirea Tasei, Katerina Petrovna se dăduse de două ori jos din pat și se plimbase încolo și încioace prin cameră.

— Ce-ai adus, dragută? întrebă.

— O piesă, bunicuțo... Ostrovski.

— Îți place ție acest Ostrovski! Mai înainte nu știa nimeni de el. Hmelnițki, da, bun scriitor...

— Știu, bunicuțo.

— Ce știi?

— Castele fermecate.

— Da, da... Alnaskarov. Se juca peste tot la spectacolele de amatori... Și la Petersburg... și aici... îmi aduc aminte.

— Ai să vezi, zise Tasia, adresându-se mai mult Fifinei, cum am să interpretez rolul Verocikăi.

— Fata bătrînului? întrebă Fifina. Știu, ne-ai mai citit.

— Da, răspunse Tasia abia auzit. Demult... Bunicuța nici n-o să-și mai aducă aminte.

— Ce, ce? întrebă înveselită bătrîna.

— Nimic, bunicuțo. Tasia îi făcu cu ochiul și începu să citească numele personajelor.

— Ce nume se dau în ziua de azi! observă Katerina Petrovna cu glas scăzut, stînd culcată în patul ei.

Bunica nu se gîndea însă că ea și nimeni altul a aprins scînteia care a dezlănțuit pasiunea Tasei pentru teatru... De cîte ori n-a auzit-o Tasia, cînd era mică, vorbind la nesfîrșit despre teatru, despre Semionova, Sosnițki, Karatîghin, Brian-ski, Iakovlev, Diur și soția lui... Katerinei Petrovna îi plăcea să meargă și la teatrul rusesc. Pe-atunci și doamnele din „lumea bună“ mergeau la spectacolele cu piese noi. Bunica povestea multe și despre francezi. Tasia îi știa pe toți pe nume: madame Allan, Plessy, iar dintre bărbați, Lafèrier; asta a fost demult, pe vremea cînd mama Tasei umbla încă în pantalonași. Katerina Petrovna vorbea cu plăcere și despre teatrul din Moscova. De la ea a aflat Tasia că Teatrul „Petrovski“

— așa îi spunea bunica și pînă acum Teatrului Mare — era ținut de unul Meddox, și că aici se juca opera *Rusalka*. Bunica fredona cîteodată o arie :

*Vino-n palatul aurit,
O, prințul meu iubit.*

după care dădea caraghios din buze și spunea versuri despre nu știu ce „Tarabariki” și „Kifariki”. Teatrul lui Meddox a fost mistuit de incendiu. Același teatru a ars din nou de curînd, cu puțin înainte de Războiul Crimeei, cînd Tasia nu era încă pe lume. Bunica povestea cum s-a distins un simplu tîmplar, salvînd o dansatoare de pe acoperiș, pentru care a primit o medalie, și s-a jucat și o piesă al cărei erou era el. Bunica spunea cuvinte de laudă despre Șcepkîn și Repina, și îl cunoscuse pe Verstovski. El i-a scris cîteva note în album, încă la Petersburg. Și cineva l-a desenat tot acolo, alături, în creion, cîntînd la pian... Tot de la bunica știa Tasia că pe afișe se scria la ce intrare a teatrului trebuie să tragă trăsurile și cu ce „agio” se vor primi asignațiile. A văzut și ea un afiș din acestea.

Pe nesimțite, teatrul a căpătat în ochii Tasiei un farmec deosebit. Îi plăcea totul în teatru, oricum ar fi fost el : mare și fastos, sau mic, ca bunăoară teatrele din casele lui Sekretariov sau Nemcinov. O apuca un tremur plăcut cînd simțea mirosul coridoarelor și al gazului, cînd vedea plasatorii, candelaburul, cortina... De trei ori a fost la repetițiile unor spectacole de binefacere. Odată a jucat în comedia *Totul merge pînă la un timp* ; era teribil de emoționată înainte de spectacol, dar pe scenă „parcă o purtau îngerii prin aer”. Despre ea s-a scris un articol laudativ într-un ziar. Prefera oricărei cărți, oricărui roman sau articol, o piesă, fie rusească, fie franțuzească. Mai cu seamă o piesă cu un rol feminin „bun”.

Cînd a jucat Rosii pentru prima oară la Moscova — pe-atunci mama mai ieșea — au luat un abonament. Mama îi admira grozav vocea, fața, a cumpărat fotografii de-ale lui, s-a dus să i se prezinte. După *Regele Lear*, *Macbeth*, *Richard al III-lea*, Tasia nu bea și nu mîncă. I se părea uneori că ar fi de ajuns să vrea, ca să joace pe Fecioara din Orléans, Maria Stuart, Vasilisa Melentieva. Se încuia noaptea și citea șoptit,

însă destul de tare, monologuri. Dar nu era o tragediană și pace ! Odată s-a uitat în oglindă și a izbucnit în hohote de râs ; atît se găsi de caraghioasă în rolul Marinei din dialogul cu Dimitri de la fîntînă. Atunci a simțit ce anume trebuie ea să studieze, ce vise anume poate să-și făurească... Să studieze ? Cu cine ? La conservator ?... Cum oare ?... Ea e singură în toată casa... Cum ar putea s-o părăsească pe mama ?... Și apoi e nevoie și de bani, iar acum nici nu poate fi vorba de bani pentru studii. Are două bătrîne ; poate să le citească lor în fiecare seară și să se asculte singură. Bunica are concepțiile ei. Ea nu înțelege teatrul de azi. Fifina tace mereu...

IX

Tasia ajunsese în acel loc din comedia *Glumeții*, unde tatăl o cheamă pe fiică-sa, și Verocika scoate capul pe fereastră. Tasia nu avea pe unde să-și scoată capul, de-aceia își întinse gîtul și închipui un zîmbet drăgălaș. Fifina se uită la ea în clipa aceea și zîmbi.

— E bine ? întrebă bucuroasă Tasia.

— Nu știu.

— Ah, tanti, așa îi zicea uneori, de ce ești și dumneata așa ? Nu spui niciodată nimic.

— Ce s-a întîmplat ? interveni bunica.

— M-am uitat pe fereastră și am întrebat-o pe Felițata Matveevna — seamănă cum m-am exprimat ?

— Pe care fereastră ? întrebă înveselită Katerina Petrovna.

— Ah, bunicuțo, și dumneata... Pe fereastră. În dreapta scenei e o fereastră, Ei bine, Verocika scoate capul pe fereastră asta.

— E bine, rosti cu un glas blînd Fifina.

O știa pe Tasia pasionată de teatru, dar nu putea s-o ajute cu un sfat. Pentru ea totul era „bine“.

Tasia continuă lectura. Își schimba vocea, rostea replicile bărbaților cu o voce groasă, încerca să-și amintească cum pronunța Șumski. L-a văzut și pe el jucînd în *Glumeții*,

când avea vreo treisprezece ani. Ea singură urmărea cu interes conținutul piesei. Fifina număra în gând ochiurile. Bunica moțăia, bolborosind în răstimpuri :

— *Continue, mon bijou...*¹

Dar Tasia se simte la largul ei. S-a obișnuit cu auditoriul acesta tăcut. E ca și cum ar fi singură în cameră. Vede în fața ochilor rampa cu lămpile ei de gaz și cu plasa de sîrmă, cușca sufleurului. Aleargă pe scenă, se amuză, rîde, îl mîngîie pe bătrînul ei tată. Apoi vede aievea parcă scena de la intrarea în „Kitai-gorod“. Nu e ea ceea care stă aici, ci un slujbaș sărac, stăpînit de visul pătimaș de a face în vreun fel mai frumoasă viața fiicei sale. Iată-l că a găsit un plic sigilat cu cinci pecetei. Cum l-a apucat !... Tasia era cîte pe ce să dea jos lampa de pe masă.

— Ce e ? se trezește bunica.

Fifina răspunde cu tonul ei din totdeauna :

— Nimic, *maman*.

Tasia se amuză grozav. Dar îndată apoi o învăluie marea mîhnire a nefericitului de Obroșenov. Nu mai poate continua. I s-a așezat un nod în gît. Și-a lăsat colțurile buzelor în jos, sforțîndu-se să nu izbucnească în plîns.

Bunica a scos un sforăit puternic. Fifina pare să priceapă ceva. În ultimul act, Verocika trebuie să străbată scena ca o rază de lumină. Tasia nu-și pune întrebarea dacă va izbuti sau nu să fie la înălțime. Jocul a captivat-o pe de-a întregul. Ea trăiește simțămintele tuturor personajelor. Inima o doare și în aceeași vreme se bucură, și se umple de speranță, de încredere în tinerețea ei. Dacă ar juca așa pe scena adevărată a Teatrului Mic !... O, Doamne !

Tasia închise ochii. Cartea îi căzu din mînă.

— Gata ? întrebă imperturbabilă Fifina.

— Da, răspunse abia auzit Tasia.

Bunica se trezi iar.

— *Continue, șopti, continue, chérie.*²

— A isprăvit, *maman*, o înștiință Fifina.

— A ?... S-a terminat ?... Dar cîte acte are ?... Cinci ?...

¹ Continuă, comoara mea... (Fr.)

² Continuă, continuă, dragă. (Fr.)

Tasia stătea tăcută, cu ochii închiși. Nu-i venea să părăsească lumea pe care și-o făurise. Pe dinaintea ei se mai mișcau încă oameni vii, cu aceleași fețe, veșminte și coafuri ca cele văzute de ea la teatru cu mai bine de opt ani în urmă.

Rolul Verocikăi îl jucase atunci actrița ei preferată...

Dar arătase ea oare atîta pasiune, și înflăcărare, și veselie cum a arătat Tasia adineauri?... Cine i-ar putea spune, pe cine să întrebe?

— *Merci, draguță, merci*, bolborosi Katerina Petrovna. Nu puteam să adorm... dar acum... simt că am să dorm bine...

— Bunicuța mea dragă!... Îți mulțumesc pentru sinceritate! Hai, culcă-te...

— Dar cît e ora?

— Aproape douăsprezece, zise Fifina cu multă siguranță.

— E ora de culcare, hotărî Katerina Petrovna și căscă.

Ai terminat, Fifina?

— Îți fac imediat patul, *maman*.

— Las' că-l fac eu! se offeri Tasia.

— De ce, draguță?... Ai citit atîta, îi fi obosit!...

— Uite-acuși!

Se ridicară amîndouă odată și aduseră dintr-un debara întunecos o salteluță, un cearșaf, două perne și o plapumă tricotată, în dungi. Bătrînele nu chemau niciodată camerista și făceau totul singure. Așternutul fu gata în două-trei minute. Tasia îi spuse noapte-bună bunicăi, strînse mîna Fifinei și întrebă din prag:

— Ce zici de Verocika?

— Ești meșteră la citit... Ia spune, pînă la urmă moare? Tasia izbucni în rîs.

— Nu, bunicuțo! Asta nu e o dramă...

— Mie așa mi s-a părut... judecînd după desfășurarea acțiunii.

Bătrîna rîse încet și-i făcu semn cu mîna nepoată-si.

„Nu pot să mă supăr pe ele... Trebuie să citesc cu glas tare... asta importă... Și pe urmă?“...

Cu lumînarea în mînă, Tasia se opri în salonaș, unde pe masa de joc se vedea o tavă cu o gărăfioară de votcă, o sticlă de vin și o farfurie cu gustări. Puse lumînarea pe pian... N-a mai cîntat demult... Îi plăcea și muzica, o vreme a pasionat-o

opereta, stătea și învăța partituri întregi. Dar asta n-a ținut mult. Avea o voce slabă, caraghioasă. De altfel, epoca aceea din viața ei de fată, când se vedea primadonă de operetă, a trecut de mult. Acum știa unde va ajunge dacă îi va fi dat vreodată să urce treptele scenei.

În salonaș era cam frig. Tasia se duse în camera ei, își puse pe umeri paltonașul scurt, de culoare închisă, reveni în hol și începu să se plimbe încoace și încolo prin preajma pianului. Din antreu se auziră sforăiturile băiatului. Mama dormea, după ce luase morfină. N-ar trebui să i se dea, dar cum s-o refuzi? Încă o lună, și asta va deveni o patimă, ca beția... Sînt astfel de cazuri... Și doctorul i-a dat de înțeles... Totuna o să moară...

Tasia se surprinse asupra acestui gând și roși toată. Cui îi dorea ea moartea? Propriei sale mame! Să fi ajuns oare la un așa grad de insensibilitate? Insensibilitate să fie asta? Doctorul nu ascunde că paralizia va progresa, va cuprinde mîinile, limba... Dar e îngrozitor!... N-ar fi oare mai bine să se sfîrșească dintr-o dată?... Viața se stingea pretutindeni — și în dormitorul mamei, și în camera bătrînelor. Tata ciugulea și el ultimele fărîmituri... Și frații... Amîndoi erau niște „cadavre“!...

De mult le zicea ea așa. Azi va face o încercare... Dar nimeni nu mai poate salva întreaga familie... Lupta se dă pentru o bucată de pîine, pentru ca s-o mai lungească... S-o mai lungească!...

În antreu se auzi clinchetul spart al clopoțelului.

X

Băiatul nu auzi numaidecît clopoțelul. Tasia îl trezi, apoi inspectă gustarea : heringi și icre. Pîinea era neagră.

În salonaș intră tatăl ei. Valentin Valentinovici Dolgușin era trecut de cincizeci și nouă de ani. Purta haine de general în retragere. Era de statură mijlocie, cu un cap pătrat, pe jumătate pleșuv. Fața i se îngălbenise. Sub ochi avea pungi și

cearcăne verzu! Favoriții erau lați, țepoși. Își încrunta sprâncenele stufoase și își umfla buzele. În ochi i se aprindea neli-niștea... Vestonul de general se lustruise pe la revere. Pintenii nu mai purta. Avea burtă și își țira ușor un picior. Rămăsese așa de la prima criză, care avusese loc cu patru ani în urmă.

— Nu te-ai culcat încă ? o întreabă pe fiică-sa și își aruncă chipiul pe masa pe care se afla gustarea. *Et maman ?... Comment va-t-elle ?*¹...

Punea întrebarea aceasta de fiecare dată și neapărat în franțuzește, dar în dormitorul soției sale intra rar... Toată ziua umbla prin oraș, și venea acasă numai la masă și la culcare.

— A avut un mic acces, răspunse Tasia.

— *Que faire !*²...

Valentin Valentinovici slobozi un sunet neobișnuit printre buzele groase, își turnă votcă, rupse o bucățică de pâine neagră și înainte de a o înghiți, strâmbă din nas.

Apoi se așază la masă și se apucă să scormonească icrele cu furculița.

— *Nika, n'est pas rentré ?*³

— *Non, papa...*

Tasia vorbea cu tatăl ei absolut liber, dar se socotea mai degrabă ca o confidentă dintr-o tragedie atunci când el își spunea ofurile la cină sau la prânz.

— La club n-a fost...

— Vii de la club ?

— Da... Cîrciumă ordinară ! Mîncarea e oribilă... Am vrut să comand șalău, dar mi-au adus așa o porcărie, că am trebuit să refuz. Și ce lume vine acum... ce militari ! Toți niște pungăși... M-am dus pentru că aveam treabă... Credeam să găsesc acolo pe cineva de care aveam nevoie.

Tatăl îi vorbea întotdeauna despre afacerile lui. Spiritul întreprinzător nu-l părăsise. Căuta mereu ceva — un post sau bani pentru o antrepriză. Tasia știa asta... De cîțiva ani o duceau ca vai de lume la Moscova, dar părintelui ei nu i se oferea nici măcar în glumă un post... fie chiar de intendent...

¹ Și mama ?... Cum se mai simte ?... (Fr.)

² Ce să-i faci ? (Fr.)

³ Nika n-a venit ? (Fr.)

Auzise că un general în retragere a intrat la accize ca simplu supraveghetor, se pare... De ce n-ar intra și tatăl ei ?

— Nu l-ai găsit ? Întrebă ea cu indiferență.

— Bineînțeles, continuă Dolgușin cu un fel de satisfacție. E o putoare peste tot, miroase a mâncare, în sala de lectură n-am putut căpăta ziarele... Cîrciumă ordinară !...

Dolgușin tuși o dată și bău un pahar de vin roșu.

Cumpărau vin de Crimeea, cu șase grivne sticla, pentru că tata nu putea să nu bea vin roșu... O să-l mai bea oare multă vreme ? Doctorul n-a fost plătit de mai bine de-o lună... Dar să vorbești despre asta cu tata e inutil.

— Ascultă, Tasia, reluă generalul pe alt ton, câți ani ai tu ?

— Douăzeci și unu împliniți, tată.

— Oho !

Vocea îi răgușise de mult ; își închipuia că îl prinde foarte bine răgușeala.

— Nici mai mult, nici mai puțin, tată...

— Trebuie să ieși în lume...

— Unde ?

— Să ieși în lume ! Aici n-ai ce să-ți pierzi vremea... La Petersburg e cu totul altceva. Poate deschide punga frate-tu...

— Nika ?

— Asta el trebuie s-o facă ! Stai acolo două-trei luni... E timpul să ne gândim și la asta.

— Ce vorbești, tată ! obiectă pe un ton grav Tasia. *Maman* zace nemișcată... Cine să vadă de ea ?

— *Maman* o să zacă nemișcată foarte multă vreme... Știi asta.

— Nu mă duc eu la Nika !...

Nu îi era teamă de tatăl ei și știa că el deschisese discuția asta spontan, pe negîndite.

— Trebuie să te măriți !...

— Lasă ! Tasia ridică din umeri și se retrase lîngă pian. Generalul mesteca heringii.

— Totuși, draga mea, începu el pe un ton mai patetic, gîndește-te la situația ta... Eu alerg, caut, mă zbat... Dar ce sînt eu de vină ?...

— Eu nici nu-ți fac vreo vină.

— Spune și tu, sînt eu de vină că trăim într-o vreme așa de ticăloasă ? *Qu'est ce la noblesse ?... Rien !*¹... Orice bărbos te ia de sus, îți oferă un post de antreprenor sau de supraveghetor la un depozit de vinuri... Atîta mai lipsea !

— Ia-ți și dumneata o slujbă, zise Tasia pe același ton grav.

— Unde ? Să stric totul, atunci cînd nu trebuie decît să mai aștept ? Or să mă cheme, știu eu... Comandant de district militar, mareșal al nobilimii în regiunile apusene, judecător...

„N-or să-l cheme nicăieri“, își zise Tasia.

— De ce să mă vîr la stăpîn, cînd am eu un plan al meu ? Generalul se opri.

— Totuși un serviciu e ceva mai sigur.

— Și voi ?

— Rămînem aici... Atunci vom putea închiria casa. Nu avem nevoie nici de cai.

— Îmi tot dai peste nas cu caii... *Des rosses !*² Risipă de bani !

— Dar ești și tu de acord că e așa.

— *Brisons-là !*³

Așa se încheiau de obicei discuțiile acestea nocturne. Tatăl se supăra ca un copil, spunea „*brisons-là*“ sau „nu-mi da tu mie povețe“ și se ridica în picioare.

Așa s-a întîmplat și de data aceasta.

— La revedere !

Tasia se apropie de el. Dolgușin o binecuvîntă și se retrase, scîrțîind cu cizmele, în cabinet, unde îl urma întotdeauna Mitea, adormit și fără cravată.

Tasia îl conduse cu privirea, îl așteptă pe Mitea să iasă și după ce îi porunci să strîngă de pe masă, se retrase agale în camera ei.

Își scoase rochia, dar nu se culcă. Rămasă în bluză și în papuci, se așeză la masă și se apucă să recitească *Glumetii*.

La ceasurile două zbîrnîi clopoțelul. Tasia auzi pași. Apoi se făcu liniște. Fratele ei, Nika, îl concediase pe Mitea și se pregătea de culcare. Se dezbrăca singur. Tasia își puse un șal pe umeri și ieși.

¹ Ce e nobilimea ?... Nimica !... (Fr.)

² Niște gloabe ! (Fr.)

³ Să lăsăm ! (Fr.)

În salonul cu două ferestre, cu mobila tapitată roasă și cu scîndurile dușumelii scorojite, fusese așternută canapeaua din mijloc. Cînd Tasia deschise puțin ușa, fratele ei Nika — Nikanor Valentinovici — își scotea vestonul cu guler roșu și epoleți de colonel, cu căptușeală albă de cavalerist. Auzind scîrșitul ușii, Nika întoarse capul.

— *Tiens!*¹ exclamă el cu un surîs ironic.

Nika semăna cu taică-său, numai că era ceva mai înalt. Începuse să facă burtă. Obrajii cu favoriți negri, bărbia dublă, pomeții proeminenți, ochi mongoloizi și nasul borcănat — toate laolaltă alcătuiau portretul unui ofițer la remontă, iubitor al baletului și jucător de club. Picioarele în pantaloni bufanți și le ținea depărtate ca un cavalerist veritabil. Degetele mari, cu unghiile supărător de albe, erau încărcate de inele. De sub manșeta de la mîna stîngă ieșea la iveală o brățară. Răspîndea un miros puternic de parfum. Acum era roșu la față și mirosul de parfum se amesteca cu aburii de șampanie. Nu purta vestă. Cămașa albă din pînză fină, cu pieptii apretati, cu nasturi de aur și cu gulerul tare, strîns de cravata ofițerească, îi bomba și mai mult pieptul.

Tasia veni lîngă el și îi luă amîndouă mîinile într-ale ei.

— Nika, începu ea în șoaptă, iartă-mă... Nu ți-e somn, nu?

— Știu eu?

— Scoate-ți cravata. Ai un halat? Adică nu-i nevoie Rămîi așa, în cămașă. Camera asta e călduroasă.

— Ce s-a întîmplat? Întrebă el pe un ton glumeț și cu un aer superior, cu o voce guturală, așa cum se formează vocea în cazarmile regimentelor de gardă și la „Dussault“².

— Mai încet... A venit tata. S-ar putea să se trezească. N-aș vrea să știe că sînt la tine. Te-am așteptat.

— Bine.

Nika se duse lîngă masă și își scoase ceasornicul, prins cu un lanț lung și masiv, de care atîrnau cîteva brelocuri, două

¹ Ia te uită! (Fr.)

² Restaurant de lux din Petersburg și Moscova.

chei de oțel și un creion de aur. Pe masă stătea deja portofelul lui. Tasia privi într-acolo și băgă de seamă că portofelul era umflat. Ghici numaidecât că fratele ei a jucat și s-a întors acasă cu un câștig mare.

— Stai jos... o clipă. N-am să te rețin prea mult.

Veni lângă el cu un pas sprinten, dar se stăpîni la timp. Nu putea să-i spună : „Dragule, scumpule Nikeșă“, cum îi spunea cînd era mică. Nu-l respecta. Știa de ce fusese invitat să părăsească regimentul unde se purtau coîfuri împodobite cu păsări de aur. Știa din ce trăiește el la Petersburg. Nu primea leafă, ci purta numai uniforma. Dar ea nici nu voia să se împrumute ca între frați, ifără a da înapoi ce a luat.

— Mi-e somn, zise el, așezîndu-se pe pat și scoțînd un căscat răsunător.

Tasia se așează lângă el și puse mîna stîngă pe pernă.

— Nika, vorbi ea în șoaptă, dar clar și cu însuflețire, ținîndu-și ochii pe jumătate închîși, tu știi în ce situație ne aflăm, nu ? Tata tot visează la niște proiecte. Nu vrea să-și ia un serviciu... Și cine oare i-ar oferi unul ? *Maman* nu se va mai ridica pe picioare. Tu ai să pleci... Peste o lună, mi-a spus doctorul... picioarele o să paralizeze de tot...

Nika schiță o strîmbătură și luă o țigară din portțigaretul din argint masiv.

— Așa se pare, zise el pe un ton indiferent.

— Din ce o să trăim ? Nu mă gîndesc la mine.

— Vechea poveste... Singuri sînt de vină... Eu și așa dau...

— Nika, Nika, ascultă ce-am să-ți spun. E pentru prima oară cînd te rog ceva. Nu vreau să storc bani de la tine... Dar în ce am putea spera ? Ești de acord, cred, că nu e nici o speranță !

— *Et après ?*¹ întrebă el cu o voce groasă.

— Tata îmi spunea adineauri că trebuie să... ies în lume la Petersburg...

— Cu cine, mă rog ?

— Cu tine, bănuiesc.

— Cu mine ?

Nika se strîmbă din nou.

— Nu-ți face griji, pentru că eu nu vreau.

¹ Și pe urmă ? (Fr.)

— Da... a cam luat-o razna tata ! La mine, pentru o fată tînă... e un loc cu totul nepotrivit...

Și rîse impertinent.

— St !... îl opri Tasia. Te rog mai încet... Eu ce zic ? Trebuie găsită o altă soluție.

Tasia se ridică și făcu cîțiva pași prin salon, tulburată. Avea să-și mărturisească pentru prima oară planurile... Nu-i trebuia s-o aprobe Nika, dar îi era necesar concursul lui.

Unui asemenea frate îi venea mai greu decît unui străin să-i împărtășească visul ei fierbinte. Era ca și cum ar fi trebuit să-și smulgă o bucată de inimă din piept și s-o arunce la câini.

XII

— Hai, dă-i drumul odată ! o îndemnă cinic fratele.

— Uite ce, Nika, în două cuvinte...

Tasia se opri dinaintea lui. Gropițele din obraji îi dispăruseră, pieptul i se săltase, părul îi cădea pe frunte.

— Spune mai repede !

— Uite... De măritat n-am să mă mărit... Să ies în lume n-am cu ce. Pretendenți n-am.

— Dar acela... cu ochelari ?

— Cine ? Pirojkov ?

— Da.

— El n-o să se căsătorească niciodată cu mine. Așa o să rămînă, burlac... De altfel, eu nici nu mă gîndesc la măritiş. Chemarea mea e alta...

— Chemarea... Asta ce mai e ?

— Da. Nu rîde, Nika, te rog.

I se aprinseseră obrajii.

— Nu mă mai ține și tu așa !

— Drumul meu e teatrul. Tu nu mă cunoști. Pentru tine aceasta e o noutate. Fii bun și nu te opune. Dacă mă susții tu, tata n-o să se împotrivească.

— Eu ?

— Tu trebuie să mă susții. Fac asta nu numai pentru mine. Încă un an, și tata, mama, bunica, Felițata Matveevna vor rămîne pe drumuri...

— Și tu ai să-i salvezi ?

— Nu rîde, Nika, te implor. Nu-mi fac nici un fel de iluzii... Tu nu mă cunoști. Nu îți spun că aș avea un talent colosal. Mai întîr trebuie să mă încredințez, și pentru a ști cu certitudine, trebuie să studiez, să mă pregătesc.

— *Connu !*¹

— Pentru asta e nevoie de bani. Și mai ales de timp... Am stat și m-am gîndit... Îmi trebuie să fiu liberă un an... Numai un an... Să merg la conservator... sau să iau lecții... Dar cum pot s-o fac ? Lîngă *maman* nu e nimeni. Va fi nevoie să angajăm pe cineva... o doamnă de companie, sau o bonă, o soră... Înțelege că eu nu mă dau în lături ! Dar timpul trece. Or peste un an aș putea să ajung la un liman.

— *Quelle idée !*¹... Figurantă ?...

— Nu se poate să vorbești așa, Nika. În fine, am să ți-o spun pe șleau, pentru că ție și așa puțin îți pasă. Nu ți-e milă de noi... Fă și tu odată în viață o faptă bună...

Tasia ridicase tonul. Fratele tuși întocmai ca părintele său și zăbovi cu replica.

— Spune clar ce ai de spus !

— Tu joci...

Și aruncă o privire la portofel.

— Ei și ce-i cu asta ?

— Văd că azi ai cîștigat... Nu vreau să cer bani de la tine. Dă-mi cu împrumut...

— Fără restituire ?

— Vorbesc serios. Nu mă jigni. Dă-mi acum un împrumut, și mai mult n-o să-ți ceară nimeni nimic timp de un an. Nici mama, nici tata, ți-o garantez.

— Oricum nu dau. N-am să-mi ies din piele...

Tasia se uita mereu la portofel, din care ieșeau marginile hîrtilor de o sută de ruble. Dumnezeuule, ce de bani ! Mii !

¹ Cunoaștem ! (Fr.)

¹ Ce idee ! (Fr.)

Bani cîştigaţi la cărţi, pe degeaba, ca şi cînd ar fi fost scoşi din buzunarul cuiva. Şi cum au fost cîştigaţi? Frate-său a fost invitat să părăsească regimentul şi din pricina jocului de cărţi.

— Da, da, spuse ea, ştiu... Să nu-i dai lui tata... Ar fi inutil... Dacă nu poţi pentru un an, dă-mi pentru o jumătate de an. Numai pentru o jumătate de an, Nika. Pînă la vară. Să angajez o infirmieră pentru orele cît voi lipsi eu. Pentru conservator sau pentru leoţi... pentru toate astea... am făcut socoteala... nu trebuie mai mult de o sută cincizeci de ruble. Cheltuielile pentru medicamente... doctorul... Dă-mi măcar cîte o sută de ruble pe lună, Nika ! Peste o jumătate de an am să ştiu...

— Că nu trebuia să te ţii de prostii...

— Da, da, repetă Tasia, gata să-i dea lacrimile, aţintindu-şi privirea întrebătoare la faţa mare şi grasă a fratelui ei. Poţi să te bizui pe mine, Nika. Eu îţi cer un împrumut. Presimţirile mele n-or să mă înşele.

— O-la-la, presimţirile !...

— Poţi să spui ce vrei... Dar altfel nu-i chip... Doar n-ai să-i laşi pe bătrîni să meargă cu cerşitul. La Petea slabă nădejde. El nu se mai îndreaptă. Eşti de acord, nu ?...

Fratele zîmbi alene. Cîştigase într-adevăr mult ; s-a ridicat decis de la masa de joc după ce a luat un pot mare.

— *Bonnet blanc, blanc bonnet...*¹ Dar tatei nu-i dau nimic, zise, luînd portofelul. Şi zici că ţi s-a făcut de bani chiar acum ?

— Ai putea să-i pierzi, Nika !

— Şi asta-i adevărat ! Eşti fată isteată.

Nika scoase din portofel un teanc cam subţirel.

— Zeii îţi sînt binevoitori, fetiço, ia... Nu-i număr... El ştia însă foarte bine că teancul n-avea decît şapte sute de ruble.

Tasia îşi lipi fruntea de umărul lui şi izbucni în plîns.

¹ Ori ou capul de piatră, ori cu piatra de cap. (Fr.)

Fratele aproape că o împinse pe ușa afară, după care începu să se dezbrace, căscînd și tușind. Suferea de astmă și de gastrită. Avusese o seară bună. Se culcă cu țigara în gură și multă vreme revăzu dinaintea ochilor masa verde dintr-o cameră a hotelului „Slavianski Bazar“ și figura îndesată a unui negustoraș. I s-a spus că e milionar, dar el n-avea în portofel, se pare, mai mult de zece mii. Îi era teamă de taticu. Cum îi zicea? Dar asta n-are importanță... Rukavișnikov, Sîreișcikov... S-a pus la ambiție!... Las' c-a mai văzu el din ăștia. Ce, el e un Raspliev? Nu se lasă el dus cu una, cu două. Își aminti cum a intrat poliția în camera cea mare din apartamentul lui Kolemin în toiul jocului și toți s-au speriat să le vină rău, nu alta... El însă nici n-a clipit din ochi. Ba încă a apucat să-și vîre foarte calm în buzunar cîștigul... treizeci de piese de aur. Nu s-a sfiit nici să-și spună numele polițistului... Mare lucru! De ce să-i fie rușine, mă rog? Tot Petersburgul joacă, în douăzeci de tripouri... Și încă ce tripouri... La începutul anilor '60, cînd a fost poftit să părăsească regimentul, nu se făceau nici un fel de descinderi... A devenit și asta o modă! Voia procurorul să se distingă. Pe-atunci, „filfizonii“, și nu numai filfizonii, erau „curățapi“ fără nici o milă... El era numai pontator, și tot îi picau bani grași.

Țigara îi căzu din mînă... Începu să fosăie, dar în capul lui, înainte de a se cufunda de-a binelea în somn, se mai perindau frînturi de gînduri. Îi veni chiar să rîdă. Ce idee grozavă la taică-su! Auzi, s-o trimită pe Tasia la el pe două luni... Să stea la el... Ce caraghios! Adică cum, s-o scoată luza în lumea mare? Unde mai pui că el doarme acasă o dată pe săptămînă... Trebuie să-i cumpere mîine un cadou luzei, ceva din Moscova... Blănă are, și apoi o blănă costă prea mulți bani. Tot nu vrea să-i spună, javra, cîte bilete din Împrumutul oriental are la Banca de Stat. Nici cînd îi dă de băut nu i se dezleagă limba. Are lucruri în gaj în valoare de vreo douăzeci și cinci de mii. Vreo doi ani mai poate să se țină cu ea, nu mai mult... Începe să devină o zgîrie-brînză, se îngrașă, sîinii nu mai sînt cum au fost, pe nas i-au apărut vinișoare roșii. O fi chiar poloneză? Poți să știi? Mai degrabă

e evreică, măcar că e blondă ! O doamnă... de neam bun, cu nervi... ar fi de preferat... A avut și din astea destule... Mai ales dacă e și prostuță... Așa da, trai neneacă !... Dar bani tot n-are... Astă toamnă a rămas lefter... Trebuie să vină mai des la Moscova... de Crăciun... de Paști... și în septembrie, cînd se întorc negustorii de la bîlciul din Nijni-Novgorod... Dar fără Petersburg tot nu poate trăi...

— Tasia e o proastă ! zise Nika. Auzi : „mă sacrific !“... Ia mai dă-i încolo !...

Aici Nikanor Valentinovici se întoarce cu fața la perete și numaidecît începu să sforăie. Afară vîntul se întetea. Dar urletul vîntului și pîrîiturile casei vechi nu-l împiedicau să-și doarmă somnul greu al unui jucător de cărți căruia stomacul și ficatul au să-i facă în scurtă vreme pocinogul — o ocluzie intestinală și hidropizie.

Pe partea cealaltă a coridorului, din odaia surorii lui tot mai răzbătea o dungă de lumină prin crăpătura ușii. Tasia sedea pe pat, în bluză, cu părul despletit, ținînd în mîini teancul de hîrtii de cîte o sută de ruble. Le numărase de cîteva ori. Erau șapte bucăți, nu mai multe — șapte sute de ruble. Asta avea să ajungă pînă în iulie, cîte o sută de ruble pe lună. Studiile ei n-or s-o coste mai multe de cinci-zece ruble, infirmiera — douăzeci. O să doarmă în odaia din colț. Mai rămîn bani destui. Să-i dea doctorului vreo sută cincizeci de ruble. Trebuie angajat cu anul. La farmacie — vreo sută de ruble. Pe urmă or să poată lua multă vreme pe datorie.

Nu poate să doarmă. Cu banii în mînă, simte deodată o tulburare. Timpul nu așteaptă, mîine sau în cursul acestei săptămîni trebuie să treacă la acțiune. Să vorbească cu Andriușa Paltusov. El o cam ia peste picior și-i dă tot felul de porecle... Cu Pirojkov... Acesta știe totul despre teatru, raționează bine... are acces la aia... la Grușeva... El o să-i afle tot ce trebuie în privința conservatorului... Poate fi primită acum, după sărbători ?

Îi e teamă ! Încearcă un simțămînt dulce, dar totodată o cuprinde și un fel de spaimă ! Lui tata n-are să-i spună nimic. Ba o să-i spună că și-a găsit de lucru... Ce fel ? El n-o să accepte ca ea să dea meditații. În sfîrșit... găsește ea ce

să-i spună... Cît despre mama, prezența unei persoane noi o va bucura... Mama n-o iubește. N-a iubit-o niciodată. Să mintă sau să nu mintă : ce o leagă de ai ei ? Atunci de ce spunea adineaori că face asta pentru ei ? Înseamnă că a mințit ? Și da, și nu. Îi e milă de ei. Îi e milă încă și mai tare de cele două bătrîne. Ele sînt cinstite, liniștite. Fîcîna stă pînă tîrziu în noapte, bunica se scoală dis-de-dimineață și croșetează și ea. I-au luat tot... E săracă lipită : va trebui să cîștige și pentru ea atunci cînd se va ramoli cu totul. Și asta va fi foarte curînd. Îi e milă și de mama. Chiar dacă ar interna-o într-un spital de bolnavi incurabili, și tot e nevoie de bani, de o cameră...

Tasia își lăasă capul în pămînt. Hîrțiile căzură pe pat. Nu băgă de seamă, apoi se dezmetici și, vîzîndu-se cu mîna goală, se sperie. Ce, mare lucru să-i piardă ? Sări în picioare, se duse la birouaș și încuie banii într-un sertar în care ținea cîteva caiete scrise de mîna ei ; erau roluri.

În clipa aceea i se înfățișă Pirojkov, cu zîmbetul lui blînd, tonul încurajator, ochii inteligenți privind-o din dosul lenti-lelor. Își aminti că astă primăvară, înainte de a pleca la țară, el i-a spus ce leafă primesc actrițele din provincie, și nu numai cele de la operetă, dar și cele care joacă roluri de dramă, de comedie, de ingenu. Aflase asta la club, de la un membru al comitetului. Îi dăduse o seamă de cifre. Sînt actrițe, cîteva, care „nici nu vor să audă“ de mai puțin de o mie de ruble pe lună.

O mie de ruble ! Dar oare numai banii contează ? Chiar o jumătate, o treime din suma asta... Dar jocul ! Ea ar juca și pe gratis. Cum să nu vrea, dacă are nevoie de bani, căci fără ei, din ce să trăiască și ea ? Ce să facă ? Să-și caute un logodnic ? Să se vîndă ?

E timpul să facă ceva ! Casa aceasta e un mormînt, totul îi provoacă aici durere, totul e sinistru, numai bătrînele îi mai încălzesc sufletul. Tata, mama, fratele Nika... Mai bine să le facă un rost celor de care îi e milă, cît despre ea, să meargă mai departe, cu gîndul numai și numai la scenă, fără a se mai gîndi la nimic altceva. La nimic !

Fulguia. Era pe la ceasurile nouă, în ajun de ajunul Crăciunului. Sania trase la peronul luminat de două felinare. De la trotuar pînă la peron era pus un planșeu de scînduri, pe care înghețase zăpada călcată de mii de picioare.

Primul coborî din sanie un bărbat înalt, cu joben în cap, într-un palton încheiat pînă sus, cu guler îngust din blană neagră de miel. Bărbatul o ajută să coboare pe însoțitoarea sa — o doamnă mică de statură, într-un palton de postav împlănit. Doamna avea capul înfășurat într-un șal alb, care-i ascundea toată fața. Numai ochii îi sclipeau ca două scînteii.

— Am ajuns, îi zise Pirojkov Tasiei cu tonul cu care sînt speriați copiii atunci cînd sînt duși la dentist.

— Ah, Ivan Alexeici, se auzi vocea Tasiei din dosul șalului, mă sperii și dumneata !

După care izbucni în rîs.

— Poftim, poftim ! urmă el pe același ton. Poate scăpăm cu fața curată, Taisia Valentinovna. Nu strică să aruncăm *un coup d'oeil*¹... Ori poate ne prinde cineva...

— Dar cine ? întrebă Tasia cam intimidată și se opri pe trotuar.

În dreapta, la oarecare depărtare, stăteau îngrămădite cîteva sánii cu doi cai, din acelea care își așteaptă mușteriii seara dinaintea cluburilor. Tasia mai fusese aici o singură dată, la un spectacol dat de o societate. Se juca o piesă de Shakespeare. Ar fi vrut tare mult atunci să joace rolul Beatricei din *Mult zgomot pentru nimic*, dar ea stătea în lojă cu niște cunoscuți de-ai ei. Singură n-ar fi fost lăsată să meargă la o serată sau la un spectacol obișnuit. N-ar fi lăsat-o nici tata, nici mama, nici bunica... Aici nu se cade să vină o domnișoară „din societate”. Aici se petrec „cîte și mai cîte...” Aceasta e „bursa actorilor. Și ea e singură, la o oră tîrzie, însoțită de un bărbat... Va trebui să nu sufle nimănui o vorbă pînă nu va anunța cu ce se ocupă ea acum.

Totul s-a petrecut atît de repede pentru că ea n-a mai așteptat să vină Paltusov, iar de chemat nu voia să-l cheme.

¹ O privire. (Fr.)

De altfel, nici nu-și puna speranțe în el. Paltusov probabil ar fi luat-o peste picior... Un egoist ca el n-ar face nimic pentru ea !... Tasia l-a ghicit de mult. Poate va aproba ideea ei, dar sprijin de la el să nu aștepte. Între timp a venit, foarte oportun, Ivan Alexeici. Cu el nu e nevoie de prea multe explicații. Pirojkov a înțeles totul imediat. Blînd, inteligent, glumeț... Dar povestea asta l-a pus pe gînduri...

— Buna mea Taisia Valentinovna, i-a spus el alaltăieri, sedeau în salon și îi luase amîndouă mîinile într-ale lui, ai să reușești oare ? Asta-i întrebarea !

— Am să reușesc ! aproape că a strigat ea.

— Ah, ar fi bine să fie așa ! Ai văzut piesa *Kean* ?

Ea îl văzuse pe Rossi în persoană și nu uitase scena în care Kean căuta s-o convingă pe o tînră ifată să nu se consacre teatrului. A plîns atunci și la teatru, și la ea în cameră, cînd s-a întors acasă. Dar ce dovedește asta ?

— Cum am jucat atunci eu în spectacolul acela de amatori ? l-a întrebat pe Ivan Alexeevici.

— Ai înclinații. Dar ajunge oare atît ?

A fugit în camera ei, a luat volumul cu *Glumeții*, l-a dus pe Pirojkov în salon și i-a citit cîteva scene cu Verocika. Pirojkov a aplaudat-o.

— Mă rog, hai să stăm de vorbă, om bun, așa îi spunea el întotdeauna. Să te înscrii la conservator nu merită. Mai bine să iei lecții de la un actor sau o actriță cu experiență. Acum m-am cam îndepărtat de lumea asta, dar am să te duc la Grușeva, dacă vrei.

A fost așa de drăguț, încît era cît pe ce să-l sărute.

Atunci, anume, i-a spus el :

— Ca să facem o experiență, hai să mergem... incognito într-un loc unde se adună artiștii. Asta te va face să guști puțin din viața lor. Poate vei renunța. Înainte de Crăciun ei au trei zile relax. Vom vedea acolo multă lume.

Tasia s-a învoit numaidecît. Și ce dacă o vede cineva ? Dar cine ar putea s-o vadă ? Vreo cunoștință de-a lui taică-său ? Cu neputință. Și apoi, odată și odată trebuie să înceapă... Cel puțin va vedea cu cine „va face serviciu” peste un an. Auzise deja expresia aceasta — „a face serviciu”. Actorii spun întotdeauna că „fac serviciu” și nu că „joacă”.

Totuși, atunci cînd Ivan Alexeevici puse mîna pe clanța ușii, Tasia simți cum i se strînge inima.

— Unu, glumi el, doi, trei... Poftim...
— Vin aici și oameni străini de teatru ? întrebă ea timid.
— Vin și din aceștia... Poftim... Dacă e să dăm foc pun-tilor, atunci să le dăm foc !

Și deschise ușa. Pătrunseră într-un antreu unde ardea un felinar. Pe jos era zăpadă scuturată de pe picioare. Mirosea a gaz. Încăperea semăna cu intrarea într-un hotel. Încă o ușă... Pirojkov o deschise și pe aceasta. Acum nu mai putea da îndărăt !

XV

Ivan Alexeevici o introduse în cel de-al doilea antreu, spre care urcau trei trepte. Îi întâmpină un portar într-o livrea ponosită, cu eșarfă ; avea o înfățișare de țăran, cu o barbă blondă, aspră. În preajma lui trebăluia alt portar, într-un cojoc soios și cu pîslari în picioare.

Podeaua era murdară. Balustrada scării și ușa cu geam erau vopsite în cafeniu-închis. Pereții erau negri de funingine. Stăruia un miros de cameră de servitori, miros de cizme de iuft, cojoc și tutun. Tasia avu deodată o senzație de scîrbă. Se trezise în ea domnișoara, fiica generalului Dolgușin, nepoata Katherinei Petrovna Zasekina.

„Dumnezeu știe ce-i aici“, o fulgeră gîndul și se opri nehotărîtă pe palier.

Portarul deschise ușa. Pirojkov se întorsese și o privea pe deasupra lentilelor aburite ale ochelarilor.

Înțelese șovăiala și repulsia ei. S-o împingă oare mai departe pe fata aceasta simpatică, s-o introducă în acest „han“ al domnilor artiști ? Oare face bine ceea ce face ?

Se gîndi, simțind o înțepătură în inimă, că el, Pirojkov, ar putea s-o scutească de o încercare atît de riscantă... Ce să mai caute el altă fată, mai bună ? Pînă la urmă tot are să se însoare, nu ? Nenorocirea e că el nici nu caută... Iar acolo, acasă, o așteaptă oare ceva bun sau măcar cu rost ?... Generalul cu fumurile lui ridicole și cu „proiectele“ lui, fratele trișor și întreținut, mama oloagă și nătîngă... Încă doi-trei ani și va intra bonă sau... va ajunge pe scenă ; dar nu

pe o scenă ca asta, ci pe scena aceea unde actrițele se vînd...

— Poftim ! o strigă și-i întinse brațul, ca s-o ajute să urce la garderobă.

Tasia se uită în dreapta. Ghișeul de la casă era închis. Scara era luminată de o lămpiță cu gaz. Pe peretele dimpotrivă, lîngă oglindă, erau prinse două afișe în culori, unul roșu, celălalt albastru, și o foaie albă de hîrtie, pe care erau imprimate niște titluri. Ceva mai la stînga se vedea o vitrină cu un fond roșu, în care se afla o jumătate de foaie de hîrtie, acoperită cu un scris mare și purtînd o semnătură. Pe scară era întins un preș, fără covor. Mirosului din antreu îi luă loc altul, dulceag și amețitor, de la tabacul de prizat, la care se adăuga mirosul de bucătărie ce răzbea prin sălile de mese.

Cei doi o luară la dreapta, pătrunzînd într-o cameră scundă, ce se sfîrșea cu o nișă despărțită de o balustradă. De-a lungul unuia din pereți, pe o canapea netapițată, stăteau maldăre de haine. Într-un colț, lîngă o măsuță, ședea un lacheu gras, fără mustăți, în livrea albastră și vestă roșie. Lîngă balustradă stătea altul, slăbănog și ceva mai scund, cu favoriți.

Pirojkov notă ceva într-un registru și dădu bani lacheului cel gras. Tasia zăbovi mult, scoțîndu-și blana, galoșii și șalul. Tulburarea ei sporea. Domnișoara din ea nu se liniștise încă. Își pusese înadîns o rochie de casă, o rochie gri cu cordon de piele. Dar părul și-l împletise în cosiță. Era îmbrăcată modest, dar se vedea numai decît că toaleta ei, mînușile, gulerășul, fața, manierele se potriveau prea puțin cu locul acesta.

Și dacă, atunci cînd vor urca acolo sus, pe scară își va face apariția vreun cunoscut de-al tatălui ei ?...

— Știi ceva, îi ghici tulburarea Pirojkov, dacă te întreabă cineva cum ai ajuns aici, spui că ai venit la repetiție.

— Ce fel de repetiție ?

— Ah, Dumnezeuule, repetiția unui spectacol de binefacere !

Tasia trecu prin dreptul afișelor și îi mai veni inima la loc. Aici da, mirosea a teatru. Vru chiar să vadă ce scria pe foaia de hîrtie din vitrină. Preșul așternut pe mijlocul scării largi de lemn îi juca în ochi. Niciodată n-a mai urcat o scară simțînd o atît de mare tulburare lăuntrică. Nu-i plăceau balurile, dar nici nu-i era teamă de ele, nicăieri. Îi era absolut

indiferent dacă urca scara de marmoră a Cercului nobilimii sau călca pe postavul roșu ce învelea scara din reședința guvernatorului-general. Aici, însă, nu îndrăznea să-și ridice capul.

Ajunsa sus, se opri dinaintea unei balustrade albe, unde stătea un alt lacheu.

— E repetiție ? îl întrebă Pirojkov.

— Mai e puțin și se termină.

— În birou e cineva ?

Lacheul spuse un nume.

Tasia își roti privirea prin încăpere. Își aminti de camera aceasta; un fel de platou, cu mobilierul albastru, cu o mulțime de afișe în dreapta, cu o ușă de culoare închisă, pe care scria „Birou“, și cu o arcadă. Ceva mai la stînga — un șir de camere. Știa că în stînga de tot era altă balustradă albă și intrarea în sala teatrului, cu două scări în spirală care duceau la galerie.

— Te-ai mai liniștit ? o întrebă Pirojkov, în șoaptă.

— Nu-ți fie teamă, glumi ea.

— Trebuie s-o începem cu ceaiurile.

— Acum ?

— Așteaptă-mă o clipă acolo, în salonul de trecere, iar eu dau o fugă pînă la birou.

Pirojkov o conduse într-o cameră rece și deprimantă, și o așeză într-un fotoliu.

XVI

În fața Tasiei, la celălalt capăt al camerei, se deslușea după o arcadă largă o sală de trecere cufundată în întuneric, iar mai departe, o lumină slabă, probabil din sala de dans. Tasia aruncă o privire prin încăpere. În lumina slabă a singurei lămpi de-aici, atîrnată deasupra fotoliului în care ședea ea, desluși pe o canapea un bărbat și o femeie : un tînăr uscățiv într-un sacou gri și o blondă înaltă, cu pieptul bogat, îmbrăcată în negru. Tasia nu le distingeau fețele. Cei doi vorbeau în șoaptă și rîdeau mereu.

„Cine-or fi ? se întrebă. Amatori sau actori ?... Sau e un rendez-vous ?... Locul e potrivit.“

Se simți jenată, gîndindu-se că-i stingherește.

Dar cei doi nu se sinchiseau cîtuși de puțin de prezența ei. Se auzi rîsul blondei.

„Mai curînd amatori decît actori“, hotărî Tasia.

Sînt veseli. Nu le pasă de nimeni. Cine o fi ea ? o fată dintr-o familie de nobili sau fiica „cuiva“ ? Dar asta n-are importanță... Poate că e un talent nedescoperit. A venit și ea pe ascuns la club, la fel ca și Tasia, ca să guste din fructul oprit. Care fruct ? Fructul artei sau altul ?

Obrajii Tasiei s-au îmbujorat... Ea știe tot... Nu e o fetiță mică. N-are decît o singură dorință : să urce pe scenă. A citit atîtea romane, piese, de toate ! Dar „astea“ n-au asupra ei nici un efect. A văzut de ajuns ce a fost la ei în casă. Cînd citea în vreo carte scene cu întîlniri din cele mai pasionale sau lirice... inima ei nu începea să bată mai tare. Acum i se va înfățișa o altă scenă... scena vieții... Se revăzu la treisprezece ani ; înțelegea deja multe, îl citise pe Turgheniev, pe George Sand... O dată a dat buzna în buduarul maică-si... Mama ședea culcată pe sofa, iar alături de ea — un iunker de husari. Ofițerul acesta își făcea veacul la ei și ziua, și noaptea. Tasia știa că *maman* îi dă bani. Așa spuneau oamenii, cameristele. Ea a surprins o scenă de dragoste... De atunci, după ce a împlinit șaptesprezece ani, și mai tîrziu, nu se putea gîndi la dragoste fără a nu revedea scena cu iunkerul și cu maică-sa, și fără a nu-și aminti dovezile de admirație ale Elenei Nikiforovna pentru cîntăreții, violoniștii și călăreții italieni.

Așa au trecut primii ani ai tinereții. N-avea cînd să se gîndească la dragoste. A fost scoasă în lume într-o singură iarnă, cînd împlinise deja nouăsprezece ani. Dar în saloanele unde o ducea maică-sa totul o stingherea. La Cercul nobilimii a dansat de cîteva ori... Dar și acolo mama o indispucea. De altminteri, cum s-ar fi putut să iasă în lume, să cheltuiască bani pentru toalete, cînd știa prea bine că în casă lipsurile nu se mai sfîrșeau și se duceau și ultimii bani din ipotecarea casei și din pămîntul bunicii, vîndut la milogelile lor... A renunțat să mai iasă în lume... Apoi i-au paralizat picioarele mamei. Cu aceasta, celelalte griji au trecut pe al

doilea plan. Atunci, anume, i s-a trezit pasiunea pentru scenă, a început să se gândească la teatru, să învețe roluri noaptea...

Cei doi se ridicară de pe canapea și se îndreptară spre ieșire.

— Te înșeli, spuse blonda.

— Ba de loc, obiectă tînărul. Ai fost foarte bine, ceea ce n-aș putea spune despre Vasilisa Melentieva...

Tasia o privi curioasă pe blondă, întrebîndu-se dacă seamănă cu Vasilisa Melentieva.

Dar nu despre Vasilisa Melentieva discutau cei doi tineri. Ei se plăceau. Se și vedea îndată. Tasia era atentă la vocile lor. Uite, dacă ea ar vorbi așa și pe scenă, ar fi foarte veridic și comic... Mai mult, de bună seamă, nici nu se cere... Dar ce greu e să faci asta !...

— Poftim ! auzi vocea lui Pirojkov.

Capul lui se ițise de după ușă.

Tasia se ridică și își potrivi gulerul.

— Unde ? întrebă.

— În sala bufetului...

— Cine e acolo ?

— Haidem, haidem...

O luă la braț și o conduse prin fața biroului într-o sală albă, luminată de un șir de lămpi cu lumina cam slabă.

— Bem un ceai, spuse Pirojkov, parcă puțin stînjedit din pricina Tasiei. Vezi și dumneata cum e acolo... E ceva lume. Am găsit un cunoscut care e staroste aici. Stai de vorbă cu el... E bine să-l cîștigi pentru un debut...

— Pentru un debut aici ? făcu Tasia cu un suspin.

— De ce nu ? Pentru micile debuturi — aici.

— N-aș vrea să joc pe o scenă de club.

— Faci și dumneata o experiență.

XVII

În sală era un aer închis, îmbîcsit de aburii ceainicelor, de fum de țigară și de mirosul de pîrjoale și bere ce venea de la bufet. În stînga, în dosul teișhelii, o femeie cu o față obosită, îmbrăcată într-o rochie neagră, vindea fursecuri și

fructe. De-a curmezișul încăperii se înșiruiău mese cu tacîmuri pe ele. În lungul peretelui din dreapta și al celui din stînga se aflău niște măsuțe mai mici, fără tacîmuri, ocupate de cîte două-trei persoane. Prin sală se foiau chelnerii.

Pirojkov o pofti pe Tasia să ia loc la prima masă de la peretele din stînga, lîngă fereastră, și comandă o porție de ceai.

Tasia auzea pentru prima oară această expresie : „o porție de ceai“. Li se aduse o tavă pe care se aflău două ceainice, două cești și un pachetel cu zahăr cubic. Ceva mai departe, la a doua masă, ședeau doi bărbați, amîndoi fără mustăți și fără barbă.

— Actori, îi șopti Pirojkov. Unul e de-aici, pe celălalt nu-l cunosc.

Tasia îl auzi pe unul din ei vorbind. Era un brunet cu o față frumoasă, cu trăsături fine. Graseia pronunțat.

— E actor ? întrebă ea.

— Da.

— Și graseiază așa ?

— Ce să-i faci ?

Tasia turnă ceaiul în pahare. La două dintre măsuțele de la peretele din dreapta stăteau și niște femei. Una, cu ochii mari și cu umerii lărgi, foarte tînără și plină de prospeție, vorbea tare de tot, aproape strigînd. Avea părul căzut pe umeri.

— Cine e ? întrebă Tasia.

— Nu știu... n-am mai fost de mult pe-aici.

La repetiții, în culise, unde se nimerise de vreo două ori, s-a simțit întotdeauna tulburată, or aici nu încerca nici urmă de tulburare... Nici nu-i venea să creadă că era același lucru, că bărbații aceștia cu obrajii rași și femeile cu mișcări degajate făceau parte din lumea către care năzuia cu atîta pasiune inima ei.

— Am impresia, zise Pirojkov, învăluind-o cu o privire blîndă, că nu prea îți place aici?... Mai uită-te și dumneata la lume... Bufetul ăsta l-ai găsi mai interesant în Postul mare. Atunci, aici e ca în tîrg... Găsești tot ce vrei : și capi de familie onorabili, și amanți, și răufăcători. Toți veniți de prin provincie. Își lasă pînă la urmă toți banii aici.

Tasia nu prea îl asculta.

— De sărbătorile Crăciunului, urmă Pirojkov, se dau aici spectacole cu program variat. Mi-a spus adineauri starostele. Ce-ar fi să facem o încercare? S-ar putea monta, bunăoară, *Totul merge pînă la un timp*. Ce zici?

— Zău că nu știu ce să spun, răspunse Tasia. Eu, Ivan Alexeevici, vreau să studiez.

— Începem de la Anul Nou... Deocamdată, ca să mai prinzi curaj... Uite și starostele.

La masa lor veni un domn uscățiv, cu barbă, cu un pince-nez de aur, într-un paltonaș scurt. Avea trăsăturile feței proeminente și mișcările repezite.

Pirojkov îl prezentă. Tasia nu-i reținu numele.

— Beți un ceai? îl invită Pirojkov.

— Cu multă plăcere, spuse starostele și se așeză.

Era foarte surmenat.

— Aveți mult de lucru? întrebă Pirojkov.

— E o nenorocire! Și sînt singur!...

— Dar ceilalți ce fac?

— Eh!...

Și își însoți exclamația cu un gest semnificativ.

— Ce intenționați să dați de sărbători?

— O să avem matinee, o serbare pentru copii, un bal costumat cu o paradă a măștilor, și cîte și mai cîte!

— Treburile cum merg?

— Rețetele sînt destul de bune! Numai că e mare bătaie de cap. Trebuie să vă spun că în curînd o să le zic la vedere!...

— Știți, Taisia Valentinovna — și Pirojkov o arătă pe Tasia — ar dori...

— Doriți să debutați? întrebă starostele cu voce subțire. Tasia se fîstîci de-a binelea.

— Nu, n-am venit pentru debut...

— Doriți un spectacol? n-o lăsa el să-și sfîrșească vorba. Avem toate zilele ocupate.

În momentul acela veni un lacheu în livrea și-i spuse ceva la ureche starostelui.

— Vă rog să mă scuzați, zise acesta și sări în picioare. Fir-ar ea să fie de treabă! îi strigă din mers lui Pirojkov și fugi spre birou.

„De ce m-a adus aici?“ își zise Tasia, furioasă pe „bunul“ Ivan Alexeevici. Toată povestea asta e stupidă, aiurea. N-are

ea nevoie de starostele acesta zorit. Nici măcar n-a pomenit de vreun actor sau de vreo actriță cu care ea ar putea să înceapă să lucreze. Iar ca să studieze moravurile și ca pînă la urmă să-i piară orice chef... Unde mai pui că s-ar putea să întâlnească pe vreun cunoscut de-al lui taică-său... Bea ceai în tovărășia unui bărbat tînăr... ca la restaurant !

Tasia se indispușe de-a binelea.

XVIII

Pe ușa din fund, unde se vedea o parte din camera bufetului, își făcu apariția un bărbat într-un surtuc negru, deschiat la toți nasturii. Capul lui cu părul vîlvoi, blond, și barba la fel de blondă, contrastau puternic cu trupul puțin gîrbovit. Omul spuse ceva venind spre bufet, apoi dădu din mînă și se apropie de masa la care stăteau Tasia și Pirojkov.

— Ah, Ivan Alexeevici ! făcu, tulburată și aproape bucuroasă, Tasia. Vine Prejențov.

— Cine ?

— Meditatorul meu !... Nu-ți amintești ?...

— Nu l-am mai întîlnit...

— Da, asta a fost demult... Cît s-a schimbat !... E el, el !

Capul cu părul vîlvoi se apropia tot mai mult. Tasia se uită mai bine și-l recunoscut pe Prejențov, meditatorul ei de altădată. A venit în casa lor timp de mai bine de un an, pe vremea cînd era student în anul patru, cu vreo șase ani în urmă, făcea cu Tasia lecțiile în limba rusă și-i dădea tot felul de cărți. Maică-si nu i-a plăcut, pentru că de vreo două ori a mirosit a băutură... Numai cu el a învățat Tasia cum trebuie. El i l-a adus pe Ostrovski... Citea și el cu mult haz scene din viața negustorimii, și citea bine și povestirile lui Sleptov... Ei bine, ei nu îi e teamă să-l întâlnească aici, în bufetul ăsta... El va înțelege totul...

Meditatorul o observă și o recunosc.

— A-a ! exclamă el și se apropie cu pași repezi de masă.

— Nikolai Alexandrovici ! îl strigă Tasia, bucuroasă.

Pirojkov se uită la blondul cu părul vîlvoi. Duhnea a spirt. Avea fața foarte roșie.

— Cu ce ocazie ? o întrebă el pe Tasia.

Și, zicînd acestea, îi strînse cu putere mîna.

— Ce surpriză ! Dumneata aici ! Și încă într-o zi de lucru... Cu ce ocazie ? Și cavalerul dumitale... Te rog să mă prezinți !.

Tasia făcu prezentările.

— A ! exclamă și mai tare meditatorul. Pirojkov !... În-cîntat !... Avem amici comuni... Pe Kalașnikov... Vasili Dmi-trievici, îl cunoașteți ?

— Ba bine că nu, răspunse Pirojkov cu un zîmbet reținut.

— Pot să mă așez ?

— Vă rog, îl invită Pirojkov.

Tasia se uită la meditatorul ei. Obrajii, ochii, părul lui — toate i se părură oarecum ciudate...

— Ca să vezi unde mă întîlnesc cu o elevă a mea, spuse Prejențov, reținînd mîna Tasiei. N-ai mai crescut... tot așa mititică ai rămas... Și ochii sînt aceiași... Numai vocea ți s-a schimbat... s-a maturizat... Ce mai face excelența-sa ? Tăticul, mămica ? Mămica nu prea mă agreea... Nu !... Nu-i eram pe plac... N-aveam *parlé-fransé*. Ce face bunica ? E bine sănătoasă ? Și aialaltă — cum îi zice ? Polina, Fifina !... Da, Fifina !... Bunica e o femeie tare cumsecade !...

Se făcuse vorbăreț. Tasia își dădu seama că fostul ei mediator era băut. Nu știa cum să vorbească cu el. Parcă nu mai era cel de altădată.

Pirojkov se simțea și el stînjenit.

— Sînteți membru al clubului ? îl întrebă pe Prejențov.

— Eu ? E o poveste întreagă... Să vedeți ce mi s-a întîmplat... N-am fost ales. Nu cadrez cu o instituție așa de selectă. Azi am intrat cu un amic să bem o bere... Ce mai ?... Nu beți ?

Se aplecă spre Tasia și zise :

— Prezența dumitale aici e... un semn al vremii... E îngrozitor !

Prin sala bufetului trecu starostele. Cîteva clipe după aceea, la bufet se iscă un scandal.

Meditatorul Tasiei se ridică îndată, fugi într-acolo și strigă :

— Eram sigur !

Pirojkov se săltă de pe scaun și se uită în direcția aceea.

— Să plecăm de-aici, îi spuse încet Tasia.

Larma de glasuri de la bufet spori, acum se auzeau strigăte... Apoi apăru starostele, urmat de un domn cu barba căruntă, după care venea meditatorul Tasiei.

— Nu aveți dreptul ! zise starostele.

— Am să protestez ! stăruie domnul cu barbă.

— Mă rog, protestați !

Meditatorul le-o luă înainte și strigă în gura mare :

— Las-o baltă, nu-i lua în seamă... Vom cere o evacuare triumfală... Să mergem, Vasia...

Apoi, întorcându-se spre masa unde stăteau Tasia și Pirojkov, spuse :

— Scuzele mele !... După cum vedeți, nu pot să vă țin companie la ceai... Măr putred !...

Toți urmăreau, nedumeriți, scena. Cearta continuă o vreme în fața biroului, apoi jos, pe scară.

Pirojkov și Tasia stăteau tăcuți. Ivan Alexeevici se simțea prost.

„De ce-am adus-o aici ? se întrebă. Ce ghinion !... Starostele ăsta nu e bun de nimic, mai ales acum, după cele întâmplate.“

Tasia stătea cu capul plecat și își sorbea încet ceaiul.

— Taisia Valentinovna, începu Pirojkov, arborînd o mină comică, te rog să mă ierți... Ghinionul nostru...

— Să mergem, șopti ea.

— Nu-ți fie teamă.

— Te rog să plecăm de-aici.

Pirojkov achită grăbit consumația. Tasia îl urmă, cu capul în pământ... Îi era teamă, fără să știe ea însăși de ce. Totul aici — chelnerii aceștia, clienții, aerul greu și lumina săracă — îi dădea fiori ; nu avea destul curaj să se transforme instantaneu într-o „artistă“, să poată bea un ceai între două acte la repetiții.

„Sînt o domnișoară, sînt o domnișoară“, își zise, coborînd în vestibul, și era mulțumită că n-a văzut-o vreo cunoștință de-a tatălui ei.

Plecase de-acasă fără să spună nimănui nimic. Mama, deși paralizată, întreba mereu de ea. Doar nu putea să-i spună că s-a dus să vadă artiștii... Bunica s-ar fi speriat și ea auzind una ca asta....

— Cum rămîne, Taisia Valentinovna ? întrebă Pirojkov, oprind-o la ghișeul casei de la intrare. Văd că am călcat cu stîngul. Vrei să-ți fac cunoștință cu Grușeva ?

— Mai așteaptă puțin... Mă simt, nu știu cum, prea mică.

— Am să aștept.

Ieșind afară, Tasia răsuflă ușurată.

XIX

A doua zi, înainte de masă, una din slujnice, o fetiță, veni fuga la Tasia și zise, zorind-o :

— Mămica e supărată, poftiți imediat.

Tasia o găsi pe maică-sa în jîlt, foarte agitată.

— Vreți să mă otrăviți ! țipă Elena Nikiforovna, holbîndu-și ochii la ea.

— Ce s-a întîmplat, *maman* ?

— Ce-i porcăria asta ? S-o mănînci tu !

Și înfipse de cîteva ori lingura în farfuria cu supă.

Tasia gustă și zîmbi ușor.

— Supa e bună... supă de găină.

Mama îi surprinse zîmbetul ironic și se făcu roșie la față.

Tasia n-apucă să-și ridice capul, că primi o palmă în obraz.

Își duse mîinile la față. Văzu negru înaintea ochilor. Făcu un efort ca să n-o îmbrîncească pe maică-sa.

O palmă ! De față cu Duniașa ! O palmă dată ei, o domnișoară trecută de douăzeci și unu de ani !

Rămase stupefiată.

— Rîzi ?... țipă maică-sa, gîfîind. Rîzi ?... Îți rîzi de mine ? Ah, ticăloaso ! Ticăloaso ! Nemernico ! Ți-arăt eu !

Și dădu iar s-o lovească, dar Tasia o apucă de amîndouă mîinile și o împinse la loc în jîlt.

— Nu da, nu da ! șopti, cuprinsă de un tremur nervos. Nu permit... vezi, o să fie mai rău !...

Vocea îi tremură așa de tare, încît maică-sa se sperie.

— Ieși afară ! Afară, afară ! țipă ea, zbuciumîndu-se și izbucnind în plîns. Dați-mi morfină, morfină !...

— Ce medicament îi dau ? o întrebă Duniaşa pe Tasia, reţinînd-o.

— Nu ştiu !

Şi fugi în camera ei, furioasă la culme. Obrajii îi ardeau, i se pusese un nod în gît, dar nu izbutea să plîngă.

La şapte ani, odată, a fost bătută... Cînd avea paisprezece ani, mama a apucat-o de ureche, dar ea nu s-a lăsat. Şi acum, la douăzeci şi unu de ani !... Mama e bolnavă, istovită, aproape paralizată... Dar îi dă oare asta dreptul s-o lovească ?

Tasia se trînti pe pat. Tremura din tot corpul. În clipa următoare, izbucni în hohote de rîs. Pentru prima oară în viaţă avea o criză de isterie. Mai înainte nu dădea crezare acestor crize, văzînd cum le simula maică-sa. Acum o să ştie şi ea ce-i asta.

Din camera Tasiei nu se auzea nimic nici la cele două bătrîne, nici în cabinet. Tatăl ei nu era acasă, fratele lipsea şi el. Oricît încerca ea să se stăpînească, hohotele nu mai conteneau, şi lacrimile, şi spasmele... S-a zbătut aşa vreo jumătate de ceas. S-a mai ogoit abia după ce şi-a înfundat capul în perne, pe care le cuprinse cu amîndouă mîinile.

Pe urmă, venindu-şi în fire, se așeză pe marginea patului şi își contemplă cu privirea încetoșată camera. Amurgea... peste o jumătate de oră avea să se întunece de-a binelea. Simți că tremură. Se ridică, își puse șalul și porni încet spre masa de scris.

Mama a dat-o gata ! A lovit-o ca pe o cameristă !... Dar în ziua de azi nici pe cameriste nu mai poți să le bați. Se duc să se plîngă, sau răspund cu aceeași monedă. Au fost cazuri... Zilele trecute i s-a relatat pătania unei doamne. Dar de ce să se mire ? Cu ce e ea mai bună decît Kunțeva ?... Iarna trecută mama acesteia i-a dat fie-si cîteva palme, de față cu alte persoane. Și țipă și acum la ea ca la cea din urmă slugă, copleșind-o cu ocări îngrozitoare, chiar dacă le spune în franțuzește : *pécure, salope, crapule* !¹ Și cîte altele ! Și cînd te gîndești că asta se petrece într-o societate aristocratică... Cele mai vechi familii... Leolia Tarusina i s-a plîns și ea că maică-sa o bate. Și Leolia e contesă ! Are treizeci și doi de ani. Și toate rabdă, sînt furioase, își disprețuiesc mamele,

¹ Vită, putoare, pușlama ! (Fr.)

le fac proaste, spun tot felul de mîrșavii pe seama lor... Dar de plecat nu pleacă ! De ce ?

Unde să plece ? Să intre guvernante ? Ei bine, nu ! Nici nu știu să facă nimic ca lumea, și le e și teamă de sărăcie. Vai, cum se poate ? Domnișoara așteaptă s-o ia cineva de nevastă, și dacă nu se mărită, tot la părinți rămîne, chiar dacă mănîncă bătaie.

„Robie ! Robie ! șopti Tasia, umblînd încolo și înapoi prin cameră. E odios, oribil !“

Ea n-o vorbește de rău pe maică-sa de față cu cunoștințele lor. Dar nu poate nici s-o iubească, nici s-o respecte ! Și asta e destul de trist. Îi e milă de femeia aceasta. O privește ca pe o faptură „bătută de Dumnezeu“, îi poartă de grijă, vrea să împartă cu ea veniturile cînd va fi de sine stătătoare, cînd va cîștiga bani. Nu mai tîrziu decît azi dimineață o neliniștea gîndul că va trebui s-o lase ore întregi în seama cuiva străin.

Acum însă !... Toate șovăielile s-au spulberat... Oricît ar fi mama de „distrusă“, ea își dă seama ce face. Dacă o rabdă, riscă să fie bătută în fiecare zi.

Să vină tata, și ea o să-i spună că mama trebuie lăsată în supravegherea unei femei străine. Dacă ieri, după ce s-a dus la bufetul clubului, s-a lăsat cuprinsă de un sentiment de lașitate, acum... va pleca, cît mai repede, fără să stea cîtuși de puțin pe gînduri, fără nici un pic de șovăială !

Nu putea rămîne în camera ei. Simțea că se sufocă. Ieși în salonaș, se așeză la pian și începu să cînte tare, tare de tot.

— Domnișoară, veni fuga Duniașa, mămica zice să nu cîntați... O doare capul.

— Bine, răspunse Tasia și trînti capacul pianului.

Da, nu se cade să cînte. Mama are dureri. Dar o îndreptătesc oare durerile să-și lovească fiica, cogeamite domnișoară ?

„Îi scriu lui Pirojkov, își zise, și-l rog să mă ducă cît mai repede la Grușeva, cît mai repede, cît mai repede !“

Nu auzi clopoțelul din antreu. Oaspetele, care nu era altul decît Paltusov, o rudă îndepărtată de-a lor, o găsi în salonaș cu ochii plînși și cu părul în dezordine.

Tasia nu-l mai văzuse pe Paltusov de mult, de mai bine de două luni. El îi vizita foarte rar. Mai înainte, cînd mergea la universitate, îi arăta Tasei mai mult interes. Tot el a fost cel care l-a adus aici pe Pirojkov. Rude fiind, își spuneau pe nume — „Tasia“ și „Andriușa“.

— Ce-i cu dumneata, verișoară ? o întrebă Paltusov, conducînd-o în salon. Te văd tulburată. Și o cercetă cu privirea.

Tasia îi strînse mîna. Paltusov picase cum nu se poate mai bine.

— Andriușa, scumpule, vorbi ea cu mai multă afecțiune ca de obicei, îți solicit concursul.

— Despre ce e vorba ?

Nu putea să-i spună că mama i-a dat o palmă. Asta n-o va spune nimănui... decît numai tatii. Așa că Paltusov auzi de la ea doar ceea ce o preocupa acum, imediat.

— Te rog să nu-ți rîzi de mine, Andriușa. M-am pregătit mult pentru asta.

Cuvîntul „teatru“ fusese rostit. Paltusov rămase pe gînduri. I se făcu milă de „fetița“ asta, cum îi spunea el. E inteligentă, are o inimă de aur, e veselă, adesea amuzantă. I-ar trebuie un mire...

— N-ai vrea să te măriți, Tasia ?

— Cu cine ? întrebă ea, adoptînd un ton serios. Ce să mai vorbim ! Ca să ies în lume, n-avem bani. Altfel nu mă place nimeni... Nu, nu, Andriușa ! Nu-i o soluție...

Și se apucă să-și dezvolte cu înflăcărare „ideea“. Paltusov o asculta cu un zîmbet în colțul buzelor. Ceea ce debitează ea e foarte sincer, juvenil, îndrăzneț. Poate are într-adevăr talent ? Păcat totuși de o fetiță ca asta... Să ajungă pe scenă... În groapa asta de lături... Oare sînt multe fete care pot să iasă la liman și să trăiască din cîștigul lor ?... Ori ea vrea să-și țină familia... Greu lucru... Păcat !... O domnișoară cumsecade, bine crescută, ruda lui, oricum, fată de general... Dar pe de altă parte... familia asta, vai de capul ei... e în descompunere... decrepitudine, mizerie stupidă, numai aere și atîta tot... Ba dacă stai să te gîndești, murdărie curată... Merită oare să muncească pentru tătici și mămica asta ?... Să plece din casă, da, asta ar avea un rost...

— Vrei să vorbesc cu tata ? întrebă Paltusov.

— Deocamdată nu, Andriușa... Poate mai târziu...

Să-mi afli numai tot ce te-am rugat... A vrut să-mi facă Pi-rojkov serviciul acesta ; e om bun, dar cam moale... m-a dus nu acolo unde trebuie. O cunoaște pe actrița Grușeva.

— Și eu o ăunosc !

— Da, îmi amintesc, mi-ai mai spus.

— Ei bine, și ce anume ai vrea, verișoară ?

— Să te duci la ea, dragul meu... s-o previi... să-i vorbești despre mine.. s-o convingi să mă asculte. Eu o să mă pregătesc. Întreb-o dacă ar putea să se ocupe de mine. Măcar iarna asta. Altfel, întru la conservator, poate mă primesc și de la Anul nou.

Paltusov o ascultă atent. Toate rugămințile ei le putea împlini lesne. Era de ajuns o vizită la cine trebuie. Putea, în definitiv, să piardă o dimineață, lăsîndu-și treburile, ca să facă un serviciu unei fete. așa de drăgălașe.

— Mă rog, acceptă el pe un ton glumeț.

— Da ? izbucni Tasia, bucuroasă.

— Fratele nu-i acasă ? întrebă Paltusov.

— Nu.

— Dar tata ?

— Tata încă n-a venit.

— Dar bine, mă cheamă la el și singur umblă vraise prin oraș ?

Paltusov se ridică și făcu cîțiva pași prin salon. Venise la rugămintea generalului, transmisă printr-un bilet. Generalul îi scria că își pune mari speranțe în el. La început, Paltusov s-a gîndit să nu vină... Bănuia că Dolgușin îi va cere bani. Bani n-o să-i dea, cum nu i-a dat niciodată ; a venit totuși așa, din milă, fiindcă tot îi era în drum. Nu-i plăcea mutra generalului, tonul lui, toată pălăvrăgeala lui fără sfîrșit.

— Tăticul trebuie să vină dintr-o clipă în alta, zise Tasia și se apropie de Paltusov. Dar să nu-i spui nimic despre mine, Andriușa. Nu e momentul... Am să-i spun eu zilele astea că nu mă împac cu mama și că trebuie să angajăm pe cineva care să stea cu ea. Bani pentru asta am...

— De unde ?

— Am împrumutat, răspunse Tasia în șoaptă.

Nu voia să-i spună că a luat bani de la frate-su Nika.

— Mai stai un pic.

Ar fi vrut ca Paltusov să-l aștepte pe taică-su. El îi va spune ce pune la cale tata. Trebuie să știe totul, pentru că singură ea mai poate face ceva în casa asta.

Stătea și se uita la Paltusov. În salon începea să se lase întunericul. Fața lui nu i-a plăcut prea mult niciodată. Nu dădea crezare nici inimii lui. Acum îi spune „Andriușa, dragule”. Nu e frumos ! Când are nevoie de el, îl dezmiardă cu tot felul de expresii.

Tasia rămase tăcută. Era nemulțumită de sine. Dar ce oare putea să facă ? În anturajul ei, Andriușa era singurul om de caracter, cu experiența vieții, dibaci... Cu Ivan Alexeevici nu poți să ajungi departe. Și ce i-a cerut ea, la urma urmei ? L-a rugat să vorbească cu o actriță. Dacă Andriușa e un egoist, cu atât mai bine... Măcar o dată va face și el cuiva un serviciu dezinteresat.

— Uite-l și pe tata, zise Tasia, auzind clopoțelul din antreu.

Paltusov tocmai își aprinsese o țigară.

— O să mă țină de vorbă !

— Hai, că tot n-ai să te lași înduioșat, glumi ea.

Era bucuroasă măcar și pentru faptul că discuția cu Paltusov i-a mai risipit supărarea, a făcut-o să uite de monstruoasa ieșire a mamei-si.

N-o să meargă la ea pînă mîine, chiar dacă o va chema. Trebuie s-o facă să simtă. Tatii îi va spune chiar azi cît se poate de simplu :

„Nu vreau să primesc palme. Angajează o femeie. Am s-o plătesc eu“.

— Andriușa, spuse în șoaptă, un singur cuvînt...

Paltusov își aplecă urechea spre ea.

— Dă-mi voie să-i spun tatei că mi-ai împrumutat niște bani...

— O să ți-i ia.

— Nu, n-am să-i dau.

— Poți să-i spui, Tasia.

— Îți mulțumesc.

Minciuna avea să-i prindă bine. Datoria trebuie restituită ; o să-i spună că e nevoie să-și caute un serviciu cît mai convenabil.

Paltusov îi strîne mîna, se întoarce din prag și îi zise încet :

— Dacă ai nevoie... să-mi spui.

Avea la bancă depuse zece mii.

— Acum nu.

„Mai bine luam de la el decît de la Nika, o fulgeră gîndul. Dar parcă poți să știi ce hram poartă și ăsta ?“

XXI

— A, voluntarul !... îl întîmpină generalul pe Paltusov în cabinetul său. Aici se făcuse întuneric de-a binelea.

Îi spunea „voluntarul“ după războiul din Serbia. Lui Paltusov nu-i plăcea porecla asta și în genere nu agrea atitudinea prea familiară a lui Valentin Valentinovici, pe care îl socotea „un mizer balon de săpun“. Dar nici pînă acum n-a putut să-l facă să renunțe la tonul acesta familiar. Tot așa, nu-i plăcea de loc că Dolgușin îl tutuia, profitînd de dreptul său de rudă mai în vîrstă.

Azi toate acestea îl supărau și mai mult. Are nevoie de el, îl roagă să vină la dînsul, și încă își mai dă aere !

— Salut, generale, răspunse Paltusov ironic și-i strînse mîna cu un gest neglijent.

Valentin Valentinovici tocmai își scotea surtucul, stînd lîngă masa de scris. Era o masă coșcovită, pe care, în afară de călimară, nu se găseau decît un abac și un calendar.

În cabinet se afla o canapea mare, învelită în mușama, cu arcurile rupte, și două-trei scaune. Tapetul se dezlipise într-un loc. În încăpere stăruia un aer stătut, îmbibat de tutun.

— E tare întuneric, generale, observă Paltusov.

— Imediat ni se va aduce o lampă, *mon cher*. Mitea ! strigă el, scoțîndu-și capul pe ușă.

Fu adusă o lampă. Lampa răspîndea un miros puternic de gaz. Băiatul îi întinse lui Dolgușin mantaua lui de general, o manta scurtă, dintr-un postav ușor, de culoare gri.

— Poți să pleci, îl concedie generalul.

Paltusov se așează pe canapea și rămase în așteptare.

— Iartă-mă că te-am făcut să aștepți.

„Așa — vezi !“ își zise Paltusov și înadins nu răspunse.

— Numai puturoșii ăștia ai mei sînt de vină.

— Cine anume ?

— Caii. Abia merg. Mîine-poi_mîine le dăm să mănînce morcovi, frăţioare ! Ha-ha-ha !

„Se putea şi fără frăţioare“, îşi zise Paltusov.

— De ce-i mai ţii ?

— De ce ? Din prostie... Din trufie.

Generalul rîse iar, apoi se duse în colţul unde avea cîteva ciubuce, alese unul din ele, gata pregătît, şi-l aprinse cu flacăra unei bucăţi de hîrtie.

Paltusov se uită la ceafa lui, roşie, plină, dezgolită sub claia de păr cărunt, semănînd cu o bucată de carne crudă. Aşa cum îl vedea, parcă era un curcan prăpădit. Şi asta îi spunea „frăţioare“ şi îl poreclise „voluntarul“...

— E de rău ! spuse generalul cu un glas hîrîit şi trase fum din ciubuc. Ne prăpădim... Ştii că Elena a rămas fără picioare ?

— De tot ? întrebă Paltusov cu răceală în glas.

— Doctorul a zis că peste două săptămîni or să-i paralizeze complet... I s-a strîmbat şi gura. *Une mer à boire, mon cher*.

Dolguşin se așeză lîngă Paltusov, suflînd pe nas şi gîfîind.

— Te-am deranjat. Dar ești tînăr... Serviciu n-ai.

— În schimb am multă treabă.

— A-a... Învîrtești afaceri !... Am auzit, frăţioare, că te-ai lansat în lucrări de antrepriză.

— Lucrări de antrepriză ?... N-am avut de gînd. M-oi fi împrumutat dumneata cu bani ?

— Mi-a spus cineva la club că te-ai angajat la Kalakučki.

Paltusov nu prea era încîntat că în oraş se şi ştia de „serviciul“ lui la Kalakučki.

— Minciuni !

— Dar ești văzut şi la bursă.

— Mă duc pe-acolo, da...

— Să ştii că mă bucur. Aşa sînt vremurile. Doar n-ai să te apuci de gospodărie ! Aicea numai bărboșii ăștia de negustori se bucură de toată cînstirea. Ai să ajungi departe... ai fler. Dar nu se poate să te gîndești numai la tine. Tinerii se cuvine să ne ajute şi pe noi, ăștia bătrîni... Băieții mei

trăiesc numai pentru ei... Nika mai e cît de cît atent. Petea însă... *Mon cher, je suis un père...*

Generalul nu-și sfîrși vorba și trase din ciubuc. Ieșirile patetice nu-i izbuteau.

— Excelență, pe mine să mă scuzi... spuse ironic Paltusov și se uită la ceas.

— Îi fi ocupat? De, om de afaceri...

— Mă grăbesc să mă duc undeva.

— Imediat, imediat. Lasă-mă numai să-mi mai trag sufletul.

Zicînd acestea, se dădu mai aproape de Paltusov și-l cuprinse cu mîna stîngă.

— Tot tutun „Jukov“ fumezi? întrebă Paltusov, ferindu-și fața.

— Obişnuința, frăţioare!

— Proastă obişnuință...

— Asta e! zise generalul, înţepat.

XXII

— Uite ce rugăminte am, Andriușa. (Paltusov se strîmbă și mai rău.) Avem noi aici o rudă de-a nevaste-mi, un văr de-al doilea al soacre-mi unul Kulomzov, Evgraf Pavlovici. Ai auzit de el?

— Am auzit.

— Mare bogătaş, un zgîrie-brînză, un om sucit, cavaler bătrîn. Asta a făcut vreo cincizeci de „acte de recenzare“¹. Și n-are ipotecată nici o moșie. Există vipere dintr-astea! Pe la noi n-a mai fost de mult. Tu știi... în ce situație sîntem noi acum... De altfel, nici el nu prea iese... O dată pe lună se duce la clubul englezesc... Ei bine... Fîică-mea cea mai mare, o ții minte? Lealia...

— O țin minte.

¹ După reforma din 1861, moșierii erau datori să întocmească un fel de acte de catagrafie pentru fiecare moșie, în care să fie trecute numărul de oameni de curte și de țărani, suprafața de pămînt aflată în folosința țăranilor, calcularea dărilor etc.

— E fina lui. Să vezi însă ce s-a întâmplat. *Une affaire de rien du tout...*¹ L-am rugat să mă gireze... La un fleac de act... Și ce crezi, nebunul ăsta bătrîn *m'a mis a la porte*². A tipat la mine, a început să bată din picior. N-am mai pătit una ca asta niciodată și de la nimeni !

— Și acum vrei să repeți figura ?

— Lasă-mă să sfîrșesc, frățioare, îl opri generalul, de data aceasta iritat, rezemîndu-se de speteaza canapelei. Gîndește-te, numai bani lichizi are o juma de milion, unde mai pui o mulțime de lucruri, tablouri, nestemate, cristaluri... De mult trebuia jefuit. Oricum, el îi vine neveste-mi unchi. Moștenitori n-are. Iar dacă are, sînt de același grad de rudenie...

— Te-ai și informat ?

— Ba bine că nu. Țsta nu-și vinde moșiile. N-o face din ambiție. Și sînt tot moșii moștenite din tată-n fiu. Pe mine ar putea să mă dea afară, dar pe tine nu te cunoaște. Tu știi să te înțelegi cu oricine. Ești o rudă a neveste-mi...

— Moștenitor și eu !

— Oarecum...

— Și după aia ?

— După aia, *mon cher* — da lasă-mă odată să vorbesc ! — după aia să-i dea nepoată-si pentru un timp... sau măcar s-o susțină cu un credit.

— N-o să iasă nimic din asta !

— Înduioșează-l, măi frățioare. Ești bun de gură. Știi în ce situație e Elena. Bani de tratament nu-s, medicamentele n-avem cu ce le plăti. Și eu... vezi singur unde-am ajuns.

— Știi ceva, generale ?

— Să nu zici nu...

— Așa îl faci sigur să convertească totul în bani.

— Da, dacă i-o trîntești așa deodată... Eu altceva te rog. Am eu un proiect... grozav.

— Vrei să faci saci din iarbă ? Am auzit ! Ha-ha !...

— Lasă, frate, ironiile... Îmi lipsește creditul... Ce-mi trebuie mie ? Ai priceput ? Îmi trebuie ca boșorogul ăsta să nu se dezică de nevastă-mea, să nu ascundă că îi e moștenitoare. Ori pentru asta trebuie înduioșat. Și trebuie început prin a-i

¹ O nimica toată... (Fr.)

² M-a dat afară. (Fr.)

spune că eu regret din suflet neînțelegerea veche... pricepi ?

— Și treaba asta vrei s-o fac eu ?

— Te rog, *mon cher*, ca pe o rudă ce-mi ești... Doar n-oi fi vrînd să-ți cad în genunchi !

— Știi ceva, generale ?

— Ei, ce ?

— Am un cunoscut, patronul unei fabrici de tutun. Îi trebuie un supraveghetor la accize.

— N-aș putea să recomand pe nimeni.

— Mă gîndeam că ai putea să te angajezi dumneata.

Dolgușin sări ars. Cu mîna dreaptă agita ciubucul. Ochii îi fulgerau, chelia i se înroșise. În primul moment, Paltusov se temu să nu sară la el.

— Eu ? strigă el, sufocîndu-se. Eu, supraveghetor la o fabrică de tutun ?

— Și de ce nu ?

— De ce, de ce ?...

Pe general era cît pe aci să-l lovească apoplexia.

— A mai avut un general în retragere. E un post liniștit... locuință, cincizeci de ruble, poți să ții și căluții.

— *Brisons-la...* Admit glumele... dar toate au o măsură.

— Eu nu glumesc, i-o tăie Paltusov, ridicîndu-se. Dacă lași să-ți scape prilejul, o să fie mai rău.

— Mai rău... Ce mai rău ?

— Mai rău decît e acum. Atunci n-o să ți se ofere nici măcar un post de supraveghetor.

— Cum îndrăznești ? țipă Dolgușin.

Paltusov însă se amuzase îndeajuns, așa că schimbă tonul.

— Te rog să mă ierți, excelență... Nu voiam să te jig-nesc. Fie, am să mă duc la acest Cresus al dumitale.

— Nu vreau.

— Nu vrei ? întrebă Paltusov semnificativ.

— Dacă o faci ca o rudă...

— Da, da. Pentru fiica dumitale o fac... nu pentru dumneata.

Dolgușin bombăni ceva și slobozi o trîmbă de fum.

Paltusov surîse. Tare prăpădit i se păru „curcanul“.

— Când zici că vrei să te duci, frăţioare ? întrebă generalul pe tonul cel mai firesc.

— Zilele astea. Să-mi dai adresa.

S-au despărţit ca doi prieteni. Paltusov n-a mai trecut pe la Tasia. Se făcuse ora patru.

XXIII

Nu era grăbit să meargă la bursă. Timp avea de ajuns pînă la dejun. Sania lua piepţiş troienele din ulicioară. Gulerul de castor îi gîdila plăcut urechile. Capul i se lăfăia în căciula de samur. Faţa lui era toată un zîmbet. În gînd îl mai vedea pe general agităndu-se cu ciubucul şi cu ceafa lui roşie.

Paltusov privea rudele de felul acesta, ca şi în genere nobilimea asta, ca pe ceva în stare de descompunere, ce prezenta interes numai ca o „curiozitate“. Prea erau toate astea insignifiante. Ce tot îndruga generalul ? Ce l-a rugat pe el ? Cît era de stupid să-i dea o însărcinare pe lîngă o rudă bogată !

Totuşi putea să se ducă, „ca o curiozitate“, pentru a se convinge dacă există într-adevăr la Moscova astfel de „babalici“ cu cincizeci de sate, înconjuraţi de comori. El unul n-o credea. Vedea în jurul său numai o prăbuşire generală. Cei care mai rezistau, cheltuiau numai o treime sau o cincime din veniturile de altădată. Puteau oare ei să se măsoare cu prietenii şi prietenele lui de felul Netovilor sau Staniţînilor, şi cu alţi vreo zece comercianţi de seama lor ?

De fiecare dată cînd nimerea prin părţile astea i se părea că a venit să vadă nişte „catacombe“. Chiar aşa poreclise cartierele nobilimii. Seara, trecînd cu trăsura pe Povarskaia, pe Precistenka, prin Sivţev-Vrajek şi pe ulicioarele Arbatului, nu vedea pic de viaţă... Măcar o caleaşcă să fi stat dinaintea peroanelor. Numai undeva în vreun antreu sau în vreo odaie retrasă ardea un becuţ „care nu consumă mult“.

Felinarele încă nu se aprinseseră. Pe cer mai stăruia o ultimă geană de lumină. Casele se desluşeau încă bine. Sania pătrunsese de mult pe nişte ulicioare.

— Oprește ! strigă deodată Paltusov.

Dinaintea lui răsări ca din pământ o căsuță cu grădiniță în față. Pe una din laturi era lipit de casă un cerdăcel vopsit în verde, prelungit cu un șopron, sub care era presărat nisip.

Birjarul trase voinicește sania la peron. Paltusov sări jos și smuci cordonul clopoțelului de la intrare. Pe unul din canaturile ușii era prinsă o placă de alamă, acoperită cu o inscripție pe două rînduri, deasupra căreia se deslușea o coroană mare.

Găsea că-i cel mai bun prilej să facă această vizită, întrucît cine știe cînd va mai nimeri el prin părțile acestea.

Îi deschise un om îmbrăcat într-un surtuc.

— Prințesa e acasă ?

— Poftiți.

Omul îl introduse într-un antreu mic și curățel, unde ardea deja lampa din tavan.

Recunoscîndu-l, lacheul îi mai făcu o temenea. Paltusov se afla într-o atmosferă de mult și bine cunoscută, pe care n-o putea găsi în noile palate ale negustorilor. Și în antreu, și în salonaș, unde se afla o masă pliantă și un pian, stăruia un aer aparte, în care deslușeai nu știu ce miros de ierburi și de colonie, atmosfera fiind întregită de un strat subțire de colb și de patina mobilei vechi.

Vizitatorul intră în salon, unde lacheul tocmai adusese o lampă și o pusese pe consola de marmură din colț. Salonul îl primi și el întocmai ca o făptură vie. Nu era departe vremea cînd Paltusov își petrecea aici serile la un ceai, și venea în vizită de prietenie și în cursul zilei, pe la ceasurile două. Nimic nu s-a schimbat aici. Aceleași flori pe pervazurile ferestrelor, două ghivece la ușa ce da în salonaș, oglinda cu rama de bronz stil „Empire“, o masă cu fața din mătase brodată și alta acoperită cu postav verde, cu un morman de cărți, ziare și reviste pe ea, un birouaș, un balansoar, mobilă moale tapitată cu creton, fără lemnărie la exterior, cum era la modă înainte de Războiul Crimeei, două tablouri, iar pe peretele din mijloc portretul în ramă ovală al unei femei frumoase din înalta societate, îmbrăcată într-o rochie din deceniul al cincilea, cu dantele de mătase și cu o cununiță pe cap. Mirosea vag a țigări „*Maryland doux*“, și mirosul acesta se asorta cu mobilierul și cu portretul. La geamuri atîrnau perdele de muselină. Storurile erau trase. Pe covorul

întins dinaintea biroului, două fotolii așezate față în față își așteptau mușteriii pentru o conversație din cele mai pașnice.

Paltusov inspiră aerul din această încăpere și simți un fel de tristețe amestecată cu o desfătare cu totul deosebită.

Acum venea rar la prințesa Kuratova, o verișoară îndepărtată, dar n-o uita, și întâlnirea cu ea îi făcea plăcere. S-a bucurat mult când s-a pomenit pe negîndite pe strada ei...

Pe ușa din spatele biroului își făcu apariția, pe nesimțite, prințesa și se opri în prag.

Avea aproape patruzeci de ani. Moștenise de la mama ei, femeia aceea frumoasă care o privea din portret, aceeași frumusețe blîndă și maiestuoasă, aceeași statură înaltă. Trăsăturile feței nu se schimbaseră, dar, cu trecerea anilor, se ofilise toată, obrajii își pierduseră din rumeneală și frăgezie, acoperindu-se cu riduri mărunte, gura îi pălise, pielea de pe frunte căpătase luciu, părul blond i se rărise. Era puțin adusă de spate, deși se ținea drept, torsul i se lăbărtase, se făcuse ciolanos. Rămăseseră neschimbați numai ochii mari, albaștri, și mîinile fine, aristocratice.

Prințesa umbla întotdeauna în negru, după moartea mamei ei și a celor trei frați. Avusese tot ce-i trebuia ca să placă și să facă o partidă strălucită, dar a rămas domnișoară. Spunea că „n-avusese timp“ să se gîndească la măritiș. Cînd mai trăia maică-sa, doborâtă încet și chinuitor de oftică, ea a stat vreo zece ani în Sudul Europei. A avut multă bătaie de cap și cu doi dintre frați. Acum își trăia veacul cu taică-su. Averea o tocaseră aproape toată cei doi frați mai mari, unul ofițer în garda imperială, celălalt diplomat. Cel de-al treilea, care era numismat și explorator, a murit în America de Sud.

Paltusov îi zîmbi din locul unde se afla. Găsea că prințesa, în rochia ei de stofă, cu pelerină, cu părul rar acoperit de un batic negru și cu gulerașul sobru răsrînt, putea să placă și acum. O considera apropiată nu după ideile pe care le împărtășea, nu din tradiție, ci prin rasă. Punea mare preț pe rasa căreia îi aparținea, și nu uita să pomenească la momentul potrivit, cui trebuie, de „verișoara sa, prințesa Lidia Artamonovna Kuratova, o ființă inteligentă“, adăugînd: „o superbă rămășiță a vremurilor bune de altădată“.

— Bună ziua ! îi spuse ea cu vocea ei egală, joasă.

Voce ca asta nu aveau prietenele lui din lumea negustorimii.

Ochii ei îi zîmbiră.

— Nu te-am mai văzut cam de mulțisor. Ia loc !

Se așezară în cele două fotolii, tapitate cu creton. Prințesa își plecă puțin capul și își frecă palmele, gestul ei obișnuit după ce îi strîngea cineva mîna.

— Îmi cer iertare, zise Paltusov pe jumătate în serios, pe jumătate în glumă.

Îi plăcea s-o tachineze la modul amical. Tema acestor discuții le-o ofereau în anul din urmă vastele lui relații „*dans la finance*”¹, cum spunea prințesa.

— Pe unde umbli ?

— Cu treburi. Trebuie să-ți spun că sînt administrator.

— Administrator ? Felicitările mele !

— Asta te mîhnește ?

— N-aș zice că mă bucură mult.

— Dar de ce, *chère cousine*,² începui el, înfierbîntîndu-se. Aici, la Moscova, trebuie să te faci comerciant, constructor, bancher, dacă tăticul și mămica nu ți-au asigurat o rentă.

Prințesa scoase un suspin, întoarse capul și luă de pe birou lucrul ei de mîna, o *tapisserie*, de care nu se despărțea atunci cînd se angaja într-o conversație.

— Ai oftat ? întrebă Paltusov.

— N-am să te contrazic, spuse ea cu un aer demn, dumneata ai teoria dumitale.

— Iar dumneata nu vrei să privești în jurul dumitale.

Prințesa surîse.

— E adevărat, nu văd nimic. Ies să mă plimb pe bulevard, și asta numai pe vreme bună, merg la biserică...

— Ei vezi, uite de-aceea...

¹ În lumea finanțelor. (Fr.)

² Dragă verișoară. (Fr.)

— Ascultă, *André*, se însuflești prințesa, oare într-adevăr... *cette finance... prend la haut du pavé ?*¹

— Absolut !

— Nu exagerezi ?

— Cîtuși de puțin.

Și îi aduse argumente... Cine e stăpîn în oraș ? Cine dispune de un buget cît bugetul unui întreg ducat german ? Negustorii... Ei dețin locurile de frunte în reprezentanța municipală. S-au dus timpurile negustorimii de altădată... Firme cu capitaluri de milioane se transmit din generație în generație. Ce colosală influență într-un viitor apropiat ! Soarta unei populații de cinci, zece, treizeci de mii de muncitori e în mâinile unui singur om. Și omul acesta nu e un moșier, nu e un boier de viță, ci un consilier comercial sau numai un comerciant de rangul întâi, care își face cruce cu două degete². Copii lui stau la Nisa, la Paris, la Trouville, chefuiesc în compania unor prinți din casele domnitoare, dau de mîncare la tot soiul de prințșori în dizgrație. Soțiile lor își comandă totul numai de la Worth. Acasă — mobilier ales, tablouri, muzee întregi, vile, Chopin și Schumann, Ceai-kovski și Rubinstein ; toate astea alcătuiesc *menu*-ul lor obișnuit. Nu-i chip să te măsoari cu ei. E destul să mergi la un singur mare bal dat de un negustor. Lucrurile au ajuns pînă acolo încît ei aduc de la Petersburg pentru o seară nu numai coriști și muzicanți, dar și străluciți ofițeri de gardă, cavaleriști, escadroane întregi, pentru mazurcă și cotilion. Și aceia vin și dansează, și beau șampania care curge gîrlă de la zece pînă la șase dimineața.

Paltusov se făcuse roșu la față, lăsîndu-se furat de tabloul pe care îl înfățișa.

— Ia uite ! zise prințesa ca pentru ea... Nu ești primul care îmi spui lucrurile acestea... E aici o negustoreasă, una Rogojina. Așa-i zice, nu ?

— Este. O vizitez.

— E o mondenă ?

¹ Aceste cercuri financiare ies pe primul plan ? (Fr.)

² Rascolnicii își făceau cruce cu două degete.

— Taică-su a fost covrigar... da, covrigar... Azi o vizi-tează toți...

— Care toți ?

— Toți... Doamne din societatea dumitale. Anul trecut am dansat acolo cu *madame* Kuzmina, cu prințesa Pronskaia, cu *madame* Oreus, cu domnișoarele Kidișcev... Ace-eași societate ca și la guvernatorul-general.

— *Est-elle jolie ?*¹

— Eu unul n-o găsesc. A știut să se impună... *Une dame patronesse.*²

— Ea ?

— Închipuie-ți !

Prințesa își puse lucrul pe genunchi.

— Totuși, *André*, toți comercianții aceștia ai dumitale nu se gîndesc decît cum să obțină o demnitate... sau o decorație... Visul lor e... să se vadă înnobilați... *C'est connu...*³

— Da, cei care sînt mai vanitoși...

— *Ils sont tous comme cela !*⁴

— Unii sînt deja conștienți de forța pe care o reprezintă. Cunosc fabricanți tineri care conduc afaceri colosale... Ei nu aspiră la vreo slujbă... Ei își fac studiile universitare și rămîn negustori, fabricanți. Sînt și ei vanitoși în felul lor.

— Și pînă la urmă totuși... *ils rêvent une décoration !*⁵

— Nu toți ! Într-un cuvînt, e aceasta o forță, o forță de care trebuie să se țină seama...

— Și dumneata vrei să intri la ei... ca...

Prințesa nu putea rosti cuvîntul.

— Ca ucenic, îi veni în ajutor Paltusov, roșind ușor. Atît — ca ucenic !... Trebuie să învățăm de la ei.

— Ce anume, *André* ?

— Cum să muncim, verișoară. Să ne însușim iscusința lor, arta de a produce valori.

— Ai un limbaj de la o vreme...

— Un limbaj actual !... Fără influență economică nu avem nici un viitor.

¹ E frumoasă ? (Fr.)

² Doamnă care face opere de binefacere. (Fr.)

³ Se știe... (Fr.)

⁴ Toți sînt așa ! (Fr.)

⁵ Visează o deconafie ! (Fr.)

— Cine ?

— Noi... Noi cei de originea mea și a dumitale... Dacă sîntem bine educați, inteligenți, dacă, în sfîrșit, sîntem de rasă, ei bine, trebuie să nu neglijăm toate aceste calități, să nu așteptăm cu brațele încrucișate ca domnii comercianți să ne mînnince, cu codiță cu tot.

Pe fața prințesei se așternu o expresie gravă.

— *Il y a du vrai...*¹ în ceea ce spui... Dar a cui e vina ?

— Ce să mai vorbim ! Cei mai buni bărbați și cele mai bune femei... vorbesc despre nobilime, despre fruntea societății... ei bine, totul e sacrificat... Bunăoară dumneata.

— Eu sînt foarte fericită, *André* !...

— Mă rog. Nu vreau să te contrazic. Dar pentru că tot a venit vorba despre asta, ia frunzărește un pic cronica familiei... Ce cheltuială inutilă de forțe, bani, pămînt !... De toate, de toate !...

— Dar nu e peste tot așa.

— Peste tot, peste tot !... Eu prețuiesc stirpea dacă e ceva de capul ei, dar mă revolt împotriva trecutului stării noastre sociale... Salvarea e una singură : să învățăm de la negustori și să le luăm locul.

XXV

— *Papa* ! exclamă prințesa, întorcîndu-și capul spre ușă și ridicîndu-se.

Paltusov se ridică și el.

În salon intră un bătrînel foarte scund. Mînuțele lui scurte, capul pleșuv, fața complet rasă, cum și surtucul de postav negru și cravata albă de la gît îl făceau simpatic. Venit de la ger, avea obrații proaspeți. Clipea și strîngea din ochi, orbit de lumina lămpii.

— Bună seara, prințe ! Îl salută Paltusov aproape strîgînd.

¹ E ceva adevărat...

Prințul era cam tare de-o ureche, din care pricină zîmbea des atunci cînd nu pricepea ceva. Îi strînse mîna lui Paltusov și-l cercetă cu o privire blîndă.

Bătrînelul era trecut de șaptezeci și trei de ani. Destul de viori, în fiecare zi, pe orice vreme, făcea o plimbare înainte de masă pe bulevardul Precistenski.

— *Bonjour, bonjour*, molfăi el.

Dinții din față îi lipseau de mult.

— Cum e-afară ? Îl întrebă fiică-sa.

— E o vreme superbă, superbă, repetă prințul și se așează pe un balansoar.

— Veniți de pe bulevard ? i se adresă Paltusov.

— Puțină lume se plimbă la ora asta, puțină, spuse prințul. Bate un vînticel. Cît e ora ?

— Cinci, *papa*, răspunse prințesa.

— Da, așa și trebuie să fie. Ești bine sănătos ? Îl întrebă pe Paltusov. N-ai mai fost de mult pe la noi. Liza, eu am să mă retrag pentru o jumătate de oră... Mi-a adus ziarul ?

— Da, *papa*,

— Ce mai e la „ultimele știri“ ?

— În politică — nimic deosebit. Frig mare la Paris... e o calamitate...

— A-a !... I-a dat gata iarna. Hi-hi !... Ca să vezi...

— Le e teamă de înzăpeziri.

— Ia te uită !

Bătrînul căscă, și pe fața lui bucălată, curățică, se întipări un zîmbet cu totul copilăresc.

— Du-te, *papa*...

— Mă duc...

Se ridică, se înclină înaintea lui Paltusov, îi făcu cu ochiul și ieși cu pași mărunți.

Moșneagul acesta avea asupra lui Paltusov un efect adormitor. Cînd vorbea el, Paltusov simțea furnicături pe ceafă și pe spinare, ca și cînd l-ar fi gădilat cineva la tălpi cu o perie moale.

— Ce bine arată prințul ! spuse încet Paltusov cînd pașii bătrînului se stinseră în salonaș.

— Da, sînt foarte mulțumită de starea sănătății lui... mai ales iarna asta.

— Ce vîrstă are ?

— Șaptezeci și trei.

Paltusov rămase tăcut.

— Dumneata, verișoară, ți-ai trăit viața pentru mama, pentru frați, pentru tata. Dar după ce se va săvârși el din viață ?

Prințesa schiță un gest de protest.

— Dar asta se va întâmpla odată și odată. Ai să rămîi singură... Și ești încă tînără...

— *André*, tema aceasta nu-mi place.

— Foarte rău... Cum ai să-ți trăiești a doua parte a vieții ? Iar *abnégation*, iar *recueillement*.¹ Bine, dar toate acestea sînt valori negative, cum ar spune matematicienii.

— Nu sînt de acord cu dumneata. Eu îmi am viața mea, știi asta. O viață minoră, după părerea dumitale. Mă rog, după puterile și principiile mele, *André*. Am ascultat cele ce spuneai înainte de venirea lui *papa* și nu te-am contrazis. Ai dreptate... în ce privește faptele... Dar dumneata ai oare grijă de dumneata însuși ? Iartă-mi *cette reprimande*,² sînt o femeie bătrînă... Trebuie să ai grijă de dumneata, altfel e ușor de *s'embourber* ³...

— Ce vorbe înfricoșătoare, verișoară !

— Cred că e cuvîntul potrivit. În rusește ar suna mai brutal, adăugă ea cu un zîmbet inteligent. Vrei să-ți spun ce impresie am... despre dumneata ?...

— Spune.

— Nu mai ești cel de-acum un an. Aveai alte... *d'autres aspirations*...⁴ Ai început să-ți bați joc de pasiunile dumitale, de faptul că ai fost în Serbia... voluntar, și apoi în Bulgaria. Știu că toate acestea pot fi privite și altfel decît le trîmbițau ziarele... slavofile. Dar mă gîndesc la dumneata ca individ. Pe-atunci parcă te înțelegeam mai bine. Mergeai la cursuri, voiai să dai examen... Așteptam să te văd pe alt drum.

— Care ? aproape că strigă Paltusov și se răsturnă în fotoliu. Nu visam să devin savant, funcționar nu vreau să mă fac, și asta poate fi socotit un merit al meu. Eu studiez

¹ Abnegație... reculegere. (Fr.)

² Această dojană. (Fr.)

³ Să te împotmolești... (Fr.)

⁴ Alte aspirații. (Fr.)

societatea rusă, verișoară, noile ei pături... și mă consider un pionier.

— Un pionier ? repetă prințesa și închise pentru o clipă ochii.

— Caut o îndeletnicire nouă și rentabilă.

— Rentabilă, *André* ?

— Ba bine că nu ! Aici e puterea, crede-mă. Dacă n-ai ca punct de sprijin munca acumulată, nu-i chip să dobândesti nimic.

— Pentru tine însuți ?

— Nu, nu pentru tine însuți, ci tot pentru societate, pentru mase, pentru oamenii care muncesc. Sînt și eu un democrat, verișoară ; simt în mine legătura cu țăranul, cu muncitorul și cu toți cei care asudă... *pardon* pentru acest cuvînt lipsit de eleganță.

— Se poate... Numai că ai devenit altul, *André* !... Și într-un răstimp foarte scurt.

— Nici nu e de mirare... Mă întreb însă dacă nu te face să vorbești astfel sentimentul de castă, lezat în demnitatea lui.

— Dumneata, pe cît văd, nu te rușinezi de originea dumitale.

— Apreciez stirpea, dar nu mă simt prea mîndru de ceea ce am văzut în familia mea.

— Ce rost are să atingi această chestiune ?

— Sînt în drept să mă plîng, verișoară... Părinții nu ne lasă moștenire rezerve de sănătate spirituală, ci adesea numai degenerarea.

— Pentru asta există libertatea de voință, *André* !

— Libertatea de voință ! Ei bine, dacă cineva dintre noi nu-și iese din minți în decurs de zece ani, acela trebuie să se socoată un erou !

— Tot părinții sînt de vină ?

— Pe jumătate, da.

Paltusov se ridică, veni lîngă ea și făcu o scurtă plecăciune.

— Trebuie să plec. Urmarea...în numărul viitor.

— *Sans rancune, André* ! ¹

¹ Să nu-mi porți pică. (Fr.)

— Ei asta-i !... Dumneata întruchipezi toată virtutea „robungului”¹ nostru.

— Nu vrei să rămâi la masă ?

— Nu, nu pot. Sînt invitat.

— *Dans la finance* ?

— La o negustoreasă, unde se va servi un pește de import nemaivăzut... *barbue*.² Și asta unde ? La Moscova ?

— *Bon appétit* !³

Paltusov îi sărută mîna.

XXVI

Cînd deschise ochii era tîrziu. Masa aceea din casa unui negustor, la care s-a servit „*barbue*” de import, s-a prelungit. S-au băut diferite sorturi de *cruchon* și lichior. Așa ceva nu prea îi plăcea. Dar nu mai era chip să refuze dejunurile, dineurile și chiar bețiile astea. A înțeles în scurtă vreme că afară de două-trei case mai austere, ca bunăoară casa Netovilor, ceea ce conta înainte de toate era „viața de societate”, în înțelesul larg, moscovit, al acestui cuvînt. Fără amici, chiolhanuri, pupături la beție, fără „scumpule” și „mămîițico” n-aveai să pătrunzi niciodată în interiorul acelei colosale mașini care împroșca ruble, acțiuni, baloturi de bumbac și stambă. Înclinațiile lui artistice îi prindeau bine. Adesea se amuza în sinea sa. În fiecare zi lega alte cunoștințe. Izbutea lesne să fie în ton cu orice „burtă-verde”, fără a-și știrbi cîtuși de puțin din demnitate. Și își închipuia că nimeni nu-l „ghicește”. Unii îl socoteau poate pișicher, șmecher, dar nimeni nu putea intui și defini ceea ce numea el „concepția” lui.

În dormitor, storiurile erau trase. Locuia și acum într-un apartament la hotel, dar arvunise o locuință, unde avea

¹ Cartierul locuit de aristocrație la Moscova era denumit în glumă „*faubourg St.-Germain*” (cartier aristocratic din Paris).

² Calcan. (Fr.)

³ Poftă bună ! (Fr.)

să se mute la sfârșitul lui ianuarie. O să-i pară rău de odăile astea. Aici se simțea liber, tânăr, ca un provincial venit să revindă o moștenire și care își vedea eforturile încununate de succes. Viața de-aici îi amintea și de perioada serviciului militar, și de vremea când frecventa cursurile de la universitate, și de călătoriile lui în străinătate.

Apartamentele mobilate din hotelul unde locuia erau considerate scumpe și onorabile. Dar moravurile de-aici erau la fel ca pretutindeni în astfel de apartamente. Avea vecine două străine care primeau vizite... la orice oră din zi și din noapte. Amândouă închiriau cu luna câte un mic apartament foarte cochet. Mai stăteau aici trei familii de moșieri și tot aici se organizau jocuri de cărți, aici trăgeau comis-voiajorii nemți din străinătate. Dar intrarea și scara, livreaua portarului și covoarele se țineau curate, nu mirosea a bucătărie, lacheii umblau în frac, cafeaua cu frișcă era de bună calitate.

După ce se spală și își puse o haină gri cu cant bleu, Paltusov trecu în cealaltă cameră, aranjată ca salon, și sună.

Omul de serviciu îl slujea foarte bine, lucru pentru care căpăta de la el cinci ruble. Spiridon — așa îl chema — îi relata mereu tot felul de noutăți despre vecinele de apartament.

Și de data aceasta, servindu-i cafeaua, îl informă, arborînd o expresie gravă pe fața lui slabă, împodobită cu niște mustăți mari :

- A venit prospătură de la Petersburg.
- Ce fel ?
- O franțuzoaică.
- Scump ?
- N-am aflat încă prețul.

După ce Spiridon ieși, Paltusov se gândi la discuția pe care a avut-o în ajun cu prințesa Kuratova. Simți o ușoară strângere de inimă. Salonul ei degaja onestitate și demnitate autentică. Oare să fi ghicit ea bine că el a și prins o pojghiță. Dar cum altfel ? Fără asta nu se poate. Viața însă e de partea lui. Acolo — e un mormînt, o catacombă. Dar de ce, atunci, îi e prințesa atît de simpatică ? Simțea în ea femeia mai mult decît în prietenele lui „*dans la finance*“.

Zăbovi dinaintea ceștii de cafea, gîndindu-se la toate femeile din iarna trecută și din sezonul acesta. Nici una nu

l-a făcut să-și piardă cumpătul vreodată, să-i tresară vreun nerv. Dar nici nu voia să se prefacă, căci asta era sub demnitatea lui. El nu e Nikanor Dolgușin. Dar e totuși tânăr, nu și-a cheltuit niciodată forțele degeaba, simte în el și aptitudini artistice. Oare nu exagerează cocolindu-se atîta? La urma urmei, puțină „joacă” nu strică! Mult n-o să reziste el așa.

Dintre chenarele albumului gros îl priveau două femei: Anna Serafimovna... Maria Orestovna... De fapt nici una, nici cealaltă nu era genul lui. Cu Netova se împrietenise mult mai mult în ultimele șase săptămîni. Dar ea intenționează să plece în străinătate. Se pare că ar dori să meargă și el. La ce bun? Femeia asta are ceva care aproape că îi repugnă. Ea nu-i va stîrni niciodată nici cea mai mică dorință. Chiar dacă poartă ciorapi de douăzeci de ruble. Oricum însă, ea pe el îl însărcinează să se ocupe de chestiunile ei financiare. Pe Anna Serafimovna n-a mai văzut-o de mai bine de o lună. E și ea o figură! Are un corp superb. Ea trebuie să fie capabilă de o „pasiune” și are și curaj. Dar astfel de femei sînt periculoase.

În timp ce se îmbrăca, Paltusov obișnuia să-și planifice ziua. Își aminti de Dolgușin, de discuția cu generalul, rîse și hotărî să meargă la bătrînul acela, la Kulomzov.

„Trebuie să-i cunoaștem «pe nume» nu numai pe comercianții milionari, dar și pe boieri”, își zise.

Sania îl aștepta la scară.

XXVII

Era o zi senină și un pui de ger. Fiind sărbătoare, circulația pe străzi se întetise de dimineată. Într-un sfert de oră, Paltusov ajunsese la biserica Uspeniei din Moghiltî. În această parohie se afla casa cornetului de gardă Evgraf Pavlovici Kulomzov.

Vardistul din colț lipsea — nu era nici în ghereta lui, nici la intersecție. Cerînd relații într-o băcănie, vizitiul lui

Paltusov fu îndrumat spre o casă tencuită în galben-deschis, cu mezanin și geamlîc dînd în curte.

— Unde trag ? întrebă vizitiul.

Erau două peroane.

— Unul e bătut în scînduri, observă Paltusov.

Sania trase la primul peron, aflat lîngă poartă.

Paltusov sună mult. Dădu să urce înapoi în sanie, cînd ușa se deschise cu zgomot. Ieși un lacheu bătrîn, avînd pe cap o caschetă cu ceaprazuri.

— Evgraf Pavlovici ? întrebă Paltusov, sigur de el.

Lacheul nu răspunse și zăbovi înainte de a-l introduce pe vizitator într-o marchiză lungă, plină de lumină, cu fresce pe toți pereții. În dreapta și în stînga se înșiruiau cuiererele.

— Pe cine anunț ?

Paltusov îi dădu cartea de vizită. Bătrînul se îndepărtă agale. Marchiza nu era încălzită. În fundul ei, pe palierul la care duceau cinci trepte, se vedea un șemineu cu oglindă și un perete lateral, zugrăvit cu copaci și flori.

Paltusov fu nevoit să aștepte.

— Poftiți ! auzi într-un tîrziu vocea slabă a bătrînului. Poftiți aici. Acolo e prea frig ca să vă scoateți haina.

Paltusov urcă sprinten treptele și o luă la dreapta. Odaia întunecoasă în care pătrunse, un fel de sală de așteptare, unde, venind de la lumină, nu putu desluși nimic, i se păru, după ce își scoase paltonul, ceva mai caldă decît galeria.

— Poftiți sus, la mezanin, îl conduse lacheul.

Scara cu balustradă de lemn, vopsită în culoarea fagului, scîrțîia. Pe trepte era așternut un preș prins în vergele de aramă. Deîndată ce Paltusov începu să urce, de sus se auzi mai întîi lătratul leșinat a doi cățeluși, apoi mîrșitul gros al unui terra-nova sau poate al unui dog danez.

„Am nimerit într-o menajerie“, se gîndi, înveselit, urmîndu-l pe valet.

Pe palier, lumina pătrundea prin ușa din stînga, care era întredeschisă. De-acolo țîșni un Saint-Bernard galben, uriaș, care se opri în prag și începu să latre.

— Nu vă fie teamă, îl liniști bătrînul. Neroșka, *tout-beau* !... Nu se dă la om.

Lătrăturile slabe continuară, dar din cameră.

— Poftiți !

Paltusov pătrunse într-o încăpere înaltă, de un verde-deschis, ale cărei geamuri dădeau în stradă. Unul din pereți era ocupat de o cușcă mare cu trei despărțituri. Într-una țopăiau două maimuțe minuscule, într-alta, o veveriță ronțăia alune, iar în despărțitura cea mai spațioasă, mai multe păsări multicolore săreau de pe o vergea pe alta. Paltusov observă numaidecât niște papagali verzi, cu capetele roșii.

Aici îl luară în primire doi cățeluși King-Charles, negri, cu pete galbene, lățoși, cu ochii mari, de o rară frumusețe. Blana le acoperea și degetele de la labe, ca la porumbei. Alergau unduindu-și spatele și parcă bătînd pasul pe loc. Încetară amîndoi să latre și începură să dea din coadă.

În colțul din stînga, într-o colivie rotundă, bine lustruită, se legăna un papagal alb — o specie deosebită, australiană.

„Menajerie curată“, constată Paltusov și aruncă o privire în jur. Tot mobilierul era de răchită, cu arabescuri. Se afla aici și un acvariu. Florile și ghivecele cu plante înviorau încăperea. Lumina juca în nenumărate nuanțe de verde.

La intrarea lui Paltusov, larma parcă se mai potoli, dar apoi păsărelele începură din nou să scoată triluri, să salte, să ciripească. Pe peretele din stînga atîrnau niște coarne de cerb, iar de deasupra dulapului cu păsări împăiate se ițea un craniu mare de pasăre.

Salonul acesta stîrni interesul lui Paltusov. Aștepta curios să-și facă apariția stăpînul casei pe ușa îngustă, acoperită cu același tapet, ce abia se deslușea între două căzi cu plante. Cîinii îi miroseau pe vizitator. Sain-Bernard-ul îl privi o vreme cu ochii lui triști și naivi, după care se întinse pe blana de urs alb așternută sub o măsuță de trestie.

„Dar unde sînt comorile ? se întrebă Paltusov, amintindu-și de palavrageala lui Dolgușin. Caraghiosul de unchiu-meu minte de îngheață apele !“

Ușita scrîni. Paltusov se îndreptă de spate. Papagalul australian scoase un țipăt. Cățelușii se repeziră la stăpînul lor.

În cameră își făcu apariția, intrînd cu pași mărunți și repezi, un bătrîn cu papuci în picioare, într-un halat scurt de culoare deschisă, destul de înalt, fără barbă. Nasul ascuțit și fața ovală îl făceau să pară mai tînăr. Capul rotund îi era acoperit cu o perucă roșcată, cu moț, din acele cum se purtau în deceniul al patrulea. Peruca, dată cu pomadă, lucea toată. Avea mustața tunsă scurt și cînită, ca și cînd și-ar fi lipit sub nas o bucățică de blană. Obrajii erau nefiresc de rumeni. Toată înfățișarea și toaleta de casă a amfizionului vădeau cochetăria de modă veche a unui burlac bătrîn. Paltusov băgă de seamă că bătrînul își farda obrajii. Cînd deschise gura zbîrcită, cu buzele livide și subțiri, ieșiră la iveală două șiruri de dinți noi-nouți. Bătrînul stătea drept, cu corpul puțin aplecat înainte.

— Cu ce vă pot fi de folos? îl întrebă el pe vizitator și, întinzîndu-i amîndouă mîinile, îi arătă amabil unul din fotoliile de răchită.

Paltusov se așează.

Stăpînul casei răsucea în palmă cartea lui de vizită.

— Paltusov, Andrei Dmitrievici, spuse el cu un glas ferm. Numele mi-e foarte cunoscut. Am făcut serviciu la statul-major... cu un Paltusov... numele patronimic i l-am uitat.

— Era probabil Feodor Ilici, fratele lui tata, unchiul meu.

— Îmi pare bine... Numele mi-e cunoscut... Cu ce aș putea?... întrebă din nou bătrînul și se uită țintă la vizitatorul său.

— Evgraf Pavlovici, începu Paltusov, vă rog să mă iertați dacă am să vă spun de la bun început că vizita mea mi se pare mie însumi... bizară...

— Adică cum? Nu prea pricep, tinere domn.

Cei doi cățeluși se urcară pe genunchii bătrînului, dulăul se întinse la picioarele lui.

— Cum să vă spun... m-am angajat să îndeplinesc o însărcinare pe care mi-a dat-o... o rudă de-a dumneavoastră. Or eu n-aș vrea să vă inoportunez. Mi-a făcut multă plăcere să vă cunosc... Mi s-a vorbit atîta despre dumneavoastră și

despre casa dumneavoastră ! Moscova veche dispare, și trebuie profitat...

Kulomzov surîse.

— Ați întârziat, zise el. Aveam într-adevăr tot felul de lucruri... tablouri, obiecte de bronz... porțelanuri... Le-am colecționat vreme de patruzeci de ani... pentru mine. Dar acum nu mai e nimic.

— Ați vîndut ?

— Nu, ferit-a sfîntul... Dar nu le mai țin aici. Am dus la țară totul, pînă la ultima vază, și am închis parterul, l-am bătut în scînduri... Nici nu mai fac focul acolo și nu mai e nici o mobilă.

— Stați la mezanin ?

— Ocup trei odăi. Asta e menajeria mea, căci iubesc păsările și tot felul de vietăți... Acolo e cabinetul meu. Mi-am păstrat jumătate din cărți. Dormitorul... baia... și asta-i tot. Bucătărie n-am. Cîteodată iau masa la club... cam rar... alteori, unde se nimerește... și la o cîrciumoară... la „Ermitaj“, la „Anglia“, la „Dussault“.

„Citește cărți“, își zise Paltusov.

— Și stați tot anul la Moscova ?

— La țară nu mă duc... Ce să fac acolo ?... Cu țaranii n-am treabă... peste tot am arendat pămîntul... Pentru ei e bine. Am călătorit în străinătate... nu așa de mult. Nu vă ofer o țigară, tinere domn, pentru că nici eu nu fumez...

— Nu sînt un fumător chiar atît de pasionat.

— Vorbeați de o rudă de-a mea. Aș fi curios să știu despre cine este vorba, pentru că eu nu am pe nimeni.

„Ca să vezi cine mi-e generalul !“ își zise Paltusov.

— Vedeți cum m-am lăsat păcălit, Evgraf Pavlovici... Or Valentin Valentinovici Dolgușin m-a încredințat...

— A, asta e ? Valentin ! Am înțeles...

Kulomzov zîmbi.

— Îl cunoașteți ?

— Ba bine că nu ! O dă pe nevastă-sa drept moștenitoarea mea directă. Regret mult, tinere domn, că v-ați lăsat înșelat... Nu v-a cerut să-i împrumutați bani ?

— M-a ferit Dumnezeu !

Rîseră amîndoi.

— Chiar așa... La mine aici s-a întîmplat o întreagă poveste... E un incorigibil. Azi e plină Moscova de de-alde

ăștia. Au cheltuit, s-au deprins cu minciuna, mâine-poimîine îi vezi că ajung... dinăștia... cum le zice acum?

— Valeți de cupă¹, îi veni în ajutor Paltusov.

— Da, da... valeți de cupă... Dumneavoastră înțelegeți... putem sta de vorbă... Unde te vîri, unde? apostrofă bătrînul unul din cățeluși, care i se urca pe piept și voia să-l lingă pe față. Jolka, stai jos!... Vedeți ce cățeluș blînd am? se adresează apoi oaspetelui. L-am adus eu însumi din Spania, pentru că aici nu găsești o rasă așa de pură. Cu cîiniiăștia am să mor. Era un filozof german... cum îi zice?... Dumneavoastră trebuie să știți... Nu mai am memoria numelor... Am citit în franțuzește extrase din cugetările lui. Avea vederi sănătoase asupra vieții. Știți, natura ne joacă tot felul de renghiuri. Sîntem lipsiți de voință... ne zbatem, iubim... iubirea față de femeie... asta ne-o ordonă natura... voința... *la volonté*... El explică toate astea în felul său...

— Schopenhauer? întrebă Paltusov.

— Exact! El! Și biografia lui. Era burlac... ca și mine... Am niște cărți... n-ai dori să le veдеți?... Ei bine, el a fost cel care a spus că omul trebuie să moară în tovărășia cîinilor. Am să vă arăt... Nu doriți să trecem în cabinet?... Aici e cam răcoare...

Bătrînul se ridică, puse cățelușii jos și deschise ușa, invitîndu-și musafirul cu un gest.

XXIX

Camera următoare, avînd aceleași dimensiuni, cu tapetul alb, mobilată cu două dulapuri din lemn de mahon și cu un birou vechi cu incrustații metalice, era mult mai depri-mantă. În dreapta, pe șemineu, Paltusov remarcă îndată ceasul

¹ Escroci, hoți, porecliți astfel în Rusia în urma unui proces răsunător (Moscova, 1877), al unui numeros grup de escroci din rîndurile aristocrației. Denumirea provine de la romanul franțuzesc al lui Ponson du Terrail (1829—1871) intitulat *Clubul valeților de cupă*, unde autorul descrie aventurile unei bande de delincvenți care operau la Paris sub comanda vestitului Rocambole.

ce stătea acolo încadrat de două sfeșnice de alamă, lucrate cu multă finețe. Alfară de câteva scaune și jilțuri și de două gravuri în rame de lemn, în cabinet nu se mai afla nimic altceva.

— Uite, în cartea asta...

Kulomzov căută pe birou un tom în scoarțe galbene și i-l întinse lui Paltusov.

— E un articol despre Schopenhauer...

— Da, era un neamț deștept... Îi lua la rost și pe cîrnătarii lui... Zicea că nu știu să scrie... Ceea ce e perfect adevărat; păi ce rost are să pui verbul tocmai hăt la capătul filei?... Dar de ce nu stai jos? Cu ce vă pot fi de folos?

„L-a cam lăsat memoria“, își zise Paltusov și se mai uită o dată la o porțiune a peretelui care nu era ocupată de nimic.

Privirea lui așezată distinse pe tapet o fișie dată cu vopsea, încadrată din trei părți de dungi negre, și o gaură de cheie. Era o casă de bani zidită în perete. Paltusov își mută privirea în altă parte, ca să nu-l observe bătrînul.

— N-am să vă deranjez, vorbi el pe un ton vesel și respectuos. Eu îl consider pe generalul Dolgușin așa cum o merită. Dar mi-e rudă. S-a ținut scai de mine... și s-a supărat cînd i-am spus că ar face mai bine să ceară să fie primit ca supraveghetor de accize la o fabrică de tutun.

— Cum, cum? Supraveghetor? Dar el nu e în stare nici de asta.

— Aveți dreptate!

Rîseră iar. Bătrînului îi plăcea oaspetele.

„Măi, nu ești cumva un cămătar?“ se întrebă deodată Paltusov și se uită mai atent la gura și la ochii verzui și ștersi ai cornetului de gardă.

„Un cămătar cu zeci de mii“, adăugă în gînd.

În orice caz era bucuros că a făcut cunoștință cu omul acesta.

— Eu n-am nici un fel de moștenitori, începu Kulomzov. Mi-a făcut multă plăcere să vă cunosc. Îmi plac tinerii... ca dumneavoastră... Generalul, însă, se agită degeaba. De altminteri, sărăcia e tare urîță, asta-i adevărat.

Și oftă.

— Mi-e milă nu de el, reluă Paltusov, ci de nevastă-sa, zace cu picioarele paralizate... de soacră-sa bătrînă pe care

a lăsat-o fără nimic... de fiică-sa, o fată așa de drăguță... nemăritată !

— De ce să le plîngem ? Singuri sînt de vină... Am și eu aici o mulțime de babe... logodnicele mele... hi-hi ! Se vaită, se plîng... blestemă vremurile de azi... Voi sînteți proaste, le zic cînd dau pe la ele, voi sînteți proaste, vremurile însă sînt tare bune... Pămîntul a rămas același, nu ni l-au luat. Înainte de emancipare — pronunță cuvîntul acesta pe nas — prin părțile mele o desiatină se vindea cu cincizeci de ruble, azi costă o sută și o sută zece. Arenda s-a dublat... Eu unul n-am pierdut nimic ! Nici atîtca. Veniturile sînt mai mari. M-am lăsat de gospodărie... În schimb, renta s-a dublat și s-a triplat. Și cine e de vină, ați putea să-mi spuneți ? Risipesc în dreapta și-n stînga... și tot pe nimicuri. Mai mare mila. Numai că mie nu mi-e milă de nimeni... Nu merită, tinere domn, nu merită. Ce să te mai miri că azi nobilimea e zero... ceva așa, neînsuflețit... ha-ha ! Atît că au murit o mulțime de oameni, și asta mă afectează... Merg bunăoară pe Povarskaia, pe bulevard... În casa asta s-au prăpădit toți, și în aia, și în ailalta. Au dispărut străduțe întregi. Dintre cei de-o vîrstă cu mine n-a mai rămas nimeni. Mă apucă melancolia... deși știu că e vremea să mă duc și eu acolo... să dorm..., Oricum, e neplăcut... Uite, numai de asta îmi pare rău. Dar că s-au ruînat toți... ei și ? Au să ajungă nu numai supraveghetori, dar și vardiști, birjari, coșari, pungăși... și din ăia... valeți de cupă... Hi-hi !

Rîse îndelung. Paltusov își zise că e timpul să plece.

— Regret, zise, ridicîndu-se, că n-am putut să vă admir colecțiile.

— Stau în lăzi... Am ales un sat mai îndepărtat. Se fură grozav. Nu mai puteam scăpa de cumpărători... știau tot și veneau ca la băcănie. Mi-a făcut plăcere... Nepotul unui camarad... Sînt acasă întotdeauna dimineața... vă rog să mai poftiți...

Cățelușii și cîinele cel galben îl conduseră pe Paltusov pînă la scară.

„Ce-am făcut ? își zise, simțind o strîngere de inimă. Să fi vorbit și eu cu mai multă căldură despre biata Tasia... Eh, tot n-ar fi dat el nimic. Iar dacă minte, și generăleasa e totuși moștenitoarea lui, n-avem de ce să ne facem griji.“

Își propuse ca în cursul iernii să mai dea pe la acest cititor pomădat al lui Schopenhauer.

„Auzi unde a ajuns Schopenhauer ! Moscova ! Alta ca ea nu există !“

Era mulțumit de vizita pe care o făcuse, deși o califică drept „absolut stupidă“.

Valetului cu chipiu înfîiretat îi dădu bacșiș o rublă, ceea ce îl surprinse pînă și pe el însuși.

XXX

Paltusov se duse să ia micul dejun la „Testov“ ; încă nu-i era foame după mîncarea și băutura din ajun. Îmbucă ceva în grabă. Coborî peronul restaurantului și, strîngîndu-și ochii din pricina luminii, dădu să urce în sanie, cînd se auzi strigat din spate :

— Încotro ?

— Pirojkov !

Ivan Alexeevici, cu pălăria lui înaltă dintotdeauna, îmbrăcat într-un palton căptușit cu blană de miel, încheiat cu grijă la toți nasturii, îl privea cu gura întinsă într-un zîmbet larg. Lentilele ochelarilor îi scînteiau în soare. Obrajii albi și moi i se îmbujoraseră pișcați de ger.

— Mergi cu mine ! Nu te las ! zise, și-l apucă pe Paltusov de un nasture, așa cum îi era obiceiul.

— Unde ?

— Nenorocitul ! Ce vorbă-i asta : unde ? Păi ce zi e azi ?

— N-aș putea să-ți spun, răspunse Paltusov, altfel bucuros de această întîlnire.

— Halal om de cultură ! E sfînta Tatiana¹, dragule ! Data de doișpe !

— Uitasem cu totul.

Paltusov se simți puțin rușinat.

¹ La 12 ianuarie, de Sf. Tatiana, patroana bisericii din olădirea Universității, se sărbătorea în Rusia „Ziua Universitară“.

— Ca să vezi ce înseamnă să te învîrtești în mediul comercianților ! Ai uitat de patroana Universității !

— Am uitat !...

— Ei, nu-i nimic, las' că mai apucăm festivitatea. Mergem în Mohovaia. Ajungem tocmai bine și găsim și un loc mai bun. Sala aia te înșală, dacă n-ai un loc bun, n-auzi nimic.

— Cum să fac ?...

Paltusov rămase pe gânduri, încrepindu-și fruntea. Avea de mers în două locuri. Dar de dragul sărbătorii universitare putea să renunțe.

— Hai, ce mai, mergem împreună. Azi poți să te mai lași de alergăturile astea ale dumitale.

Cu aceste cuvinte, Pirojkov urcă primul în sanie.

Pomiră spre Universitate. În drum, schimbă câteva vorbe despre Dolgușin, despre Tasia, îi compătimiră și deciseră că trebuie s-o prezinte pe Tasia Grușevei și s-o urmărească îndeaproape în timpul lecțiilor pe care le va lua de la ea.

— E-o muiere dată dracului, zise, înveselit, Pirojkov. S-au încuibat în ea toate cele șapte păcate.

Paltusov îi vorbi despre însărcinarea pe care i-o dăduse generalul. Rîseră mult și intrară rîzînd în curtea bătrînei Universități. Paltusov cuprinse cu privirea șirul de trăsuri, caleașca arhiereului, cu surugiul în caftan albastru și cu căciulă de blană, și-i păru rău de cei trei ani cît a frecventat cursurile universitare. Ar fi putut fi și el acum absolvent. Ar fi mers pe alt drum, avînd alte năzuințe decît acelea pe care i le impuneau acum „Citadela-negustorilor“ și oamenii ei.

— *Alma-mater*, spuse pe un ton glumeț Pirojkov, coborînd din sanie, dar cu un pic de emoție în glas.

— Să trăiești, Leonti, îl salută Paltusov pe paznicul din galeria întunecoasă, unde pașii lor răsunau pe dalele de fontă.

Nu-și lăsară paltoanele aici, ci sus, unde vestibulul se și umpluse de lume. Paltusov îl salută și pe portarul de-aici, un bătrîn uscățiv, neschimbat chiar și cu eșarfa de paradă de pe livrea albastră. Vederea portarului îl emoționează. Între zidurile Universității nu s-a simțit niciodată ca acum. În prima sală, după ce au trecut prin bibliotecă, stăteau mănăile oaspeților de vază. Pe lîngă ei treceau tunicii albastre,

și lampasurile de generali alternau cu pantalonii bufanți de culoare albă ai civililor cu grad de general. În deschizătura unui geam, un domn scund, cu părul lung, cu fața ascunsă toată în gulerul înfiredat, avînd la gît ordinul Sf. Vladimir, discuta în gura mare cu un tînr slab, cu fața suptă, îmbrăcat în frac. Pe una din uși se ivi fața bătrînă, complet rasă a unui „sub“¹, și ea îi aminti lui Paltusov diverse scene din sălile de cursuri, întrunirile de altădată ale studenților, emoțiile lor.

Pirojkov își ținea amicul de braț și împărțea mereu saluturi în dreapta și-n stînga. Conduseră două doamne din provincie, și le-au croit cu greu drum la scaunele lor. Colonada dispusă în hemiciclu era toată numai capete de studenți. Printre ghirlandele de brad se deslușeau niște cifre și cuvinte scrise cu litere de aur pe o fîșie de catifea neagră. Erau de față multe doamne. Paltusov citea pe toate chipurile expresia aceea deosebită a unei sărbători familiale, nu prea gălăgioase, dar pure, o sărbătoare din acelea fără de care ar fi greu să respiri în Moscova asta. Ici-colo, asistența schimba șușoteli din care se putea deduce că darea de seamă va fi prezentată de rector în persoană și că el va spune la început și la sfîrșit ceea ce toți așteptau să fie spus. Va fi aplaudat... Vezi bine, e timpul, de mult e timpul ca Universitatea să-și declare drepturile...

Fu intonat imnul. Apoi luă cuvîntul un profesor. Cuvîntarea lui nu se auzea ca lumea și, de altfel, nici nu prea interesa pe nimeni... Dar iată și darea de seamă... S-a făcut o liniște deplină... Vocea slabă a vorbitorului se pierdea în imensitatea sălii, dar nici un cuvînt „bun“ nu s-a irosit... Cuvintele acestea „bune“ erau însoțite de aplauze. Paltusov schimbă o privire cu Pirojkov și amîndoi bat din palme, ridică mîinile în sus, strigă... Amîndoi sînt teribil de veseli. În jurul său, printre studenți, Paltusov nu vede chipuri cunoscut, dar el se contopește cu ei... Se simte în largul său !... A uitat și de bănci, și de birouri, și de Nikolskaia, și de depozite, și de patronul lui, și de negustoresele sale.

Iat-o pe Netova. Lîngă ea — fața posomorîită a soțului ei. Paltusov nu va merge la ei să-i salute. El se află la mii

¹ Subinspector.

de verste depărtare de dînşii. Aici simte el cît de mult îl dezgută ei... Ivan Alexeevici îl sfidează cu zîmbetul lui ironic, cu ochii lui inteligenţi, cu burtica lui ; are în el ceva fin, cultivat, bun, străin de orice gheşeft.

„Gheşeft“ — cuvîntul acesta străpuse creierul lui Paltusov.

Din nou izbucniră aplauze. Şi mai puternice. N-a auzit pentru ce, dar oare nu-i totuna ?

Totul s-a învălmăşit. Tuturor le sticlesc ochii. Paltusov strînge mîinile unor oameni pe care nu-i cunoaşte.

— Bravo ! Bravo ! strigă în jurul lui studenţii.

Fetele fetelor — şi multe sînt copile încă — s-au îmbujorat... Şi ele se pronunţă pentru libertăţile universitare, libertăţi la care ţin atît de mult ! Şi ele ştiu cine sînt duşmanii şi cine sînt prietenii zidurilor acestora vechi, ziduri cinstite, în stare să suporte multe, ziduri între care omul învaţă numai adevărul şi între care se ştie ce este grija, dar nu numai grija pentru pîinea cea de toate zilele.

— Încotro ? îl întrebă pe Pirojkov un vlăjgan roşcat, cu nişte cizmoaie în picioare. La Cercul nobilimii ? Da ? Haidem cu noi !

— La „Ermitaj“ ?

— Da.

— Să mergem ! îi spuse Pirojkov lui Paltusov, făcîndu-i cu ochiul. Totuna, azi alt drum n-avem decît la „Ermitaj“, apoi la „Strelna“.

Paltusov încuviinţă cu un semn din cap şi mai cuprinse o dată cu privirea, într-un elan tineresc, sala ce se golea, tribuna, portretele şi cifrele de aur de pe catifeaua neagră.

XXXI

Sania cu doi cai, capitonată cu roşu, tocmită la clubul comercianţilor, gonea spre Arcul de Triumf, cufundîndu-se în nămeţi de la Tverskaia-Iamskaia. O fulguală măruntă împîclea lumina lunii abia răsărite. Paltusov şi Pirojkov, însoţiţi de un cunoscut de-al lor, un profesor de filologie,

ucrainean de baștină, erau în drum spre „Strelna“. În urechile lor mai stăruia încă larma și rumoarea de la „Ermitaj“. Nimeriseră într-o societate foarte tânără, alcătuită în cea mai mare parte din studenți. Abia s-a servit supa, că au și început cuvîntările, toasturile și urările. Neavînd șampanie, ciocneau și toastau cu tot felul de băuturi; vin roșu, vin de Xeres, iar la urmă și cu bere. Numai „Gaudeamus“ s-a cîntat în unison la început, apoi cînd au trecut la cîntecele rușești, s-au amestecat toate, nici o melodie nu mai era la locul ei. Nu se mai putea desluși nimic. Au trimis o delegație în camera vecină, unde luau masa cîțiva profesori. S-au întors cu doi dintre ei, unul blond și slăbănog, cu ochelari, celălalt brunet, încă foarte tânăr, dar peste măsură de gras. I-au ridicat pe brațe și au început să-i arunce în aer. Grăsănuțul rîdea și chițăia, zburînd pe deasupra capetelor ca o pernă și cerînd îndurare. Colegul lui suporta ovațiile cu stoicism. Paltusov și Pirojkov au participat și ei la această sărbătorire barbară, dar veselă. Ovația s-a mai repetat de două ori. Apoi au mai adus alți doi profesori, i-au rugat să spună cîteva cuvinte, i-au năpădit cu tot felul de întrebări, se sărutau cu ei, îi tutuiau și au început să li se plîngă. Atmosfera era încărcată. Pe sală s-a iscat o altercație cu chelnerii. Era timpul să iasă afară, la aer.

— Cum e, domnilor? întrebă profesorul cînd ieșiră la șosea. Vă vîjîie rău capul?

— Mie nu... mi-e și necaz, răspunse Paltusov.

— Las' că recuperăm la „Strelna“, declară Pirojkov. Acolo nu e voie să rămîi semitreaz, e contrar tradiției.

— *Restauratio est mater studiosorum*,¹ rîse profesorul. Ochii lui mici de ucrainean sticleau și lăcrimau în bătaia vîntului. *Automedon*², dă-i bătaie! îi strigă birjarului. *Pe-reat*³ obscurantismul clasic!

— Bravo, filologule! îl laudă Paltusov.

Într-adevăr, nu prea îi vîjîia capul, cu toate că la masă a băut *bruderschaft* cu vreo zece tineri necunoscuți. Unul din ei l-a tras într-un ungher, în dosul unei coloane — luau masa în noua sală albă — și l-a întrebat:

¹ Restaurantul e mama studenților. (Lat.)

² Vizitiul lui Achile din *Iliada*. (Lat.)

³ Să piară. (Lat.)

— Încă nu ți-ai pierdut conștiința ? Crezi în vreun principiu ?

Era o vorbă aruncată de un student beat, dar ea l-a afectat pe Paltusov, drept care l-a încredințat pe student că pentru el mai presus de orice stă legătura cu Universitatea, că el nu va uita niciodată această legătură, că omul poate fi judecat după rezultate și că vremurile sînt ticăloase, așa că se cere să fii puternic.

— Vremurile sînt ticăloase ! Aici ai zis bine ! strigă studentul și ochii i se tulburară iar. Se sprijini cu amîndouă mîinile de umerii lui Paltusov și deodată strigă : Dar tu cine-i fi, pot eu să vorbesc cu tine ? Ori ești cumva un copoi ?

A trebuit să fie scos la aer, să se mai răcorească. Dar acest *a parte* spus la beție l-a zgîndărit pe Paltusov tot drumul. Există, pare-se, în onestitatea juvenilă ceva care te înfioarează și îți aruncă sîngele în obraji, chiar și atunci cînd ai băut mult, ca după un subit *memento mori*.¹

Sania gonea tot înainte. Luna lumina tot mai tare șoseaua și copacii înveșmîntați în promoroacă. Iată și „Iar“²-ul, puternic luminat, cu chioșcul și terasa lui troienite de zăpadă.

— Vreau să mă fac criță ! strigă profesorul.

— Aici te-mbeți numai de aerul dinăuntru ! zise Pirojkov.

Paltusov simți și el chef să-mbete ; la masă nu reușise s-o facă. Dar oare nu cumva voia asta ca să nu stîrnească în suflet nici un fel de întrebări inoportune ? Cînd beția intră în drepturile ei, e ușor și dulce să te săruți cu toată lumea : și cu un tînăr neprihănit, și cu un șmecher de avocat, și cu un jucător de club numai osînză pe el, cu oricine ! Nu mai stai să alegi care a fost student și care nu.

Birjarul scoase un chiuit. Sania dădu buzna în curtea restaurantului „Strelna“, urmată de alte două troici. Coborîră toți, făcînd mare hărmălaie, schimbînd cuvinte cu birjarii și dîndu-le bacșiș. Unul era dus de subsuori... Doi înghițeau o șansonetă. În vestibul, aerul era încins ca la baie...

¹ Adu-ți aminte că vei muri. (Lat.)

² Restaurant celebru din afara orașului.

La garderobă nu mai rămăseseră cuiere libere... Din sala restaurantului și de pe coridor se revărsa o cascadă de sunete haotice : frînturi de conversație, cîntece, zdrăngănit de gîtară, rîsete, pupături, larmă, țipete de femei.

— Sfîntă Tatianuşka, îndură-te de mine ! gemu cineva în pragul uşii.

XXXII

Profesorul de filologie fu luat îndată în primire de doi cheflii, tras pe coridor și dus într-un separeu. Paltusov și Pirojkov intrară în sala mare. Aici pluteau valuri de fum de țigară și aburii dulci de punci. Mireasma aceasta acoperea toate celelalte mirosuri. Fețele, trupurile, toaletele, bărbile bărbaților și rochiile harpistelor se învălmășeau toate, alcătuiind o masă fumurie, asfixiantă, în continuă mișcare. La toate mesele se bea. În mijlocul sălii, un domn voinic, cu o față de calmuș, în frac, descheiat la vestă, dansa de unul singur. Cîțiva inși, ținîndu-se de braț, mergeau clatinîndu-se, se îmbrățișau și se sărutau. Un brunet frumos, parcă turnat din ceară, stătea cu o harpistă într-o fustă pestriță și cu rubașcă brodată, și-i strîngea mîinile, tot încercînd s-o sărute.

— A... *quelle chance !*¹ îl întîmpină pe Paltusov la ușa uneia din camerele laterale fratele Mariei Orestovna, Nicolas Ledenscikov. Era îmbrăcat în frac, cu vestă albă, după ultima modă, și avea la butonieră bareta unei decorații străine.

Întîlnirea aceasta nu-i plăcu de loc lui Paltusov. Ledenscikov era cu chef, își dădea mereu ochii peste cap și contempla sala cu un zîmbet condescendent. Picioarele i se tot muiau de la genunchi.

— Ești singur ? îl întrebă Paltusov, după care îi șopti lui Pirojkov : La-mă de-aici !

¹ Ce întîmplare fericită ! (Fr.)

— *Non, sîntem aici... la țigani... Allons*¹. Am să vă prezint... Aici e o cînciumă ordinară...

— Sînteți un fost student? îl întrebă Pirojkov cu zîmbetul lui dintotdeauna.

— Ce întrebare! se revoltă Ledenșikov, măsurîndu-l pe Pirojkov cu privirea.

— Știi ceva, îi spuse Paltusov, azi fă bine și lasă aerele astea ale dumitale.

— *Comment l'entendez vous?*²

— Uite-așa. Azi trebuie să fii student... sau să nu fii aici... Ești așteptat... du-te la oamenii dumitale... Și eu sînt așteptat.

Ledenșikov vru să spună ceva, dar se întoarce scurt. Paltusov fugi, trăgîndu-l după el pe Pirojkov.

— Halal student! zise furios. Știa că *Nicolas* a absolvit facultatea. Și din ăștia sînt aici cu zecile, dacă nu cu sutele.

— Ceea ce mă bucură, observă Pirojkov. Uite la bărbosul acela în surtuc... se plîmbă prin sală... e un băcan, dar are licența de magistru în istorie. Așa e aici la noi!... Poate el să vîndă prune, dar e tot de-ai noștri.

Cineva începu să cînte „Arcașul”.

— Hai să plecăm de-aici, îl trase Pirojkov pe prietenul său. Nu pot să suport vulgaritatea asta.

Căutau cunoscuți, dar nu găseau pe nimeni. Or de băut trebuiau să bea, pentru că le-ar fi fost peste mîină să rămîină aici nebăuți.

— Domnilor, *vivat Academia!* Dați-mi voie...

Îi opri la ieșirea pe coridor un bărbat cu o înfățișare de loc „academică”. Era un om de vreo cincizeci de ani, cu părul cărunț, tuns scurt, cu obrajii prost bărbierii, în veston de uniformă, aducînd cu un copist de pe vremuri. Ținea în mîină un pahar de vin, pe care i-l tot oferea lui Paltusov.

Acesta schimbă o privire cu Pirojkov.

— De la student la student, spuse omul cu o voce amețită, dar încă destul de fermă, clătîinîndu-se puțin pe picioare.

¹ Să mergem! (Fr.)

² Ce vrei să spui? (Fr.)

„Ești un fost student?“ vrură să-l întrebe cei doi prieteni.

— Hai să bem cu el, totuna-i... îi șopti Paltusov lui Pirojkov.

— Sînteți singur ? întrebă Pirojkov.

— Nu văd nici un coleg... Sînt prea bătrîn... La masă am întîrziat... Sînt din provincie... Uite-aici, la măsuta asta... încă un pahar...

— Nu, nu merge așa ! comandă Paltusov. Bei cu noi puncti... Uite colo... hai să ne găsim un locșor...

Cei doi prieteni îl examinau curioși pe noul lor amic. Nu e oare indiferent cu cine or să fraternizeze în ziua asta ?... El zice că a studiat la aceeași facultate cu ei, și atîta e de ajuns.

— Jurist ? îl întrebă Paltusov cînd fură umplute paharele.

— Absolut ! Am făcut serviciu la Direcția ordinei publice. Pe urmă m-am împotmolit în provincie... la poliție... la Administrația financiară... se întîmplă și mai rău...

— Și acum ?

Pirojkov era numai urechi și sorbea din pahar.

— Acum ? Sînt portărel la Curtea de apel... Mulțumesc lui Dumnezeu și pentru atît... Altceva visam eu cînd dădeam examen la Nikita Ivanîci ¹.

— Mai ții minte ! exclamă Pirojkov.

„Copistul“, cum îl botezaseră ei, închise ochii într-o stare de beatitudine, goli paharul pînă la fund și își dădu capul pe spate.

XXXIII

— Cum să nu țin minte ! exclamă portărelul, ridicînd paharul și vîrsînd pe masă licoarea din el. Am luat cinci plus. S-au dus... și vocea îi tremură ; s-au dus vremurile alea... Oare oamenii îl pomenesc de bine ?... L-or fi înju-

¹ Este vorba de profesorul N. I. Krîlov (1807—1879), titularul catedrei de drept roman la Facultatea de drept din Moscova.

rînd... ăștia de-acum... uite ăia de se țin cu harpistele... „băieții mamei“, crescute în puf... Eu am fost seminarist !

— Seminarist ? întrebă Paltusov.

Pirojkov zîmbea, atent la cele ce auzea. Îl găsea pe copist „o descoperire“ pentru sărbătorirea zilei Sf. Tatiana.

— Seminarist... De la seminarul din Vologda. Am intrat în două-ș-trei. Și numai la Nikita Ivanîci am înțeles ce-i acela dreptul.

Vorbea cu accent nordic.

— *Justitia*, zise Paltusov.

— Ascultă aici ce-am să-ți spun... Parcă-l văd... Urcă la catedră... după ce... După ce a luat o priză de tabac, he-he ! Ții minte cum făcea el mereu „he-he !“ Domnilor — aici „copistul“ începu să accentueze mai vîrtos „o“-ul — prelegerea de azi o vom consacra servituților. Ai ? He-he ! Superbă instituție !

— Imită grozav ! strigă Paltusov și-l plesni pe portărel pe umăr.

— Grozav, zici ? Știu și eu că-i grozav. De cîte ori l-am imitat eu acolo, în provincie !... Superbă instituție ! Existau diferite servituți... *Servitus ligni immittendi*¹ Ai ? Dai cu un lemn vecinului în coastă, să-l năucești ușurel. Ai ?... Să-l năucești ! Peretele-i comun, he-he-he ! *Servitus balnearii habendi*² — te duci cu măturica la vecin, cu măturica... *Servitus luminis, servitus prospectus*³ — lumină, soare... pentru toți... Ai ? Eu sînt roman, sînt un cetățean liber ! Dumneata n-ai voie să-mi împiedici vederea... eu vreau să contemplu marea, apusul de soare ! Ai ? Or rusul e un om neînsemnat, un amărît... Nu cunoaște servituțile... Mă duc bunăoară pe malul riului Moscova... Ai ? Vreau să admir Kremlinul, he-he... Nu-i chip... îmi împiedică vederea o casă... o casă... A ridicat-o, mă rog, un *otcupcic*... he-he... *Eques* !⁴ Un călăreț !... Și nu pot... pentru că sînt rus... Un om sărac... prăpădit !...

— Ha-ha ! izbucniră în rîs cei doi prieteni.

¹ Servitutea azvîrlirii lemnurilor de foc. (Lat.)

² Servitutea folosirii băilor. (Lat.)

³ Servitutea luminii, servitutea vederii. (Lat.)

⁴ Cai ! (Lat.)

Se dăduseră mai aproape de portărel. Paltusov se înveselise grozav... Își dădea seama și el că în prelegerile acelui original pe care îl imita acum portărelul se simțea un clocot creator.

Parcă ghicindu-i gândul, portărelul strigă :

— Îți dădeai tu seama ce artist era el ? Un artist de mare talent ! Eu îmi dădeam seama. „Băieții mamei“, aceia cu pantalonii strâmți, nu știau decît să spună anecdote vulgare și să rîdă ca niște măgari... Pe urmă se plîngeau prin saloane... Mi-a pus un doi !... Fir-ar el al dracului de seminarist !... Celui care știa, care avea în cap altceva decît tărășă, aceuia nu-i puneam... Atît că tutuia studenții la examene. Și ce mare lucru ! Un armean, unul cam slab la minte, a țipat o dată la el. „Nu permit să mă tutuiești ! Nu permit !“ Rîdea și el pe urmă : „M-a admonestat un oriental. Ce vremuri, dom'le ! M-a făcut cu ou și cu oțet... Mă rog, armenii sînt și ei consemnați în istorie... I-au bătut cîndva pe romani, unde la Tigranocerta... dacă nu mă înșeală memoria...“

Ochii povestitorului se umeziră. Amintirea profesorului drag, felul reușit în care îi imita el vocea, manierele și mimica îi dădeau aripi, și apoi găsisese și niște ascultători sensibili.

— Sau prelegerea aceea despre fideicomîși ? urmă el, le-gănîndu-se pe scaun.

— Cum, cum ? întrebă Pirojkov.

— Despre fideicomîși, repetă portărelul. E un termen savant... Aiureală, cazuistică, dar să vezi ce scotea el din asta : un adevărat roman, un tablou, zugrăvea oamenii ca un pictor... „Domnilor... a existat un proconsul pe nume Lentullus, he-he-he... Guverna Egiptul... Guvernator... Ce-a mai furat și ăsta !... Portărelul își vîrî mîna în buzunarul pantalonilor într-un gest caracteristic. A furat mult... Ținea dansatoare, he-he... În Egipt erau niște dansatoare superbe ! I-a făcut copii. Dar vezi că tot ce fura... împărțea cu Augustus... He-he ! Omul a îmbătrînit... Trebuie să le facă un rost la copii. Îi scrie împăratului : *Rogo, precor, deprecor, fidei tuae committo.*¹ Ți-am dat tot ce-am furat... Pungașule !

¹ Te rog și te implor, mă bizui pe cîntea ta. (Lat.)

Ai grijă de copiii mei... Te rog din suflet... și te cred pe cuvânt... *fidei committo*... Ai? Ca să vezi de unde a pornit o instituție! "...

Imitatorul intrase în rol. Paltusov nu mai auzise nicio dată pe cineva redînd atît de bine sunetele cunoscute și îndeosebi acest „he-he“, pe care-l cunoșteau atîtea promoții de studenți.

— Îți mulțumesc, îți mulțumesc, îi spunea el portărelului, tot turnîndu-i din lighenașul de argint.

Portărelul bea, dar nu prea se amețea: se ținea tare fiindcă era într-o stare de surescitare. Dorea teribil să-și epuizeze toate amintirile. Ascultătorii îl încurajau.

— Sau bunăoară, se învioră din nou povestitorul, unii îl acuzau că e retrograd... Niște pedanți înapoiți... Cică s-a încurcat în numărul cenzorilor... Baiboroda l-a atacat într-o revistă. L-au făcut de rîs! Era tare furios atunci! Mă rog, a spus și el o minciună... Și ce mare lucru! Păi uite, să vezi, mi-a povestit unul din ăștia noii... E acolo la noi unul, un judecător de instrucție... Cap deștept. A terminat nu demult... la vreo cincisprezece ani după noi... ba poate și mai puțin... Era o prelegere despre succesiunea vacantă...

— Cum? Vacantă? rîse Pirojkov.

Povestitorul arată spre el cu un semn din cap și-l întrebă ironic pe Paltusov:

— Nu e jurist?

— Naturalist.

— A, de-aia... Succesiunea vacantă... *Haereditas jacens* în latinește. Chestie complicată... Poți s-o interpretezi și așa, și așa. Vine el și zice: „Domnilor, pînă azi oamenii de știință priveau *haereditas jacens*... he-he... ca pe o persoană juridică... Tîmp de aproape treizeci de ani am susținut și eu același lucru... he... O declarăm de la catedră... Ei bine, dați-mi voie să vă spun că mințeam... Mințeau și alții. A apărut o carte... he-he! O carte nemțească... Pînă nu demult... a trăit la Berlin... Lassalle... Un om de o rară inteligență, un geniu. A fost omorît în duel din pricina unei actrițe... he-he! Pentru o actriță! El a demonstrat... că doi ori doi... că noi toți mințeam, he-he! A demonstrat că *haereditas jacens*... adică succesiunea vacantă e o ficțiune... he! O ficțiune?...

Mărturisesc... he-he... tot ce se poate... A mințit Puchta ¹, a mințit Savigny ²... și ei erau ceva mai de soi ca mine! Așa că mie mi-o fi cu iertare!”

„Copistul” se luminase tot la față.

— Ei, ce zici?... Așa e mai cinstit, vezi, bine, decât să bați câmpii ani de zile în cărțile astea noi și să te socoți infailibil! Vreme de treizeci de ani s-a înșelat. Dar a citit negru pe alb și a văzut că așa e și nu altfel... Și a acceptat!... Cinstită să-i fie memoria! Bietul bătrîn! Nu se mai întoarce de unde este! Dacă mai era în viață, ar fi fost aici cu noi, Ultima oară... l-am întâlnit la Sokolniki... A venit vorba despre evrei. „E un popor înzestrat, Nikita Ivanovici, zic eu, oricît i-am desconsidera noi.” El, cum mergea așa în pantalonii lui albaștri, cu mîna stîngă în buzunar, cu bastonașul în cealaltă, cu cascheta pe cap... zice: „Nici nu-i de mirare... he-he... la facerea lumii, ei au mîncat din aceeași strachină cu Iehova!” He! Păi cine altul putea să spună una ca asta?... Era un artist!... Avea în el focul sacru! Un maestru! În pragul morții ar fi putut să exclame: *Qualis artifex pereo!*³... Învățătura, măi fraților, e ceva ce se poate dobîndi, dar ca să ne faci pe noi, ia niște neciopliți, să înțelegem spiritul roman, păi ăsta-i talent curat... Și în ceasul cel din urmă, tot cu gîndul la Nikita Ivanovici am să mor!...

Rămăseră tustrei tăcuți. În schimb din camera vecină răzbătea aceeași larmă stîrnită la beție... Se cîntau niște cuple, relicate în cor de toți cei aflați acolo. O voce de țigancă îngîna cu niște modulații comice:

Ofițeru-așa socoate :

Arde-i niște vergi pe spate !

U-liu-liu !...

Cîteva zeci de glasuri răcniră după guristă :

— Uliuliu !

— Uite, pe mine asta mă scîrbește ! zise portărelul. Măcar că nu mai sînt la *alma mater*. Auzi, „arde-i”... Halal

¹ *Puchta* Georg Friedrich (1798—1846), jurist german, specialist în drept roman și în istoria dreptului.

² *Savigny* Friedrich Karl von (1779—1861), jurist german, profesor de drept roman la Universitatea din Berlin.

³ Ce mare artist pierde lumea ! (Frază atribuită împăratului Nero.)

civilizație ! Asta nu mai e civilizația romană... Păi dacă ar exista servituțile, m-aș duce și le-aș spune : „Îmi ofensați auzul, fir-ați voi să fiți de nerușinați ! Măcar să fi ales și voi un cântec mai ca lumea ! Și ce dacă sînteți beți ? Și eu am băut, poate nu mai puțin ca voi, dar n-am să urlu : arde-i, arde-i... Ce ? Vergi ?... Uf, tătarime, robi, slugi din cap pînă-n călcîie ! Se vede că noi nici nu merităm mai mult decît niște vergi !

— Ia mai dă-i încolo, căută să-l calmeze Paltusov.

— Să bem, tovarășe : tu miroși a parfum, eu miros a tribunal ! Dar să bem ! *Pereat stultitia, pereat osores !*¹

Băutura mai aveau încă. Convivilor li se împleticea limba în gură. Totul în jur se clătina. Un fum greu îi învăluia pe meseni și pe dansatori. Beau mai mult din inerție... Sărutările și îmbrățișările amenințau să degenereze în încăierări.

XXXIV

Începu exodul spre oraș. Troicile și săniile înhămate cu un cal și cu doi goneau spre Arcul de Triumf. Pe la orele două ieșiră și amicii noștri. Paltusov și Pirojkov îl țineau de subsuori pe noul lor prieten. Acesta s-a ținut multă vreme tare, dar cînd a ieșit afară la ger, s-a mușiat deodată ; vorbea încă destul de deslușit, numai picioarele nu mai voiau să-l slujească.

— M-a dat gata punciul, îngăimă. De mult n-am mai sorbit din băutura asta academică.

Fu așezat pe banca largă, lîngă Pirojkov. Paltusov luă loc pe scăunelul dimpotrivă, cu fața la ei.

— Fraților, se milogi portărelul, să mă dați din mînă-n mînă. Stau la Celîși...² la secția a treia³.

¹ Pîară prostia, pîară nesăbuița. (Lat.)

² Hotelul Celîșev.

³ Secția politică a jandarmeriei. Portărelul glumește, numind secția a treia etajul al treilea (cel mai ieftin) al hotelului.

— E periculos, glumi Pirojkov.

— A !... Secția a treia... exact ! Să știi că și azi or fi fost printre dansatori și niscaiva agenți.

Paltusov își aminti cum l-a întrebat studentul acela dacă nu e și el un agent.

— Dă-i încolo, zise portărelul. Ce-or să-mi facă ?... Azi e ziua sfintei Tatiana... așa că nu-i nici un bai dacă te mai ia gura pe dinainte... Asta e că noi nu avem spiritul roman... Și rusul e un amărît, un prăpădit. Nikita Ivanfci, tăicuțele ! Adevărat grăiași tu... Și erau și sfaturi ale reprezentanților stărilor sociale din întreaga Rusie, pe vremea celui mai pașnic dintre țări... Nemulțumiți... vreo sută de oameni ba și mai mulți... la Solovki, în lanțuri... Poftim reprezentanți !

Sania se apropia de Poarta Tverskaia.

— Încotro, domnilor ? se întoarse birjarul. Pe Graciovka ¹ ?

— Unde-e ? făcu portărelul.

— Ne poștește într-un loc deocheat, auzi ? îi zise Paltusov. Ivan Alexeevici... se pare că ziua sfintei Tatiana nici nu se poate încheia altfel...

— Dansatoare !... Proconsulul Lentullus... Superbe ! Luați-l și pe moșneag cu voi... dar să nu mă abandonați... *Rogo, depresor !* ²

Ivan Alexeevici strângea din ochi cu voluptate.

— Numai bețivi în sălile alea faimoase, mai dai de bucluc... Se bagă vreun animal să te sărute... Bălos... Poate numai așa, fără să ne vadă nimeni ?... Portărelul o să fie și el amuzant...

Pirojkov clipi din ochi, arătându-se de acord.

— Dă-i drumul ! strigă Paltusov.

— Di, trîntorilor ! chiui birjarul.

Și o luă în jos pe bulevardul Strastnoi, pe lângă „Ermitaj“, unde mai ardeau luminile în geamurile de la etaj, străbătu în goană piața, urcă piepțiș bulevardul Rojdestvenski și se prăvăli în Graciovka.

— „Krîm“, recunoscă portărelul restaurantul și clătină din cap. O bombă !...

¹ Stradă pe care se aflau case de toleranță

² Vă rog, vă implor ! (Lat.)

Graciovka nu dormea. În fața cârciumilor și hotelurilor ardeau felinare cu o lumină plăpîndă și moțăiau pe capră birjarii, se auzeau certuri de oameni beți... La intersecție stătea un vandist... Sania sărea peste hîmoape... Din fiecare ușă răzbea miros de vin sau de ulei. În cămăruțele de prin colțuri ardeau candelă. De mult nu mai dăduseră pe-aici cei doi prieteni... Paltusov nu mai fusese de mai bine de doi ani.

— Ivan Alexeevici, îl înghionți el pe Pirojkov, ții minte... Veneam cu toții grămadă de la Starodumov aici... Ce viață !

— Haide, Andrei Dmitrievici, parcă te-ai justifica ! Te-ai îmburghezit rău, amice, cu comercianții ăștia ai dumitale !

Paltusov îndrăgise și ulicioarele acestea, măcar că ele alcătuiau Graciovka cea mult hulită ! Altceva simțea el pe-atunci, altele îi erau gîndurile. Atunci nu se gîndea să vîneze oameni și bani... Azi nu găsea decît o singură asemănare cu acele vremuri : nu era îndrăgostit... N-avea nici măcar un simplu flirt. Îi veni să rîdă... E tînăr, dibaci, e primit peste tot, place... dacă ar vrea... Dar n-o vrea, și așa va fi multă vreme.

Sania uncă în galop o ulicioară ce cădea în Sretenka. De-o parte și de alta ardeau lumini în geamuri. După un șir de căsuțe din lemn urmară case cu două caturi, cu ușile larg deschise, prin care se vedeau scări înguste și înalte, puternic luminate.

— Juristule ! îl înghionți Pirojkov pe vecinul său. Hai că am găsit o nouă servitute.

— Care ? bolborosi portărelul pe jumătate adormit.

— Ai să vezi, bătrîne. Dă-te jos ! porunci Paltusov.

Birjarul struni caii. Un felinar rotund, cu geamul de cristal, arunca un snop de lumină pe trotuar. Cei trei amici stăteau dinaintea unei case noi cu două etaje, ornamentată cu sculpturi...

Cartea a patra

— Ivan Alexeevici Pirojkov e acasă? o întrebă Tasia Dolgușina pe subreta plinuță și drăgălașă care o introduse în antreul casei lui madame Goujot, unde se dădeau camere mobilate.

— Imediat, să văd...

Subreta dispăru. Tasia urcă câteva trepte și ajunse pe un palier cu două ferestre. În dreapta, o ușă cu geam dădea în vestibul, în stînga se afla scara care ducea la etaj. Pe scară era așternut un preș. Mirosul de fum de țigară. Totul strălucea de curățenie, nici n-ai fi zis că aici se închiriază camere mobilate. Pe perete, lîngă una din ferestre, atîrna un teanc de foi de hîrtie dimpreună cu un creion. Tasia citi : „*Leider zu Hause nicht getroffen*“¹ și două majuscule. Prin ușa cu geam se vedea vestibulul, cu lustră, oglindă și cu un cuier nou.

Uite aici i-ar place ei să stea, dacă ar găsi o cameră mai ieftină... Mama devine pe zi ce trece tot mai rea... Lui tata, Tasia i-a spus-o de-a dreptul că așa nu mai poate dura multă vreme... Trebuie să se gîndească cum să-și cîștige o bucată de pîine... Tot ea o să-i întrețină. Cu Nika slabă nădejde... Bunica a fost tare mîhnită, tata a țipat și el : „Faci familia de rîs!“ O să mai rabde ea cît s-o putea și pe urmă o să plece... Nu vrea scandal, dar altfel nu-i chip. Dar din ce o să trăiască singură?... A angajat o infirmieră ; o să coste și asta patruzeci de ruble. Lecții n-o să-i dea nimeni pe gratis. Apoi, birjele, una, alta...

— Poftiți în salon, o invită subreta, clipind din ochii mici, oblici. Ivan Alexeevici coboară îndată.

Din vestibul, unde își lăasă blănița, Tasia trecu într-un salon cu două arcade, prin care se vedea sufrageria spațioasă. Masa era pusă pentru micul dejun, cu vreo șaisprezece tacîmuri.

¹ Din păcate nu te-am găsit acasă. (Germ.)

Salonul cu mobilier de catifea, covor, lustră, tablouri, și sufrageria spațioasă, de o curățenie occidentală, îi plăcură. Pirojkov îi spusese că stă ca într-un „pension“ ca în Elveția, că ia micul dejun și masa cu meniu fix, în societatea unor străini, și că e mulțumit de bucătărie.

Tasia se așează pe marginea unei canapele. Prin cameră trecu în fugă un câțeluș. Două slujnice puneau ultimele tăcîmuri. Era în jurul orei unsprezece. Pe masa din fața canapelei, lângă lampă, stătea un album. Tasia îl luă și începu să-l răsfoiască.

— Te rog să mă ierți, Tasia Valentinovna, zise Pirojkov, apropiindu-se de ea cu pași mărunți.

— Vezi că te-am găsit, Ivan Alexeevici ! Mi se pare că ți-ai făcut griji din pricina mea.

— Cum adică ?

— Din seara aceea cînd am fost la club... Și eu m-am cam fîstîcit... Dar de-atunci doresc și mai mult să fac teatru. Andriușa nu prea îmi poate fi de folos... nu-i chip să-l atrag... Vreau să mă duci la Grușeva.

— Fie, fie pe placul dumitale.

Pirojkov se așează lângă ea pe canapea, vru să mai spună ceva, dar se opri.

— Am impresia că nu prea ești de acord, Ivan Alexeevici.

— N-ar fi mai bine să aștepti să intri la conservator ?

— Nu, obiectă Tasia, aprinzîndu-se, nu pot să aștept. A trecut Anul nou... vine postul mare... Ce să mai aștept, Ivan Alexeevici ?

— Și Petersburgul ?

— Ce-i cu Petersburgul ?

— Acolo poți studia în două locuri și...

— Nu, îl întrerupse Tasia, nervoasă, cu obrajii încinși. nu-mi strica planul... Dumnezeu ești singurul om adevărat din toată Moscova. La Petersburg nu plec... Unde să stau acolo ? La frate-meu nu vreau.

Pirojkov își dădu seama numaidecît că, într-adevăr, nu se cădea să stea împreună cu un frățior ca al ei.

— Spune-mi direct ce te reține?... urmă ea. În cazul acesta mă duc singură.

Pirojkov îi întinse mîna.

— Taisia Valentinovna, începu el, mi-e teamă să nu-mi fac un păcat.

— Văd că ții minte toată scena din *Kean* !...

— Nu, nu e numai asta... Grușeva are talent și experiență. Dacă i-ai stîrni interesul, ai găsi în ea o profesoară excelentă... Dar cum să faci asta dacă nu o vizitezi, dacă nu intri în societatea ei ?

— Am să intru... sînt ferm decisă...

— Nu mi-o lua în nume de rău, dar eu nu vreau să mă încarc de acest păcat.

— Trebuia să mi-o spui mai devreme...

Tasia întoarse capul... Ce molău și acest Ivan Alexeevici ! Nici nu seamănă a bărbat... Pînă acum o aproba, mai că o îndemna el singur, și deodată s-a ivit nu știu ce *cas de conscience* !

— Găsim noi o soluție, încercă s-o liniștească Pirojkov. Am să mă duc la Ivan Vasilievici... Poate acceptă el...

— Nu-i nevoie ! i-o tăie Tasia.

— Nu fi supărată pe mine.

— Nu-i nevoie, nu-i nevoie. Iartă-mă că te-am deranjat ! Tasia se ridică. Pirojkov zîmbea dulceag.

— Dacă dorești... încep eu el.

— Nu, am să mă duc singură... Ah, ce mai bărbați ! lăasă ea să-i scape. N-am să-l rog nici pe Andriușa.

— Aranjăm noi cumva altfel...

— Nu-i nevoie, Ivan Alexeevici !

— Mi-e teamă pentru dumneata...

— Dar am douăzeci și unu de ani... Slavă Domnului, sînt majoră.

Tasia începea să se supere de-a binelea. Trecu în vestibul. Pirojkov o urmă. Ar fi vrut să-i explice multe lucruri, dar Tasia își puse repede blănița, îl salută cu un semn din cap și fugi în jos pe scară.

— Sună, îi spuse scurt Pirojkov de pe palierul scării.

Tasia trase de mînerul care acționa printr-un cablu soneria din bucătărie.

Îi deschise ușa altă subretă, tot așa de frumușică. Tasia ieși în stradă aproape fugind.

Ivan Alexeevici se întoarse în sufragerie și, ducîndu-și mîinile albe la spate, începu să se plimbe înapoi și încolo de-a lungul mesei... Căzu puțin pe gînduri, dar curînd apoi buzele i se destinseră iar într-un zîmbet.

Domnișoara e supărată... Nu-i nimic! Da, i s-a făcut teamă pentru ea. La început el a privit cu mult mai multă ușurință intrarea Tasiei în relații cu Grușeva, așa, ca la Moscova... Apoi, zilele trecute, și-a amintit totul și și-a dat seama cum stau lucrurile.

Unul din canaturile ușii ce dădea în sufragerie se deschise.

— *Bonjour, madame*, salută Pirojkov.

Stăpîna casei îi răspunse cu un *Bonjour, cher monsieur* în gura mare și se apucă să stropească florile cu o stropitoare mică, de culoare verde. Madam Goujot era o franțuzoaică corpolentă, născută la Moscova. Cîteodată îi era și teamă să te uiți la ea, gîndindu-te că dintr-o clipă în alta putea s-o lovească un atac de apoplexie. Dar ea era bine sănătoasă, se mișca ușor și repede, ca o zvîrlugă, pe picioarele ei scurte, întotdeauna superb încălțate. Capul, împodobit cu o coșită mică și cu un păr blond și rar, parcă era lipit de gît. Fața roșie, cu ochii mici, cenușii și vioi, și cu un nas minuscul, tresărea ușor cînd mergea prin cameră. Rochia neagră de mătase — toaleta ei obișnuită — ședea pe ea întinsă, întotdeauna foarte bine cusută. Purta mereu același guleras îngust de pînză și aceleași funde făcute din panglici late.

În rusește se numea Deniza Iakovlevna. Nu-și pierduse obișnuința de a rosti cuvintele într-un fel cîntător atunci cînd vorbea franțuzește, iar rusește vorbea la fel de liber, cu aceeași pronunție elegantă care le reușește multor franțuzoaice născute în orașele Rusiei. Deniza Iakovlevna iubea Rusia și găsea că viața la Paris și în genere în străinătate e o viață meschină, mic-burgheză, de-aceea și voia să moară la Moscova. Fără a impune „pensiunii“ sale un regim prea sever, făcea totuși o anume selecție în alegerea chiriașilor, nu-și pusese firmă la ușă și nici nu dădea anunțuri în ziare. Primea locatarii pe bază de recomandatie, mai mult străini, preferînd bărbatii femeilor. Dorea ca *maison*-ul ei să fie fără egal în tot orașul. Întreținea o atmosferă decentă, intimă, un *bon-ton* convenabil și la masă, unde își ocupa locul de gazdă cu fața spre arcadele ce dădeau în salon. Îi plăcea să angajeze o conversație spumoasă, dar cuviincioasă, și-i deprinsese pînă și pe funcționarii nemți cu ceea ce se cheamă *causerie*. Servea chiriașilor săi o masă franțuzească consistentă, fără însă a ocoli mîncărurile rusești. Micul dejun era alcătuit din două

feluri. Nu prea îi plăceau cei care întârziu, mai ales la micul dejun, și prelungeau masa pînă la orele două. Fix la douăsprezece se punea pe masă primul fel — mîncare rece.

Pirojkov și ea au ajuns să se înțeleagă foarte repede. Îl socotea pe Ivan Alexeevici poate cel mai cumsecade dintre locatarii ei. Prefera astfel de tineri din familiile nobile, care stăteau la ea pe timpul iernii, *des jeunes savants*¹, străinilor, chiar și englezilor. Aceștia se arătau uneori la masă sau revoltător de taciturni, sau mult prea dezghețați. Anul trecut a trebuit să-i mustre pe doi amici englezi pentru că și-au îngăduit să arunce cocoloașe de pîine de la un capăt al mesei la altul. Cîteodată englezii se supărau tam-nesam și spuneau vreo grosolănie, stîrnind furia nemților. Dacă n-ar fi intervenit ea, s-ar fi produs conflicte. Ori Pirojkov e cu totul altfel !... Spune lucruri inteligente, vorbește liniștit... *il a toujours un petit mot pour rire*.²

— Ați dormit bine ? Îl întrebă madam Goujot în rusește.

— Minunat !

II

Pendula din sufragerie bătu rar, cu un dangăt gros, de douăsprezece ori.

— Varia ! o chemă Deniza Iakovlevna pe subretă, ocupîndu-și locul.

Începură să vină locatarii. Primul își făcu apariția un neamț cu ochi albaștri și cu un barbișon roșcat. Era un comis-voiajor din Koenigsberg, care venea iarna să cumpere icre proaspete. Neamțul trase aer în piept și își vîrî șervețelul după guler, apoi schiță tăcut un salut în direcția amfitrioanei. Pe urmă intră o domnișoară bătrînă, de neam nobil ; în vîrstă de vreo șaptezeci de ani, era încă vioaie, se ținea destul de dreaptă și purta bonetă și șal. În fiecare dimineață, după ce făcea o plimbare, începînd de la ora zece cînta la pian studii

¹ Tineri savanți. (Fr.)

² Știe să spună întotdeauna ceva de haz. (Fr.)

și sonate, mereu cerea relații despre tot felul de hîrtii de valoare, vorbea nemțește ca o nemțoaică, adora prăjiturile, angaja discuții pe teme patriotice, se temea de ficat ca de otravă și șunca o mîncea numai fiartă.

În camerele învecinate cu sufrageria stăteau niște moșierițe din Penza, mama și fiica. Veniseră să-și petreacă iarna aici. Fiica era o făptură voinică, cu o față lată, rumenă, cu un mers greoi, și purta toalete provinciale; mama, sfrijită, cu fire cărunte în păr, invariabil cu același batic de dantelă pe cap, vorbea oribil franțuzește și nemțește, ceea ce însă n-o împiedica să intervină în toate discuțiile. Deniza Iakovlevna le suporta foarte greu, mai ales pe mamă. Dar ele erau *d'une famille honorable* și punctuale la plată. Aduseseră cu ele patruzeci de puduri de bagaje — veselă, crătiți, plăpumi de puf, murături și dulceturi, ba chiar și o putinică cu mere murate. O vreme aveau loc aici la ele *jours fixes*, la care veneau rude, ofițeri; ocupau sufrageria și dansau pînă la ceasurile trei din noapte. Dar Deniza Iakovlevna a pus capăt acestor serate în urma plîngerilor făcute de toți locatarii. De-atunci, doamnele cu pricina umblau bosumflate pe toată lumea și spuneau că or să plece să-și petreacă restul iernii la Petersburg. Baricada-seră curtea cu cutiile și lăzile lor.

Intrară una după alta, îi salutară din mers pe cei de față și se așezară alături. Fiica se întoarse numai decît spre Pirojkov și-l întrebă în gura mare, ca și cînd ar fi vorbit pe stradă:

— Ați fost la recital?

— Nu. Intenționez să merg la a doua reprezentație...

— Mă gîndeam că o să ne povestiți și nouă...

Pirojkov rămase tăcut. La început, moșieritele din Penza îl amuzau; dar el nu era răutăcios și n-avea chef să-și rîdă de ele.

S-au adunat toți mesenii, cu excepția a doi-trei funcționari, care erau ocupați dimineța. În fața lui Pirojkov se așezase un neamț cu nevasta și cu fiică-sa, o fetiță de vreo opt ani; era un șvab gras, cu barbă dar fără mustăți, cu o privire tîmpă; făcea negoț cu saci în mai multe gubernii ce-realiere. Lîngă șvab stătea un fabricant de ceasuri din Geneva, un brunet chel, trecut de patruzeci de ani; purta gulere înalte și tari, se ținea țănoș și vorbea franțuzește lungind cuvintele... Afară de Pirojkov, alți ruși tineri nu stăteau la această pensiune. Lui Pirojkov îi plăcea cel mai mult un englez, profe-

sor și corespondent de presă ; purta mustăți, era îmbrăcat într-o jachetă londoneză tipică și avea o cravată în culori, vorbea trei limbi, era manierat și instruit, și se arăta a fi cel mai de treabă dintre toți străinii de-aici. El și cu Pirojkov erau slăbiciunea Denizei Iakovlevna. În schimb, ea nu știa cum să scape de un american înalt cît o prăjină, spătos, cu niște ochi bulbucăți. Americanul purta părul cu cărare la mijloc și o barbă rotundă și expresivă. Venea la micul-dejun și la masă fără să salute pe nimeni, ca la restaurant, nu era în stare să pronunțe nici o vorbă în franțuzește sau în nemțește, arareori schimba două-trei cuvinte cu englezul, obișnuia să se lase pe speteaza scaunului, se spăla pe mîini cu apă din garafa de pe masă și își clătea zgomotos gura.

Moșieritele din Penza încercaseră să converseze și cu el, dar engleza lor nu cuprindea mai mult de cinci-șase vocabule.

Subretele serviră primul fel — vinegretă. Unul din cele două locuri rămase libere fu ocupat de un bărbat blond, cu părul lîns, de tip germanic, îmbrăcat într-un surtuc negru, cu ochelari, cu mustăți și cu o barbă abia mijită ; era un baltic, licențiat în drept din Derpt, venit la Moscova să facă practică la limba rusă. Toată vara și-a petrecut-o în apropiere de Himki, la un bătrîn popă de țară, cunoscut printre nemți pentru priceperea cu care dădea lecții practice străinilor ; mîncea împreună cu el ciorbă și cașă, stătea la taifas cu cele două fete ale popii, și cînd s-a întors, deși vorbea cu același accent, avea o practică a conversației mult mai mare. Come-senii îi puneau tot felul de întrebări și își cam rîdeau de memoria lui prodigioasă. Neamțul știa deja o mulțime de lucruri despre Moscova, cunoștea tot felul de adrese, orele și zilele de primire la doctori și avocați, la bănci și birouri, zilele cînd țineau ședințe societățile științifice, sărbătorile, nume de străzi și titluri de cărți.

III

Subreta care îi deschise, o poști pe Tasia să aștepte un pic, introducînd-o în salonul Nastasiei Viktorovna Grușeva.

Tasia renunțase la serviciile lui Pirojkov, socotindu-l o „cînpă”. N-a vrut să apeleze nici la Paltusov... Toți sînt la

fel... mai întâi se declară de acord cu tine, îți fac promisiuni, te stîrnesc și pe urmă bat în retragere... Mai mare rușinea !... Ea a făcut la repezeală totul, a aflat adresa Grușevei, s-a informat cînd o poate găsi mai sigur, și fără nici un fel de recomandare a venit aici.

Grușeva stătea într-o vilioasă cu fațada tencuită, care dădea în stradă. Tasia găsi lesne casa și nimeri la ora cînd Grușeva isprăvea micul dejun. Salonul, o odaie cam întunecoasă, cu tavanul scund, îi stîrni interesul. Erau aici multe flori. Mobilierul de culoare închisă, tapisat cu rips, umplea camera pînă la refuz. Pe pereți atîrnau o mulțime de portrete-fotografii. Pe cele două mese stăteau niște albume mari. Într-un dulap cu geamuri de cristal se înșirau tot felul de cadouri : un serviciu de ceai, o coroană suflată cu aur, o mică arcă de argint lucrată în stil vechi. La vederea acestor daruri, Tasia fu cuprinsă de un simțămînt aparte... Nicăieri n-ai să vezi ceva asemănător, decît numai în teatru !... Această femeie poate să-și etaleze mîndră obiectele de valoare pe care i le-au oferit ca omagiu admiratorii. Și aerul din salonul Grușevei i se păru un aer deosebit... Mirosea, e drept, a țigări, dar mai stăruia o mireasmă — mireasma muncii de sine stătătoare a unei artiste... Nu era o locuință oarecare, bunăoară locuința unei cucoane, a unei soții de funcționar, în fine a soției sau văduvei cuiva, fără personalitate... Aici femeia însemna ea însăși totul... Și soțul ei, își zicea Tasia, rămînea pe al doilea plan — soțul unei artiste cunoscute și nimic mai mult...

Din camera vecină se auzeau voci de bărbați alternînd cu o voce de femeie... Tasia desluși în vreo două rînduri vocea Grușevei, pe care o cunoștea din teatru. Nu mai era tînără, dar se menținea pe primul plan, juca alte roluri, de persoane mai în vîrstă, dar o făcea cu același talent... Despre ea se vorbea pretutindeni, ea stîrnea interesul celor din jur, era întîmpinată și petrecută cu aplauze cînd declama la vreo seară de binefacere... Era fără îndoială cineva ! Cîte doamne ar fi vrut să joace și ele un astfel de rol ! Da, era de învidiat !...

De după draperie se arată fața cuiva. Tasia o recunoscu pe Grușeva și se ridică, roșind toată.

În cameră intră o femeie voinică, într-o bluză pestriță. Fața ei largă, vestejită și plină de zbîrcituri, zîmbea cu gura ei mare și cu ochii mijiiți, ascunzînd o expresie inteligentă și

provocatoare. Puteai să-i dai vreo patruzeci de ani. Avea pomeții obrazilor proeminenți, nasul, destul de lung, săltat puțin în sus, își menținuse o linie plăcută, ondulată, dinții îi îngălbeniseră, gâtul, ieșind la iveală de sub gulerășul de dantelă al bluzei, avea pielea mai întunecată. Purta pe cap o bonetă de casă din batist, cu volan și panglicuțe. Pe frunte îi cădeau șuvițe de păr de un blond închis. Se mai împlinise la trup, dar era tot uscățivă, cu bustul aproape plat. Brațele mari îi cădeau în jos ca la o actriță care știe să-și stăpânească bine mâinile. Pe degetele ei lungi, Tasia observă câteva inele.

— Ia loc, ia loc, îi spuse ea Tasiei, vorbind tare, și se așeză lângă ea pe un taburet, ca o veche cunoștință, gata să asculte ceva interesant.

Tasia se așeză în fotoliu și își spuse numele. Grușeva făcu un gest cu capul. Fata îi explică în câteva cuvinte motivul vizitei. Nu voi să amintească nici de Paltusov, nici de Pirojkov în calitatea lor de cunoscuți ai Grușevei.

— Așa-a ! făcu actrița. Dar n-ai vrea să te înscrii la conservator ?

Tasia îi spuse că era cam târziu acum și ea nu voia să mai piardă vremea până la toamna viitoare.

— Ești grăbită ! rîse Grușeva și luă o țigară de pe masă. Fumezi ? o întrebă. Nu ? Foarte bine faci... Mie mi s-au îngălbenit dinții din pricina tutunului.

Grușeva trase fumul în piept, își miji și mai mult ochii și-și înclină capul spre fața vizitatoarei.

— Nastasia Viktorovna, spuse Tasia, după cum vedeți, m-am gîndit serios...

Cuprinsă iar de tulburare, nu-și putu sfîrși fraza.

— Văd, draguță, văd !... Ce-aș putea eu să-ți spun ?... Prea mult timp nu am... Sînt ocupată, știi... Repetiții, spectacole... Am treabă în fiecare zi... Însă după repetiții... o dată, de două ori pe săptămînă...

Făcu o pauză, după care reluă :

— Ai părinți ?

— Da, răspunse încet Tasia.

— Ei ce părere au în privința asta ? Ce e tatăl dumitale !

— General, rosti cu un zîmbet Tasia și adăugă : în retragere.

— Ei vezi?... Te rog să nu mă bagi în vreo încurcătură... Uite, am să ți-o spun de-a dreptul... Dacă văd de la bun început că nu ai har... să știi că nu-ți dau binecuvîntarea... Și zicînd acestea, o bătu pe umăr.

Tasia mai prinse curaj.

— Nastasia Viktorovna, zise pe un ton hotărît, vă rog să mă ascultați.

— Ce rol?

Din *Glumeții*... Îl cunosc pe dinafară... Am cartea cu mine.

— Ia te uită cine-mi ești! E bine așa! Și zici că ai cartea cu dumneata?

— Da.

Gruseva se uită la ușa care dădea în sufragerie.

— Am musafiri... buni prieteni... ar fi un public tocmai potrivit pentru dumneata... Unul e Rogaciiov... artist... îl cunoști desigur!! Celălalt e un scriitor... Smetankin... Au luat micul dejun la mine.

Gruseva se ridică, se duse la ușă și strigă:

— Domnilor, poftiți aici!

IV

Să recite de față cu un actor, de față cu un scriitor! La început, Tasia simți că i se taie răsufarea. Gruseva, după ce își chemă musafirii, trecu în sufragerie... Tasia avu timp să mai prindă inimă. Luase piesa cu ea „pentru orice eventualitate”. Avea cartea în buzunarul blăniței. Dădu fuga în vestibul, și cînd reveni în ușa salonului, oaspeții Grusevei ieșeau din sufragerie în urma amfitrioanei. După ei intră o fetiță înaltă, de vreo paisprezece ani, cu cosițe lungi, îmbrăcată într-o rochie gri, încă foarte scurtă.

— Fiica mea, zise Gruseva, prezentîndu-i-o Tasiei.

Fiica semăna cu mama la ochi și avea aceiași pomeți proeminenți. Făcu o reverență și străbătu salonul de la un capăt la altul.

Gruseva o prezentă pe Tasia celor doi bărbați. Actorul îi era cunoscut, îl văzuse jucînd. Era un bărbat blond, înalt, uscățiv, cu nasul mare și cu ochii cenușii și bulbucați, îmbră-

cat într-un sacou scurt, cu o cravată pestriță la gât. Scriitorul, blond și el, era o făptură parcă deșelată, cu părul vîlvoi, prost îmbrăcată, cu un zîmbet fals pe față. În alt loc decît aici, Tasia l-ar fi luat drept un servitor.

— *Mademoiselle Dolgușina...* și numele mic? întrebă Grușeva.

— Taisia Valentinovna.

— Am poruncit să ni se aducă o cafea... Dumneavoastră, domnilor, stați și ascultați... Vladimir Antonîci, se adresează ea scriitorului, o să ai timp să citești și piesa dumată, nu?

— Desigur, încuviință dramaturgul, codindu-se.

— Azi sînt acasă toată ziua... Rămîneți la masă... Dumneata, Kostenka, dă replicile acestei domnișoare... O scenă, două... din *Glumeții*. Se prezintă ca o autentică *ingénue*. Nu-i așa, domnilor?

Actorul bombăni ceva aprobativ, scriitorul zîmbi acru. Grușeva se așeză la masă. Tasia rămase în mijlocul salonului. Actorul stătea lîngă ea pe un scaun, cu cartea în mînă. Scriitorul se așeză pe canapea.

Fu adusă cafeaua. Grușeva îi făcu Tasiei un semn din cap, întrebînd-o dacă nu dorește și ea. Tasia refuză. Nu-i ardea ei de cafea!

— Kostenka, începe! porunci Grușeva.

Actorul citi o replică. Tasia vorbea și ea. La început simți un nod în gât. Căuta însă să nu se uite la nimeni. Ar fi vrut să se simtă ca în camera celor două bătrîne, seara, la lumina lămpiței ce mirosea a gaz, sau la ea în pat, cînd declama tirade întregi, stînd numai în bluză sau în cămașă.

Scena se desfășura cu tot mai multă vioiciune. Actorul citea cu o voce guturală, neplăcută, subliniind anumite pasaje, dar el era cel care dădea tonul; Tasia ar fi trebuit să pronunțe replicile ceva mai energic. Chiar numai vocea lui, vocea unui actor adevărat, o aducea într-o stare de surescitare. El știa să facă pauze și-i dădea timp să mimeze. După cinci minute, Tasia intra complet în rolul Verocikăi.

— Bine! exclamă de pe canapea scriitorul, cu glas leșinat.

— Așa, așa, rosti ca pentru ea Grușeva.

Dar urechea Tasiei surprinse aceste două cuvinte. Prinse curaj. În vocea ei se deslușeau și rîsul, și lacrimile... Mișcările ei erau acum mai degajate. Ochii îi scînteiau... obrajii i se aprinseseră... Parcă era pe scenă...

— Bravo ! strigă Grușeva și o sărută. Excelent ! Kostenka, ce zici ?...

— Are har, zise actorul și se ridică și el.

Tasia îi mulțumi pentru osteneală.

— Vladimir Antonîci, dumneata ce zici ? îl întreabă Grușeva pe scriitor.

— Știe să se transpună și are temperament... zise acesta și ochii lui galbeni scînteiară.

— Face să lucrezi, hotărî Grușeva. Roagă-l pe Vladimir Antonîci să-ți dea un rolișor pentru debut.

— Pentru debut... Mai e mult pînă atunci ! lăsa să-i scape Tasia.

— Nu e chiar așa de mult !... Kostenka... a fost foarte bine, nu-i așa, în pasajul acela ?...

— Foarte, foarte bine, încuviință actorul cu același aer important, după care își aprinse o țigară de foi.

— Uite... ah, am uitat... ai un nume complicat... Uite ce, domnișoară... mai stai... Vladimir Antonîci o să ne cîtească o nouă piesă... S-o ascuți și dumneata... Se poate, nu ? se întoarse Grușeva spre scriitor.

— De ce nu ?... Vă rog...

— Poate găsim și aici un rolișor... Tot n-avem acuma pe nimeni.

— Unde ? întreabă Tasia cu un oftat.

— Stai jos, stai jos uite-aici. Grușeva o așeză lîngă ea și îi luă mîna. Dînsul e un Sandou al nostru, îi șopti la ureche. Prelucreează cu multă iscusință piesele, a studiat foarte bine trupa... Fii mai amabilă cu el... și să știi că o să scrie un rolișor pentru dumneata. El e furnizorul nostru.

Scriitorul se duse să-și ia caietul din sufragerie. Actorul se urcă cu picioarele pe o sofa și continuă să fumeze. Tasia, roșie toată de pe urma acestui succes neașteptat, abia stătea locului.

— Kostenka, exclamă Grușeva, a fost bine, nu ?... Domnișoara ?...

Actorul se mărgini să dea aprobativ din cap.

— Ai mai jucat ? o întreabă Grușeva pe Tasia.

— O singură dată, într-un spectacol de amatori.

— Să nu mai joci, interveni actorul. Amator — ucigător...

— Are dreptate, întări Grușeva cu o intonație din nu știu ce comedie. Dar las' că mai vorbim noi, draguță. Poimîine sînt liberă.

„Furnizorul“ se întoarce și se așeză la masă cu caietul în față.

„Ca să vezi, își zise bucuroasă, Tasia, am să-l ascult pe un scriitor!“

V

Lectura a durat două ore. Autorul citea ca un actor, schimbîndu-și vocea; îi reușeau multe, mai ales intonațiile feminine. Era o piesă în două acte, o comedie, în care rolul principal era rezervat Grușevei. Personajele purtau nume rusești, dar de peste tot răzbea canavaua ei franțuzească. Tasia își dădea perfect de bine seama de acest lucru. Dar îi plăcea cum se înlănțuia acțiunea, îi plăceau unele scene, dialogul vioi. Asculta mai atentă ca toți ceilalți. Dramaturgul observă asta și de cîteva ori îi zîmbi. Grușeva îl oprea mereu: aci îi cerea să elimine un cuvînt, aci găsea că o scenă „se potrivește ca nuca în perete“. Autorul făcea semne cu creionul pe marginea filelor. Actorul nu prea era mulțumit de rol, și mai mult mîrîia.

— Știi ceva, spuse Grușeva după citirea actului întâi, Nadenka asta a dumitale... e abia schițată... Ai putea s-o mai dezvolți... Ar ieși o foarte bună *ingénue*...

— Dar nu se mai poate, Nastasia Viktorovna! Piesa a fost la cenzură... Pînă la premieră nu mai e decît o lună...

— Pentru dînsa, și Grușeva arată spre Tasia.

— Aranjăm noi ceva pentru stagiunea viitoare.

Și în timpul lecturii actului al doilea Grușeva îl oprea mereu pe autor, îi cerea să mai taie din text. Actorul, dimpotrivă, găsea că el „aproape că n-are ce să spună“. Dramaturgul încerca să-l convingă că el poate „să creeze un întreg personaj“. S-au apucat să discute în contradictoriu, să analizeze diverse situații scenice, să cîntărească rolurile pe măsura actorilor, ca să vadă ce rol i se potrivește și cui, și cine poate să joace bine în rolul respectiv. Tasia asculta toate acestea

cu respirația întretăiată, simțea că ea nu poate judeca așa ca ei, că e mică, incapabilă să aprecieze imediat ce rol poate să iasă din cutare personaj — „avantajos“ sau ba. Asculta, și obraji îi ardeau. Da, ea era născută să fie actriță. Totul îi plăcea, o surescita într-un chip plăcut, trezea în ea simțul luptei, al riscului, al noutății, simț neștiut încă de ea; și această Grușeva, cu conversația ei iscusită, prietenească, și prezența unui scriitor, și actorul acesta fără barbă, cu mîrîrielile, exclamațiile aprobative și exigențele lui... În această lume și nu în alta se va simți ea bine. Și ce oare s-ar putea asemui cu senzațiile unui debut, dacă și o primă „citire“ i-a procurat adineauri o asemenea desfătare? Aici și numai aici poate ea să trăiască! Simte deja ce înseamnă „să te transpui în rol“, să uiți cu desăvîrșire de tine însuși.

Dramaturgul sfîrși de citit. Grușeva se ridică, se aplecă peste masă și zise pe un ton profesional:

— Merge!

Actorul își coborî picioarele de pe sofa și tuși o dată.

— Konstantin Grigorievici nu e mulțumit, observă dramaturgul.

— Spre sfîrșit, rolul pare mai bun.

— Haide-haide, Kostenka, încercă să-l împlînzească Grușeva. Machiat și dacă folosești bine ultima scenă, e chiar un rol foarte bun. Trebuie însă operate unele tăieturi. Așa că, scumpule, tai cam o treime...

Începură să se tocmească ce și cît trebuie tăiat. Autorul a încercat la început să-i convingă de contrariul, apoi s-a ambiționat.

Grușeva însă o întoarse așa cum voia ea, nu-l lăsă să se înfierbînte, făcu ea singură cîteva hașuri cu creionul în mai multe locuri și dramaturgul se supuse.

Tasia se ridică să plece. Grușeva o sărută, o duse în dormitor, o mai bătu o dată pe umăr, îi spuse că „are har“, accentuînd lucrul acesta, îi recomandă cîteva piese și-i fixă o oră de două ori pe săptămîină între repetiție și dejun.

— Care sînt condițiile dumneavoastră, Nastasia Viktorovna? vorbi Tasia abia auzit.

— Cum?... Condiții?... Ce, ești așa de bogată?...

— Nu, răspunse Tasia fără să stea pe gînduri.

— Las' că vorbim despre asta mai tîrziu... Ce să iau de la dumneata? Dacă e să fixez o plată adevărată... cam cît iau

eu pentru un spectacol, e prea scump... Am auzit că la Petersburg se dau câte șaptezeci și cinci de ruble pentru un rol... Eu nu trăiesc din asta, draga mea... Să vii...

— Pe gratis, șopti Tasia, nu vreau...

— Depinde cum o iei, rîse Grușeva.

Spusese toate acestea atît de firesc și cu atîta bunăvoință, încît Tasia fu cît pe ce să izbucnească în lacrimi. O îmbrățișă pe Grușeva și o sărută.

— Depinde cum o iei, repetă actrița și o conduse în antreu.

În sanie, Tasei îi venea să sară în sus de bucurie. De ce-o fi speriat-o Pirojkov ăsta?... Ce femeie cumsecade! A știut s-o aprecieze imediat și i-a arătat toată simpatia. Lîngă ea se simte așa de bine și așa de ușor! Și totul e așa de cuviincios!... E drept că actorul s-a urcat cu picioarele pe sofa, dar ei sînt colegi...

Cu o asemenea profesoară, într-o jumătate de an debutează și are asigurat tot sprijinul. Toată lumea o cunoaște, ține seama de părerile ei, scriitorul nu discută nici el prea mult cu ea. A luat frumusețea creionul și a șters toate „lungimile“.

Tasia se gîndi să treacă pe la Pirojkov și să-i spună că e „o cîrpă“. N-o să intre la el, ci numai o să scrie acolo un bilețel pe perete și o să roage pe o subretă...

Ceea ce și făcu : sună, intră, rupse o foaie de hîrtie și scrisese cu creionul :

„Ah, Ivan Alexeevici, ești o cîrpă! Am fost și mi s-a recunoscut talentul. Am pornit cu toate pînzele sus, ceea ce îți doresc și dumitale.“

Făcu foaia sul și i-o dădu Variei.

Tasia ajunsese acasă tocmai bine la ora mesei.

VI

Pirojkov abia urcă la el după micul dejun, că veni Varia să-i spună că îl cheamă stăpîna.

— Are mare nevoie de dumneavoastră, adăugă Varia, gîfîind.

Pirojkov coborî. Deniza Iakovlevna umbla încoace și încolo prin hol cu pași repezi, cuprinsă de o mare tulburare.

— *Mon ami !...* exclamă ea. E îngrozitor !

După care, amestecînd franțuzeasca cu ruseasca, îi relată o întreagă poveste a necazurilor ei, care o amenințau cu ruina totală.

Pirojkov nu știa nimic. Iată ce era. Madame Goujot a închiriat casa de la un negustor și vreme de cinci ani i-a plătit chiria cu regularitate, dar mai târziu, aflată la strîmtoare, i-a rămas datoare. În contul datoriei, negustorul i-a luat mobilierul și i-a permis să continue să țină pensiunea în calitate de administratoare, reținîndu-și pentru aceasta cincizeci de ruble și dîndu-i tot cîștigul lui. Totul mergea bine, dar de la o vreme ea nu se mai împăca cu bucătarul. Acesta fura, făcea pe deșteptul, țipa la ea, iar acum, cînd ea l-a concediat, a intrat în cîrdășie cu un slujbaș de-al negustorului și amenință că are s-o dea afară. A venit beat și face scandal la bucătărie. Mîine va veni omul negustorului... A mai fost o dată și a spus că Gordei Paramonîci „a poruncit să-i dați socoteala, și dacă în ultimele trei luni n-a ieșit nici un cîștig, să nu vă fie cu supărare...”

Relatîndu-i toate acestea, Deniza Iakovlevna aci izbea cu pumnul în masă, aci striga *le gredin*¹, aci izbucnea în lacrimi și blestema țara aceasta unde „nu există nici un fel de legi”. Pirojkov încercă să-i demonstreze că nu trebuia să cadă la învoială cu negustorul fără să fi făcut un contract, fără să fi consemnat pe hîrtie măcar acele obiecte de mobilier, veselă și rufărie care alcătuiau proprietatea ei. Deniza Iakovlevna se arăta de acord cu el, spunea că e o *vieille sott*², pentru ca după cîteva momente să se revolte iar, ridicîndu-și mîinile la cer și țipînd că *dans ce gueux de pays tout est possible*³.

Ivan Alexeevici o sfătui să stea de vorbă și cu ceilalți chiriași la ora ceaiului, propunîndu-le să trimită o scrisoare acestui Gordei Paramonîci, în care să-i spună că sînt cu toții foarte mulțumiți de madame Goujot și că nu sînt dispuși să stea într-o casă administrată de un bucătar soios.

¹ Ticălosul. (Fr.)

² Proastă bătrînă. (Fr.)

³ În această mizerabilă de țară totul e cu puțință (Fr.)

Deniza Iakovlevna îl sărută pe amîndoi obraji.

Pirojkov concepu imediat textul scrisorii. Pe la zece, au început să se adune chiriașii la ceai. Deniza Iakovlevna se culcă în pat. Simțea că se sufocă. Nu-și putea stăpîni tulburarea. De altfel, nici nu putea să-i roage chiar ea pe chiriași să facă treaba asta. Ceaiul avea să-l servească Varia.

După un timp coborîră domnișoara bătrînă, americanul, licențiatul din Derpt și moșierita cu fiica ei. Pirojkov îi puse în temă. Moșieritele se porniră pe văicăreli, domnișoara bătrînă le ținea isonul, licențiatul, vorbind rusește, se apucă să analizeze cazul sub aspect juridic. Dar atunci cînd Pirojkov le ceru să semneze scrisoarea, refuzară cu toții, spunînd că ei nu pot să se amestece în treburi din astea. Americanul n-a înțeles nimic și chiar i-a întors spatele. Deniza Iakovlevna auzi totul din camera ei. Năvăli în sufragerie cu o compresă pe frunte, dar cu corsajul încheiat pînă sus, veni lîngă samovar și începu să vorbească. După ce prăvăli asupra celor de față un potop de reproșuri, se jură că ea nu vrea nimic, că nici nu intenționa să se roage de ei, că *cet excellent monsieur Pirochkoff*¹ a luat această inițiativă de capul lui, că mîine, chiar, ea se va vedea *sur le pavé*², după ce vreme de șaisprezece ani *elle gérait une maison modèle*³. După care izbucni în lacrimi. Doamnele vorbiră și ele, declarîndu-se ofensate. Licențiatul se silea să găsească „un temei legal”. Pirojkov nu știa pe unde să scoată cămașa. Madame Goujot se retrase cu ochii în lacrimi la ea în odaie. Toți tăbăriră pe Pirojkov, socotindu-l vinovat de harababura asta, mai cu seamă domnișoara bătrînă. Abia într-un tîrziu se deciseră să se retragă în camerele lor, întrebîndu-l tot pe Pirojkov dacă vor fi lăsați să stea pînă la sfîrșitul lunii și cui să se plîngă în cazul cînd stăpînul casei, după ce o va fi gonit mai întîi pe madame Goujot, îi va da afară și pe ei...

Varia îl pofti la Deniza Iakovlevna. Madame Goujot era într-un hal fără hal. Totuși nu ajunsese pînă la un acces de isterie. Pirojkov se așeză lîngă pat și încercă să se lămurească dacă ea are vreun drept, măcar *de facto*, asupra inventarului. Deniza Iakovlevna nu avea nici o hîrtie la mînă. Piroj-

¹ Acest minunat domn Pirojkov. (Fr.)

² În stradă. (Fr.)

³ A condus o casă model. (Fr.)

kov o sfătui să-și lase mîndria deoparte, să meargă a doua zi dimineată la Gondei Paramonîci, să-l roage s-o păsuiască pînă la primăvară și între timp să-și caute un asociat.

— *Perdue, perdue...*¹ o ținea una Deniza Iakovlevna, rotindu-și ochii injectați.

Îi promise lui Pirojkov că se va duce dis-de-dimineată la proprietar, dar îl rugă să fie acasă cînd va veni omul acestuia. Îi era teamă de bucătar, se aștepta la *quelque brutalité*² și se văita de-ți era mai mare mila de ea.

Jos, la bucătărie, bucătarul beat făcea scandal pentru că nu era lăsat să rămînă peste noapte aici.

Pătrunse cu forța în ungherul lui, trimise un om de la bucătărie după bere, aprinse cîteva lumînări și dădu să urce scara.

— Ți-arăt eu, grășano! hîrîia bucătarul, cu scufia albă dată pe ceafă. Dai tu mîine de dracu!...

Varia dădu buzna în cameră, groaznic de speriată. Deniza Iakovlevna sări în picioare și vru să trimită să cheme poliția. Cu greu o convinse Pirojkov să renunțe. Tot el trebuia să-l cheme pe portar, dar portarul ținea cu bucătarul, el era cel care l-a împrietenit pe bucătar cu omul proprietarului.

Pensiunea s-a aflat în stare de asediu pînă la miezul-noptii, cînd bucătarul a adormit, beat mort.

Domnișoara bătrînă coborî ca să întrebe dacă a doua zi se va servi micul dejun.

Pirojkov, frînt de oboseală, urcă la el. Își privi trist cărțile prăfuite, microscopul, atlasurile. Zilele treceau una după alta în griji mărunte, fără rost. Dumnezeu știe pentru cine și pentru ce, ca și cînd n-ar fi avut și el o viață a lui.

Pretutîndeni îi răsărea în față negustorul. Iată-l și în întîmplarea asta cu franțuzoaica, gazda lui — același „Gondei Paramonîci“. Iar el, odraslă de nobili, e un fel de acolit și de consolator, fără a putea ajuta cum trebuie pe nimeni, neputincios să facă nici o ticăloșie, dar nici un bine real. Nimeni nu aleargă după el, nu rîvnește la punga lui, pentru că nici n-are „pungă“. Pînă și Tasia i-a scris: „Ești o cîrpă, Ivan Alexevici!“

¹ Pierdută... (Fr.)

² Vreo grosolănie. (Fr.)

Încă o lună, două, și trece iarna, adică anul, dar e ceva care îl ține legat de Moscova asta a neciopliților și a negustorilor. Ivan Alexeici roși amintindu-și ce mult a trecut de când nu s-a mai văzut cu nimeni dintre cunoscuții lui de altădată, dintre foștii studenți, din „cercul” lor, tot ce era de talent și mai bun în Petersburg.

VII

Dis-de-dimineață, pe la ceasurile nouă, pe canapeaua galbenă din lemn de frasin din antreu ședea deja, îngheboșat, slujitorul lui Gordei Paramonici. Cu părul tuns rotund, îmbrăcat într-o sibincă scurtă, vătuită, din postav albastru, încălțat cu cizme date cu dohot, care umpluseră de duhoare salonul și sufrageria, putea fi luat drept un vizitiu sau un vâtaf de portari. Cojocul și-l lăsase la bucătărie, pe unde intrase.

Subretele care făceau curățenie în cele două odăi treceau pe lângă el, foșnindu-și fustele apretate. Omul le salutase de două ori, temenindu-se ; când se temenea, părul îi cădea pe nas și el îl dădea pe spate cu o mișcare obișnuită a capului. Părea să aibă vreo cincizeci de ani.

Varia anunțase de două ori venirea slujitorului, dar Deniza Iakovlevna, care dormise prost, se trezi într-o stare de nervi și mai teribilă ca în ajun ; vizita aceasta matinală îi strica toate socotelile, căci i-o luase înainte în intenția ei de a se duce la proprietar. Ce era de făcut?... Putea s-o ajute, s-o sfătuiască numai *cet excellent Pirochkoff*. Varia fu trimisă sus. Ivan Alexeievici fusese trezit în mai multe reprize. Pe la nouă bolborosi, în sfârșit, că se îmbracă și coboară. Deniza Iakovlevna își pregătise de cu seară rochia neagră de mătase, cu mantilă de dantelă, punându-și hainele la îndemână. Se îmbracă zorită, rupînd doi nasturi din față de la corsajul care pîrîia din toate încheieturile. Nu-și mai pusese rochia asta de mai bine de jumătate an.

— Ce face ? o întreabă pentru a cincea oară pe Varia, interesîndu-se de omul proprietarului.

— Stă...

— Și nu spune nimic ?

— Nimic...

— Și Filat ?

Filat era numele bucătarului, vinovat de toată tărașenia asta, care o amenința într-adevăr să ajungă *sur le pavé*.

— Soilește... preciză Varia și rîse.

— *Hein...* cum ai zis ?

— Sforăie... spuse Varia în scîrbă și-i întinse mantila și o batistă de olandă, stropită cu colonie.

— Și celălalt... bucătarul nou ?

— N-a venit încă.

— Și domnul Pirojkov ?

— Coboară îndată... se îmbracă...

Deniza Iakovlevna își bău cafeaua în voie. Ca toți francezii și ca toate franțuzoaicele, dacă avea stomacul gol, își simțea și capul deșert. Pentru orice discuție în chestiuni de afaceri, și mai ales pentru una ca asta, trebuia să aibă ceva *sur l'estomac*. Mîncă trei tartine. Intră în sufragerie abia după ce auzi pașii mărunți și legănați ai lui Ivan Alexeevici, cu scîrșitul lor plăcut.

— *Il est là !*¹ strigă ea cu un tremur în glas, strîngîndu-i mîna lui Pirojkov.

— Cine ?

Buimac de somn, Pirojkov pricepea greu.

— *Mais lui... le pricastchik... Je le connais... c'est l'ami de l'autre.*²

Și, zicînd așa, își îndreptă arătătorul dolofan spre podea, vrînd să arate că „acela“, adică bucătarul Filat, e acolo, jos.

— Nu-i nici o nenorocire, încercă s-o liniștească Pirojkov. A zis, doar, că trimite omul.

Deniza Iakovlevna era însă îngrijorată. Nu știa ce să vorbească cu el înainte de a se fi dus la Gordei Paramonîci.

— Așa să-i și spui... Las' că așteaptă el...

— *Mais il est capable de faire une saisie !*³...

— Care *saisie* ? o opri Pirojkov. El n-are nevoie să recurgă la nici un fel de măsuri, pentru că și așa, aici totul îi aparține acestui Gordei Paramonîci.

¹ E acolo ! (Fr.)

² El... slujitorul... Il cunosc !... e prietenul aceluia. (Fr.)

³ Dar el e capabil să pună sechestru (Fr.)

— *Dieu, Dieu !*¹ izbucni în plîns Deniza Iakovlevna, apucîndu-se cu mîinile de cap.

Avea să se repete scena din ajun. Pirojkov se strîmbă ușor. Îi era sincer milă de franțuzoaică, dar prea era și ea din caleafară de sperioasă. Știa bine că nu va obține nimic. Pe lîngă fumurile unei femei care se socoate o făptură cu o educație aleasă, Deniza Iakovlevna căpătase la Moscova apucături boierești proprii rușilor... Socotea mai prejos de demnitatea ei să se ploconească dinaintea unui slujbaș în sibircă și să se împace cu un bucătar bețiv, chiar dacă era la mijloc o chestiune de existență.

— *Parlez lui, de grâce...*² îl conjură ea pe Pirojkov.

— Chemăți-l aici...

— *Non, non...* eu plec !...

Și fugi iar la ea în cameră. Pirojkov ieși în antreu, unde stătea slujbașul, care îl salutase mai înainte, cînd trecuse pe lîngă dînsul, și-l întrebă :

— Dumneata ești de la Gordei Paramonîci ?

— Întocmai, răspunse slujbașul cu o voce blîndă, ridiciîndu-se.

— Poftim încoace...

Slujbașul se opri în pragul salonului. Pirojkov îl înștiință că Deniza Iakovlevna va merge ea în persoană la proprietar, așa că el să facă bunătatea s-o aștepte sau să meargă cu dînsa.

— Nu-i nevoie, zise slujbașul, privind într-o parte, cu ochii în podea. Gordei Paramonîci m-a însărcinat pe mine. Am hîrtie la mînă, procură... dacă madame nu crede... Trebuie să iau în primire totul după inventar și socoteala pe trei luni...

Pirojkov îl bătu pe umăr și-i zise încet :

— Las' că ai timp, amice... Dînsa e o doamnă și se cuvine să fie respectată...

— Asta așa e... Am să aștept...

— Să nu faci nimic fără Deniza Iakovlevna... Dînsei îi e teamă.

— Păi ce pot eu să fac fără ea ? Degeaba se sperie...

Slujbașul își scutură pletele și adăugă :

— Zi-i femeie și gata !

¹ Dumnezeuule ! (Fr.)

² Vorbește cu el, pentru numele lui Dumnezeu... (Fr.)

Varia dădu fuga după un birjar. Deniza Iakovlevna își puse o basma de tul pe cap, un șirag de mărgele de chihlimbar la gât și luă cu ea toate registrele : registrul de aprovizionare, registrul de încasări și cheltuieli, și încă alte două. Operase zilnic în registre, dar în toate aceste trei luni câștigul net nu trecea de o sută de ruble. Îi spuse asta lui Pirojkov, poftindu-l încă o dată în cameră la ea.

— Știți ceva, îi șopti el, ca să fiți liniștită, luați-l și pe slujbaș cu dumneavoastră...

— N-o să vrea să meargă...

— O să vrea... Am să-i spun eu !...

În antreu, madame Goujot îl salută mândră pe slujbaș și-l lăasă pe Pirojkov să vorbească cu el.

— Dînsa, zise Ivan Alexeevici, arătînd-o pe franțuzoaică, te roagă s-o însoțești la Gordei Paramonîci.

— Păi eu aștept aici... n-are nimic...

— Fă bine și liniștește-o pe doamna... stăruie Pirojkov cu o mină comică.

Slujbașul se codi, își întoarse capul spre ușa care da în coridor, ca și cînd ar fi așteptat să apară de-acolo prietenul lui, bucătarul, și zise :

— Nu-i mare lucru...

După care își luă de pe scaun căciula din blană de miel și porni spre ușă.

— Numai decît... am lăsat cojocelul la bucătărie...

Înfășurată în capa ei de mătase, căptușită cu blană de verigă, Deniza Iakovlevna respira gîfîit, trăgîndu-și mînușă neagră, nou-nouță, pe mîna stîngă.

— Vedeti că e cuminte, zise Pirojkov.

— Oh ! *Ces mujiks ! La perfidie même !*¹...

În sfîrșit plecă, dar nu înainte de a-l fi pus pe Pirojkov să-i promită că nu va ieși din casă și că o va aștepta, pentru că Gordei Paramonîci stătea pe bulevard la cinci minute de mers cu trăsura de-aici.

¹ Ah, mujicii aceștia ! Sînt întruchiparea perfidiei !... (Fr.)

— Doriți un ceai sau o cafea ? îl întrebă Varia, căreia i se făcuse milă de el.

— Totuna... numai să fie ceva... Îmi aduci aici.

Nu mai voia să urce sus la el pentru o jumătate de oră. Varia îi puse o ceașcă mare de cafea pe măsuta de lângă ușa care da în camera madame-ei Goujot, sub gravura *Reforma* a lui Kaulbach, pe care Pirojkov își luase obiceiul s-o examineze mereu și mereu, cercetându-i îndeaproape detaliile. Varia îi aduse și un ziar.

Pirojkov se opri dinaintea geamului, acoperit pe jumătate de o plantă ce creștea într-o cadă. Ningeă cu fulgi mărunți. În stînga se vedea capătul bulevardului, în dreapta — o berărie cu o firmă vopsită în roșu și albastru. Direct dintr-o ulicioară urca la deal un șir lung de care, venind probabil de la gara Nikolaevskaia. Era același peisaj cotidian de iarnă al Moscovei...

Sonerie de la intrare zbîrni tare, sub o apăsare nervoasă.

„E *madame*“, își zise Ivan Alexeevici, și inima lui bună i se strînse, căci zbîrnițul soneriei părea să nu prevestească nimic bun, deși putea tot așa de bine să anunțe și o explozie de bucurie.

Deniza Iakovlevna năvăli în sufragerie cu capă pe ea, roșie la față și-i spuse din mers, sufocîndu-se :

— *Venez, cher monsieur, venez !*¹...

În adîncul anfiladei se arătă sibirca slujbaşului, care apucase să-și lepede cojocul pe scară.

„Ce caznă, zău !“ își zise Pirojkov, luîndu-se după gazdă.

— *Oh, le brigand !*² scînci Deniza Iakovlevna, pradă unei mari agitații. *Et lui, et sa femme, oh, les cochons !*³

Nu era în stare să-i spună cum s-au petrecut lucrurile. I-a ieșit înainte nevasta... a luat-o drept o cerșetoare... „Nu te supăra, măicuță“, o îngîna ea pe nevasta negustorului. *Elle m'a tutoyé !*⁴ Negustorul o tutuia de mult. El i-a spus atît : „Nu fac treabă cu tine !... Mi-ai adus o mie de ruble pentru

¹ Vino, dragă domnule, vino. (Fr.)

² Ah, tâlharul ! (Fr.)

³ Și el și nevastă-sa, porcii ! (Fr.)

⁴ M-a tutuit. (Fr.)

trei luni ?! «*Milles roubles*»... Mi se dau pe casă patru mii fără nici o bătaie de cap !“

— Și or să-i dea, întări Pirojkov.

— *Je suis perdue !*¹... șopti pe un ton tragic Deniza Iakovlevna și se prăbuși pe canapea. Speteaza canapelei pîrîi. *Il m-a donné mes quinze jours ! Comme a une cuisinière !*²...

Lacrimile curgeau din belșug pe obrajii ei. Apoi izbucni în hohote de plîns, după care o apucă un sughit ce amenința să se soldeze cu un atac, lucru de care Ivan Alexeevici se temea cel mai mult.

— Știți ceva, îi vorbi el pe un ton atît de hotărît, încît grăsansa încetă să mai sughită și își ridică spre el ochii rotunzi, înroșiți de plîns, am eu un prieten...

— *Un ami*, traduse ea mașinal.

— Paltusov. E în relații cu comercianții, are afaceri cu ei.

— *Dans les affaires*, continua să traducă Deniza Iakovlevna.

— Îi cerem să ne ajute... Mă duc chiar acum la el.

— Scumpule ! Dragul meu !... izbucni franțuzoaica, strîngîndu-l la piept cu mînuțele ei scurte și bucălate. *Oh, les Russes ! Quel coeur ! Quel coeur !*³ urmă printre sughituri, petrecîndu-l în sufragerie, unde Ivan Alexeevici își lăsase ceașca de ceai nebăută.

IX

— Ei bravo ! îl întîmpină Paltusov pe Pirojkov în ușa cabinetului său. Dă-mi voie să te sărut.

Ivan Alexeevici se dusese mai întîi la adresa unde Paltusov stătea cu chirie. Acolo i s-a spus că s-a mutat într-un apartament al lui în apropiere de Cistîe Prudî.

¹ Sînt pierdută !... (Fr.)

² Mi-a dat preaviz de două săptămîni ! Ca la o bucătăreasă !... (Fr.)

³ Ah, rușii ! Ce suflet ! Ce suflet ! (Fr.)

Paltusov ocupa o căsuță, cu peronul vopsit în galben, dând într-o ulicioară. Geamurile se aflau la o înălțime de vreo doi arșini deasupra trotuarului. În tinda proaspăt spoită, scara era așternută cu un preș fumos. Cealaltă ușă era căptușită cu postav de un verde-deschis și ornamentată cu plăcuțe de alamă. Vestibulul strălucea de curățenie. Vizitatorul fu anunțat de un băiețuș într-o hăinuță scurtă de culoare gri. În toate aceste detalii ale casei, Ivan Alexeevici recunoștea pretențiile de eleganță ale amicului său.

Prima cameră — sufrageria — vădea și ea grija stăpînului, deși aici nu apărea nimic fantezist. Paltusov nu voise să facă cheltuieli excesive. Cabinetul era mobilat mult mai bogat decât celelalte două odăi — un mic salon și un dormitor la fel de mic. Avea pereții înveliți în tapete de culoare închisă, imitînd o țesătură în stil turcesc. Tapițeria mobilierului avea aproape aceeași nuanță și același desen. Cărți nu avea încă, dar pe rețele din spatele biroului era ocupat în întregime de un dulap dintr-un lemn care imita abanosul, căptușit cu tafta. Odaia avea aspectul unui *fumoir* elegant.

Cei doi prieteni nu se mai văzuseră din ziua Sf. Tatiana, cînd l-au dus pe portărelul acela într-un local de petrecere.

— Cu ce pot să-ți fiu de folos la o oră așa de matinală ? întrebă Paltusov pe un ton glumeț, introducîndu-l pe Pirojkov în cabinet. Nu cumva mă vrei martor la un duel ?

Pirojkov îl găsi îngrășat. Barba mai bogată îi încadra obrajii mai îmbujorați ca înainte. Haina bleu de casă, croită ca o tunică militară, îi scotea în evidență trupul puternic și zvelt. Pirojkov observă pe inelarul de la mîna stîngă un rubin superb.

— Martor ! rîse Ivan Alexeevici. S-au dus vremurile acelea. Știindu-te cu autoritate în gubernie, apelez la ajutorul dumitale.

Paltusov se gîndi că Pirojkov glumește, apoi se așază cu el pe o canapea scundă, pentru două persoane. Amicul îi relată amănunțit, vorbind mai în serios, mai în glumă, povestea „unui bucătar pe nume Filat, a unui slujbaș, prietenul lui, a lui Gordei Paramonîci și a victimei sale, Denise-Heloïse Goujot, cetățeană a Franței“. Povestea îl amuză pe Paltusov, îndeosebi tabloul scandalului iscat de bucătar și comportarea

locatarilor, inclusiv a domnișoarei aceleia bătrîne, care a coborât să întrebe dacă a doua zi va căpăta micul dejun.

Dar pe fața lui Ivan Alexeevici se așternu deodată o expresie gravă.

— E o scenă de *Hogarth*¹, zise el, dar mi-e tare milă de ea, pentru că are să ajungă *sur la paille*², cum se spune în melodrame. M-am gândit că numai dumneata ai putea s-o salvezi.

— De ce ? întrebă Paltusov rîzînd.

— Ai multe cunoștințe printre comercianți...

— A, asta e...

La întrebarea cine e acest Gordei Paramonovici, Pirojkov nu putu însă să dea un răspuns exact. Nu era sigur dacă îl cheamă Fediuhin sau Dediuhin.

— Nu cunosc, spuse Paltusov pe un ton serios.

Ar fi fost bucuros să-i facă un serviciu lui Pirojkov, fie el cît de mic. Pe acest om îl detașa dintre toți filistinii Moscovei, și nici prin cap nu i-ar fi trecut vreodată să mizeze pe el. Îl trecuse în rîndul teoreticienilor cumsecade și inutili, ba chiar odată, gîndindu-se la el, și-a zis : „Dacă Pirojkov își toacă moșioara, și la data aceea eu o să mă aflu în bani, am să-l rostuiesc“.

— Află, te rog, prietene... Prin cineva dintre cunoșcuții dumitale.

— Dar cine e el... măcar cu aproximație ?

— Se pare că face negoț de cărămizi.

— Perfect ! Dacă e așa, dăm noi de el. Îa stai, poate-mi amintesc... Dediuhin... Fediuhin...

Paltusov se cufundă în gînduri, cînd se auzi strigat :

— Andrei Dmitrievici !

— Ce e, dragă ?

— Mă gîndesc că într-adevăr, aici la Moscova, negustorimea a pus mîna pe toate...

— Păi ce credeai dumneata ?

¹ *Hogarth* William (1697—1764), pictor englez, care a excelat în tablouri de gen.

² Pe rogojină. (Fr.)

Zicând acestea, Paltusov se ridică brusc în picioare și începu să se plimbe încolo și înapoi prin fața canapelei.

Amicul atinsese tema lui preferată.

— Vezi că mai e o poveste, adăugă Pirojkov. Mi s-a cerut să te poftesc... la un prînz... Și în primul caz, și în al doilea, e tot un comerciant la mijloc...

— Aha, v-ați prins ? strigă Paltusov cu ochii învăpăiați, aplecîndu-se spre oaspetele său. Ascultă ce-ți spun eu... nimeni nici n-a băgat de seamă cum a venit mitocanul și a pus laba pe toate. Și-o să-i înghită pe toți, dacă celor ca dumneata nu le vin mințile la cap. Unul ca Gordei Paramonîci asta o să înghită multe madame franțuzoaice ! Cred că nici nu știe să scrie corect... Lui nu îi e teamă de neamț nicăieri. Covrigarul din Iaroslav îl scoate la pepeni pe franzelarul neamț, și nu numai aici, dar și la Piter, pe Nevski, Morskaia, în Vasilievski Ostrov...

Îl întrerupse din perorație zbîrnîitul soneriei.

— E ora de primire ? întrebă Ivan Alexeevici.

— Nu... Primesc mai tîrziu... E cineva de-ai casei. Poate Kalakuțki... patronul meu, ca să zic așa... Ar fi foarte bine venit. El cred că îl cunoaște.

— E *entrepreneur de bâtisses*¹, nu ? cum spune cîntecul.

— Exact.

Paltusov îl introduse în cabinet pe Kalakuțki și i-l prezentă pe Pirojkov.

Ivan Alexeevici cercetă curios fața acestui antreprenor „dintre nobili“ și rămase mulțumit, căci i se păru destul de tipică.

— Dragul meu, zise repede Kalakuțki, cu o voce hîrîită, am venit pentru o clipă... am intrat ca să-ți amintesc...

Îl luă pe Paltusov la geam și îi vorbi în continuare cu o voce răgușită de bas.

Paltusov dădea numai din cap. După felul cum îl trata pe „patron“, Ivan Alexeevici conchise că antreprenorul ținea mult la el. De altfel, așa era și de așteptat... Un om dibaci și umblat ca Paltusov prețuia cît o duzină de *entrepreneurs de*

¹ Antreprenor de construcții. (Fr.)

bâtisses ca acesta, despre care se vorbește și într-un cântec comic... Pirojkov încercă să-și amintească cântecul și reconstitui primul cuplet în întregime :

*„Que j'aime à voir autour de cette table
Des scieurs de long, des ébenistes,
Des entrepreneurs de bâtisses.
Que c'est comme un bouquet de fleurs !”¹*

— Uite, Serghei Stepanîci, fă bunătațea și îndatorează-l cu un mic serviciu pe amicul meu, vorbi tare Paltusov, aducându-l pe Kalakuțki lângă canapea.

— Cu ce vă pot fi de folos ?

Paltusov îl lămură cum stau lucrurile.

— Cum îl cheamă pe acest Gordei Paramonîci ?

— Nu știu exact : Fediuhin sau Dediuhin... zise, jenat, Ivan Alexeevici.

— Fediuhin !... A !... Nu Fediuhin, domnul meu, Nefedin... Așa da ! Are niște cariere de piatră...

— Da, da !... Întări bucuros Pirojkov.

— Îl cunosc... E un om simplu.

— Viclean ?

— Viclean, firește... dar le face creștinește. Om simplu... barosan... înconjurat de slujbași... Cică nevastă-sa îl bate... În fiecare lună o ține într-o beție câte cinci zile la rând.

— Cum de le știți toate astea ? exclamă Pirojkov.

— Păi cum altfel ? Asta ni-e meseria... Așadar trebuie intervenit pe lângă el... Totuși încă n-am priceput despre ce este vorba.

— Serghei Stepanîci, interveni Paltusov, dă-mi voie să mă ocup eu de chestiunea asta. După câte știu, ai relații cu el...

— Am avut și o să mai am la primăvară.

— Atunci mă duc la el din partea dumitale... Mă sfătuiesc cu Ivan Alexeevici ce putem obține practic mai bun pentru această doamnă Goujot.

— Perfect... Aveți un prieten !... se adresă Kalakuțki lui Pirojkov, arătându-i-l pe Paltusov. Găsește timp pentru toate !... Ce, altul ar face-o ?... Până nu dezlegi baierile

¹ Îmi place să văd în jurul acestei mese tăietori de lemne, tâmplari și antreprenori de construcții. E ceva ca un buchet de flori (Fr.)

pungii... Andrei Dimitrievici al nostru n-are egal... Când s-o deschide expoziția națională de pe câmpia Hodînka, o să-l expunem acolo !... *Merci, merci, mon cher*... Două vorbe... Sînt teribil de grăbit... Respectele mele, îl salută pe Pirojkov cu un semn din cap și îl trase pe Paltusov în sufragerie.

De-acolo se mai auzi vreo două minute vocea lui răgușită, aci urcînd, aci coborînd. Apoi cei doi izbucniră în rîs și trecură în vestibul.

„Trag tare ! își zise Ivan Alexeevici, așezîndu-se mai comod pe canapea. Sînt în plină ascensiune... Uite aici e adevărata viață rusească, și nu acolo unde o căutăm noi... Paltusov și eu — un om în toată firea și un copil...”

Dar Ivan Alexeevici nu era capabil să invidieze pe cineva. Un singur lucru voia el : să fie stăpîn pe timpul său, și tocmai asta nu izlutea să facă. Poate cu trecerea anilor va dobîndi și el un talent deosebit, va ști și el să meargă în îndeletnicirile sale cu caii de poștă, și nu cu căruța.

— Cum îți place ? auzi deasupra-i vocea sonoră a lui Paltusov.

— Patronul ?

— Da.

— E grozav !

— Între noi fie vorba, zise Paltusov, coborînd vocea, nu prea prezintă siguranță.

— În ce sens ?

— Cam sare peste cal... O s-o sfîrșească prost...

Ivan Alexeevici ascultă apoi o întreagă confesiune : cum a ajuns Paltusov agent al lui Kalakutski, cum i-a cîștigat încrederea în trei-patru săptămîni, asigurîndu-i sprijinul unor oameni din cei mai necesari și mai „grei”, cum a studiat el acest proces de „pricopsire” prin construcții și antreprize. Îi spuse că intenționează să întreprindă și el ceva pe cont propriu, chiar din primăvară ; pe Kalakutski îl va *lâcher*¹, bineînțeles într-un mod civilizat, și va face asta cel mai tîrziu pînă la mijlocul postului. Atunci va începe să lucreze altfel, pe alte temeuri, fără apucături din astea orientale, ci serios, englezește. De altfel, sînt și la Moscova oameni de genul ăsta... Pirojkov auzi numele unui oarecare Osetrov... Un om pe

¹ Părăsi. (Fr.)

cinste ! Licențiat, a ajuns unde-a ajuns cu mintea, cu cunoștințele lui și cu onestitatea sa ireproșabilă. Are credit în tot bazinul Volgăi, poate să adune câți bani vrea, fără nici un fel de acte, la Nijni, Kazan, Astrahan... în Siberia... Ajunge un singur cuvânt — „Vadim Pavlici“ — că se deschid pungile și curg rublele în mâinile acestui întreprinzător de mare talent.

— Ai și intrat în relații cu el ? întrebă Pirojkov, mirat de iuteala cu care prietenul lui a pătruns „în lumea valorilor și a producției“, cum se exprima Paltusov însuși.

— Mi-a cedat două acțiuni ale ultimei lui întreprinderi de mare calibru, îl informă Paltusov pe un ton confidențial. E o nimica toată, dar ceea ce importă e să țin legătura cu el.

— Ai să te îmbogățești ? întrebă pe un ton blînd Ivan Alexeevici, uitîndu-se în ochii prietenului său. Și rămîi neprihănit ?

Paltusov rîse.

— Ți-am spus totul ca unui duhovnic.

Paltusov a uitat, însă, sau n-a vrut să-i spună lui Pirojkov că în ajun, Maria Orestovna Netova, pregătindu-se să plece în străinătate, i-a încredințat cu procură în regulă administrarea averii ei „personale“.

— Interesant ! observă Ivan Alexeevici.

Paltusov îl pofti la o gustare, ceea ce Ivan Alexeevici acceptă bucuros.

— Da, dragă prietene, zise Pirojkov, înfruptîndu-se din șunca de pe masă — trecuseră în sufragerie — e foarte adevărat, dar scopul final ? Om de afaceri e bine să fii numai pînă la o anumită limită... mă gîndesc la un om cu o pregătire superioară, așa cum ești dumneata.

— Desigur, se învoi Paltusov, de loc descumpănit. Mă rog ! Dar dumneata îți închipui că eu am să mă opresc la o rentă, ca un băcan sau un *limonadier* din Paris, și am să merg să joc domino, sau am să umblu cu trei calești, cum se obișnuiește în Rusia, sau am să-mi duresc un *palazzo* pe malul lacului Como, și am să aduc acolo muzicanți, baletul, opera ? Nu, dragă Ivan Alexeevici, eu privesc lucrurile altfel !... Trebuie să-mi pregătesc forța... forța socială... politică...

— Chiar politică ?...

— Dar dumneata cum credeați, Ivan Alexeevici ?... Pentru ce vă zbateți voi toți ?

— Care toți ? întrebă cu blîndețe Pirojkov.

— Ceea ce numim intelectualitate.

— Dar noi nu ne zbatem, lîncezim.

— Ha-ha ! Exact ! N-am vrut să folosesc acest cuvînt...

Eu n-am venit decît provizoriu în contact cu universitatea, Ivan Alexeevici, dar am gustat totuși din arborele cunoașterii... Și oamenii ca dumneata vor trebui să-mi mulțumească atunci cînd voi izbîndi... Dacă visați cu toții la ceea ce se numește azi o „idee“, bunăoară la reprezentanța poporului sau la mai știu eu ce... e timpul să vă gîndiți cine va fi ales în parlamentul vostru.

— Parlament ! spuse cu un oftat Pirojkov.

— Cine ? De pildă din partea orașului Moscova ? Ei ? Cine ține în mîini plăși și districte întregi, cine cumpără pămînturile, cine dă de mîncare la zeci de mii de muncitori ? Ei bine, aceiași domni comercianți, același Gordei Paramonîci ! În Dumă ei le-au luat locul nobililor ! Au să li-l ia și în viitorul vostru parlament.

— Dacă nu le-or veni mințile la cap unor oameni de felul lui Andrei Dimitrievici, adăugă Pirojkov, înveselit.

— Fără falsă modestie, da !

Paltusov bău un pahar de vin.

— Cei de teapa lui Kalakușki n-or să facă nimic... Sînt ca niște baloane de săpun... Se dezumflă în cîteva minute și poc !... Dar Osetrov e o forță... Alt exemplu nici nu-mi trebuie !...

— Aș vrea să-l văd pe titanul acesta al dumitale măcar cu coada ochiului...

— Ai să-l cunoști la timpul său... Acesta e, dragă Ivan Alexeevici, obiectivul meu.

— Bravo !

— Așa să le și spui amicilor noștri, acelor care au stat în Tebaida... Paltusov, vezi dumneata, s-a lansat în pluto-crație numai vremelnice, pînă o prinde puteri.

— Amici ! replică mîhnit Pirojkov. Eu unul nu văd pe nimeni... Mai mare rușinea... Duc o viață de măgar, nu fac nimic, disertația mi s-a împotmolit...

— Eh, Ivan Alexeevici, nu ești numai dumneata în situația asta... cîntecul ăsta îl auzi și de la alții... Aici nu-i chip de făcut nimic altceva decît ori să te învîrți în preajma negustorilor... ori să faci știință pură... Altceva nu există la Moscova... Mai tîrziu va exista, admit... dar acum nu există.

Cel care vrea să învețe, să năzuiască, să se deprindă cu cei mai bun, trebuie s-o facă aici și nu la Piter... Dar un om ca dumneata, dacă nu va porni pe drumul științei, n-are ce face aici ! Se pierde !...

Pirojkov se mărgini să scoată un suspin.

— Admit excepțiile... pentru un scriitor, pentru un autor de romane, de comedii... O, găsește aici hrană din belșug ! Are de unde lua !... Și cu asta te salut, poți să pleci, căci e timpul să ne vedem și de samsarlîc.

Paltusov sună și porunci băiatului să pună calul la trăsură.

— Ai și patrupezi ? întrebă Pirojkov, trecînd cu gazda sa în cabinet.

— Am. Așa mă costă mai ieftin. Și ce treabă zici că mai ai cu mine ?

— Ca să vezi !... Eu uitasem, dumneata ai ținut minte... Uite de-aia ai să-ți atingi scopul, pe cîtă vreme eu, cu disertația mea, am să mă transform într-o fosilă, într-o moluscă... Și mi se va da numele vreunei cîrciumi din Moscova... Există *Terebratula Alfonski*. A existat aici un rector care purta numele acesta. Ei bine, cîndva se va descoperi *Terebratula Patrikewi*¹, și aceea voi fi eu !

Cei doi amici se îmbrățișară. Paltusov îi oferî sania sa lui Pirojkov, dar Ivan Alexeevici se duse să se plimbe prin Cistie Prudî. S-au înțeles să se vadă în dimineata zilei următoare și să se ocupe de madame Goujot.

X

Sala slab luminată a Teatrului Mic era împestrițată de lume. Se juca un vodevil înainte de începerea spectacolului. Locurile din amfiteatru² erau ocupate în cea mai mare parte de femei. Veniseră toate spectatoarele nălpsite de la recitaluri. În rîndul de sus vedeai aproape numai doamne. Se

¹ Aluzie la restaurantul „Patrikeev”.

² Fundul stalului, cu locurile în amfiteatru.

examinau reciproc, își puneau sau își scoteau mănușile, cerceau cu binoclul lojile din rangul întâi. Două pălărioare foarte la modă atraseră privirile tuturor, mai întâi spre mijlocul rîndului al doilea de sus, apoi spre extrema dreaptă a rîndului de sus. Una din cochetele acestea avea o pălărie ca un platou mare, căptușită cu atlas, dată pe ceafă și acoperită cu pene albe; cealaltă purta o pălărioară neagră, trasă în față precum un coș de trăsură. Sub ea se deslușea un chip cu niște ochi mari de țigancă. Două ace mari, aurite, țineau „coșul” prins de păr. Au mai venit apoi trei cupluri, întotdeauna prezente la recitaluri: niște cucoane și negustorese trecute de prima tinerețe, însoțite de tineri bine făcuți, cu bărbile blonde și negre, cu cravate colorate la gît și cu degetele încărcate de inele.

Spre sfîrșitul vodevilului, toate fotoliile erau ocupate. În rîndul întâi se vedeau aceleași capete dintotdeauna. Între ele se nimerea de regulă vreun husar în trecere prin oraș sau chipul vreunui moșier, uneori venit aproape direct de la gară. Abia a apucat să se spele și să se schimbe, și și-a luat un bilet de la speculanți, plătindu-l cu cincisprezece ruble. În primul rînd de loji și în benoare nu se vedeau toalete prea elegante. Familiile de negustori ședeau cu fiicele în față, în rochii roz și azurii, cu obrajii rumeni și cu nasurile turtite. Al doilea rînd de loji era aproape în întregime ocupat de comercianți. În două din loji, chiar, se vedeau femei cu basmale pe cap. Lojile cu locuri răzlețe erau ticsite cu oameni de tot felul: familii de nobili săraci din provincie, soții de profesori, avocați de mîna a doua, ofițeri, studenți. Într-o lojă se îndesaseră vreo nouă studenți — tehnicieni. La galerie se vedeau foarte puține sumane și cațaveici; locurile erau ocupate mai mult de studenți și elevi, fiind locuri cu preț redus. După vodevil începu să cînte o orchestră prăpădită, ca la un circ de bîlci. Galeria nu se potolea, continuînd să-l cheme la rampă pe comicul din vodevil. În rîndurile de fotolii stăruia vuietul conversației. În sală se făcuse deodată foarte cald.

De-a lungul trecerii spre locurile din amfiteatru se înșiraseră deja ofițerul de jandarmi de serviciu, un comisar, doi vardiști, doi-trei plasatori în civil, bătrînelul de la casă, un funcționar de la birou și cîteva cunoștințe de-ale lor, cum

și alți oameni din cei care ocupă întotdeauna acest rînd rezervat.

Toți erau curioși să vadă cum va fi primită protagonista. Pe culoarul din stînga, prin dreptul benoarelor, au trecut niște oameni cu două coșuri cu flori și o coroană îndhipuind litere din violete și zambile. A sosit și un general bătrîn, cu ochelari. Soldatul care făcea de planton jos, lîngă canapea, a luat poziția de drepti, fiind imitat și de ofițerul de la comenduire care stătea la ușa de la sectorul de fotolii. Plasatorul de pe partea aceasta despătura biletele și se uita la ele prin pince-nez, ducîndu-le la ochi. În fundul coridorului, lîngă intrarea în culise, ședea pe bancă și căsca un bătrînel într-un gheroc lung, cu bumbi lucitori.

După vodevil, de sus s-a sîrnit un tropot pe treptele de piatră: începea migrația spre bufet prin vestibulul rece, pe lîngă casă, unde mai veneau amatori să cumpere bilete, deși nu mai era nici un loc liber. Paznicii, în pîslari și cojoace, le ofereau noilor veniți programe. Din „cafenea” — așa i se spune la Moscova bufetului — răzbeau aburi pe ușa coșcovită. Dinspre peron se auzeau strigătele jandarmilor și ale vardiștilor. Sub scara de la intrarea în rîndurile de fotolii, un flăcău în sibircă vindea de zor „*piroški*” și mere de Cimeea. În foaiier, unde pătrundea de pe toate scările și din toate ușile curenul, publicul se îmbulzea, se plimba, sta jos, bea cu multă rîvnă apă gazoasă și suc de fructe. O altă sibircă la fel cu aceea de jos abia prididea să deschidă sticlele și să umple paharele, vîrsînd băutura pe jos și pe tavă. Fanfara a amuțit. A sunat primul gong. Cei doi soldați de la loja imperială au umplut tot foaiierul cu mirosul cizmelor lor date cu dohot.

XI

Cu puțin înainte de începerea piesei, în sală intră Paltusov. Peste iarnă lipsise de la multe spectacole, avînd serile ocupate. La această reprezentatie merita să vină, ca să-și mai amintească de vremea cînd mergea la teatru cu prietenii și,

din loja în care stătea, o chema la rampă, strigînd pînă răgușea, pe actrița în beneficiul căreia se dădea spectacolul.

Îi plăcea să stea la amfiteatru. La casă i se rezervase locul cel mai din margine dintr-unul din rîndurile de jos. Întrînd, se opri în intervalul de trecere și cercetă cu binoclul toată sala. Știa dinainte pe cine va vedea în benoare, în primul rînd de loji și în fotolii. De cînd începuse să se ocupe de Moscova ca „pionier“, se convingea tot mai mult că „societatea“ e pretutindeni, oriunde te-ai duce, aceeași. Oameni sînt mulți, dar toți oamenii aceștia sînt niște „filistini“, cum se exprimă și amicul său Pirojkov. Uite azi, bunăoară, nici n-ai cu cine să schimbi o vorbă, nu e de față nici o femeie interesantă. Tot numai negustori! Paltusov găsea că e util să-i studieze, dar seara ar fi avut nevoie de ceva mai amuzant. Într-unul din benoarele din dreapta stătea o familie pe care o cunoștea. O salută de la distanță. Erau niște oameni teribil de bogați și de cumsecade, primitori și destul de instruiți, dar înfiorător de plicticoși. În stînga — alți cunoscuți. Aceștia — cu veleități de nobili; soția va începe imediat să discute despre literatură. Și el știe dinainte ce anume și pe ce ton.

Paltusov se simțea în genere foarte mulțumit. Cu trei zile înainte, pe noul lui drum se produsese o cotitură în direcția unei îmbogățiri rapide și de mari proporții. Acum nu mai era agentul lui Kalakuțki. S-au despărțit, evitînd orice neplăceri, cavallerește. Prin intermediul patronului său a intrat în contact cu pietrarul acela care ținea pensiunea administrată de madame Goujot. Acestui bădăran, care era un om bun din fire, dar întotdeauna în mîinile vreunuia dintre administratorii săi, i-a plăcut boierul prezentabil și bun de gură. De la el, Paltusov a aflat cu exactitate cît de rău era încurcăt Kalakuțki. Nu mai avea nici un rost să lucreze cu el. I-a spus deschis că vrea să-și încerce singur puterile. Kalakuțki nu l-a reținut. Negustorul i-a promis să-l ia în cauciune. Avea în perspectivă o lucrare foarte rentabilă. Pînă în primăvară totul avea să fie pus la punct.

Ocupîndu-și locul, aruncă o privire în sus, spre rîndurile amfiteatrului. Sub loja imperială stătea Anna Serafimovna Stanișina, cu pălărioara ei împodobită cu o pană de culoarea rodiei, într-o rochie neagră, sub o capă dintr-un material lucios. Ea îl observă imediat și îl salută sobru, dar cu un zîm-

bet în ochi. Lîngă ea se tolănea vară-sa Liubaşa, fără pălărie, cu cosiţele lungi, într-o rochie verde cu decolteu. Paltusov n-o cunoştea. O salută respectuos pe Staniţina şi îşi opri ochii şi asupra Liubaşei, ca şi asupra domnului de lîngă ea, un ins blond, cu părul creţ pe capul tipic de negustor. Acesta era Rubţov.

N-o mai văzuse pe Staniţina de mai bine de două luni. Vrusese să-i facă o vizită cu cîteva zile în urmă, ca să discute în privinţa „soţiorului” ei. N-a făcut-o însă, avînd reticente de ordin moral. Ar fi părut că se dă bine pe lîngă o negustoreasă bogată, care pînă la urmă putea stărui să obţină divorţul şi să-i dea lui Viktor Mironîci al ei despăgubiri de vreo trei-patru sute de mii... Nu, Paltusov nu lucrează aşa cu negustoresele. Uite bunăoară Maria Orestovna Netova! Fără a fi un crai, ar fi fost greu să nu-şi dea seama că ea începuse să-l îndrăgească... Şi ce, a încercat el s-o exploateze?... Ea singură l-a rugat înainte de a pleca în străinătate să-i fie *chargé d'affaires*,¹ i-a dat procură absolută, i-a încredinţat capitalul ei, dovedind direct în felul acesta că îi acordă o încredere neţărmurită... Altfel nici nu s-ar fi putut... A ştiut el cum să se poarte cu ea...

Anna Serafimovna îşi întoarse iar faţa spre el. În lumina slabă din sală, ochii ei păreau mai mari şi mai frumoşi. Slăbise puţin, nasul i se subţiasse, corsajul negru din tricot de mătase — ultima modă — îi cuprindea pieptul şi braţele superbe. Paltusov putea cerceta toate aceste detalii în voie, prin binoclu. O femeie de mare rasă! Alta mai atrăgătoare n-ar putea găsi în saloanele comercianţilor. Ar fi timpul s-o viziteze mai des, căci merită să i se acorde toată simpatia. Suportă demn trista soartă ce i-a fost hărăzită. După cît se aude, conduce foarte bine întreprinderea, a organizat o şcoală la fabrică... Ce şi-ar putea dori el mai mult?... Nu se vede la ea dorinţa aceea odioasă de a răzbi în rîndurile boierimii, nu se ţine după doamnele de patronaj cu titluri înalte, frecventează numai societatea ei, şi asta foarte rar...

Dar ceea ce e mai important, este că e o femeie tînără, liberă şi singură. Se poate ea oare socoti obligată cu ceva faţă de Viktor Mironîci?... Paltusov îşi amintu de discuţia

¹ Însărcinat de afaceri. (Fr.)

avută cu ea la depozit, la începutul toamnei, cînd au stat alături pe canapea... Ce drăgălașă era !... O strica numai rochia aceea de culoarea nisipului. Dar de la o vreme ea a început să se îmbrace mai bine.

XII

Cortina se ridică. După zece minute își făcu apariția protagonista spectacolului. Sala izbucni în aplauze și în ovații. După primul ropot de aplauze, ca o salvă de focuri de pușcă, au urmat altele și altele. Dirijorul orchestrei îi întinse din fosă coșurile cu flori, unul după altul, și de fiecare dată aplauzele sporeau. Actrița favorită făcea reverențe, arătîndu-se foarte mișcată, își ducea mîinile la piept și clătina din cap, apoi luă batista și lăcrimă, tulburată.

Cîndva Paltusov o găsea foarte talentată. Dar cu trecerea vremii și mai cu seamă în ultimii doi ani ea și-a pierdut pentru el orice farmec. El și cu Pirojkov o trecuseră în categoria „izmenitelor” și o suportau anevoie în rolurile foarte tinere. Se juca o piesă de Shakespeare. Actrița interpreta rolul unei fete tinere și jucăuse, foarte caustice, își dădea toată silința să joace bine, folosea tot felul de intonații și nu uita nici o clipă că trebuie să-i vrăjească pe toți cu tinerețea, subtilitatea și cu strălucirea talentului ei. Dar toate aceste intenții ale actriței trecute mult de treizeci de ani, cu spatele rotunjit și cu fața lată și umflată, îi displăceau lui Paltusov. Se uită în direcția unde stătea Anna Serafimovna. Și ea își întoarse capul. Ochii ei spuneau că împărtășește aceleași simțăminte...

„Uite vezi, o aprobă Paltusov în gînd, își dă seama... nu ca toate cucoanele și negustoresele astea, cu admirația lor primitivă.”

În antract simți dorința să se așeze lîngă ea, ceea ce însă nu era ușor. În dreapta ei stătea o făptură bizară cu cosițe, în stînga, un june cu părul creț, într-un sacou maro.

„Or fi niște rude, își închipui Paltusov. Neplăcut lucru să ai asemenea neamuri !”

Se ridică, își pleacă ușor capul, îi zîmbi Annei Serafimovna și-i dădu de înțeles că ar vrea să stea de vorbă cu ea. Stanițina înțelese și-i spuse ceva Liubașei. Fata dădu din cap și sări de pe locul ei. Umerii ei largi, mîinile mari, gesturile repezite îl amuzau pe Paltusov.

„Ar putea foarte bine să-i alunge, își zise el. Să iasă pe sală și să mănînce mere.”

Dar Liubașa îi propuse ea Staniținei să meargă în foaier.

— Du-te cu Rubțov, îi zise Anna Serafimovna, nu fără un gînd ascuns.

— Senia, vrei ? îl întrebă Liubașa în gura mare.

— Aș vrea să fumez...

— Mergem mai întîi în foaier... pe urmă te duci să fumezi.

— Și tu cum ai să rămîi singură ?

— Mare lucru ! Ce, mă mănîncă cineva ?

— Aș merge și eu, mînti Anna Serafimovna, dar mi-e teamă să nu mă tragă curentul.

— Mie nu mi-e teamă... Senia, haidem !

Anna Serafimovna se uită la ea și o trase ușurel de mî-necă.

— Puțin îmi pasă ! îi șopti Liubașa, apoi îi făcu semn cu mîna lui Rubțov și porni spre ieșire, împiedicîndu-se de genunchii spectatorilor.

Anna Serafimovna nu prea se simțea la îndemîină din pricina ei, dar i-ar fi fost și mai neplăcut să vină singură. Trebuie neapărat să angajeze o doamnă de companie, care să-i facă și lecturi, dar nu prea găsești așa repede una potrivită și care să nu te stînjenească.

Liubașa și Rubțov plecară. Anna Serafimovna privi în stînga. Paltusov îi zîmbi, mulțumindu-i astfel. Omul acesta o interesează. Dar se pare că el nu-i acordă același interes. Nu mai dă pe la ea cu lunile... Cu lunile?... N-a mai fost de la Crăciun !... El se amuză în compania altor femei... Se vede că toți bărbații sînt la fel... Fiecare are măcar ceva din Viktor Mironîci al ei, care, de altminteri, i-a și servit mai zilele trecute o poliță de la Paris : s-au găsit binevoitori care i-au dat treizeci de mii de franci, probabil cu un titlu de credit dublu. Cei de-acolo știu să se ocupe cu de-alde astea nu mai rău decît ai noștri. Acum, cînd se gîndește la bărbatu-su, nu vede decît polițe și datorii. Omul a încetat să mai existe

pentru ea. Se simte liberă, nu-i face nimeni sînge rău, nu mai vede ca altădată trupul lui deșirat, gîtul acela scîrbos, dat cu pomezi, ochii obraznici, freza lui, nu-i mai aude vocea pițigăiată, ironiile, spiritele și obscenitățile franțuzești. Numai că în răstimpuri o apasă singurătatea. Dacă n-ar fi copii, ar deveni un fel de funcționar înăcrit, o gospodină cicălitoare. Dimineata — socotelile, la prînz — depozitul, seara — iar registrele de socoteli, corespondența, discuții despre comerț și marfă, și apoi trebuie să dea și pe la fabrică măcar de două ori pe săptămînă. Și pe deasupra nu se împacă nici cu directorul neamț, nu i-a prelungit contractul, muncitorii sînt nemulțumiți, au fost tulburări, iar la primăvară s-ar putea să fie și mai rău. Pentru datoriile vechi ale lui Viktor Mironîci s-au plătit o groază de bani : patru sute de mii, ce, e glumă ? Pînă și bancherul și prietenul ei Bezrukvakin a început să bombăne ; nici la el nu face găina ouă de aur...

XIII

Paltusov trebuia să se strecoare pînă la mijlocul rîndului de sus, ceea ce nu era prea ușor cînd era înțesat numai de cucoane. Anna Serafimovna se uita la el și zîmbi numai cu ochii atunci cînd o doamnă foarte grasă, cu toate că și-a strîns cît a putut genunchii, n-a izbutit totuși să-i facă loc și a trebuit să se ridice cît era de mare.

— Am trecut prin Termopile ! zise Paltusov și-i strînse mîna prietenește.

Se așeză pe locul Liubașei. Stanișina ardea de dorința de a-l muștra pentru că a dat-o uitării.

— În sfîrșit, te văd și pe dumneata, zise ea cu un zîmbet.

Spusese asta poate cu mai multă sinceritate decît ar fi dorit ea înșăși.

— Te rog să mă ierți, zise Paltusov, continuînd să-i țină mîna într-a lui. Nu, de ce să mînt ? Nu te-am uitat cîtuși de puțin.

— Ai fost foarte ocupat ?

— Da !

— Am impresia, Andrei Dmitrici, că dumneata ne privești pe noi... cum să zic?... ca pe niște animale rare...

— Ha-ha-ha ! Da de unde ! Ferit-a sfântul !

— Zău așa ! Noi sîntem pentru dumneata o menajerie... Ori te folosești de noi pentru vreo treabă... Vorbesc la modul general... despre negustori.

Din cuvintele ei răzbătea o ironie subtilă. Paltusov se simți vizat, dar nu încercă să se justifice... De altfel, înțepătura îi plăcu.

— Dumneata faci excepție, zise el pe același ton, pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios.

Vorbeau cu glas scăzut. Anna Serafimovna ținea în dreptul obrazului evantaiul ei mare, negru, care ascundea puțin și fața lui Paltusov.

— Haide-hai, începu el cu o intonație sinceră, asta e o dovadă că eu te privesc pe dumneata cu totul altfel.

— Cum ? Nu înțeleg !... Ah, da ! De-aceea nu te-ai mai arătat de două luni ?

Anna Serafimovna se înveseli deodată. Era de atîta vreme numai în tovărășia administratorilor și vânzătorilor ei și a unora dintre rude... Singur Senia Rubțov e un om care îi convine, dar și pe el îl vede puțin : aleargă mereu, tot din însărcinarea ei — ba la o fabrică, ba la alta... Oare chiar să se facă ea „călugăriță“ ?

Repetă întrebarea.

— Întocmai, întări Paltusov și își aplecă ușor capul spre ea.

— Cam greu de înțeles...

În clipa aceasta, Anna Serafimovna își plecă genele lungi. Fața ei, întoarsă în semiprofil, căpătă o expresie de ironie calmă și de grație care pînă atunci îi scăpase lui Paltusov.

I se făcu tare milă de femeia aceasta originală, frumoasă și inteligentă, legată de un soț ca Viktor Mironîci... Trebuie să-i spună măcar ceva despre aventurile lui. Acum se poate.

— Știi, o întrebă el în șoaptă, cu cine am chefuit acum două săptămîni ?

— Cu cine ?

— Cu soțul dumitale.

Stanițina se încruntă ușor, dar numaidecît întrebă, înveselită :

— A fost aici ?

— Nu știai ?

— Am auzit eu ceva... cică a stat la „Slavianski Bazar“. N-am dat atenție.

Cuvintele acestea din urmă vădeau un alt simțămînt. Mai înainte, cu o jumătate de an în urmă, ea nu i-ar fi vorbit așa despre soțul ei. Disprețul ei sporea, și apoi tonul acestor cuvinte era altul... Paltusov încercă o senzație plăcută.

— Anna Serafimovna, zise cu o intonație și mai sinceră, ar trebui să ai informații mai sigure.

Stanițina stătea cu capul plecat.

— Ce să mai vorbim ! lăasă ea să-i scape. Nimic nou, totul e neschimbat.

— Nu e locul aici, începu Paltusov și se opri.

Ochii lor se întâlneau.

— Tot singură ? întrebă el.

— Da. Și acasă sînt singură... Mă mai vizitează un neam de-al meu.

— Cine ?

— Acesta care stă lîngă mine. Rubțov îi zice.

— Ce fel de om e ?

— Vrei să zici dacă e rus get-beget, sau din cei educați europenește ?

— Da, da !

— E un om deștept, zise ea. La prima vedere poate și s-a părut așa... A stat mult în Anglia.

— În Anglia ?

— Și în America. A lucrat de toate. A plecat la optsprezece ani. S-a instruit singur.

— Ca să vezi ! Anna Serafimovna, e ceva ca într-un roman — un rus american, sau într-o comedie a lui Sardou... știi, cred ?

— Nu e de loc american, a rămas rusnac... Uite asta e ceea ce îmi place la el. Alții încep imediat să se maimuțarească, vorbesc stîlcit, umblă cu tot felul de gulerașe, își fac cărare nu știu cum... El a rămas același.

— Aha ! făcu Paltusov și o privi dintr-o parte.

— De ce m-ai privit în felul acesta ? întrebă Anna Serafimovna.

— Așa...

— Ah, Andrei Dmitrievici, să știi că nu te prinde...

Dar spuse asta pe un ton mai blînd decît ar fi spus-o cu o jumătate de an în urmă.

— Și ce e rău în asta ? încercă Paltusov să-și justifice bănuiala. Nu mi-o lua în nume de rău... Un om bun, tînăr, înțelegător... n-ar fi de loc de mirare dacă ai nutri o pasiune pentru dînsul... În condițiile în care te afli ?!

Spuse toate acestea încet, așa încît în rumoarea din sală putea să-l audă numai ea. Ei îi plăcu mult tonul lui Paltusov, spontaneitatea asta, atitudinea lui prietenească și sinceră.

În loc de răspuns, își ridică ochii spre el și-l învălui într-o privire tandră.

— Nu mai vorbi și dumneata... zise ea și își acoperi iar fața cu evantaiul.

— Vorbim altă dată despre asta, încheie Paltusov pe un ton glumeț. Așadar ești tot singură. Și cine e, mă rog, fetița asta cu coșite lungi ?

— Verișoara mea.

— Nihilista din Tatarskaia ?

— Ha-ha ! De unde știi ?

— E chiar nihilistă ?

— Da de unde !... Are și ea apucăturile ei, cum au fetele din ziua de azi... Voluntare... Se tachinează teribil de amuzant cu Rubțov. Numai că el e mai tare... De-aici, se pare, și pasiunea...

— Din partea ei ?

— Știi cum spuneau mamele noastre : o inimă se prăpădește, alta nici nu bănuiește.

— Ai bătaie de cap cu ea, nu ?

— Da-a !

— Ți-ar trebui o tînă ră pentru lectură.

— M-am gîndit și eu... Dar de unde s-o iau ?

— Dă-mi voie să mă ocup eu de chestiunea asta.

Paltusov începu să-i vorbească despre Tasia Dolgușina. Mama ei a murit în urma unui acces de nervi care a doborât-o în câteva secunde. Infiriera i-a dat să bea un medicament din lingură; când a dat să înghită conținutul, bolnava s-a prăbușit din jilt ca un snop... Generalul, tot alergând prin oraș, și-a vîndut la licitație căsuța de pe Spiridonovka. Paltusov trecu sub tăcere faptul că el i-a ajutat, a alocat un fel de pensie pentru cele două bătrîne, l-a aranjat pe general supraveghetor de accize la o fabrică de tutun și s-a îngrijit să-i găsească Tasei o locuință ieftină într-o familie de nemți. Dar el o știa mîndră... Trebuia să-i găsească un cîștig care să nu-i ia toată ziua. Ajutat de Pirojkov, a convins-o ușor să renunțe la Grușeva și să aștepte venirea toamnei, pentru a intra la conservator. Pînă atunci, i-a găsit el printre cunoștințele sale un bun profesor de dicțiune... Toate acestea s-au făcut în câteva zile. Paltusov acționa cu atîta pasiune, încît Pirojkov i-a și spus:

— Credeam că o să iasă din dumneata un Cicikov¹, cînd colo vîd că ești o bomboană de om.

— Ași! i-a răspuns Paltusov fără nici un fel de prefăcătorie.

Era pentru el categoric o plăcere să poată face un bine. Anna Serafimovna tot dădea din cap ascultîndu-l.

— Ei bine, o angajez bucuroasă pe ruda dumitale, se declară ea îndată de acord.

— Cînd s-o aduc?

— Sînt în fiecare zi acasă de la patru.

Paltusov îi spuse la ureche:

— Uite vezi, totul e acum în slujba comercianților. O fată de general angajată pentru lectură...

— La o negustoreasă, completă Anna Serafimovna.

— Și generalul e supraveghetor la un fabricant de tutun.

— Ți-e necaz?

— Nu! Asta-i linia.

— Și totuși noi, spuse cu un suspin Anna Serafimovna, n-avem nimic...

Nu găsea cuvîntul potrivit.

— Ce anume? întrebă curios Paltusov.

¹ Eroul principal din *Suflete moarte*, de N. Gogol.

— Nici aici, nici aici !

Și arată capul și inima.

— Te sugrumă din toate părțile...

— Baloturile ? preciză el.

— Da, da !

„Ești tare deșteaptă“, gîndi Paltusov, ridicîndu-se și strîngîndu-i mîna.

Pauza se terminase. Orchestra cînta ca vai de lume ultimele acorduri ale unui vals. Din dreapta se întorceau Liubașa și Rubțov.

— Mergi la concerte ? întrebă Anna Serafimovna abia auzit.

— La filarmonică ?

— Așa îi spune ? N-am știut. Da, la filarmonică ?

— Am abonament, dar iarna asta am renunțat. Știi, devine un fel de snobism...

— Adevărat... Eu mă duc mîine, îl înștiință Anna Serafimovna, și, întinzîndu-i mîna, întrebă : Ce mai face Maria Orestovna Netova în străinătate ?

Paltusov îi aruncă o privire scurtă.

— Mai mult bolnavă.

„Asta e, care va să zică !“ adăugă în sinea sa, întorcîndu-se la locul lui și căzînd pe gînduri.

XV

Ea bănuiește ceva, își închipuie poate că el are vreo legătură cu Netova, o fi auzit de relațiile lor de afaceri. Trebuie s-o lămurească, să-i arate cum stau lucrurile în realitate. N-ar vrea de loc ca tocmai femeia aceasta să-și facă o părere greșită despre el.

Piesa nu prea avea succes. Protagonistei și primului amarez le-a izbutit o scenă, publicul i-a chemat de cîteva ori la rampă. Dar Paltusov stătea indiferent, nu aplauda, își tot rotea distrat ochii prin sală. Teatrul Mic își pierduse pentru el farmecul de altădată. Nu se putea înflăcăra ca în anii primei tinereți. Piesa i se părea încărcată de lucruri inutile, deși

era o piesă de Shakespeare, decorul sărac îl irita, replicile actorilor erau seci, rigide. Cu totul altfel era pe vremuri, cînd ei puneau mîna de la mîna ca să ia o lojă și apoi, întorși acasă, discutau pînă la cîntatul cocoșilor, bînd bere. I se părea că nu se mai sfîrșește actul. În pauză nu mai urcă la Stanițina ; bărbatul acela blond și fata cu cosițe rămăseseră pe locurile lor.

Paltusov se duse în foaiер, unde dădu de Pirojkov. Ivan Alexeevici se plimba cu jobenul pe cap.

— Nu e ce-ar trebuie să fie, îi mărturisi Pirojkov. Zău dacă mai merită să mergi la Teatrul Mic !

— Poate nu mai sîntem noi aceiași ?

— Cei care aveau talent s-au lenevit, cei noi nu fac doi bani...

— Spune-mi, ai mai văzut-o pe Tasia ? întrebă Paltusov.

— E aici ! Stau cu ea în aceeași lojă, poftim.

— Deși poartă doliu ?

— Ei și ce ? Are și ea o pasiune... În ultima piesă apare o ingenuă nouă.

Pirojkov îl luă de braț pe Paltusov și-l duse în dosul coloanelor.

— Îți mulțumesc, îți mulțumesc mult, prietene, zise, învăluindu-l pe Paltusov cu o privire blîndă.

— Pentru ce ?

— Pentru fata asta... Mi-a spus tot.

— Mare lucru !...

— Ești un suflet deosebit, s-o știi de la mine. Știi să și vînezi negustori, ai și porniri nobile.

— Uite ce, îl întrerupse Paltusov, du-mă la ea.

Paltusov îi vorbi prietenului său despre discuția avută cu Stanițina.

Pirojkov îi aprobă planul.

Urcară în coridor.

Pirojkov pătrunse pe una din uși, și după cîteva momente reveni cu Tasia de mîna.

Îmbrăcată într-o rochie neagră de stofă, cu mîneci strîmte și cu guler răsfrînt, slăbită la față, Tasia părea o fetiță. Apropiindu-se de Paltusov, îi spuse abia auzit :

— Ești supărat pe mine, Andriușa ? Așa îi spunea acum.

— De ce ?

— Pentru că am venit la teatru.

Paltusov îi strînse mîna.

— Dar ce, eu sînt cenzor de moravuri ?

— Țineam atît de mult s-o vîd pe debutanta de azi !

Cei doi prieteni își ziseră că pasiunea ei pentru scenă era incorigibilă. Paltusov îi propuse s-o prezinte Staniținei și adăugă în ce scop.

Tasia rămase puțin pe gînduri, dar imediat apoi îi luă mîna și i-o strînse.

— Ești așa de bun ! Te credeam altfel ! Bine... Așa e cel mai bine. Du-mă la negustoreasă dumitale.

— Coboară în pauza următoare în foaier și o aduc acolo.

— Are să-mi prindă bine, își dădu cu părerea Tasia, și pentru că am să vîd acolo tipuri de negustorese tinere, pe care trebuie să le studiez.

— Da nesățioasă mai ești ! rîse Pirojkov.

— Asta așa e, mărturisî Tasia. Sînt teribil de însetată să cunosc tot ce privește teatrul !

Tasia văzu cortina ridicîndu-se și fugi în loja ei.

XVI

Annei Serafimovna îi plăcu „fata de general“, cum îi zicea ea în sine a sa Tasei. O pofti să-i facă o vizită, ca să mai stea de vorbă. Nu îi spuse nimic de postul de lectoriță sau de doamnă de companie. Această dovadă de tact nu-i scăpă lui Paltusov. Cînd Anna Serafimovna reveni la locul ei, Liubașa, care se plimbaser și ea prin foaier cu Rubțov, o întrebă :

— Cine e fetița aia în negru ?

— O rudă de-a lui Andrei Dmitrievici Paltusov. Pare să fie o fată bună.

— De ce poartă doliu ?

— I-a murit mama.

— Văd că nu prea se omoară cu firea.

— Ah, Liuba, o opri Anna Serafimovna, te legi și tu de toate !

— Altfel e destul de bine... O fi vreo înverșunată...

— Ce-ți pasă ție ? interveni Rubțov.

El o văzuse pe Tasia.

— Îmi place cînd li se mai taie din nas ! continuă Liuba pornită.

— Cui ? întrebă Rubțov.

— Ticăloșilor ăștia de nobili.

— Liuba ! o opri iar Anna Serafimovna.

Liuba se uită la Rubțov, care își strîmbase buzele într-un fel aparte, și simți parcă o altfel de jenă în prezența lui. Era nemulțumit, și tocmai asta o întărita.

— Dînsul e domnul Paltusov ? o întrebă încet Rubțov pe Anna Serafimovna.

— Da...

Ar fi vrut să știe dacă i-a plăcut, dar îi era teamă de o apreciere nefavorabilă.

— Pare să fie un om dibaci, observă Rubțov ca pentru el.

— Dibaci, crezi ? întrebă ea. Să știi însă că se zbate nu numai pentru el !

— Nu-i cine știe ce mare lucru să cauți să-ți aranjezi o rudă...

— Vorbim mai tîrziu, îl opri Anna Serafimovna, făcîndu-i un semn spre cortina ce se ridica.

Tonul lui Rubțov îi displăcea. Azi se purta și el cam ca Liuba. Ce-s apucăturile astea să privească totul — și doar sînt tineri ! — cu neîncredere și cu nu știu ce ură ?

În timpul desfășurării actului se mai uită de vreo două ori în direcția lui Paltusov. În pauză el a salutat-o de la distanță și a plecat înainte de sfîrșitul spectacolului. I-a spus acolo sus că vine mîine la concert și ei i s-a părut cum că ar vrea să-și precizeze atitudinea față de Netova. La ce bun ? Ea a auzit, e drept, tot felul de lucruri, dar nu le dă crezare.

Totuși intenția a mișcat-o. Va să zică ține la părerea ei. Și ea care credea că nici n-o ia în seamă ! E ceva în vocea, în mișcările, în cuvintele lui care ei îi place deosebit de mult.

— Tanti, o înghionti Liubașă, ești cu gîndul aiurea...

— Ah, tu erai !

— Aiurea, zău... Nu cumva te-a apucat melancolia din pricina civilului acela șarmant ?

— Vorbești prostii ! făcu Anna Serafimovna și întoarse capul.

— E tare deștept ? întrebă Rubțov după vreo cinci minute.

— Cine ?

— Șmecherul acela al dumitale.

— Să nu-i spui așa.

— Bine, n-am să-i spun.

— Mă întrebi dacă e deștept ? Dacă o să vă întâlniți cândva la mine, poți să-l examinezi.

— Nu-i de mine !

Hotărît, în seara asta Rubțov nu-i plăcea. Voia să-l invite la ceai după spectacol, dar n-o va face. Putea discuta cu el despre orice : despre afaceri și despre starea ei sufletească, dar despre Paltusov n-or să poată discuta ; las' să se cunoască. Deși e îndoielnic că s-ar putea înțelege ; Senia e mîndru, n-are încredere în oameni, nu-i plac boiernașii.

Anna Serafimovna urmări finalul comediei lui Shakespeare și mica piesă în care debuta ingenua aceea, simțind o apăsare în piept și în cap. Numai cînd a dat de aer s-a simțit mai bine. Îi adusese pe Rubțov și pe Liubașa în trăsura ei și acum trebuia să-i ducă pe la casele lor. Liubașa ar fi vrut să meargă la ea să bea un ceai, dar Anna Serafimovna invocă ora tîrzie și spuse că mama Liubașei avea să fie neliniștită.

— Și dumneata, Senia, mergi acasă ? întrebă Liubașa.

— Dar unde în altă parte ?

Anna Serafimovna zîmbi în întunericul din caleașcă. Liuba începea să fie geloasă pe ea din pricina lui Rubțov.

— Halal Shakespeare ! strigă Liuba. Ce aiureală ! O plictiseală de moarte !

— Aici ai dreptate, întări Rubțov.

Stanițina nu putea să-i contrazică. Din spectacolul la care asistasă rămăsese cu impresia unor tablouri văzute ca prin ceață.

După ce o duseră pe Liubașa, Rubțov luă o binjă la jumătatea drumului. Anna Serafimovna se întoarse acasă singură. Era aproape ora unu din noapte.

Anna Serafimovna nu poate să adoarmă. Locuiește în aceeași casă și doarme în același pat ca și înainte de încheierea „tranzacției” cu soțul ei. Încăperile de la parter stau încuiate și acolo nu se face foc. Ar încuia și camerele de la etaj, afară de dormitor, sufragerie și camera copiilor. Ce-i trebuie atâtea odăi? În general nu-i place să cheltuiască bani degeaba. Ei îi trebuie două-trei camere spațioase, curate, o lenjerie fină, cât mai multă lumină. Rochii are multe. Pentru asta e dispusă să facă cheltuieli. Mai bine se trăia după rânduilele vechi, totul era la locul său, pe câtă vreme acum, și bărbații și femeile și-au ieșit din făgaș și nu-și găsesc locul. Stanițina simte asta după ea însăși. Ce e ea, mă rog? Cu ce ochi o privește bunăoară Andrei Dmitrievici Paltusov? Nici negustoreasă, așa cum erau înainte vreme, nici cucoană mare. Are ea idei bune în cap. La fabrică sînt multe de pus la punct, trebuie refăcute barăcile muncitorilor, școala trebuie și ea organizată altfel. „Fantezii! spun unele cumetre, vrea să se facă remarcată, ca să scrie în ziare despre ea, pentru ca să ajungă mai tîrziu efor onorific la un orfelinat sau președintă a vreunei societăți.”

Bate ora două. Anna Serafimovna nu doarme.

Ar fi bine, însă, ca toate cîte le are pe suflet să le împărtășească unei ființe dragi. Senia Rubțov e un băiat deștept și înțelegător. El nu-i reproșează fanteziile. Atît că lui parcă îi lipsește ceva. Poate tocmai ceea ce îi lipsește și ei. Or Andrei Dmitrievici Paltusov le are pe toate. Cel puțin așa i se pare ei...

Anna Serafimovna s-a întors de zece ori de pe o parte pe alta. Pînza fină a feței de pernă s-a încins. A întors perna de vreo două ori. Doarme ținînd aprinsă lampa de noapte. În dormitor e mult aer și s-a mai răcorit. Oare de ce n-are somn?

Ce situație și asta! E văduvă și nu e, nu e nici domnișoară și nu e nici liberă. Bine cel puțin că soțul nu-i cere copii. Ce să facă el cu copii, așa desfrînat cum e? Dar va veni o vreme cînd va stoarce de la ea tot ce va putea, prin mijlocirea copiilor... Ea trebuie să fie pregătită din timp... Poftim de trăiește așa! Mîine-poimîine are treizeci de ani.

Dar a văzut ea măcar o zi luminoasă, o zi de bucurie, așa cum scrie în romane ? Ce-are a face dacă mai târziu vin și necazurile ; fără să riști nu-i chip de trăit.

Fericirea !... Cuvîntul acesta e rostit atît de des, mai cu seamă în cărți ! Ea, însă, se pare că așa își va sfîrși zilele, fără să cunoască fericirea pămîntescă, fericirea aceea pentru care oamenii se înjunghie și se aruncă în apă... Și ar fi putut s-o cunoască, și încă cum !... Ori i-o fi fost teamă de Viktor Mironîci cît a trăit cu el ?...

A bătut ora trei. Anna Serafimovna stă cu ochii la drape-
ria geamului din fața patului. N-are somn. Încep să-i zvîc-
nească tîmplele.

Situația ei e mai rea ca văduvia. Dar cine e de vină ? Ea singură. Ce mai stă pe gînduri ? Să ceară divorțul, și dacă el n-o vrea cu binele, să-l prindă în flagrant delict și să dove-
dească ce trebuie dovedit... Ceea ce nu e greu de făcut cu un
desfrînat ca el. I s-a vorbit, doar, despre procesele de divorț.
Costă mult, e-adevărat, vreo zece mii... Se pot găsi și martori
care să facă depoziii sub prestare de jurămint. Nu, asta n-o
va face ! Să-l prindă în flagrant delict... Sau să-și răscumpere
partea ?... Acum încă nu se poate, și mai devreme de doi ani
nu va putea să acopere datoriile. Fabrica lui bărbatu-su nu
prea poate fi pusă pe picioare... Ba mai știi, poate o vrea și
el să divorțeze ? Păi e chip așa ? Tu aranjează totul, scapă-l
de datorii, muncește pentru copii, fiindcă așa îți dictează
cinstea asta a ta negustorească, și după aceea ia el totul, ba
mai și cere divorțul !... Un om ca el nu-și asumă nici o vină.
El are nevoie să se căsătorească din nou, ca să facă altă
potlogărie.

Ah, dac-ar veni dragostea, cum ar mai da ea totul peste
cap ! Atunci s-ar alege într-un fel. Ar fi gata să dea jumătate
din avere. De ce să se lăcomească ? Copiii vor avea asigurată
o bucată de pîine ! Să aștepte dragostea asta ? Oare nu e prea
târziu ? Nu cumva amarul și obida, și viața alături de un
soț odios au ucis în ea ceea ce face inima să iubească și sufle-
tul să se avînte în întîmpinarea altui suflet ?

Anna Serafimovna se sufocă sub plapuma de atlas. Măcar
de-ar prinde-o somnul gîndindu-se la ceva plăcut... Și mîine ?
Are să meargă la concert... Andrei Dmitrievici i-a promis...
Trebuie să-și pună o rochie albă. Îi stă bine. Pe Liuba n-o

ia cu ea. Merge singură. Are să stea în sala din fund, lângă arcadă. O găsește el.

Bate ora patru. Anna Serafimovna a ațipit și șoptește ceva prin somn. Visează depozitul cu rafturile lui. Pe teighea stau maldăre de stofe de toate culorile... Dar un prăvăliaș îi smulge din mîini o bucată de postav ; sulul se desface, postavul s-a întins prin tot depozitul, și mai departe, în stradă... I se face frică. Scoate un țipăt și se trezește... Pendula bate de patru ori.

XVIII

A doua zi, Anna Serafimovna, singură, fără Liubașa, urca scara de marmoră a Cercului nobilimii.

Îi plăcea să iasă singură și nu lua niciodată cu ea un lacheu la teatru. Numai la concertele Societății muzicale o însoțea un om, într-o livrea neagră, modestă, aducînd mai mult a palton decît a livrea. În primul vestibul, unde deschideau ușa pompierii, trăgea un curent năprasnic. În vestibulul mare se înșirau lacheii cu blănurile. Toate doamnele își scoteau haina în capul scării. Culorile dominante ale rochiilor erau albul și albastrul. Pe postavul roșu al scării urcau legănîndu-se siluete lungi de femei, strînse în talie, tîrînd după ele trenurile și săltîndu-le cu o mîină. Pe palier, în fața oglinzii mari, cîteva doamne își aranjau părul. De-o parte și de alta a oglinzii se foiau niște tineri în frac, din care doi cu cravate albe la gît. Își puneau mînușile. La acest concert venise toată Moscova. Programul cuprindea concertul unei cîntărețe din Milano și execuția în primă audiere a unei noi lucrări a lui Ceaikovski.

Leul de marmoră se privea în oglindă. Capul lui și scutul heraldic dădeau scării un stil solemn. Tavanul cu ornamente de ștuc n-a apucat însă să se înnegrească. Pe palierul de sus, aplicile aveau aprinse toate brațele. Acolo, lângă balustrada de marmoră, stăteau în așteptare bărbații, aplecați peste balustradă. Pe un scaun ședea un comisar de poliție, care discuta cu un ins slăbănog, galben la față, cu părul negru, îmbrăcat într-un surtuc, semănînd a intendent.

Anna Serafimovna se opri pe primul palier, dinaintea oglinzii, și așteptă puțin să plece unele din doamnele aflate aici. O vreme privi în josul scării. Stătea lângă balustradă, în locul unde ea cotește în sus pe lângă leu. Vedea toată foiala din vestibul și mai la stînga, în dosul arcadelor, unde își dădeau hainele la păstrare cei veniți fără servitori. De-acolo răsăreau mereu niște lachei jerpeliți și murdari, angajați cu ziua, care își ofereau serviciile trăgînd de spectatori și vîrîndu-le sub nas jetoanele cu numere de la garderobă. Pe masa garderobei se îngrămădeau șubele și paltoanele, galoșii erau vîrîți în niște săculețe de pînză, și toate acestea dispăreau în boxele din adîncul încăperii. Publicul sosea mereu. Era de față „toată Moscova“... Intraseră deja peste două mii de oameni. De pe palierul unde se oprise Anna Serafimovna, scara și cele două vestibuluri, cu doamnele și bărbații care urcau, cu îmbulzeala din dosul arcadelor, cu mulțimea de lachei încărcăți de boccele, păreau un singur corp, un uriaș vierme pestriț ce se sucea în toate părțile... Aceasta era Moscova, „lumea bună“, care venea aici în fiecare sîmbătă. Anna Serafimovna nu cunoștea mai pe nimeni, afară de marile familii de comercianți... Toți aceștia pe care îi vedea aici erau aristocrați... De ce nu dă și ea recepții? Cine o împiedică? Trebuie să trăiască în văzul lumii! Societatea ei, societatea comercianților, n-o atrage. În această societate se plictisește de-i vine rău.

Anna Serafimovna se apropie de oglindă.

În fața oglinzii se învîrtiseră pînă adineaori două domnișoare, una într-o rochie de un roșu-aprins, cealaltă într-o rochie de culoarea piersicei, amîndouă strînse în talie, cu corsaje lungi, cu flori pe ele, ca și cînd ar fi venit la un bal. Conversația lor în franțuzește o irita... Poate erau niște fiice de negustori, că azi nu le mai deosebești... Purtau niște rochii scumpe, cusute probabil de Josefina sau de Luiza de pe Tverskaia. Anna Serafimovna era mulțumită de rochia ei, albă cum e frișca, de o croială sobră, cu mînecele dantelate. Numai că nu și-a pus nasturii de brilliant, niște nasturi mari, valorînd fiecare cîte două mii de ruble... Nu-i plăceau lucrurile pe care le avea pentru că i le-a dăruit cîndva Viktor Mironîci... Din cele cumpărate de ea avea puține, dar toate erau de mare valoare.

În oglindă se vede pe ea, și, în spate, scara în jos și în sus. Simte atmosfera festivă și îi e puțin teamă, ca întotdeauna când iese în lume. Dar în rochia asta e la largul ei, mănușile stau și ele perfect, încheiate la șase nasturi, ochii i s-au luminat, cu toate că a dormit prost, de sub poala dantelată a rochiei se văd pantofii de mătase și ciorapii ajurați. Niciodată nu s-a găsit atât de elegantă. Parcă s-a degajat de tot ce o împovăra, de tot ce puneă asupra-i pecetea negustorimii. S-a cercetat în oglindă repede, în câteva secunde, și-a aranjat părul, și-a îndreptat ceva la piept, a scos biletul din buzunarul ascuns între faldurile rochiei și a pornit să urce cu pași ușori... Ochii i se desfată, dar surprinde nu pentru prima oară mirosul acela de cizme... Și cu cât se apropie de intrarea în prima sală, cu atât mirosul devine mai puternic. Acest miros provine de la controlorii de bilete, îmbrăcați în sibirici. E un miros pe care ea îl cunoaște foarte bine. Lucrătorii ei poartă și cizme din astea. Întinde unuia din controlori abonamentul. Are abonament cu loc numerotat, dar ea nu merge în sala mare; ar fi bine dacă ar găsi un loc mai în față dincolo de salonul cu arcade, unde e mai slab luminat. Probabil că va găsi. Mai e un sfert de oră pînă la începere.

XIX

La intrarea în cea de-a doua sală, o sală lungă, în dreapta stătea o masă la care se vindeau programe. Bilete nu se vindeau aici. În sala aceasta, prin care se urca la balcon, stăteau grupuri de bărbați, doamnele numai treceau pe-aici sau se opreau dinaintea oglinzii. Dar în camera următoare, salonul cu arcade care ducea în sala mare, la peretele din stînga doamnele se așezaseră deja pe canapele și în fotolii. Erau îmbrăcate în rochi de culoare deschisă, decoltate, cu flori în piept.

Anna Serafimovna le privi cu coada ochiului. Cunoștea pe trei din aceste doamne și le știa și numele... Una, îmbrăcată în catifea, cu gîtul gros și roșu, era soția unui funcționar de la căile ferate, alta era măritată cu cineva de la tribunal, cea de-a treia era o văduvă sau o „divorțată” din provincie.

Aceasta din urmă putea fi văzută peste tot, mereu gătită, din ce-o fi trăind — Dumnezeu știe !... Tustrele o cercoară cu privirea pe Stanițina. N-ar fi vrut să treacă pe lângă ele, dar altfel nu se putea. Fiecare din doamnele acestea cunoștea aventurile galante ale lui Viktor Mironîci... Dar nici una, vezi bine, n-ar fi spus o vorbă bună despre ea : „Ia o negustoreasă, o cumătră, vorbește ca un neam prost, nu-i trebuia lui așa nevastă“. Au s-o măsoare din cap pînă-n picioare : „O zgîrie-brînză. Rochia asta a ei nu face mai mult de trei sute de ruble. Se teme să-și pună briliantele, ca nu cumva să le piardă“...

Annei Serafimovna i se aprinseră obraji... Luți pasul și ajunse la una din arcade, unde se îmbulziseră atîți bărbați, încît cu greu puteai răzbi în sala mare. Lustrele nu aveau aprinse toate lumînările. Lumina se destrăma în pîcla dintre coloane. Din balcon se vedeau două rînduri de capete, gîturi, mîneci, cîte-un bust... Toate acestea se mistuiau în umbra peretelui cu geamuri semicirculare. În dosul coloanelor, jos, se înșiruiau pe canapele doamnele obișnuite ale concertelor, venite devreme, numărul lor sporind mai aproape de estrada din fața salonului rotund.

Anna Serafimovna privi în sala mare în direcția estradei, dar numai decît se trase înapoi. În salon, în cele patru rînduri de fotolii așezate în lungul coloanelor, pe canapelele mari și pe toată lungimea peretelui dimpotrivă stăruia un zumzăit stăpînit de glasuri femeiești. Nu se vedeau aproape de loc rochii de culoare închisă... Publicul de-aici asculta muzica numai la începutul concertului, fără a conțeni conversația. Era un salon anexat la sala de concert... Cu neputință să te lași transportat ascultînd o simfonie. Anna Serafimovna, deși nu se socotea prea pricepută în ale muzicii, nu agrea salonul acesta.

Trecu mai departe într-o cameră ceva mai scurtă, aproape fără nici un mobilier, slab luminată. Sub peretele din stînga și lângă cornișă stăteau cîteva fotolii. Se așeză aici, într-un colț, astfel încît stătea în umbră, dar putea să-i vadă pe toți. Era locul ei preferat. Aici era răcoare, putea să stea în voie, să închidă ochii cînd îi plăcea ceva ; orchestra se auzea mai puțin deslușit, dar și mai puțin strident. Sunetele ei, însă, acopereau oricum rumoarea conversațiilor... În orice caz, cine ar fi dorit, putea s-o găsească lesne aici...

Iată că se apropie un domn chel, cu zîmbetul pe față, îmbrăcat într-un surtuc negru. Ar vrea să se ascundă de el, fiindcă va veni negreșit la ea și va începe să-i spună amabilități dulcege. N-are nevoie nici de husarul acela mititel, în pantaloni bufanți roșii și cu dolman albastru... Husarul nostru îi știe pe toți, el trece de la o doamnă la alta, poartă breton ca Mitea, băiatul ei, și se șușotește cu toată lumea. Dar iată și cîteva perechi... Le-a observat de mult. Mai bine să nu se uite la ele ! Ce-i treaba ei ?... Parcă le-ar invidia. Chiar că și are de ce ! Mai mare rușinea, zău, să te dai așa în spectacol cu amantul !

Orchestra atacă primele acorduri. Era Simfonia în Do minor de Beethoven. Anna Serafimovna n-ar fi putut s-o descifreze la pian. Cunoștea slab notele, n-a fost o bună muzicantă niciodată, nici chiar la pension, dar îi plăcea anume simfonia aceasta, o ascultase poate de zeci de ori, ar fi putut s-o descrie după senzațiile pe care le încerca. Știa că o mică frază din cîteva note se va repeta în diferite moduri, și într-un fel, și într-altul, mai impetuos, mai plastic, mai complex, pentru a reveni apoi la simplitatea de la început. Nu putea înțelege cu nici un chip cum de e cu puțință să crezi ceva mare, vast, tulburător, puternic, din cîteva note, dintr-o exclamație sau din mai știu eu ce, ca și cînd cineva ar lovi cu un bețișor sau cu degetul în geam... Aștepta și *andante*-ul violoncelului. N-ar fi găsit cuvinte ca să spună de ce melodia aceasta avea ceva care se îngemăna cu elanurile ei sufletești, dar era absolut convinsă că e așa. Apoi, spre final, se va stîmni ceva ca un vîrtej : un om puternic și pătimaș îi cheamă pe toți să fie de față la trimful lui...

XX

Paltusov a venit spre sfîrșitul primei părți a concertului. Se opri la intrarea în salonul cu arcade. Afluența de public i se păru extraordinară. Oriunde se uita, vedea toalete și iar toalete, brațe dezgolite pînă sus sau pe jumătate, flori. E drept că aici se afla „toată Moscova“, și cea care se preface că iubește muzica, și cea care nu mai știe unde să se arate în

lume. El spunea de mult că Societatea muzicală s-a transformat într-o expoziție de toalete și de fete de măritat, într-un fel de Galerie Golofteev de seară, unde oamenii vin să se cerceze prin lornioane, să se șușotească prin colțuri, să vorbească în gura mare în mijlocul concertului, să caște, să se întâlnească cu cunoștințele lor la plecare. E un oraș mare, o societate mare, și când o vezi așa grămadă, îți miroase a bani și toți prind chef de viață...

Ochii lui o căutau pe Anna Serafimovna. Își aminti că a văzut-o puțin mai înainte într-o sală retrasă, în dosul unei cornișe... În sala mare n-o va căuta, pentru că acolo nu e cu siguranță. Până la pauză rămase lângă prima arcadă, în spatele unui șir lung de bărbați foarte spilcuiți. O salută pe o doctorița drăguță, într-o rochie roz de mătase, apoi pe o altă femeie drăguță, soția unui avocat, examinează două evreice cu profilul fin și cu pieptul grozav de strâns, și trei domnișoare în rochii de cașmir cu guler înalt, care parcă ședeau într-o baie de lapte.

Când dădu să treacă prin salon, îl opri un tânăr deșirat, îmbrăcat în frac, tras la față, cu obraji rumeni și barbă blondă.

— A, doctore ! exclamă Paltusov, strângându-i mâna. Credeam că ești la Paris.

— Toată iarna stau aici, răspunse doctorul cu un zîmbet acru.

— Tot cu bolile de femei ?

— Ba bine că nu.

— Îți faci de lucru cu prințesele bătrîne ?

Doctorul ridică din umeri și rîse.

— Succes ! îi ură Paltusov și porni mai departe.

Doctorul a stat cîndva în Tebaida, pe Sretenka, dar imediat după absolvirea facultății a plecat cu o familie de boieri, în calitate de medic curant, la Paris, apoi a stat o iarnă în Italia, și de-atunci s-a aciuat pe lângă niște prințese sfrijite, bogate și bătrîne. Ca individ și dată fiind reputația pe care o avea, Paltusov nu-l agreea de loc.

După teoria lui Paltusov, era îngăduit să cauți a câștiga simpatia femeilor, dar neapărat să fie tinere, și dacă nu sînt frumoase, atunci să-ți faci relații prin mijlocirea lor, să profiți de încrederea pe care ți-o acordă, dar în nici un caz să nu acționezi prin ele asupra bărbaților lor și să nu le faci

curte din calcul atunci cînd sînt bătrîne, ba încă dispuse să te îndrăgească. Doctorul nu corespundea unui astfel de program.

— A, Paltusov, scumpule ! îl strigă din spate o voce blîndă și cam groasă de femeie.

Întoarse capul. Întîlni doi ochi negri catifelati, care-l priveau jucăuși și veseli. O doamnă frumoasă și impunătoare, cu pieptul bogat, de vreo treizeci de ani, cu părul negru, îmbrăcată într-o rochie elegantă, multicoloră, îi întinse mîna albă, dezgolită pînă la umăr, strînsă într-o mînușă de antilopă. Capul ei, încununat de reflexele părului negru, dinții albi, gîtul de albeața laptelui, gura cu buzele de un roșu aprins îi luară ochii lui Paltusov. La piept avea prinsă o broșă cu briliante.

— Ludmila Petrovna !

— Vezi cine-mi ești ? N-ai mai dat pe la noi de o jumătate de an !

— Îmi cer iertare ! N-am nici o scuză...

Era o veche cunoștință, Ludmila Petrovna Rogojina. El frecventase casa tatălui ei pe cînd era încă ofițer, îi citea cărți, îi făcuse puțin curte. De pe-atunci ea făgăduia să devină o femeie superbă. Fiică a unui comerciant modest, s-a măritat cu un fabricant milionar.

De după umărul ei zîmbea soțul. Era un bărbat spălăcit, scund, cu obraji rumeni și bucălați, cu un fel de mușchi pe cap în loc de păr, cu un început de burtică, îmbrăcat în frac și cu cravată albă la gît. Ținea în mînă capa bleu-argintie a neveste-si.

— Artamon Lukici, respectele mele ! îl salută Paltusov și-i făcu semn cu mîna.

Individul dădu de cîteva ori din capul lui blond, cu tîmplele turtite și pomădate.

— Îmi cer iertare, repetă Paltusov și își plecă capul spre umărul Ludmilei Petrovna.

— Bestia aia a plecat ? îi șopti ea la ureche.

— Care bestie ? rîse el.

— Aia ! Netiha !... Maimuța !... Mortăciunea !... Îi fi aghiotantul ei ?

— Încetează !

— Ei hai, hai ! Știu tot ! Las' că te iartă Dumnezeu.

Uite ce, scumpule, să poștești la mine în săptămîna de lăsata secului, miercuri. Bal mare! Ai ocazia să pescuiești o logodnică!... Au să fie și fete de soi. Să-ți lingi degetele...

— Bine!

— Bagă de seamă, să nu mă trișezi.

Rogojina îi strînse mîna și se depărtă grațios. Soțul repetă gestul neveste-si și adăugă cu o voce dulceagă de tenor:

— Vezi să n-o trișezi! Ha-ha-ha! Pe miercuri.

XXI

Din colțul ei, Anna Serafimovna l-a văzut pe Paltusov intrînd, a văzut cu cine s-a salutat, cu cine a schimbat cîteva cuvinte. Rogojina i se păru în seara asta deosebit de frumoasă. Fuseseră cîndva prietene și se tutuiau și azi. Anna Serafimovna o vizita rar. Casa aceea prea era „vînturătecă”, cum spunea ea.

Cînd Rogojina îi strînse mîna lui Paltusov, iar apoi îi spuse ceva la ureche, pe Anna Serafimovna o trecură toate nădușile... Își făcu vînt cu evantaiul.

— Uite unde erai! auzi vocea lui Paltusov.

El se așeză imediat alături.

— Acum ai venit? Întrebă ea cu alt ton decît ar fi vrut.

— Înainte de pauză.

Stanițina i se păru în seara asta mai doamnă ca oricînd. Prețuia la ea puritatea tipului ei de rusoaică neaoșă. Așa sprîncene și chiar așa ochi nu avea nimeni în salonul acesta. Trupul ei își păstrase grația feciorelnică. Se simțea la ea pasiunea femeii care n-a cunoscut nici iubirea conjugală, nici desfătărilor neîngăduite.

— La Rogojina e mare bal de lăsata secului, spuse Paltusov. Mergi?

— Nu m-a invitat.

— Te invită sigur. Să mergi! stăruie el.

— Și dumneata? O să mergi, nu?

— O să merg.

— Știi, Andrei Dmitrici, urmă Stanițina, nu prea-mi vine la îndemînă...

Era pentru prima oară cînd făcea o astfel de mărturisire unui străin.

— Ah, lasă astea ! obiectă Paltusov. La ce bun să faci pe victima ?

— Nu fac pe victima, Andrei Dmitrici, protestă ea, împreunîndu-și sprîncenele.

— Ba faci repetă Paltusov cu foc, dar cu o intonația prietenească în glas. De ce să-ți refuzi totul ? Pentru că soțul dumitale...

Ea îl opri cu o privire.

— Uite că tac... Dar te rog să nu renunți la balul de la Rogojina. Mîna lui se întinse spre ea. Dansăm, mîncăm ceva, bem șampanie. Cadrilul să mi-l acorzi de pe acum.

Paltusov nu-i mai vorbise niciodată cu atîta pasiune și sinceritate.

— Nu știu... rochia...

— Ah, Dumnezeuule !

— Trebuie să fac economie, urmă ea pe un ton glumeț.

— Iarna asta n-ai fost probabil la nici un bal ?

— Nu, n-am fost.

— Atunci poți să-ți permiți o cheltuială măcar de vreo cinci sute de ruble.

— Nu-i suficient ! zise Anna Serafimovna, socotind pe loc cît ar trebui s-o coste rochia.

Paltusov izbucni în rîs.

— Și apoi nici nu se poate, adăugă ea pe același ton aferat.

— De ce ? Trebuie să susții firma ?

— Dar dumneata cum credeai, Andrei Dmitrievici ? Aștia îmi pun la socoteală fiecare danteluță... Fără o mie de ruble nu-i chip.

— Nu te zgîrci ! Gîndește-te că acum toate fabricile merg bine. Vama să trăiască ! Ila spune, cîte procente ai scos la bîlciul de la Nijni ?

Răseră amîndoi de acest schimb de cuvinte.

În salon conteni foiala, o dată cu vuietul vocilor. Începuse să cînte orchestra. Paltusov și Stanițina amuțiră și ei. El rămase în spatele Annei Serafimovna.

Cineva executa un concert pentru pian și orchestră. Era o muzică de loc captivantă. În acordurile fortissime, Anna Serafimovna se gîdea cum să se îmbrace pentru vizita la

Rogojini. Mîine chiar va merge la Jozefina. Și dacă ea are prea mult de lucru, se va duce la Minangois... Și-ar dori ceva mai șic. Ce rost are, la urma urmei, să se restrîngă din pricină că Viktor Mironâci și-a pierdut orice rușine cu tot felul de franțuzoaice „tîcăloase“ și „nerușinate“ ? Și apoi e folositor într-adevăr și pentru firmă. Toată lumea o să vadă că are pe ea o rochie care a costat o mie de ruble ! Ori lumea o cunoaște ca pe o femeie econoamă...

De mult nu s-a mai gîndit cu atîta ardoare tinerească la o rochie ! O să-și facă o rochie bleu. Ce-ar fi s-o garnisească cu lamé argintiu ? Nu, seamănă cu un costum de operă. Acum sînt la modă perlele ; n-o să-și garnisească rochia cu perle false, iar de cele veritabile îi pare rău să-i fie smulse în timpul dansului, călcate în picioare... Trebuie altceva... Găsește ea croitoreasa ceva... Dacă nici Minangois nu poate să i-o facă în patru zile, se duce la Șumskaja sau la Luiza...

Acum ține mult să meargă la acest bal... O roagă Paltusov. La bal, în frac negru și cu cravată albă, el e cel mai prezentabil bărbat. Are tocmai statura potrivită care i se cere unui bărbat tînăr la o serată, la dans, la orice reuniune. Sînt aici tot felul de bărbați, dar nimeni nu are prestața lui. Ba un „avocățel“, își zise, ba un funcționar, ba te miri ce plevușcă. Și-au pus fracurile pe ei și își dau ifose, dar altceva nu-i nimic de capul lor decît că poartă veste de la Bourghes și pantofi de lac de la Pyron.

Acum Anna Serafimovna nu mai resimte nici o jenă că stă alături de Paltusov într-un colț slab luminat, sub privirile tuturor bîrfitoarelor...

XXII

- Anna Serafimovna, îi șopti la ureche Paltusov. Stanițina întoarse capul.
- Nu prea îți place concertul, nu ?
- Nu.
- Putem sta de vorbă ?

În loc de răspuns, ea se lăsă pe spate. Acum putea fi văzută numai de cei care stăteau la perete și în ultimul rînd

de scaune, pe cînd Paltusov dispăruse cu totul în spatele fotoliului ei.

— Vrei să-mi spui adevărul adevărat ? o întrebă el, aplecîndu-se spre ceafa ei.

— Nu-mi place să mint.

— De ce, ieri, la teatru, ai făcut aluzie la relațiile mele cu Maria Orestovna ?

Anna Serafimovna roși ușor.

— Ai făcut sau nu aluzie ? stăruie Paltusov

— Și ?

— Acesta nu e un răspuns !

— Te-a supărat ?

— Nu, zise Paltusov, așa nu se poate vorbi, Anna Serafimovna. De altfel, aici nici nu e locul potrivit... Aș vrea numai să te încredințez că nu au existat nici un fel de relații deosebite și nici nu pot să existe... Mă crezi ?

Ea îi vedea fața numai pe jumătate... I se păru că a pălit puțin... Vocea lui avea inflexiuni de sinceritate. Gîndindu-se la asta, o străbătu un fior.

— Te cred, Andrei Dmitrievici.

Cuvintele acestea îi amintiră subit de scena văzută la teatru... O fată de treabă, fiica unui negustor, i se încredințase omului pe care l-a îndrăgit... Dar omul acesta e un hoț, e în pragul unui dezastru financiar și are nevoie de zestrea ei. O joacă pe degete, i-a dat o întîlnire la fîntînă. E un moment liric sub clar de lună. Și proasta aceea i-a spus exact aceleași cuvinte : „Te cred“. Iar „pungașul“ acela vorbea cu o voce afectată ; după felul cum era machiat, actorul cu pricina semăna grozav cu Paltusov.

— Mai mult nici nu-mi trebuie să știu, auzi în preajmă vocea lui.

Încearcă să se justifice ? Așadar s-a simțit vizat. Ea n-a vrut să-l supere, ieri pur și simplu a luat-o gura pe dinainte. Cîte nu vorbește lumea ! Maria Orestovna e o femeie subțire, are o educație cu totul aristocratică... N-ar fi fost de loc de mirare dacă se întîmpla „ceva“ între ei. Dar e greu de crezut. Uite, ea a plecat în străinătate, după cît se aude pentru o jumătate de an. Să vrea el să se pricopsească cu banii ei ?... Nu ! De ce l-ar bănuie ?... E urît !

— Te cred, mai spuse o dată Anna Serafimovna și își ridică genele stufoase, privindu-l din profil.

„Atîta mai lipsea să nu crezi !” își zise Paltusov.

În clipa aceea el simțea cum între dînsul și toată lumea asta pe care o vedea dinaintea ochilor se căsca o întreagă prăpastie. El, bunăoară, nu are încredere în nici unul din filifizonii aceștia. Oricare în locul lui ar trage din prietenia cu Netova, din slăbiciunea ei pentru el foloase cît se poate de substanțiale... Toți în jur înhață ce pot, fură, săvîrșesc fraude, ajung chiar să nu mai deosebească ce e al lor de ce e al altuia. Acum, cînd a intrat în lumea oamenilor de afaceri, el vede pe ce se întemeiază oricare din afacerile acestea rusești. Numai în unele familii de negustori mai află cîntecul, o cîntec de om gospodăru, dar și de stăpîn autoritar... O femeie ca Anna Serafimovna merită tot respectul. Dar și ea trebuie să-l stimeze pe dînsul, să-l pună „la loc de cîntec” numai pentru felul cum o tratează el ca femeie. Oare altul în locul lui n-ar fi căutat numaidecît să se „aciuiască” după ce ea a rămas văduvă „veselă” ?... Păi aici miroase a milioane. Să-l înlăture pe Viktor Mironîci, să-l facă să dea divorț, să-i ofere o filodormă... E o femeie tînără, nu mai în vîrstă ca el, frumoasă, pricepută, cu caracter. Ori el n-a mai fost pe la ea de două luni. Nu-i trebuie lui bani de la femeie. Își croiește el singur drum. Cum, deci, să nu-l creadă ea și să nu-l respecte ? Și o să-l respecte încă și mai mult. Și dacă o să vrea, o să-i încredințeze și afacerile ei, la fel ca Netova, pe care el ar putea s-o lase fără o lețcaie dacă ar vrea.

Ochii lui Paltusov alergau de la un bărbat la altul.

„Toți niște pungăși !” spuneau ochii aceștia. Nimeni nu are măcar mîndria aceea a omului de afaceri fără de care nu mai există nici o deosebire între un om care face cîstigate și un escroc.

— Mă crezi ? întrebă el după o pauză. Îți mulțumesc pentru vorba asta bună.

Ea îi zîmbi discret. Concertul pentru pian s-a încheiat într-o furtună de aplauze. Acum le venea mai la îndemînă să vorbească, dar ei rămaseră nu știu de ce tăcuți. După pauză își făcu apariția pe estradă mult așteptata cîntăreață din străinătate, o soprană. Se făcu mai liniște și în salonul de conversație. Cîntăreața a executat două piese. Publicul a aplaudat-o, dar cu măsură. Nu plăcuse.

— Ce mare lucru ! spuse tare cineva în salon.

Cîteva doamne schimbă priviri între ele.

Mai rămîneau două numere din partea a doua a programului, dar publicul începuse să plece. În camerele laterale și mai ales în salon se ridicau doamnele, împingînd soaunele cu zgomot, bărbații tropoteau cu tocurile. Din sala mare începu de asemenea să iasă lumea. Era greu să mai ascuți ceva. Dar Anna Serafimovna rămase pînă la capăt.

Paltusov îi oferi brațul. Era pentru prima oară cînd mergea cu el la braț de față cu atîta lume, în prezența întregii Moscove „onorabile“. Face oare bine? Deocamdată n-a întîlnit nici o cunoștință. Dar mulți o cunosc din vedere. La brațul lui, mersul e ușor, sînt de aceeași statură. Cu Viktor Mironîci nu putea suferi să iasă nici în primul an de căsătorie, nici în al doilea, iar mai tîrziu n-a mai ieșit nici el aproape nicăieri cu ea...

Îată-i în camera ale cărei uși laterale duc la balcon și în salonul rotund. Deodată a năvălit lumea. De la balcon coborau doamne și domnișoare în toalete simple, în rochii negre de lînă, femei bătrîne, cucoane în vîrstă, cu bonete în cap, liceeni, fete, copii.

— Uite ce fete drăguțe! îi arată Paltusov două fete care se opriseră dinaintea uneia din oglinzi.

Erau, se pare, surori. Una, înaltă, lungă în talie, era îmbrăcată într-o bluză de catifea, garnisită cu dantele. Cea laltă, mai scundă, purta o rochie zmeurie, cu nasturi albi. Amîndouă erau brunete. Cea înaltă avea obrații și urechile roșii. De sub sprîncenele dese, ochii scăpărau scînteii. Fata mai scundă purta bucle scurte în loc de concii. Avea linia nasului frîntă, jucăușă. Ochii ei mici scînteiau. Mijlocul îi era cuprins de o cingătoare.

— Cine sînt? întrebă Anna Serafimovna.

— Nu știu cum le cheamă, dar le văd întotdeauna la concertele și la Teatrul Mare, răspunse Paltusov.

Lîngă cele două brunete veniră trei bărbați: un ofițer bondoc, cu guler roșu, un blond nervos, cu barba tunsă scurt, îmbrăcat într-un surtuc lung, cu cravată albă, cum era moda la Moscova, și un fante negricios, în frac, cu pantofi de antilopă, părăind a fi un străin.

Fata cea mai înaltă intră în vorbă cu ofițerul. Ochiul lui jucau acum și mai iute. Cealaltă îi zîmbea blondului.

— Zice lumea că nu sînt mirese, glumi Anna Serafimovna, dar unde te uiți, vezi numai fete frumoase.

— Drăguțe ! își dădu cu părerea Paltusov.

— De ce nu te căsătorești ?

— Nu e încă momentul.

— Nu sînt o pețitoare și n-am de gînd să pețesc pe nimeni, adăugă ea. De altfel, nici să nu te însori, Andrei Dmitrievici. Pentru asta trebuie să ai talent.

Pronunță cuvîntul „talent” într-un fel aparte, ca la Moscova, ceea ce lui îi plăcu.

— Dumnezeuule ! îi șopti ea deodată. Nu-i chip să scapi de moșneagul ăsta !

O observase domnul acela chel pe care ea îl văzuse la venire. După ce se opri în dreptul celor două brunete, căror le strînse îndelung mîinile, plecîndu-și tot corpul înainte și mijindu-și ochii mici, domnul chel se apropie de Anna Serafimovna și schiță un gest ca și cînd ar fi vrut să-i sărute mîna.

— Anna Serafimovna, zise el cu o voce dulceagă, închi-zîndu-și complet ochii, sănătoasă ? Viktor Mironîci ce mai face ?

De fiecare dată o întreba unul și același lucru : cum stă cu sănătatea și ce mai face Viktor Mironîci.

— Mulțumesc, bine, răspunse ea pe un ton sec și-i strînse ușor mîna lui Paltusov, dîndu-i de înțeles că îl roagă s-o ducă de-aici.

Trecură în sala următoare, din fața palierului. Aici ședeau pe scaune grupuri de doamne, răcorindu-se după căldura de la balcon și din sala mare. Spectatorii se împrăștiu anevoie. Numai jumătate din public coborîse, cealaltă jumătate aștepta și „făcea conversație”. Toți aveau chef de vorbă.

Bărbații alergau de la un grup la altul.

— Vrei să stai puțin jos ? întreabă Paltusov.

— Nu. Aici e prea la vedere.

— Tot ți-e teamă ?

— Ah, Andrei Dmitrici, zise ea mai mult în șoaptă, greu ai să scoți dumneata negustoreasa din mine.

— Dar nici nu e nevoie.

— Oare ? lăasă ea să-i scape.

Și rîse destul de tare. Între timp ieșiseră pe palier. Paltusov în dreapta, mai la o parte.

— Trebuie să mai așteptăm puțin, zise, arătîndu-i mulțimea.

XXIV

— Annușka, bună seara ! o salută Rogojina pe Anna Serafimovna și se opri dinaintea celor doi.

Soțul îi puse pe umeri capa bleu, după care o salută pe Stanițina cu o reverență adîncă.

Rogojina îi făcu cu ochiul lui Paltusov. Anna Serafimovna surprinse privirea aceasta, care părea să spună : „Ia te uită cine-mi ești !” și se indispuse. Trase puțin brațul de care o ținea Paltusov.

— Bună seara, zise cu un ton grav.

— Te-am căutat în toată sala... De ce nu stai pe locul tău, ai ?

— Nu-mi place... E prea cald și e aproape de orchestră.

— Uite ce, scumpo... Miercuri în săptămîna de lăsată secului dau un bal... Pe tine nici n-ar trebui să te invit... Te-ai dat la fund. Ca și dumnealui, de altfel. Se tot ascunde nu știu pe unde. Rogojina îi făcu din nou cu ochiul lui Paltusov. Vino, dragă. O să fie toată crema... Fără mămici... Numai femei drăguțe... Iar care stau prost cu asta — și își duse mîna la față — numai din cele sus-puse.

— Așa?... rosti din vîrful buzelor Anna Serafimovna. Tonul cu care vorbea Rogojina o agasa.

— Vii ?

— Sînt o proastă dansatoare... dădu să spună Stanițina.

— Nu, nu, interveni soțul, nu se poate ! Bine zice Ludmila. Or să fie numai femei drăguțe. Dumneata nu poți să refuzi.

— Nu te amesteca ! îl repezi nevastă-sa.

Stanițina roși.

De grupul lor se apropie un general. Avea părul alb și purta eghileți de aur. Toată seara o copleșise cu amabilități pe Rogojina.

— A ! exclamă el, adresându-i-se ei. O, văd aici un salon...

— *Esprit d'escalier...*¹

— Deci ai să vii, prințe ? se întoarce Rogojina spre general, apucându-l de mîncă.

— Negreșit...

— La revedere ! o salută Rogojina pe Anna Serafimovna. Să mergem, prințe !

Și, zicînd acestea, îl trase pe moșneag după ea.

— Ludmila asta a mea e tare energică ! observă Paltusov.

— A dumitale ? întrebă Anna Serafimovna.

— O cunosc de cînd era domnișoară... O vreme chiar ne-am tutuit.

— Ea se tutuiește numaidecît... Dumneata cum crezi, Andrei Dmitrici, e bine să fii așa ca ea ?

— În ce sens ?

— Să te porți așa cu toată lumea ?

— După cum vezi, e bine... Toți vin la ea... O să fie toată Moscova... Ai să vezi. Numai dumneata... te rog să vii.

— Am să vin, spuse ea abia auzit, mijindu-și ochii.

Paltusov o conduse pînă jos, îl găsi pe lacheul ei și o ajută să-și pună blana. Cu basmaua albă de lînă pe cap, Anna Serafimovna era și mai frumoasă. Paltusov o sorbea din ochi.

— Și Tasia dumitale ? întrebă ea la ușa celui de-al doilea vestibul. Cînd vine la mine ?

— Poimîine.

— O aștept.

Îl mai salută o dată cu o ușoară înclinare a capului și ieși, înfășurîndu-se în blana din vulpi polare.

Îmbulzeala de la garderobă nu contenise încă. Pe ușă răbufnea aerul rece de afară. Paltusov hotărî să urce din nou sus.

De pe palierul unde se afla oglinda, îl văzu sus, lîngă balustradă, pe Netov. Evlampi Grigorievici stătea aplecat pe balustradă și se uita în jos. Fața lui îl uimi pe Paltusov. Nu-l mai întîlnise de mai bine de o săptămînă. Ultima oară cînd se văzuseră, Netov era tulburat, vorbea mereu de niște „tră-

¹ Expresie cu sensul : a-ți veni în minte prea tîrziu (pe scară) ceea ce se cuvenea spus la momentul oportun. (Fr.)

dători“, l-a rugat să asculte un articol scris de el pentru a fi tipărit în broșura în care își expunea „principiile“. Omul acesta îi stârnea mila. Era foarte lesne să pună mîna pe el, dar parcă nu-l lăsa conștiința s-o facă. Pe de altă parte nu trebuia să-l lase să-i scape.

Netov coborî pe palier. Mergea cu o privire rătăcită, cu pălăria dată pe ceafă. Avea o înfățișare caraghioasă.

— Evlampi Grigorievici ! îl strigă Paltusov.

— A-a !... Dumneata erai ?

Părea să-l fi recunoscut cu greu pe Paltusov, dar numai-decît se apropie de el, îi luă mîna și-l trase într-un colț.

— Cînd vii la mine ? îi șopti cu un aer misterios.

— Cînd dorești, răspunse Paltusov, privindu-l întrebător.

— Te aștept !... Vino o dată la masă ! Vino, că sînt singur !

Și cobori repede scările, fără să-și ia rămas bun.

„O să se scrîntească“, își zise Paltusov și nu-l urmă. Rămase vreo trei minute locului, rezemat de soclul leului. Prin fața lui trecură cele două surori brunete, urmate de cavalerii lor.

Apoi porni și el spre ieșire.

XXV

— Andrei Dmitrici ! *Monsieur* Paltusov ! îl strigă cineva din urmă pe palier.

Era misitul acela neamț cu care vorbise la restaurantul „Slavianski Bazar“ din partea lui Kalakușki.

Karlușa era îmbrăcat ca de bal. De la concert mergea în Maroseika, la sărbătoarea nunții de argint a unor comercianți nemți milionari.

— O clipă vă rog !

Se apropie de Paltusov și-i șopti la ureche :

— Știi că Serghei Stepanovici a dat faliment ? !

— Ce vorbești ? ! exclamă Paltusov, oprindu-se locului. Dar numai-decît se gîndi : „Era și de așteptat“.

— Spune-mi, cum s-a întîmplat ? zise, luîndu-l pe misit de braț.

Urcară amîndoi pe palier.

— Cum să se întîmple? I s-au protestat polițele. N-are cu ce să plătească. Casele sînt și ele ca și pierdute.

— Și casele?

— Fără doar și poate! Mi-a spus Leonti Trofimovici, că d-aia și societatea se duce de rîpă!... Încep să regret că m-am adresat atunci lui... Dar eu n-am nici un amestec în treaba asta. Chiar nu știai nimic?

— Ba am auzit eu ceva... Știi că eu nu mă mai ocup de afacerile lui.

— Aha! Așa stau lucrurile... Vă salut! Trebuie să trec pe la Teodor¹... Mi s-a răvășit părul din cauza căldurii. Mda, a feștelit-o *herr* Kalakuțki.

— Cum ai zis?

— A feștelit-o!... Așa obișnuiește să se exprime Alexei Ivanici... Adio și n-am cuvinte...

Îi întinse rîzînd mîna lui Paltusov și coborî în fugă scările, ținînd sub brațul stîng clacul cu căptușeală albastră. În stradă, Karlușa își punea căciula de samur.

Paltusov se opri. Hotărî să meargă imediat la Kalakuțki.

Luă o birjă. Își menaja caii și nu ieșea cu ei seara. Casa lui Kalakuțki era aproape, dar birjarul mergea în trap mărunt.

Paltusov a presimțit că fostul lui patron va da faliment în scurtă vreme. Noroc că s-a despărțit de el de mai bine de două luni. Societatea în comandită n-avea, de fapt, nici o bază... Poate spre primăvară, dacă Kalakuțki ar fi reușit să atragă doi-trei „barosani“, s-ar fi putut face ceva. Dar el prea s-a împrăștiat. Paltusov își aminti de cuvîntul „ia cu japca“, pe care i-l spusese Osetrov. „Asta da om!“ își zise.

Chestiunea mirosea a ruină totală. Nu resimțea însă cine știe ce milă pentru Kalakuțki. Ba chiar îi veniră niște gînduri noi. Antreprizele fostului lui patron nu fuseseră luate toate chiar așa aiurea, la mare risc. Unele din ele erau foarte avantajoase. Ce-ar fi să preia el măcar una din cele care merită? Și apoi, Kalakuțki are trei case. Or să se vîndă pe nimica... Sînt ipotecate de multe. De altfel, au și fost construite fără nici un ban. De-ar fi protestat Kalakuțki atunci, ar fi fost acum

¹ Salon de frizerie la modă în acea vreme.

mare proprietar de case și și-ar fi plătit dobânzile bancare. I se făceau evaluări false, cu o treime peste valoarea reală. De altminteri, și acum poți ajunge proprietar în felul acesta, dar trebuie să ai oamenii tăi, sau, cu alte cuvinte — o escrocherie organizată. Acum treaba e cât se poate de curată : cumperi la licitație... Dar vezi că or să se găsească destui amatori, oameni cu bani grei. Ori el ce bani are ? Nici măcar douăzeci de mii...

Îl opri din gânduri o izbitură în șanțul din marginea străzii. Întoarse capul și strigă :

— Oprește !

Sania ajunsese dinaintea unei case uriașe, cu trei etaje și două intrări. Era una din casele lui Kalakučki și aici stătea și proprietarul.

Paltusov plăti grăbit birjarul și intră pe ușa cea mai apropiată, de lângă poarta mare prin care se vedea curtea adâncă, luminată de un felinar cu gaz, împrejmuită toată de clădiri. Amîndouă canaturile porții rămăseseră deschise.

— Serghei Stepanîci ? Îl întrebă pe portarul care îi ieșise înaintea la scară cu capul descoperit. Paltusov surprinse tulburarea de pe fața lui.

— Boierule, spuse în șoaptă portarul, un bătrînel cu părul cărunt, nu e bine...

— Cum adică nu e bine ?

— Serghei Stepanovici... își apropie gura de urechea lui Paltusov : și-a dat sufletul...

— Cînd ? întrebă Paltusov cu vocea sugrumată.

— Acum vreun ceas... A venit poliția... au trimis după judecătorul de instrucție... ori după procuror.

Kalakučki nu avea familie. Paltusov știa însă că întreținea o dansatoare solistă trecută de ani. Dansatoarea stătea în aceeași casă, într-un apartament al ei.

— Și Lukeria Semionovna ? întrebă.

— Au trimis după dînsa... E la teatru. Azi dansează. O așteptăm să vină dintr-o clipă în alta.

— A mai trăit... măcar puțin ?

— Nu... Cum și-a dus pistolul la tîmplă, numaidecît... Valetul a intrat abia mai tîrziu. Îi făcea un ceai... Cînd a intrat cu tava, l-a găsit căzut cu capul pe masă. Ședea la birou...

— Și zici că a venit poliția ?

— Da, un comisar și un vardist. Doctorul a plecat. Era de la secție... Ce să mai facă și el acum? N-a curs sînge aproape de loc... Se vede c-a nimerit drept în creier... Doamne, ce grozăvie!

Bătrînul se înfioră și își făcu cruce.

— Pofțiți! zise, arătînd cu mîna în sus pe scări.

XXVI

Locuința proprietarului se afla la etajul întîii. Paltusov cercetă vestibulul. Felinarul mat în formă de cupă, covorul prins în vergele de alamă, atingînd primul palier, oglinda mare de deasupra șemineului de marmoră, jos, ca și pereții, zugrăviți în roșu-închis, în stil antic, și ornamentați cu fresce, dădeau vestibulului un aer impunător, ce lăsa să se ghicească mîna unui constructor dibaci din rîndul nobilimii, care știa să pună totul în lumina cea mai avantajoasă. Nimic nu trăda că în dosul ușii primului apartament de pe mîna dreaptă s-a consumat ultimul act al unei drame din lumea oamenilor de afaceri.

„Era caz de pușcărie, probabil“, își zise Paltusov, urcînd încet scara cu treptele mari și largi, și cu balustrada de fontă suflată cu bronz.

Dacă n-ar fi fost caz de pușcărie, numai pentru că a sărăcit, un om ca el nu și-ar fi zburat creierii.

Sună. Îi deschise un valet, pe nume Vasili. Omul avea fața schimonosită de groază.

— Andrei Dmitrici! exclamă, buimac. Dumnezeu v-a adus!... Pofțiți!

În antreu ședea un vardist cu chivără pe cap, în manta cu guler de blană, cu ochii cîrpiți de somn. Cînd intra Paltusov, vardistul se ridică în picioare.

— Unde e? întrebă Paltusov.

— În cabinet. L-am lăsat așa cum era... Judecătorul de instrucție...

Și valetul îi spuse ceea ce auzise adineauri de la portar.

S-a trimis un om la teatru, adăugă pe un ton confidențial. Lukeria Semionovna dansează... Are azi, într-un balet nou,

chiar la sfârșit, un număr întreg. Mai devreme de unsprezece și jumătate nu vine.

Valetul era un iubitor al baletului și chiar pronunța cu ușurință astfel de expresii ca „*pas de deux*”.

În antreul luminat de o aplică, șuba de dihor a lui Kalakutski atârna alături de mantaua comisarului de poliție. Pe etajera de sub oglindă stătea o căciulă de blană și peste ea, o pereche de mănuși noi, de culoare deschisă.

— Voia să meargă la teatru, spuse valetul, ajutându-l pe Paltusov să-și scoată paltonul. Am pus și caii la trăsură... și când colo — poftim !...

Nu-și sfârși vorba. Își regreta stăpînul, cu toate că răposatul îl lua uneori la pumni. Vasili primea o simbrîie de treizeci de ruble.

Paltusov străbătu sufrageria și micul salon, amîndouă cufundate în întuneric, și se opri la ușa cabinetului, între draperiile grele. Lumina puternică a lămpii înalte de porțelan cădea pe biroul care ocupa tot mijlocul camerei spațioase, cu pereții înveliți în tapete de culoare închisă. Paltusov nu vedea corpul sinucigașului, mascat de speteaza înaltă a unui jilt din fața mesei mari, rotunde, aflate dinaintea biroului. Corpul fusese lăsat așa cum îl găsisese valetul, care tot se mai temea c-or să-l înhațe la poliție. Comisarul se așezase în dreapta biroului. Capul lui, cu părul roșcat și creț, cu nasul cîrn și cu ochelari, se profila distinct pe postavul verde al biroului în semiîntunericul din cabinet. Scria ceva. Se auzea scîrîitul peniței.

Paltusov se simți puțin intimidat, deși era un om care nu știa ce-i frica. Cînd a fost voluntar în Balcani, n-a obținut Crucea Sf. Gheorghe, dar a fost distins cu o sabie pentru vitejie. Trebuia totuși să-l vadă pe fostul său „patron”. Începuse să-l obsedeze gîndul că este foarte posibil ca pînă la urmă cariera unui nobil care avea să golească pungile negustorilor poate să se sfîrșească cu un foc de pistol ca acesta.

Intră, în sfârșit, în cabinet. Comisarul își săltă capul și îndată se ridică în picioare. Nu vedea bine de la locul său și putea să-l fi luat pe Paltusov drept judecător de instrucție sau substitut de procuror.

— Nu vă deranjați, îi spuse încet Paltusov, vedeți-vă mai departe de treabă.

Comisarul îl privi mai atent și văzu că nu era o persoană oficială.

— Ce doriți ? întrebă.

— Am trecut întâmplător pe la Serghei Stepanovici, răspunse Paltusov, fără a adăuga însă că l-a cunoscut înedea-proape pe răposat, c-a fost agent al acestuia.

— Amice ! îl strigă comisarul pe Vasili. Nu lași să intre persoanele străine !

— Am înțeles, răspunse, speriat, Vasili de după draperie.

— Am intrat pentru o clipă, spuse Paltusov, parcă cerîndu-și scuze.

Abia acum, ajuns lîngă birou, văzu deslușit corpul lui Kalakuțki. Capul îi căzuse pe brațele împreunate. Scaunul era strîns lipit de birou. Corpul se aplecase spre dreapta. La tîmpla stîngă, deasupra urechii, se vedea o găurică neagră, cu sînge închegat. Gulerul răsfrint al cămășii era stropit cu sînge în două locuri. Fața, pe care Paltusov o vedea din profil, era palidă și devenise foarte frumoasă cu nasul ei mare, mustățile lungi și barbișonul franțuzesc. Ai fi zis că mortul doarme... Era îmbrăcat într-adevăr pentru teatru, cu haină la două rînduri, tivită cu panglică, încheiată la patru nasturi. Pistolul stătea pe podea, așa cum îl găsisse Vasili.

XXVII

— L-ați lăsat așa ? îl întrebă Paltusov pe comisar, arătînd cadavrul.

— Da... Lacheul voia să-l pună pe sofa... Nu e voie. Se-supără judecătorul de instrucție. Cu siguranță că vine și procurorul. Mare minune să nu vină și generalul în persoană.

Comisarul îl privi cu înțeles pe Paltusov.

— Fiți fără grijă, zise acesta, plec imediat.

— E mai bine și pentru dumneavoastră... Nu-i nici o plăcere !... Nici noi nu mai avem trai cu sinuciderile astea. Vă rog să mă credeți... Proprietarii de camere mobilate sînt grozav de supărați. Vine omul de la gară, ia o cameră, cere un ceai... și după aia vezi că trebuie să spargi ușa. Peste

noapte face o asemenea ticăloşie. Ori bunăoară la baie, sau la hotel... Dar mai întâi se duce la muieri...

— Da ? întrebă Paltusov cu un zîmbet.

— Asta-i în primul rînd ! Ori a dormit la o prostituată, după cum rezultă din anchetă, ori o aduce la el, în zori o lasă să plece, şi dă-i cu rachiu, dă-i cu rom, iar dimineaţa — pac !... Trăim o vreme a dracului, aşa să ştii !

— Cei tineri o fac mai mult din dragoste, nu ?

— N-aş zice, răspunse comisarul, antrenîndu-se în discuţie şi luînd un aer marşial. Un student o face din sentiment... au fost şi cazuri din astea. Sau aşa, aiurea, odată îl păleşte melancolia, lasă o scrisoare în care toarnă verzi şi uscate, se plînge de toate. Cică nu există pe lumea asta dreptate, şi dumnealui, chipurile, nu poate să suporte aşa ceva... Vise, ştii... Partea femeiească o face, adevărat, din dragoste... Aşijde-rea liceenii, nişte copilandri... Aştia din cauza examenelor. Dar cel mai adesea se întîmplă din pricină de fraude...

— Fraude ? întrebă Paltusov.

— Întocmai. Cum bagă mîna în bani, în banii patronului sau în banii încredinţaţi cu procură, ori cum se încurcă un pic...

După un moment de tăcere, comisarul adaugă :

— S-au prăsit o groază de pungaşi !

Şi scoase un oftat.

— Da, sînt destui întări Paltusov.

Se uita mereu la capul lui Kalakutski. Lîngă lampă se afla un portret oval, în ramă din lemn de nuc. Pe un fond negru se desluşea silueta unei dansatoare în costum spaniol de balet, cu un picior azvîrlit în sus.

— Pungaşi cîta frunză şi iarbă ! repetă comisarul, potrivindu-şi ochelarii. Generalul nostru vrea să nimicească măcar plevuşca asta a hoţilor de buzunare... Nu-i chip ! Oricît te-ai travesti, n-ai să le vii de hac. Dar fraudele de mii de ruble ? Ehe, astea-s şi mai şi... L-aşi cunoscut de-aproape pe Serghei Stepanîci ? întrebă deodată pe alt ton.

— Destul de-aproape, răspunse Paltusov reţinut.

— Cum a fost cu putinţă ?... S-o fi încurcat în afaceri ?

— Tot ce se poate...

— De-a mirare, zău. Trecea drept un milionar. Numai casa asta şi n-o iei fără trei sute de mii... Păi aştia-s bani !

— S-a găsit vreo scrisoare ? schimbă vorba Paltusov.

Parcă îl reținea ceva în camera mortului.

— Nu ne-am atins de nici un lucru de pe birou... Vedeți și dumneavoastră... E o scrisoare lângă lampă... Pare că a fost scrisă adineaori și pusă aici. A căzut și pe ea o picătură de sânge.

În dreapta lămpii, lângă calendarul de bronz, stătea o scrisoare de format mare. Pe scrisoare căzuse într-adevăr o picătură de sânge. Paltusov citi de departe, din spatele scaunului, adresa : „Doamnei Kalganova, personal“.

— Ați citit adresa ? întrebă.

— Am citit... Avea o mână sigură răposatul... Doamnei Kalganova. Amanta dumnealui !

— Cum ? făcu Paltusov.

Comisarul zîmbi.

— Amanta, zic. O ținea dînsul... Rău a făcut. De ce să facă fata de rîs ? Mai bine i-o ducea personal sau i-o trimitea cu un om. Dar vezi că întotdeauna, cînd își pune omul în cap una ca asta, i se întunecă mințile... E balerină.

Comisarul își înfipse degetul în numele de pe plic.

— Au trimis după ea... Rău au făcut. Ce oameni proști ! Vine într-un suflet, țipă, o apucă istericalele... Aștia o trec în procesul-verbal, ba o mai iau la întrebări, că avem un judecător de instrucție tînăr și inimos... Se face degeaba de rîsul lumii... Dînsa tot aici domiciliază.

— Știu.

— Eu nu pot să plec de-aici... Nu trebuiau să trimită după ea. Dar cum să-i oprești ?

„Treaba ei !“ își zise Paltusov. Pe el asta nu-l privește. Las' că se consolează ea dansatoarea. Copii n-au. Numai să nu fi călcat răposatul și pe-alături, că atunci „partea-civilă“ pune ochii pe lucrurile și hîrtiile ei de valoare. S-o pricepe ea să le mărite. Paltusov n-o cunoștea prea bine pe această Lukeria Semionovna ; o singură dată a luat masa cu ea.

Comisarul ieși în mijlocul cabinetului. Paltusov făcu și el cîțiva pași spre ușă.

— Vă salut ! zise.

— Am onoarea... Faceți bine că plecați... Ce vă trebuie să vă vedeți trecut în procesul-verbal ?... Și toate alelalte...

Uf, că tare sînt obosit ! Comisarul își trosni oasele. Pe seară am avut un incediu, abia am intrat într-o cîrciumă, că vine fuga vardistul : un cadavru !... Am onoarea !

Paltusov se mai uită o dată la capul sinucigașului și părăsi cabinetul.

XXVIII

La ieșire, nu mai găsi portarul în vestibul. Coborî scara încet, cu ochii în pămînt. Întoarse de vreo două ori capul, cercetînd încăperea. Pe trotuar, în fața peronului, stătu puțin, și în loc să cheme o birjă, coti la dreapta și intră pe poartă.

Era deschisă numai porțița cu lanț. Portarul, în cojoc, stătea pe bancă. În fundul curții, care era ținută foarte curată, ardea un felinar de gaz semicircular.

I se păru ciudat că în casă domnește o liniște desăvîrșită, și chiar și portarul moșăie ca de obicei, în vreme ce stăpînul casei stă mort în cabinetul lui, cu un glonț în cap. Aceeasi liniște stăruia și în curte. Curtea era mult mai mare decît își închipuise Paltusov. În fundul ei se aflau magaziiile, grajdurile și spălătoria, într-o mică clădire separată, avînd în față un fel de grădiniță, împrejmuită cu un grilaj scund de tuci. Casa alcătuia un hexagon, cu două ieșinduri și cu o mulțime de intrări. În curte nu se vedeau nici grămezi de zăpadă, nici gunoaie, nici hîndaie. Zăpada se topise aproape cu totul, și sub picioare se simțea asfaltul.

Paltusov înaintă pînă în mijlocul curții, se opri cu spatele la grilaj și cercetă îndelung întreaga clădire. În casa asta s-au investit de bună seamă vreo cinci sute de mii de ruble. Era o construcție superbă. Se vedea cît de colo că antreprenorul o construise pentru el. Aranjamentul etajelor, intrările, ieșindurile, acareturile din curte — toate erau temeinic și cu gust durate.

În clipa aceea, în sufletul fostului acolit al antreprenorului sinucigaș se trezi simțul căpătuirii : vedea momeala asta vie, mare, la îndemîină, făgăduindu-i să-l ducă la împlinirea planurilor sale... Asta da casă ! Bine construită, dă un venit de treizeci de mii de ruble ; să pui „cumva“ mîna pe ea și nu-ți

mai trebuie nimic. Ar fi o bază serioasă, de unde ai putea merge mai departe, dar fără să te spetești ca acest fost locotenent, care a sfârșit punându-și capăt zilelor.

Fațada casei i-a plăcut întotdeauna lui Paltusov. Partea dinspre stradă era toată tencuită într-o culoare închisă. Dinspre curte, numai parterul avea zidurile din piatră, celelalte etaje fiind zidite din cărămizi, cu brîie de piatră. Lui Kalakuțki îi plăceau construcțiile vieneze, el îi vorbise adesea lui Paltusov în termeni laudativi despre diferite case din Ring, despre noile clădiri ale primăriei, muzeelor, universității.

Etajul întâi avea și dinspre curte aceeași înfățișare elegantă, ceea ce nu vezi la alte case. Fiecare geam era prevăzut cu fronton, colonete și balustradă în partea de jos. Peretele pe care îl privea Paltusov îi stîrnise o mare poftă. Numără geamurile în lung și-n lat. Această palpăre cu ochii a colosului de piatră în valoare de o jumătate de milion de ruble avea în ea ceva fascinant. Omul care stăpînea o asemenea casă nu trebuia în nici un caz să-și tragă un glonț în cap. Oricînd ar fi știut el cum să iasă basma curată.

Paltusov închise ochii. Se închipui el proprietar, ieșind noaptea în curtea casei sale. El va face din ea ceva ce nu s-a mai văzut la Moscova, ceva în genul lui Palais Royal din Paris. O jumătate va fi ocupată de niște magazine uniașe, ca Luvrul, cealaltă jumătate va deveni hotel cu confort american. În curte se vor dăruia toate acareturile și se va amenaja un scuar cu alei. Magaziile se află în cea de-a doua curte, cea din fund. La parter, sub hotel — o cafenea așa cum îi trebuie de mult Moscovei: picolii în haine scurte și cu șorțuri dinainte aleargă încolo și înapoi. În oglinzi joacă mii de lumini... E un clocot neîntreput în marele magazin, în hotel, în cafenea, în curtea transformată în loc de promenadă. În jur se înșiruie prăvăliile bijutierilor, magazine de modă, alte două cafenele mai mici, unde cîntă muzica, întocmai ca la Milano, în pasajul Victor-Emanuel. Locul acesta devine centrul Moscovei, totul se scurge aici, și iarna și vara.

Casa aceasta îl atrage precum o făptură vie. Nu că ar vrea să se vadă stăpîn pe cărămidăria asta, nu lăcomia îl ațîță, ci sentimentul forței, reazemul de care se va sprijini imediat. Fără capital sau fără o namilă de cărămidă ca asta nu răzbești, nu contezi, nu poți să arăți ceea ce știi că ești în stare și ce dovedești printr-un șir de fapte.

Paltusov. ieși încet în stradă. La intrarea care ducea în apartamentul lui Kalakuțki stăteau două sănii. Traversă strada și se opri lângă un felinar. Privi îndelung fațada casei, cu inima aprinsă de dorința de a se vedea stăpînul ei.

XXIX

Ajunse acasă pe la unu. Lăsa băiatul care-i slujea de valet să plece, spunîndu-i că se dezbracă singur.

Cu haina pe el și fără a-și scoate mănușile, se așeză la birou, descuie cu cheia sertarul de sus și scoase de-acolo o foaie de hîrtie. Era procura pe care i-a dat-o Maria Orestova Netova. Depusese banii ei în diferite hîrtii în depozit la Banca de Stat. Dar de vreo două ori le-a scos și le-a schimbat cu altele.

La plecare, ea i-a spus :

— Andrei Dmitrici, nu alerga după dobînzi mari. Adică fă cum știi.

El îi vorbise încă de-atunci despre acțiunile Căii ferate din Riazan și ale Băncii de scont.

— Cum știi, a repetat ea. Mă bizui pe dumneata.

— Și dacă se ivește ocazia să cumpăr în condiții avantajoase o casă ? a întrebat-o într-o doară.

— O casă ? La ce bun ? Eu nu știu cum să plec din Moscova asta nesuferită... a zis ea cu o strîmbătură.

— Pămînt sau averi imobiliare ?...

— Cum ai să găsești de cuvîntă. Numai să nu mă legi de Moscova.

— O casă aduce mai mult venit decît pămîntul, a observat el.

— Fă cum știi.

Acestea au fost ultimele ei cuvinte.

Își aminti de ele, recitind hîrtia. Oare ea a citit bine procura asta ? O copiasse după o formă obișnuită de procură absolută. Potrivit acestei procuri, el putea și să cumpere și să vîndă în numele procuratoarei sale, și să cheltuiască banii ei așa cum va găsi de cuvîntă.

Îi năvăli sîngele în cap. Reciti de două ori procura, ca și cum nu-i venea să dea crezare celor ce cuprîndea, se ridică, făcu cîțiva pași prin cabinet, se așază iar și începu să scrie cifre peste cifre pe o foaie smulsă dintr-un teanc de hîrtii lipit de o plăcuță.

La unu și jumătate ieși din casă. Nu trezi băiatul, ci încuie ușa pe din afară cu cheia, apoi luă o birjă și porunci să-l ducă pe bulevardul Tverskoi.

În piața din fața Mînăstirii Strastnoi coborî din sanie.

Zece minute mai tîrziu era din nou în fața casei lui Kalakucki. La intrare mai stăteau încă cele două sîinii de adîneauri. Pe geamurile cabinetului luminat se vedeau în dosul perdelelor dantelate oameni mișcîndu-se; se deslușeau umbre și în următoarele două odăi, acum luminate și ele.

Dar asta nu-l interesa. El contempla casa. Întunericul nopții se mai risipise. Fațada clădirii cu trei etaje făcea notă distinctă printre căsuțele nearătoase, cu mezanin, împrejmuite de garduri. În semiîntunericul nopții se deslușeau, albe, cîteva balcoane.

Există posibilitatea de a deveni stăpînul ei! Trebuie numai să cîștige timp. Casa va fi imediat vîndută la licitație, pentru a acoperi datoria de la Societatea de credit. Nu va fi nevoie de prea mulți bani. Și chiar dacă i-ar trebui o sută de mii, banii există, stau fără folos la Banca de Stat, în bilete ale împrumutului oriental. Treaba lui e să-i trimită dobînzile de două ori pe an. În două-trei luni toată operația e gata făcută. Poate s-o ipotecheze la un particular. Dar nu-i nevoie nici de asta. În acest caz polițele vor fi scontate la orice bancă. N-o să cumpere pe numele lui, găsește el un om de încredere.

În creierul lui Paltusov, operațiile se succedau una după alta. E ceva atît de simplu și lesne de realizat, și nu comportă nici un risc! Înseamnă oare aceasta însușirea unui bun străin? Îi va scrie Netovei, și ea îl va susține, dar el nu vrea să facă asta. De ce să se împrumute pe față, să se pună în situația de datornic? Ea are încredere în el; ei bine, atunci încrederea aceasta să fie necondiționată. Netova are nevoie de bani numai pentru traiul în străinătate. De cumpărat nu vrea să cumpere nimic. Atunci de unde ar putea să se ivească vreun pericol?

Și iarăși se simți atras să intre în curte. Traversă strada, pași pe porțiță prin fața aceluiași portar și ocoli pe trotuar

toată curtea. Partea aceasta interioară a casei lui Kalakuşki avea ceva care îl atrăgea în chip deosebit. Nici o clipă nu i se înfăţişă capul acela neînsufleţit, cu rana năclăită de sânge închegat, pistolul căzut pe jos, scrisoarea adresată dansatoarei... Pentru el, antreprenorul nici n-a existat. Nu se gândise nici că ar fi posibilă o astfel de moarte. Ce, sînt puţin afa-cerişti prea lacomi? Aşa le trebuie!... Omul nu se cuvine să-şi dea viaţa în felul acesta, căci viaţa preţuieşte mult...

Ieşi în stradă tot pe nesimţite, ca prima oară. Cele două sâinii mai era acolo. Numai lumina din sufragerie se stinsese. Capul lui Paltusov ardea. Porni spre casă pe jos.

XXX

Casa familiei Rogojin era puternic luminată. O galerie cu plante ducea la sale de dans. La intrarea în galerie se afla bufetul, cu şampanie şi apă gazoasă. Aici stătea amfitrionul, zîmbind noilor sosiţi şi invitîndu-i pe bărbaţi „să ia un păhărel”. Vestibulul şi scara îşi etalau marmora multicoloră. O oglindă uriaşă reflecta şirurile lungi de lumînări din toată anfilada de camere.

Paltusov intră în galerie tocmai cînd începea valsul. Rogojin îl opri şi-l sili să bea o cupă de şampanie.

— Să ştii că aici e un loc bun, Andrei Dmitrici, îi spuse el, ţinîndu-l de braţ. Ia stai un pic, toate doamnele trec pe-aici. Poţi să faci o inspecţie. Că doar eşti bun de înşurătoare... Încă un păhărel.

— De ajuns, spuse hotărît Paltusov.

— Bea ca să te veseleşti! Slavă Ție Doamne că iarna e pe ducă. De Paşti, eu şi cu Ludmila o ştergem!... Plecăm într-un tîrguşor care se cheamă Paris!... Ai auzit că s-a împuşcat Kalakuşki?

În ultimele cinci zile, întrebarea aceasta îi fusese pusă de o sută de ori.

— L-am văzut.

— Ia povesteşte-mi, dragul meu, te rog! Slavă Domnului că se mai petrece cîte-o istorie din astea. Mai au oamenii

despre ce să trîncănească. Altfel, crede-mă... Cînd te întorci toamna din străinătate, te simți plin de vioiciune, ai atîtea să spui... Dar cu cît trece vremea, cu atît e mai rău. De Anul nou oamenii nici nu mai au chef să-și vorbească, iar în postul mare umblă adormiți. Și cum a fost cu Kalakuțki?

Fața rumenă a amfitrionului zîmbea așa de radioasă, ca și cînd el s-ar fi pregătit să asculte o anecdotă pipărată. Paltusov îi spuse ceea ce a văzut.

— Știi, fraudă a fost descoperită la o antrepriză. Mi-a spus cineva de la tribunal.

Artamon Lukici își deschise larg gura într-un rînjet.

Prin galerie trecură cîteva doamne.

— Ia te uită ce comori! îi șopti stăpînul casei lui Paltusov și fugi să salute doamnele.

Ludmila Petrovna se ținuse de cuvînt: nu intra nici o doamnă bătrînă și urîtă. Femeile din familiile de negustori se distingeau cu fețele lor pline de prospeție, cu busturile zvelte sau bogate. Nu era pentru prima oară cînd Paltusov observa lucrul acesta. La Rogojin veneau și multe doamne din rîndul nobilimii. Cele mai multe din ele erau slabe și aveau gîtul lung. Unele aveau fața mai nervoasă, dar cu trăsăturile mai neregulate, cu nasul urît. Toaletele negustoreselor le făceau praf pe acelea ale aristocratelor.

În ușa sălii de dans își făcu apariția stăpîna casei, într-o rochie albă de atlas, cu o camelie roșie în păr. Ea își primea oaspeții foarte simplu, îndeosebi pe bărbați. Lui Paltusov îi șopti:

— Ia uite, scumpule, ce domnișoară! Zestre n-are, dar ce corp!

În fața unei doamne în vîrstă, cu un coc cenușiu, mergea o brunetă. Paltusov o mai văzuse și altă dată. Știa că domnișoara aceasta este contesa Daller. Împlinise douăzeci și șapte de ani. O remarcase la baluri încă pe vremea cînd era militar. Erau cel puțin zece ani de cînd fusese scoasă în lume. Ochii ei negri, mari, strălucitori, fața ovală, smeadă, cu trăsături tipice spaniole, cu obraji ușor îmbujorați, buzele roșii, umerii albi, ca de atlas, scînteierile de aur din coșta groasă, rochia de culoarea focului, cu corsajul tivit cu dantelă neagră,

i se înfățișau pe fundalul ușii laterale ce dădea în camera unde fusese pus pianul la care avea să cînte pianistul angajat pentru seara aceasta. Ce frumusețe ! Și a rămas domnișoară ! Încă trei-patru ani și o să înceapă să se vestejească. Rogojina are dreptate : uite o mireasă pentru el. Dar cînd ? Atunci cînd o să aibă un venit de două sute de mii, nu mai devreme. Are nevoie de o soție ca aceasta pentru salonul său, pentru a se destinde, o femeie care să știe să converseze, cu un nume sunător, cu un titlu de noblețe. N-are a face dacă nu e prea deșteaptă.

— Să te prezint ? îl întrebă Rogojina.

— Te rog, răspunse aproape bucuros Paltusov.

Rogojina îl conduse la cele două doamne. Mătușa fetei îl salută cu un aer grav. Domnișoara începu să vorbească repede-repede, graseind ușor ca la Paris ; ochii ei zvîrleau scînteii, mișca din umeri ; mîna plinută, înmănușată aproape pînă la umăr, agita evantaiul. Toată ființa ei degaja ceva apropiat de disperarea unei fete ajunsă în al unsprezecelea sezon de feciorie. Paltusov vorbea cu ea și se uita cu coada ochiului la talia ei zvultă și la corsajul bogat. Cîte mîini au poposit pe talia acestei fete ! Cîți cavaleri, militari și civili, au învărtit-o în valsuri, cadriluri și cotilioane ! O invită la un cadril. Frumoasa îl privi cu atîta tandrețe, încît el o întrebă imediat dacă nu avea și o mazurcă liberă. Ea îi acordă și o mazurcă. Franțuzeasca ei îi amintea foarte mult de panizienele cu care a cinat în tot felul de *cabinets particuliers*. Nimeni n-ar fi zis că e o femeie necăsătorită. Se simțea însă bine cu ea. Ce însetată de viață e o fată ca asta ! Cu ea nu se poate să cheltuiești mai puțin de două sute de mii ! În schimb va fi o soție pe cînte. Pentru una ca asta ai vrea să ai un venit și de trei sute de mii, și l-ai obține. Se lăsară prînși în vârtejul valsului. Ea se sprijini de brațul lui și își întoarse capul, cu genele lăsate în jos... Dansa cu multă voluptate. Biata de ea ! Uite așa își caută o partidă... Unul, două, trei ture... Cînd Paltusov o duse la locul ei, cineva o călcă pe rochie. Spuse cu un glas cîntător „*merci*“, stăpînindu-și respirația, și se strecură cu pași repezi în salon.

Paltusov se uită în urma ei. Erau aici multe busturi și talii, și mulți umeri sculpturali. Ea însă avea un mers aparte... Se vedea rasa. Paltusov se întoarce și își aruncă ochii în mijlocul sălii. Abia în clipa aceea o observă pe Stanișina, în rochia ei bleue. Era frumoasă, dar nu se putea asemui cu conțesa Daller. O negustoreasă ! Avea trăsăturile feței mult prea severe, mișcările ei erau rigide, nu știa cum să-și lase mâinile în jos, florile de pe rochie erau prost plasate, și apoi erau prea multe flori ! Rochia bleue, garnisită cu lamé, semăna cu un veșmînt prețios.

Privirile lor se întîlniră. Anna Serafimovna roși. Paltusov simți și el o înțepătură la inimă. Nu, nu era tulburarea unui îndrăgostit. Nu ! Altceva îl durea. Femeia aceasta îl stimează, îl socoate încapabil să accepte vreun compromis cu propria sa conștiință. Și el... El ce ? El poate încă azi s-o privească în ochi. Pentru că el n-are de ce să-i destăinuie gîndurile lui intime. În definitiv, oricine e în drept să tragă maximum de profit din poziția sa, cu condiția să nu vîre mîna în buzunarul altuia.

Gîndurile acestea năvăliră toate deodată. Se apropie cu pași repezi de Stanișina, ca și cînd ar fi vrut să înăbușe senzația neplăcută ce-l copleșise.

— Ai și dansat ? îl întrebă ea, privindu-l cu surîsul unei femei care se simte stînjenită.

— Cu conțesa Daller ! răspunse Paltusov cu tonul unui dansator inveterat.

— Felicitările mele... Frumoasă femeie !

Anna Serafimovna lăsa să-i scape de pe buze aceste ultime cuvinte.

— Sînt atîtea femei drăguțe ! Ludmila Petrovna merită toate felicitările. Ce lume aleasă !

Anna Serafimovna schiță același zîmbet de jenă.

Orchestra atacă o ritornelă.

— Dansezi cu mine ? întrebă Paltusov.

— Adică ai uitat ?

Acest „adică” îi zgîndări auzul. Niciodată nu i s-a părut mai negustoreasă ca acum. Trebui să facă un efort ca să

zîmbească. Era timpul să-i ofere brațul. Stanițina tresări, și el simți asta.

Se opriă lîngă ușă. Vizavi de Paltusov stătea conducătorul dansului, un ofițer scund, cu obrajii bucălați.

— O mulțime de femei drăguțe ! repetă Paltusov, cuprinzînd cu privirea perechile angajate în cadrul.

Anna Serafimovna se uită la el și zîmbi abia perceptibil.

— Frumoasă seară ! observă ea. Ludmila Petrovna e o maestră.

— N-o invidia pe stăpîna balului. Fiecare cu ale sale... Rogojina știe să dea recepții. Bravo ei ! Aduce în casa ei doamne din lumea bună. Sînt atîtea aici !...

— Cum îți place domnișoara de colo ?... O cunoști ?

Paltusov i-o arată cu o mișcare a ochilor pe contesa Daller, uitînd că vorbise adineauri despre ea.

— Am mai văzut-o. E mult de cînd a ieșit în lume.

— Da, de vreo zece ani, întări Paltusov. Mai înainte n-am prea luat-o în seamă.

— Acum ai remarcat-o, sublinie Stanițina.

— O compătimesc.

— Cum așa ?

— Uite la ea... E o întreagă tragedie... De zece ani tot nu se mărită !...

— Păcat !

Tonul ei îl irita. Sînt multe lucruri pe care negustoresele astea, chiar și cele inteligente, nu le pricep.

Anna Serafimovna, la rîndul ei, n-a fost niciodată mai conștientă ca acum de deosebirea dintre ea și Paltusov. Oricum ai lua-o e totuși un aristocrat. Vezi bine, domnișoara asta, posesoare a unui titlu de noblete, îl atrage. E lesne de înțeles. Dar ce oare ar împiedica-o pe ea să-l atragă pe un bărbat ca acesta ? Ea, doar, nu i-a vorbit niciodată deschis, și el poate că abia așteaptă o astfel de discuție. În timpul cadrilului, conversația lor a lîncezit. Anna Serafimovna n-a mai vrut să danseze după figura a șasea. Paltusov o conduse la bufetul doamnelor.

Bufetul, încărcat cu dulciuri de tot felul, era împodobit cu flori naturale — zambile, camelii, trandafiri, narcise. Contesa Daller a venit aici mai tîrziu. Luă ceașca de ceai oferită de Paltusov și se așează. El rămase în picioare alături, admi-

rîndu-i bustul, umerii plini, gîtul, alunița de pe gît, părul de atlaz, cu un ac de aur înfîpt atît de frumos în el.

Cineva intră în vorbă cu Stanițina și o luă de-acolo. Paltusov nici nu observă. Un cavaler o invită pe conțesa Daller la primele acorduri ale unui nou vals. Paltusov nu se duse să danseze. Voia să se mai plimbe de unul singur prin palatul acesta al unui negustor. Era foarte surescitat... Încă o lună, două, cel mult o jumătate de an, hai să zicem un an, și va deveni și el membru al aceleiași familii de oameni cu bani. Din cînd în cînd îl treceau fiorii... A chibzuit bine totul... Nu e nici un pericol, nici un risc. Nici nu trebuie să se mai gîndească. Mai bine să guste din plin senzațiile acestei serii, toate nuanțele ei atît de bogate. Ori încotro își întoarce ochii, numai lux și bogăție. Salonul acesta devenit bufet e pătruns tot de miros de flori. Aplicele masive și girandolele de pe pereți își revarsă lumina pe mătasea zmeurie. Vasele cu fructe și cu bomboane, zidul de camelii, samovarul de argint, fețele bărbierite ale chelnerilor — toate acestea se învîlmășesc în ochii lui. Și toate au fost comandate de negustor, făcute special pentru el. Or toate astea sînt lucruri în care ar putea să intervină gustul lui ales și nobil... Peste vreo doi ani...

Din cadrul ușii se vedea mijlocul sălii de dans, cu tavanul sculptat, cu pereții tapetați cu mătase într-o nuanță ștearsă, cu lustrele venetiene de cristal. Contrastul dintre sala aceasta și camera unde se afla bufetul impresiona plăcut ochiul. Ușa din stînga dădea în prima sufragerie. Paltusov știa deja că acolo se amenajase de la ora zece un fel de restaurant. Era ceva specific moscovit. Aruncă o privire înăuntru și rămase în prag... Acolo intraseră în acțiune stomacurile.

XXXII

În această primă sufragerie oaspeții se puseseră pe mîncare încă de la începutul serii. Arăta într-adevăr ca o sală de restaurant. Erau puse mese mici și pe fiecare se afla o listă. Chelnerii veneau și întrebau ce pofteste fiecare. La una din măsuțe ședeau trei negustori, amatori de o mîncare bună, și un general încă destul de tînăr, cu o cruce albă la gît. Ne-

gustorii, cu obraji roșii, transpirați, cu șervete la gât, îl tot îndemnau să bea. Paltusov îl recunoscuse pe general. Nu demult încă, toți îl priveau ca pe un erou. Acum zăbovea la Moscova, într-o cameră de hotel, venit, după cum se spunea, ca să caute bani sau un asociat pentru nu știu ce „gheșeft”. Se vede treaba că entuziasmul e ceva foarte trecător. Dar asociații nu prea se arătau. Poate că generalul acesta va fi îndrumat la el, la Paltusov, ca la un om iscusit, bine introdus în lumea oamenilor de afaceri?... Își aminti o scenă din viața lui de voluntar... Pe-atunci privea și el totul cu alți ochi... Credea și el în ceva. Dar asta n-a ținut mult. Oare nu era de prevăzut că eroul nostru va sfârși căutând o pungă groasă la Moscova, ca să nu se zbată în sărăcie până la sfârșitul zilelor sale? Toți ajung aici!

Restaurantul improvizat se umplea. S-au găsit foarte mulți amatori să se statornicească la măsuțele acestea. Doamnele încă nu își făcuseră apariția. Foarte curînd se înstăpîni o atmosferă de restaurant. Chelnerii angajați pentru seara asta aduseseră cu ei forfota slujbei lor de la cluburi și de la parastasele familiilor de negustori organizate în „saloane”. În sufragerie pluteau deja valuri de aburi... Lumînările pâliseră.

Paltusov trecu pe lîngă masa la care stătea generalul. Voia să cerceteze și celelalte încăperi. Știa că prim apropiere trebuie să se afle o cameră cu aperitive, care alcătuiau o întreagă cină, cu vodcă, vinuri și iarăși șampanie.

În camera cu aperitive, care era fumoarul, aflat lîngă cabinetul amfitrionului, Paltusov dădu peste doi profesori și un doctor psihiatru. Îl întîlnise cîndva în aulele Universității.

Unul din profesori era un brunet foarte gras, cu burtă respectabilă, tînăr, îmbrăcat într-un frac larg. Ochii lui negri aveau o privire ironică. În clipa aceea tocmai vîra în gură lingura cu icre negre. Celălalt, un blond, avea înfățișarea unui militar în retragere. În lungul obrazilor supti i se așterneau mustățile lungi, răsucite în sus. Amîndoi aveau oarecum o alură de oameni de lume.

— Ai văzut negustorașii? îi șopti grasul lui Paltusov. Au adus toată gubernia să topăie la ei!

— Există exemplare bogate, spuse cu glas tare blondul. El era naturalist.

— Din ce clasă? îl întrebă înveselit Paltusov.

— Din clasa cefalopodelor!

Rîseră toți.

— Mergi să dansezi ?

— Da, îi răspunse Paltusov grasului.

— Noi rămînem să luăm o gustare și după aia mergem la restaurant și comandăm cegă înăbușită sau ceva vînat !

— Și o sticlută din aia rece, adăugă Paltusov.

— Nu, că gazda ne-a și silit să dăm pe gît cîte trei pahare.

— Ce mai sug ăștia ! exclamă grasul. Tustrei izbucniră iar în rîs. Paltusov desluși o notă de invidie în palavrageala acestor profesori. Își zise :

„Puteți voi, dragi prieteni, să rîdeți de negustorașii ăștia, dar uite că beți șampania lor și vă îndopați cu icre negre. Or să vă înghiță negustorașii ăștia și pe voi, așa cum au înghițit nobilimea“.

Cei doi profesori ieșiră. Psihiatrul, un bărbat înalt, prezentabil, cam sclivisit, cu o barbă mare și deasă, se dădu mai aproape de Paltusov.

— Tot la Moscova ? îl întrebă, dînd pe gît un pahar de porto.

— Am prins rădăcini !

— Ce vorbă-i asta ?... Ești un cazac slobod și stai să te vestejești în smîrcul ăsta al nostru !... Ūi fi vrînd să dai în ipohondrie ?

— Hai că și dumneata, rîse Paltusov, ca doctorul Krupov¹, îi socoți, se vede, pe toți nebuni ?

— Nu pe toți, dar nu e mai puțin adevărat că umblă liberi destui candidați la spitalul Preobrajenski.

— De pildă cine ?

— Să zicem Netov, vorbi mai încet doctorul. Evlampi Grigorievici. Îl cunoști ?

— Îl cunosc, răspunse calm Paltusov. E aici ?

— Joacă cărți în cabinet.

— Și ?

— E gata ! Paralizie...

— Cum ? făcu Paltusov.

— Paralizie progresivă.

— Ca să vezi !

¹ Personaj din nuvela lui A. I. Herzen *Doctorul Krupov*.

Paltusov își aminti ce ochi ciudați avea Evlampi Grigorievici, își aminti de privirea și de vocea lui, și căzu pe gânduri.

— Netov e în cabinet ?

— Da.

Paltusov se retrase, dar nu se duse în cabinet. N-avea chef să-l salute pe Evlampi Grigorievici. Tocmai începea cadrilul. Porni în căutarea partenerii sale.

Dansurile se succedară unul după altul. După cel de-al treilea cadril, sala fu evacuată și s-au deschis oberlihturile. Stăpîna casei plutea prin camere, făcea cu ochiul la bărbați, rostuia domnișoarele, dansa și ea mult. Amfitrionul, cu ochii sticloși, făcea de gardă în fața sticlelor de șampanie și spunea obscenități. Pianistul italian își epuizase tot repertoriul de operetă. Era o seară superbă.

XXXIII

Mazurca avea drept protagonist pe un húsar dintr-un regiment de gardă, străin de oraș, în pantaloni de călărie de culoarea zmeurei, cu o față slabă și feciorelnică, cu capul mic plantat pe gîtul lung și subțire. Învățase să danseze mazurca la Varșovia. Nimeni în afară de el nu-și îngăduia să azvîrle piciorul înainte și puțin în sus, și să închîpuie apoi cu el o figură complicată. Conducătorul dansului, care era din infanterie, urmărea cu invidie aceste „înflorituri“, cum categorisise el figurile husarului, adresîndu-se partenerii sale. Mazurca fu cuplată cu cotilionul. În camera unde cînta pianistul fuseseră întinse pe o masă toate obiectele necesare cotilionului : o mulțime de buchete de flori naturale, stelute, funde, măști de carton. Toate acestea scînteiau policrom în lumina celor două candelabre. Bărbații care nu dansau veneau și examinau aceste obiecte, unii chiar le atingeau. Pianistul cînta la fel de zgomotos ca și la început. Avea la îndemînă o sticlă de șampanie, pusă pe o măsută aflată lîngă pian.

Anna Serafimovna ședea lîngă ușa acestei camere de trecere. O invită la mazurcă misitul acela, un cunoscut de-al lui Paltusov. În fața lor, la ușa care dădea în salon, Paltusov

conversa cu contesa Daller. Vorbeau tare, cu multă însuflețire. Paltusov își privea doamna de foarte aproape. Erau amândoi nespui de veseli... Discutau ce discutau, mai râdeau, apoi își roteau ochii prin sală. Stanițina citea în privirea lor :

„De ce nu ne-am veseli și noi la negustoreasa asta ?“

Nu auzea ce-i spunea cavalerul ei. Karlușa o plictisise teribil, înșirându-i balurile la care trebuia „neapărat“ să danseze pînă la începutul postului mare.

Își pierdu toată răbdarea în așteptarea cinei.

Cina fu servită pe la patru, pe niște măsuțe așezate în cealaltă sufragerie, mai mare, lîngă restaurant. Încăperea aceasta era ticsită de plante, care o făceau să semene cu o grădină de iarnă. Aerul se îngroșase, îmbîcsit de emanațiile frunzelor mari și de mirosul florilor. Luminile celor două lustre și ale girandolelor de pe pereți păreau mai vii pe fondul verde-închis al plantelor.

Paltusov o conduse pe doamna sa la o măsuță cu patru tacîmuri, în umbra unui palmier rămuros. În timpul mazurcii el se uitase de vreo două ori la Stanițina. Simți oarecari remușcări. Ar fi trebuit s-o mai invite o dată la cotilion, or el n-a făcut cu ea decît un singur tur, ca și cînd ar fi căutat s-o ocolească. Drăguță femeie, dar prea i s-a făcut și lui lehamite de negustoresele astea ! O să i-o spună cînd i se va ivi prilejul.

— Permiteți ? auzi vocea lui Karlușa.

Misitul o ținea de braț pe Stanițina.

Paltusov încuviință cu un semn din cap.

— *Jolie femme !*¹ spuse tare partenera lui și-i zîmbi Staniținei.

Cei doi se așezară. Negustoreasa și nobila domnișoară se priviră. Stanița era îmbujorată după dans. Paltusov se aplecă și el o dată spre ea și-i spuse ceva jignitor, după tonul condescendent cu care rostise cuvintele.

Stanițina rămase tăcută. Se simțea jenată și din pricina cavalerului ei, care intervenea mereu în conversația celeilalte perechi și își îngăduia familiarități cu Paltusov, ceea ce pe el îl șoca. Domnișoara cu umerii superbi îi zîmbi de vreo două ori și lui.

Anna Serafimovna abia aștepta să se sfîrșească cina.

¹ Frumoasă femeie ! (Fr.)

Karluşa o conduse prin galerie şi, ieşind în vestibul, strigă :

— Valetul doamnei Staniţina !...

Contesa Daller plecase. Paltusov urcă scara spre galerie. Lacheii de ocazie, îmbrăcaţi în livrele, făcură cerc în jurul lui, întrebându-l ce număr are. Pe palierul de la oglindă o văzu pe Anna Serafimovna şi se apropie de ea. Staniţina avea obraji aprinşi. Ochii languroşi îi jucau în cap şi parcă zîmbeau caustic.

— Ai condus-o pe frumoasa dumitale ? îl întrebă, unduindu-şi corpul.

— Am condus-o, răspunse Paltusov simplu.

— Mai stai ?

— Nu, e timpul să plec.

Ochii Staniţinei se aprinseră şi mai tare.

— Anna Serafimovna, poftiţi ! se auzi de jos vocea misionarului.

— Eşti cu el ? o întrebă Paltusov şi zîmbi.

— Cum adică cu el ? întrebă la rîndu-i Staniţina.

— Te conduce ?

— Ce rost ar avea ?

— Mă rog, se pare că/ aşa se obişnuieşte la Moscova.

— Nu ştiu... Dumneata ai dat drumul la trăsură ?

— I-am dat drumul.

— Vrei să te duc eu ?

— Du-mă.

— Poftiţi ! strigă neamţul.

— Vin !

Paltusov coborî în urma ei. I se păru ciudat că Staniţina, atît de austeră, l-a poftit în caleaşca ei. Neamţul o ajută să-şi pună blana, cu care prilej spuse cîteva glume.

— Mai rămîi ? îl întrebă ea.

— Trebuie să sărut mînuşita gazdei, nu ? Asta înainte de toate.

Karluşa se făcu nevăzut. Paltusov îşi puse şuba, dădu lacheului o monedă de două grivne şi-i deschise uşa Annei Serafimovna.

— Haidem, spuse ea fără să şovăie şi ochii ei scînteiară în semîntunericul străzii.

Caleașca porni huruind pe zăpada afinată a cișlegilor. Înăuntrul caleștii, lumina felinarelor pătrundea în două dungi tremurate. Paltusov se așezase într-un colț și o privi dintr-o parte pe Anna Serafimovna.

Stanițina stătea tăcută. Deodată, se simți teribil de rușinată și chiar i se făcu puțin frică. Ce gest ! De ce îl-a invitat ? Au văzut și alții. Și chiar dacă n-a văzut nimeni, tot aia e. Dacă ar fi altcineva, bunăoară bătrînul Klivkin, cavalerul ei dintotdeauna, sau chiar oricare din cei mai odioși aghiotanți ai lui Viktor Mironîci... Dar Paltusov !

Și el se simțea stingherit. Invitația Annei Serafimovna semăna cu o provocare. Ceea ce o îndemnase să procedeze așa era un sentiment feminin foarte apropiat de gelozie, de care el, însă, nu va profita în nici un caz. Desigur, altul în locul lui ar intra imediat în acțiune... I-ar lua mîna, s-ar da mai aproape și ar aborda o temă facilă. Căci această Anna Serafimovna e așa de frumoasă ! În felul ei, cu nimic mai prejos decît domnișoara aceea... Ea n-are nici o vină că-i lipsește, acel ceva superior căruia francezii îi spun *fion*¹.

Rămase nemișcat. Față de femei avea el regulile lui stricte de comportare. A avut destule aventuri amoroase, și aproape întotdeauna n-a făcut decît să răspundă, și asta nu din înfumurare, ci pentru că așa s-a întîmplat. Și nu-și amintea ca vreo femeie să-l fi captivat cu totul, ca el să-și piardă mințile, să cadă în genunchi sau să încremenească copleșit de pasiune sau de un elan puternic, accidental.

Nu i s-a întîmplat nimic din toate acestea, după cîte își amintea el. Plăcuse cîtorva, fusese remarcat, poate stîrnise pasiuni, și la toate acestea el a răspuns, ca un tînăr cu gust și cu nervi, la momentul oportun. De ce, dar, ar profita acum de un capriciu poate de moment al unei femei frumoase și nefericite ? Să devină amantul ei uite-așa, simplu, din vanitate masculină sau pentru că „i-a picat din cer“ ? El nu e capabil de una ca asta ! Să se lege de ea, să se însoare ? Nu ! Ar fi o povară. Soțul ei trăiește, deci ar trebui să ceară divorțul —

¹ Lustru. (Fr.)

o întreagă poveste... Ea are avere mare... Cum ar arăta asta ? Ar părea că a fost bucuros să se „pricopsească” pe seama nevestei. Pentru nimic în lume !

Haina Annei Serafimovna degaja un miros amestecat de parfum și blană scumpă. Capul ei grațios, înfășurat în basmaua albă, argintie, se aplecase puțin înspre el. Paltusov îi simțea respirația. Ea își ținea cu o mână blana pe piept, dar cealaltă mână adăsta pe genunchi, răsărind de sub poala blănii. El presimți ceva, vru să se întoarcă și s-o privească mai atent, dar n-o făcu.

Merseră așa tăcuți vreo două minute. Tăcerea aceasta devenea apăsătoare. Anna Serafimovna închise deodată ochii și se lăsă pe spate spre fundul caleștii. Jena trecuse. Îi făcea plăcere să stea lângă el. Simți ca o arsură în piept, care apoi se revărsă plăcut în tot corpul. O, de câți ani își rabdă ea soarta asta de neîndurat ! Tină ră e, frumoasă e, în vinele ei curge sânge fierbinte, și n-are pe cine să mîngîie, măcar o dată în viață să se dăruiască cu toată ființa ei. În cap i se învâlmășiră chipuri peste chipuri și mereu vedea fața lui. Iată-i pe amîndoi la depozit, după scena aceea cu soțul ei. Și atunci, el o privea cu atîta bunătate, o compătimea, ea îi plăcea. Acum e intimidat.

— Ești o ființă bună, auzi glasul slab al lui Paltusov.

El îi luă mîna liberă. Ea simți un nod în gît. Îi venea să plîngă. Se întoarse brusc spre el, își rezezi mîinile înainte, îl cuprînsese pe după gît și începu să-l sărute pătimaș, ca și cînd ar fi vrut să-l sugrume, fără a scoate o vorbă. În caleașcă se auzea numai respirația ei fierbinte, repezită.

La un hop caleașca se zgîlțîi. Anna Serafimovna își retrase mîinile la fel de repede, se apucă de cap și izbucni în hohote de plîns. Paltusov vru să-i spună ceva și se dădu mai aproape. Ea îl îndepărtă cu brațul și îi întoarse spatele. Stăpînindu-și sughiturile de plîns, își saltă capul în sus.

— Ascultă... îi șopti cu vocea întretăiată, te implor... între noi n-a fost nimic, nimic, nimic !

— Liniștește-te, spuse el încet.

— Nimic !... A fost ceva... Nici eu nu știu ce !... O, Doamne !

Își îngropă fața în palme și plînse încet.

Paltusov rămase nemișcat, lăsînd-o să plîngă vreo două minute.

— Destul, începu el pe un ton prietenesc.

— Andrei Dmitrici... dumneata ești un om cinstit... Lăsa-mă... Oare nu-i de ajuns ce-a fost?...

Ana Serafimovna nu-și sfârși vorba. Obrajii i se aprinseră, pînă și urechile parcă o ardeau sub basma. Era gata să sară jos din caleașcă.

— Te rog, rosti Paltusov cu tonul cel mai sincer.

Ea se opri din plîns, își înăbuși lacrimile, înghițindu-le și simțindu-se ca o fetiță neajutorată.

— Andrei Dmitrici... începu iar, dar nu-și sfârși vorba. El înțelese că cel mai bine ar fi să coboare.

— Pînă acasă am doi pași, zise calm, cu blîndețe în glas.

Anna Serafimovna nu-i răspunse. Paltusov trase de cordon, dar vizitiul nu opri căii imediat. Trebui să mai tragă o dată.

— Ești o ființă bună, șopti el, aplecîndu-se spre ea. Eu îți sînt prieten, așa că poți să ai mai multă încredere în mine.

Și zicînd așa, îi sărută mîna ce se odihnea pe blana neagră.

„Nu mă iubește, nu mă iubește, își zise Anna Serafimovna. Doamne, ce rușine!“...

Nu putea să-i spună nimic, nici nu putea să-i întindă mîna. Ședea ca împietrită.

Caleașca se opri în apropierea unui bulevard. Paltusov coborî, închise portiera înainte de a se da jos lacheul de pe capră, se înfășură în șubă și-i strigă vizitiului:

— Dă-i drumul!

Era aproape ora cinci dimineata. Încă nu începuse să se lumineze, dar noaptea trecuse. Paltusov aruncă o privire de jur împrejur. Stătea în piața de la intrarea în Arbat, la zece pași de grilajul bulevardului Precistenski. Felinarele s-au stins. Se uită la casa din colț de pe Arbat, aflată pe mîna dreaptă, și își aminti că acesta era restaurantul „Praga“. Odată, pe cînd era audient la universitate, mergea cu doi prieteni pe Arbat pe la vreo douăsprezece noaptea. Li se făcuse foame la cîteșitrei. Intrară în restaurantul acesta și luară loc la o masă în camera din colț. Cîneva din ei ceru brînză „bri“. Brînză asta lipsea, dar chelnerul se oferă să le-o procure, și într-adevăr le-a adus o roată întreagă de brînză. Au mîncat-o toată, bînd bere, și au rîs mult. Era tare vesel pe-atunci! Visa în acea vreme să-și dea examenul de licență și să îmbrățișeze vreo profesie liberă, să se facă avocat sau scriitor...

Și acum ?

Făcu câțiva pași pe bulevardul Precistenski, se așeză pe o bancă și privi în urma caleștii ce se îndepărta repede. Se auzea numai huruitul ei înfundat. În jur nu se vedea tipenie de om, afară de vardistul care moțăia la intersecție. Oboseala de după bal îl pîntui de bancă. Dar nu-i era somn. Bine că a ieșit așa !... Îi părea rău de Stanișina... Dar nu la ea se gîndea el acum. Mîine trebuie să se pună pe treabă. Să plece cît mai degrabă la Petersburg, nu mai tîrziu decît în prima săptămîină a postului.

Își făcu ochii roată. Urîtă mai e măicuța Moscovă ! Unde îți arunci privirea, vezi numai cenușiu și murdărie, paragină și tulbureală. E timpul să se facă curățenie aici, e timpul să i se deschidă sipetele... Dumnezeu ține cu cei curajoși !...

Prin preajmă trecea agale o birjă. Paltusov o opri.

Cartea a cincea
și
ultima

Sîntem în cea de-a două săptămînă a postului mare. A început dezghețul. Din cerul galben nu cade nici ploaie, nici zăpadă. Stînd la geam în salonul Annei Serafimovna, Liubașa Krecetova privește strada plină de băltoace, de sfărîmături de gheață murdară.

Liubașa a venit la o oră prea matinală pentru ea. Obișnuită să se scoale la unsprezece, azi era gata îmbrăcată la zece. Și-a băut ceaiul în grabă, și la unsprezece și un sfert intra în casa soților Stanișin.

— Anna Serafimovna a ieșit, i-a spus portarul.

Trebuie să fi fost ceva din cale-afară de important dacă verișoară-sa a trebuit să plece așa devreme de-acasă, pentru că, de obicei, ieșea abia după două. Liubașa a urcat totuși sus, a dat pe la camera copiilor, unde bona englezoaică era prinsă cu copiii într-un joc instructiv, și a întrebato pe Avdotia Ivanovna la ce oră vine noua „doamnă de companie“.

Avdotia Ivanovna i-a spus că domnișoara binevoiește să vină la ore difenite, după cum se înțelege cu Anna Serafimovna, uneori ziua, pe la prînz, alteori seara. Nu rămîne niciodată ziua întreagă.

— Ce vorbești așa despre ea, a întrerupt-o Liubașa, parcă ar fi cine știe ce cucoană mare? Auzi, cică „binevoiește să vină“!

— Păi cum dară, maică? a întrebato Avdotia Ivanovna cu un aer grav și cu un glas blînd.

— Las' că nu e ea cine știe ce persoană simandicoasă! Ia o mamzelă!

— Oricum, e fată de general. Se vede numaidecît.

— Taică-su — auzi? — e supraveghetor la accize.

— De, maică, a replicato Avdotia Ivanovna, asta-i o năpastă de la Dumnezeu. Dar se vede îndată că e o domnișoară... după cum știe să se poarte... Și e tare bună la suflet! Nu umblă cu nasul pe sus.

— Cred și eu ! Unde să mai umble cu nasul pe sus, când o ajută lumea de milă !...

Liubașa era foc și pară. Nici nu mai vru să continue discuția despre „mamzel“, pe care o începuse ea singură. Și asta, pentru că în ajun Rubțov, venit la ei, i-a vorbit despre Tasia Dolgușina cu multă compasiune. Liubașa l-a întrerupt de câteva ori cu exclamații de felul acesta :

— Buzele !

— Ce-i cu buzele ? a repezit-o el nu pentru prima oară.

— Ai buzele nu știu cum altfel când te apuci să zugrăvești odrasla asta de general.

Rubțov a sărit de pe scaun.

— Stupid și vulgar ! a zis, mișcându-și buzele într-o expresie disprețuitoare. Dumneata, verișoară, mai ai mult până la odrasla asta, cu toate că e de general !

Și a plecat. Liubașa s-a repezit la el, dar s-a oprit în mijlocul salonașului.

— Puțin îmi pasă ! a zis și s-a dus în camera ei, și-a scos rochia, a rupt trei nasturi de la sutien și, rămasă numai în că-măsuță, a izbucnit în hohote de râs, nemaiputînd de ciudă.

Ce minune o mai fi și fata asta de general ? De ce oare, atunci când vorbește de ea, Semion Timofeici își mișcă buzele într-un chip ciudat ? Trebuie să afle neapărat unde-i „buba“ ? Mîine, chiar, se duce pe toată ziua la Stanițina, dis-de-dimineață ; o să vină de bună seamă și „americanul“ acela, care știe numai s-o tachineze, ca pe o toantă de la cotețul de păsări ori de la bucătănie !

Așa a și făcut. Deși zorită, s-a dichisit mai mult ca de obicei, s-a spălat cu grijă pe mîini, și-a curățat unghiile, și-a răsucit părul la spate, prinzîndu-l cu o agrafă la modă.

— Semion Timofeievici la ce oră obișnuiește să vină ? n-a putut răbda să n-o întrebe pe Avdotia Ivanovna.

— Vine și dînsul tot așa, la ore diferite, a informat-o Avdotia Ivanovna cu același ton binevoitor și cu multă osîrdie. Adesea vine și ziua... Azi vine cu siguranță. Anna Serafimovna a trimis după dumnealui și a lăsat vorbă să fie rugat s-o aștepte.

Liubașa a ascultat-o de data asta cu mai mult calm, dar ciocotul din sufletul ei nu se potolise. „Trebuie să fie la mijloc niște «gingășii»“. Se pare că domnișoara asta, punîndu-și în acțiune manierele ei alese, a încercat să se gudură pe lîngă

amiciul negustor, închipuindu-și că are milioane. Or dumnealui se crede mai mult decît e și niciodată n-o să ajungă un comerciant adevărat. Uite, Anna Serafimovna nu prea se grăbește să-l angajeze ca director... Mare pușlama și tanti! Ca s-o viziteze cît mai mulți bărbați, a tocmît o domnișoară ca să-i citească, vezi Doamne, și s-o distreze cu conversații agreabile... Cu franțuzeasca ei ca vai de lume și cu limbajul ei cam din topor o să se prezinte mult mai onorabil la adăpostul unei domnișoare cu educație aleasă!“...

Liubașa s-a plictisit să stea la geam, cu ochii la mîzga din stradă. Se duse la oglinda montată în perete. O irita întreg salonul acesta, cu mobila lui aurită, cu covorul întins pe jos și cu tavanul sculptat.

„Ei, drăcia-dracului! își zise. La ce naiba, Doamne iartă-mă, au mai înălțat palatul ăsta? Soțul și soția nu stau împreună. Ea e o zgîrie-brînză, învîrtește afaceri, tremură pentru fiecare ban... Să fi stat la fabrica ei acolo... Nu, dumneaei îi trebuie o lectoriță. Iaca na!... Cînd era pe Volga, o trăgea taică-su de cozi, aicea face pe cucoana, și cu falsa ei cucernicie, țese intrigi cu cine vrei și cu cine nu vrei...“

II

Tasia intră în salon așa de încet, încît Liubașa o văzu abia în oglindă și se întoarse scurt pe călcîie.

„Uite-o și pe dumneaei!... Halal femeiușcă! Un boț de nas, un ghem de cap, cu părul rar — parcă-i o fetiță de la orfelinat. Atît că e subțirică în talie. Și unde-s, mă rog, manierele alea alese?“

Anna Serafimovna îi vorbise Tasei despre verișoara ei. Tasia o văzuse la teatru, la spectacolul acela cînd a făcut cunoștință cu Stanițina. De sus, din loja în care stătea, a remarcat fața și corpul Liubașei în timp ce aceasta vorbea cu Stanițina, aplecîndu-se spre ea. Au izbit-o și gesturile degajate ale Liubașei, și l-a întrebat încă atunci pe Pirojkov:

- Pare să fie o negustoreasă, nu?
- De ce mă-ntrebi? i-a răspuns el.
- Are niște apucături... cum să spun?

— O fi vreo darwinistă din lumea negustorimii. Există și din astea în ziua de azi.

Se făcuse o săptămână de când venea Tasia la Stanișina. Continua să studieze lumea aceasta, cu totul nouă pentru ea. Se simțea mult mai la largul ei decât își închipuisese de la început. Pe Anna Serafimovna a înțeles-o numaidecât, a simțit în ea un caracter, ceea ce i-a stîrnit interesul, ca un tip original. Tasia avea în cap o mulțime de personaje din comediiile din viața negustorimii și făcea mereu comparații, dar Anna Serafimovna nu se asemana cu nimeni dintre personajele acestea. Acum vorbea și cu Rubțov. Îl compara și pe el cu un „Vania“, un „Andriușa“ sau un „Mitea“ din puselele lui Ostrovski, dar și el nu se asemuia cu nici unul din ei; numai în felul cum vorbea ghiceai uneori negustorul... Era un om așezat, a trăit mult, a văzut multe în străinătate, a muncit, vorbea cam din topor, era curajos, fără să se ascundă după deget, și cu nu știu ce sclipire în ochi, care voia să spună că „știe el ce știe“, ceea ce ei îi plăcu. În privința Liubașei, Anna Serafimovna o prevenise și chiar îi spusese :

— Am să te rog s-o ierți, ea nu are opreliști și-i place să facă pe nebuna, dar altfel e fată bună și deșteaptă.

Tasia îi întinse mîna Liubașei și zise :

— Te cunosc. Ești verișoara Annei Serafimovna... Ia loc, te rog.

Liubașa îi strînse mîna, dar în sinea ei își spuse, revoltată : cum îndrăznește dumneaei să facă pe gazda ? Auzi : „ia loc“, ca și cînd ar fi venit în vizită la ea și nu la vară-sa.

Dar tonul calm și vesel al Tasiei o mai îmbună. Se așeză și își aprinse o țigară. Tasia puse pe masă cartea cu care venise și luă loc lîngă ea.

— Pe unde o fi umblînd tanti ? întrebă Liubașa.

— O fi avînd vreo treabă urgentă, observă Tasia. La ora asta, Anna Serafimovna e întotdeauna acasă.

„Ce, nu cumva îi fi vrînd să-mi ții de urît ?“ o repezi în gînd Liubașa.

Pe fața ei apăru o expresie răutăcioasă, ochii i se întunecară. Se tot uita într-o parte, dar din cînd în cînd își întorcea ochii la Tasia. Tasia se simți deodată stînjenită. „Darwinista“ asta, cu manierele ei grosolane, lipsite de jenă, creă o stare de încordare. Citeai pe fața ei că n-ar face nimănui o concesie și că-i privește pe toți ca pe o turmă de vite.

— Ce-i citești acum lui tanti ? întrebă Liubașa. Vreun roman franțuzesc ?

— Nu, un articol de critică.

— Ie-te !

În salonaș se auziră pași. Liubașa roși. Recunoscuse pașii lui Rubțov. Tasia se întrebă și ea dacă o fi el. În momentul acesta, venirea lui îi făcea o mare plăcere. Pur și simplu începuse să-i fie teamă de Liubașa.

Cînd intră Rubțov, cele două fete întoarseră capul amîndouă odată.

Liubașa remarcă numaidecît că „Senia“ era îmbrăcat mult mai cu dichis ca de obicei. La ei venea într-un surtucel gri de toate zilele. Acum — ca să vezi ! avea pe el o haină albăstră, cravată nouă și guler tare. Unde mai pui că și-a lăsat mustați ; se vede că nu vrea să semene cu un mecanic olandez de pe un vapor.

Rubțov a mai stat de vorbă de vreo două-trei ori cu Tasia. Veni la ea cu mîna întinsă și cu totul într-alt fel decît avea să-i întindă apoi mîna Liubașei, ceea ce i-a înfipt Liubașei un cuțit în inimă. Prima oară, cînd a luat masa cu Tasia la Anna Serafimovna, o vreme a urmărit-o cu atenție pe „fata de general“, ca să vadă cum se comportă. Dar s-a muiat repede, cînd Tasia a început să vorbească despre pasiunea ei pentru teatru, despre tatăl și mama ei, despre cele două bătrîne. După masă s-a dus lîngă ea. Tasia citea o nuvelă nouă. Vocea ei zglobie l-a impresionat plăcut. Reda așa de bine limbajul personajelor, cu atîta umor și cu atîta pătrundere !

— Ți-ai găsit o domnișoară pe cinste, verișoară, i-a zis el Staniținei trei zile mai tîrziu.

— Ai venit cumva 's-o ascuți ? l-a întrebat Anna Serafimovna.

— E o bună lectioniță... Foarte subtilă și fără ifose, măcar că e de neam nobil. Bravo !

În seara următoare, Rubțov a intrat în vorbă cu Tasia fără nici un fel de artificii, fără pic de stîngăcie, stîrnind uimirea Staniținei.

— Anna Serafimovna nu-i acasă, îl întîmpină Tasia.

Liubașa interveni numaidecît.

— Tanti e așa de nesățioasă ! zise, afișînd față de Rubțov o dezinvoltură forțată.

— Cum așa ? întrebă el pe un ton cam rigid.

— E nesăţioasă în afaceri... Anul ăsta vrea, se pare, să umfle o juma de milion la târgul din Nijni !... Uite-o cum bate oraşul cu noaptea-n cap...

Tasia surîse abia perceptibil. Rubţov pricepu tîlcul acestui surîs.

— Te rog s-o scuzi pe verişoara-mea, îi zice el, dînd din cap cu înţeles.

— Ce-ai zis ? ăpă Liubaşa şi se ridică.

— Prea îţi dai frîu liber la gură, uiţi că sîntem în postul mare...

— Asta ce-o mai fi ?

În alte împrejurări, Liubaşa ar fi sărit cu gura pe el. De rîndul acesta înghiţi în sec şi se ghemui, supărată.

— Doar sîntem în postul mare, urmă la fel de calm Rubţov. Cred că posteşti, nu ?

— Lasă-mă-n pace ! izbucni Liubaşa.

Se ridică brusc şi se retrase la geam. Tasia se uită la Rubţov cu o privire întrebătoare şi-i zîmbi îndată, vrînd parcă să spună : „De ce o necăjeşti ?“

— Ai să-mi îngădui să te ascult ? o întrebă Rubţov şi se aşeză mai aproape de ea, frecîndu-şi palmele.

— Azi n-avem literatură... e un articol de critică.

— Cu atît mai bine.

Liubaşa, stînd la geam, nu scoase o vorbă... Găsea situaţia insuportabilă. Unde o fi umblînd „ticăloasa“ aia de tanti ? Te-ai repezit s-o vezi pe doamna de companie şi acum bucură-te !

III

Staniţina intră în salon cu paşi repezi şi se opri la doi paşi de uşă. Era foarte palidă.

— Iartă-mă, Taisia Valentinovna, te-am făcut să aştepţi. Liubaşa, bună ziua... Senia ! Îţi mulţumesc. Poşteşte, te rog, aici pentru o clipă.

Nu se apropie de ei să le dea mîna, ci numai îl chemă cu un gest pe Rubţov.

— Imediat, le spuse fetelor. Senia, două vorbe !

Îl conduse pe Rubțov prin salonaș în camera ei de toaletă, o încăpere mică, aflată lângă camera copiilor.

— E bucluc, Senia! zise, fără să-și scoată nici pălăria, nici paltonul. Viktor Mironîci mi-a jucat o festă teribilă... O sută de mii de franci. Termenul expiră poimîine.

— Dibaci! lăsa să-i scape Senia.

— Și la fabrică nu prea merge bine treaba.

— Ce s-a întîmplat?

— S-ar putea să se ajungă la grevă... Or eu nu vreau. Îl concediez pe neamț... Plătesc amenda.

— Cît?

— Zece mii... Dar așa e mai bine. Spune, vii?

Rubțov zăbovi cu răspunsul.

— Spune repede.

— Și dacă cumva nu ne împăcăm, verișoară?

— De ce, mă rog?

— Așa am eu impresia.

— Lasă asta!

Stanițina își sălta genele și-l privi în ochi.

— Te-ai obișnuit acum cu altfel de oameni...

— Nu vorbi prostii, Senia, zise ea cu asprime în glas. Știi bine că te consider un om cinstit. De priceput ești priceput.

— Bine, bine, făcu el pe un ton glumeț și îi luă mîna. Mîna ei tremura.

— Verișoară dragă, vorbi el aproape tandru, de ce ești așa de necăjită? Nu merită. Las' că aranjăm noi totul. Cît despre Viktor Mironîci, era de așteptat să facă una boacăna. Singură ți-ai pus jugul ăsta!...

— Dar ce pot eu să fac? exclamă ea aproape plîngînd și se așeză pe un scaun.

— E limpede ce!

— Spune!

— Să-l lași odată pentru totdeauna.

— Mă gîndesc la copii...

— Lasă asta, o opri Rubțov. De ce te lăcomești?

— Nu mă lăcomesc.

— Ba da. Ai avere mare. Ajunge pentru doi inși. Mă rog, ai vrut să menții prestigiul numelui, prestigiul firmei, mă rog, ai făcut și dumneata o experiență. Dar n-ai ce-i face! Să cumperi manufactură de la el... Ai avea destul capital propriu

sau creditul necesar?... De altfel, nici n-ar vinde-o. El n-o s-o sfîrșească altfel decît vînzînd-o la licitație. Or dumneata n-ai să vrei s-o cumperi la licitație atîta vreme cît el ți-e soț. Și nici nu-ți trebuie așa ceva.

— Nu mă mă lăcomesc, repetă ea, simțindu-se lezată.

— De unde vin toate astea? Unde-i rădăcina?

— Trebuie să mă despart! conchise ea.

— Exact!

— Ușor de zis!

— Ba nu-i nici o greutate... Ce, nu găsești dumneata cincisprezece mii de ruble?

— Nici n-ar costa atît, zise Stanișina ca pentru ea.

— De acord. În direcția asta există niște specialiști pe cinste.

Rubțov coborîse glasul și îi luase iar mîna.

Anna Serafimovna închise pentru o clipă ochii.

„Uite, și el, un om cinstit și deștept, spune același lucru pe care și l-a spus și ea de-atîtea ori... E o rușine să se socoată soția lui Viktor Mironîci, așa o așteaptă ruina!“...

— Nu știu, Senia, rosti.

— Asta-i la fel, verișoară, ca atunci cînd ți se strică un dinte. E o dovadă de lășitate să-i pui tot felul de medicamente, să-l scormonești, să-l plombezi. Tragi odată de el și gata!

— E o poveste lungă, și mai trebuie să ies din buclucul ăsta....

— Vorbești de poliță? E știut lucru, trebuie să plătești.

— Să mă pun cumva în gardă...

— N-ai cum să te pui în gardă... Dă-mi voie să-ți spun că atunci ai făcut cu soțul dumitale o tranzacție nesăbuită... El nu e prost, și-a dat seama numai decît că treaba asta îl aranjează... Du-te în cele patru vînturi, poftim o pensie de treizeci de mii de ruble, îți acoperim noi toate datoriile, și dacă găsești cu cale, iubitule, să mai semnezi și alte polițe, noi, cu multă plăcere...

— Încetează, Senia! îl opri Anna Serafimovna. Adevărat, am făcut o mare prostie atunci, și acum mă căiesc...

— Și acum vrei să faci la fel?

— Vai, nu știu!

În acest moment, însă, i se făcu rușine. Se comporta ca o fetiță... Ba că-i așa, ba că-i pe dincolo...

Fața ei căpătă îndată o expresie gravă.

— Ei, Senia, vii la mine ?

— Da, dacă n-ai pe nimeni altul, ca să nu stea treaba-n loc...

— Îți mulțumesc... Imediat... Du-te la fete, că vin și eu îndată... Rămâi pe toată ziua ?

— Rămân, dacă n-ai nimic împotrivă.

Stanișina zîmbi și îi făcu un semn din cap cu multă afecțiune.

IV

Rămasă singură, Anna Serafimovna își lăsă capul în piept. Uitase că era cu pălăria pe cap și în palton, și rămase așa vreo cinci minute.

Au trecut mai bine de zece zile de la întîmplarea din caleașcă. În acest răstimp l-a văzut pe Paltusov o singură dată, în treacăt, la Teatrul Mare. Dusesse copii la un matineu de balet în ziua de lăsata secului. El a venit lîngă benuar, apoi, în pauza următoare, a intrat în lojă. Așa și trebuia să procedeze un om inteligent și sensibil. Nici o schimbare în ton, în conversație. De altminteri, ce altă atitudine ar fi putut el să ia ? Chiar dacă ar fi fost dispus să se îndrăgostească de ea ? Doară ea s-a purtat ca o nebună... Ea e femeie căsătorită, vrea să trăiască „după lege“, ține la demnitate și la mîndria ei, și vrea să lase copiilor amintirea unei mame virtuose...

Dar atunci, în caleașcă, l-a îmbrățișat !... Și el măcar să-i fi spus cu o privire : „Hai, ce atîtea fașoane, fă bine și mergi mai departe, că eu unul nu îngădui să fiu prostit !“ El nu o iubește. Ea îl lasă indiferent ? Îi e odioasă ? Cine a spus asta ? Și ce mai așteaptă ea oare ? De ce nu se eliberează ? Uite, pînă și Senia Rubțov i-o spune de-a dreptul : „Scutură-ți jugul ăsta de pe grumaz !“

Se ridică, își scoase paltonul, pălăria, mănușile, apoi își potrivi părul dinaintea oglinzii. Cuta de pe frunte nu dispărea. Din salon se auzeau glasuri tinere. „Junii“ ăștia nu știu, de bună seamă, ce griji o frămîntă pe ea. Și între ei o să fie ceva. Liuba deja aleargă după Rubțov. Ah, de ce n-are și ea optsprezece ani, douăzeci de ani ?

Cînd Anna Serafimovna reveni în salon, Liubașa tot mai stătea la geam. Rubțov discuta iar cu Tasia.

— Iartă-mă, Taisia Valentinovna, zise Stanițina cu o politețe deosebită, te-am făcut să-ți pierzi timpul degeaba.

„Ie-te ce delicatețuri ! își zise Liubașa. Vrea să mă dea gata cu «politețurile» ei !”

— Am impresia că azi sînteți foarte obosită și nu vă e gîndul la lectură.

— Într-adevăr... Senia, se întoarse Sanițina spre Rubțov, ar trebui să mergem la fabrică.

— Cînd dorești.

— Chiar azi.

— Sînt liber.

— E departe ? întrebă Tasia.

— Nu. Dincolo de Butîrki, o jumătate de oră de drum, răspunse Stanițina.

— N-am fost niciodată la o fabrică, mărturisi Tasia.

— N-ai vrea să mergi și dumneata ? o pofti Stanițina, aruncîndu-i o privire lui Rubțov.

Acesta încuviință cu un semn din cap.

— Ar fi foarte interesant, zise Tasia cu un aer grav și naiv.

— Iată-l și pe viitorul director al fabricii, îl arată Stanițina pe Rubțov.

— Semion Timofeevici ? exclamă, veselă, Tasia.

Liubașa se retrase imediat de la geam.

— Felicitările mele, onorabile, zise cu un aer ambițios și făcu o reverență.

Anna Serafimovna se gîndi în clipa aceea că Dolgușina e verișoară cu Paltusov. Uite, ea o să vadă fabrica și o să-i spună și lui cum se lucrează aici... S-ar putea să-i stîrnească interesul și să oeară și el să viziteze fabrica.

„Să-i arăt școala, ordinea care domnește în fabrică... Să-i spună ea toate astea...”

— Minunat, tanti ! exclamă Liubașa. Ia-mă și pe mine.

Ținea să meargă și ea. Pe drum și acolo, la fabrică, ar putea, oricum, s-o mai înțepe pe domnișoara asta care face pe lectorița. Desigur că ea n-a citit nimic serios, numai piese și romane... Cu siguranță, habar n-are de științele naturale.

Las' că-i pune ea, așa, printre altele, câteva întrebări și din chimie, și din alte științe. Se vor ivi destule ocazii...

— Mătușica o să fie îngrijorată.

— Ei și? Trimîți și dumneata un om să-i spună că nu vin la masă.

— Masa o luați la mine. Ne întoarcem pe la șase... Ai să vezi c-o să-ți placă, se întoarse Stanișina spre Tasia.

— Desigur, desigur! se învoi Tasia înveselită și bătu din palme.

„Actriță afurisită! o înjură Liubașa în gînd. Face toate astea înadins, ca se se gudure pe lîngă Senka.“

— Oho, așa ne distrăm pe cînte! zise, înviorat, Rubțov, frecîndu-și palmele. Pentru că, bănuiesc, mergem cu troica, nu-i așa, verișoară?

Hotărîră să meargă cu troica. Pînă s-au pus caii la sanie, tustrei musafirii luară o gustare. Anna Serafimovna era cam distrată. Liubașa încercă de câteva ori s-o înțepe pe Tasia, dar de fiecare dată Rubțov o împiedica să meargă prea departe. Tasia căuta să nu se uite cum mînuia Liubașa cuțitul și furculița, și tot nu izbutea să priceapă ce-o fi vrînd de la ea „răutatea“ asta de negustoreasă.

V

Troica trecu de Butîrki. Cerul se înseninase. Tasia stătea lîngă Anna Serafimovna. În fața ei ședea Rubțov, avînd-o alături pe Liubașa. Ea însăși îi oferise Tasei locul de pe banca din spate, dar nu era cîtuși de puțin mulțumită că Rubțov „nimerise“ față-n față cu „mamzel“.

În sanie, Tasia își aminti de o altă troică, în tovărășia Grușevei; gonia prin parc, spre restaurantul „Iar“. Iat-o acum din nou în societatea unor negustori. Se pare că nu mai e chip să scapi de ei. Peste tot numai negustori! Și merge cu ei nu la niște lăutari țigani, ci la o fabrică, pentru prima oară în viață. În inima Tasei pătrundea un puternic suflu de viață. Actuala ei „patroană“, milionara asta, e un om

dintr-o bucată, conduce două fabrici, comandă atîția oameni !
Și cum știe ea să se țină ! Întotdeauna dreaptă, zîmbitoare,
deși are, poate, o piatră pe inimă... Chiar și Liubașa asta,
măcar că e vulgară, dar e oricum un caracter. Ce simte, aia
și spune. Are și ea, de bună seamă, o sută de mii de ruble
zestre și o să conducă și ea o mare întreprindere comercială
sau o fabrică, dacă o nimeri un soț incapabil. Tasia își mută
privirea la Rubțov. Șade mîndru cu căciula în cap, și gulerul
din blană de jder îi încadrează frumos ovalul feței. Seamănă,
firește, cu un funcționar comercial, dacă te uiți la el cu ochii
unui nobil... Dar e și el o figură. O să fie director de fa-
brică... Treburi, muncă... Nu ca în străduțele adormite ale
nobilimii...

Sania se hurea la hîrtoape. Liubașa țipa scurt... Toți
erau veseli. Rubțov o întrebă de vreo două ori pe Tasia :

— Spune-mi, nu te deranjez ?

Cotiră la stînga. În jurul lor se întindea cîmpul alb. În
depărtare se vedea o pădurice. Lada de cărămidă roșie a
fabricii se afla într-o curte împrejmuată cu un gard scund.

Directorul lipsea. Stanițina discutasese cu el de dimineață
la depozit și directorul nu se întorsese încă din oraș.

În antreu le ieși înainte subdirectorul, un neamț din re-
giunile Baltice, numai în haină și cu capul descoperit. Era un
bărbat vînjos, cu fața roșie, mare, încadrată de o barbă nea-
gră, tunsă scurt. Anna Serafimovna îl salută cu demnitatea
unei patroane, ceea ce Tasia remarcă numai de cît.

Intrară într-o încăpere unde se aflau grămezi de lînă
murdară. Aerul era îmbibat de aburi groși. Alături se spăla
lîna. În niște căzi fierbea înăbușit un terci, ieșind apoi sub
formă de lînă pură, de culoare gălbuie. Muncitorii o salutau
pe patroană și pe oaspeți. Erau toți numai în cămăși. Anna
Serafimovna avea întipărită pe față o expresie gravă de stă-
pînă. Liubașa făcea mereu cu ochiul. Voia să arate Staniținei
și lui Rubțov că sînt niște „exploataatori“.

— Aici e un loc unde e greu să se țină curat, zise Stani-
țina, întorcîndu-se spre Tasia.

— Hai, nu te mai scuza, tanti ! interveni Liubașa. Las'
c-om vedea noi...

Intrară la cuptoare și cazane. Tasierii se făcu milă de
focșiști. O copleşii duhoarea de ulei, mirosul de ars, căldura

mare din încăperea îmbîcsită de aburi. Muncitorii îi priveau binevoitori, întorcîndu-și spre ei fețele lor mari, asudate. Unul din fochiști avea gulerul de la cămașă desfăcut și era în picioarele goale.

— Așa îi vine mai ușor ! încercă Liubașa un spirit. Ocnă voluntară, adăugă cu glas tare.

Anna Serafimovna îi aruncă o privire muștrătoare. Rubțov îi spuse ironic :

— N-ai vrea să faci o plimbare prin galeria aceea de sus ? Acolo sînt vreo patruzeci de grade. Ți-ar prinde bine.

În antreul de jos, care ea încălzit, și pe scara de tuci li se păru foarte frig după ce au stat în vecinătatea mașinilor cu aburi. Urcară sus.

Mașinile de filat stîrniră oel mai mult interesul Tasiei. În halele uriașe de-aici se mișcau înainte și înapoi, împingînd niște dispozitive lungi, pe roți, cîte cinci, șase băiețași. Patroana intră în vorbă cu ei ; îi cunoștea aproape pe toți. Rubțov mergea în urma doamnelor, dîndu-i Tasiei oele mai amănunțite explicații ; răspundea și la întrebările Liubașei, dar mult mai scurt.

— Și ce leafă primește un băiețaș ca ăsta ? își permise Tasia să întrebe, coborînd vocea.

— Se știe, o nimica toată, interveni Liubașa.

— Vreo șase ruble, preciză Rubțov.

— Exact, întări Anna Serafimovna.

— Nu te ruinează o asemenea plată ! constată Liubașa. Tasia nu putea să-și dea seama dacă e mult sau puțin.

Pe pervazurile geamurilor, dinaintea unor bucăți mari de postav bine întinse, ședeau niște fete în halate de stambă și cu basmale colorate pe cap, cele mai multe în picioarele goale.

— Ce fac ele ? întrebă Tasia.

— Acoperă petele, o lămuri Anna Serafimovna.

Fetele mînuiau niște pensule, cu care acopereau micile pete albe de pe postav. Aveau privirile voioase și răspundeau la întrebări cu multă vioiciune.

— Or fi primind și ele vreo trei ruble, nu ? zise Liubașa și strîmbă din nas.

— Cinci, preciză scurt Stanișina.

Regreta că a luat-o cu ea pe verișoară-sa. I-ar fi făcut plăcere să-i arate Tasiei ce bine e organizat totul în fabrica

ei, or Liubașa strica toată impresia cu exclamațiile și ieșirile ei inoportune.

Țimp de vreo douăzeci de minute mai zăboviră prin alte hale, unde războaiele de țesut acționate cu aburi se înșiruiau unul lângă altul, stîrnind un vuiet necurmat cu roțile și curelele lor de transmisie. Vizitară și hala cea mai de sus, cu războaie vechi manuale.

VI

Într-o încăpere mare, unde se aflau tot felul de lucruri — prese metacile, mostre, bucăți de postav rebutate — Liubașa îl opri pe Rubțov. Anna Serafimovna și Tasia nu coborîseră încă de la etajul de sus. Rubțov voia să fumeze.

— Senia, începu Liubașa, intri director la ea ?

Nici măcar nu spuse „la tanti”.

— Intru.

— Ce idee ! Năimit !

— Ce vrei să spui cu asta ?

Rubțov se rezemă de masă, luă în mînă un pachet de mostre și le examinează, închizînd un ochi pe jumătate.

— E ea și cum te bați slugă.

— Degeaba vorbești așa...

— Eu una n-am încredere în ea nici atîtita ! zise Liubașa cu patimă în glas, și începu să se plimbe încoace și încolo între două dulapuri.

— În cine, în ea ? întrebă Rubțov.

— În stăpîna ta, Anna Serafimovna. De ce ne-a cărat aici ?

— Singură ai vrut să vii.

— Parcă noi nu vedem ?... Vrea să apară în postura de binefăcătoare a spiței umane : vai ce minunat e la ea în fabrică ! Ia te uită cum își răsfășă muncitorii ! Pe copiii lor îi învață carte !... Dar cînd stai să te gîndești e tot un drac... Muncă de ocnă ! Ia să-mi stai douăsprezece ore la gura cup-torului sau să-mi gîfii la războiul de țesut...

— Și ce-i de făcut ?

— Aoleu, americanule ! Ce-i de făcut ? Parcă altfel binevoia să judece mai înainte domnia voastră !

— Of !... lăsa să-i scape Rubțov.

— Da, e limpede, te-ai stricat ! aproape că strigă Liubașa, repezindu-se la el. Gîndește-te : muncitorul capătă o jumătate de rublă pe zi...

— Capătă și pînă la trei ruble.

— Să zicem pînă la trei... Cu hrana lui, nu ? Dar femeile, dar fetele ? Stau aici și se afumă toată ziua pentru cinci ruble ! Iar profitul, vezi dumneata, se duce pe plata datoriilor lui Viktor Mironăci și pe plozii Annei Serafimovna... Să mai adune un milion, ca să-și răscumpere partea... Să divorțeze... Să devină doamna Paltusova !

— Adică cum ?

— E și greu să pricepi că e îndrăgostită lulea... O tentează domnia din nobilime... Asta-i acum boala noastră, a negustorilor...

Se uită la el cu o privire ironică și provocatoare. Rubțov roși ușor.

— Mi-e și silă să te ascult !

— Adică de ce ? făcu Liubașa, supărată de-a binelea. Veni lîngă el și-l luă de braț. Adică de ce ? Ori cumva ai și dumneatale lăptișor pe botișor ?...

Rubțov o îndepărtă cu o mișcare a brațului.

— Uite ce, Liubov (îi spunea pentru prima oară așa), mai bine te-ai uita la dumneata. Alții trăiesc ca oamenii, care cum poate, dumneata — numai cu ocările și cu trîncănelile. Ai citit atîtea cărți, dar n-ai înțeles nimic din ele. Vorbești prăpăstii... Îi acuzi pe alții că sînt niște exploata-tori... Poftim, fă dumneata altfel... Nu e greu s-o faci... Du-te la aceia care au nevoie de banii dumitale și dă-i-i...

Liubașa roși toată, își roti ochii în cap și se proțăpi dinaintea lui Rubțov.

— Și am să-i dau cînd am să vreau. Cînd am să-i am ! strigă ea cu un glas surd, dar numai decît vocea îi sună într-alt fel, ochii îi clipiră de cîteva ori și parcă i se umeziră. Acum n-am nimic, urmă pe un ton sincer, fără mînia de adineauri, dar cînd mi s-o da partea mea, am să știu cum să-mi folosesc banii. De-aia și voiam să discut cu dumneata ca de la om la om... Am organiza o instituție în care omul

să nu fie exploatat... Dacă ești și dumneata alt om și nu un industriaș, ai putea...

Fără a-și sfârși vorba, se întoarse și se retrase la geam, de teamă să nu izbucnească în plîns și să nu-și trădeze slăbiciunea...

— Vai de capul vostru ! strigă pe tonul violent de mai înainte, întorcîndu-se cu fața la Rubțov. Toți sînteți la fel !... Fi-v-ar de cap să vă fie !

În clipa asta, Liubașa era gata să-l tragă de păr. Și de ce „s-a amoretat“ ea de „bădănanul“ ăsta, de „o haimană“ ca el ?... Lui îi trebuie, vezi bine, o aristocrată. Să-și facă un capital și să călătorească prin străinătăți cu nevastă-sa, fată de general !...

— Îți doresc succes ! zise Rubțov pe un ton sec, aruncînd jos muciul de țigară și strivindu-l cu piciorul.

Prea i se făcuse lehamite de ea în ultimele două săptămîni.

— Auzi ! strigă Liubașa. Nu ți-am spus nimic... nimic !

Ușa se deschise. Stanițina intră prima. Liubașa se întoarse iar la geam. În clipa aceea, fața Tasiei i se păru așa de odioasă, încît era gata să se repeadă la ea.

— Mergem acasă ? întrebă Rubțov.

— Taisia Valentinovna ar vrea să vadă școala.

— Da, întări Tasia.

— Bun ! aprobă Rubțov și le urmă. Liubașa ieși ultima, mușcîndu-și unghiile.

VII

Merseră întîi la „baracă“. Anna Serafimovna voia ca ruda lui Paltusov să vadă cum sînt cazați muncitorii. Vizitarea dormitoarelor comune și micile locuințe ale muncitorilor căsătoriți. Într-una din camere era un aer foarte greu. Liubașa strîmbă din nas și exclamă :

— Halal aerisire !...

Tot ea se repezi la unul din paturi și strigă :

— Aoleu, ce de-a insecte ! Dumnezeuule !

Anna Serafimovna roși și zise imediat, adresându-se Tasiei și lui Rubțov :

— Directorul avea de luptat cu muncitorii și din pricina curățeniei... Nu prea o iubesc oamenii noștri...

— S-ar putea face o ventilație, observă Rubțov.

— S-ar putea pune și alte așternuturi, interveni Liubașa.

Tasia stătea și asculta. Ea nu putea judeca dacă muncitorii erau ținuți bine sau nu. La ei, în odăile servitorilor, unde intra câteodată, era și mai multă murdărie decât aici, și nici un fel de paturi, cât despre gîndaci, nici să nu mai vorbim !

Și în baraca muncitorilor căsătoriți aerul era „nu de prima calitate“, așa cum a observat Liubașa. Camerele erau însă mai frumoșele, în unele din ele se vedeau ghivece cu flori în ferestre, aici-colo paturile aveau cuverturi de stambă. Dar copiii mici rămîneau nesupravegheați de nimeni. Mamele lor lucrau aproape toate la fabrică.

— Cei mai mari învață, observă Anna Serafimovna.

Liubașa rămase tăcută. Se tot uita la Rubțov. Pe tustrei — și pe el, și pe Tasia, și pe Stanițina — îi trimitea „la toți dracii“.

La școală aveau cursuri la acea oră clasele de după-amiază. Fetele și băieții învățau împreună. Camera, destul de încăpătoare, era ticsită de copii. Și aici era un aer greu. Cînd intra Stanițina, învățătorul, un tînăr negricios, cu o față de ofticos, se ridică, împreună cu toată clasa.

— Stați jos, vă rog, zise ea puțin stînjenită.

În clasă nu erau scaune în plus. Vizitatorii se așezară pe pervazurile geamurilor. Anna Serafimovna îl pofti pe învățător să continue lecția.

Stînd la catedră, învățătorul rostea frazele tare și deslușit, punînd clasa să le memoreze. După fiecare frază întreba :

— Cine poate ?

Vreo zece fete și băieți săreau în picioare și ridicau mîna.

— De unde e învățătorul ? o întrebă încet Tasia pe Anna Serafimovna.

— De la școala normală.

De vreo două-trei ori cei întrebați s-au poticnit. Cîte unul se ridica și începea să răspundă, dar se încurca, în rîsetele înfundate ale clasei. Învățătorul îl oprea imediat. O fetiță și doi băieți dovediră o memorie foarte bună : repetau cîte trei-patru versuri din fabulele lui Krîlov. Tasia urmărea lecția cu vădit interes. Îl întrebă în șoaptă pe Rubțov, cînd acesta se apropie de gearn :

— Toate astea sînt pe socoteala Annei Serafimovna ?

— Sigur că da, răspunse el, foarte satisfăcut.

Stanițina zîmbi și îi spuse Tasiei :

— La toamnă vreau să mai fac o clasă... e prea strîmt. Mă bate gîndul să deschid și o școală de meserii.

— Bun lucru ! întări Rubțov.

Liubașa stătea tăcută. Cînd ceilalți ieșiră, ea se duse la catedră și-l întrebă pe învățător :

— Ce leafă primiți ?

Învățătorul îi aruncă o privire scurtă, nedumerită, și spuse abia auzit :

— Șase sute de ruble.

— Și întreținere ?

— Locuință și lemne.

Liubașa dădu din cap și ieși, legănîndu-se.

Anna Serafimovna cobora scara. Vizita la fabrică nu o mulțumise. E drept că agitația în rîndurile muncitorilor nu era prea mare. Zvonurile despre o grevă erau vorbe de-ale directorului. Avea să-l concedieze zilele acestea. Cît despre Rubțov, au să se înțeleagă ei, nici vorbă.

Rubțov rămăsese cam indispus de pe urma discuției cu Liubașa. Se simțea lezat în mîndria lui de bărbat. N-avea nici o cădere „fetișcanei asta obraznică“ să-i dea lecții de generozitate. El nu e un exploatator ! Și n-o să sprijine el zgîrcenia patroanei, chiar dacă intră director. Verișoara e o femeie de treabă. Neamțul era un șmecher, se gîndea numai la buzunarul lui, nu se avea bine cu muncitorii. Treaba se poate face într-alt fel. Dar ce-i trebuie lui un palat ca cel înălțat în curte pentru director ? El e singur... Se uită în urma Tasiei, care se îndepărta cu pași mărunți prin zăpada afînată... Ce fată drăgălașă, și trebuie să facă pe doamna de companie !

Rubțov se luminează deodată la față. În mintea lui încolțise un gând năstrușnic.

Tasia mergea îngândurată. Fata de general simțea că va trebui să trăiască multă, multă vreme în societatea negustorilor... chiar dacă va intra în teatru.

VIII

În casa Netovilor stănuie o liniște mormântală. Sînt cearurile două din noapte. Ieri, întorcîndu-se la aceeași oră de la o serată, Evlampi Grigorievici a găsit pe masă o telegramă de la Maria Orestovna. Era de la Petersburg și avea următorul conținut: „Sosesc mîine cu expresul. Pregătește dormitorul“. Și atât. Ultima scrisoare de la ea fusese expediată din sudul Franței. Nu-i mai scrisese de aproape trei luni.

Telegrama nici nu-l bucură, nici nu-l întristă. Sentimentele lui de altădată se cam spulberaseră. La serata de ieri, bunăoară, a simțit și el că trăiește. Acolo, cu toate că în răstimpuri se simțea deprimat, a încercat totuși și unele satisfacții. Un boier bogat și cu înclinații literare îl invitase la cina sa, care se ținea luna. Respectivii voiau iar să-l ademenească. Și-au amintit de răposatul Leșciiov, îl avertizau în fel și chip, încercau, se vede treaba, să-l facă iar să joace cum îi vor cînta ei. Se aflau acolo și rudele lui — Krasnopiorîi și Vzlomțev. Krasnopiorîi trîncănea mereu, Vzlomțev ședea mai mult tăcut. Stăpînul casei vorbea așa de dulce!... Care va să zică au nevoie de el! E știut pentru ce: ca să dea bani pentru scoaterea unui ziar... Dar las' că și el i-a făcut să-și ia gîndul. Dumnealor își închipuiau că el nu poate trăi fără ajutor; ei uite că poate, și încă foarte bine! El nu vrea să fie nici cu ăi de dreapta, nici cu ăi de stînga! Ar fi vrut să scoată din buzunar *Memoriile* sale și să le citească în auzul tuturor. Trei luni a scris la ele și voia să le tipărească în broșură la apropierea alegerilor, ca să știe toți ce fel de om e el.

S-a întors acasă foarte surescitat, cu un roi de idei în cap. Și deodată a picat telegrama asta... Maria Orestovna l-a

îndepărtat imediat de persoana ei și i-a interzis s-o viziteze în străinătate. O vreme i-a dus dorul, dar apoi a început s-o uite cam repede. Avea impresia uneori că nici n-a fost căsătorit vreodată. Dragostea s-a dus... Înainte se temea de ea, acum nu-i mai era teamă. Totuși ea nu-i decît o femeie! Cu alte cuvinte — *muiere*! Cum poate ea, în definitiv, să i se pună împotrivă? Ei bine, el a stat și s-a gîndit toată iarna, și a vorbit, și chiar a scris... Nu i-a ieșit înainte la gară, socotind că poate ei nu i-ar face plăcere, așa că a trimis caleașca cu un lacheu.

Au adus-o și au coboît-o din caleașcă. Împreună cu ea a venit și fratele ei. Au dus-o sus pe scară. Era verde la față, dar vocea nu i se schimbase... De cum se văzu acasă, îi spuse cu venin în glas:

— N-ai venit la gară... Bine ai făcut...

Fratele i-a șoptit lui Evlampi Grigorievici că trebuie să trimită imediat după doctor. Netov dădu dispozițiile de cuviință, dar fără a se arăta îngrijorat și afectuat...

Deîndată ce Maria Orestovna fu culcată în pat, Evlampi Grigorievici se retrase în cabinet și nu se mai arătă, ceea ce îl șocă mult pe fratele Mariei Orestovna. Cînd acesta intră în cabinetul lui Evlampi Grigorievici, Netov îl întîmpină mirat și, revenind la masa de scris, se apucă să pună în ordine niște file tipărite.

— Frate dragă... începu Ledenșikov, vorbind cu glas scăzut, vezi și dumneata în ce stare e...

— Cine? întrebă Netov cu un aer distrat.

— *Marie*.

— Da!... Vine îndată doctorul.

— Cred că e nevoie de un consiliu... Mă tem să spun ce boală are...

Netov nu-l asculta. Se uita mereu la filele de pe birou.

— Găsesc necesar să te previn...

— Ce anume?

— Dar bine, *Marie* e în pericol...

— În pericol?

Evlampi Grigorievici lăsa filele și își saltă puțin capul.

Cu toată înfățișarea lui dulceagă, fratele Mariei Orestovna își strînsese buzele într-un chip aparte, uluit pur și simplu de atîta nesimțire, care i se păru cu totul necuviincioasă.

— Să vedem ce spune doctorul... Eu nu pot să fac nimic... N-am studii de specialitate...

Lui Netov îi jucau ochii în cap, încît ai fi zis că rîd. Ledenșikov rămase perplex, apoi se duse la soră-sa. Ea îl alungă.

A venit doctorul casei. Evlampi Grigorievici îl salută, frecîndu-și mîinile cu un surîs vesel, îl conduse pînă la dormitorul neveste-si și reveni numaidecît în cabinetul său. Ledenșikov, retras în cabinetul surorii sale, trăgea cu urechea la cele ce se petreceau în dormitor. După vreo zece minute, doctorul ieși indispus și se duse imediat la Netov. Ledenșikov îl ajunsese din urmă și-l opri în salonaș.

— E grav ? întrebă.

— Foarte, foarte grav.

Doctorul îi spuse lui Netov că trebuie chemat un chirurg, în vreme ce el va veni cu regularitate pentru a aplica un tratament general, și în același timp îi dădu de înțeles că s-ar putea să fie nevoie de un consiliu de medici.

Netov îl ascultă cu aerul unui om de afaceri, spunînd mereu :

— Așa... așa...

Doctorul îl privi de vreo două ori în ochi, iar la plecare, pe scară, îi spuse lui Ledenșikov :

— Aveți dumneavoastră grijă de bolnavă. Evlampi Grigorievici e prea zdrobit.

— Zdrobit ? întrebă Ledenșikov. Nu știu, noi l-am găsit atît de... ciudat...

Fratele Mariei Orestovna dorea un singur lucru : o scenă sentimentală cu „neprețuita“ lui Marie.

IX

În dormitorul Mariei Orestovna e un aer greu. Ea are o plagă pe piept. Pansamentele îi provoacă dureri îngrozitoare. Stă culcată cu capul răsturnat pe spate. Boala ei o jignește : are dalac. Dar Maria Orestovna s-a împăcat cu

acest cuvînt... O vreme s-a tot uns cu diferite alifii. A început să slăbească, ceea ce i s-a părut suspect.

Pînă la urmă doctorii i-au spus-o pe ocolite că are cancer. Imediat a hotărît să plece la Moscova, ca să moară acolo. La întoarcere a însoțit-o fratele ei, deși ea n-o dorește. Dar el s-a ținut scali. Ajungea ea și așa, ajutată de camerista ei, o nemțoaică descumcăreață și inimioasă. În străinătate i s-a scîrbit și mai rău de frate-su. A făcut prostia să-i spună că are averea ei... Deși prost, el s-a priceput cu ușurelul să afle multe de la ea. Acuma o s-o piseze să-și facă testamentul în favoarea lui. Or ea nu vrea. Dacă Paltusov s-ar fi arătat ceva mai tandru cu ea... i-ar fi lăsat lui jumătate din bani. El i-a scris cu regularitate, scrisori drăguțe, respectuoase, inteligente... dar n-a venit la ea și nici măcar n-a făcut vreo aluzie în privința asta... E foarte mîndru... Dragoste cu sila nu se poate! Totuși îi va cere sfatul... „Milogului” de frate-su, de care i s-a făcut lehamite, îi ajung și o sută de mii de ruble... Nu prea se vede să i se dea titlul de kammerjunker, și apoi sînt destui kammerjunckeri fără un ban...

„Nu mă mai fac eu bine, își zice bolnava, n-are nici un rost să mă mai agit.” Și cîteodată îi face chiar plăcere că alții se tem de moarte, în vreme ce ea nu se teme... Să trăiască?... La ce bun? În străinătate, mai treacă-meargă. Aici i s-a urît de toate... Un singur om ar mai ține-o în viață, dar omul acesta n-o iubește...

Da, ce-ar fi să-i lase lui averea ei, să-l facă să simtă cît de mult îi e ea superioară cu mărînimia ei, să scrie chiar așa în testament: „Te consider demn de a fi ajutat, am credința că dumneata vei ști să folosești mijloacele pe care ți le dăruiesc pentru binele obștesc; iar eu mă socot fericită că ofer unui tînr atît de energetic și de talentat un vast cîmp de activitate”...

Frazele acestea se alcătuiesc atît de frumos în capul ei! Căci capul ei e absolut limpede, și va rămîne așa pînă în ultima clipă; ea știe asta.

Poate să dispună și într-alt fel. Să-i dea, bunăoară, lui ceva, vreo cincizeci de mii, și tot atîta lui frate-su, sau ceva mai mult, ca să nu umble pe la oameni și să plîngă că l-a nedreptățit... Vezi bine, ce se face el fără un venit supplimen-

tar pe lângă salariu ? Și apoi își va putea el oare menține postul de consul ? Ea îi dă trei mii de ruble pe an, uneori și mai mult. Trebuie să-i lase atât cât să-i asigure dobânzi de trei mii, cel mult patru mii de ruble.

Restul să fie folosit pentru a-i immortaliza numele. Să testeze două sute de mii — e o cifră de efect — pentru vreo instituție, bunăoară pentru o școală profesională... La noi nimeni nu le învață pe fete lucruri folositoare. Numai științe, literatură, contrapunct și tot felul de idei... Uite ea, dacă a-i pune-o să croiască o rochie, să deseneze un model de broderie, să potrivească sau să aranjeze ceva, să-i dea o schiță unui meșter, nimic nu știe să facă. Or la o școală din astea elevele vor fi învățate să facă totul.

Maria Orestovna chibzui preț de două ore. Durerile o mai slăbiră, uită și de moarte... Avea testamentul gata în cap... Când vine Paltusov, i-l dictează și-l numește pe el executor testamentar, executor al voinței ei... El va depune toate diligențele pentru ca școala să poarte numele ei...

Stă cu ochii închiși și i se arată o casă frumoasă cu etaj, undeva în Sokolniki sau în Neskucinâi, într-o curte împrejmuită cu grilaj de fier... În soare strălucesc puternic literele de aur ale firmei : „Școala profesională «Maria Orestovna Netova»“. În fiecare an se face un serviciu divin de ziua morții ei și sînt de față guvernatorul-general, guvernatorul civil, eforul, toate autoritățile, doamnele cele mai sus-puse. Cît va dura instituția, atît va fi pomenită și ea. Dar asta e puțin... Paltusov va scrie o carte despre viața ei. Cartea va apare la deschiderea școlii... Va fi distribuită gratuit, cu portretul ei. Trebuie făcută o copie bună după portretul aflat în cabinet la Evlampi Grigorievici. Fața ei are acolo o expresie așa de inteligentă și plăcută... Paltusov va ști el să scrie cartea...

Dorința de a-l vedea începu să crească cu fiecare oră. Dar ea nu-l va primi în dormitor... Aici miroase așa de urît ! Va porunci să fie mutată în cabinetul ei... El nu trebuie să știe ce boală are. Va cere categoric fratelui și soțului să nu-i spună nimic... E palidă la față, dar așa era și înainte de boală.

Atît de puțin o interesa tratamentul, încît îi răspunse lui frate-su, care îi vorbise în privința unui consiliu medical :

— Fie ! Mi-e totuna !

Consiliul de medici stabili că boala era incurabilă. Nu se putea face operație, pentru că gangrena se formase deja și avea să se întindă oricât ar opera-o.

Doctorul casei fu însărcinat să-l înștiințeze pe Evlampi Grigorievici că trebuie s-o pregătească pe Maria Orestovna pentru a-i spune adevărul.

Netov primi vestea atât de indiferent, încît doctorul îl privi lung.

— S-o pregătesc ? întrebă Evlampi Grigorievici, zîmbind. Mă rog. Am să-i spun. Toți sîntem muritori. E chiar mai bine, decît să se chinuiască așa.

Doctorul fu de acord cu el.

În vremea asta bolnava ședea culcată, cu pieptul săltat mult în sus, căci altfel durerile sporeau, și cu capul răsturnat mult pe spate, privind tavanul sculptat al dormitorului... Și-a dat seama după fețele doctorilor că nu mai avea nici o speranță...

— Ah, de s-ar sfîrși mai repede ! i-a scăpat un suspin cînd au ieșit toți din cameră.

Se gîndea pentru a nu știu cîta oară la evoluția bolii și la sfîrșitul ei, fie că o fi cancer, fie că o fi gangrenă... Îi era totuna. Dar mintea îi rămînea trează, limpede, și capul n-o durea aproape de loc... Curînd, probabil, o să cadă în inconștiență... Numai de s-ar sfîrși mai repede !

Astă toamnă o scîrbeau toate — Moscova, casa, vremea, strada, soțul... În străinătate a lovit-o boala, și ea nu voia să moară acolo... A venit aici... Numai de-ar lăsa-o toți în pace... Noroc de camerista nemțoaică — știe să-și facă serviciul fără s-o supere...

La căpătîiul patului tuși cineva.

„Ce-o fi vrînd ?“ se gîndi cu o strîmbătură Maria Orestovna. Îl recunoscuse pe soțul ei... De cînd s-a reîntors acasă, prezența lui parcă o supăra mai puțin... E foarte schimbat... Nu-l iubește, totuși i se pare ciudat și parcă o necăjește faptul că el zîmbește mereu, că nu i-au dat niciodată lacrimile și că îi spune vorbe încurajatoare pe un ton straniu.

— Tu erai ? întrebă Maria Orestovna.

Ea îl tutuia, el îi vorbea cu „dumneata“, ca și mai înainte, numai că vorbele lui sunau acum altfel.

Evlampii Grigorievici se apropie, frecându-și mâinile.

— Cum te mai simți ? o întrebă și se așeză pe scaunul de la picioarele patului.

— Nu vezi ?

— Mda, făcu el cu un suspin. Vezi și dumneata... Care îl calcă o căruță, care și așa...

Maria Orestovna îl privi cu atenție, săltându-și capul. Zîmbetul lui era mai bleg ca înainte și, de cînd o vedea pe nevastă-sa pe moarte, parcă dement. Ochii îi fugeau în toate părțile.

Își săltă și mai mult capul și îl privi fără a scoate o vorbă.

— Voia lui Dumnezeu, îngăimă el, apoi se ridică și începu să umble încoace și încolo prin cameră.

„Da, i s-au tulburat mințile, își zise ea și deodată i se făcu milă. Oare nu cunva de mult ce mă iubește ? Cine poate să-l știe ? Ba numai pentru că a rămas fără îndrumător și și-a pierdut stăpînirea de sine“.

— Șezi ! îi porunci cu asprime în glas.

Netov se așeză pe marginea patului.

— Vezi că nu mai am mult de trăit, zise ea hotărît, pe un ton de povață. Ai să rămîi singur. Lasă-te de toate funcțiile și titlurile astea ale tale, că nu sînt ele de tine... Leșciiov a murit, unchiu-tău e ocupat cu ale lui. Krasnopiorîi, tot el o să-și bată joc de tine peste tot... Dă-le-ncolo !... Trăiește și tu așa și bucură-te de cinstirea ce ți se arată, fă fapte bune, dă burse, cumpără tablouri dacă vrei. Dar nu-mi mai sta în frac și cu servieta subsuoară, dacă vrei să am liniște în morimînt. Sfătuiește-te cu Paltusov, Andrei Dmitrievici... Și în chestiunile comerciale... Dar cel mai bine, ca să nu te fure slujbașii, trăiește din capital, transformă totul în bani... Mă rog, ține casă mare... dă recepții Moscovei... Se va ține seama și de asta, ca să fii făcut general... Poți să fii epitrop onorific undeva... Și, dacă dai un șperț mai mare, or să-ți pună pe piept și colanul Sfîntului Stanislav...

Evlampii Grigorievici n-o ascultă pînă la capăt. Se ridică, veni la căpătîiul ei, își desfăcu picioarele într-un chip ciudat și o privi țintă, furios, aproape cu dușmănie, roșu la față și cu scinteieri în ochi.

— Nu-ți face dumneata griji ! vorbi el, ofensat. Nu sînt copil... Mai bine te-ai gîndi la dumneata, Maria Orestovna, la iertarea tuturor păcatelor... înainte de a-ți lua rămas bun. Eu stau pe picioarele mele, fă bine și înțelege. Pe picioarele mele !... Cîtă putere simt acuma în mine, și ce pot eu să fac, și cum vreau să mă dărui, care va să zică, societății și tuturor — toate astea le-am arătat destul de limpede... Broșura e gata... Dacă mai am de scris o filă, două...

Apoi dădu din mîină și începu iar să se plimbe prin cameră.

— Șezi !... îi porunci ea.

El n-o ascultă și vorbi mai departe, la fel de tulburat.

— Lasă-mă ! zise ea, obosită.

Netov ieși.

Mariiei Orestovna îi era totuna. Bărbatu-su s-a tîmpit sau e pe cale să se scrîntească de-a binelea. Nu merita el nici sfaturile ei... Las' să trăiască cum o vrea... Poate să-și facă și un harem aici, în odăile astea... Dar Paltusov, poate, nu l-o lăsa să se facă de rîs cu totul.

XI

A trimis de două ori după Paltusov, la el acasă. Băiatul și vizitiul i-au spus de fiecare dată că Andrei Dmitrici e la Petersburg. „N-a lăsat nici o adresă și nu se știe cînd se întoarce.” Nu știa cui să telegrafieze. Frate-su a găsit o soluție : a telegrafiat unui coleg, rugîndu-l să-l caute pe Paltusov pe la hoteluri... Au așteptat patru zile. A venit o telegramă care spunea că Paltusov stă la Demut. I-au telegrafiat acolo, înștiințîndu-l că Maria Orestovna e foarte grav bolnavă ; „pe moarte”, a cerut ea să se adauge. A venit și răspunsul : „Sosesc peste două zile”.

A trecut o zi... N-a venit... Ce-i asta ?... El e procuristul ei, în mîinile lui se află toată averea ei, i se trimite o telegramă disperată, el răspunde : „Sosesc peste două zile” și atît.

Cît mai are ea de trăit ? Poate două zile, poate o săptămînă, nu mai mult... Voia să-i ceară sfatul asupra hotărîrilor ce urma să le ia, să lase bani pentru școală, sau pentru altceva. Dar nu e admisibil s-o trateze astfel !...

Mă rog, nu-i place ca femeie, dar ar putea cel puțin să fie atent cu ea. Uite-i, bărbații aceștia subțiri, bine crescuți... Iată cum răspunde el la vorba ei bună, la încrederea pe care i-a arătat-o ! Numai pe el îl respecta ea din toată Moscova. Numai părerea lui o prețuia, mai ales în ultimul an... Dar ducă-se dracului toată averea ei ! Ea nu vrea să facă nici un fel de testament. Numai o să se obosească semnându-l, ascultînd milogeliile lui frate-su, va trebui să vorbească cu Evlampi Grigorievici... Cine-i moștenitor, acela să fie. Soțului o să-i revină o pătrime din ce i-a dat el, restul... lunganului acela năîng.

Îi e tare necaz și-i tare amărită... Ar lăsa bani pentru o școală, dar cui să-i încredințeze ? Aștia o fură, și iese un caraghioslîc. Ba mai intentează frate-su un proces, demonstrînd că ea a scris testamentul nefiind în deplinătatea facultăților mintale. Să-l facă oare pe el executor testamentar ?... O să-și atribuie lui toate meritele... Las' că-i ajunge !

A doua zi, de dimineață, Maria Orestovna se simți mai bine... Veni frate-su. Se uită la el cu un zîmbet ironic și-l întrebă :

— De ce nu mă rogi ?

— Ce să te rog, *Marie* ?

— Să-ți las mai mulți bani.

El își plecă ochii în pămînt și roși.

— Ah, încetează, comoara mea...

— Tare ești dulce, drăguță, îl întrerupse ea. Las' c-am să am eu grijă.

— Voința ta, *Marie*, e pentru mine sfîntă... Dar dacă ai vrea...

Maria Orestovna rîse discret.

— Să fac un testament, vrei să zici ? Nu te-ar avantaja.

Ledenșikov o privi, speriat, cu un aer tîmp.

Maria Orestovna izbucni în rîs și numaidecît se strîmbă de durere. Frate-su se aplecă spre ea.

— *Marie*, draga mea...

— Pleacă, pleacă !

Prea o scîrbeau fața, vocea, toată înfățișarea lui, tonul fals-dulceag cu care vorbea.

În cap i se învălmăși totul, febra îi încingea creierul, ochii i se împăienjeniră. Ridică capul și îl lăsa neputincioasă pe pernă.

— Pleacă, pleacă ! repetă.

Simți o dorință nestăpînită să moară chiar azi, dar singură-singurică, încuiată în cameră.

Spre seară, valetul îl înștiință pe Evlampi Grigorievici că „Maria Orestovna își dă sufletul“.

Netov primi și această veste indiferent și doar întrebă :

— E conștientă ?

Trimiseră după preot. Ledenșikov nu știa la ce sumă se cifrează averea soră-si. Dar el trebuia acum să se ocupe de toate, ca moștenitor legal ce se afla, pentru că Evlampi Grigorievici era și el într-o ciudată stare de deprimare. Nici așa n-o s-o ducă prea mult...

Deși murea într-o stare de semiconștiență, Maria Orestovna nu lăsa pe nimeni la ea, afară de Berta.

Somptuosul palat al consilierului comercial Netov se cufunda în tăcere odată cu femeia care l-a făurit... Scara, saloanele cu gobelinuri pe pereți, sufrageria cu tavanul sculptat se pierdeau în lumina slabă a lămpilor aprinse ici-colo. În cabinet ședea la biroul său discipolul ei, acum nu prea întreg la minte. În salonaș umbla înapoi și încolo celălalt discipol, năîng și neajutorat...

Odată cu căderea nopți a început forfota ce se stîrnește în casa unei moarte bogate... Dar Evlampi Grigorievici se încuiase la el în cabinet, stăpînit de o teamă superstițioasă. Simțea încă ofensa pe care i-au adus-o sfaturile neveste-si. Ei lasă c-or s-o ducă la cimitir, și atunci el o să fie singur de capul lui și o să arate întregului oraș ce e în stare și fără nici un ajutor din altă parte... Încă cîteva zile, și „broșura“ lui o să fie gata, lumea o va citi și va vedea „ce fel de om e el“ !

XII

Trenul de Petersburg a întîrziat cu douăzeci de minute. Din vagonul de clasa întîi coborî ultimul călător, un bărbat cu căciulă de castor, într-un palton cu guler de jder.

Era Paltusov. Se trăsesese la față. De-o parte și de alta a nasului se așternuseră cute adînci. Își făcuseră efectul nop-

țile de nesomn. Nu era încă pe deplin întremat după boală. Telegrama trimisă de fratele Netovei l-a găsit în pat. În noaptea precedentă s-a trezit cu niște dureri groaznice la ficat. Crizele au durat cinci zile. Doctorul nu-l lăsa să plece. Dar el a stăruit, susținând că este neapărat necesar să plece... L-au apucat niște dureri atât de atroce, încît a uitat și de telegramă, și de boala grea a Netovei... Deîndată ce l-au mai slăbit durerile, s-a dat jos din pat, s-a plimbat prin cameră, încovoiat, a expediat o telegramă, a scris cîteva scrisori locale, a primit două-trei vizite de afaceri.

Acasă, la Moscova, nu lăsase adresa de la Petersburg. L-a surprins faptul că telegrama Netovei, semnată de fratele, ei, l-a găsit direct la hotelul Demut... Tot drumul a fost neliniștit. Ajuns acasă, băiatul i-a spus că Netovii au trimis de trei ori după el, dar că de trei zile n-a mai venit nimeni.

Asta i-a sporit îngrijorarea. Porunci să i se pregătească îndată hainele și să se pună calul la trăsură. Era trecut de douăsprezece.

În antreu zbîrnîi soneria.

— Nu primești pe nimeni ! îi strigă băiatului.

Băiatul se duse să deschidă. Din cabinet se auzi intrînd cineva cu galoșii în picioare.

— Domnul Ledenșikov, raportă băiatul, arătîndu-se în cadrul ușii. Cere să intre... nu l-am lăsat...

— Poftește-l aici, porunci îndată Paltusov.

Se făcuse alb la față.

Fratele Mariei Orestovna se opri în prag. Era îmbrăcat într-o haină neagră, lungă, cu doliu la mîneacă și la guler.

— Maria Orestovna ? întrebă Paltusov primul și-i întinse mîna.

— Sora mea a încetat din viață ieri, în cursul nopții...

Vocea lui nu trăda suferința, dar ochii îl priveau neliniștiți pe Paltusov.

— Ieri noapte, ziceți ? întrebă Paltusov și se trase un pas înapoi.

Uitase să-l invite pe oaspete să ia loc, dar repară îmiat greșeala.

— Vă rog, și-i arată lui Ledenșikov jilțul de lîngă masă.

Într-o clipă chibzui de ce a venit acesta și ce va trebui să-i răspundă.

— *Monsieur* Paltusov, începu Ledenșikov, codindu-se puțin, sora mea a murit fără a lăsa testament.

— Da ? făcu Paltusov.

— Fără a lăsa un testament, repetă Ledenșikov. Dar ea mi-a spus încă cu mult înainte de moarte că dumneavoastră erați împuternicitul ei.

— Întocmai, răspunse sec Paltusov.

— Averea pe care i-a dat-o soțul ei era toată, după cât știu eu, în hîrtii, nu ?

— În hîrtii.

„N-o lungi, animalule !“ înjură în gînd Paltusov.

— Ei bine, v-aș ruga mult să declarați tot numerarul. Trebuie să se cifreze la un capital de cinci sute de mii de ruble. Vă vorbesc ca frate și ca succesor... cunoscînd că o pătrime îi revine lui Evlampi Grigorievici...

Ledenșikov își mută de pe un genunchi pe altul pălăria îndoliată.

Paltusov făcu cîțiva pași pînă-n colțul camerei și se întoarse. Fața îi rămăsese lividă.

— Foarte bine, zise cu un glas mai înfundat ca de obicei. Știți însă, cred, că sora dumneavoastră mi-a încredințat capitalul ei cu dreptul de a dispune de el ?

— Am o copie a procurii.

— De aceea o parte din acești bani se află... cum să zic ?... în circulație...

— Cum adică în circulație ? întrebă Ledenșikov, vădit speriat.

— În circulație, repetă Paltusov.

— I-ați depus pe cauciune ? În acest caz aveți o creanță sau alte documente.

— Pe scurt, o sută de mii de ruble, sau chiar ceva mai mult, nu le pot realiza imediat.

— Dar nu vă înțeleg, *monsieur* Paltusov, vorbi Ledenșikov mai blînd. Banii aceștia trebuie să se afle undeva... Nu știu cum ați dispus de ei în interesul clienței dumneavoastră, dar banii aceștia trebuie să existe.

— Vă rog să-mi dați un răgaz de cîteva zile, o săptămînă. Gîndiți-vă că nu puteam să prevăd moartea subită a sorei dumneavoastră.

— V-am telegrafiat de cîteva ori.

— Eram bolnav.

— Dar, *cher monsieur* Paltusov, eu nu vă cer să-mi puneți chiar în clipa asta la dispoziție întregul capital al lui *Marie*. Se înțelege de la sine că banii sînt la bancă în hîrtii... Dar trebuie să-i declarați imediat.

— Cui ? Întrebă mai calm Paltusov, încercînd să imprime discuției o orientare practică. Sora dumneavoastră a murit fără a-și face testamentul. Dumneavoastră și soțul ei sînteți succesorii... Este știut că eu m-am ocupat de afacerile ei... Judecătorul va lua măsuri de protecție.

— Dar de ce n-am rezolva chestiunea simplu, între noi ? Poftiți la noi și aduceți toate aceste valori.

— Da, desigur, dar vă rog să-mi dați un răgaz.

— Un răgaz ?

Buzele lui Ledenșikov pălră.

— Am dispus de acești bani din proprie inițiativă.

— Mda, *monsieur* Paltusov, îi luă vorba Ledenșikov și se ridică, mă vād nevoit să vă previn că dacă nu veți pofti la noi pînă poimîine seara cu toate documentele... voi fi silit...

— Bine, i-o reteză Paltusov.

— Poimîine, repetă Ledenșikov și-i întinse mîna.

Pînă în antreu, se retrase cu spatele înainte. Paltusov îl conduse pînă la ușă.

Deîndată ce rămase singur, sîngele îi năvăli în obraji.

Diplomatul ăsta de neam negustoresc, nătîng și dulceag, n-o să-i dea nici un răgaz... N-o să-i dea ! Totul era așa de bine calculat... Și deodată a picat moartea Netovei !... Să se milogească înaintea acestor negustorași ? ! Pentru nimic în lume !

Trebuie să cîștige timp... Dacă „frățiorul“ n-ar avea sufler de negustor, ar cădea ei la o învoială... Dar aici intervine lăcomia și teama : arde de nerăbdare să pună mîna pe banii picați din cer.

Primul la care se gîndi Paltusov fu Osetrov. Iată la cine trebuie să meargă... imediat. Chiar dacă n-o să facă nimic, tot se alege cu ceva folositor din discuția cu el.

Și dacă îl refuză ?... Paltusov își mușcă buza și în ochi i se aprinse o hotărîre nestrămutată.

Zece minute mai tîrziu zbura la Osetrov.

Osetrov era acasă. Ținea cu chirie un etaj întreg, pe un bulevard, în casa unor milionari ruinați, cărora nu le mai rămăsese nimic decât casa aceasta. Paltusov nu mai fusese la el acasă și nu-l mai văzuse de mai bine de trei luni.

Mergea cu pași siguri prin camerele înalte, în urma lacheului, dar neliniștea lui sporea. Trebuie să păstreze pe față expresia degajată a omului de afaceri și chiar a omului de lume, trebuie să arate că din ziua când s-au cunoscut în biroul lui a curs destulă apă și el a ieșit mult în câștig. Atunci el s-a prezentat drept factotum al unui antreprenor provenit din rândurile ofițerilor, acum trebuie să apară ca o personalitate de sine stătătoare, ca o entitate a lumii de afaceri ce acționează pe propriul său risc... Cu Osetrov știe el să vorbească, se pare, știe să fie în ton cu el... Are trei acțiuni de o mie de ruble în întreprinderea lui... Osetrov n-o să vorbească aiurea cu unul din acționarii săi, fie el chiar și unul modest; e prea deștept ca s-o facă, și apoi a apreciat de mult că acest acționar are ceva care merită toată atenția și sprijinul și încrederea...

În acest moment, cuvîntul „încredere” nu-l șocă. De ce nu — încredere? Parcă Osetrov știe ce s-a petrecut adineuri între el și Ledenșikov?... Și chiar dacă a ghicit prin cine știe ce minune? Trebuie să i-o ia înainte, să-i spună de-a dreptul tot cum a fost, fără să-i ascundă nimic. El e un om cu spirit practic... Lui i s-au întredîințat mereu sume mari de bani și, de altfel, s-a făcut om de afaceri tot pe banii altora... Ce era el? Un învățător...

— Poftiți, îl invită lacheul și se opri dinaintea unei uși de culoare închisă, adîncită în perete.

Paltusov nu cercetase camerele prin care a trecut pînă aici.

Osetrov ședea la masa de scris în aceeași poziție în care l-a surprins Paltusov la birou, când a venit pentru prima oară la el din însărcinarea lui Kalakuțki.

N-avea timp să examineze cabinetul spațios, așa că trecu direct la cheștiune.

— Vă rog să mă ajutați, zise fără nici un fel de introducere. Sînt într-o situație foarte critică. Vă cunosc ca pe un om care ați făcut avere datorită energiei dumneavoastră...

Am avut o clientă care mi-a încredințat banii ei. Dispuneam de ei cum voiam. Ea a murit subit. Succesorul cere să-i pun toți banii pe masă... Or mie îmi lipsește un sfert din ei...

Paltusov se opri.

— Dar unde sînt ? Întrebă Osetrov, privindu-l cu bunăvoință.

— I-am pus în circulație...

— Pe numele dumneavoastră ?

— Nu, pe numele altcuiva...

— Cum anume ?

— I-am dat pe cauciucuri.

— Și ce mare nenorocire e asta ? Așa să-i și spuneți succesorului... Acești bani nu sînt pierduți...

— Nu pot, declară hotărît Paltusov.

— De ce ?

— Pentru că succesorul e un prostănac zgîrcit. Ar putea considera că e o fraudă...

— Da...

Osetrov își aprinse o țigară și își făcu ochii mici.

— Și ce pot eu să fac pentru dumneavoastră ?

— Să mă girați... Vă dau polițe...

— Să vă girez ?... Nu, stimate Andrei Dmitrici, asta nu pot.

Paltusov își lăsă ochii în pămînt.

Rămaseră amîndoi tăcuți.

— Am să vă răsplătesc, începu Paltusov. Dumneavoastră, care sînteți un om de afaceri, nu puteți vedea nimic rău în fapta mea... De ce n-aș fi profitat de ocazie ? Era vorba de o operație splendidă... Ar fi reușit în două-trei luni... Îi restituiaam clienței capitalul și îmi făceam și eu dintr-o dată o bună situație bănească.

— Și de ce n-ați procedat așa ?

— Trebuia acționat imediat. Ea stătea la Nisa... V-am mai spus că îmi acordase toată încrederea. Moartea ei e un ghinion și nimic mai mult !

— Pricipiile acestea în materie de afaceri sînt cam elastice, spuse Osetrov.

— Dar dumneavoastră, replică Paltusov, aprinzîndu-se, nu vi s-au încredințat oare sute de mii fără nici un fel de chitanțe ? Și foloseați acești bani pe numele dumneavoastră, deci riscați cu avutul altcuiva.

— Exact, îl opri Osetrov, dar eu restituïam imediat, tot ce mi se încredința, deîndată ce mi se cerea s-o fac, sau arătam în ce am învestit banii. Faceți și dumneavoastră la fel.

— Dar v-am spus că succesorul e un zgîrcit și un prost... nu pot să fac asta cu el, banii au fost împrumutați sub alt nume ! Ce garanție pot eu să-i dau unui succesor atît de fricos și de lacom ?

— N-ar trebui să aveți de-a face cu astfel de oameni...

Paltusov citi pe fața lui Osetrov un refuz categoric.

— Vadim Pavlovici, zise, altceva așteptam eu de la dumneavoastră...

— Și ați fi obținut altceva, răspunse Osetrov, ridicîndu-se puțin deasupra biroului. Omul are voie și trebuie să cîștige bani, numai nu așa cum v-ați propus dumneavoastră.

Spusese asta serios, fără nici un fel de provocare. Paltusov nu mai avea altceva de făcut decît să se retragă.

— Aveți acțiuni de-ale noastre ? îl întrebă Osetrov, parcă aducîndu-și brusc amînte. Dacă doriți, le cumpăr cu o mie cinci sute. Mai mult nu vă dă nimeni...

Cuprins de o furie cumplită, Paltusov se stăpîni anevoie în ușa cabinetului.

XIV

„Să merg la Stanițina ?“ îl fulgeră gîndul. Ieșise pe peron și privea curtea largă. Vizitiul nu-l observase și nu trăgea la scară. Stătu așa vreo două minute.

Stanițina ! Ea are să-l ajute ! Cine a spus asta ? Acum în ea vorbește femeia. Felul cum s-a purtat el cu ea a făcut-o poate să se simtă direct ofensată. Da, altul i-ar fi căzut în genunchi și, fără să stea prea mult pe gînduri, s-ar fi oferit să-i fie amant, ar fi făcut-o să se despartă de soțul ei și ar fi pus mîna pe fabrica și pe banii ei. Dar o fi avînd ea oare bani lichizi ?... Iarna aceasta a trebuit să plătească pentru soțul ei cîteva sute de mii... Fără asta nu și-ar fi ridicat creditul. Iar dacă nu are bani lichizi, sau are numai pentru nevoile curente ale celor două fabrici, atunci ce rost ar avea el să se mai bage ?

Și apoi el nici nu vrea să-i spună adevărul. Nu se lasă ea așa de ușor păcălită, oricum, e o femeie care știe ce vrea... Să-i dea prilejul să-l bănuiască și încă așa, pe față... Pentru nimic în lume !

În privința femeilor, are el principiile lui morale... Așa a procedat întotdeauna, și așa va proceda și de-acum înainte. Când se gândește la relațiile lui cu femeile, ceva în făptura lui îi stârnește mândria, sentimentul superiorității masculine. El nu vrea să le fie îndatorat ou nimic. Mai întâi va încerca toate celelalte căi.

Dar ce anume ?

În momentul în care strigă : „Trage trăsura !“ în minte îi răsară o nouă figură, foarte deslușit, și numaidecât își aminti de vizita pe care a făcut-o la ruda aceea a lui Dolgușin, la „fosila“ aceea care trăiește într-un coteț de păsări... Omul acela are bani. Cu siguranță că e un cămătar camuflat. Dar ce ar putea să-i ofere în gaj ? O jumătate din hîrtii ? Bine, dar asta ar fi egal cu zero. E stupid !

Totuși se agăță de această idee.

Își aminti adresa bătrînului boier, dar nu-i ceru vizitiului să-l aducă el acolo, ci luă o birjă.

Boierul îl primi. Îi ieși înainte îmbrăcat absolut la fel ca rîndul trecut și îl pofti și de data aceasta în cea de-a doua odaie. Își amintea de vizita lui și-i spuse din nou că a făcut serviciu cu un Paltusov. Întrebă de Dolgușin pe un ton glumeț, și cînd Paltusov îi spuse că generalul s-a angajat supraveghetor de accize la o fabrică de tutun, zise :

— Pentru el, și ăsta e un post mare. Fluieră-vînt !

Paltusov ședea astfel, încît vedea cea parte a peretelui unde observase încă la prima vizită un dulap camuflat. Ochii i se opriră asupra unei crăpături transversale abia vizibile. Cercetă, de asemenea, gauna cheii.

— Cu ce vă pot fi de folos ? Întrebă bătrînul, potrivindu-și peruca.

— De data aceasta, începui Paltusov, am venit la dumneavoastră pentru mine însumi.

Și îl privi drept în ochi.

— Cu ce vă pot fi de folos ? repetă celălalt.

— Ați putea cumva să-mi dați niște bani pe cauțiune ?...

Buzele boierului tresăriră scurt și ochii îi scăpărară.

— Știu că dați bani cu împrumut, spuse hotărît Paltusov și chiar se felicită în gând pentru perspicacitatea lui.

— Pe cautiune, ați spus ? Întrebă bătrînul fără a schimba tonul.

— Pe diverse valori.

— În ce sumă ?

„Aha, ești cămătar !” își zise Paltusov.

— O sută de mii de ruble.

— O sută de mii de ruble ?... Nu am disponibilă o sumă atît de mare.

— Mă rog, cît aveți...

Bătrînul îl privi cu coada ochiului.

— Dar de ce nu vreți, domnul meu, să amanetați aceste valori la o bancă ?

Paltusov prevăzuse întrebarea aceasta în timp ce se apropia de casa lui.

— Sînt obiecte de familie, minți el.

— Briliante ? Întrebă repede bătrînul.

— Diverse valori.

Paltusov își imaginează o scenă. Iată aducîndu-și hîrțile. Asta se va întîmpla deseară. Bătrînul îi va pregăti banii... Are suma asta, minte cînd zice că n-o are. Va vedea în loc de briliante obligații, dar va găsi el ce să-i spună. Oare nu-i totuna ? Bătrînul se va duce după bani... El va tăbări asupra lui... Un, doi !... Dar cîinii ? Dar slugile ? Ce, așa a făcut ofițerul acela genist care l-a omorît nu demult pe un bătrîn la Petersburg ? Asta a fost într-un apartament. A știut s-o facă să plece de acasă și pe bucătăreasă... Și tot l-au prins.

Toate acestea i-au trecut prin minte lui Paltusov, făcîndu-l să roșească. Și dintr-o dată vizita lui la acest boier, discuția cu el, socotelile pe care și le făcea i se înfățișară în toată stupiditatea și hidoșenia lor. Cum a putut el să se gîndească măcar o clipă la una ca asta ?... Ca să amaneteze simplu hîrțile, asta putea s-o facă la prima bancă... Dar ce folos ?...

Trebuie să recunoască că i-a slăbit mîntea. Rușinat, se ridică îndată și-i întinse mîna gazdei sale.

— Permiteți-mi să vă fac o vizită zilele acestea, zise, zîmbind amabil. În orice caz, cred că n-aveți nimic contra ? În privința dobînzilor vorbim atunci...

— Poftiți, îi răspunse scurt bătrînul, puțin mirat, și ieși să-l conducă prin camera cu păsări.

Cîinii îl petrecură și ei pe Paltusov. Coborî scările în fugă, simțindu-și obrații arzînd. Era pentru prima oară cînd s-a gîndit cum poți să gîtui un om ca să-i jeli banii.

XV

Sunau clopotele de vecernie... Aerul de martie se încăl-zise ușor. Peste zi zăpada s-a topit mult. Soarele începea să aibă putere. Paltusov avea de mers din Znamenka prin Kremlin. Nu luă o birjă, ci o porni pe jos.

Trecu de poarta turnului Kutafia, un turn de trecere, cu creneluri, ce-și înălța zidurile albe întocmai ca un cort fără acoperiș. Era în primele ceasuri ale unei nopți cu lună. În jurul lunii pline, ce nu pornise încă să urce pe boltă, stăruia un cerc pîcios, prin care se întrezăreau adîncimile albastre ale cerului. Dedesubtul lunii și puțin într-o parte strălucea o singură stea. Altele nu apăruseră încă.

Paltusov se opri la balustrada podului din Parcul Alexandrovski și rămase locului, contemplînd parcul. Asta îi îngă-dui să mai uite de frămîntările de peste zi. Jos se deslușeau aleile pustii și felinarele cu lumina lor pîlpîită. În stînga, pe colină, se avînta spre cer terasa Muzeului „Rumianțev“, cu pavilioanele lui zvelte, parcă suspendate deasupra unei pră-păstii. Se auzea abia deslușit huruitul roților de pe strada tot mai pustie...

Porni mai departe. Trecu podul și urcă în Kremlin prin poarta Troițki. În stînga se întindea zidul galben al Arsenalu-lui, cu înfățișarea lui monotonă, în dreapta se înșiruiau pie-ziș cîteva turnuri, cu piramide de ghiulele sub ele. Clopotele catedralelor împrăstiau un dangăt discret de melancolie. Pal-tusov se simți îndemnat să treacă dincolo de grilaj, acolo unde turlele aurite se profilau pe aureola difuză a lunii. Străbătu cu pași repezi piața de-a curmezișul, coti la dreapta și pași în coridorul strîmt prin care se intră în Catedrala Uspenski.

Coloanele întunecate, zugrăvite de sus pînă jos, semiîn-tunericul, sclipirile catapetesmei, mirosul de tămîie, freamă-tul molcom al credincioșilor îl aduseră într-o stare de toro-peală... La început uită de toate. Simțea nevoia să privească

ceva, să asculte ceva... Nu mai fusese aici de mulți ani, nici nu-și mai amintea de când. Acum privea slujba cu o curiozitate de copil. Iată că iese arhiereul, în odăjdii cu poalele lungi, pe care le ține un dascăl. În față merge un diacon cu o luminare în mână. Arhiereul tămâiază icoanele... Paltusov n-a mai văzut nicicând asemenea odăjdii și o astfel de procesiune... Privi în urma alaiului. Slujba se mutase în mijlocul bisericii. Multă vreme nu o putu asculta. Sîngele îi năvăli în cap, simți că se sufocă, îl cuprinse spaima, coloanele și catapeteasma parcă se prăvăleau asupra lui.

Ieși afară, la aer. Și dintr-o dată reconstitui totul... E un hoț! A vrut să se pricopsească cu banii altcuiva. Azi, când a venit la dînsul fratele Netovei, putea să i-o spună de-a dreptul: „Am investit în cutare afacere o sută de mii... Iată garanțiile... Iată documentul care garantează tranzacția... poftim, ia-le.“ Și oricît ar fi idiotul ăsta de lacom, ar fi căzut totuși la o învoială. Și dacă nu?... Mă rog, putea să-l dea în judecată, să-i intenteze chiar un proces penal. Ei bine, nu! A vrut să iasă la suprafață cu banii altora!

Mergea mecanic spre biserica Sf. Ivan Veliki. Urcă sus pe palierul de unde se intră în biserică... Abia acolo se dezmetici.

Ticăloșia a fost săvîrșită. Ledenșikov n-o să-i dea răgaz, chiar dacă i-ar spune totul pe șleau și și-ar recunoaște vina... Va fi „un caz“. De altfel a și început... Și-a însușit cu bună știință un bun străin și e deja pierdut în ochii oamenilor adevărați, cinstiți...

Își aminti de fostul lui „patron“, Kalakuțki. Revăzu în gînd capul lui, cu rana aceea neagră... Și fața cîrnă a comisarului... Uite că s-a împușcat! Și-a pus capăt zilelor, ca să nu fie implicat într-un proces penal. Și doar nu era un om cu un suflet cine știe ce mare...

Începură să bată clopotele. Paltusov își săltă capul și privi în sus, la clopotniță. Nu e de loc greu să urce acolo de unde vine dangătul. Ușa e acum deschisă... Clopotarul n-are să-l vadă. Poate să-i dea o rublă. Apoi să se apropie ușurel de balustradă... Un salt și gata!... La Londra, în fiecare an se aruncă cineva din vîrfurile coloanei din Trafalgar-Square, și din clopotnița catedralei Sf. Paul se aruncă cu duzinele.

Își strînse ochii și-i deschise după câteva clipe. Jos, dalele ieșiseră la iveală de sub zăpadă, pe-alocuri se uscaseră și răspîndeau sclipiri. Simți o strîngere de inimă. Dar nu apucă să se înspăimînte, pentru că un nou simțămînt i se cîmbări în suflet...

„Un hoț ! Își zise și zîmbi abia perceptibil. Ei și ? Mai are timp să-și pună capăt zilelor. Mai bun e pistolul decît un salt din clopotniță. E mai cuviincios și mai modest așa.”

Începu să coboare scara. Deodată, se simți ușurat. Nu mai aleargă la nimeni, nu mai vrea să scrie nici un fel de telegrame și scrisori la Petersburg ; se duce acasă, se culcă, îi trage un somn bun și așteaptă să vadă ce va fi mai departe. Lucrurile or să-și urmeze cursul... Dacă nu mîine, atunci poimîine se va înfățișa judecătorului de instrucție. N-are să se ducă nici la înmormîntarea Netovei. Nici lui Pirojkov n-o să-i scrie. Mai are timp... Niciodată nu e prea devreme să pleci pe lumea cealaltă, părăsind Moscova asta !...

Dangătul clopotelor continua. Ieșind după grilaj, Paltusov căzu în zăpadă afînată. Asta îl amuză.

XVI

Pirojkov nu voia să dea crezare zvonului cum că Paltusov ar fi fost „arestat”. Vestea asta i-a spus-o cineva aseară. A sărit din pat pe la nouă, s-a îmbrăcat în grabă și s-a dus la prietenul lui. Nu-i puse nici o întrebare băiatului care a venit să-i deschidă. Băiatul îl primi cu aceste cuvinte :

— Pofțiți, conașul e la el.

Micul apartament vădea aceeași curățenie și eleganță ca și atunci cînd a venit el la Paltusov ca să-l roage pentru madame Goujot. Nimic nu anunța nenorocirea.

— E-acasă ! exclamă Ivan Alexeevici în antreu.

Așadar toate astea sînt simple zvonuri, minciuni. Paltusov nu a fost arestat.

Îl găsi pe prietenul său culcat pe sofa.

— Ce-i cu dumneata, nu te simți bine ? îl întrebă Pirojkov, scuturîndu-i cu putere mîna.

Paltusov i se păru îngălbenit și tras la față.

— Tot nu pot să-mi revin de cînd m-am întors, răspunse Paltusov, ridicîndu-se de pe sofa.

Era îmbrăcat cu un halat, cum Pirojkov nu-l mai văzuse niciodată.

— La Petersburg te-ai îmbolnăvit ?

— Da, era să dau în hepatită.

Din privirea prietenului său, Paltusov ghici motivul vizitei lui.

— Ivan Alexeevici, zise pe un ton cît se poate de firesc și de sincer, și s-a spus probabil că m-au și înhățat.

— Adevărat.

— Încă nu s-a întîmplat asta, dar se poate întîmpla cît de curînd. Nu știu. Deocamdată am dat o declarație.

Pentru o clipă își lăsă capul în pămînt și adăugă cu un zîmbet vag :

— Mă bagă sigur la zdup.

— Dar pentru ce ? exclamă Ivan Alexeevici, sincer nedumerit.

— Pentru ce ? Pentru irosirea avutului altuia.

Pirojkov nu zise nimic, ci doar surîse, respingînd afirmația.

— Serios ! întări Paltusov, așezîndu-se turcește pe sofa.

— Dar lămurește-mă odată !

— E cît se poate de simplu... Mi s-a dat o procură pentru administrarea unui capital.

— Mare ?

— Cîteva sute de mii.

— Și ?

— Am dispus de el cum am găsit eu de cuviință... pentru care aveam dreptul... Olienta a murit în lipsa mea... Succesorul mă strînge de gît, cerîndu-mi să-i dau toți banii... Or eu nu-i am.

— Cum adică nu-i ai ? întrebă, uluit, Pirojkov.

— Așa, nu-i am în numerar.

— Bine, dar poți să dovedești...

— Uite ce, dragă Ivan Alexeici, începu Paltusov, înfierbîntîndu-se și aplecîndu-se cu tot corpul înainte, m-am înfuriat pe negustorașii ăștia, pe aceia spălăței care umblă să se boierească și vorbesc englezește ! Dacă ai fi văzut mutra odioasă și sclivisită a frățiorului clientei mele cînd a venit să mă amenințe că voi fi arestat și că se va deschide acțiune

penală împotriva mea ! Voiam să rezolv chestiunea simplu, omenește. Pe urmă m-am pus la ambiție... Nici un fel de explicații !... Las' să mă aresteze !

— Dar de ce ? Pirojkov se așează și el pe sofa și îi luă mîna. De ce așa, Paltusov ? Ce-i bravađa asta ? Dumneata, doar, îmi spuneai uite aici, în cabinetul acesta, că negustorul e o forță, că el a acaparat totul...

— Să vedem care pe care... Aici trebuie să ai cap, nu capitaluri.

— Cap !... Dar, Andrei Dmitrici... la ce bun să ajungi pînă aici ?

— Dar sînt deja pus sub interdicție... Am dat o declarație că nu voi părăsi localitatea...

— Și ce ai de gînd să faci ? Ce măsuri vei lua ?

Pirojkov îl privi, mîhnit. Paltusov îi strînse mîna.

— Ai o inimă bună. Nu-ți fie teamă. Eu unul nu vreau să-mi fac emoții. Am vorbit cu avocatul. Mi-am ales un om onest, deși cam ciudat, în orice caz nu un palavragiu... Văd că vrei amănunte. De ce să răscolim toate bîrfelile ? Pentru mine, asta e ca o partidă de șah... Mă potienesc ici, răzbesc dincoace !...

Pirojkov deslușea în vocea lui Paltusov niște intonații noi. Se simți încurcat. Avea impresia că a nimerit într-un smîrc și nu mai simte terenul tare sub picioare.

— Ha-ha-ha ! izbucni Paltusov. Ei las' că mă descurc eu. Iar dacă ai să vezi că m-am cam colbuit și eu în Moscova asta pusă pe pricopseală, ai să uiți că ai avut un astfel de prieten.

— Ei poftim ! obiectă Pirojkov, ridicîndu-se, și începuse să se plimbe prin cabinet, nedumerit.

Paltusov aruncă o privire la pendulă.

— Ivan Alexeici, zise, știi ce, nu zăbovi prea mult aici. Eu așa cred că trebuie să mă calce niște arhangheli.

— Ce fel de arhangheli ?

— Judecătorul de instrucție sau poliția. Ai face bine să pleci. Dacă va fi nevoie să te trimit undeva, bunăoară la un avocat, am să te chem. Numai să nu te jenezî, să mă refuzi deschis.

— Nu vorbi și dumneata așa ! îl opri Pirojkov cu căldură în glas.

Pur și simplu nu știa cum să vorbească cu prietenul său. După cinci minute plecă.

În stradă încercă să deslușească ce sentimente trezește în el Paltusov și nu putu găsi un răspuns, nu-și putu spune: „Nu, el e un om cinstit, lucrurile se vor lămurii”.

Când coti spre Cistîe Prudî, i se păru că a văzut într-o birjă un ofițer de poliție însoțit de un civil.

XVII

De mai bine de trei săptămîni, Anna Serafimovna n-a mai auzit nimic de Paltusov. A întrebato pe Tasia. Fata știa numai că el era plecat undeva... Trebuie să se hotărască dacă s-o rupă sau nu cu soțul ei. Rubțov continua să se pronunțe pentru o ruptură. Mintea ei îi spunea de mult că a greșit, că o să se ruineze și ea dacă va continua să gireze afacerile lui Viktor Mironîci.

Dar nu era vorba numai de afaceri. Cînd oare avea să-și exprime din plin voința ei legitimă? Oare să se condamne la o văduvie perpetuă, sau să nu mai țină seama de nimic și să trăiască cu „un prieten”? Dar unde e prietenul acesta? Uite că nu e nici el!

În aceste zile din urmă a slăbit, are cearcăne sub ochi, simte în gură un gust amar, nu e în apele sale. Dar ea nu vrea să se lase doborîită de nici o „boală”. Nu e ea din astea!

Anna Serafimovna se pregătea să plece la depozit, cînd intră Tasia. Era în bluză și cu pălăria pe cap. Venise mai devreme ca de obicei.

— Ați auzit? spuse, lungind cuvintele. Andrei Dmitrici... Stanișina pîli. Inima parcă încetă să-i mai bată.

— Ce-i cu el?

— A fost arestat.

— Arestat?!...

Anna Serafimovna nu-și putea veni în fire.

— Politic?

— Nu.

— Dar pentru ce?

Tasia se codi.

— Nu știu exact... Se vorbește de o fraudă... S-a descoperit după moartea Netovei...

— După moartea Netovei ?

Pricepu totul. Dar nu era cu puțință ! Nu era el omul care să facă una ca asta !

Întinse brațul spre Tasia. Se îmbrățișară. Anna Serafimovna o sărută cu foc.

— Nu cred să fie nimic grav, zise ea, tulburată. Nu putea el...

Amîndouă se așezară.

Tasia se lipi strîns de Anna Serafimovna. Simți dorința de a-i mărturisi acestei „negustorese” ceva de care pînă acum se jena să vorbească.

Anna Serafimovna află că Paltusov a ajutat familia Dolgușin încă în timp ce trăia mama. Tasia trecu sub tăcere contribuția ei la ajutorarea familiei.

— Ei vezi, încercă Stanițina să se liniștească și pe ea, un om ca el nu putea... Unde e ?

— Nu știu, răspunse Tasia, rușinată.

— Trebuie să aflăm.

Anna Serafimovna o întrebă unde stă Paltusov și porunci să se pună caii la trăsură.

— Dumneata rămîi, îi spuse Tasei. Mă aștepti aici...

— Ar trebui să mă duc... rosti abia auzit Tasia.

Simți cum în clipa asta s-a trezit în ea „domnișoara”. Îi era teamă să încerce să afle unde stă ruda ei, se temea de poliție tot așa cum se temeau și bătrînele ei deîndată ce mirosea măcar a sergent de stradă. Dar uite că o negustoreasă ca asta nu se teme... Ea iubeste... ea ar putea — mai știi ? — să-l scape, ea ar merge și în Siberia cu el... Dar o merită el oare ? Greu de spus.

Tasia roși. Ce-i asta ? El o ajută, le ajută și pe bătrîne, și ea parcă e gata să-l trădeze.

— Anna Serafimovna, zise, reținînd-o pe Stanițina în salonaș, să nu vă închipiți că sînt o ticăloasă... că n-am inimă. Dumneavoastră, care sînteți o străină, îi arătați atîta compasiune... Ar trebui și eu...

— Las' că aflu eu tot, zise Stanițina, îndreptîndu-se spre scară.

De jos urca Rubțov. Trecuse pe-aici mai mult pentru Tasia, în drum spre fabrică.

— Senia, îi zise Stanițina, mai stai cu Taisia Valentinovna, eu sînt tare grăbită...

Rubțov observă pe fața ei o mare schimbare și apucă s-o întrebe acolo, pe scară :

— Iar ți-a făcut vreo surpriză bărbățelul ?

— Nu, nu-i asta, răspunse ea și coborî repede scara.

— Ce s-a întîmplat ? o întreabă Rubțov pe Tasia.

Erau acum în salonaș.

Tasia nu știa dacă să-i spună sau nu... Se gîdea că i-ar putea dăuna lui Paltusov... Dar ea i-a și spus Staniținei. Iar Rubțov e un om bun la suflet, și în aceste două săptămîni ei doi s-au împrietenit, ca și cum ar fi neamuri.

În salon se așeză pe locul unde stătea de obicei cînd îi citea Annei Serafimovna și schiță un zîmbet silit.

— Ei haide odată, începu Rubțov în glumă, nu mă mai fierbe așa ! Om fi noi niște prostănaci, dar tot pricepem cîte ceva...

Tasia îi comunică „zvonul“ despre anestarea lui Paltusov.

— Verișoara s-a dus și ea acolo ?

— Nu știu.

— Așa, care va să zică ! spuse Rubțov cu stîlc și se retrase la geam.

Tasia rămase tăcută. Rubțov își întoarse de cîteva ori privirea spre ea.

Tasiei îi venea greu să înceapă să vorbească despre Paltusov.

XVIII

Rubțov tot mai stătea la geam, după perdeaua de mătase. Tasia ședea pe un taburet, la trei pași de el.

— Nu înțeleg de ce te frămîntî atîta dumneata !

— Semion Timofeevici... dumneata nu știi...

Tasia nu-și sfîrși vorba.

— Ce anume nu știi ?

— Dumneata nu știi că...

Iarăși i se puse un nod în gît.

— Vorbești de acest Paltusov? Ce ar mai trebui să știu?
...Am impresia că era de prevăzut. Omul nu avea o situație serioasă. A câștigat încrederea soției unui consilier comercial și s-a înfruptat din banii ei... Așa e moda în ziua de azi... Te rog să mă ierți că vorbesc așa despre o rudă a dumitale... Poate că nu e cazul.

— Nu e cazul? repetă Tasia și se apropie de el cu o mișcare bruscă. Crezi?

— Ce pot eu să știu, Taisia Valentinovna?... E așa, ca o molimă... toți se ocupă cu chestii din astea. Și domnii nobili, și președinții zemstvelor județene, și avocații... cît despre casieri, nici să nu mai vorbim!

— Vezi, Semion Timofeici, începui Tasia, stînjinită, ar trebuie să mă duc la el...

— Poate că stă la secret și nici n-or să te lase să-l vezi.

— Dar Anna Serafimovna s-a dus.

— O privește...

— Trebuia să mă duc eu, repetă Tasia. Dar prea mi s-a părut o mîrșăvie... Dacă ar fi făcut și el altceva...

— Bunăoară să fi înjunghiat pe cineva.

— Ah, dumitale îți arde de glume... Nu zic nu, se poate să-l orbească patima pe om... dar cînd stai să te gîndești... e totuna ca și cînd ar fi furat.

— Da, e aproape un furt.

— Ei vezi?... Numai că eu n-ar trebui să vorbesc așa. Oricum, urmă ea, coborînd vocea, Paltusov m-a ajutat...

— Pe dumneata? întrebă Rubțov.

— Nu numai pe mine, Semion Timofeici, dar și pe bătrînele mele...

Acum nu îi mai era rușine să se destăinuiască unui negustor. Îi spusese toată povestea ei... Cele două bătrîne stăteau într-o cămăruță mobilată, și întreținerea lor costa vreo cincizeci de ruble... Banii aceștia îi dădea Paltusov. Tot el plătea și lecțiile Taseiei.

— Dar ce studiezi dumneata? întrebă Rubțov și își lăsă capul în pămînt.

Se așezase lîngă Tasia.

Ea îi vorbi iarăși despre pasiunea ei pentru teatru. Ca să intre la conservator era prea tîrziu. La început a luat lecții de la o actriță, Grușeva, dar Paltusov și Pirojkov, un prieten de-al lui, au sfătuit-o să renunțe. De altfel și-a dat seama

și ea că nu se cădea să rămână în societatea Grușevei. Acum lua lecții de la un actor în vîrstă. Era om înșurat, bine crescut, se purta cu ea foarte respectuos și îi promitea să facă din ea o actriță.

Cînd începu să vorbească despre „chemarea“ ei, ochii Tasiei scînteiară. Rubțov o asculta cu capul în piept, tot răsucindu-și barba. Vocea ei îi pătrundea tot mai adînc în inimă... Dacă a întîlnit el fetița asta, n-a fost degeaba. Îi plăcea la ea totul... Alfară, poate, de „teatralismul“ ăsta... Dar asta trece... Cine știe, poate că tocmai el o face așa de „fremătătoare“ ? Bună la inimă, săracă, o apasă acum gîndul că și sprijinul pe care i-l dădea ruda asta provenea dintr-o sursă nu tocmai curată.

— Ascultă, draga mea, spuse Rubțov și îi luă mîna — era pentru prima oară că îi vorbea așa — nu te mai frămînta atîta... Vezi și dumneata cum te-a îndrăgit verișoară-mea... De ce să te ții la distanță de noi?... Înțeleg, ești „fată de nobil“... Și, zicînd acestea, rîse reținut.

— Am fost, Semion Timofeici, am fost. Acum nu-mi mai trebuie nimic, numai să le pot da o bucată de pîine bătrînelor mele și...

— Teatrul ? ghici Rubțov.

— Da, da ! întări Tasia dintr-o suflare.

— Ia să-mi spui, întrebă Rubțov aproape în șoaptă, ruda asta a dumitale ar putea să profite măcar acum de pasiunea verișoară-mi ? Că ea e îndrăgostită, asta e sigur.

— Nu știu, Semion Timofeici. Tocmai asta e nenorocirea că, în cercul nostru aristocratic, noi nu știm nimic... Nimeni nu ne învață să cunoaștem oamenii... Banii pe care ni-i dădea el... erau poate bani străini...

— Asta nu se știe încă. De altminteri, probabil că cîștiga bani destui... era, pare-mi-se, agent la antreprenorul acela, Kalakuțki, care s-a împușcat nu demult.

— Totuși...

Tasia se simți și mai stingherită.

— Ei haide, zise Rubțov, înveselit, nu ne mai desconsidera așa ! La ce bun, zău, ifosele astea boierești. Noi îți sîntem prieteni... așa prieteni sînt mai buni ca niște rude. Dar bagă de seamă, nu ne mai privi de sus nici pe verișoară-mea, nici pe mine... Iar dacă ți-e milă de acest Paltusov, du-te la el și vezi cum stau lucrurile, descoperă adevărul.

Rubțov se ridică și îi întinse încă o dată mâna. Ascultându-l, Tasia amușise. Da, pe omul acesta îi era rușine să-l privească de sus. Fata de general din ea a murit de mult.

XIX

În clădirea secției X de poliție cobora amurgul.

Trecuse de ora cinci. Într-o cămaruță strîmtă, cu un singur geam, ședea culcat pe o canapea tapitată cu câlți Paltusov. De trei zile se afla în stare de arest. În ajun, dimineata, i-a scris lui Pirojkov, rugîndu-l să se ducă la avocatul Pahomov, considerat a fi, în afară de practica lui în materie penală, și un bun „civilist”. Înainte de prînz, avocatul a fost la el. Au vorbit mai mult de o oră. La plecare, avocatul i-a spus :

— Nu știu dacă pot să iau cazul dumneavoastră. Am să vă dau un răspuns cît de curînd.

Paltusov i-a expus sistemul său de apărare. Avocatul stătea tăcut sau răspundea cu niște sunete nedeslușite. Consfătuirea aceasta nu l-a satisfăcut pe arestat.

Arestat !... Era destul de calm cînd se gîndea unde se află și ce îl așteaptă într-un viitor apropiat, căci cazul lui trecuse deja la camera de punere sub acuzare. A doua zi dimineata avea să i se ia interogatoriul. Era pregătit pentru aceasta.

Încăperea în care stătea era „camera pentru nobili”. De fapt, slujea de cameră de gardă comisarului de serviciu. Arestul adevărat era și așa ținut. De dimineată se desfășura în fața lui viața secției de poliție. Din odaia lui auzea glasurile secretarului, ale comisarilor de sectoare, ale polițailor, ale solicitanților. O femeie a bociat vreo două ore, probabil în antreu. Comisarul-șef a venit de vreo trei ori. S-a purtat frumos cu el. Se cunoșteau din vedere de la Teatrul Mare. Arătîndu-i-l pe Paltusov comisarului de serviciu, comisarul-șef a folosit expresia „domnia-sa”. Comisarul de serviciu, un fost locotenent de dragoni, venise să fumeze o țigară. Cu ochii cîrpiți de somn, nici măcar n-a fost curios să întrebe pentru ce era reținut Paltusov.

Holul locuinței comisarului-șef se învecina cu biroul secției. Paltusov îl auzea pe maior cum umbla, zăngănindu-și pintenii, și fredona o melodie din *Clopotele din Corneville* :

*Priviți încolo, priviți încoace —
Spuneți, vă place ?*

Cînd s-a mai potolit forfota dimineții, Paltusov a aruncat o privire în biroul rămas pustiu. La una din mese ședea un ins blond, slăbuț, curățel îmbrăcat. Omul l-a salutat politicos, s-a ridicat și s-a apropiat de el. Il-a spus, fără a fi întrebat, că și el e reținut aici, dar comisarul-șef l-a pus să facă lucrări de secretariat și că uneori, atunci cînd lipsesc comisarul de serviciu și comisarul de sector, rămîne el mai mare.

— În ce chestiune ? Il-a întrebat Paltusov.

— Sînt litograf... Am fost reținut fiind bănuït de falsificarea unor bilete de bancă.

Il-a întins îndată mîna lui Paltusov și i-a spus :

— Dați-mi voie să mă prezint.

A trebuit să-i strîngă mîna. Litograful s-a oferit să se îngrijească ca Paltusov să fie servit de cel mai bun soldat, care să-i aducă la timp ceaiul și mîncarea. A trebuit să-i mai strîngă o dată mîna tovarășului de arest.

La ceasul acesta al amurgului, Paltusov sta culcat pe canapea cu ochii închiși, dar nu dormea. Nu-și făcea emoții. Ceea ce s-a întîmplat era un fapt împlinit. Era reținut la o secție de poliție, s-a deschis o anchetă, i se va intenta un proces. Va fi achitat sau deportat în „Siberia Tobolskului“, cum glumea un student cu care citea el cîndva cursul de drept penal.

Pentru prima oară, Paltusov depăna în gînd povestea vieții lui și se întreba dacă a avut el cîndva măcar ceva sfînt în suflet. Dar cine oare ar fi putut să-i transmită onestitatea cea mai simplă și mărginită ? Tatăl lui era un jucător de cărți și un afemeiat. Despre maică-sa, toată lumea știa că făcea ochi dulci oricui... chiar și slugilor... Ba încă e de mirare că a ieșit din el „un om cumsecade“. Da, el e un om cumsecade... E inimos și nu e un laș... Doar a plecat să lupte pentru Serbia și s-a comportat acolo mult mai bine ca atîția alții. În războiul din Bulgaria n-a făcut nici o ticăloșie, nu ? Il revoltau și hoțiile, și cravașele, și pezevenghii aceia de

aghiotanți, și felul neomenos cum îi tratau pe soldați tot soiul de netrebnici... Îi dădeau lacrimile când își amintea că a văzut batalioane întregi cu picioarele degerate...

Dar uite că acum nu se rușinează de „cazul” lui, ci pur și simplu îi e necaz. Dacă îl roade ceva, e ghinionul suferit, gândul că un negustoraș „gommeux”¹, un prostănac ca domnul Ledenșikov, îl înfruntă, îl silește să se pregătească pentru un proces penal, îi compromite, fie chiar și numai pentru un timp, creditul.

Asta îl mîhnea tot mai mult. Nu-i era teamă. Poate că abia cu acest proces se va lansa el de-a binelea?... La început, oamenii cu vederi austere or să-l ocolească... În schimb marea masă... Care om în locul lui, energic și cu fler, n-ar fi profitat? Care sînt oamenii aceia de neclintit?... E și ridicol să pui astfel de întrebări!...

Cineva bătu la ușă. În prag se ivi capul bălai al lito-grafului.

— Vă caută o doamnă.

Paltusov sări de pe canapea.

— O doamnă? Întrebă și își zise: „Tasia, probabil”.

— Fiți liniștit. A dat ordin șeful.

— Vă mulțumesc.

Capul se făcu nevăzut. De cealaltă parte a ușii se auzi un foșnet ușor.

XX

Paltusov veni în birou. La masa cea mai apropiată de ușa lui ședea o doamnă. În semînturenicul din încăpere n-o recunoscă imediat pe Stanișina.

— Anna Serafimovna! exclamă cu o voce sugrumată.

Ea se ridică, teribil de stîmjenită. Paltusov se aplecă, îi luă mîna și o sărută.

Stanișina nu-și ridică voaleta. Întrezărea prin țesătura ei, în lumina slabă, fața dragă a lui Paltusov. Era pus la punct

¹ Simandicos. (Fr.)

ca întotdeauna : îmbrăcat într-o haină scurtă, la modă, avea gulerul de la cămașă curat. Numai că era palid la față și ochii își mai pierduseră din strălucire.

— Ai fost bolnav ? îl întreabă ea și vocea îi tremură.

— La Petersburg, da... la loc, te rog... E așa de întuneric aici...

— Nu face nimic, zise ea.

Uite, el nu se simte cîtuși de puțin stingherit. Pe fața lui stăruie un zîmbet disoret. Nu îi e de loc rușine că e reținut la o secție de poliție. E tocmai așa cum se aștepta ea să-l vadă. Nu se poate să fie vinovat !...

În clipa aceasta uitase să se și gîndească măcar la cele petrecute în caleașcă după balul de la Rogojini. Îi era absolut indiferent ce ar fi gîndit el despre ea. Nu putea să nu vină. N-au lăsat-o să intre imediat. I-a cam fost jenă să se roage de comisarul-șef.

— Vă e rudă, doamnă ? a întrebat-o el.

Nu voia să mintă. Comisarul-șef a rîs.

Paltusov îi ținu îndelung mîna într-a sa. Ea și-o retrase încetîșor.

— De ce te-au adus aici ? întreabă. Nu puteai fi lăsat în libertate pe cauțiune ?

— Trebuie plătită cauțiunea... răspunse el calm, și judecătorul de instrucție cere treizeci de mii. Eu n-am acești bani.

— Andrei Dmitrici... rosti abia auzit Stanițîna, dă-mi voie...

Capitalul ei e aproape epuizat... Dar banii aceștia i-ar putea găsi imediat. N-ar șovăi nici o clipă... Acum nimic nu o mai poate opri.

El îi strînse mîna fără a scoate o vorbă, iar cînd vorbi, vocea îi tremură, arătînd că era sincer mișcat.

— Ești un om bun, Anna Serafimovna, ți-am spus-o întotdeauna... Credeai poate că o spun numai așa, ca să-ți fac plăcere ?... Îți mulțumesc.

— Spune-mi, urmă ea tot mai stingherită, unde să merg, cui să dau banii ?

— Nu, nu trebuie, o opri el, lăsîndu-i mîna liberă. Bani pentru cauțiune s-ar putea găsi. La început m-am gîndit și eu să-i caut, dar pe urmă mi-am zis că nu face.

— Cum adică nu face ?

Stanițîna își săltă capul și aruncă o privire în jur.

- Se va ține seama de asta.
- Cum adică, Andrei Dmitrici ?
- Mai târziu... cînd se va termina procesul.
- Procesul ?? repetă Stamițina.

Vocea lui parcă-i pătrundea în suflet. I se făcu milă de el, o milă cu neputință de îndurat.

— Andrei Dmitrici... spune-mi... la cît se ridică întreaga sumă ?... Poate găsim banii... spune-mi !

Obraji îi ardeau.

Paltusov îi luă amîndouă mîinile într-ale sale.

— Îți mulțumesc ! spuse, mișcat. Acum nu mai ajută la nimic... Acțiunea a fost deschisă... acțiune penală... Fie că depun sau nu banii, procurorul tot îi va da curs... Și chiar dacă n-ar fi prea târziu... Anna Serafimovna, eu...

Rămase cîteva clipe tăcut, apoi îi spuse că se gîndise să vină la ea după vizita lui Ledenșikov... Știa că ea ar putea să-l ajute.

— Nu pot primi servicii bănești de la femei, nici chiar de la astfel de femeie ca dumneata.

Cuvintele acestea nu o uimiră. Un om ca el e normal să vorbească și să simtă astfel ! Deodată se învioră. Era încredințată că va fi achitat. El nu poate să fure. A vrut pur și simplu să-și arate tăria de caracter și și-o va arăta.

Văzu în gînd fața lui Viktor Mironîci. Acela e liber, e un comerciant de vază, are printre cunoștințele lui priinți de sînge. Acestălalți lîncezește la un comisariat de poliție... Dar se pot ei oare compara unul cu altul ? Dacă ar fi liberă, un singur cuvînt să spună el, și l-ar urma și în Siberia...

— Ești mulțumită de Tasia ? o întrebă el, dorind, se vede, să schimbe vorba.

— Foarte !

Anna Serafimovna începu s-o laude și îi dădu de înțeles că știe cine a ajutat-o pe Tasia și pe bătrînele ei.

— Uite ce, draga mea, îi zise Paltusov, e o fată bună, dar tot mai zace în ea pîrdalnica asta de boierie. Acum o să se jeneze să primească bani de la mine... Fă cumva în așa fel, încît să cîștige mai mult de la dumneata... Dă-i un împrumut... Ba încă și mai bine, mărit-o... E ceva mai sigur ca teatrul... Mai târziu îmi prezinți socoteala, încheie el, înveselit, cînd voi fi din nou cetățean cu drepturi depline !...

Și asta o mișcă. Se ridică și își luă rămas bun de la el.

— Tasia să nu-și facă probleme dacă e sau nu cazul să mă viziteze, zise Paltusov, conducînd-o pe Stanișina pînă-n antreu. N-are de ce să vină aici... Mai e timp. Numai cei ca dumneata, adăugă el și-i strînse cu putere mîna, știu să-i viziteze pe „sărmanii deținuți”.

Și rîse reținut. Stanișina plecă, profund mișcată.

XXI

— Așteptați puțin, îi spuse lui Pirojkov o cameristă cu aspect de guvernantă, introducîndu-l în cabinetul avocatului Pahomov.

Venea pentru a doua oară la el, tot la cererea lui Paltusov. Prima oară nu l-a găsit acasă și i-a lăsat un bilet, înștiindu-l că Paltusov îl roagă să vină la el, dacă se poate chiar în aceeași zi. Acum Paltusov îl însărcinase din nou să-l întrebe pe avocat dacă acceptă sau nu să-l apere.

Ivan Alexeici se simțea cum nu se poate mai prost. Cel mai rău era că nu putea să se lămurească nici el care era, de fapt, atitudinea lui față de prietenul său. Îl socotea oare o victimă nevinovată, sau îl bănuia numai, sau era pur și simplu sigur că a săvîrșit o fraudă? Paltusov vorbea cu el pe un astfel de ton, încît nu putea să nu-și lîchipuie să s-a săvîrșit totuși o fraudă.

Numai că prietenul lui privea frauda asta într-un fel al său.

Dar cum să-i întoarcă spatele, cum să nu-i împlinească rugămintea și să nu mai treacă încă o dată pe la avocat?...

Aruncă o privire în iurul său. Stătea lîngă șemineu, într-un cabinet mic, cu tavanul destul de înalt, împrejmuit de dulapuri cu cărți. În încăperea aceasta totul vădea un mare confort și o ordine desăvîrșită. Pe unul din pereții laterali, într-un spațiu rămas liber, ațîrnau cîteva portrete. În spatele biroului îngust, lucrat, se vede, după gustul stăpînului, se afla un fel de dulăpior cu despărțituri pentru hîrtii. Camera aceasta arăta ca un colțisor tihnit de lucru și semăna prea puțin cu cabinetul unui avocat întreprinzător.

În șemineu mocneau cărbunii. Lui Ivan Alexeici îi plăcea căldura. Stătea cu spatele la foc cînd a intrat stăpînul cabinetului. Era un om de vreo patruzeci de ani, de statură mijlocie. Părul blond deschis, căzînd în şuvițe largi pe umeri, îi alungea fața sfioasă, cu ochii nostalgici. Nasul mare și barba tunsă scurt erau tipic rusești, dar haina gri, cam lungă, și cravata albă îl făceau să semene cu un doctor străin.

— Vă rog ! îl pofti cu o voce înaltă de tenor pe Pirojkov să se așeze, arătîndu-i canapeaua.

Pirojkov îl rugă să-i dea un răspuns în cazul lui Paltusov.

— Trebuie să vă spun, începu avocatul pe un ton sincer, ca și cînd și-ar fi dat glas gîndurilor într-o discuție cu sine însuși, că aș fi dispus să-l apăr pe domnul Paltusov, dacă dînsul nu mi-ar violenta conștiința.

— Conștiința dumneavoastră ?

— Întocmai, conștiința mea. Eu nu țin cîtuși de puțin să pătrund în adîncurile sufletului inculpatului. Metoda aceasta e periculoasă. Dacă îmi spune tot adevărul, e bine. Dacă nu mi-l spune, pot să mă lipsesc. Dar dacă mi-a expus faptele, tot pe mine trebuie să mă lase să le interpretez. Am sau nu dreptate ? Întrebă scurt.

— Incontestabil, întări Pirojkov.

— Amicul dumneavoastră poate servi ca un caz tipic al vremii...

— În ce sens ? între Pirojkov.

— El se consideră un erou... Nu este absolut de loc conștient că a săvîrșit totuși o faptă reprobabilă... Dînsul îmi cere să mă solidarizez cu concepția sa mult prea largă despre conștiință.

Cuvintele acestea ale avocatului începuseră să-l indispuină pe Ivan Alexeievici.

— Un caz al vremii, repetă Pahomov. Setea de îmbogățire, ura oamenilor săraci și capabili față de punga negustorilor... E ceva inevitabil ; totuși nu pot să mă prezint la proces în postură de erou numai pentru că am vrut să mă fac milionar cu banii altuia...

— Dar dacă va fi achitat ? întreabă Pirojkov cu îndoială în glas.

— Tot ce se poate, dar mă îndoiesc să fie achitat dacă aplic tactica mea de apărare.

„Ciudat avocat !” își zise Pirojkov.

— S-ar putea obține o pedeapsă ușoară, dar și asta cu ajutorul unor sofisme pe care eu unul nu le-aș folosi... Adresându-se mie, omul dumneavoastră a greșit adresa.

Fața tristă a avocatului schiță un zîmbet.

— Ca simptom social, urmă el, cazul nu mă miră cîtuși de puțin. E și firesc să fie așa în anarhia în mijlocul căreia trăim... Domnul Paltusov nu e mai stricat decît alții... Cred că știți și dumneavoastră... Dînsul are chiar o mulțime de... *points d'honneur*...¹ Doar a fost militar, nu ?

— Da, a făcut serviciul în cavalerie, răspunse scurt Pirojkov. Apoi a fost audient...

— La facultatea de drept ? întrebă nu fără ironie Pahomov.

— La facultatea de drept.

— Cel mai periculos amestec... După practica în uciderea legală a oamenilor, un haos de teorii stupide și cazuistică... Științele naturale i-ar fi orientat gîndirea în altă direcție. De altfel, la noi, științele naturale duc și ele numai la reguli de un naturalism primitiv.

Avocatul rîse vag și își frecă palmele în tăcere.

Pirojkov se ridică. Strîngîndu-i mîna, la ușă, îl întrebă :

— Să-i transmit întocmai lui Paltusov ?

— Să-i transmiteți întocmai... Nu accept să mi se violenteze conștiința.

Cu o politețe pedantă, avocatul îl conduse pe Pirojkov pînă la scară.

XXII

Pirojkov îl găsi pe arestat luînd prînzul la o masă murdară, lîngă geam.

I se adusese mîncare de la un restaurant din vecinătate. Prînzul era alcătuit dintr-un bîftec mare cît toată farfuria,

¹ Noțiuni convenționale despre onoare. (Fr.)

cu un sos gras, hrean, cartofi fierți, plăcintă coaptă pe vatră și doi castraveți. Pe masă stătea și o sticlă de vin.

Paltusov se mai împlinise la față.

— Dorm buștean, îl întâmpină el pe Pirojkov, și — ciudat lucru! — pur și simplu n-am nici un chef să citesc! Ei, cum e?

Pirojkov se codi.

— Refuză?

— Da.

— Ee prea ocupat?

Delicat, Pirojkov vru să spună o minciună, dar ceva parcă îl îmboldi să mărturisească adevărul.

— Nu, răspunse el pe un ton blînd, dar ferm.

— E ceva contrar principiilor sale? întrebă Paltusov cu altă voce.

— Da... Zice că nu poate să accepte tactica dumitale de apărare.

— Și eu nu pot să admit alta.

— Dar dă-mi voie, Andrei Dmitrievici, vorbe Pirojkov, așezîndu-se lîngă el și coborînd vocea, una din două: ori recunoști fapta, ori nu.

— Care faptă?

— Fapta care ți se impută.

— Eu i-am spus avocatului ceea ce ți-am spus și dumitale, urmă Paltusov, înfierbîntîndu-se. Lui i-am mai spus pe deasupra că chiar dacă aș fi vinovat, detențiunea preventivă — gîndește-te că s-ar putea să fiu transferat la închisoare — e ea singură de ajuns ca să mă achit de vină, ba încă mult prea de ajuns!...

Prin felul cum îl privi, Ivan Alexeevici dădu de înțeles că nu prea e de acord.

— Păi spune și dumneata? urmă Paltusov, ridicîndu-și capul. Se poate să fiu achitat, nu?... Și voi fi. Dar chiar dacă s-ar găsi că sînt într-o anumită măsură vinovat... ei bine, e puțin oare să stai închis cîteva luni?

Paltusov aruncă șervețelul pe masă, se ridică și se retrase în celălalt capăt al camerei, plimbîndu-se înapoi și încolo prin încăperea strîmtă. Pirojkov se uita la el, atent la intonațiile vocii lui. Vocea aceasta trăda mai mult încredere decît iritare.

— Bunul meu Ivan Alexeevici, reluă Paltusov, dumneata ești un sfânt, îți cunoști moluștele dumitale sau etnografia insulelor Fiji; eu sînt un om de acțiune. Îngăduie-mi măcar o dată în viață să mă destăinui dumitale... După aceea poți să mă scuipi în obraz și să zici: „Paltusov ăsta e un hoț și nimic mai mult!” Eu nu pot să nu mă războiesc cu punga negustorilor!... Fără asta, viața mea n-are nici un rost.

— Oare? făcu Pirojkov.

— Ei bine, ți-ar fi plăcut mai mult să fi intrat slujbaş, ca să mă văd peste vreo zece ani guvernator? Află că eu lupt pentru o idee... da, nu zîmbi așa, pentru o idee... Totul e dacă am să ies pătat sau nu. Dacă nu mă voi păta, e bine!... Atunci am să fac negustorimea asta să recunoască istețimea pe care-o am uite aici.

Paltusov se lovi cu palma peste frunte, apoi veni lîngă Pirojkov și se așeză pe canapea.

— Poți să iei ceea ce ți-am spus acum, Ivan Alexeevici, cum vrei... Eu unul n-am să te tulbur... Dacă ai să bine-voiești, zise cu un zîmbet vesel, ai să mai vii din cînd în cînd să întrebi de mine... Cît despre puritanul ăsta — ca să vezi ce avocați sînt în ziua de azi! — am să-i scriu eu că nu am nevoie de serviciile lui... Angajez pe altul, un pîrlit... M-am cam speriat și eu așa, la început... Nu prea sînt tare în materie de legi... Dar acum nici nu am nevoie de o apărare pe linie penală.

— Cum adică n-ai nevoie? exclamă naiv Pirojkov.

— Am fost arestat ilegal. Judecătorul de instrucție și procurorul au făcut exces de zel. M-au încadrat în articolul o mie șapte sute unsprezece... Or în cazul de față e o simplă acțiune civilă.

— Sper, deci, să fii pus în libertate?

— Categorie... Îmi trebuie un bun civilist, unul versat în tot felul de chitibușerii... Pahomov nu e bun... Las' că aranjez eu totul... Mă rog, or să mă mai țină o săptămînă, dar nu mai mult... Nu va admite Curtea de Apel... M-a și vizitat un grangur... Or dacă o luăm pe linie civilă, sînt salvat. Indiscutabil. Atunci sînt în drept să cer un răgaz ca să realizez ceea ce am investit într-o acțiune avantajoasă pentru răposata mea clientă...

După fața lui Pirojkov se vedea că el nu prea pricepe toate astea. Paltusov îi luă mîna și i-o scutură.

— Pentru dumneata, toate astea sînt spuse pe păsărește !... După cum vezi, de speriat nu mă sperii... Nu mă judeca prea aspru : eu sînt un produs al epocii mele. Fiecare cu drumul său, Ivan Alexeevici !...

Pirojkov se simțea jenat să mai continue discuția. Paltusov înțelese și peste cîteva minute îl făcu să plece.

Pirojkov se gîndi că n-avea de ce să-l deplîngă pe arestat : omul era sigur că va fi pus în libertate... Tot ce se poate ! „Articolul 1711“ i se întipărise în minte. Îl învidie, chiar, pe prietenul său, văzîndu-l atît de dîrz și de încrezător în „ideea“ luptei pe care o ducea.

XXIII

La ora două, Pirojkov trebuia să fie la Universitate, la o dispută. De cînd n-a mai văzut el curtea Universității !... Hotărît lucru, a încetat să-și trăiască viața. Iarna a trecut uluitor de repede și el n-a făcut nimic... A lucrat el oare în cabinetul său măcar de zece ori în acest răstimp ? Da de unde... Nu mai avea chef nici să citească seara... Mereu îl împiedica ceva !...

Disputa aceasta e pentru el ca un fel de avertisment amar. L-a întîlnit pe candidatul la titlul de magistru într-un cerc studențesc. El e dintr-o promoție cu cel puțin cinci ani mai mare decît acesta. Și iată că azi își susține teza de magistru... Ba a scris și o carte de științe politice, domeniu în care nu se cere să faci cine știe ce literatură, nu e nevoie să depeni atîta știință la materiale.

Și acest candidat provine din rîndurile negustorimii. Poftim de vezi ! Oamenii de origine nobilă, cultivați, oameni de rasă, cu alte posibilități cerebrale, nu pot să se izbăvească de blestemata asta de inerție, și dumnealui, poftim... babacul a făcut negoț cu peste ori cu stambă, ori făcea turtă dulce, și băiatul scrie monografii despre breslele din Evul Mediu sau despre învățătura lui Hugo Grotius !

Să-ți vină rău, nu alta !

În curtea noii Universități, pe aripa laterală, în fața peronului stăteau trei calești și vreo zece sânni. Cînd intra

Pirojkov în vestibul, garderoba era ticsită. Garderobierul, un fost subofițer, care-l cunoștea, îl ajută să-și scoată paltonul și-i spuse :

— Nu mai lasă pe nimeni înăuntru ! Sala e arhiplină... Poate pe partea ailaltă...

Garderobierul îi șopti ceva portarului. Acesta îl conduse pe Pirojkov împrejurul aulei, pe o scară laterală, prin coridorul care ducea în sala de fizică, și îl introduse încetisor pe ușă. Spațiul din spatele coloanelor era plin. Pe bănci ședeau studenți și fete. Tot fundul sălii, dispus în amfiteatru, era o mare de capete. De-aici nu se vedea asistența din fața estradei, cum nu se vedeau nici oponentii. În spatele estradei se afla un mare panou mobil, pentru demonstrațiile de fizică. Pe fondul acestui panou se profila silueta candidatului. Era un blond voinic, cu obraji rumeni și cu barbă. Își începuse deja expunerea și vorbea, clătinându-se dinaintea mesei acoperite cu postav roșu. Pe masă stăteau o garafă și un pahar.

Pirojkov aruncă o privire în jurul său, dar nu găsi nici un loc liber. Urcă anevoie în amfiteatru și rămase aici, ținându-se de marginea unei bănci. Se uită în sus : balconul era și el plin pînă la refuz. Tavanul boltit era zugrăvit cu fresce șterse de vreme, prin geamul semicircular pătrundea lumina cenușie a zilei, în spatele amfiteatrului se ridica un grilaj, prin care se vedeau cîteva dulapuri și diferite utilaje. Pe grilaj se urcaseră cîtiva oameni. Asistența era cam turbulentă. Ba cădea și trosnea ceva în spate, ba se trîntea ușa, ba pocnea clanța, ba pătrundea rumoarea de pe palierul mare, unde mulțimea cerea să fie lăsată să intre, și paznicii se opuneau.

Erau foarte multe femei. Pirojkov recunoscuse pe cîteva din ele, deși nu le cunoștea numele... Pe băncile amfiteatrului, printre studenți, stăteau mai mult studente, așa cum i se păru lui Ivan Alexeevici. Jos, în fotoliile rezervate oaspeților, în preajma profesorilor în uniforme de gală, ședeau doamne în toalete bogate. Pirojkov recunoscuse mai mulți domni de mare notorietate în oraș : doi slavofili, un fost profesor universitar, trei-patru avocați, o doamnă grasă, care era scriitoare, și alta slabă, cu părul tuns scurt, o jună savantă cu diplomă de doctor. Tot uitîndu-se în jos, îi văzu și pe cei doi oponenti, și pe decan, care ședea ceva mai la stînga.

Expunerea candidatului se prelungea. O învățase, se pare, pe de rost și vorbea cu un ton de predicator, făcând pauze voite și imprimând vorbirii sale un accent aparte. Pirojkov își aminti că odrasla asta de negustor a primit o educație nemțească.

La încheierea expunerii izbucniră aplauze, dar nu prea puternice. Primul dintre oponenți, care a luat cuvîntul, era un docent tînăr și gras, îmbrăcat într-un frac negru. Își începu cuvîntarea pe un ton domol, folosind mereu expresii politicoase, cavalerești, dar apoi se deslușiră în vocea lui intonații ironice, atunci cînd se porni să demonstreze candidatului că el a lăsat să-i scape cea mai importantă sursă și nu știa de unde a împrumutat jumătate din principiile sale autorul studiat pentru lucrarea de disertație. Dovezile începură să curgă din belșug, întrerupte de rîsetele scurte ale oponentului însuși. Asistența amuțise. În aulă se auzea numai vocea plină a oponentului, alternînd cu rîsetele acestea scurte. Studenții schimbau priviri între ei. Fețele se înviorară. Aerul se făcuse și mai sufocant. Cei care nu auzeau cîte ceva îi întrebau în șoaptă pe vecini ce a spus oponentul. Vuietul de pe palier conținea. Chipurile acestea tinere se luminaseră, urmărind surescitare captivantul joc intelectual. Pirojkov simți și el că întinerește... Starea aceasta de bună dispoziție îl bucură.

Candidatul nu-și schimba expresia feței, doar roșea și clipea des din ochi. Toți vedeau că lucrarea lui avea mari lipsuri. Dar el începu să obiecteze cu multă siguranță, demonstrînd că propriu-zis nu s-a făcut nici o omisiune, că materialele citate dovedesc cu prisosință documentarea lui bogată. Oponentul a început iar să-l „sîcîie”, cum s-a exprimat un student de lingă Pirojkov. Candidatul n-a îndrăznit să-l repeadă, rămînînd docil. Asistența a înțeles asta. Oponentul și-a încheiat cuvîntarea cu cîteva fraze amabile, lăudînd expunerea și „capacitatea de sinteză”. Fu aplaudat puternic și îndelung. Cel de-al doilea oponent se mărgini la cîteva observații mărunte, mai mult amuzînd asistența. Dar îl ciuguli și el puțin pe candidat.

Disputa s-a încheiat la patru și jumătate. Acordarea titlului de magistru a stîrnit o explozie de aplauze. S-a aplaudat mult mai puternic decît se aștepta Pirojkov. Îl zgîndări atunci un sentiment de ciudă pe „negustorașul” acesta investit

cu titlul de magistru. Oare el, Pirojkov, nu e mai cult ? Dar uite că el stă pierdut în mulțime, nu se face remarcat cu nimic și ascultă aplauzele adresate unui negustoraș, care a zăbovit un an mai mult aplecat deasupra unor cărți străine. Vorbește negustorașul ăsta greu, bombastic, nici urmă de dialectică, de talent, toată viața lui o să rumege datele dobândite de alții. Dar vezi că o să i se dea o catedră. Studenții spuneau că a și fost invitat nu știu unde. E o catedră rămasă de mult fără titular și pe care n-o vizează nimeni, căci toți vor să ajungă avocați.

Sala se golea încet. Larina a irupt deodată. Se auzeau strigăte, rîsete juvenile, uși trîntite, bocănit de cizme grele în amfiteatru, balconul se golea. Pirojkov nu avea cunoscuți printre studenți. Da, s-a îndepărtat de ei. I se părea că el e cu totul alt om. Fețele lor, părul lor lung, cămășile cu gulere colorate pe care le purtau, exuberanța lor — toate acestea îl stinghereau. Îi fu jenă să pună vreo întrebare curvă.

Pe palierul cu podeaua de tuci din capul scării, Pirojkov, înghesuit în mulțimea în care precumpăneau doamnele, se izbi nas în nas cu un tînăr înalt, blond, cu o barbă mare, care ținea la braț o doamnă bine făcută, de vreo treizeci de ani, cu o față energetică, îmbrăcată în negru.

Întîlnirea aceasta îl bucură. Cei doi erau soț și soție și aveau legături strînse cu Universitatea.

— Unde ai dispărut ? Nu te-am văzut de-atîta vreme, îl întrebă blondul.

Ivan Alexeevici le împărtăși pe scurt și nepărtinitor povestea tribulațiilor sale prin Moscova. Cei doi rîseră și îl invitară să vină în aceeași seară la ei. Amîndoi lansară cîteva înepături la adresa proaspătului magistru. Pirojkov fu plăcut impresionat de intonația cu care doamna a zis :

— Un negustoraș !

Iar soțul a rostit cu un aer disprețuitor :

— Nu-i mare lucru de capul lui !...

Îl puseră să le promită că va veni deseară la ei și coborîră braț la braț în curtea plină de băltoace și grămezi de zăpadă.

Pirojkov nu mai vizitase familia aceasta de vreun an. Știa că la ei se adună o societate simpatcă : se întîlnea din cînd în cînd cu unii dintre prietenii lor. Voia de mult să se apropie de ei și acum i se oferea un prilej foarte bun.

Ivan Alexeevici se simți din nou student. Luă un prînz modest, de o rublă, la „Ermitaj“, fără vin, mulțumindu-se cu bere. În sală cînta pianul mecanic, dar în urechile lui tot mai stăruiau debaterile din aula de fizică. Nimic nu-ți dă un sentiment atît de puternic ca o dispută, mai ales aici, la Moscova. Uite, deseară, cel puțin, el se va afla într-o atmosferă intelectuală, își va pune în mișcare creierul, își va aminti că în definitiv e și el un candidat la titlul de magistru.

Dar seara petrecută aici mai degrabă îl îndispuse decît îl învioră. Au venit vreo șase-șapte persoane, în cea mai mare parte profesori universitari tineri, un profesor de liceu, doi scriitori. Erau și doamne. S-a vorbit despre dispută. Au rîs pe seama candidatului, după care s-au pus pe bîrfeli și anecdote. Cina a fost foarte însuflețită, dar nota dominantă o constituia totuși conștiința că cercurile de oameni evoluți sînt o picătură în marea vieții cotidiene a Moscovei... „Negustorașul“ îi iritase pe toți. Ivan Alexeevici își dădu frîu liber și-i amuză pe cei de față cu considerațiunile sale aparent glumețe, dar amare în esență.

Nici după seara aceasta, „candidatul de magistru“ din el n-a resuscitat. Nu s-a pomenit nimic despre lucrări științifice. El își făcuse cu totul alte iluzii. Încolo, a cinat bine și a băut mult prea multă bere.

XXIV

Tot orașul e în așteptare; mai sînt zece minute pînă la miezul nopții. Prin piața Teatrului Mare a trecut o caleașcă cu șase cai, cu surugiul și vizitiul în tricornuri. În caleașca aceasta se afla mitropolitul. Birje se văd puține. Mai trece, huruind pe caldarîm, cîte-o trăsură boierească sau negustorească, ori vreo droșcă, și iar se face liniște. Pe trotuare zoresc trecătorii: trec meșteșugari și slujbași în caltane și paltoane, tîrgovețe și slujnice, lfoșnindu-și poalele rochiilor și fustele apretate. Duc în brațe cozonaci, în aer se simte miros de opaițe și feștile. Clopotnițele sînt luminate. Arcadele lor se conturează în întuneric într-un tremur zglobiu de lumini trandafirii.

Oamenii așteaptă să bată clopotul de la Sf. Ivan Veliki. Dar iată că undeva în Zamoskvorecie s-au tras clopotele mai devreme cu vreo trei minute, apoi le-au urmat altele, undeva mai aproape de Kremlin, în spatele Bisericii Mântuitorului, dinspre Iauza, și s-a pornit un dangăt încă domol și între-rup, dar pe urmă a răsunat toată Zamoskvorecia. O mulțime de oameni așteaptă clipa aceasta lângă parapetul de pe marginea râpei.

Biserica Sf. Ivan Veliki a luminată de flăcările opaițelor și feștilor purtate de credincioși ; sînt luminate toate aripile și arcadele. Marea de capete se vede și în scobiturile clopotniței celei mari, și pe parapetul de pe prima terasă, unde se află biserica, și în arcadele aripii laterale. Se ițesc fețe și de sub clopotul din mijloc, puternic luminate de feștile. O adiere ușoară a aerului răcorit și aburii respirației împrăstie în jos și în lături fumul feștilor muiate în seau. Zidul Catedralei Uspenski ce dă spre Sf. Ivan strălucește în lumina ghirlandelor de becuri și a lumînărilor ce-și pîlpăie pîlcurile de flăcări în mijlocul mulțimii întunecate. Mulțimea se îndeasă mai ales în jurul Catedralei Uspenski, așteptînd procesiunea. Se mai aude un freamăt domol de glasuri. Prin ușa mare cu geam, interiorul catedralei pare un rug imens. Lumina cadelnițelor iscă scînteieri în aurul catapetesmei, azvîrlind snopi de văpăi în sus, în jos, în toate părțile. Fațada înaltă a Palatului Patriarhiei e și ea scaldată în lumină. Asupra ei cad reflexele multicolore ale grilajului de tuci. În semiîntunericul pieței cu dale de piatră se profilează cutia bizantină, mai puțin masivă, a Catedralei Sf. Arhangheli.

La Biserica Blagoveșceski, de partea cealaltă a porții, aurul acoperișului, atîta de scînteietor în lumina zilei, rămîne în umbră. Pridvorul geme de lume, dar aici sînt mai puține lumînări decît în mijlocul mulțimii care așteaptă procesiunea în jurul Catedralei Uspenski.

E douăsprezece fix. Aerul se cutremură spintecat de un dangăt al clopotului „de argint“, clopotul de semnal. Și iată că din creștetul Sf. Ivan coboară ca un val masiv un vuiet gros și tremurat, acoperind larma mulțimii de mii de oameni, huriul trăsurilor întîrziate, dangătul îndepărtat din Zamoskvorecie și pe acela mai apropiat, iscat de toate bisericile din Kremlin. La corpul de gardă au răsunat trompetele. Pridvorul din stînga a rămas în întuneric. Soldații sînt mascați

de mulțime. Se aud numai sunetele săltărețe și puternice ale trompetelor, pe fondul aceleiași unde liniștite și mângâietoare a clopotului celui mare. Mai aproape de Sf. Ivan poți desluși că clopotul e plesnit. La fiecare izbitoră a limbii se aude un zăngănit, care se contopește cu vuietul puternic și dă parcă mai multă viață muzicii iscate de clopot.

Mai trec vreo zece minute. Prima iese procesiunea din Biserica Sf. Ivan Veliki, jucându-și aurul prapurilor și al odăjdăilor. În urmă se revarsă lumea din biserică. Și din celelalte biserici ies procesiunile, afară de Catedrala Uspenski. La un nou dangăt de semnal, bubuie deodată toate clopotele, ca un vârtej de vaiere și plîsete, învălătucind totul, lătinându-șe și cutremurînd văzduhul. Furtuna aceasta a metalului dezlănțuit te înfiorează și te înveselește. Iată că au apărut prapurile și de după colțul Catedralei Uspenski.

Un tremur străbate mulțimea îmbulzită de o parte și de alta a coridorului lat de vreo doi arșini, lăsat pentru trecerea procesiunii. Doi comisari trec în pas iute, poftind lumea să se dea înapoi. Capetele se descoperă.

În frunte, doi flăcăi, unul într-un caftan negru, altul în palton, poartă faclele. Prapurile sînt duse fiecare de cîțiva oameni, susținute de vergele ce se mișcă în toate părțile. Purtaătorii de prapuri sînt îmbrăcați în caftane galonate, cu ceprazuri pe șale. Unul din ei, lat în spete, se îndoaie mai avan sub greutatea prapurului ferecat. Coriștii, îmbrăcați în contășe nu prea noi — roșu cu albastru — merg perechi, cu lumînări în mînă. În lumina puternică, tremurată, apar și dispar capetele tunse scurt și fețele trase ale discanților și alțiștilor. Au mînecele contășelor aruncate pe după gît. Dascălii cu lumînări în mînă, diaconii, preoții și arhimandriții pășesc perechi-perechi, apoi în grupuri. Scînteiază dichiriile și trichiriile, și răsare barba albă a „vlădicăi”, cu mitra înaltă, cu trei cercuri de aur, trasă pe urechi. Călcînd ușor aplecat în dreapta, trece un protodiacon tînăr, încă zvelt, cu un cap mai înalt ca toți. Vestoanele înfiredate ale generalilor strălucesc împodobite cu colane roșii... Din urmă vine grămadă norodul, silind mulțimea să se dea îndărăt și să lărgască coridorul de trecere.

Fac înconjurul bisericii. O rachetă țîșnește în țăriile cerului și de pe zidul Kremlinului bubuie un tun. Cîteva minute în

șir aerul se cutremură zguduit de arama și pulberea tunurilor... Mulțimea începe să se foiască prin piață, trecînd de la o biserică la alta, urcînd și coborînd din clopotnița Sf. Ivan Veliki. Deîndată ce se stinge dangătul clopotelor, în piață se iscă o mare rumoare de glasuri.

Lîngă parapetul înalt de pe terasa bisericii Sf. Ivan Veliki stăteau Rubțov și Tasia Dolgușina. Urcaseră și în clopotniță. Tasia fu la început asurzită, dar apoi simți o adevărată desfătare. Ochiul îi scînteiau. Ea și cu Rubțov se înțelegeau tot mai bine.

— Privește, Semion Timofeici, îi spuse ea, încordîndu-și privirea, ce frumos e!... Au început să stingă lumînările, curînd n-o să mai ardă nici una.

— Dumneata ce zici, acolo jos, crezi că sînt mai mulți ortodocși?

— Desigur!...

— Haidem și ai să vezi că sînt mai mulți nemți. Slujbași, calfe... Hai și-ai să vezi cu ochii dumitale.

Începură să coboare. Tasia simți că i se învîrtește capul din pricina scării înalte, a fumului feștilor și a mulțimii ce se perinda în sus și în jos. Rubțov o luă de braț și-i zise șoptit:

— Se vede că ești de neam boieresc. Trebuie să-ți strunești nervii, de vreme ce ai de gînd să-i pui la încercare în munca dumitale.

— Unde? Întrebă Tasia cu naivitate în glas.

— Ei, asta-i bună! Păi în teatru.

Rămaseră așa braț la braț și cînd ajunseră jos. Mulțimea se risipise prin piață. Întinericul sporise. Grupuri de oameni, mai mari și mai mici se opreau sau hoinăreau dintr-un loc în altul. Neconținut se auzeau exclamații ca acestea: „Ah, bună seara! Hristos a înviat! Ați venit de mult?... Unde mergeți?... Se vedea că oamenii veneau aici ca la promenade, căutau cunoscuți, se invitau la ei unii pe alții. Erau mulți veniți din Petersburg și din provincie, sosiți de dimineață cu trenul. Auziseră multe despre această noapte la Moscova. Aceștia priveau totul cu mai multă luare-aminte decît localnicii.

Rubțov avea dreptate. Tasia rămase surprinsă auzind vorbindu-se atît de mult nemțește. Pînă acum nu mai fusese

adusă niciodată în Kremlin în noaptea asta. Nemții și francezii veniseră ca la un spectacol. Mulți își luaseră, conștiincioși, lumânări de ceară. Mereu se auzeau râsete sau exclamații energice, alternând cu franțuzeasa veritabilă a modistelor grase și a mănușerelor din stradela Stoleșnikov și din Rojdestvenka.

Un comisvoiajor tinerel și câțiva farmaciști practicanți se luaseră după niște „nemțoaice“ de pe podul Kuznețki.

— Dar unde sînt ai noștri ? întrebă Tasia.

— Cred că sînt la Blagoveșcenski în pridvor. Vrei să ne uităm la cozonaci, uite colo, sus, unde e Biserica celor Doisprezece Apostoli ?...

— Să le spunem și lor...

În lumina slabă din pridvor, Tasia o recunoscuse pe Anna Serafimovna și pe Liubașa. De mai bine de două săptămîni, Liubașa mai că nici nu se mai saluta cu „doamna de companie“, ceea ce pe Tasia nu făcea decît s-o amuze. Nu era supărată pe fata asta de negustor, cam repezită, căci vedea că Rubțov e de partea ei.

— Unde ați dispărut ? îi întâmpină Liubașa și roși toată, văzîndu-l pe Rubțov la braț cu Tasia.

— Să ne sărutăm de trei ori, cum se cuvine de Paști, îi propuse Rubțov Annei Serafimovna.

— Acasă, îi răspunse ea cu un glas blînd și trist, întinzîndu-i mîna Tasiei. Veniți la mine... Hai, e timpul... S-a făcut răcoare...

— Dar cu dumneata ? o întrebă ironic Rubțov pe Liubașa.

— Nu doresc...

— Cum vrei...

— Vii la mine, Liubașa ? o invită Anna Serafimovna.

— Nu. Mă așteaptă mama. La revedere ! îi salută scurt Liubașa pe toți și se îndepărtă.

O aștepta caleașca ei. Își pusese anume speranțe ascunse în noaptea Învierii. Dar Rubțov nici măcar nu i-a propus să urce în clopotnița Sf. Ivan Veliki. De altfel, nici n-ar fi venit dacă n-ar fi sperat să aibă o discuție cu el.

Discuția n-a avut loc. Liubașa vedea limpede că aristocrata asta i-a suflat bărbatul pe care ea și-l dorea ca soț.

„Na, satură-te !“ zise în gînd și urcă în caleașcă.

Rubțov le duse pe însoțitoarele sale să le arate cozonacii. Anna Serafimovna era foarte tăcută. Tasia îi luă mîna și se lipi de ea.

— Vă vine greu, draga mea ? o întrebă în șoaptă.

Anna Serafimovna o sărută pe frunte. Gestul nu-i scăpă lui Rubțov.

Cînd coborau scara, Rubțov o apucă pe Stanițina de braț, mai sus de încheietura mîinii, și-i spuse, privînd-o drept în ochi :

— Las' c-o să fie sărbătoare și pe ulița noastră, verișoară.

— Pe ulița ta o să fie curînd, șopti ea și, lăsînd-o pe Tasia să treacă înainte, adăugă : Ce mai stai ?... Uite fata... N-ar fi rău de Duminica Tomei s-o iei de nevastă...

Rubțov rîse scurt.

XXV

După ce s-au întors de la biserică, a apărut pe neașteptate Viktor Mironîci. Abia se așezaseră la masă — erau numai ei trei : Anna Serafimovna, Tasia și Rubțov — cînd și-a făcut apariția Stanițin. Îmbrăcat în frac, cu cravată albă la gît, cu zîmbetul lui impertinent, îi strînse neveste-si mîna după maniera englezească, îi ceru să-l prezinte Tasiei, îl privi, nedumerit, pe Rubțov, și cînd Anna Serafimovna îi spuse numele, el îi întinse două degete.

La vederea soțului, Stanițina mai întîi s-a înfuriat, dar apoi și-a dat seama că el a venit cu un scop, și s-a bucurat. Nici nu l-a întrebat unde a tras, de ce nu s-a oprit acasă la el, în apartamentul lui. El obișnuia și înainte să stea la hotel, lăsînd să se creadă că se află la Petersburg sau la Paris.

— Ați fost în Kremlin ? întrebă Stanițin, cuprinzîndu-i pe toți cu privirea. Ați tras de ajuns pe nas miros de feștile ?... Mereu la fel...

Se îngrășase. Gîtul nu i se mai alungea ca înainte. Manierele lui deveniseră parcă mai simple. Tasia îl cerceta discret. Rubțov își mușca mereu buzele și se tot uita la el cu o

privirile disprețuitoare, ceea ce, de altminteri, Viktor Mironîci nu observă. Tuturor parcă le pierise pofta de mâncare. Cozonacul de pe masă, înalt și gros ca un trunchi de copac, împodobit cu fructe și cu figurine glasate, stătea neatins. Pînă să vină Stanișin mîncaseră puțină pască și cîte un ou. Jambonul și celelalte bunătăți rămăseseră și ele neatins.

— N-are nici un rost să-ți încarci stomacul ! observă în scîrbă Viktor Mironîci, fără a se atinge de nimic din cele de pe masă ; își turnă însă o jumătate de pahar de vin roșu, îl dădu pe gît, făcu o grimasă și luă în gură o coajă de pîne.

Rubșov și Tasia plecară curînd. Pe scară se înțelesesă să viziteze împreună Galeria Trețakov a treia zi de Paști.

— Ce înseamnă asta ? îl întrebă Tasia în șoaptă, punîndu-și paltonul.

— Înseamnă că în curînd totul se va sfîrși... presimt eu. Își strînseră mîna și schimbă o privire tandră...

În sufragerie, soția ședea la colțul mesei ; soțul făcu cîteva pași prin cameră, apoi se apropie de ea și puse mîna pe masă.

— *Annette*, zise privind-o cu coada ochiului, venirea mea te îndispune ?

— Puțin îmi pasă, știi asta, zise Anna Serafimovna pe un ton sec și ferm. Era palidă la față.

— Uite de ce am venit : vrei să fii liberă ?

— Cum adică ? întrebă ea parcă mașinal.

— Complet... Îți propun diviziunea averii și divorțul. Toată vina o iau asupra mea.

— Ai nevoie de asta ?

— Desigur, altfel nu ți-aș propune-o. Cît privește intenția dumitale, te rog să mă ierți, dar e o afacere proastă. Cred că îți dai seama și dumneata, nu ?

Anna Serafimovna se mărgini numai să dea din cap.

— Mă rog, cît vrei ?

— Vai, pe ce ton mă întrebi ! Am impresia că eu unul mă port cavalereste... Eu îmi iau partea mea de avere, și dumneata rămîi cu a dumitale. Copiii n-am să ți-i iau. Sînt dispus să dau bani pentru educația lor.

— Nu-i nevoie ! izbucni ea.

Rămase o vreme tăcută.

— Te căsătorești ? întrebă apoi, săltîndu-și, mîndră, capul.

— Ce nevoie ai să știi ? E de ajuns că iau toată vina asupra mea. Și chiar dacă mă căsătoresc, n-am s-o fac în țară.

Anna Serafimovna înțelese totul. Așadar s-a încurcat cu vreo femeie... Și n-are încotro : trebuie să se căsătorească legitim... Știe însă că soția n-o să ia vina asupra-și. Treaba lui, n-are decît să se ducă de rîpă ! Ce, să-i fie milă de el ?

Ea n-o să-i dea copii. De altfel, nici el n-o să îndrăznească să-i ceară, de vreme ce își asumă el vina.

Deodată, o copleși o veselie atît de mare, încît simți că i se taie răsufllarea. Liberă ! Cînd oare a avut ea nevoie să fie mai liberă ca acum ! Revăzu în gînd odăția aceea de la secția de poliție. Arestatul stă acum culcat pe canapea, singur, aude dangătul clopotelor, și n-are cu cine să ciocnească un ou de Paști ; alături sforăie gardianul și zgrepțane un șobolan. Ar zbură acolo, ca să-l elibereze, să-l facă să-și vină în fire, să-i spună încă o dată că ea e gata de orice.

— Gîndește-te, se auzi în pustiul camerei înalte vocea feminină a lui Viktor Mironîci. Eu stau la „Slavianski Bazar“. Acum e tîrziu. Aștept un răspuns. Dacă nu-ți face plăcere să mă vezi, trimite avocatul.

Anna Serafimovna se retrase la geam, stătu nemișcată vreun minut, apoi se întoarse brusc și, stăpînindu-și emoția, zise tare :

— Sînt de acord.

După trei minute, Stanișin plecă. În rochia ei albă de Paști, Anna Serafimovna mai rămase singură în sufrageria pustie vreun sfert de oră. Lumînările din cele două candelabre ardeu cu o flacără puternică, iscînd jocuri vii de culori pe felurile de pe masă. Liniștea din jur parcă o sperie. Își sprijini capul în mîină și rămase îndelung cu privirea pironită într-un ungher. Hotărîrea a fost luată ireversibil. Arestatul va fi pus în libertate. El nu poate fi un hoț ! Iată-l liber ! Procesul se va încheia în favoarea lui. Ea îi va aduce un avocat din Petersburg, dacă cei de-aiici nu sînt buni de nimic. Nu va trece nici jumătate de an...

Obrajii i se îmbujorară. Da, e timpul să-și scuture de pe grumaz povara schimniciei : acum e sărbătoare și pentru ea !...

Tasia auzise de multe ori vorbindu-se de Galeria Tretiakov, dar nu o vizitase încă niciodată.

Plecă într-acolo singură. Birja o duse prin Zamoskvorecie, traversă două poduri, coti la dreapta, apoi pătrunse pe o ulicioară. Birjarul nu putu găsi casa imediat.

Tasia străbătu salonul de la parter, prevăzut cu câteva despărțituri. În capul scării care ducea la etaj o aștepta Rubțov.

Pentru prima oară se simți puțin stânjenită. Rubțov îi strângea mâna, învăluind-o cu o privire tandră.

— Câte tablouri !... exclamă ea ca o copilă.

— Sus sînt și mai multe. Acolo expun cei mai noi maestri. Aici sînt cei vechi. Tot ce vezi aici e artă rusă. Ai văzut bogata colecție de studii ale lui Ivanov ?

Tasia fu nevoită să mărturisească că a auzit de Ivanov foarte vag și că n-a văzut niciodată tabloul cel mare.

— Dar e expus aici, la Muzeul Rumianțev, spuse Rubțov. Se poate ?

— Eu nu știu nimic, recunosc eu sincer. Îmi plac pozele frumoase... dar n-am văzut nimic mai în amănunt.

Se simți ușurată după ce îi mărturisi lui Rubțov ignoranța ei în acest domeniu.

— Prea te-ai dedicat teatrului, observă el pe un ton prietenesc și o conduse din nou spre intrare.

Rubțov știa tot. A început prin a-i arăta portretele lucrate de vechii maestri ruși. Tasia nici n-a auzit de numele acestea. Apoi au zăbovit dinaintea studiilor lui Ivanov. Rubțov i-a vorbit mult despre acest pictor, despre viața lui în Italia, și a întrebat-o dacă cunoaște amintirile lui Turgheiev despre Ivanov. Tasia își aminti și se bucură mult. El i-a vorbit la fel și despre Briullov, cînd s-au oprit dinaintea pînzelor acestuia.

„Știe tot, își zise Tasia, măcar că e băiat de negustor ; și eu, fată de general, sînt o ignorantă !“

Dar asta n-o supăra. I-o și spuse aproape întocmai cînd urcără sus. Rubțov rîse.

— Fiecare cu ale sale, observă el. Nu e cine știe ce mare lucru... Am venit des pe-aici, am mai citit și eu cîte ceva...

Se așezară pe o bancă lângă balustrada scărilor. Din dreapta, din stînga și din față îi priveau din rame aurite și negre portrete, peisaje, picturi de gen, cu tipuri și vederi rusești cu un colorit și cu o punere în lumină specifice. Toată munca și talentul acesta îi spuneau Tasiei ce poți face dacă mergi pe drumul cel bun. Rubțov parcă îi ghici gîndul.

— Taisia Valentinovna, zise cu glas scăzut, dumneata simți o adevărată chemare pentru teatru ?

— O, da ! răspunse ea îndată. Dar dumneata cum privești faptul că vreau să mă fac actriță ?

— Îl privesc așa cum trebuie. Dacă o fată ca dumneata ar fi soția mea și ar dori să se consacre acestei profesii, eu unul aș susține-o din toată inima.

Tasia se îmbujoră. Rubțov o privi pe sub sprîncene.

— Nu-mi închipuiam că privești lucrurile atît de larg, zise ea.

— Să nu mă judeci greșit. Par eu urs, așa am fost educat, dar în sufletul meu e altceva. Nu numai domni se cade să înțeleagă ce e talentul, să iubească arta. Uite, colecția asta e a unui negustor... dar cum a fost alcătuită ! Cu multă dragoste !... Sînt adunați și toți scriitorii ruși. S-au pus aici nu numai bani, dar și multă dragoste. Tot așa și cu arta teatrală. Oare o fată sau o femeie drăguță trebuie să renunțe la scenă pentru că profesia actoricească e însoțită de multe ispîte ? Du-te cu Dumnezeu ! Rubțov îi luă mîna. Eu unul n-am să te opresc.

Ochii lor se întîlniră. Tasia își retrase mîna și rămase tăcută.

— Taisia Valentinovna, urmă Rubțov, am putea oare noi doi să ne înțelegem, ce zici ?

— De ce nu ? întrebă ea, întorcîndu-și puțin capul într-o parte.

— Oare ?

Rubțov răsflă bucuros și se ridică.

De jos veneau două doamne, însoțite de o fetiță.

Cei doi tineri mai zăboviră vreo jumătate de oră în sala de sus. Rubțov continua să dea tot felul de explicații. Pe mulți scriitori Tasia nu-i recunoștea după portrete. Tablourile erau pentru ea o noutate. Nu fusese dusă niciodată la expoziții. Îndrăgi galeria aceasta. Aici începuse ceva nou. Ea a găsit un om de nădejde, în stare s-o sprijine. Omul acesta o

iubește, îi cere mâna, se învoiește imediat ca ea să devină actriță. Un ofițer sau un kammerjunker ar sili-o să părăsească scena, chiar dacă ar fi îndrăgostit de ea, cum, de altfel, ar face și neamurile oricărui logodnic „dintr-o familie bună”. Oamenii aceștia noi, însă, nu depind de nimeni decât de ei înșiși.

Uite că o să fie și ea nevastă de negustor. Și foarte bine !... Coborîră scara la braț. Mai întârziară puțin jos, dinaintea studiilor lui Ivanov și a portretelor lui Briullov și Tropinin.

— O să mai venim aici o dată, spuse Tasia cînd ieșiră pe peron.

— Putem veni în fiecare duminică. Acum, doar, lucrez la fabrică.

Tasia avea senzația că vede în el un vechi prieten, sortit a-i fi soț și ocrotitor.

„Negustoreasă și artistă. Grozav !” își zise.

XXVII

— Dorește să vă vadă domnul Netov, îl anunță plantonul pe Paltusov.

Evlampi Grigorievici intră cu pași repezi. Era îmbrăcat în frac, cu servieta subsuoară, cu o decorație în piept. Avea obraji rumeni. Își lăsase părul lung.

Paltusov îl primi ca la el acasă, în cabinet, fără a se simți cîtuși de puțin jenat.

— Ia loc, te rog, zise, arătîndu-i canapeaua.

Netov se așeză și puse servieta alături.

— Am venit la dumneata... zise el repede și imediat aruncă o privire în jur. Sîntem singuri ?

— După cum vezi, răspunse Paltusov și numai decît își dădu seama că soful fostei sale cliente e cam zdruncinat.

— Am aflat că fratele soției mele... știi că soția mea a murit... Și cum ziceam, fratele ei... Nikolai Orestovici, a intentat acțiune împotriva dumatăle... Așa se face că dumneata te afli acum... eu unul n-am nici un amestec în treaba asta. Dă-mi voie să-ți spun că e o mîrșăvie... Dumneata ești un om demn de toată stîmna. Eu mi-am dat seama de mult, Andrei

Dmitrievici, și dacă aș fi aflat mai devreme, desigur că nu s-ar fi întâmplat nimic din toate astea.

— Îți mulțunesc, zise Paltusov, așteptînd să vadă ce va urma.

— În toată Moscova, dumneata singur... ești un om cu idei. Îmi amintesc perfect de bine o convorbire pe care am avut-o cu dumneata... la mine în cabinet. De-atunci pot zice că m-am ridicat pe propriile mele picioare... trei luni am muncit și... da... trei luni. Păi cum credeaai dumneata... uite, să-ți arăt...

Netov luă servieta, o deschise și scoase din ea o broșurică cu copertile de culoare deschisă, în octavo.

— Asta e opera dumitale? Întrebă Paltusov cît se poate de serios.

— Broșura asta... e povestea vieții mele. Să vadă toți cum a ajuns un om să se împlinească. Eu de cînd eram mic strîng... cînd îmi dădea tata cîte un bănuț pentru turtă dulce. Dar am scris asta nu ca să-mi aduc laude mie, ci ca să deschid ochii tuturor cetățenilor... tuturor creștinilor... ca să vadă încotro merg și în cine se încred. Te ia mila !... Au la îndemîină oameni care nu doresc nimic altceva decît să le fie bine la toți... Fă bunătatea și cerceteaz-o...

Netov îi întinse broșura.

Paltusov își dădu seama de la prima filă că era scrisă de un om dezechilibrat. Nu lăsa să se observe nimic și continuă să răsfoiască cu un aer serios toate cele șaisprezece file.

— Îngăduie-mi, zise, s-o citesc în tihnă...

— Fă-mi onoarea... Și dă-mi voie să mai vin pe la dumneata... Țin mult la părerea dumitale... Cît despre faptul că te afli aici, e ceva incalificabil, și pot să zic că mă mîhnește mult... Am să merg deîndată la domnul procuror...

— Nu, să nu faci asta, Evlampi Grigorievici, îl opri Paltusov. Totuna am să fiu achitat...

În același timp se gîndi :

„Ce grozav aș putea profita de starea sufletească a acestui comerciant ! Se plimbă încă liber...”

Dar n-ar fi fost capabil să facă una ca asta. Era ceva și mai detestabil decît să se folosească de pasiunea femeilor.

Netov zăbovi mult la el, se apucă să citească el singur fragmente din broșura sa, dar o pomeni pe răposata lui soție parcă mînios și înveninat, spunea despre el că e un „erou”

și își mai dădea și alte calificative... Apoi își luă grăbit bun-rămas, izbucni în râs și strigă brav din prag :

— Nu pentru noi, nu pentru noi, ci întru numele tău !

Paltusov se simți și mai ușurat când se gândi că banii Mariei Orestovna, exact o pătrime din ei, rămân unui om scrîntit la cap. Pentru că mâine-poimîne el va fi pus sub interdicție, iar averea va trece sub tutelă.

Așa s-a și întîmplat. Netov s-a dus la unchiu-său. Unchiul și-a dat seama ce-i cu el, l-a reținut la dînsul și a trimis după o altă rudă, Krasnopiorii. Cei doi i-au luat broșura, l-au trimis acasă cu doi oameni și au poruncit slugilor să nu-l lase să iasă nicăieri. Evlampi Grigorievici la început a făcut gălăgie, dar curînd s-a potolit și s-a apucat iar să scrie ceva și să socotească la abac.

Krasnopiorii l-a adus pe doctorul cu care vorbise Paltusov la balul de la Rogojini.

Psihiatrul a spus că el a observat de mult că Netov e atins de „paralizie progresivă“ și că boala va progresa încet.

— Unde-l ducem ? întrebă Krasnopiorii. La Preobrajenski sau în altă parte ?

— Poate rămîne acasă.

— Dacă stă singur, ar putea s-o ia razna, să bată străzile orașului... Mai mare rușinea !...

— Internați-l la mine.

După o săptămînă, casa Netovilor a rămas pustie. Frațele Mariei Orestovna a plecat să-și ia în primire serviciul, lăsînd procesul de succesiune pe mîinile celui mai sump avocat. Evlampi Grigorievici ședea în sanatoriul tînărului psihiatru, într-o odaie cu o înfățișare veselă, și scria mereu.

XXVIII

Pe una din scările semicirculare ale judecătoriei de ocol cobora Pirojkov. Venise să se informeze în cazul Paltusov.

Ivan Alexeevici slăbise mult. Procesul „amicului“ său îl buimăcise de-a binelea. Nici așa nu se pricepea el să lucreze repede, acum nu mai avea nici un sistem... Și acasă la el lucrurile mergeau prost. Pensiunea lui madame Goujot s-a dus

de rîpă. Negustorul acela pe lîngă care a intervenit Paltusov i-a dat un termen de numai două luni; madame Goujot n-a reușit să iasă din încurcătură și s-a pomenit „*sur la paille*“. Casa a închiriat-o o nemțoaică, la masă s-au abonat niște funcționari năîngi și mitocani, și mai mulți comisvoiajori din provincie. Pirojkov s-a mutat la un hotel, unde stătea în condiții și mai proaste.

Procesul amicului îl dăduse gata. Să-l părăsească ar fi fost o ticăloșie... Mai știi? Poate are în felul lui dreptate?... Se simte superior față de „burtăverzime“ și vrea cu tot dinadinsul să le dea peste nas la negustorii ăștia. Mă rog!... E un sentiment legitim... De vreo două luni, Ivan Alexeevici a început și el să-i deteste pe negustori... Unde te întorci, dai numai de negustori și iar de negustori! Cîteodată i se face silă în Moscova asta... În fond, bine a făcut Paltusov că a pus mîna pe o sută de mii. El o să restituie banii; dacă îl achită și izbutește să facă avere, îi restituie cu siguranță. El e pe deplin încredințat că va fi achitat.

„Negustorul“ (așa îi zicea în sinea sa Pirojkov negustorimii) parcă a acoperit tot ce îi e drag lui Ivan Alexeevici în orașul acesta, unde și-a petrecut anii tinereții. Iată, sînt trei zile de cînd resimte o senzație de scîrbă după o masă la care a luat parte.

Pirojkov s-a întîlnit cu un cunoscut de-al său, un student dintr-o familie de negustori foarte bogați. Studentul l-a pofțit la el la masă. Omul e înșurat, trăiește pe picior mare, ține la el pe un fost coleg de facultate de-al lui Pirojkov, un licențiat în drept, și își bate joc de el de față cu lumea străină, zîcîndu-i „aristocrat din Iaroslavl“. I-l a îngăduit lacheului să-l ocolească la masă servind mazărea, iar licențiatul îi bagă în cap cursuri întregi de drept roman... Pentru că omul nostru visează să se vadă peste zece ani viceguvernator și să știe toți că e fiu de negustor!

Masa asta l-a scîrbit așa de rău pe Ivan Alexeevici, încît n-a mai putut răbda și, cu toată blîndețea lui, l-a tras pe „aristocratul din Iaroslavl“ într-un colț și i-a spus:

— Cum nu ți-e rușine să te umilești în fața unei canalii ca asta?

O zi întreagă după aceea a simțit pînă și în gură un gust amar... din pricina mazării cu care n-a fost servit și licențiatul.

Ziua călduroasă și însonită isca scânteieri pe cupolele aurite ale bisericilor. Pirojkov o luă spre splai, contemplă o vreme priveliștea din Zamoskvorecie și își aminti că după Paști a poposit aici de mai bine de trei ori... Nu-i plăcea să se plimbe pe bulevarde ; copacii nu dăduseră încă frunză, era praf, dinspre case venea un miros urât... Ori încotro o pornea, ajungea tot în Kremlin...

Întorcându-se prin fața Bisericii Sf. Ivan Veliki, se uită la tunul cel mare, căută din ochi clopotul cel mare și se opri.

În clipa aceea îl încercă o nostalgie teribilă.

— A, pe cine văd?... Admiri marele tun?... Ha-ha-ha ! auzi Pirojkov în spatele său.

Se întoarse, aproape speriat. În fața lui stătea, zîmbind și agitându-și bastonașul, un brunet cu fire cărunte în păr, cu barbișon și cu ochelari pe nas, îmbrăcat într-un costum fan-tezi de vară.

— Nu mă recunoști, ai ?...

Pînă la urmă Pirojkov îl recunoscu. Nu-și putu aminti cum îl cheamă, și poate că nici n-a știut bine vreodată. Venea în Sretenka, la „Tebaida“, scria ceva și cam umbla beat.

— Ha-ha !... Măicuța Moscova te-a adus pînă acolo, în-cît ai ajuns să-i contempli temeliiile măreției ? Ajungi și la asta, da ! Eu, dragule, am ajuns și mai rău.

Altădată, familiarismul acesta nu prea i-ar fi plăcut lui Ivan Alexeevici ; acum însă era bucurios să întâlnească pe ori-cine, numai negustor să nu fie.

— Da, răspunse el sincer, trebuie. Mă atrage...

— Dar ia spune-mi, cu stomacul cum stai?... Ce-ar zice el de-o gustărică?... Vrei să mergem la „Saratov“ ?

— La „Saratov“ ? Întrebă Pirojkov.

— Da, mă așteaptă acolo niște amici... Vrem să scoa-tem o revistă, frățioare... o publicație satirică. Pe bază de asociație... Destul am argățit... Am fost adineauri la un ne-gustor... 'A făcut milionul din făină de lux... Luăm de la el bani... Numai că e zgîrcit al naibii !... Mergem ?

Ivan Alexeevici era gata să meargă oriunde. Marele tun l-a cam vîrît în sperietți. Nu mai e mult și mai dă și în patima beției...

Literatul îi oferi brațul cu un gest comic și îl conduse la o birjă.

Lângă poarta Sretenski, la intersecție, o casă soundă ca un cat da în bulevard. În lungul fațadei laterale stăteau înșirate la trotuar, pieziș, mai multe birje de lux. Cei doi amici traseră la intrarea laterală.

— Avem aici un „cabinet particular“, îl invită pe Pirojkov însoțitorul său.

Ivan Alexeevici își amintea că odinioară, amicii lui petrecăreți se duceau la „Saratov“ însoțiți de femei. Tradiția se păstrase. Acesta și era motivul pentru care stăteau aici birjele de lux pînă tîrziu noaptea.

Din coridor, literatul îl introduse într-o cameră specială. Ivan Alexeevici remarcă înnoirile de la „Saratov“. Sala mare își schimbase înfățișarea. Onga mecanică fusese mutată în altă încăpere.

În „cabinetul particular“ se aflau vreo patru persoane. Pirojkov îi cuprinsese pe toți cei de față cu o privire scurtă. Numele lor îi erau necunoscute. Unul, blond, lăptos, cu o cravată roșie, vorbea cu o voce răgușită, rotindu-și într-una ochii injectați. Alți doi arătau ca niște slujbași mărunți dați afară din serviciu. Cel de-al patrulea, un domn grăsuț, roșu la față, cu părul tuns scurt, îi tot zorea pe chelneri și era sufletul grupului.

Literatul îl așează pe Pirojkov și se întoarce spre ceilalți.

— Fraților, zise, oaspetele nostru e un om de știință. Dar las' că îl facem noi să intre-n horă... Și acum, Șurocika, cum stăm cu aperitivele?

Șurocika îi zicea domnului aceluia roșu la față.

— Te așteptam pe dumneata. Să comandăm un miș-maș.

— Miș-maș? Întrebă, mirat, Pirojkov.

— Nu știi ce-i asta? Întrebă Șurocika. E o mîncare pe cînste. Fiți atenți cum am să comand.

Șurocika se întoarce spre chelner, își puse o mînă în sold și cu cealaltă începu să gesticuleze cît se poate de expresiv.

— Icre roșii un sfert de funt, ulei de măsline, oțet, muștar, ceapă tocată, patru sardele, un castravete și cinci cartofi fierți — toate astea le amesteci. Dă-i bătaie !...

Chelnerul se retrase.

— Miș-mașul ăsta, urmă Șurocika, e adus din altă parte, pare-mi-se, din Piter, l-a inventat un general cu înclinații literare. După miș-maș comandăm juma-juma, invenția mea.

Pirojkov auzise de „juma-juma”¹.

Începură cu vodca. Băură vreo cinci păhărele fiecare, afară de Pirojkov... Îl luase groaza în tovărășia unor asemenea „inventatori”. Într-adevăr, oamenii aceștia puneau la cale scoaterea unei reviste satirice.

— Trebuie să vină și Savva Evseici, spunea mereu grăsanul, amestecînd „miș-mașul” într-o farfurie adîncă.

Sosi apoi și Savva Evseici, un negustoraș tînăr. Era un om mărunțel, cu fața blîndă și bucalată, cu ochii sticlitori.

Toți săriră în picioare și îi strînseră mîna, apoi îl așezară pe canapea. Pirojkov fu prezentat drept un „colaborator”. Ivan Alexeevici se îngrozi și fu gata să plece, dar își aminti că îi era foame și rămase.

După zece minute mîncau *botvinia*² cu somon alb. Negustorașul se angajase cu alți doi „scriitori” într-o discuție despre vînătoarea de porumbei. Urechea lui Pirojkov surprindea tot felul de cuvinte necunoscute lui: „rotitori, gușați, guguștiuci” și niște „ciori de cîmp” nu știu cum, ceea ce îi stîrni chiar interesul. Dar societatea în care se afla era băută bine... Cineva dădu să se sărute cu el...

Între timp negustorașul schimbă tema discuției. Se trecu la protodiaconi, dirijori de cor, cineva începu să povestească despre o discuție dintre un paracliser și un dirijor, care nu se puteau niciodată înțelege asupra cuvîntului „isonar”.

Ivan Alexeevici se îngrozi de-a binelea. Se gîndi că dacă mai stă mult în Moscova asta, ajunge și el să se lase hrănit de un negustoraș ca ăsta, amator de porumbei și de cîntare bisericească.

Se pregăti să plece. Literatul (Pirojkov tot nu-și amintise cum îl cheamă) încercă să-l rețină, îl îmbrățișă de cîteva ori, apoi îl copleși cu ocările, făcîndu-l „ticălos, mare deștept, aristocrat”. Ceilalți rîdeau cu hohote. Negustorașul îi strigă din urmă :

¹ Un fel de cocktail preparat din bere, coniac, zahăr, lămîie, în care la urmă se muia un pesmet fierbinte din pîne de secară.

² Supă rece din cvas, legume și pește.

— Mergi sănătos, fără dumneata o să ne veselim mai bine !

Ajuns în stradă, Ivan Alexeevici se admonestă singur cu toată energia. Așa-i trebuie ! De ce merge la restaurant cu te miri cine ? Ei bine, „negustorul“ devine pur și simplu un coșmar. Nu-i chip să scapi de el... Uite că dă bani și pentru o revistă satirică ; n-o să-i mai fie teamă că-i face cineva caricatura, de vreme ce are în simbrie scriitorăși din ăștia lihniți de foame. ăștia îi scriu și un pamflet, îi fac și o caricatură a vreunui alt negustor, ori a cuiva din Dumă, ba ajung ei și la „boieri“.

— Afară ! Afară ! exclamă Pirojkov, coborînd pe bulevardul Rojdestvenski.

Era o zi superbă. Ivan Alexeevici străbătu tot lanțul de bulevarde, și numai pe bulevardul Nikitski se opri puțin să se mai odihnească. Apoi porni mai departe.

XXX

Bulevardul Precistenski gema de lume.

Se vorbea despre procesul lui Paltusov, despre nebunia lui Netov, despre divorțul Staniținei. Discuțiile de felul acesta se purtau mai ales în mediul negustoresc. Familiile nobile se țineau deoparte. Bulevardul acesta era cel mai la modă de cîțiva ani încoace. Acum tocmai ieșise și lumea de la concerte.

Pirojkov se ciocni de un cuplu : o făptură mică îmbrăcată în negru și un bărbat blond, cu părul creț, îmbrăcat într-un „diplomat“ lung, de culoare gri-închis.

— Ivan Alexeevici ! se auzi strigat.

În fața lui stătea și îi zîmbea Tasia, la brațul lui Rubțov.

— Îți prezint pe logodnicul meu.

Rubțov îi întinse mîna tăcut. Fața lui îi plăcu lui Ivan Alexeevici.

Pirojkov se înveseli.

— Ia te uită ! exclamă. Și cu teatrul cum rămîne ?

— Teatrul mă așteaptă, spuse Tasia cu hotărîre în glas. Asta a și fost condiția pe care am pus-o...

Rubțov zîmbi ușor.

— Nu vă sperie povestea asta ? îl întrebă Pirojkov.

— Poate-i trece, răspunse Rubțov, zîmbind. Iar dacă nu, să fie într-un ceas bun !

„Negustor, își zise Pirojkov, sigur că da... Și aici s-a băgat.“

Tasia își plecă ochii în pămînt.

— L-ai mai văzut pe Andrei Dmitrici ?... Voiam să merg la el, dar mi-a comunicat... (Tasia nu spuse prin cine anume) că nu-i nevoie...

Se simțea stînjenită. Pirojkov se uita la ea cu aceeași privire blîndă.

— Speră...

— Credeți că o să cîștige ? întrebă Rubțov într-un limbaj negustoresc.

Felul cum a sunat întrebarea aceasta l-a șocat pe Pirojkov.

— Zice că a fost arestat ilegal, urmă el pe un ton superior.

— Oare ? făcu Rubțov cu un zîmbet.

— Bine ar fi să fie așa !... exclamă Tasia. Știi... bunica e și ea aici... uite colo, a treia bancă pe dreapta.

— Mă duc să-i prezint omagiile mele... Mă bucură foarte mult s-o văd pe Katerina Petrovna... Vă mai plimbați ?

— Da, încă puțin, răspunse Tasia și se uită la Pirojkov.

Privirea ei părea că spunea : „Să nu-ți închipui că mi-e rușine cu logodnicul meu ; sînt foarte fericită“.

„Ei, slavă Domnului !“ își zise Pirojkov, săltîndu-și pălăria pe cap.

Se simțea tot mai iritat.

Cele două bătrîne ședeau singure pe bancă.

Katerina Petrovna se ținea încă drept, în cațaveica ei bătrînească și cu o pălărie cu voal lung. Fîfina avea pe ea un pardesiu de culoare deschisă, care o slujea de mai bine de cinci ani.

Ivan Alexeevici sărută mîna Katerinei Petrovna. Ea îi făcu loc alături.

— Am văzut-o adineauri pe nepoata dumneavoastră, zise el, și am felicitat-o.

— Ah, dragul meu, știi, va să zică... Ei, slavă Domnului !

Katerina Petrovna se uită în dreapta și-n stînga, apoi continuă :

— Așa sînt vremurile, *mon cher monsieur*, așa sînt vremurile. *La noblesse s'en va...*¹ Uite și dumneata ce toalete... și toate astea sînt niște negustorese... Ce era să faci?... Or el e director de fabrică. Cam mitocan, dar deștept... A fost în America... Ce să-i faci?... Acuma trebuie să stăm și noi mai retrași.

Katerina Petrovna coborî vocea. Fifina schiță un zîmbet umil.

— Cu noi se poartă respectuos, adăugă bătrîna.

„Și o să vă dea de mîncare“, își zise Pirojkov.

Ar mai fi stat cu plăcere, pentru că bătrîna i-a plăcut întordeauna, dar se simți atins în demnitatea lui de nobil, ceea ce trebui să recunoască el însuși. Îl mîhnea soarta Katerinei Petrovna : o Zasekina ținută de un negustor, logodnicul nepoatei ei !...

Privi în lungul bulevardului și privirea i se propti într-un palat somptuos, cu turn și galerie, ca un adevărat castel. Și asta — tot casă de negustor ! Și mai departe — altele și altele... Se muștră în gînd : de ce să-și facă inimă rea din pricină că tagma lui sărăcește și se pierde ? El e un om care iubește știința, un om care cugetă, liber de orice prejudecăți, un democrat...

Dar ceva tot îl rodea la inimă.

— Nu vii pe la noi ? îl întrebă prostuța de Fifina.

— Vai de mine, *mon ange*... dînsul e ocupat, zice Katerina Petrovna.

„Dînsul ! își zise Pirojkov aproape îngrozit. Vorbește ca o burgheză sau ca o negustoreasă... Vezi ce înseamnă sărăcia !“

Hotărît, nu putea sta locului. Își luă rămas bun de la cele două bătrîne și porni cu pași iuți către ieșirea ce da spre Biserica Mîntuitorului. Pe amîndouă părțile bulevardului tre-

¹ Nobilimea e pe ducă (Fr.)

ceau calești. Una din ele îi atrase îndeosebi atenția... I se păru cunoscută fața bărbatului care ședea în ca. Desluși pana roșie de la pălăria doamnei care îl însoțea.

„Parc-ar fi Paltusov“, își zise și încetă să se mai tot uite în dreapta și-n stînga.

— Uite că iar ne-am întîlnit, îl opri vocea Tasiei. Trebui să se oprească din nou.

— Cum ți s-a părut bunica ? îl întrebă Tasia.

— Se ține bine.

— Bătrînele or să stea la noi, zise Tasia cu un accent deosebit și se uită la Pirojkov.

Privirea ei voia să spună : „Ce crezi dumneata, viitorul meu soț va face tot ce am să vreau eu ?“.

— Ce mai face generalul ? întrebă Pirojkov.

— Are o slujbă... Se plînge... Poate îl rostim altcumva. „În simbria negustorilor“, adăugă în gînd Pirojkov.

În clipa aceea hurui o calească. Aflați lîngă balustrada bulevardului, cei trei întoarseră capul toți deodată.

— Anna Serafimovna ! exclamă Tasia. Cu cine o fi ?

— Paltusov ! strigă la rîndu-i Pirojkov.

— Amicul dumneavoastră ? îl întrebă Rubțov cu un zîmbet.

— Întocmai, îi răspunse Ivan Alexeevici.

— Înseamnă că l-au pus în libertate ! exclamă Tasia, sincer bucuroasă. Ei vezi ? se întoarse ea spre Rubțov. Vezi bine că n-are nici o vină !

Rubțov se mărgini să facă o mică grimasă.

— Alaltăieri era încă închis, zise Pirojkov. Pentru el însă nu e o surpriză... Demonstra mereu că nu poate fi încadrat în articolul o mie șapte sute unsprezece.

— Care ? întrebă, curios, Rubțov.

— O mie șapte sute unsprezece, repetă Pirojkov, după care își luă rămas bun.

— O să se aranjeze totul... îi strigă din urmă Tasia.

„O să se aranjeze totul !... își zise Ivan Alexeevici. Și Paltusov e liber, se plimbă cu negustoreasa aia ; ea o să-l și scape și o să-l ia de bărbat... Cît despre dînsul, Pirojkov, acum nu mai are nimeni nevoie de el... E timpul să plece la țară. Să strîngă ceva bănuți și să plece pentru multă, multă vreme în străinătate... să lucreze.“

Deodată, simți un gol în stomac. Iar îi era foame... Atunci își aminti că trebuie să meargă la restaurantul „Moskovski“.

XXXI

Vizavi de poarta Voskresenski avea loc o festivitate: restaurantul „Moskovski“ inaugura un nou local. Pe locul unde numai cu trei ani în urmă își trăia veacul „localul lui Gurin“ — o clădire lungă cu un cat, părăduită, avînd în apropiere prospera „cafenea Pecikin“¹, încărcată de amintiri despre Mocialov și Șcepkin —, mai mulți ospătari s-au asociat și au închiriat o clădire masivă cu trei etaje.

Colosul acesta de cărămidă, cu pereți încă netencuiți, se înălța ca un zid masiv, pestriț, fără nici un stil, construit doar pentru mîncare și băutură, ca să bea aici oamenii ceai la nesfîrșit și să duduie orga. Etajul întîi avea „camere“ cu paturi. Pe aripa stîngă a clădirii, deasupra etajului al doilea, atîrna o firmă albastră cu litere de-un arșin: „Restaurant“.

Aici avea loc festivitatea de inaugurare a localului. Era o sală mare, cu două rînduri de geamuri, cu pereții imitînd marmora albă, cu canapele de un roșu-închis. Sfeștania se terminase. Chelnerii și picolii în rubăști bine călcate, încinse cu cordoane zmeurii, se foiau, pătrunși de solemnitatea momentului. Pe mese stăteau etichetele proaspăt tipărite ale „mîncărilor calde“ și a tot felul de „noutăți“, avînd prețurile scrise cu niște cifre uriașe. Din sală, un șir de camere duceau din clădirea cea mare într-alta mai mică. Un coridor lung, cu separeuri pe o parte și pe alta, se încheia cu un salon pentru nunți și serate, prevăzut cu o nișă pentru muzicanți. O scară de tuci, acoperită cu covoare, urca sus, în „camerele“ care își așteptau clienții de soi. În vestibulul spațios, cu lachei îmbrăcați în sibirci, avînd în picioare cizme cu carîmbi înalți, cuielele se umpleau de haine. Flăcăul aflat la intrare

¹ Considerată pe atunci un fel de club al literaților și actorilor.

trăgea mereu de clanța ușii. Intrau mai ales negustori. Apoi au încoput să sosească și boieri... Fețele tuturor jubilau. Era o festivitate pur moscovită.

În piața din fața porții Voskresenski nu mai conținește huruitul trăsurilor. Birjele de lux s-au înșiruit mai aproape de șinele tramvaiului cu cai. Vagoanele tramvaiului se târăsc în sus și în jos, oprindu-se greoaie în stație, care de departe seamănă cu un coteț de pășuni. De după stație răsare clădirea galbenă a unei vechi dregătorii, urâtă și bine durată, amintind de „groapă”¹ și de diecii de odinioară. Prăvăliile din preajma Capelei Iverskaia suie la deal. În adâncul capelei se conturează în lumina soarelui un snop de lumânări aprinse. În pridvor s-au înșirat pe două rânduri călugărițele, cu cărțile în mâini, săltându-și și coborîndu-și capetele în plecăciuni adânci. Birjele ușoare urcă agale sub arcada porții. Cele două turnuri țuguiate, împodobite cu steme, înviorează vălmășagul de impresii percepute cu văzul, auzul și mirosul. Minaretele și acoperișurile Muzeului de Istorie dau o senzație de Orient autentic. În dreapta se vede grilajul parcului Alexandrovski și zidul Kremlinului, cu o înșiruire întreagă de pereți galbeni, de culoarea piersicei și a peruzelei. Iar mai la dreapta își înalță uriașul coif de aur Biserica Mântuitorului. Și colbul se plimbă în voce, jucînd în razele soarelui.

Oriunde te uiți, peste tot s-au înălțat coșcogea palate pentru necuprinsele burduhane ale tuturor „patronilor”, slujbaşilor și slujitorilor. Zidul masiv ce se întinde pînă în colțul Pieței Teatrului e tot numai restaurante... Alături de clădirea uriașă a restaurantului „Moskovski” se află alt restaurant — „Bolșoi Patrikeevski”. Iar ceva mai departe, unde se încrucișează Tverskaia și Ohotnîi Riad, alt colos de piatră cu mai multe etaje, durat de curînd — restaurantul „Bolșoi Novomoskovski”. Ohotnîiul își are și el restaurantul lui, un restaurant „rigorist”, unde în sala mare nu se fumează. Și tot aici, mai la vale, se înșiruie prăvăliile și pivnițele puturoase din Ohotnîi Riad. Măcelarii și vînzătorii de pește, cu șorțuri murdare dinainte, se roagă ocrotitoarei lor „Praskovia de Vineri”: pata roșie a bisericii sare în ochi de departe cu cele cinci turle albastre.

¹ Inchisoarea datornicilor.

În sala cea nouă vin într-una alți și alți oaspeți. Pe mese se rînduiesc bliduri cu *selianka*, *rastegai* și *botvinia*. Totul strălucește. Stomacul se întinde, se întinde... În cazanul acesta bine spoit au loc să încapă toate : și mîncărurile rusești, și cele franțuzești, și „erofeici” și „chateau-yquem”.

Orga mecanică a răbufnit cu o furie nestăpînită. Lumea din restaurant e în extaz. Pe deasupra foielii acesteia neîntrerupte, a vacarmului de voci, rîsete și sudălmii, pe deasupra fumului de țigară și a duhului ce-o răspîndesc pîrjoalele cu garnitură de mazăre verde, s-a revărsat dangătul clopotelor. Glasul triumfal al orgei clamează asurzitor :

„Fii slăvită, sfîntă Rusie !”

C u p r i n s

Cartea întâi	. 5
Cartea a doua .	. 103
Cartea a treia	. 193
Cartea a patra	. 289
Cartea a cincea și ultima	. 385

TIPARUL EXECUTAT LA:

ÎNȚEPRINDEREA POLIGRAFICĂ „13 DECEMBRIE 1918”

Coli de tipar: 29,50; comanda nr. 251

ZENIT

Prodigioasa activitate creatoare a lui P. Boborîkin (1836-1921) l-a consacrat în egală măsură ca dramaturg, romancier, publicist și istoric literar. A scris peste o sută de volume dintre care amintim: romanul autobiografic „La drum” (1862-1864), „Virtuți mărețe” (1870), „Afaceriștii” (1872-1873), „Citadela negustorilor” (Kitai-Gorod) (1882), „Vasili Tior-kin” (1892), „Romanul european în secolul al XIX-lea” (1900), volumul de memorialistică „Jumătate de veac”. Opera vastă a scriitorului, eclipsată în parte de strălucirea unor aștri de prima mărime pe firmamentul literelor rusești din vremea sa — e destul să-l amintim pe Lev Tolstoi — și-a păstrat totuși nealterate, până în zilele noastre, frumusețea și interesul,

Remarcabil om de cultură, subtil și sensibil observator al realității, el a știut să immortalizeze, în imagini artistice, cu autentică măiestrie scriitoricească, aspectele cele mai variate ale societății contemporane.

citadela negustorilor

Lei 14,50